

Ardahan Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

**CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİNDE (1935-1950)
AHLAK ANLAYIŞI VE DEĞERLER İNŞASI**

Çare TUFANER

Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU

Doktora Tezi

Ardahan, 2020

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİNDE (1935-1950)
AHLAK ANLAYIŞI VE DEĞERLER İNŞASI

Çare TUFANER

Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ardahan, 2020

KABUL VE ONAY

Çare TUFANER tarafından hazırlanan “Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesinde (1935-1950) Ahlak Anlayışı ve Değerler İnşası” başlıklı bu çalışma, 30.06.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN (Başkan)

Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU (Danışman)

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Dr. Öğr. Üyesi Taylan ABİÇ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Özlem EŞTÜRK

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 36 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

30/06/2020

Çare TUFANER

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanının **Doç. Dr. Vedi AşKAROğLU** danışmanlığında tarafımdan retilildiđini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

are TUFANER

ÖZET

TUFANER, Çare. *Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesinde (1935-1950) Ahlak Anlayışı ve Değerler İnşası*, Doktora Tezi, Ardahan, 2020.

Ahlak ve değer kavramı insanlık tarihi ile başlayan köklü bir konudur. Bu nedenle birçok bilim dalının üzerinde durduğu, günümüzde de önemle üzerinde çalışmalar yürütülen bir konudur. Ahlak ve değer kavramları bireysel ve toplumsal huzuru sağlamak için bireyin iyi insan olma yollarını sorgular. Böylelikle dünyayı daha yaşanabilir kılma hedeflenir.

Ahlak ve değerlerin birçok aktarım yolu vardır. Bunlardan güçlü bir yol hiç şüphesiz edebiyattır. Edebiyat büyümlü diliyle insanların duygularına dokunabilen, onları etkileyen, dönüştüren, değiştiren önemli bir sanat dalıdır. Buradan yola çıkarak ülkemizin yeni bir toplumsal sosyolojik kurulumunun gerçekleştiği Cumhuriyetin 1935-1950 yılları arasında 23 yazarın basılı 51 hikâye kitabında 753 hikâyede değerler inşası ve dönemin ahlak anlayışı incelendi. Hikâyelerin 608'inde çeşitli değerlere vurgu yapıldığı tespit edildi.

Hikâyeler önceden belirlenen yedi kök değer başlığı altındaki toplam 52 değer hedef alınarak incelendi. Dönemin hikâyelerinde aile kurumu ile ilgili değerler, kültürel kimliği korumak/yanlış batılılaşmaya karşı çıkmak, helal kazanç, vefa ve sadakat, duyarlı olmak, güvenilir olmak, adalet değeri, barış değeri, sorumluluk sahibi olmak, dini duyguların istismar edilmemesi değerleri dönemin ortak olarak üzerinde en çok durduğu değerlerdir. Hikâyelerin büyük bir kısmında değerlerin; ders vererek eğitme, değerlerin farkındalığını sağlama, bilinçlendirme, yeni sosyal durumu/yasayı benimsetme yaklaşımlarıyla topluma aktarma hedefi taşıdığı söylenebilir. Hikâyelerde devlet yönetimi ve idari makamlar da toplumun dışlanma, güven, haklarının korunması gibi değerler üzerinden uyarılır. Hikâyelerde edebi dilin etkileyciliği göz ardı edilmeden değerlerin ele alındığı görülür.

Hikâyelerde ahlaki anlayış olarak geleneksel ders verici ve hümanist ahlakın ahlaki sorunun betimlenmesi ilkesine dayanan tavrıyla karşılarız. Geleneksel ahlak anlayışının giderek azalan bir eğilimle daha az hikâyede karşımıza çıktığı söylenebilir.

Dönemin hikâyelerinde ağırlıklı olarak hümanist bir tavırla kişilerin ahlaki sorun üzerinde kendilerinin düşünüp çıkarımlar yapması böylelikle değeri içselleştirmesinin hedeflendiği anlaşılr.

Dönemin hikâyelerde mizahi dilin sıklıkla kullanılmış olduğunu görürüz. Bu durum hikâyelerin daha küçük yaş grupları ve genç kuşakla daha etkin bir buluşma zemini oluşturabileceğini gösterir. Hikâyelerin günümüzde çocuğa görelık ilkeleri göz önünde bulundurularak küçük yaş gruplarından itibaren yaşayan edebiyatın içine daha sık dâhil edilmesi verimli olacaktır. Aksi durumda sadece yetişkinlerin tercihlerine ve edebiyat araştırmalarının içine hapsedilmeyecek kadar geçerliliğini koruyan değer vurgularının aktarım yolu fırsatı kaçırılmış olacaktır.

Tez, incelenen eserler yoluyla dönemin hikâyelerinin belirlenmesi, değerlerin tanınması, kavratılması, hikâyelerin ahlaki eğilimlerinin belirlenmesi konularında Türk Edebiyatına ve Türkçe Eğitime katkı sağlayacak niteliktedir.

Anahtar Sözcükler:

Cumhuriyet Dönemi, Türk Hikâyesi, Değerler Eğitimi, Ahlak, İnsan, Toplum.

ABSTRACT

TUFANER, Çare. *Understanding of Morality and Building of Values in the Republican Period Turkish Stories (1935-1950)*, Ph.D. Thesis, Ardahan, 2020.

The concept of morality and value is a deep-rooted issue that begins with the history of humanity. As such, this issue has been receiving significant attention from many disciplines and it is still being extensively investigated today. In order to provide individual and social peace, the concepts of morality and value question the ways of the individual to be a good person. Thus, it is aimed to make the world more livable.

There are many ways to spread morals and values. One of the strongest way is undoubtedly literature. Literature is one of the most important art that can touch, affect, transform and change people's emotions with its mesmerizing language. With this in mind, this study examines the understanding of morality and building of values in 753 stories printed in 51 story books published by 23 authors during the period of 1935-1950, when a new social and sociological development was being implemented. It is observed that various values were emphasized in 608 of these stories.

The stories were analyzed by targeting a total of 52 values under seven predetermined core values. In the stories of this period, the most commonly emphasized values included the values related to the family institution, protecting the cultural identity / opposing false westernization, lawful earnings, loyalty and trustworthiness, being sensitive, being reliable, justice, peace, being responsible, not taking advantage of religious feelings. In most of the stories; It can be observed that it was aimed at transferring the values to the society by educating through lessons, ensuring awareness of the values, raising consciousness, and adopting new social status / law. In the stories, state administration and administrative authorities are also warned by emphasizing the values such as exclusion from the public, trust, and protection of the rights of the society. In the stories, it is observed that values are treated without ignoring the effectiveness of literary language

In the stories, we encounter the attitude of traditional lecturer and humanist morality as the moral understanding based on the principle of describing the moral problem. It can be said that traditional moral understanding with a decreasing tendency has been appearing in less stories. In the stories of the period, it is aimed that the people internalize the value by thinking and making inferences about the moral problem using a humanist attitude.

We see that the humorous language was frequently used in the stories of the period. This shows that stories form an effective means to reach out to the children and the younger generation. It will be fruitful to include these stories more frequently in today's literature for children by taking into account the principles of relativity to children. Otherwise, the opportunity to transfer the values that remain so valid that they cannot be imprisoned only by the preferences of adults and literary research, will be missed.

The thesis contributes to Turkish Literature and Turkish Education by determining the stories of the period 1935-1950, recognizing the values, explaining the values, and determining the moral tendencies of the stories.

Key words:

Republican Era, Turkish Story, Values Education, Morality, Human, Society.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	
ETİK BEYAN.....	
ÖZET.....	7
ABSTRACT	9
İÇİNDEKİLER	11
KISALTMALAR DİZİNİ	16
ÖNSÖZ.....	17
GİRİŞ	20
1. BÖLÜM.....	23
AHLAK-ETİK KAVRAMLARI VE DEĞERLER İNŞASI.....	23
1.1. AHLAK	24
1.1.1. Otoriter Ahlak ve Hümanist Ahlak	28
1.1.2. Ahlaki Gelişim Süreçleri.....	30
1.2. ETİK.....	33
1.2.1. Betimsel Etik.....	34
1.2.2. Meta-etik	34
1.2.3. Normatif Etik	34
1.3. AHLAK VE ETİK KAVRAMLARI ARASINDAKİ FARKLAR.....	37
1.4. DEĞERLER İNŞASI	38
1.4.1. Değerler Eğitiminin Tarihsel Süreci	40
1.4.2. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri.....	45
1.4.3. Değerlerin Öğretimi	46

1.4.4. Edebiyat ve Değerler Eğitimi.....	47
2. BÖLÜM.....	51
CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİ	51
2.1. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİ	51
2.2. ESERLERİ ELE ALINAN YAZARLAR	53
2.2.1. Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)	53
2.2.2. Halid Ziya Uşaklıgil (1865-1945).....	54
2.2.3. Memduh Şevket Esendal (1883-1952).....	55
2.2.4. Refik Halid Karay (1888-1965)	56
2.2.5. Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974).....	56
2.2.6. Osman Cemal Kaygılı (1890-1945).....	57
2.2.7. Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) (1891-1973).....	58
2.2.8. Fahri Celal Göktulga (1895-1975).....	58
2.2.9. Sadri Ertem (1898-1943).....	59
2.2.10. Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962).....	59
2.2.11. Bekir Sıtkı Kunt (1905-1959).....	60
2.2.12. Kenan Hulusi Koray (1906-1943)	60
2.2.13. Sait Faik Abasıyanık (1906-1954)	61
2.2.14. Sabahattin Ali (1907-1948)	62
2.2.15. İlhan Tarus (1907-1967).....	62
2.2.16. Samet Ağaoğlu (1909-1982)	63
2.2.17. Kemal Bilbaşar (1910-1983)	63
2.2.18. Orhan Kemal (1914-1970)	64
2.2.19. Umran Nazif Yiğiter (1915-1964).....	64
2.2.20. Haldun Taner (1915-1986).....	65
2.2.21. Samim Kocagöz (1916-1993).....	65

2.2.22.	Tarık Buğra (1918-1994).....	65
2.2.23.	Oktay Akbal (1923-2015).....	66

3. BÖLÜM.....67

CUMHURİYET DÖNEMİ (1935-1950) TÜRK HİKÂYESİNDE AHLAK ANLAYIŞI VE DEĞERLER İNŞÂSI.....67

3.1. GELENEKSEL DEĞERLER 67

3.1.1.	Aile Kurumuyla İlgili Değerler.....	67
3.1.2.	Anne, Baba ve Çocuk İlişkisi Değeri.....	105
3.1.3.	Yurt ve Millet Sevgisi	118
3.1.4.	Kahramanlık.....	124
3.1.5.	Atatürk Sevgisi ve Cumhuriyet Yönetimi Değeri.....	128
3.1.6.	Eğitime ve Öğretmene Önem Verme	130
3.1.7.	Tarihi Mirasa Önem Vermek	131
3.1.8.	Kültürel Kimliği Korumak/Yanlış Batılılaşmaya Karşı Çıkmak	134

3.2. BİREYSEL AHLAKİ DEĞERLER 142

3.2.1.	Öz Güven / Öz Saygı Değeri.....	142
3.2.2.	Yaşama Sevgisi	144
3.2.3.	Cömertlik ve Kanaatkâr Olma Değeri.....	147
3.2.4.	Merhametli Olmak	149
3.2.5.	Helâl Kazanç	152
3.2.6.	Vefa ve Sadakat Değeri.....	157
3.2.7.	Tutumlu Olmak	165
3.2.8.	Gerçekçi Olmak-Mantıklı Hareket Etmek	166
3.2.9.	Hatalardan Ders Çıkarmak.....	174
3.2.10.	Sabırlı Olmak	177

3.3. SOSYAL İLİŞKİLERLE İLGİLİ DEĞERLER 178

3.3.1.	Dostluk Değeri	178
3.3.2.	Toplumsal Dayanışma-Yardımlaşma Değeri	182
3.3.3.	Misafirperverlik.....	186
3.3.4.	Fedakârlık.....	188
3.3.5.	Alçakgönüllülük.....	188
3.3.6.	Güvenilir Olma Değeri.....	195
3.3.7.	Duyarlı Olmak.....	205
3.3.8.	Kıskanç Olmamak.....	217
3.3.9.	Ön Yargılı Olmamak.....	218
3.3.10.	Saygılı Olmak.....	221
3.4.	EVRENSEL DEĞERLER	225
3.4.1.	Erdemli Olmak	225
3.4.2.	Sanata Değer Vermek	230
3.4.3.	İnsan Sevgisi Değeri	234
3.4.4.	Çocuk Sevgisi	242
3.4.5.	Adalet Değeri	247
3.4.6.	Eşitlik Değeri	276
3.4.7.	Barış Değeri	291
3.4.8.	Özgürlük / Bağımsız Olma Değeri.....	302
3.4.9.	Çağdaşlaşma Değeri.....	320
3.4.10.	Sağlıklı ve Temiz Olmak.....	322
3.4.11.	Hayvanlara Duyarlı Olmak/Hayvan Sevgisi	325
3.4.12.	Çevreye Duyarlı Olmak/ Doğa Sevgisi	334
3.5.	ÇALIŞMA-İŞ DEĞERLERİ	343
3.5.1.	Sorumluluk Sahibi Olmak.....	343
3.5.1.	İdealist Olmak/ Girişimci Olmak	352

3.5.2.	Çalışkan Olmak.....	355
3.5.3.	İş Etiğine Uygun Davranmak.....	365
3.5.4.	Emeğe Saygı Duymak.....	370
3.5.5.	Kalkınma/Gelişme Değeri.....	379
3.6.	BİLİMSEL DEĞERLER.....	382
3.6.1.	Araştırmacı Olmak	382
3.6.2.	Bilimsel Olmak	384
3.6.3.	Yaratıcı Olmak	385
3.7.	DİNİ DEĞERLER.....	386
3.7.1.	Manevi Kaynaklara Güvenmek	386
3.7.2.	Dini Duyguların İstismar Edilmemesi	388
3.7.3.	Hurafeler ve Batıl İnançlara İnanmamak	395
3.7.4.	Mahremiyet/ İffetli Olma	396
SONUÇ.....		399
KAYNAKÇA		411
EKLER.....		419
ÖZGEÇMİŞ.....		421

KISALTMALAR DİZİNİ

Çev. : Çeviren
Ed. : Editör
Hızl. : Hazırlayan
Yay. : Yayın
TDK : Türk Dil Kurumu
H.B. : Halikarnas Balıkcısı

ÖNSÖZ

Ahlak ve değer kavramları insanoğlunun yaşamıyla başlayan uzun bir sürecin ürünüdür. İnsanlık her dönem daha iyiye, daha doğruya, daha yaşanabilir bir dünyaya ulaşmak için çaba harcamıştır. Dinler, uygarlıklar, topluluklar, aileler içinde barındırdıkları insanın daha erdemli, duyarlı, adaletli, güvenilir olmasını istemiş ve bunun için değerler sistematiğinden faydalanmıştır.

Kuramsal bilgi bölümünde incelediğimiz köklü dünya kültürlerinden ele aldığımız örnekler, tarihsel süreç içerisinde “iyi nedir?” sorusunun cevabının kültürlerle göre değişiklik gösterdiği gözlenir. Fakat Sanayi Devrimi ile modern çağa yaklaştıkça ulaşım, iletişim, haberleşme olanaklarının artmasıyla değerler konusunda da evrensel kabullere hatta değerleri korumak için evrensel kanunlara başvurulduğu ortaya çıkar.

Sanayi devrimiyle birlikte artan üretim insanları daha çok tüketen, refah seviyesi yüksek bireyler haline getirmiştir. Bununla birlikte insan daha fazla kendi kabuğuna çekilmiş, bireyselleşmiş ve bencilleşmiştir. Bireyselliği artıp bencilleşen birey ise değerlerin bireyselliği ile çatışması nedeniyle değerleri görmezden gelmiş ve reddetmiş durumdadır. Bu nedenle günümüzde geleneksel değerlerden, sosyal ilişkilere, evrensel değerlerden, bilimsel değerlere kadar pek çok değer alanında olumsuz, vicdan kanatıcı durumla karşılaşmaktayız.

Değer kavramıyla ilgili çalışmalarda edebiyatımızın ilk yazılı metinlerden itibaren insanlığın iyi insan olma, iyi insan yetiştirme hedefinde olduğu anlaşılır. Edebiyat tarihimizin ilk eserleri olan Orhun Yazıtları’nda, Manas Destanı’nda, Dede Korkut Hikâyeleri’nde değerler sık sık vurgulanır ve bireyleri iyi insan olmaya yöneltmeyi hedeflediği görülür. Yakın edebiyat tarihimizde de Türk edebiyatının köşe taşları olan; Yunus Emre, Mevlana, Nâbi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Hüseyin Rahmi, Uşaklıgil, Tanpınar gibi pek çok yazar ve şair, geçmişin köklü değer birikimini günün ihtiyaçlarıyla buluşturarak eserleriyle toplumun birer ışık kaynağı olmaya devam etmişlerdir (Demirel, 2010).

İncelediğimiz dönem olan Cumhuriyet Dönemi 1935-1950 yılları aralığı ülkemiz için sosyolojik olarak önemli geçiş döneminin devamı niteliğindedir. İmparatorluk yönetiminden çıkan halk, hem geleneği korumalı hem de yeni medeni bir dünyanın

etkin vatandaşı olabilmelidir. Bunun için dönemin hikâyelerinde toplumun değerler konusunda bir yönlendirme, eğitilme girişiminin olup olmadığı önemli bir araştırma konusu olarak görülmüştür. Dönemde toplam 23 yazarın 51 kitabında çeviri metinler hariç 753 hikâyesi tezimiz kapsamında incelendi. 753 hikâyenin 608 tanesinde doğrudan bir değer vurgusu olduğu tespit edildi. Tezimiz ile hikâyeler ahlak anlayışları ve değerler inşası bağlamında incelenirken hikâyelerin büyük bir çoğunluğunun değer gönderimi taşıması sebebiyle dönemin hikâyeleri de tek tek tezimizde belirlenmiş oldu.

Tez üç ana bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır:

Tezimizde ahlak ve etik kavramları, tarihçesi ve bu konuların alt bileşenleri, değerler kavramı, değerler kavramının özellikleri ve öğretim yöntemleri, değerler kavramının edebiyat ile olan ilişkisi alan yazın bölümümüzün ilk kısmını oluşturur.

İkinci bölümde dönemde basılı hikâye kitapları olan yazarların hayatlarına, hangi eserlerinin incelendiği bilgisiyle kısaca değinildi.

Üçüncü bölümde hikâyelerdeki değerlerin sınıflandırılması yapıldı. Bu sınıflandırmada bu güne kadar değerler eğitimiyle ilgili yapılmış uluslararası ve ulusal bilimsel çalışmalarda sınıflamalardan faydalanılarak incelenecek olan değerler belirlendi. Buna göre; Geleneksel Değerler, Bireysel Ahlaki Değerler, Sosyal İlişkilerle İlgili Değerler, Evrensel Değerler, Çalışma-İş Değerleri, Bilimsel Değerler, Dini Değerler olarak kök başlıklar elde edildi. Bu başlıkların altında olan değerler detaylandırıldı.

Sonuç bölümünde hikâyelerin yansıttıkları değerlerin ortak paydaları üzerinde çıkarımlar yapıldı.

Dönemin hikâyelerinin topluma dört temel yaklaşımla değerleri aktarmaya çalıştığı tespit edilmiştir. Hikâyelerde ders vererek eğitme, değer farkındalığını sağlama, bilinçlendirme, yeni sosyal durumu/kanunu yerleştirme yaklaşımlarıyla toplumun değerlerle yoğun bir şekilde karşılaşması sağlanır. Öte yandan toplum bilinçlendirilirken devlet yönetimi ve kademelerini de üzerine düşen adalet, güven, sosyal devlet, merhamet gibi değerler konusunda ciddi eleştirilerle uyarıldığı görülür.

Tezimiz hem konusu hem de çalışılan dönem itibarıyla Edebiyata, pedagojik öğelerin ele alınmasıyla Eğitim Bilimlerine, değerlerin ele alınışı ile duyu eğitimi ve dil becerisinin geliştirilmesini destekleyecek Türkçe Eğitime hizmet etmesi mümkündür.

Gerek edebiyat alanında gerek hayata dair idealist bir tutumla bakabilmemizdeki büyük etkisi olan Ardahan Üniversitesi Kurucu Rektörü Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ'a teşekkür ederim.

Çalışmamızın oluşumunda hiçbir zaman desteğini esirgemeyen ve her zaman şevkimi artıran saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU'na teşekkür ederim. Tez izleme komitesinde bulunan sayın hocalarım Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK ve Dr. Öğr. Üyesi Taylan ABİÇ'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Yorucu çalışma sürecinde desteklerini hep yanımda hissettiğim kıymetli annem, babam ve aile fertlerimin her birine, küçük ailem; oğlum Ahmet Asım ve kızım Hümeysra'ya tüm çocukluk ihtiyaçlarına rağmen benimle birlikte çalışma sürecime sabrettikleri için, eşim Fatih TUFANER'e gerek manevi desteği gerek düzenlemelerdeki katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Çare TUFANER
ARDAHAN, 2020

GİRİŞ

İnsan biyolojik, sosyolojik ve psikolojik boyutları olan yeryüzünde en karmaşık yapıdaki –bilinen- tek varlıktır. İnsan sayısı kadar algı, algı sayısı kadar düşünce ve eylem insanlığın nasıl bir dünya yaşamasını yönetir. Bu nedenle de her dönemin yaşamını huzurlu-barış, gergin-savaş içinde geçmesini belirleyen temel unsur yine insandır.

En büyük topluluk olan dünya insanlığından, dinlere, ülkelere, şehirlere, ailelere kadar her topluluk içinde barındırdığı bireyin huzur, güven, sadakat gibi temel değerleri taşımasını ister. Bu kaniya insanoğlunun yaşına denk gelen ahlak ve değerler sorgularının başlamasıyla ulaşıyoruz. Bunun için topluluk büyüklüğüne, kültürüne, amaçlarına göre -kuralları değişmekle birlikte- kendi içinde bir norm sistemi oluşturur. Bu norm sistemine güncel bilimde değerler eğitimi denilir. Topluluk, ortalama bireyinin bu normlara uygun olması için çaba harcar. Bu nedenle ahlaki anlayış ya da değerler sisteminde zaman zaman farklılıklarla da karşılaşırız. Fakat hepsinin ortak paydasında iyi insana ulaşma çabası olduğu görülür.

Ahlaki sorularla ilgilenen ve kuramlar ortaya koyan ilk düşünür Sokrates'tir. Sokrates'in yazılı bir eseri yoktur fakat en büyük eseri öğrencisi Platon (Saruhan, 2018: 5) aracılığıyla düşünceleri insanoğluna ulaştırmıştır. Sokrates, Atina'nın çok tanrılı inanışını reddeder ve tek tanrılı inancı savunur. Bu görüşü ile Atinalı gençlerin ahlakını bozuyor iddialarıyla idam cezasına çarptırılır. Sokrates ahlaksız yaşamının ağır bir yük olduğunu, dolayısıyla söylediklerini inkâr etmekten ve öldürülmemek için yalvarmaktansa ölümü daha onurlu bulduğunu söyler. Sokrates ölüme giderken halâ halkının ahlakını düşünmektedir. Sokrates ömrü boyunca ahlak bağlamında insanların ön yargıları, kibirleri, yalan söyleyip söylemedikleri üzerinde önemle durur. Ona göre insanlar kötülüğü bilgisizlikten yapar. Buradaki bilmek kavramı kişinin kendisini bilmesidir. Sokrates'e göre insan fiziksel şeklini değiştiremez fakat karakterini iyiye yöneltmek/değiştirmek, daha iyi bir insan olmak gücüne sahiptir. Ahlaki davranışın kaynağı bilgi olduğu gibi, ahlak da huzur ve mutluluğun kaynağını oluşturur.

İnsanoğlu, bireyin iyi insana ulaşması için çeşitli yollar geliştirmiştir. Dini inançlarla öğüt verir, ödüllendirir, korkutur; devlet yönetimleriyle yasalar koyar, cezalandırır;

eğitim yoluyla çoğu zaman not karşılığı kurallar tek tek öğretilir. Bu kurallar dönem içinde gelişen durumlara göre çözüm olmuş veya daha büyük yaralar açarak insanlıkta iz bırakmıştır. Fakat bu yollardan birisi olan sanat yoluyla insanın iyiye ulaştırılması çabası hem verim anlamında hem de insani olması anlamında önemli bir yöntemdir. Aktaş, güzel sanatların amacını açıklarken “*Sanat öğretmez sezdirir, hissettirir, çağrıştırır; kendine özgü bir düşündürme, hatırlatma biçimi vardır.*” (2009: 192) der ve sanatın “*mevcut malzemedен bir düzen ve şekle yükselme.*” (2009: 192) hamlesi olduğunu belirtir. Sanat insana değişme ve dönüşme fırsatı verir. Sanat dünyayı anlama, yorumlama ve özümsemede bireye içsel bir duyuş fırsatı verir.

Sanat ve sanatçı var olanı tüm gerçekliği ile ele almaz. O zaman sanat eseri, bir fotokopi makinasının resmine, bir kalıbın seri döküm nesnesine ya da bir ders kitabının nüshasına dönüşür. Sanatçı “*“kendine özgü bakış açısı” ve duyarlılığıyla var olanı seçer, ayıklar, yorumlar sonra da yine dönemine ve kendisine özgü bir teknikle bu malzemedен yeni bir yapı ortaya çıkarır.*” (Aktaş, 2009: 193). Sanat dalları içinde edebiyat, hayata ait izlenim ve duyumlarını kelimeler yoluyla ifade eder. Ulaşılması, çeşitlenmesi bağlamında da insanoğluna büyük bir kaynak olarak kendisini sunar.

Türk Edebiyatının ilk yazılı ve sözlü eserlerinden itibaren toplumu ve bireyi iyi insan olması yolunda çaba içinde olduğu görülür. Kültürümüzde ahlaki ve değerler vurgusu barındıran temel eserlerden Dede Korkut Hikâyeleri, düzenlenme şeklindeki toy, şenlik odağından başlayıp Dede Korkut’un sayıldığı ölçüde de sevilen bir karakter olmasına Türk toplumunun daha çok başlardan beri bireyini iyi insana yöneltirken ne kadar etkili ve insanî bir yol seçtiğini gururla işaret eder.

Türk tarihinde Tanzimat Fermanı (1839) ile birlikte görünür hale gelen köklü toplumsal değişimler Cumhuriyet Devri ile zirveye ulaşır. Okay da “*Cumhuriyet devrinin siyasi, sosyal, hukukî esaslarının II. Meşrutiyet yıllarında hazırlandığı*”nı (2005: 44) belirtir. Tezimizde incelediğimiz dönem olan Cumhuriyetin 1935-1950 yılları ise dönemde kendisine has ayrı bir önem taşır. Zira eski yönetimin çekinceleri, Milli Mücadele’nin zorlu yılları bitmiş ve toplum “normal bir yaşama” dönmeye başlamıştır. Dönemin aydınları siyasetten sanatçısına kadar bu başlangıcın iyi yapılması durumunda başarılı bir toplum kurabileceklerinin farkındadır. Dönemin hikâye yazarları yeni bir toplum inşa edecek şekilde davranarak ahlak ve değerler kapsamında edebiyatın büyüğü dilini kullanmışlardır. Öte yandan bu dönem daha özgürlükçü bir topluma ayak atıldığının

göstergesi olarak devleti de topluma karşı yürütmesi gereken ahlaki ve değerler kapsamında sorumlulukları ciddi uyarılar yapılarak şekillendirilmek istendiği bir dönemdir. Tezimizin hem toplumsan hem de kamusal bir şekillendirme çabası olan dönemi kapsamış olması veri bağlamında zengin bir içerikle karşılaşmamızı sağladı.

Tezimizde birinci bölümde ahlak ve değer kavramları ile ilgili alanyazın bilgisi sunulmuştur. İkinci bölümde ilgili dönemin yazarlarının hayatları ve dönemde verdikleri eserler belirtilmiştir. Üçüncü bölümde geleneksel değerler, bireysel ahlaki değerler, sosyal ilişkilerle ilgili değerler, evrensel değerler, çalışma-iş değerleri, bilimsel değerler, dini değerler kök başlıkları altında toplam elli iki değer kapsamında hikâyeler incelenmiştir. Sonuç ve kaynakça bölümleriyle tez son bulmaktadır.

Tez, incelenen eserler yoluyla dönemin hikâyelerinin belirlenmesi, değerlerin tanınması, kavratılması, hikâyelerin ahlaki eğilimlerinin belirlenmesi konularında Türk Edebiyatına ve Türkçe Eğitimine katkı sağlayacak niteliktedir.

1. BÖLÜM

AHLAK-ETİK KAVRAMLARI VE DEĞERLER İNŞASI

Ahlak kavramı, antikçağdan itibaren insanoğlunun temel sorularından biridir. Ahlak, üzerinde geliştirilen tanımlardan, sınıflamaya ya da insana/sevgiye/hayata yaklaşımlara kadar birçok görüşün öne sürüldüğü geniş bir alandır. Ahlak kavramının bu geniş alanında öteden beri gelen bir diğer başlık da ahlak kavramının bireylere nasıl kazandırılacağıdır. Bu sorunun cevabı, değerler inşası ya da günümüz yaygın literatür deyimini ile; değerler eğitimi alanında yapılan çalışmalarda aranır.

Jung’a göre insan doğası, nevrotik bir yapıdan önce iyiye ve doğruya meyillidir (Jung, 2013: 23). İnsan normal bir yaşam biçiminde iyi, ahlaklı ya da doğru olana yönelecektir. Değerler eğitimi bu süreçte Aristoteles’in ifadesiyle: bireylere “*insanın işini*” yapabilecek duruma gelebilmeleri için yardımcı olmaktır (Kuçuradi, 1998). Bu nedenle toplumda değerler eğitimi doğal bir süreçte devam etmeli, katı bir zorunluluk olarak yansıtılmamalıdır.

Değerlerin nasıl kazandırılması gerektiği ile ilgili günümüze kadar birçok eğitim yaklaşımı öne sürülmüştür. Bu yaklaşımlar; değerlerin doğrudan öğretimi, değerleri belirginleştirme, değer analizi, bütüncül yaklaşım, Kohlberg’in adil topluluk okulları, örtük program, karakter eğitimi olarak ifade edebiliriz. Bu yaklaşımların yanı sıra değer öğretiminde birtakım yöntemler de kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden bazıları değerler öğretiminde ve kazandırılma sürecinde telkin, öğüt, kıssadan hisse, atasözleri, hikâye, şiir, öykü vb. gibi doğrudan öğretime yönelik yöntemlerdir. Değerlerin kazandırılmasında diğer bir bileşen ise temel süreç ve ilkelerdir. Temel süreç ve ilkeler; akıl yürütme ve mantığa teşvik etme, empati geliştirme, benlik (öz) saygı geliştirme, işbirliği geliştirme, akıl yürütme, sorgulama, yansıtıcı düşünme ve karar verme süreci kazanıma yöneliktir (Ulusoy ve Dilmaç, 2015: 11-12).

Değerlerden yoksun bir toplumda ahlaksızlık, kötülük, boşluk, umutsuzluk ve uğruna adanacak şeylerin eksikliği gibi olumsuz durumlar ortaya çıkar (Ulusoy ve Dilmaç, 2015: 6). İnsanlığın huzurunu temin edebilmek için elbette kanunlar, yasalar ve cezaların icra edildiği kurumlar, hemen her insan topluluğunda uygulanmaktadır. Fakat

bütün insanların her yanlış hareketini görme ya da kontrol etme imkânı olası değildir. Bireyler, içlerinde geliştirilebilen ahlaki değerler ölçüsünde iyi-kötü, doğru-yanlış ayrımı yaparlar. Büyük insan topluluğunun huzuru da bu ayırım sonucunda şekillenmiş olur.

1.1. AHLAK

Ahlak, Arapça kökenli bir kelimedir. Kelime huy, mizaç, karakter anlamına gelen hulk kökünden türemiştir. Hulk sözcüğü bir insanın yaradılışı gereği gerçekleştirdiği davranış anlamına gelir. Hulk sözcüğünün çoğulu olan ahlak terimi, huy, seciye, mizaç anlamlarını çoğul olarak kapsar. Ahlak kelimesi, TDK sözlüğünde bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağıtöre biçiminde tanımlanır (www.tdk.gov.tr).

Ahlak kavramı insanın sosyal bir varlık olarak yaşamaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkar. Çünkü sosyalleşmenin ilk aşamasından itibaren yeryüzünde iyilikler de kötülükler de yaşanmaya başlamış ve insanlar kendilerine göre seçimler yapmıştır. Fakat ahlaki konularla ilgili en eski belge beş bin yıl öncesine, Antik Mısır dönemine aittir. Mısır’da Ani isimli bir mumyanın üzerinde bulunan belgeler Ani Papirüsü olarak bilinir. Ani Papirüsünde Ani yaşarken yapmadığı kötülükleri yazar ve “ben iyi bir insandım” demek için kanıtlarını sıralar:

Hiç kimseye kötülük etmedim, yalan söylemedim, küfür etmedim, yakınlarımı bahtsızlığa sürüklemedim, hiçbir evli kadınla cinsel ilişkiye girmedim, kimseyi gücünün dışında çalıştırmadım, benim yüzümden hiç kimse korku duymadı, yoksulluk ve acı çekmedi, tanrıların hoşuna gitmeyecek hiçbir şey yapmadım, kimseyi aç bırakmadım, kimseyi öldürmedim, hiçbir utandırıcı davranışta bulunmadım, uzunluk ölçülerini yanlış tutmadım, terazide hile yapmadım, hiçbir arkın suyunu başka yöne çevirmedim, ben temizim, ben temizim, ben temizim. (Saruhan, 2018: 11)

Ahlakla ilgili bu kalıntı, bize temel ahlaki sorunların geçmişte de günümüzde de benzer olduğunu gösteriyor. Haksızlık, öldürmek, aldatmak gibi ahlaki sıkıntıların insanlığın ezeli bir sorunu olduğunu görüyoruz.

Eski Yunan kültüründe ise ahlak anlayışında iyi ve kötünün kökeni Pandora’nın Kutusu ile açıklanır. Zeus zorlu bir mücadeleden sonra yönetimi eline alınca kendisinden önceki yöneticilerin ölüm cezasından farklı olarak güçlü rakiplerine onları uğraştıracak

görevler verir, kendisine yardım ettiklerine onları inandırır. Bunlardan Atlas'a Dünya'yı sırtında taşıma görevi verip onun kıpırdamasına dahi fırsat vermez. En güçlü rakibi Epimetheus'a ise Pandora (Tanrılar Armağanı) adında ölümlü, çok güzel bir kadın hediye eder. Epimetheus, Zeus'tan hediye kabul etmemesi gerektiğini bilir fakat Pandora'nın güzelliği mantığının önüne geçer ve hediyeyi getirdiği sandıkla beraber kabul eder. Epimetheus ve Pandora, sandığı açtıklarında her yeri siyah, çirkin böcekler kaplar. Bu böcekler ihanet, yalan, kıskançlık gibi hastalıklardır. Epimetheus, Zeus'un kendisini etkisizleştirme stratejisiyle artık bu ahlaki sıkıntılarla uğraşmaktan başka bir şey yapamayacaktır. Simgesel açıdan bakıldığında, güzellik ile ahlaki davranış arasında bir bağ kurulduğu ortaya çıkar. Hatta daha da ileri gidilerek, güzellik kavramının ahlak açısından kısmi olanak bir sıkıntı yaratabileceği ve ancak akılla kavranabilen bir dünyada, mantıklı seçimlerin insanın doğuştan getirdiği zaafırlara karşı hâkim kılınması vasıtasıyla erdemli bir hayatın sürdürülebileceği söylenmiş olur. Günümüz ahlak anlayışında da buna benzer önermeleri görmek mümkündür. Dış güzellik ile iç güzellik arasında ortaya çıkan tezat, estetik bakımdan dış unsurları öne çıkarsa da ahlaki bakış açısı ile insanın özüne dair bakış açısı daha önemlidir. Çünkü dış olan, değişken ve geçici iken güzelden çirkine doğru bir ivme halindedir. Oysaki iç güzellik genellikle çirkinden güzele, olumsuzdan olumluya, hamlıktan olgunlaşmaya doğru bir tekâmülün yansıması olarak görünür hale gelir.

Ahlaki sorularla ilgilenen ve kuramlar ortaya koyan ilk düşünür Sokrates'tir. Sokrates'in yazılı bir eseri yoktur fakat en büyük eseri öğrencisi Platon'dur (Saruhan, 2018: 5). İnsanlık Platon'un yazdıklarından Sokrates'e ait düşünceleri öğrenme fırsatı bulur. Sokrates, Atina'nın çok tanrılı inanışını reddeder ve tek tanrılı inancı savunur. Bu görüşü ile Atinalı gençlerin ahlakını bozuyor iddialarıyla idam cezasına çarptırılır. Sokrates ahlaksız yaşamının ağır bir yük olduğunu dolayısıyla söylediklerini inkâr etmekten ve öldürülmemek için yalvarmaktansa ölümü daha onurlu bulduğunu söyler. Sokrates ölüme giderken hala halkının ahlakını düşünmektedir:

Sizden dileyeceğim bir şey daha kaldı: Çocuklarım büyüdüleri zaman Atinalılar, erdemden çok zenginliğe ya da benzeri herhangi bir şeye düşkünlük gösterecek olurlarsa, ben sizinle nasıl uğraşmışsam, siz de onlarla öyle uğraşın, onları cezalandırın; kendilerine, kendilerinde olmayan bir değeri verir, önem vermeleri gereken şeye önem vermez, bir hiç oldukları halde kendilerini bir şey sanırlarsa, ben sizi nasıl azarlamışsam, siz de onları öyle

azarlayın. Bunu yaparsanız, bana da, oğullarıma da doğru davranmış olursunuz. (Platon, (Sokrates'in Savunması) 2018: 71)

Sokrates ömrü boyunca ahlak bağlamında insanların ön yargıları, kibirleri, yalan söyleyip söylemedikleri üzerinde önemle durur. Ona göre insanlar kötülüğü bilgisizlikten yapar. Buradaki bilmek kavramı kişinin kendisini bilmesidir. Sokrates'e göre insan fiziksel şeklini değiştiremez fakat karakterini iyiye yöneltmek/değiştirmek, daha iyi bir insan olmak gücüne sahiptir. Ahlaki davranışın kaynağı bilgi olduğu gibi, ahlak da huzur ve mutluluğun kaynağını oluşturur.

Sokrates'in öğrencisi Platon'a göre ahlak, mutluluğu elde etme amacıdır. Ona göre insan mümkün olduğunca iyi olmaya çalışmalıdır. Böylece insan kendi doğasını tamamlamak yolunda mesafe kat etmiş, kendine yeterli hâle gelmiş olacaktır. Platon'a göre, mutlu olmak isteyen kişinin iyiyi istemesi ve iyiyi hayatının amacı olarak görmesi gerekir.

Platon'un öğrencisi ve yine döneminin önemli düşünürü Aristo'ya göre ise ahlak, erdemlere dayanır. Aristo, insanların "ahlaki yazılım" olarak nitelendirilebilecek erdemlerle doğduğunu ve bu potansiyeli kullanmanın bireyin becerisine bağlı olduğunu savunur. Bir insanda araba kullanma yeteneği vardır fakat bu yeteneğin açığa çıkması için çaba göstermesi gerekir gibi bir örnekle Aristo'nun düşüncesini somutlaştırabiliriz. Aristo, böylece etiği erdeme dayandırır.

Kant'a göre ahlak, kişinin niyetine bağlıdır. Ona göre bir eylemin ahlaki olması için kişinin eylemi yapma nedenlerine bakılır. Eğer sonuç olumsuz dahi olsa kişinin niyeti iyiye bu eylem ahlaklı kabul edilir. Çünkü niyeti kötü olmasına karşın ahlaklı davranan kişi aslında yapmak istediği kötülüğe fırsat bulamadığı için ahlaklı davranır. Kant bunu bir örnekle açıklar. Bir bakkal dükkânından alışveriş yapan bir çocuğu dolandırıp fazla parasını alabilir. Fakat bakkal, çocuğu mahallelinin duyup satışlarının azalması korkusuyla dolandırmaktan vazgeçiyorsa aslında bu noktada sadece kendi çıkarlarına göre hareket ettiği için ahlaklı davranmış olmaz.

Ünlü İslam düşünürü İmam Gazali'nin ahlak anlayışı Aristo'nun ahlak anlayışıyla benzerlik gösterir. Gazali, insanların kendilerinde bulunan akılsallık veya rasyonaliteyi geliştirme yönünde bir donanımı olduğuna inanır (Cevizci, 2018: 111). Bireyin bu donanımı kullanabilmesinde din ve eğitim kendisine yardımcı olacaktır.

Ahlak, insanın başka varlıklarla belirli normlara göre gerçekleşen ilişkilerini, insanın söz konusu ilişkileriyle bu varlıklara yönelen eylemlerini düzenleyip anlamlandıran

norm, ilke, kural ve değerler bütününe ifade eder (Cevizci, 2018: 13). Ülken'e göre ise ahlak, insanlığın kabul ettiği ve başka kesinlik ölçüleriyle ölçülemeyen hareketlerimize ait değerlerin bütünüdür (2001: 19).

Normların toplum içinde oluşabilmesi için belirli bir zaman geçmesi gerekir. Bu nedenle ahlak, yıllar içinde toplumda bir uzlaşma ile oluşan normlardır. Felsefe terimleri sözlüğünde de ahlakın bu yönü üzerinde durulmuştur: *“ahlak; belli bir dönemde, belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının ve ilkelerinin toplamıdır.”* (Akarsu, 1975:25). Dilimizde ahlak, kişisel ahlak olarak aktöre, toplumsal ahlak olarak töre ve bilim olarak törebilim terimleriyle karşılanır.

Bütün toplumlarda, doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü, yapılması hoş karşılanan ya da hiçbir şekilde kabul edilmeyen davranışların neler olduğuna ilişkin hükümler vardır. Bu hükümler; bireyin kendi davranışlarını ve eylemlerini belirleyen, neleri yapıp neleri yapmaması gerektiği konusunda, bireye özgü inançlar ve değerler sisteminden kaynaklanmaktadır (Şişman, 2000: 77). Bireyler davranış ve eylemlerini iyi, kötü, doğru, yanlış gibi sözcükler aracılığıyla, bir şeyi değerli bulma veya değerli bulmama yoluyla yönlendirirler. Yani birey, tutum ve eylemlerini toplumsal ahlaka göre değerlendirme yaparak belirler (Özlem, 2004). Bu değerlendirme kişi tarafından küçük yaşlarda içselleştirilen toplumun kurallarıyla sağlanır ve toplumlarda bütünlüğü sağlamada önemli bir etkiye sahiptir. Bu noktadan hareketle -birey açısından- ahlakın öğrenilen ve değiştirilebilen bir yapıya sahip olduğunu görürüz.

Düşünce tarihi genel olarak incelendiğinde, ahlakı hem teorik hem de pratik bir konu olarak değerlendiren filozofların azımsanmayacak sayıda eserler ürettiği ortaya çıkar. Ahlakın teorik görevi; ahlak dilinin temel kavramlarının açıklanması, ahlaksal anlaşmazlıkların çözüm yöntemleri için genel ölçütlerin saptanması, ahlakın diğer çeşitli toplumsal davranışlarla ilişkilerinin açıklanması, çeşitli ahlak öğretilerinin felsefi varsayımlarının ve uygulanma koşullarının araştırılmasıdır. Ahlakın pratik görevi ise; var olan ahlakın eleştirilmesi yoluyla insan yaşamının ahlaksal olarak iyileştirilmesine katkıda bulunmak ve söz konusu çağın insan toplumuna uygun düşen ahlaksal idealleri göstermektir.

1.1.1. Otoriter Ahlak ve Hümanist Ahlak

Ahlak kavramının bireysel ve toplumsal boyutu olmak üzere iki farklı aşaması bulunur. Birey düzleminde kişinin kendilik değerlerinin inşası açısından insan kendine uygun olanla olmayan davranış ve kararlara yönelebilir. Bu türden bir seçim sadece kişinin toplumun bir parçası olarak işlevleriyle değil aynı zamanda içe dönük mutluluk/mutsuzluk gibi daha öznel bir alanın belirlenmesine yöneliktir. Diğer taraftan sosyalleşme sürecinde bireyle toplum arasındaki karşılıklı etkileşim bireysel farklılıkların bir tarafa bırakılarak toplumsal dayanışma, huzur ve asayiş gibi daha çok bileşeni içeren bir işteşlik durumudur. Birey artık kendisi olmaktan çıkarak diğerleri ile birlikte bir varlık alanı oluşturmaya başlar. Böylesi bir zorunluluk ise benin arzularını, kendine göreliği, seçimleri, istekleri, beğenileri, doğruları ve seçimleri de ya ılıştırması ya da tümüyle onları bırakması (ya da en azından uyumlu hale getirmesi) anlamına gelecektir. Tam bu noktada ahlak kavramının insancıl ya da otoriter boyutu öne çıkmaya başlar.

Otorite kavramı iki yönüyle karşımıza çıkar; ilki diktatörlüğe dayanan akıldışı bir otorite, ikincisi ise hiçbir otorite olmayacak şekilde otoritesizliktir. Fromm'a göre otoritesine saygı duyulan bir kişinin, başkalarının kendisine vermiş olduğu ve başarabileceğine inandığı işi olumlu bir şekilde yürütür (1997: 20). Akla uygun bir otorite, karşılıklı sorumlu olduğu kitlenin sürekli gözetim ve eleştirisine olanak tanır, aynı zamanda bunu teşvik eder. Otoritenin kendini kabul ettirmesi görevlerini yerine getirmiş olmasıyla doğru orantılıdır. Akıldışı otorite ise kaynağını her zaman insanlar üzerindeki yaptırım gücünden alır.

Fromm'a göre otoriter ahlak, insan için neyin iyi, neyin kötü olduğunu söyleyen, davranış kurallarını ve yasalarını koyan bir ahlak biçimidir. Otoriter ahlak insanın bireysel olarak iyi, kötü ayrımını yapamayacağını düşünür. Bu nedenle de her bir durumda görüş belirtir. Bu yaklaşımla hümanist ahlaktan ayrılır. Hümanizmde insanın doğasının doğruyu keşfedebileceğine inanılır. Otoriter ahlakta kuralları belirleyen ve yöneten her zaman bireyin üstünde olan bir otoritedir. Böyle bir sistem akıl ve bilgiye değil, otoriteden duyulan korkuya ve boyun eğenlerin zayıflık ve bağımlılık duygularına dayanır. Karar vermek otoritenin ellerine bırakılmış olması, otoritenin gizemli gücünden ileri gelir; otoritenin verdiği kararlar tartışılmaz ve tartışılmamalıdır. Otoriter ahlak neyin kötü, neyin iyi olduğu sorularına her şeyden önce otoritenin menfaatleri açısından

cevaplandırır. Boyun eğenin menfaati bu cevaplandırmada gözetilmez. Otoriteye boyun eğenler bu durumdan bazı maddi ve manevi yararlar sağlama ihtimali olsa da böyle bir otorite gerçekte sömürücü bir nitelik taşımaktadır. Hümanist ahlakta ise biçim bakımından kuralları oluşturan da, kurallara uygun davranan da insanın kendisidir. Hümanizmde insan için faydalı olan şey iyi, zararlı olan şey ise kötüdür. Hümanist ahlakın en önemli kriteri; insanın rahatı ve mutluluğudur (Fromm, 1997: 21-24).

Hümanizm, felsefî ve edebi bir düşünce akımı olarak 14. yüzyılın ikinci yarısında İtalya’da ortaya çıkar. Hümanizm insan değerini önemser, insanı her şeyin ölçütü olarak tanımlar. Hümanizm insanın doğasını, yetilerini, sınırlarını ya da ilgilerini konu edinen Rönesans ülküsüdür (Kale, 1992: 763). Hümanizmin merkezinde ve hedefinde, en önemli varlık insandır. İnsanı özgür olarak olgunlaştırmayı amaç edinir ve insan türünün temel ihtiyaçlarını ana ilke kabul eder.

Tarihsel süreç içerisinde hümanizm hakkında birçok görüş ileri sürülmüştür. Tezimizin kapsam sınırlarını aştığı için tüm detaylara girmemekle birlikte günümüzde hümanizme yüklenen anlamı incelemek faydalı olacaktır.

Hümanizm, insana yönelik tehditlere karşı bir tepki olarak doğmuştur. Hümanizm insanı insan yapan değerlerin korunması ve insanın tabiatına uygun bir yaşamı sürdürmek için mücadele verir. Yakın geçmiş ve günümüz insanlığı yönelik tehdidin en yüksek olduğu dönemlerdir. Savaşların artmasıyla insanın fiziksel varoluşuna yönelik tehdit, zorunlu göç/mültecilik, hukuksuzluk, para ve güç savaşları insan türünün hem toplu bir kıyımına hem de insani değerlerin büyük çaplı yıkımına neden olmaktadır. Endüstriyel, kapitalist ya da komünist toplumlarda, insan gün geçtikçe daha çok nesneye, tüketici insana, daimi müşteriye dönüşmektedir. İnsanlara yapay amaçlar, ihtiyaçlar oluşturulmakta ve bunların giderilmesi için de yine yapay imkânlar yaratılmaktadır. Her şey, kişi, değer ya da bilgi tüketim nesnesi olmaya başlamıştır. Heidegger'in deyişiyle insan, yabancılaşmış ve giderek daha çok kendi yerine, bir başkasına dönüşmektedir (2013). İnsan günümüzde daha çok düzen adamı ve her gün biraz daha az canlı özelliği göstermektedir. Bu durum günümüzde hümanizm kavramını daha çok irdeleme ihtiyacı meydana getirmiştir.

1.1.2. Ahlaki Gelişim Süreçleri

Ahlak, tarihsel süreç içerisinde toplum tarafından oluşturulmuş ve yine aynı toplum tarafından büyük çoğunlukla kabul edilmiş normlardır. Aristo, insanların ahlaki bir öz üzerine doğduklarını ve bunu açığa çıkarmak için bireyin çaba göstermesi gerektiği düşüncesini savunur. Bu noktadan hareketle ahlak, bireyde ayırt etme, sınıflama, içselleştirme gibi süreçlerden geçerek bireyde yer edinir.

Modern dönemde ahlak gelişim süreci ile ilgili ilk çalışmalar Freud (1856-1939) ve Piaget (1896-1980) tarafından yapılır. 21. yy'ın başlarında ise ahlak gelişimi disiplinler arası bir boyut kazanır ve karaktere yönelik eğitimler, toplumsal haklar, kişilerarası iletişim, kültürel farklılıklar vb. alanlarda çalışmalar yapılır (Kağıtçıbaşı, 1988). Freud ve Piaget'nin ahlak gelişim sürecine ait birbirinden farklı açılardan ele alınan kuramları vardır. Fakat Lawrence Kohlberg'in (1927-1987) ahlaki gelişim süreci ile ilgili kuramı en yaygın kabul gören ahlak gelişim kuramıdır.

Freud'un ahlak gelişim kuramı duygusal ve içgüdüsel bir süreç olarak değerlendirilir. Freud ahlaki gelişim sürecini, id, ego ve süper ego ilişkilerindeki denge kavramıyla açıklar (Kağıtçıbaşı, 1988:247). Bunlardan id (alt-ben), kişiliğin psikik (ruhsal) enerji deposu, bilinçaltı kısmıdır. İd, insanın doğumundan itibaren sahip olduğu tüm güdülerin toplamıdır ve temelde cinsiyet ve saldırganlık güdülerinden oluşur. İd, sürekli olarak isteklerine doyum arar. Burada ego (ben) önem kazanır. Ego kişinin çevreyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan kişiliğin gerçekçi ögesidir. İd'in isteklerine sadece ego'nun amaca yönelik işleyişi doyum sağlayabilir. Bundan ötürü id, sürekli olarak isteklerinin karşılanması için egoya baskı yapar. Fakat ego bilinçlidir ve id'in isteklerinden sadece toplumda kabul görüleceklerin bilinç düzeyine çıkmasına izin verir. Bilinç düzeyine çıkmasını istemediklerini “bastırma” mekanizmasıyla bilinçaltında tutar. Ego'nun hangi isteklerinin bilinç düzeyine çıkıp hangilerinin bilinçaltında tutulacağına ise süper-ego (üst-ben) karar verir. Süper-ego çocukluk döneminde çocuğun sosyal çevresi ile etkileşimi sonucu gelişir ve toplumsal yasakları içerir. Süper-ego “vicdan” ve “ego-ideali” içerir. Ego-ideali, çocuğun nasıl bir insan olma isteğidir.

Freud ekolünün bu yapısal analizine göre, toplumun ahlak kuralları süper-ego yoluyla kişiliğin bir parçası haline alır. Bununla kişi onu gözlemleyen birileri olmadığında bile, kendi kendisinin denetleyeni olur ve toplumun ahlak kurallarına uyar. Güçlü ve gerçekçi bir ego, id'den gelen ve doyum isteyen daha ziyade cinsel ve saldırgan güdülerle süper-

ego'nun bazen aşırıya kaçan yasaklamaları arasında sağlıklı bir denge kurabilir. Bu durumda bireyin, hem ahlak gelişimi yeterlidir, hem de psikolojik sağlığı yerinde olur. Bu denge bozulup süper-ego ağır basarsa, kişi suçluluk duyguları içinde bunalır. Eğer id ağır basarsa, kontrolsüz, taşkın davranışlar görülebilir.

Bilişsel kökenli psikologlar Piaget ve Kohlberg Freud'un ahlaki gelişim kuramını yetersiz görürler. Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre ahlak ve vicdan bireyin zihinsel gelişimine paralel olarak gelişir. Birey, çevresini gözlemleyerek neyin doğru neyin yanlış olduğunu kendisi tayin eder. Doğru ve yanlış toplumun faydası gözetilerek seçilecek unsurlardır.

Immanuel Kant'ın görüşlerinden etkilenen ve ahlak gelişimi süreçlerinde günümüzde yaygın kabul gören Kohlberg, ahlak gelişimini gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek üstü devre olarak üç ana devreye ve ayırır. Her bir devrenin ikişer alt bölümü vardır.

I. Gelenek Öncesi Düzeyi:

Bu düzeyde birey iyi- kötü, doğru-yanlış gibi kültürel kural ve değerlere açıktır. Ancak bunları, ceza ödül gibi fiziksel sonuçlarına göre ya da kuralları ortaya koyan kimselerin fizik gücüne göre değerlendirir. Bu düzey, iki devreyi kapsar:

1. Devre: İtaat ve Ceza Eğilimi:

Bu devrede davranışın sonuçları, o davranışın iyi ya da kötü olduğunu tayin eder. Cezadan kurtulmak ve yetkiye karşı tam riayet kendi başına değerlidir. Başın derde girmemesi önemlidir.

2. Devre: Saf Çıkarıcı Eğilim:

Doğru davranış, kişinin gereksinimlerini tatmin eden davranıştır. Değerin, her kişinin görüşü ve gereksinmesiyle göreliliği vardır. Pragmatik alış-veriş kavramı (sen bana yardım et, ben de sana yardım ederim), sevgi, bağlılık ve adalet kavramı yerine geçerlidir.

II. Geleneksel Düzey:

Bu düzeyde, aile, grup ya da ulusun beklentileri kendi başına değer taşır. Buradaki tutum sadece sosyal düzen ve beklentilere uymak değil aynı zamanda onlara sadakattir. Mevcut sosyal düzenin korunması ve desteklenmesi ve bu düzenin kurum ve gruplarıyla özdeşleşmek önemlidir. Bu düzey iki devreden oluşur:

3. Devre: İyi Çocuk Eğilimi

Bu devrede iyi davranış, başkalarını memnun eden, onlara yardımcı olan ya da onlar tarafından takdir edilen davranıştır. Yaygın davranış normlarına uyma ön plandadır. Davranış niyete göre değerlendirilir. “iyi niyetli olmak” önem kazanır.

4. Devre: Kanun ve Düzen Eğilimi

Burada yetki, yerleşmiş kurallar ve sosyal düzeni korumak önemlidir. Doğru davranış “görevini yapmaktır.” Kurulu sosyal düzen kendi başına değerlidir.

III. Gelenek Üstü (Özerk ya da İlkeli) Düzey:

Bu düzeyde geçerliliği ve uygulanabilirliği olan ahlaki değerleri ve ilkeleri, bunları ortaya koyan grup ya da kişilerin yetkilerinden ve kişinin bu gruplarla özdeşleşmesinden bağımsız olarak tanımlama çabası ortaya çıkar. Bu düzeyde de iki devre vardır.

5. Devre: Kontrat ve Yasaya Uygunluk:

Bu devrede doğru davranış, insan hakları ve toplum yararı gözetilerek toplum tarafından incelenip kabul edilmiş ilkelere uygun davranıştır. Bireylerin fikir ve değerlerinde farklılıklar gösterdiği bu devrede iyi anlaşıldığından, görüş birliğine varma teknikleri önemsenir. Ancak doğru ve yanlışın kişisel değer sorunu olduğu da kabul edilir. Yasal görüş kabul edilmekle birlikte, topluma daha fazla yarar sağlayabilmek için yasaların değişebileceğine inanılır (bu bakımdan 4. Devreden farklıdır).

6. Devre: Evrensel Ahlak İlkeleri:

Bu en yüksek devrede doğru ve yanlış, sosyal düzenin yasa ve kurallarıyla değil, kişinin kendi vicdanıyla ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle tanımlanır. Bu ilkeler somut ahlak kuralları olmayıp genel soyut ilkelerdir. Bunlar, evrensel adalet ilkelerini, insan haklarının eşitliğini ve insana saygıyı içerebilirler (Kağıtçıbaşı, 1988: 255-256).

Kohlberg, kişilerdeki ahlak devrelerini belirleyebilmek için onlara hikâyeler anlatmış ve tepkilerini kaydetmiştir. Kohlberg’e göre kişiler bu devreleri sırasıyla yaşarlar. Bunun nedeni de bir önceki devrede kazanılan ahlak gelişiminin yorumlanması ve özümsemesidir. Değişik kültürlerde, yaşlarda, kentsel ve kırsal yaşam merkezlerine göre ahlaki tutumlar değişir. Bu nedenle herkes altıncı devreye kadar çıkamaz. Deneye göre yetişkinlerin ortalama dördüncü devrede kaldığı belirtilir.

1.2. ETİK

Etik kavramıyla ilgili birçok filozofun tanımı olmakla birlikte, ilk kurucusu Sokrates'tir. Etiğin ilk teorik alt yapısı ise Immanuel Kant ve Aristo'nun düşünceleri ile oluşur. Kant, etik kavramını görev ve sorumluluklara dayandırır. Aristo ise etiği, erdeme dayandırır. Ona göre etikle ilgili sorular, iyi yaşanılacak bir yaşamın keşfi için insana yardımcı olacaktır.

Günümüzde etik kelimesi günlük dilde sıklıkla ahlak kelimesi yerine kullanılır. Bunda bir şeyin ahlaklı ya da ahlaksız olarak sınıflamaktan kaçıp etik/ etik değil ifadeleriyle sınıflamanın daha kolay bir yol olması olabilir. Bir iş yerinde uygun görülmeyen bir durum için, "ahlaksızca" kavramı yerine "etik değil" ifadesinin kullanılmasını daha sorun çözebilir bir dil olduğu inancı bu durumu örnekleyebilir.

Alanında önemli bir otorite olan Cevizci'ye göre de etik, çok anlamlı, hatta belirsiz anlamlı bir sözcüktür. Cevizci, etiği felsefenin ahlaklılıkla, ahlaki değerle ilgili olan alt dalı veya disiplini olarak tanımlar (2018: 11). Etik, bireyin hayattaki seçim ve davranışlarını yönlendirerek bu seçim ve davranışların ahlaka uygun olup olmadığının belirlenmesidir (Frankena'dan akt. Yavuz, 2018: 69).

Etik felsefesinin amacı, bireyin iyiye ve ideal olan değere ulaşma amacını belirlemekten çok, geniş toplumsal yapıda neyin ahlaki kabul edilebileceğine dair ölçütler belirlemektir (Yavuz, 2018: 70). Ölçütlerde öncelikli ve iyi olan amacın hangisi olduğu belirlenir ve ölçütlerde büyük toplumsal kitlenin iyiliği dikkate alınır. Etik bir olayın sebebini ve sonucunu inceler. Böylece olayın neden iyi, neden kötü sorularının cevabı da bulunmuş olur. Böylelikle etik sayesinde insan davranışları ahlaki düzlemde değerlendirilmiş olur.

Etik, bireyin aslında hemen her gün karşısına çıkan bir kavramdır. Etik, insan hayatında ahlakla ilgili kavramların statüsünü analiz eder. İnsanların yaşamdaki sorunlara ya da durumlara verdikleri tepkileri çözümler. Özlem'e göre etik, "*Neyi seçmeliyim?*", "*Ne yapmalıyım?*", "*Neyi istemeliyim?*" sorularına yanıt arar (Özlem, 2004: 30). Birey bu soruların karşılığını tam olarak bulamadığında etik tarafından belirlenmiş ölçütleri araştırır. Bu ölçütler her zaman bireyi memnun etmeyebilir. Çünkü etik bireyin değil, toplumun iyiliğini göz önünde bulundurur.

Etik, insanlara kararlarında tutarlı olabilmeyi, inançlarını bir temele dayayabilmeyi ve eleştiri odaklı düşüncelerini ifade etme olanağı sağlar. Böylece etik, insan temel değer ve ilkeleri ile uyumlu davranmayı sağlar (Cevizci, 2018: 17). Etiğin ölçüt belirlerken bireyden ziyade toplumun iyiliğini öncelemesi nedeniyle insanlar etik değerlere uymaktan hoşlanmayabilirler. Fakat buna rağmen insanların büyük çoğunluğu etiğe uygun davranır. Aristo, etiğe uygun bir yaşamının bireye mutluluk, saadet ve gelişme getireceğini savunur.

Üzerinde tam bir kesinliğe varılamamışsa da etiğin üç türü bulunur. Bunlar; betimleyici etik, normatif etik ve meta-etiktir.

1.2.1. Betimsel Etik

Betimsel etik önermeleri, doğru veya yanlış oldukları gösterilebilen olgusal yargılardır. Betimleyici etik, bir duruma karşı ahlaki kural koymaktan, değer biçmekten tamamen uzaktır (Cevizci, 2018: 41). Betimsel etik, etik alanında bilimsel bir yaklaşımla konuyu ele almak ister. Betimleyici etik, norm ortaya koymak yerine sadece insan davranışlarını gözlemler ve bu davranışların sonuçlarını betimler.

1.2.2. Meta-etik

Meta-etik, 20.yy'ın analitik felsefesinin yani yeni pozitivist hareketin bir sonucudur. Meta-etik görüşüne göre ahlak filozofunun görevi normatif ilkeler ortaya koymak değil, ahlaki yargıları analiz etmek, ahlaki davranış ölçütlerini tartışmak ve bu kavramların anlamlarını açığa çıkarmaktır.

1.2.3. Normatif Etik

Normatif etik önermeleri, değer yargısı taşır. Normatif etik, doğruyu, ödevi, adaleti, iyiyi tanımlar, ahlaki ilkeleri ortaya koyup norm oluşturur (Cevizci, 2018: 42). Oluşturulan bu normları insanların benimsemesini ister. Normatif etik, etik ilkelerinin evrenselliğine inanır.

Normatif etik teorileri, üç tanedir ve bunlar hem dönemlerini hem de günümüz ahlak ve etik kavramlarının şekillenmesini etkilemişlerdir. Bu teoriler; Teleolojik Etik, Deontolojik etik ve Erdem Etiği teorileridir.

1.2.3.1. Teleolojik Etik (Hazcı, Faydacı Etik)

Telos Grekçe hedef, amaç anlamına gelen bir kelimedir. Bu nedenle teolojik etik için “sonuçcu” etik de denir. Teolojik etik kuramı ahlaki bir eylemin sonucu üzerinde yoğunlaşır. Ahlaki eylemin değerini belirleyen şey eylemin ürettiği sonuçtur (Cevizci, 2018:45). Teolojik etikte ahlaki durum, erişilen sonuç, yer, durum açısından değerlendirilir. En temel problemi “en yüksek iyi” dir.

Teolojik etiğin ilk izlerini, Sokrates’in öğrencisi Aristippos’un kurduğu Krine Okulu’nda bulmak mümkündür. Krine Okulu ahlak anlayışında materyalist bir varlık anlayışıyla hazcılığı, duyumsal hedonizmi ilke edinir. Ona göre insan davranışını motive eden şey hazzı yakalamak ve acıdan kaçmaktır.

Sonraki dönemde Epikuros da hazcılığı savunur. Ona göre haz, mutlu bir hayatın başı ve sonudur. Dolayısıyla haz iyiyi, acı ise kötüyü temsil eder.

Modern dönemde hazcılığın ilk savunucusu Hobbes’tir ve kendisinden sonra birçok ismi etkilemiştir. Hobbes ahlak anlayışını temelde “*kendi çıkarının peşinden koşan birey*” den hareket ederek açıklar (Cevizci, 2018: 61). Hobbes, Tanrı’nın koyduğu ahlak yasalarına karşı koyan ilk isimdir. Ahlakın insanın kendi varlığı ile ulaşması gerektiğine, dışarıdan bir güçle dayatılmaması gerektiğine inanır.

21. yy’ da Jeremy Bentham ve J. Stuart Mill teolojik görüşün önemli savunucularıdır. Yararcılık/faydacılık olarak belirttikleri teorilerine göre; mutluluk, en yüksek iyunin ahlaki hayatın nihai amacı olması gerektiğini savunurlar. Mill, şahsi mutluluğun toplumun da mutluluğunu sağlayacağını savunur. Ona göre bireysel mutluluk ile toplumun mutluluğu uzlaştırılmalıdır (Yavuz, 2018: 79). Olay sürecindeki nedenler, niyet vb. unsurların önemli olmadığını sonucun önemli olduğunu belirtirler. Modern çağda faydacıların amacı, ilk çağlardaki bireysel hedonist tavra karşı daha iyidir. Amaçları, en çok sayıdaki kişinin mutluluğudur. Bunlardan idam cezası, işkence faydacı anlayış ile hukukta karşılığını bulan kanunlardır. Böylelikle suçluya ağır ceza vererek büyük toplumun huzuru korunmuş olur.

Bir durumun ahlaki olup olmadığı sadece sonuca göre değerlendirildiği teleolojik etik, bireysel iyiliği ya da gerçek olmayan ahlaki durum gibi pek çok soruyu ve tartışmayı beraberinde barındırır.

1.2.3.2. Deontolojik Etik (Ödev, Yükümlülük Etiği)

Deon kelimesi, Grekçe ödev, yükümlülük anlamlarına gelir. Deontolojik etik, teolojik etiğe karşı olarak ahlak anlayışında olayın sonucuna değil, olayın sürecine odaklanır. Süreçte olayın sebepleri, kişinin niyeti, uyulan ilkeler göz önünde bulundurulur. Deontolojik etik, iyi-kötü tartışmasından önce, ödev ve yapılması gerekene vurgu yapar.

Deontolojik etiğin savunucuları olan başta Kant'ın ödev etiği ve devamında David Ross'un sezgici etiği teorileri genel anlamda dini etik içeriklidir. Dini etik kapsamında Hristiyanlık ve İslam dininin kutsal metinleri ahlaki temeli oluşturur. Tanrı'nın kişinin tüm niyetini bilmesi, ebedi mutluluk için ödevlerin yerine getirilmesi gerekliliği bu dini etiğin çerçevelerini oluşturur (Cevizci, 2018: 90).

Kant, dini etikten farklı olarak bireysel özgürlüğü, akli temel alarak bireyin ahlaklı olanı kendisinin bulabileceğine inanması şeklinde tanımlar. Ona göre durumun ahlaklı olması için, failinin niyetinin iyi olması gerekir. Sonuç iyi de olsa kötü de olsa önemli değildir. Bireyin niyeti önemlidir. Ona göre bir bakkal, dükkânına gelen bir çocuğu duyulduğunda satışlarının düşeceği endişesiyle dolandırmıyor ve para üstünü eksiksiz veriyorsa bu kişinin sadece kendi çıkarları doğrultusunda iyi davrandığı için davranışın ahlaklı olduğundan bahsedilemez. Kant'a göre ahlaka aykırı yapılan bir davranışın en büyük sorunu o ahlaka karşı olan güven duygusunun toplumda zedelenmiş olmasıdır.

1.2.3.3. Erdem Etiği

Erdem etiği, teleolojik ve deontolojik etikten farklı olarak ahlaki hayatın ölçütlerini kişinin karakterinde ve erdemine göre açıklar. Diğer ikisi temelde doğru eylemle ilgilenirken, erdem etiği temelde iyi hayatla ilgilenir ve insanların nasıl, ne tür insanlar olmaları gerektiği üzerinde durur (Cevizci, 2018: 134).

Erdem etiğinde eylemin yapılması sürecinde uyulan kural ya da eylem sonucu elde edilen sonucun öneminden ziyade eylemde bulunacak kişinin karakterinin ahlaki gelişimine önem verilir. Erdem etikçilerine göre bir kişi yardımseverliği bir huy haline getirebilirse, bundan sonra bu konuda kural bilsin ya da bilmesin kişi yardımsever olacaktır. Erdem etikçileri için önemli olan, karakter eğitimi ve güzel huy sahibi olmaktır.

Tarihsel anlamda erdem etiği, Batı felsefesindeki en eski ahlak anlayışlarından birisidir. En ilk örneği öğretmen-öğrenci ilişkisi olan Sokrates-Platon-Aristo'nun Yunan düşünce geleneğinde oluşturulmuştur (Yaran, 2010: 36). Sokrates, ömrü boyunca ahlak bağlamında insanların ön yargıları, kibirleri, yalan söyleyip söylemedikleri üzerinde önemle durur. Ona göre insanlar kötülüğü bilgisizlikten yapar. Bir kişinin iyi bir gemi yapması için geminin nasıl yapıldığına dair donanımına sahip olması gerekir. Bu nedenle birey de en önemli amaç olan “iyi yaşamak” için kendini bilme donanımına sahip olmalıdır. Platon, dört temel erdemi; bilgelik, cesaret, ıtidal ve adalet olarak belirtir. Aristo, erdemlerin edindiğimiz iyi alışkanlıklar olduğunu ve sonradan kazanılıp geliştirilebileceğini savunur. Aristo karakter eğitime özel bir önem verir.

Erdem etiği 18 ve 19.yüzyıla kadar üzerindeki fikir belirtme yoğunluğunu korur. 18 ve 19. Yüzyılda belki de sanayi devriminin insani nitelikleri ezici çarkları arasında erdem etiğine karşı olan ilgi azalır. Fakat 20. Yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte üzerinde en çok durulan konulardan biri olur.

1.3. AHLAK VE ETİK KAVRAMLARI ARASINDAKİ FARKLAR

Ahlak ve etik kavramları genellikle aynı kavramları ifade ediyormuş gibi kullanılır. Köken olarak her ikisi de töre, gelenek görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç anlamına gelen bir kökten türemiştir (Cevizci, 2018:12). Fakat günümüze kadar gelen bilimsel süreç içinde ahlak ve etik kavramları birbirinden ayrılır. En genel anlamıyla ahlak yargılayıcı değerler dizgesi ve yaptırımları kastederken, etik kavramı daha ziyade sosyolojik açıdan değerler ve davranışların betimlenmesi, gözlemlenmesi ve bunların arasındaki ilişkilerin açıklanması ile ilgilenir.

Etik, felsefe açısından ahlaktır (Cevizci, 2018:12). Ahlak kavramı ise felsefeden bağımsız ele alınır. Ahlak, yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdemli ve kusurlu davranışların

sonuçlarının değerlendirilmesiyle ilgilenir. Ahlak, tercihlerimizi veya tutumlarımızı yönlendirir ve ahlaka uygun olup olmadığını belirler (Yavuz, 2018: 69). Böylelikle ahlakın, felsefeden daha çok sosyolojik ve kültürel alana daha yakın bir kavram olduğunu görürüz.

Ahlak zamana ve mekâna göre değişkenlik gösterebilir. Geçmiş zamanda töresel kabullerin ahlaka uygunluğu ile günümüz şartlarının ahlaka uygunluğu arasında farklar vardır. Ya da çok eşlilik bir coğrafyada ahlaki bir sorun olmazken başka bir coğrafyada ciddi bir ahlaki sorundur. Etik ise bu değişim görülmez. Ahlak yerel, etik ise evrensel (Cevizci, 2018:18). Ahlak duygusal boyutlu davranışlar içerirken etik kurallara dayanır.

Ahlak, sosyolojik alanda neyin doğru ya da yanlış olduğuyla ilgilenip zamana ve mekâna göre değişkenlikler gösteren bir yapıdır. Etik ise ahlakın felsefi boyutudur ve evrensel kuralları ortaya koymayı hedefler. Erdemli insana ulaşabilmek için evrensel değerlerin, bireyde ve toplumda yer edinmesi önemlidir. Bu nedenle ahlaki sorgulamalar kadar toplumların ve bilimin etik üzerinde de önemle durması gerekir.

1.4. DEĞERLER İNŞASI

Değer kavramı insani bilimler başta olmak üzere; sosyoloji, psikoloji, felsefe, edebiyat, matematik, iktisat, dini bilimler ve tarih gibi birçok bilim dalının incelediği bir konudur. Değerler kavramı birçok bilim dalının ilgi alanında olmasına karşın konuyla en çok ilgilenen sosyal bilimcilerdir. Bunun nedeni sosyal bilimcilerin birçoğu değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu kabul etmesinden ileri gelir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000:60). Sosyal bilimler açısından değerler; insanların duygu, düşünce ve davranışlarıyla yakın ilişki içindedir.

Değer kavramı sosyal bilim alanına ilk defa Znaniecki tarafından kazandırılmıştır. Değer kavramı, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valare” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995). Türkçe sözlükte değer kavramının iktisadi tanımı; “*bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, kıymet, paha, valör*” şeklindedir. Kelime Türkçe eğitim terimleri sözlüğünde “*Bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelik*” şeklinde tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr). Değer kelimesi, Türkçede “*karşılık olmayı*”

dile getiren “*değmek*” kökünden türetilmiştir. Kelime, bir sıfat olarak kullanıldığında ve bir şeyin değerli yahut değersiz oluşunu belirtir; bir isim olarak kullanıldığında doğrudan o şeyin yüklendiği kıymeti gösterir.

Birçok bilim dalında ele alınan bir konu olduğu için değer kavramı üzerinde oldukça fazla tanım vardır. Değerlerin yapısı ve diğer değişkenlerin tam olarak neyi içerdiğine ilişkin henüz bir netlik kazandığını söylemek ise zordur.

Değer kavramıyla ilgili oldukça sistematik çalışmalar yapan Rokeach, değeri kalıcı bir inanç olarak tanımlar (Rokeach, 1973:7). Yine değer ve inanç ilişkisinde bir başka görüş Allport’a aittir. Allport; değerleri, inanç olarak görür. Bireyler o inançlardan (değerlerden) yola çıkarak hayattaki tercihlerini yaparlar (Durmuş, 1996:20). Güngör’e göre değer; “*bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır*” (1993:27).

Değer kavramı Welton ve Mallan’a göre; davranışın, güzelliğin, etkililiğin ya da kıymetin standartları olarak hizmet eden düşüncelerdir (1999). Bacanlı’ya göre bireylerde duyuşsal alan geliştirilmesi neyin iyi neyin doğru olduğu sorusuna cevap veren değerler, ahlak ve etikle ilgilidir (1999:6). Aydın, sosyolojik anlamda değeri; kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir, kişi veya grup tarafından beğenilen her şey olarak tanımlar (2011:39). Akbaş değeri, kişinin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışlarını yönlendiren standartlar (2004: 44) şeklinde tanımlar.

Değer, bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan inanışlardır. Bir toplumdaki değerler, bazen iman, bazen kanaat, bazen bilgi şeklinde ortaya çıkar. Kaynağı, ortaya çıkış şekli ve yaptırım gücü ne olursa olsun, değerler, kavramlara yüklenen ortak anlamlardır. “*Değerler, temel bakış açıları veya temel ilkelerin esas aldığı yaklaşım atomlarıdır*” (Tural,1988:5). Değerler, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında gösterdiği duyarlılıktır (Yaman, 2016:17). Değerlerden her biri, var olduğu sosyal yapının tarihi birikiminin sonucu olarak meydana gelir ve o sosyal yapıyı oluşturan üyelerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilirler.

Değer kavramı ile ilgili tanımlarda karşımıza inanç, sosyal ortak geçmiş, standartlaştırılmış kabuller gibi ortak unsurlar çıkar. Tüm bu unsurlar da toplumların geçmişten günümüze bir arada daha insanî yaşayabilmeleri için -ilkelden başlayıp gelişine yönelen bir çizgiyle- üzerinde en çok durulan unsurlar olduğunu görmekteyiz.

Bu nedenle değer kavramı için; bir toplumda ya da toplumlararasıda daha iyi yaşamak amacıyla insanlığın büyük çoğunluğunun geliştirdiği ve uyguladığı formüller dizisidir diyebiliriz. İnsanlığın eski döneminde yazılı olmadığı halde uygulanan töre gibi uygulamalar da büyük insan topluluğunun huzurunun temini içindir. Tarihi sürece baktığımızda Türkler için törenin anlam ve önemi şüphesiz büyüktür. Bu nedenle günümüze yansıyan “değer” kavramı öteden beri toplumumuzda önemli bir yer tutmuştur.

1.4.1. Değerler Eğitiminin Tarihsel Süreci

Değerler eğitimi kavramı, insanlığın başlangıcıyla birlikte yaşamın gündeminde olan konulardan biridir. İlahi dinlerin ortak bir şekilde kabul ettiği ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’den, son peygamber Hz. Muhammed’e kadar tüm peygamberler yeryüzünde dünya ve ahiret hayatı için huzurlu yaşamının yollarını insanlığa öğretmekle görevlendirilmişlerdir. Kötülükler daha insanlığın ilk döneminde ortaya çıkmaya başlamış ve Habil, kardeşi Kabil’i kıskançlık sebebiyle öldürmüştür. Kabil, sabrı, çalışkanlığı, ailesine saygısı gibi özelliklerle yüceltilirken Habil, kıskançlık, isyankârlık, adaletsizlik gibi özellikleriyle kınanmıştır. Son peygamber olan Hz. Muhammed ise *“Ben ahlaki güzellikleri tamamlamak için gönderildim”* (İmam Malik, 1992 Hüsni’l Huk n. 8) hadisi ile peygamber olarak gönderilme sebebinin ahlaki boyutuna işaret eder.

İlk insan/peygamber ile başlayan “değer”, “ahlak” yorumlamaları günümüze kadar sürmüştür. Tarihi süreç içinde köklü medeniyetlerin eğitim geleneklerinde ahlak/değer eğitimi her zaman önemli bir yer tutmuştur. Mısır, Çin, Hindistan, İran, Türk ve Eski Yunan’da Sokrates sonrası dönem bunlardan bazılarıdır.

Eski Mısır’da ahlaki eğitim üzerinde en çok durulan konulardan biriydi. Değerler arasından aile hayatı, anneye, babaya saygı konularında ise ısrarla durulmuş ve evlilik, akrabalık, komşuluk gibi toplumsal birçok yapı bunun sayesinde korunmuştur. Mısır aydınları, halkın ve gençlerin faydalı vatandaş olması için çok çalışırdı. Pedagoji tarihinde ilk eğitim eserini Eski Mısırlı Ptah-Hotep yazmıştır (Kanad,1963:3). Yazar, aile hayatına önem verilmesi, çocuğun faziletli olması için ailenin çaba göstermesi gerektiği üzerinde ısrarla durur. Hotep, çocukların ahlakında en önemli unsuru

çalışkanlıkta görür. Çalışan, boş durmayan çocuğun haylaz olmayacağını belirtir. Eski Mısır, tembelliğin kanunla yasak edildiği bir medeniyettir. Bu yasağın altında da boş duran kişinin huzuru bozacak fiillerde bulunması endişesi yatmaktadır. Bu nedenle dönemin Mısır'ında herkes çalıştığını bir belge ile ispat etmek zorundaydı. Yine dönemin bilgini Ani, oğluna öğütler yoluyla; aileye, üstadına (öğretmenine) saygılı olma, çalışkanlığın önemi, kibirli olmama, bilim sevgisi, iyilik gibi ahlaki konuları eserlerinde vurgular. Eski Mısır'da zaman içinde zenginliğe fazla önem verilmesinin bir sonucu olarak gösterişin arttığı bir süreç yaşanır. Bunun sonucunda toplum temelinde olan birçok ahlaki değeri kaybeder.

Dünyadaki en eski köklü medeniyetlerden birisi de Çin'dir. Çinliler ahlaklılığın merkez noktası, hayatın en kutsal ve samimi yerini aile olarak görürler. Doğru ahlakın ikinci kaynağını eğitim olanaklarında görürler. İsa'nın doğumundan 2200 yıl önce kutsal Şoking kitabında öğretime ait konular vardır. Şoking kitabında bir öğretim bakanlığından bahseder ve bu bakanlığın şu beş konuyu çocuk ve gençlerde takip etmesini ister: ilki baba ile çocuk arasındaki sevgi ilişkisi, ikincisi kral ile halkı arasındaki hak ve adalet ilişkisi, üçüncüsü kadın ile erkek arasındaki ilişkide hukuk ayrılıkları, dördüncüsü büyüklerle küçüklerin ilişkisindeki itaat ve saygı, beşincisi ise dost ve insanlar arasındaki ilişkide sadakat ödevleridir. Çin ve dünya tarihinde önemli bir yeri olan Konfüçyüs de ahlaki değere büyük önem verir. Konfüçyüs, yönetici kişiye verdiği öğütte ahlakı, devletin saadetine koşut kıldığını görürüz: *"Fazileti elden bırakma. Fazilet, devletin saadeti demektir. Sende bu tanrısal kuvvet ve cevher yoksa bütün parlaklıkların bir gün sönecektir. Faziletin yükseklerde tutulduğu yerde devamlı barış olur."* (Kanad,1963:41)

Hindistan'da ahlaki eğitimin amacı, bütün acıların ve ıstırapların kökü olan duyu organlarının disiplin altına alınmasıdır. Eğitimde tutkulara hâkim olmak başlıca ödevlerdendir. Eğitim sürecinde de ilahi güç olarak inanılan varlıklardan korkutma yöntemi sıklıkla kullanılmıştır.

Eski İran medeniyetinde ahlak eğitimi üzerinde disiplinli bir şekilde durulmuştur. Ruh temizliğine önem veren medeniyet, ruhi bozukluğun fena kuvvetlerin emri altına girmekten ileri geldiğine inanır. Bu nedenle çalışkanlık, doğruluk, nefesine hâkim olmak, adalet, merhamet, yardım gibi meziyetler ruhun doğal kuvvetleri olarak kabul edilir.

Jimnastik, güzel sanatlar ve musiki eğitimine özel önem veren Yunan kültürü ise bu eğitimleri, gençlerin ahlakını kurma amacıyla kullanmışlardır (Cubberley, 2004: 40). Eski Yunan'ın ünlü düşünürü Sokrates'e göre bilgisizler faziletli olamazlar. Faziletli/erdemli/ahlaklı olmak ve doğru dürüst bir hayat yaşamak için doğru ve emin bilgiye ihtiyaç vardır. Bu nedenle birey uğraştığı iş üzerine çok çalışmalı ve donanımını artırmalıdır. Sokrates'ten sonra öğrencisi Platon, ahlak felsefesi üzerinde sistemli bir şekilde çalışır. Platon'a göre fazilet, bilgiye dayanır ve bu bakımdan öğretilmesi mümkündür. Eski Yunan kültürünün son halkası Aristo, ahlak eğitiminde devleti yüksek sorumlu olarak görür. Onun için ahlaki durumun öğrenilmesi değil, sürdürülmesi önemlidir. Bu nedenle bireylerin her yaşına uygun öğrenme süreci devam etmelidir. Genel ahlakın ancak bu şekilde korunabileceğini düşünür.

Eski Türk toplumunda ahlaki anlayış sosyal yaşamın getirdiği şartlarla birlikte şekillenmiştir. En önemli unsur Türklerin hayatta kalma mücadelesi ve bağımsız bir millet olarak yaşama azmidir. Bu nedenle Türkler eskiden beri bireysellikten öte topluluğun iyiliğine yönelmiş bir ahlak anlayışı taşır. En çok öne çıkan değerler; cesaret, yiğitlik, bağımsızlık, vatan sevgisi, dürüstlük, sadakat, diğerkâmlık gibi değerlerdir. Türkler için bilinen en eski metinler olan Orhun Yazıtları'ndan Dede Korkut Hikâyeleri'ne kadar Türklerin ahlaki değerleri öncelediği açık bir şekilde işlenmiştir. Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatı Tarihi kitabında belirttiği üzere; Orhon yazıtlarında kan dökmek ve çok adam öldürmek zevki asla yoktur (1920). Metinde doğrudan yöneticiye, dolaylı olarak da halka yiğitlik, cesaret, adalet, bağımsızlığın önemi, yardımlaşma gibi değerler telkin edilir. Dede Korkut hikâyelerinde ise anlatılmak istenen temel konu, Oğuz kavmi ve hayatıdır. Hikâyelerin kahramanları da bunu örnekleyecek şekilde seçilmiştir (Banarlı, 2004:399, Korkmaz, 2016: 14). Eser bu özelliği ile hitap ettiği topluma, ortak ahlaki değerleri kazandırmayı hedefler. 11. Yüzyılda Yusuf Has Hacib'in Doğu Karahanlı hükümdarı Uluğ Buğra Kara Han'a atfen yazdığı *Kutadgu Bilig* adlı eseri insana dünya ve ahiret hayatında mutlu olmanın yollarını göstermeyi hedefler. Esere göre insanın ve devletin sorumlulukları birtakım hikâyeler ve benzetmeler üzerinden vurgulanır. Eserde mutlu insana ulaşmak için adalet, sosyal ilişkiler, bireysel ahlaki değerler, yeme içme adabı vb. birçok ahlaki konu üzerinde vurgu yapılır. Eserin 11. Yüzyılda kaleme alınmış olması ve içeriğindeki

değerler bağlamında değerlendirildiğinde Türk medeniyetinde değerler eğitime büyük bir önem verildiğini gösterir.

İslami doğu toplumlarında ahlaki anlayışın temel kaynağı İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'dir (Çağrı, 1989). İslami kültürde edep terimi erken dönemlerden itibaren dini literatürde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Gerek İslam öncesi gerek İslami dönem sonrası Türk eserlerinde ahlak/edep kavramları üzerinde durulmuştur. İslamiyet sonrası dönemde ahlak kavramı üzerine teorik eserler verildiği bilinmektedir.

İslam düşüncesinde ahlak anlayışlarına genel olarak baktığımızda Kindî'nin (ö.252/866), İslam'da ilk felsefe sözlüğü sayılan *Risale fî Hudûdi'l-eşya* ve *Rusûmiha* eseriyle karşılaşırız. Kindî'nin en genel ahlak anlayışı, hayatın bir mutsuzluğu yenme çabası olduğu görüşüdür. Ebubekir Razî (ö.313/925), ahlakı üzüntü yönünden ele alır. Razî'ye göre kötülük, sağlıklı davranış olmayıp bir ruh hastalığıdır ve bu hastalığın tedavisi de felsefe ilmi ile gerçekleştirilebilir. İhvan-ı Safâ İslami düşünce içinde hümanist söyleme en çok yer veren âlimdir. Safâ, bütün dinlerin ve şariatların temelde bir olduğu şeklinde eklektik bir düşüncededir. Farabi (ö.950) genel rasyonalizm anlayışını ahlak felsefesinde de gösterir. Farabi, insanın mutluluğa ulaşmadaki birinci şartı aklî ve fikrî erdemlerde görür. İbn Sînâ felsefî disiplinleri sınıflarken ahlak konusunu da sınıflamaya tabi tutar. Ona göre ferdi, ailevi ve siyasi ahlak vardır. İbn Miskeveyh (ö.1030), çalışmalarının büyük bir çoğunluğunu ahlak konusuna ayırır. İbn Miskeveyh, çocukluklarda ahlaki alışkanlıkların ve fiillerin yer etmesi için çaba göstermek gerektiğini savunur. Gazzâlî (ö.505/1111), insanlarla ilgili bulunan ve onlar için bir değer oluşturan bedenî, psikolojik, maddi, manevi, ferdi, ailevi ve sosyal alanlardaki tüm öğeleri gözden geçirir. Bütün bu konularda odak noktası insandır. Gazzali'nin insanda tüm hal ve hareketlerinde dikkat ettiği ahlak terazisi ise insanın niyet ve iradesidir. Tusî (ö.1274), döneminin önemli bilim insanlarından biridir. Tusî, insanların farklılıklarının yaşamları için bir zorunluluk olduğunu belirtir. Ona göre, toplumsal hayatı ayakta tutan şey, mutlak eşitlik değil, sayısız farklılıklardır. Kınalızade Ali Efendi'nin (ö.1572) *Ahlak-ı Alâî* adını verdiği kitabı ahlak alanında yazılan ilk Türkçe eserdir.

16. yüzyılda modern okulların açılmasına öncülük eden Comenius (1592-1670)'a göre okulun temel hedefi bilgi ezberletmek değil, ahlak ve fazilete önem vermek olmalıdır. Yine o dönemin ünlü düşünürü John Locke (1632-1704) da okulların önceliğinin ahlak

eğitimi olması gerektiğini belirtir. Kendi çocuğunu gözlemleri ile tuttuğu notlarla çocuk psikolojisi alanında ilk çalışmayı yapan Pestalozzi (1746-1827)'ye göre ahlak eğitimi çocuk yetiştirmesinde en üstün görev olarak görmek gerekir. Eğer ahlak eğitimi gerçekleştirilememişse diğer eğitimler zarara dahi dönüşebilir.

17. Yüzyılda görüşleriyle bilim otoritelerini aykırı fikirlerle sarsan Jean-Jacques Rousseau (1712 - 1778) bilim ve sanattaki ilerlemelerin, toplumları ahlaki anlamda düşkünlüklere ittiğini savunur. Rousseau'ya göre en mesut kişiler, tabiatı en kaba şekliyle yaşayan kişilerdir. Ona göre doğal hayattan uzaklaşmak, saadeti toprağa gömmektir. Bu nedenle Rousseau, çocuk eğitiminde de çocuğun ahlak eğitiminde de tabilikten yana olur ve vaiz verme şeklinde bir ahlak eğitimine karşı çıkar. Eğitimi veren kişinin, ahlaki değerleri yaşayıp yansıtması gerektiğini savunur.

18. yüzyıl, Rousseau'nun *Emile* eseriyle ileri sürdüğü fikirlerle karşıtlar ve destekleyenlerin çatışma dönemleri olarak geçer. Dünya 19. Yüzyıla geldiğinde ise o güne dek dile getirilmiş birçok ahlak anlayışı fikri etkisizleşmeye başlar. 19. Yüzyılda sanayi devrimiyle yeni nesillerin ahlaktan çok bilim ve teknik eğitimlerine ağırlık verilir. C. Darwin, K. Marx, S. Freud ve F. Nietzsche'nin görüşleri dönemin fikir ağlarını yönetir. Bu dönemde dini ve ahlaki değerler eski önemini yitirir. Sanayinin gelişmesiyle yeni oluşan ulusçu devlet sistemleri bu doğrultuda bireyler yetiştirmek üzere olan değerlere yönelirler. Bireysel değerler, daha çok üretme ve kazanma gibi insan modelleri öne çıkar. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte dünya yarattığı canavarın farkına varır. Dünya insanları arasında ahlaki bozulma ve bunun sonucu olarak da karmaşa ve buhran artışı olmuştur. 1970'li yıllar değerler eğitimi üzerine düşünce ileri sürmek, tartışmak anlamında miladi yıllar olarak geçer. Bu yıllarda ve takibi senelerde sadece eğitim bilimleri ile uğraşanlar değil, din adamlarından siyasilere, psikologlardan sosyologlara kadar birçok alan değerler eğitimi, ahlak, gelenek vb. konuları üzerinde durur. Günümüzde ise bu alanlar daha da çoğalmış ve birçok bilimsel inceleme yapılmıştır. Çağımızın değerler eğitimindeki en önemli iki temel sorusu, bireylerin değerleri edinmesinde bir yandan otonomi sağlamaya çalışırken bir yandan da bireyden toplumsal sadakat, hoşgörü, farklılıkları kabullenme ve uzlaşının da istenmesidir (Veugelers ve Vedder, 2003 akt. Meydan, 2012:105-106).

Değerler eğitimi tarihsel süreçte incelediğimizde ilk insandan itibaren değer, ahlak, erdem, fazilet gibi kavramların insan hayatında ağırlıklı bir yeri olduğu anlaşılır. Bu

kavramlar genel anlamda dini inançlar ve geleneksel değerler olarak toplumlarında kabul görmüştür. Üzerinde fikir belirten düşünürler ise ahlak eğitiminin aileden başlaması ve okullarda da öncelikli hedef olarak belirlenmesini tavsiye ederler. Değerler eğitiminde en belirgin kırılma 19. Yüzyılda sanayi devriminin başlangıcı ile yaşanırken modern eğitimde var olan yerine ulaşması için 1970’li yıllarda tekrar yoğun bir çaba içine girilmiştir.

1.4.2. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri

Değerler, insanların davranışlarını, duygu ve düşüncelerinin ne yönde olacağını belirleyen temel unsurdur. Değerler, bireye duygu ve düşüncelerinin yönetilmesinde rehberlik eder. Bu rehberlik hiç kuşkusuz her toplumun değer yapısına göre değiştiği gibi her bireyin kişiliğinde algıladığı değer kavramıyla da değişiklik gösterir. Bu farklılık değerlerin özelliklerinden ileri gelir. Gökçe, değerlerin özelliklerini aşağıdaki gibi sistematik hale getirmiştir:

- a) Sosyal kültürel bir değer temelde seçici oryantasyonun standardıdır. Bu süreçte değer, bilinçli ve amaçlı davranışın genel kriteridir. Bir başka deyişle değer, eylemlerde bulunan bir kişinin kabul edilebilir arzu ve istekleri için bir referans noktası olarak görevini yerine getirir.
- b) Değerler bir kültür içinde şekillenir ve aynı zamanda kültür üzerinde yönlendirici olarak etki etmektedir. Bunu başka bir şekilde ifade edecek olursak; bir kültürün gelişme süreci içinde değerler bir şekil almaktadır.
- c) Değerler insanlarla özdeşleşmiştir. Sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kısacası, kişinin şahsiyet yapısına entegre olmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir.
- d) Değerler bireyin hem zihinsel hem de duygusal yönünü yansıtan ifadelerdir (1994).

Her toplum şiddet ve çatışmadan uzak, demokratik ve barışçıl bir toplum oluşturmayı hedefler. Bunun için toplum milli ve evrensel değerleri yeni kuşaklara kazandırmak için çaba gösterir. Sağlıklı bir değerler eğitimi yoluyla demokratik, hoşgörülü, empati yeteneği yüksek, çalışkan, üretken, kendine ve diğerlerine saygı duyan bireyler yetiştirmek mümkündür (Turan ve Ulusoy, 2016:273).

Sosyal bilimlerde birçok alanda üzerinde inceleme yapılan değerlerin birçok işlevi vardır. Fichter, değerlerin işlevlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

1. Değerler bireylerin sosyal statülerinin belirlenmesinde birer araç olarak kullanılırken rollerinin seçiminde ve gerçekleşmesinde rehberlik ederler.
2. Değerler kişilerin dikkatini yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerinde yoğunlaştırır.
3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından gösterilir. Böylece kişiler hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
4. Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Ayrıca değerler onaylanmayan davranışları engeller ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlarlar.
5. Değerler dayanışma aracı olarak da işlevde bulunurlar. Toplum tarafından kabul görmüş ortak değerlerde sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan önemli faktörlerdir (1994).

Değerlerin işlevleri; toplumsal birliklerin bir arada daha huzurlu, daha güvenli, daha üretken şekilde yaşamaları için değerlerin bir çözüm yolu olduğunu gösterir.

1.4.3. Değerlerin Öğretimi

Değerler eğitimi; toplumsal hayatı düzenler, korur ve yönlendirir. Bu nedenle değerler eğitimi, eğitimin merkezindeki önemli bir parçadır (Clausen, 1968; Güngör, 1993; Atabek, 1999; Burroughs, 2002; Aydın, 2003; Altun, 2003; Egri ve Ralston, 2004).

Filiz, değerlerin ideal varlıklar olduğunu belirtir. Filiz'e göre değerler, tıpkı matematiksel teoremler gibi bizim ruhumuzda bulunur (2014:40). Değerler, insanın çevresiyle etkileşimi ile anlam kazanır. Değerler, insan doğasında var olan kaynaklardır. Eğitimde bu kaynağın göz ardı edilmesi, insanların sahip olduğu önemli bir potansiyelin kullanılmamasına neden olacaktır.

Hökelekli'ye göre, her türlü eğitim ve öğretimin nihai amacının insanın erdeme ulaşmasına aracı olması gerekir. Ona göre insanın ahlak ve karakterinin yücelmesine hizmet etmeyen bir bilgi ve eğitim anlayışının; yetersiz, bozucu ve yıkıcı etkileri birey için de toplum için de kaçınılmazdır (Hökelekli, 2011:275). Birey ahlaki bir vizyonu edinebildiği ölçüde insandır. Bu ahlaki boyutu kazanamamış birey ise hem kendisi için hem de insanlık için sakıncalı bir varlıktır.

Değerlerin aktarılmasında farklı koşullar için uygulanacak pek çok yöntem vardır. Değerler eğitiminde, değerlerin dış kaynaklardan alınarak insanlara dayatılmasından çok, bireydeki içsel değer kaynaklarını açığa çıkarmak hedeflenmelidir. Değerler

eğitiminde; kararlar, vicdan ve aklın terazisinden geçtiği zaman doğru yönde olur. Kişide vicdan gelişimi, ahlaki davranış için çok önemlidir (Kağıtçıbaşı,1988: 251).

Bireyde en etkili vicdan gelişimi için bireyin otorite tarafından ceza çektirilmesi değil, bireyin kötülük yaptığı kişi/kurum/canlı/nesne vb. yerine kendini koyup onun için üzülməsi, onun gibi hissetmesi ve yaptığı kötülükten dolayı pişmanlık duyması etkili olur. Vicdani gelişim için ele aldığımız bu bakış açısı bilişsel öğeleri de kapsamaktadır. Başkasının durumunu anlamak bilişsel bir süreçtir. Bu nedenle ahlak gelişimine bilişsel yaklaşımlar ön plana çıkmıştır (Kağıtçıbaşı,1988: 251). Akıl yürütme ve mantığı teşvik etme, empati geliştirme, benlik saygısı geliştirme, iş birliği geliştirme gibi yöntemler değer eğitimi sürecinde vicdan ve akıl terazisindeki dengeyi kazandırabilecek tekniklerdir.

Değerler eğitimi bireyin doğduğu gün aile ocağından başlayıp toplumun içerisinde ölünceye kadar devam eden uzun bir süreçtir. Edebiyat yoluyla değerler eğitimi de bu uzun sürecin önemli bir parçasıdır. Bir sonraki başlıkta daha detaylı olarak edebiyat ve değerler eğitimi ilişkisi ele alınacaktır.

1.4.4. Edebiyat ve Değerler Eğitimi

Edebiyat, “edeb” kelimesine eklenen –î aitlik eki ve bilim manasına gelen –yât ekinin birleşmesiyle oluşan bir kelimedir. Edebi, edebe ait olan; edebiyat ise edebe ait bilim, edep ilmi anlamlarını taşır. İslam Ansiklopedisi’nde “edeb” kelimesi, “*gerek cahiliye devrinde gerek İslamiyet’te, asil ve insani şeylere meyil etme hasleti ve bunun hayatta ve içtimai münasebetlerde belirmesi, insanı yüksek kültüre erdiren*” (Ansiklopedisi, 1978: 105) şeklinde tanımlanır. Aktaş, edebi metini “*kendine özgü dili, gerçeklikle olan ilgisi, estetik yaşantı uyandırması, çok anlamlılığı, yazıldığı dönemi temsil etmesi, kendine özgü anlatma formlarına sahip olması gibi birçok niteliğe sahip olduğunu*” (2009: 187) belirtir. Kaplan, edebiyat ve eğitim arasında sıkı bir bağ olduğunu savunur. Kaplan’a göre edebiyat, sadece kafaya değil, kalbe de tesir eder ve insandan insana duyguların güçlü bir aktarım yoludur (1970: 181). Edebiyat eğitimi, bilimsel bakan, eleştiren, sorgulayan, karşılaştırmalar yapan, sebep-sonuç ilişkilerini dikkate alan, çözümleyen, birleştiren, elde ettiği bilgileri insanlık için kullanılabilir hale getiren,

millî değerleri koruyan, evrensel değerleri önemseyen bireyler yetişmesine hizmet eder (Güzel, 2006).

Sanat, insanların barındırdıkları değer potansiyelini açığa çıkarmada verimli bir yoldur. Kavcar'a göre de sanat, hem kişinin yaratıcı gücünü geliştirmek, hem de insanlık niteliklerini yüceltmek için güçlü bir araçtır (2017:2). Bunun nedeni, bireyin sanat dallarına kendi tercihleriyle yönelmesi ve onunla etkileşime geçmekten zevk almasıdır. Edebiyat ise eserini seyircisi ile doğrudan doğruya temas ettirebilen tek sanat dalıdır (Okay, 2015:20). Birey, edebi metinlerle iletişim içindeyken değerleri içselleştirmede etkin olan; akıl yürütme ve mantığı teşvik etme, empati geliştirme, benlik saygısı geliştirme vb. yöntemleri doğal olarak kullanır. Özdenören'e göre de edebi eserde öne sürülen tez veya fikir eser boyunca okuyucuya zorla kabul ettirilmeye çalışılmaz, edebi eserin taşıdığı tez ya da fikir okuyucuda kendiliğinden gelişir, canlı bir gerçeklik olarak bireyde yer edinir (2018: 19). Bu nedenle edebi metinlerle değerlerin açığa çıkarılması süreci, bir otoritenin tek yönlü telkin usulü değer aktarımından daha işlevseldir. Çıkarımı yapan kişinin kendisidir. Birey metinle etkileşimi boyunca bilişsel süreçte yaşadığı; çıkarım, empati kurma, akıl yürütme gibi faaliyetlerin sonucunda herhangi bir otoriteden ödül ya da ceza almayacaktır. Bu nedenle değerler, bireyde, daha tarafsız ve daha benimsenmiş şekilde yer edecektir.

Türk edebiyatında nesre dayalı edebi eserlerin çoğu insanı eğitmek amacıyla kaleme alınmıştır (Kavcar, 2017: 3). Fakat sanat için mi yoksa toplum için mi edebiyat sorgusu hemen her dönem yapılmıştır. Okay'a göre; bir sanat eseri ne kadar ferdî olursa olsun, yine de bir sosyal yönü vardır (2015: 45). Bunun aksi durum için de ne kadar sosyal-ideolojik bir yapıda olursa olsun, yine de ferdi bir yönü vardır diyebiliriz. Nesir türü içinde hikâyenin ise özel bir yeri vardır. Kaplan, hikâyeyi daha az kelime kullanarak "dar hacim"de daha derin anlatım yaratma özelliği nedeniyle şiire benzetir (2015:13). Bu nedenle hikâyede kelime ve sembollerin telkin gücü önemli yer tutar. Kaplan'a göre, hikâyeci, insanı anlamaya çalışan psikolog, sosyolog veya filozofa yakındır. Ona göre hikâyeci, insanı bu bilim adamlarından daha iyi anlar. Çünkü hikâyeci insanı genel olarak değil, özel olarak konu alır (Kaplan, 2015:13). Hikâye insanı özel olarak inceler çünkü hikâye hayatın bütün meselelerini kökten ele alamaz. Hikâye "*nüansları yakalama*" sanatıdır (Özdenören, 2018:33). Hikâye, hayattan bir kesit alır ve bütün gücünü bu kesit üzerine yoğunlaştırır.

Türk Edebiyatı tarihinde hikâye, çok eskiye dayanan köklü bir geçmişe sahiptir (Külahlıoğlu İslam, 2011:341). Edebiyat tarihi içinde hikâye türü fayda esasına dayalı olup öğüt verme, milli unsurları aktarma, ahlaki düzeni koruma gibi işlevleri vardır. Türk edebiyatında hikâye türünün yazılı ilk örneği olan *Dede Korkut* anlatılarının kökü, yaradılış mitlerine dayanır. Mitlerin kendini güncelleme refleksi ve zamanla sosyalleşme gücü bu anlatıları toplum için çıkış noktaları haline getirir. Mitler geçmişin deneyimlerini, bilgi ve sezgi birikimlerini, yaşamsal kaynaklarını geleceğe aktarmak ister. İnsanoğlu, yaşadığı kaosun tehditleriyle ancak bu şeklide savaşıyor ve tarihsel bağlamda varlığını sürdürür (Korkmaz, 2016:14). Milli varlık, tehdit altında olduğu zaman savaşarak kısa dönemde bağımsızlığını elde etse de gerçek varlığını yaşatabilmesi için kültürel değerlerini koruyarak ve gelecek kuşaklarına aktararak tam bağımsızlığını elde edebilir. Günümüze kadar geçen tarihi süreçten yakın tarihimize Türk edebiyatının köşe taşları olan; Yunus Emre, Mevlana, Nâbi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Hüseyin Rahmi, Tanpınar gibi pek çok yazar ve şair eserleriyle topluma, geçmişin getirdiği değerler birikimini güncelleyerek aktarma mücadelesi veren isimlerdir (Demirel, 2010:70). Günümüze kadar yaşayan geçmiş değerler ve yenileri ile edebiyatımız, kimlik kodlarını canlı tutma işlevini her dönem önemsemiştir.

Edebiyat toplumsal bir kurumdur ve toplumun yapısındaki değişime bağlı olarak değişim gösterir. Çünkü edebiyat ürünleri sadece yaşamı yansıtmakla yetinmez, bununla birlikte yaşamı biçimlendirir. Bu işlevi sayesinde okuyucusunu ve büyük halkada da toplumu derinden etkiler (Kavcar, 2017:4). Böylece genelde edebiyat özelde de hikâye türünün bireye geniş bir deneyim ve etkileşim alanını etkileyici bir dille sunar. Edebi eser, bireyi ve toplumu estetik dil ile etkiler ve dönüştürür. Özellikle modern çağda edebi eserlerin mutlaka ahlaki bir kazanıma hizmet etmesi beklenmemektedir. Fakat ele aldığımız tür olan hikâye türü ve ele aldığımız dönem olan Cumhuriyetin erken yılları değerler inşasını önemser.

İncelemelerimizde hikâyelerde değinilen pek çok değer vurgusu günümüzde hala önemini korumakta ve eserler günümüz için de aydınlatıcı işlev taşımaktadır. Dönemin sanatçıları, değerler inşasında eskiyi olduğu gibi kabul etmezler. Özdenören'e göre de büyük sanat eserleri, çağlar, anlayışlar değiştikçe kendi içinde yeni anlamlar yüklenerek değişir, yenilenir (2018:18). Hikâyelerde geçmişten kabul gören pek çok değer

sorgulanır ve gelişen dünyanın yeni düzenine göre şekillenen değer kaynakları gibi birçok yenilik ele alınır. Geçmişin birikimlerinden daha fazla faydalanabilmek için araştırmamızın, değerler eğitimi alanındaki çalışmalara katkıda bulunacağını ümit ediyoruz.

2. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİ

2.1. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİ

Türk Edebiyatı tarihinde hikâye söyleme geleneğinin, çok eskilere dayanan köklü bir geçmişi vardır. Edebiyatımız destan devrinden itibaren verilen eserler arasında - kendilerine has özellikleri de barındırarak- hikâye kavramı içine alınabilecek edebi eserlere sahiptir. Destanlar, Dede Korkut hikâyeleri, kıssa, mesneviler, meddah hikâyeleri eski dönemlerden beri Türk Edebiyatındaki hikâyenin varlığının kanıtıdır.

Hikâye türü kavramsal ya da metin olarak ilk Türkçe eserlerden itibaren karşımıza çıkar. Tür “hikâye” adını ise İslamiyet’ten sonraki dönemde alır. Arapça kökenli olan kelimenin ilk anlamı; bir kimseye benzemek, bir kimseyi fiilen veya kavlen taklit etmektir. Kültürümüzde hikâye; yaratılış, söz veriş, iniş, hatırlayış, mühlet (ömür) kavramlarını kapsar. Lekesiz’e göre öykü ise hikâyenin başka bir gerçeklik kazanarak öznelleşmesi sonucu ortaya çıkan anlatı türüdür (1997). Kavaz, hikâyenin öykü olarak kullanılmaya başlamasını 1960’lar olarak gösterir (1990: 8). Hikâye/öykü kelimesinin bir terim olarak dayandığı kavram, tahkiyedir. Anlatma esasına dayalı bütün yazı türleri, geçmişte bu kelimenin çevresinde anlam kazanmıştır. Tarih, destan, menkıbe, kıssa, masal, rivayet, vak’a, rapor, taklit, roman, hikâye, vb. birçok türün ardındaki kavram tahkiyeli eser yani hikâyedir (Külahlıoğlu İslam, 2011:341).

Eski Türk edebiyatı nazım ağırlıklıdır. Eski dönemde Türk toplumunun nesir ihtiyacı, halk hikâyecileri, meddahların anlattığı destanlar, halk hikâyeleri ve masallar ile karşılanmıştır. Klasik şairler de bu anlatıları mesnevilerde tekrarlamıştır (Enginün, 2018: 265). Bu nedenle mensur eserler yazıya geçirilmemiştir. Mensur eser verenler küçümsenmiş, hatta alay konusu olmuştur. Batı’da ise destanlar, denemeler, hatıralar yazıya geçirilmiş ve zamanla gelişim göstererek roman türüne ulaşmışlardır. Enginün de belirttiği üzere bizdeki sorun ise edebi anlatıların yazıya geçirilmemesi ve mensur eserler yazmanın küçük görülmesidir.

Tanzimat döneminde Batı edebiyatına yönelen yazarlar, karşılaştıkları farklı tarzdaki tahkiyeli eserleri beğenir ve bu yeni türü denerler. Batı tarzında yazılmış ilk hikâye olarak kabul edilen Aziz Efendi'nin *Muhayyelat*'ı (1868) tasavvufi terimler, simgeler ve telkinlerle örülüdür. Bu süreçteki bir diğer eser Emin Nihad'ın *Müsameret-name*'si (1872) ibret verici gerçek olaylardan seçilmiş on hikâyeden oluşur. Tanzimat döneminin en çok yazan yazarı Ahmed Midhat Efendi ise ele aldığı tüm hikâyelerde asıl amacının okuyanlara ahlaki telkinlerde bulunmak olduğunu ifade eder. Tanzimat döneminde ilk örnekleri verilen Batı tarzındaki hikâye denemeleri, uzun bir süre eski kalıplarını yıkamaz. Bu durum Milli Edebiyat döneminin güçlü kalemi Ömer Seyfeddin'e kadar sürer. Ömer Seyfeddin, Refik Halid gibi isimler sade ve akıcı bir Türkçeyle halkın gündelik hayatını anlatan hikâyeler yazar. Ömer Seyfeddin'le birlikte hikâye türü bağımsız bir tür olma kimliği kazanır. Hikâye artık birebir hayattan çıkarılan gözlemlere, tecrübelerle dayanan bir gerçekliğe yönelir.

Türk Edebiyatı süreç içerisinde Maupassant tarzı hikâye ile tanışır. Olay merkezli bu anlatı ile geniş halk kitlelerine ulaşılır. Edebiyat-Cedide'nin santimental edebi zevk ve anlayışı, milli edebiyat döneminde savaş, yurt, mücadele, kahramanlık gibi kavramlara yerini bırakır. Savaş yıllarının getirdiği milli mücadele ve birlik fikri hikâyelerin ana konusu olur.

Cumhuriyetin ilk yılları her yönden karmaşa yıllarıdır. 1928'li yıllarda yeni alfabeye geçiş süreci durağanlığa ve verimsizliğe sebep olur. Cumhuriyet dönemi edebiyatı başlangıçtan itibaren belirli temalarla sınırlı kalır. Bu temaların başında Anadolu'ya açılma ve Anadolu insanının hikâyesi yer alır. Enginün, anlatının Anadolu'ya açılmasını edebiyatımız açısından en büyük yenilik olarak görür (Enginün, 2018: 267). Bu dönem bir yandan da parasal getirisi olacak acıklı aşk hikâyeleri ile mizahi hikâyeler dergilerde yayınlanır (Külahlıoğlu İslam, 2011: 343). Bu akıma ısrarla karşı duran Sadri Ertem, Selahattin Enis, Refik Ahmet Sevengil gibi yazarlar Vakıf gazetesi çevresinde verdikleri ürünlerle, yeni gerçekçi Türk hikâyesinin yolunu açarlar. Bu girişimden sonra Türk hikâyesindeki bir diğer önemli değişim ise sıradan insan hikâyelerinin, vak'a hikâyelerinin yerini almasıdır. Memduh Şevket Esendal, Sabahattin Ali ve Sait Faik bu yeniliğin öncü isimleridir. Dönemin yazarları sonraki bölümde daha detaylı ele alınacaktır.

1945 ve sonrasında maziye dönüş ve ferdin iç dünyasına yönelik temalarını, II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle demokratikleşme ve ihmal edilen köy gerçeği takip eder. 1970'ten sonra ise ihtilaller ve askeri müdahaleler Türk hikâyesini etkiler. Kadın konusu, Almanya'daki Türklerin sıkıntıları, dini yaşayışı telkin eden hikâyeler bu dönemin temel konularıdır. 1980 sonrası hikâyelerde Avrupa'da yaşayan yazarların 12 Eylül'le kısmen siyasi hesaplaşması, eski İstanbul'a özlem, cinsellik gibi temalar yer alır. 2000'li yıllara dek geçen sürede iç ve dış göçler, parçalanmış aileler, gecekondular, kadın hakları, inanma arzusu, dine ve geleneğe dönüş, cinsellik ve insanın ben'i ile iç mücadelesi Türk hikâyesinde işlenen temalardır.

2000'lerden günümüze kadar geçen süreçte ise 12 Eylül darbesi başta olmak üzere Türkiye tarihinde yaşanan sıkıntılı dönemler konu edilir. Başkahramanı çocuklar olan hikâyeler, şiddetin sıradanlaşması, rüyalar yoluyla anlatı biçiminin sıklaşması yine son dönem hikâyelerinde görülen özelliklerdir. Fakat 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar geçen sürede en belirgin değişim çağın özelliklerine paralel gelişen küçürek öykü türüyle yaşanır. Eric Hobsbawm'ın "hız ve haz çağı" olarak nitelediği 21. yüzyılda küçürek öykü, fast food/laşan çağın ruhuna uygun bir biçimde ve yeni bir içerik yapılanmasıyla daha çok öne çıkmaya başlar (Korkmaz, 2011: 11). Küçürek öyküde amaç az sayıda kelimelerle geniş bir anlama ulaşabilmektir.

Edebiyat tarihimizde hikâye tarihinin geçmişinin çok eskilere dayandığı ve toplum için önemli bir işlevi olduğunu görmekteyiz. Tanzimat devri ile değişim döngüsüne giren hikâye türü bu değişimi en üst noktalarda Milli Edebiyat Döneminde ve Cumhuriyet Sonrası Dönemde gerçekleştirir. Biz tezimizde Cumhuriyet sonrası dönemde 1935 ile 1950 yılları arasında hikâye kitabını yayınlamış olan yazarları ve eserlerini ele alacağız.

2.2. ESERLERİ ELE ALINAN YAZARLAR

2.2.1. Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)

Hüseyin Rahmi 1864'te İstanbul'da dünyaya gelir. Üç yaşındayken annesini kaybetmesi üzerine anneannesi ve teyzesinin yanında büyür. 1944 yılında ise vefat eder.

Hüseyin Rahmi tezimizde ele aldığımız diğer yazarların çoğunluğunda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri açılardan zorlu süreçler

içerisinde olduğu bir dönemde büyük ve Osmanlı Devleti'nin kurumlarında eğitim görür. Devletin çeşitli kademelerinde çalışır. Cumhuriyet'in ilanından sonra iki dönem (1936-1943 yılları arasında) milletvekilliği yapar.

Ahmet Midhat Efendi, Hüseyin Rahmi'yi "veled-i manevi"si olarak nitelendirir, ona gazetesinde maaşlı bir kadro verir. Hüseyin Rahmi de Ahmet Midhat'ın yolunu, ömrünün sonuna kadar sıkı bir bağlılıkla sürdürür. Halka görelilik, mizahi ve sade dil bu yolun temel özellikleridir. İnci Enginün'e göre, Hüseyin Rahmi'nin halka yakınlığının kaynaklarından birisi de küçük yaşından itibaren dinlediği masalların etkisiyledir (2018: 303). Gürpınar, Emile Zola'nın materyalist bakışla savunduğu deneysel roman anlayışını benimser ve hayattaki hiçbir şeyin insanlıktan saklanmaması gerektiğine inanır. Eserlerde hiçbir şeyin gizlenmeden, iğrenç dahi olsa tüm çıplaklığı ile ele alınması gerektiğini savunur. Eserlerinde iyi bir psikolog ve sosyolog dikkati ile insanları gözlemler ve edebi yeteneği ile yansıtır. Yanlış batılılaşma, evlilik, kültürel değerleri inkâr etme ve daha birçok sosyal konu genellikle olumsuz tiplerin üzerinden hiciv yolu ile işlenir. Gürpınar, üslubuyla kendisinden sonra birçok yazarı etkiler.

Hüseyin Rahmi, Cumhuriyet'in ilanından önceki dönemde daha çok yaşamış olmasına karşın eserlerinin büyük çoğunluğu Cumhuriyet'ten sonra yazar. Yazarın toplamda 41 roman, 8 hikâye ve 3 tiyatro eseri vardır. Yazarın ele aldığımız dönemde basılmış iki adet hikâye kitabı; *Gönül Ticareti* (1939), *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943)'dır. Her iki kitapta yazara ait toplam 16 hikâye incelendi.

2.2.2. Halid Ziya Uşaklıgil (1865-1945)

Halid Ziya, aslen Uşaklı olup İzmir'e yerleşen "Uşakîzadeler" adlı varlıklı, köklü bir ailenin çocuğudur. Babasının İstanbul'da halı ticareti yapması nedeniyle İstanbul'da dünyaya gelir. Fakat 93 Harbi yıllarındaki karışıklık nedeniyle İzmir'e aile İzmir'e döner. Halid Ziya burada Ermeni katolik rahiplerinin idaresindeki Fransızca eğitim veren Mekitarist Mektebi'nde okur. Aynı zamanda yabancı dil, müzik, edebiyat alanlarında özel hocalardan ders alarak oldukça ilerler.

Yazarın edebiyat hayatı İzmir ve İstanbul olmak üzere iki kısımdır. Türk Edebiyatında roman türünün önemli kurucu ve yön vericilerinden birisidir. Hikâyelerinde birer küçük hayat tablosu yansıtır. Bu hikâyelerde Türk toplumunun gerçeklerine ve problemlerine

ailevî yaşantılarına, fakirlik ve yoksunluk içindeki insanlara ve toplumun törelerine dair yaşantıları etkileyici bir dille ele alır (Huyugüzel, 2010).

Yazarın tezimiz kapsamında bulunan; *Onu Beklerken* (1935), *Aşka Dair* (1935), *İhtiyar Dost* (1937), *Kadın Pençesi* (1939), *İzmir Hikâyeleri* (1950) hikâye kitapları incelendi. İncelediğimiz kitaplardaki çeviri hikâyeler ve makale türü yazılar çıkarılarak 68 hikâye incelendi.

2.2.3. Memduh Şevket Esendal (1883-1952)

Rumeli göçmeni, çiftçilikle uğraşan bir ailenin çocuğu olan Memduh Şevket Esendal, 1884'te Çorlu'da doğar. Edirne Sultanisi ve İstanbul Mülkiyesi'nde dönemin büyük savaşları nedeniyle parçalı olarak eğitim görür. Bölünmüş eğitim hayatı nedeniyle kendi kendisini yetiştirmiş bir yazardır. Esendal, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile girdiği siyasi hayata CHP ile devam eder. Bakü'de ve İran'da elçilik görevleri yapar. 1952'de Ankara'da yaşamını yitirir.

1920 yılında Bakü'de yürüttüğü elçilik görevi sürecinde iyi derecede Rusça öğrenir. Bu sayede Anton Çehov'un hikâyelerini orijinal dilde okur ve çok etkilenir. Esendal, orijinal dilinde okuduğu Çehov tarzı olarak bilinen “an”a ait kesit üzerine kurulu olan hikâye anlayışını edebiyatımıza taşır. Çehov tarzı, klasik hikâye kuruluşundan farklı olarak olay değil, durum hikâyeleridir. Yaşamın herhangi bir anına ait bir kesit hikâyesi türüdür. Hayatın sürekli akışına uygun bu tarzda çarpıcı, şaşırtıcı sondan ziyade hikâye bitse de anlatılanların devamı olacağı düşüncesi vardır. Esendal, Çehov tarzını benimsemiş fakat bu tarzı kendi özgün üslubuyla harmanlayarak edebiyatımıza kazandırmıştır. Çehov ile Esendal arasındaki en büyük fark ise sırasıyla birinin daha karamsar diğerinin ise daha ümitli, iyimser bir açıdan anlatı şekline sahip olmalarıdır (Kahraman, 2015: 387).

Esendal'ın dili süsten uzak ve oldukça sadedir. Mekân tanıtımında tasvir yok denecek kadar azdır. İnsanların gülünç hallerini anlatırken asla hicve ve karikatüre kaçmaz (Enginün, 2018:328). Yazar, hikâye kişilerini konuşturmada çok başarılıdır. Konuşturduğu kişiler üzerinden Türk toplumunun meselelerini yansıtır. Yazarın birçok eseri olmakla beraber incelediğimiz döneme ait hikâye kitapları şöyledir: *Hikâyeler*

Birinci Kitap (Otlakçı) (1946), *Hikâyeler ikinci kitap (Mendil Altında)* (1946). Tezimizde her iki kitaptaki toplam 50 hikâye incelendi.

2.2.4. Refik Halid Karay (1888-1965)

Refik Halit Karay İstanbul'da dünyaya gelir. Babası dönemin Osmanlı Bankası nazırıdır. Çocukluğu ve gençliği İstanbul'da geçen yazar iyi okullara gider fakat hiçbirisini tamamlamaz. Dili kullanma becerisini öncelikle ailesine sonrasında ise İstanbul'da doğup büyümesine borçludur.

Refik Halit Karay çocukluk ve gençlik döneminde hem ekonomik hem de sosyal anlamda rahat geçirir. Fakat Osmanlı Devleti'ne İttihat ve Terakki Fırkası tarafından darbe yapılarak yönetimin değişmesiyle Refik Halid için sürgün yılları başlar. Yurt içinde başlayan sürgünler TBMM yönetimi tarafından da devam ettirilir ve yazar “Yüzellilikler” listesine eklenerek Beyrut'a sürgün edilir. Bir İstanbul ve Türkçe sevdalısı için bu sürgün yılları zor geçer. Dilinin, memleketinin, ülkesinin insanlarının özlemine çeker. Tüm bu özlemleri bizim de incelediğimiz *Gurbet Hikâyeleri*'nde yansıtır. Fakat yaşamayı seven yazar hiçbir zaman karamsar bir duruş sergilemez.

Refik Halid temiz dili önemser. Arı bir Türkçe, kötümserlikten uzak, içinde neşe, alay ve hafiflik barındıran üslubu ve yoğun bir sosyal tenkit içeren eserleri ile Refik Halid Türkçenin önemli bir ses bayrağıdır. Tezimizin sınırları dâhilinde yazarın *Gurbet Hikâyeleri* (1940) adlı hikâye kitabında bulunan 17 hikâyeyi inceledik.

2.2.5. Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974)

Yakup Kadri Kahire'de doğar ve küçük yaşta Manisa'ya gelişleri ile Anadolu hayatı başlamış olur. Aile kökeni, 17. Yüzyıl ve devamında Manisa, Aydın, İzmir, Denizli ve Isparta çevresinde hâkimiyeti bulunan Karaosmanoğulları ailesidir. Babası Abdulkadir Bey, annesi İkbâl Hanım'dır. Yazar, 13 Aralık 1974'te Ankara'da hayata gözlerini yumar.

Okul hayatı Manisa ve İzmir'de başlar fakat kısa süre sonra babasının ölümü nedeniyle annesiyle Mısır'a döner ve oradaki Fransız okullarında eğitim görür. Bu sayede Fransızca eserleri ana kaynağından okur ve Fransız yazarlardan çok etkilenir. Mısır'da

tanıştığı Jön Türkler onu çok etkiler ve Yakup Kadri, Mısır'da kalır. 1908 yılında Anadolu'ya döner.

Yakup Kadri, II. Meşrutiyet'ten sonra kurulan Fecr-i Âti topluluğu ile edebiyat dünyasına girer. Bu topluluk ve Yakup Kadri “*sanat sanat içindir*” prensibini benimser. Fakat yazarın Milli Mücadele yıllarında bu ferdi görüşten uzaklaşıp toplumsal görüşe yöneldiği gözlemlenir. “*Artık şartlar destan edebiyatına ihtiyaç göstermektedir.*” (Enginün, 2018: 282). Yakup Kadri, sanatçının Milli Mücadele yıllarında toplumu bir araya getiren güç olması gerektiğine inanır ve bu yönde eserler verir.

Yakup Kadri gerek romanlarında gerek hikâyelerinde hayata bakış açısı trajiktir. Olaylara kötümser açıdan bakmasının nedeni iç dünyası olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemine tanıklık etmesinden de ileri gelir. Yakup Kadri eserlerinde yozlaşmayı, yanlış batılılaşmayı, devlet kademelerindeki liyakatsizliği, aydının halka karşı görevlerini yerine getirmemesini eleştirir.

Tezimiz kapsamında yazarın 1947'de basılan *Milli Savaş Hikâyeleri* kitabında bulunan 28 hikâye incelendi.

2.2.6. Osman Cemal Kaygılı (1890-1945)

Osman Cemal Kaygılı 1890 yılında İstanbul'un arka mahallelerinde dünyaya gelir. Babası mahalle bakkalı Mustafa Efendi, annesi ise bir paşa konağında kalfalıktan azat olmuş Çerkez kökenli Gülfem Hanım'dır. Yazar 1945 yılında ağır hastalıkları neticesinde vefat eder.

Yazarın eğitim hayatı askeri okulda gerçekleşir ve 1906 yılında genç yaşta astsubay olur. Fakat 1912 yılında Mahmut Şevket Paşa suikastına katıldığı şüphesi ile Sinop'a sürgün edilir. Birinci Dünya Savaşı döneminde seferberlik ilan edilmesi üzerine affedilir, orduya döner. Fakat bu kez de hastalıkları nedeni ile 1927'de ordudan zorunlu emeklilikle ayrılır. Bu ayrılış maddi güçlükleri de beraberinde getirir. Sütçülük, manifaturacılık gibi işlerle uğraşır. Çeşitli okullarda öğretmenlik yapar, dergilere hikâye ve mizahi kısa yazılar yazar. Fakat gazetecilik onun temel mesleğidir.

Osman Cemal, ailesi ve içinde büyüdüğü sosyal çevre nedeniyle İstanbul'un arka mahallelerinin renkli folklorunu en iyi yansıtan kalemlerden biridir. Osman Cemal, halk için yazan Ahmet Midhat Efendi ve Hüseyin Rahmi'nin anlatış özellikleri bakımından

devamı konumundadır. Yazar, klasik anlatı geleneğinin etkisinde ve gerçek yaşama dönük geleneğin sürdürücüsüdür. Eserlerinde konuşmaların canlılığı, mizahi gücü öne çıkar. Siyasetten uzak duruşu ile halka daha da yakınlaşmış bir yazardır. Yazarın 1938 yılında yayınlanmış olan *Sandalım Geliyor Varda* isimli uzun hikâyesini tezimiz kapsamında yer alır. 1938'deki basımda kitapta bulunan *Sandalım Geliyor Varda* ve *Tekin Olmayan Kedi* hikâyeleri incelendi. Güncel basımda eklenen diğer hikâyeler dikkate alınmadı.

2.2.7. Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) (1891-1973)

Cevat Şakir Kabaağaçlı 1891 yılında Girit'te dünyaya gelir. Babası dönemin paşası Şakir Paşa'dır. Varlıklı ve kültürlü bir ailede doğan Kabaağaçlı küçük yaştan itibaren İngiliz dadı eğitiminde büyür. On yaşında Robert Koleji'nde eğitim görmeye başlar. Fakat bu okulu çok baskıcı bulduğunu ve hapishanenin dahi bu okuldan daha serbest olanaklar sunduğunu söyleyerek bu eğitimin psikolojisindeki kötü etkilerinden sıklıkla bahseder. Üniversite eğitimi için de Oxford'a gönderilir. Burada Yakın Çağlar Tarihi üzerine eğitim alır fakat bu eğitimi tamamlamadan okuldan ayrılır.

Kabaağaçlı'nın ailesi tarafından - özellikle de baba otoritesi ile- hayatının denetlendiği, isteklerinin kabul edilmediği bilinir. Bu sorunlar daha sonra yazarın gençlik döneminde babasını öldürmesiyle neticelenir, hapis yatar. Hapisten çıktığında ise siyasi suç nedeniyle ceza olarak Bodrum'a sürgün edilir. Yazar bu sürgünle beraber yeni bir kimliğin, yeni bir hayatın kapılarını aralar. Burada yazdığı hikâyelerini Halikarnas Balıkçısı imzasıyla çıkarır. Hayali olan denize, doğaya kavuşur ve bu hayatı doyasıya yaşar. Konularını özellikle deniz maceralarından alan hikâyelerinde yazar, zengin kültür birikimi ile mitoloji ve tarihi unsurları başarılı bir şekilde sentezler. Yazarın 1939 yılında *Ege Kıyılarından* isimli hikâye kitabı daha sonra aynı hikâyelerle 1947 yılında *Merhaba Akdeniz* ismiyle basılmıştır. Tezimizde 1947'deki basım dikkate alınarak oluşturulan hikâye kitabı *Merhaba Akdeniz* kapsamında bulunan 32 hikâye incelendi.

2.2.8. Fahri Celal Göktulga (1895-1975)

İstanbul'da doğup büyümüş olan yazar, ruh ve sinir doktorudur. Eserlerinde bireyden daha çok sosyal meselelere ve sosyal tiplere dayalı bir anlatım hâkimdir. Yazarın

mesleğinden kaynaklanan donanımıyla karakterlerin ruhi özelliklerini belirttiği görülür (Enginün, 2018:331).

Göktulga'nın hikâyelerinde bir yönüyle Ömer Seyfettin bir yönüyle de eski İstanbul yaşayışını canlandırma çabası içindeki Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim ekolünün izlerini taşır (Issı, 2002). Kıssadan hisse de hikâyelerinde yaygın rastlanan özelliklerdendir. Yazarın hikâyelerinde yer yer kuvvetli mizah ve alay da yer alır. Yazar, *Talâk-ı Selâse* (1923) ve *Kına Gecesi* (1923) isimli hikâye kitapları ile tanınmıştır. Tezimizin sınırları gereği; yazarın *Eldebir Mustafendi* (1943) ve *Avur Zavur* (1948) isimli iki hikâye kitabını incendi. Her iki kitapta tekrar edilen 7 hikâye çıkarılarak yazara ait 37 hikâye incelendi.

2.2.9. Sadri Ertem (1898-1943)

Sadri Ertem, aslen Kütahya kökenli bir ailenin çocuğudur. Babası orduda görevli bir komutan olduğu için yazarın çocukluğu İstanbul dışında; Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli şehirlerinde geçmiştir. Babasının elinde başlayan eğitim hayatı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümü ile devam eder. Yazar meslek olarak gazeteciliği ile ön plana çıkar. Edebiyat alanında roman, hikâye, fıkra, makale, deneme türünde eserler veren bir yazardır.

Sadri Ertem, güdümlü sanatı savunur. Osmanlı'nın yıkılışıyla birlikte yeni kurulan devlette ortaya çıkan sınıflar üzerinde durur. Edebi anlamda eksiklikleri eleştirilen yazar eserlerinde konuya ve mesaja odaklanır. Zengin ve güçlü kesimin küçük insanı yok sayması temel eleştiri konusudur. Tezimizin kapsamında yazarın; *Bay Virgül* (1935), *Bir Şehrin Ruhu* (1938) hikâye kitaplarındaki toplam 29 hikâye incelendi.

2.2.10. Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962)

Tanpınar, İstanbul'da dünyaya gelir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde babasının kadılık görevi gereğince Anadolu'nun farklı şehirlerinde çocukluğu geçer. Ahmet Hamdi Tanpınar, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ile Cumhuriyetin kuruluş yıllarına şahitlik eden içsel ve çevresel donanımı yüksek bir şahsiyettir.

Hocası Yahya Kemal'in üzerindeki derin etkiyle Türk Edebiyatında önemli bir yapı taşı olan yazarın şiir, roman, hikâye, deneme, inceleme türlerinde eserleri vardır. Yazarın

hikâyeleri sayıları az olmakla birlikte görünenin ardındaki gerçekliği araştıran, kimisi fantastik boyutlu hikâyelerdir. Bu hikâyelerde bir değer aktarımından ziyade içsel bir yorumlama vardır.

Yazarın tezimiz kapsamında *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* (1943) hikâye kitabındaki 5 hikâye incelendi.

2.2.11. Bekir Sıtkı Kunt (1905-1959)

Yazar 1905 yılında Antakya'da dünyaya gelir. Babası memur olmasına rağmen kendi isteği ile memurluktan ayrılıp aile işleri ile uğraşır. Bu nedenle yazarın çocukluk ve gençlik dönemi farklı kültürlerin bir arada bulunduğu Antakya'da şekillenir. Yazar 1959 yılında kalp krizi nedeni ile vefat eder.

İlk, orta ve lise öğrenimini Antakya'da tamamlayan yazar, üniversiteyi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde okur. Daha sonra bu bölümü bırakarak Hukuk Fakültesi'ne devam eder. Yazar mesleki olarak gazeteci ve hukukçudur. Kunt, Antakya'nın Türkiye sınırları içinde kalması yönündeki sıkıntılı süreçte etkin rol oynar ve TBMM'de milletvekili olur.

Yazar mesleği sayesinde halkı yakından tanıma fırsatı bulur, eserlerinde köylüler kadar şehir insanının sıradan yaşayışını da yer verir. Yazarın anlatımı sade, süssüz ve Yeni Lisan anlayışına uygundur (Enginün, 2018:314). Tezimizin kapsamında yazarın *Talkınla Salkım* (1937), *Herkes Kendi Hayatını Yaşar* (1941), *Yataklı Vagon Yolcusu* (1948) isimli hikâye kitaplarında bulunan toplam 34 hikâyesi incelendi.

2.2.12. Kenan Hulusi Koray (1906-1943)

Kenan Hulusi Koray 1906 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Ailesi ticaretle geçimini sağlayan orta gelirli bir ailedir. Koray bütün eğitim hayatını İstanbul'da görmekle beraber üniversitede İstanbul Darülfünûn'u Edebiyat Şubesi'nden mezun olur. Daha üniversite öğrenciliği yıllarındayken Servet-i Fünûn dergisinde çıkan hikâyeleri büyük beğeni toplar. Yazar, beğenilen bu hikâyelerinin sayesinde Cumhuriyet döneminin ilk edebi topluluğu olan “Yedi Meş’ale” grubunun bir üyesi olur. Koray, Vakit gazetesinde 1934 yılında gazeteciliğe de başlar. Bu dönemde alındığı askerlik vazifesi sırasında yakalandığı hastalık sonucu genç yaşta hayatını kaybeder.

Koray'ın ilk hikâyeleri çölde geçen, tutkulu, masalımsı aşk hikâyeleri iken gazetecilik yıllarında tanıdığı köy hayatı onu toplumcu hikâye yazmaya yöneltir. Enginün'e göre ise yazarın en güzel hikâyeleri Poe'nun hikâyelerini andıran korku -Bahar hikâyeleri- hikâyeleridir (2018: 332). Koray Türk hikâyeciliğinde önemli bir geçiş noktası olmuş fakat genç yaşta hayatını kaybetmesi nedeniyle gerçek değeri tam olarak teslim edilememiş bir yazardır. Tezimizde yazarın *Son Öpüş* (1939), *Bahar Hikâyeleri* (1939), *Bir Otelde Yedi Kişi* (1940), *Bir Yudum Su* (1944) hikâye kitaplarındaki toplam 59 hikâyesi incelendi.

2.2.13. Sait Faik Abasıyanık (1906-1954)

Asıl adı Mehmet Sait olan yazar Sakarya'da dünyaya gelir. Yazarın çocukluk ve eğitim hayatı Adapazarı ve Karamürsel'de geçer. Babasının İstanbul'da kereste ticareti yapmasıyla İstanbul hayatı başlar. İstanbul'da İstanbul Sultanisi'ne (İstanbul Erkek Lisesi)'ne kaydolar fakat sınıfıyla beraber aldığı disiplin suçu nedeniyle liseyi Bursa'da bitirir. Üniversite eğitimi için girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kendisiyle uyuşmadığı gerekçesiyle yarıda bırakır. Bir süre Fransa'da Grenoble'a dil eğitimi alır. Ülkeye döndüğünde babasının yarım kalan kerestecilik işini yapması istense de Sait Faik bunu yapamaz ve annesinin himayesinde gazetecilik, yazarlık yaparak hayatını sürdürür.

Türk hikâyesine küçük insanın toplumla çatışmaları yerine o insanın basit yaşam tarzını dikkate alma eğilimini kazandırır (Çelik, 2002). Türk hikâyeciliğinin önemli ismi Sait Faik'in varlığın her zerresine duyduğu sevgi temi hikâyelerine hâkim bir dünya görüşü olarak karşımıza çıkar. Yaşama sevgisiyle dolu, başına buyrukluğu seven yazarın hikâyelerinde de bunların izlerini yansıtır. Kendisinden sonra birçok edebi kalem üzerinde etki bırakır ve genç yaşta yakalandığı karaciğer hastalığı nedeniyle hayatını kaybeder.

Tezimizi kapsamında yazarın *Semaver* (1936), *Sarnıç* (1939), *Şahmerdan* (1940), *Lüzumsuz Adam* (1948), *Mahalle Kahvesi* (1950) hikâye kitaplarında bulunan toplam 91 hikâye incelendi.

2.2.14. Sabahattin Ali (1907-1948)

Sabahattin Ali, Bulgaristan'ın Gümilcine Sancağı'na bağlı Eğridere ilçesinde dünyaya gelir. Babası Yüzbaşı Ali Selahattin Bey'in görev yerleri nedeniyle çocukluk ve eğitim hayatı Çanakkale, Balıkesir gibi illerde geçer. İstanbul Muallim Mektebi'ne nakledilmesiyle hocası Ali Canip Yöntem'in teşvikiyle edebiyat hayatına şiir ve hikâyelerle adım atar.

Sabahattin Ali'nin hayatı hapisler, iş kaybı, askerlik, geçim sıkıntısı gibi sürekli mücadele içinde geçer. Sabahattin Ali'nin suçu sosyal hayatın haksızlıklarına susamayışından ileri gelir. Hayatının sonu dahi onun içsel başkaldırısının bir sonucu olarak şüpheli bir cinayetle gerçekleşir.

Sabahattin Ali, hikâyelerinde tematik olarak yakın tanıklık ettiği Anadolu insanının hayatından ve günlük sorunlarından oluşturur. Bunun yanı sıra hikâyelerinde kadın sevgisi, tabiat sevgisi, hayvan sevgisi, acıma, yozlaşma, sosyal adaletsizlik, kaçış, başkaldırı, kıskançlık gibi temalara da sıklıkla yer verir (Korkmaz, 2016).

Tezimiz kapsamında *Değirmen* (1935), *Kağrı* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943), *Sırça Köşk* (1947) hikâye kitaplarında bulunan toplam 64 hikâye incelendi.

2.2.15. İlhan Tarus (1907-1967)

Bulgar göçmeni kökenli bir ailenin çocuğu olan Şinasi İlhan TARUS 1907'de Tekirdağ'da dünyaya gelir. Dönemin şartlarına göre babasının devlet dairelerinde müdürlük görevi yapması nedeniyle varlıklı bir ailenin çocuğudur. Fakat aile varlıklı olmasına rağmen cimrilik sınırında sıkı bir ekonomik tutumla çocuklarını büyütürler. Bu katı tutum Tarus'un hem karakterini hem de edebi yaklaşımını şekillendirir. Tarus'un ailesinin cimrilikle beraber otoriter ve fiziksel cezayı da kapsayan bir cezalandırma ortamında büyümesi Tarus'un edebiyat dünyasında “huysuz” ve “geçimsiz” olarak anılmasına kaynaklık ettiği düşünülür (Arslan, 2005).

Tarus Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olur. Belirli bir süre Anadolu'da hâkimlik ve savcılık yapar. Daha sonra bu görevlerden uzaklaştırılır. Tarus geçimini hem yazdıklarından hem de devlet dairelerindeki küçük memuriyet görevlerinden karşılar.

İnci Enginün'e göre Tarus'un eserleri sosyal endişe ile kaleme alınmış sanatsal değeri düşük eserlerdir. (2018:360) Tarus'un tartışmalı bir aile ortamında büyümesinin kendisinde oluşturduğu sevilmemeye, hak arama, muhalif olma dürtüleri edebi alanda da kendisini gösterir. Tezimizin kapsamı dâhilinde yazarın *Doktor Monro'nun Mektubu* (1938), *Tarus'un Hikâyeleri* (1947), *Apartman* (1950) hikâye kitaplarındaki toplam 61 hikâye incelendi.

2.2.16. Samet Ağaoğlu (1909-1982)

Samet Ağaoğlu Azerbaycan Karabağ'da dünyaya gelir. Babası II. Meşrutiyet sonrası ve Cumhuriyet dönemi aydınlarından Ahmet Ağaoğlu'dur. Yazarın doğduğu günden itibaren sanat, edebiyat ve siyaset yaşamında büyük yer eder.

Dostoyevski'den etkilendiğini söyleyen yazar eserlerinde suçluluk duygusunu derinden yaşayan insanları, hikâyelerinin bütününde görülen kötümserlik yaklaşımlarıyla bu etkiyi göstermiş olur (Enginün, 2018).

Tezimizin kapsamı dâhilinde yazarın Strazburg Hatıraları (1945), *Zürriyet* (1950) bulunan toplam 10 hikâyesi incelendi.

2.2.17. Kemal Bilbaşar (1910-1983)

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında toplumcu-gerçekçi yazarlarından birisi olan Kemal Bilbaşar Çanakkale'de dünyaya gelir. Yazarın babası Başkomiser Hüsnü Naim Efendi Balkan Savaşları'nda şehit olur. Bunun üzerine annesi ikinci bir evlilik yapar. Bilbaşar üvey babasının elinde büyür. Çocukluk ve gençlik yılları ülkenin içinde bulunduğu zorlu savaş yılları olması nedeniyle aile Anadolu'nun pek çok şehrinde ikamet eder. Bu durum aslında Bilbaşar'a Anadolu insanı hakkında derin bir bellek oluşturma fırsatı verir. Yazar 1935 yılında evlenip İzmir'e yerleşir. İzmir'de tarih öğretmenliği yapar. 1983 yılında vefat eder.

Bilbaşar hikâyelerinde ezen ile ezilen arasındaki çatışmayı ele alır ve kendisini "halkın yazarı" olarak tanımlar. Hikâyelerinde yoğun bir sosyal adalet vurgusu yer alan yazarın okuyucuda hüznü bir etki bırakır. Yazarın *Anadolu'dan Hikâyeler* (1939), *Cevizli Bahçe* (1941), *Pazarlık* (1944) isimli hikâye kitaplarındaki 28 hikâye tezimizin sınırları içinde incelendi.

2.2.18. Orhan Kemal (1914-1970)

Asıl adı Mehmet Raşit Ögütçü olan Orhan Kemal, 1914 yılında Adana'da dünyaya gelir. Anne ve baba tarafından köklü bir aileye sahipse de hayatları siyasi çıkmazlarla zorluk içerisinde geçmiştir. Babası Abdülkadir Kemali Bey savcılık, milletvekilliği, avukatlık gibi görevler yapmış otoriter bir babadır. Oğlunun iyi bir eğitimden geçmesi için Orhan Kemal'e baskı yapar. Fakat Orhan Kemal babasının baskılarına karşı korkular geliştirmektense tepkisiz kalmayı tercih eder (Eliuz, 2004: 4). Yazarın küçüklüğünde başlayan baba-oğul iktidar mücadelesi bir ömür devam eder.

Orhan Kemal roman, hikâye, senaryo, hatıra, şiir gibi birçok türde eser verir. Enginün'e göre Orhan Kemal'in hikâyeleri romanlarından daha güçlü ve etkilidir (2018: 354). Yazar geleneksel halk kaynaklarını kullanır ve eşitlik, sosyal adalet, emeğin sömürüsü gibi temalar üzerinde durur. Orhan Kemal'in sanat anlayışı sosyal faydacılık üzerine kuruludur. Bu nedenle ahlaki sorunları eserlerinde gündeme cesurca taşır. Orhan Kemal sanatçının eğlendirmekten çok düşündürücü olması gerektiğine inanır. Tezin sınırları kapsamında Orhan Kemal'in *Ekmek Kavgası* (1949) adlı hikâye kitabındaki 24 hikâye ahlak anlayışı ve öncelik verdiği değerler bağlamında incelendi.

2.2.19. Umran Nazif Yiğiter (1915-1964)

Yazar 1915 yılında dünyaya gelir. Babası sağlık müdürü Doktor Nazif Bey, annesi Semine Hanım'dır. Yazar babasının mesleği nedeniyle Anadolu'nun birçok yerinde bulunur. Yazar üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlar. Devlet kademelerinde çalışan yazar; hâkimlik, savcılık yapar. Fakat daha sonra bu görevlerden istifa ederek serbest avukatlık yapar. 9. Dönem Demokrat Parti'den Konya milletvekili seçilir.

Yiğiter, savruk, kusurlu diline rağmen, öykücülüğümüze kazandırdığı sosyal değişim teması ve sosyolojik tanıklık yaklaşımlarıyla öncü öykücülerden biridir. Öykülerinde, özellikle taşra ve merkez farklılaşmasını iyi analiz edip değişimin yıkımlarına dikkat çeker (Tosun 2013: 111). Yazar sanatsal çizgi olarak Sait Faik ile Sadri Ertem arasında bir noktadadır. Yazar hikâyeleri ile gerçekçi yazarlara geniş bir hareket alanı açar. Yazarın tezimiz kapsamında *İçimizden Bir Kaçı* (1941) adlı hikâye kitabında bulunan 13 hikâye incelendi.

2.2.20. Haldun Taner (1915-1986)

Tam adı İbrahim Haldun Taner olan yazar eğitimli bir hukuku profesörü olan Ahmet Selahattin Bey'in oğludur. Taner, babasını beş yaşındayken kaybetmiş ve annesiyle birlikte dedesi ve dayısının himayesinde büyümüştür. Dedesi, Taner'in yetişmesinde etkin rol üstlenir. Taner iktisat, siyasal bilgiler, Almanca ve sanat tarihi eğitimi alır.

Hikâyelerinde gözlemlerini ve çevresini dikkatte alan yazar, sosyal ve siyasi eleştirilerinde ironi sanatını ustaca kullanır. Tematik olarak gündelik hayattan faydalanan yazar Almanya'daki işçiler, İstanbul gecekondualarında yaşayan alt kültürün sorunları, çevre konuları gibi konulara değinir.

Yazarın tezimiz kapsamında *Yaşasın Demokrasi* (1949) hikâye kitabındaki toplam 10 hikâye incelendi.

2.2.21. Samim Kocagöz (1916-1993)

Samim Kocagöz, İzmirli çiftçi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olan yazar, çeşitli okullarda edebiyat, tiyatro tarihi öğretmenliği yapar. Politikaya atılır. Fakat uzun süreli yaşamını aile mesleği olan çiftçilik ve yeteneği olan yazarlık ile devam sürdürür.

Yazar iyi tanıdığı köylü halkı ve sorunlarını, çiftçinin makineleşme karşısındaki durumunu ağırlıklı olarak ele alır. Fakat incelemeciler tarafından eserleri edebi olarak değil, niyetini bağlamında övülür (Enginün, 2018).

Yazarın tezimiz kapsamında *Telli Kavak* (1941), *Sığınak* (1946) hikâye kitaplarındaki toplam 28 hikâye incelendi.

2.2.22. Tarık Buğra (1918-1994)

Tam adı Süleyman Tarık Buğra olan yazar, Konya Akşehir'de dünyaya gelir. Ağır ceza hâkimi olan ve aslen Erzurumlu olan babası Mehmet Nâzım Bey siyaset ve dergicilikle de ilgilenir. Buğra ilk dergi deneyimini babasının çıkardığı Nasreddin Hoca Dergisi ile edinir.

Lise yıllarında hikâye denemeleriyle edebiyat hayatına adım atan yazar, tarih, sosyoloji, psikoloji, gibi kaynaklardan yararlanarak ele aldığı romanlarla tanınır. Eserlerinde insanın ruh halini üzerinde durmayı tercih eder.

Yazarın tezimiz kapsamında *Oğlumuz* (1949) hikâye kitabındaki toplam 13 hikâye incelendi.

2.2.23. Oktay Akbal (1923-2015)

Oktay AKBAL 1923 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Yazar, Salih Şehabettin Bey'in oğlu, ilk gerçekçi Türk romancılarından Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın torunudur. Lise eğitimini Türkiye'de Fransız eğitim veren özel liselerde tamamlar. Üniversiteyi İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Edebiyat fakültelerinde başlasa da yarıda bırakarak yazarlık hayatına atılır. En çok öykücülüğü ile tanınmış olsa da yazar roman, deneme, anı, biyografi gibi birçok alanda eser vermiştir. Meslek olarak gazete köşe yazarlığını ölünceye dek sürdürür.

Dönemin toplumsal gerçekçi tutumuna karşın Akbal, onlardan farklı bir yol izler ve tüm ideolojilerden uzakta, dikkatini önce kendi içine, sonra genel anlamda küçük insanın iç dünyasına çevirir (<http://teis.yesevi.edu.tr/>). Bu tutumuyla Sait Faik'in güçlü bir devamı olarak edebiyat dünyasında yer alır. Yazarın anılarından etkilendiği yazarla ilgili bilinen genel kanıdır. Bir diğer belirgin özellik ise dönemin sosyal şartları ve edebi dünyayı etkileyen varoluşçuluk, sürrealizm gibi sanat akımlarının etkisiyle karamsar bir tutum içinde oluşudur.

Yazarın tezimiz kapsamında *Önce Ekmekler Bozuldu* (1944), *Aşksız İnsanlar* (1949) hikâye kitaplarındaki toplam 34 hikâye incelendi.

3. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ (1935-1950) TÜRK HİKÂYESİNDE AHLAK ANLAYIŞI VE DEĞERLER İNŞÂSI

3.1. GELENEKSEL DEĞERLER

3.1.1. Aile Kurumuyla İlgili Değerler

Aile, TDK Güncel Türkçe sözlükte “*evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik*” şeklinde tanımlanırken Budunbilim Terimleri Sözlüğünde “*erkeğin ve kadının çocuklarıyla oluşturdukları, iş bölümüne dayalı, küçük (çekirdek) ve büyük ya da dar ve geniş aile gibi tipleri olan toplumsal ve ekonomik temel birlik*” (www.tdk.gov.tr) şeklinde tanımlanır. Adler’e göre aile, eşlerden birinin karşı tarafı bedensel cazibenin, arkadaşlık ve çocuk sahibi olma isteminin dürtüsüyle kendini gösteren canı gönülden teslimiyetin getirdiği birliktir (2017: 304). Tanımlardaki ortak ifade; ailenin karşılıklı ilişki anlayışına dayalı bir birliktelik olmasıdır.

Aile, gerek ülkeler ölçeğinde gerek dünya ölçeğinde toplumların yapı taşıdır. Aile yapısının korunamadığı, zedelendiği ya da yok olduğu toplumlar birliklerine devam edemezler. Değerler eğitimi tarihçesinde incelediğimiz kaynaklarda antik çağdan itibaren tüm toplumların aileye özel bir önem verdiği görülür. Modern çağda da ailenin varlığının ve korunmasının gerekliliği, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer alır. Beyannamede aile birliği ve korunması “*Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur, cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkını haizdir.*” (Kurulu,1948: 62) maddesi ile yer alır.

Adler aile olmayı kabul eden kişilerin sadece birbirlerine karşı değil topluma karşı da sorumlulukları olduğunu savunurken evliliği ve aile kurmayı tüm insanlığın mutluluğu için yapılan bir işbirliği olarak görür (2017: 304). Türk toplumunda ise aileye her zaman büyük önem verilmiş ve büyük toplumsal varlığın temeli olarak kabul edilmiştir (Ortaylı, 2009; Kağıtçıbaşı, 2010; Yavuzer, 2009; Yörükoğlu, 2007). Bir toplumda

ailenin sağlıklı olma hali toplumun da o ölçüde huzurlu, sağlıklı bir toplum olmasını sağlar.

Aşkaroğlu edebi eserlerde yaratılan arketipler aracılığıyla toplumun istenen hedef değerler ekseninde kurulmasının amaçlandığına işaret eder. “*Tüm toplumların değişik zamanlarda ürettikleri masallarda, halk anlatılarında, destanlarda ve mitlerde, insan doğasının anlaşılması açısından evrensel değerler olarak simge şeklinde bulunan değerleri anlatırlar*” (2013: 131). Orhun Yazıtlarında kağanın Çinli prenseslerle evlilik yapmaması gerektiği aksi takdirde devleti yıkacak siyasi yanlışların içine düşüldüğü vurgusu hatırlanacak olursa Türk edebiyat tarihinde aile kavramı hem sözlü hem de yazılı eserler döneminden beri önemsendiğini söylemek gerekir. Aile kurumuna ait birçok yaşam dersi veren Dede Korkut hikâyeleri de aile kurumuyla ilgili değerleri vurgulayan (Deveci ve diğerleri, 2013) bir başka tarihi kanıt olarak karşımıza çıkar.

Tezimizde incelediğimiz dönem basılı hikâye kitaplarında geleneksel ahlak anlayışına uygun; aile kurmaya teşvik, bireylere düşen görevleri yerine getirme, çocuk sahibi olmak, çocukları huzurlu bir ortamda yetiştirmek, örnek aile olabilmek gibi hedefler yer alır. Yeni sosyal yaşam düzenini kurmaya yönelik olarak; boşanmada medeni davranma, bireylerin kadın ya da erkek duygularına saygı duyma, evlilik kararında eşler arası denkliğin ve sevginin sağlanmış olması gibi vurgular yer alır. Eserlerde yer alan bu değerlerle yeni bir toplum kurma, yönlendirme, bir yandan gelenekleri korumaya çalışırken diğer yandan medenileşme gibi amaçların hedeflendiği iddia edilebilir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Uçurumun Kenarında, Hangisi Daha Zevkli, Çocuğumun Babası* hikâyelerinde yazar aile kurumuyla ilgili değerleri ele alır. Hikâyelerde yazarın yeni sosyal dünya düzeni için toplumu şekillendirme çabasında olduğunu görürüz. Berna Moran, Gürpınar’ın Ahmet Mithat’ın çizgisinde fakat halka aşılacak istediği dünya görüşü açısından Ahmet Mithat’ın karşısında (Moran, 2002: 87) yer aldığını vurgular. Bu nedenle yazarın “*halkın geleneksel inançlara, yerleşmiş düşüncelere, göreneklere ve dine dayalı zihniyeti yerine, Batı’nın akla, bilime dayalı pozitivist zihniyetini yerleştirmeye*” (Moran, 2002: 88) çaba sarfettiği görülür. Yazar hikâyelerinde aileyle ilgili konularda -toplumsal birikim ve dini görüşlerle kabul edilemeyecek hatalarda dahi- insanları akılcıca düşünüp medeni esaslara göre hareket etmesi gerektiği üzerinde durur.

Gürpınar'ın incelediğimiz hikâyelerinde ağırlıklı olarak başarılı bir evlilik ya da evliliğin faydaları gibi geleneksel tezleri ele almadığını bunun aksine isteyen kişinin istediği ile beraber olması gerektiği tezini savunduğunu görürüz. Çeşitli nedenlerle evliliklerde yaşanacak sorunlarda çiftlerin medeni davranıp sorunsuz boşanması gerektiği üzerinde durur. Böylelikle yazar, ahlaki anlamda otoriter ahlakı reddetmiş olur. Hikâyelerinde bireysel insan mutluluğunu hedefleyen hümanist bir görüş yer alır.

Uçurumun Kenarında hikâyesinde evlilikte eşlerin yaş olarak birbirine denk olmaması nedeniyle sağlıklı bir aile kurumunun oluşmayacağı vurgulanır. Eşitsizlik üzerine kurulu bir evlilik kısa zaman içinde çatırdar ve eşleri aldatma, intihar, cinayet gibi uçurumların kenarına itebilir. Hikâyede toplumun en önemli kurumu olan ailenin böylesi bir noktaya gelmeden önce dikkat edilmesi gerekenler üzerinde durulur.

Manolya isminde genç, güzel, alımlı bir kadın sinir doktoru Sadi Bey'e muayeneye gider. Genç kadın, küçük yaşta zenginliği nedeniyle kendisinden oldukça büyük birisiyle evlendirilmiş ve süreç içerisinde de eşini sevememiştir. Kadın, vahşice öldürülme korkuları nedeniyle boşanamaz ve derin bir bunalım içinde yaşamak zorunda kalır.

Hikâyede evliliklerde eşlerin birbirine denk olması, birbirleriyle evlenecek çiftlerin karşılıklı rızaları olması gerektiği vurgulanır. “(...) ortaçağ zulümlerini andırır vahşice haksızlıklar” (Gürpınar, 2016a:20) olarak nitelendirilen kadına şiddet ve kadın cinayetleri o günün de çözmek için üzerinde durduğu bir konu olarak karşımıza çıkar. Ahlakın ve kanunun erkeği koruması eleştirilir. Hikâyede yazar gelecek yüzyılın bu vahşeti reddedeceğini söyler. Fakat günümüzde görüyoruz ki bu konuda hala büyük bir ilerleme kaydedilememiştir. Hikâyede kadının fiziki zayıflığı öne çıkarılır. Kadının evlilikte içine düştüğü karmaşadan kurtulabilmesi için medenice boşanmanın gerektiği belirtilir. “Kocasından şiddetle nefret eden bir kadını günah üzerinde yakalamak saatini beklemeden önce bırakmalıdır.” (Gürpınar, 2016a:22). Kadının sevmediği, istemediği bir evlilikte mutsuz ve çaresiz olması yerine boşanmanın daha iyi olacağı vurgusu yapılır.

Hangisi Daha Zevkli hikâyesi, görüş bağlamında *Uçurumun Kenarında* hikâyesine benzer bir hikâyedir. Bu hikâyede bir önceki hikâyede bahsedilen uçuruma yuvarlanmasından korkulan eşleri görürüz. Hikâyede kadının eşini sevememesine rağmen vahşice öldürüleceği korkusu nedeniyle boşanamaması ve yasak bir aşka

düşmesi sonucu eşi tarafından öldürülür. Haşim Ulvi adındaki adam, karsı Peyman'ı ihanetinden dolayı öldürür. Peyman son nefesinde dahi aşığını anarak can verir. Haşim Ulvi hapishaneye düşer. Fakat Haşim Ulvi öldürme eyleminden dolayı içsel bir bunalıma girer. Haşim Ulvi, hiç tanımadığı fakat “*dert ortağınız...*” (Gürpınar, 2016a: 31) imzasıyla hapishaneye gelen mektupta “*Büyük babalarımız sadakatsiz aşüfteyi öldürürlermiş. Bu atadan kalma şeyin vahşetinden yüreklerimizi temizlemeliyiz. Aldatıcı düşüncelerin sakatlıkları üzerinde inatla durmak geçmiş yüzyıllara dönmek demektir. İnsanlıkta yenilenmek çılgınlığıyla çırpınıyor.*” (Gürpınar, 2016a: 30) ifadeleriyle hata yaptığının düşüncesi ve pişmanlığı içinde büyür.

Hikâyede evlilik değeri, mutsuz bir evlilikse medeni yollar kullanılarak bitirilmesi görüşü üzerinde durulur. Hikâyede evlilikte kabul edilemez bir hata olsa dahi öldürme eyleminin seçilmemesini telkin edildiğini görürüz. Böylelikle yazarın toplumu yeni medeni sosyal yaşama yönlendirme çabası içinde olduğu anlaşılır.

Çocuğumun Babası hikâyesinde yazarın o dönem için üzerinde sıklıkla durduğu evliliklerde sebep ne olursa olsun sorun karşısında, öldürmek ya da zorbalık yapmak değil medenice boşanma yolunun seçilmesini telkin eden anlayışıyla karşılaşırız.

Hikâyede Nedim Uğur, hamile olan eşi Şükran anlaşılamamaktadır. Nedim Uğur, Şükran'ın kendisini evlerine sıkça gelip giden arkadaşı Arif Şehla ile aldattığını öğrenir. Nedim Uğur eşine “*Apaçık bir gerçeğe önünde tersine bir inatla her iki taraf için bu geçimsizlik acısını uzatacak budala kocalardan değilim*” (Gürpınar, 2016a: 44) diyerek boşanmaya razı olduğunu söyler. Yine öldürmenin bir çözüm olmadığını görerek Arif Şehla'ya her şeyi bildiğini, aradan medeni bir şekilde çekileceğini söyler ve “*Aynı sonla karşılaşan kocaların bu aklı, mantığı, ağır başlı olmaları ve medeni harekete uymalarını dilerim*” (Gürpınar, 2016a: 54) önerisinde bulunur.

Yazar, toplumu yeni bir bakışla şekillendirme çabasıdadır. Yazar, toplumsal birikim ve dini görüşlerle kabul edilmesi zor bir konu üzerinden (kadının eşini aldatması) bireyi, şiddete değil, medeni yolların çözümüne yönlendirmek ister. Hikâyede doğacak çocuğun kimden olduğu şüphesi ile evliliğe leke düşürecek ilişkilerin bireylerle sınırlı kalmayacağı vurgulanır. Medenice boşanma seçeneğinin savunulması, yeni doğacak çocuğun geleceğinden endişe duyulması bireyi önceleyen bakış açılarıdır. Bu nedenle hümanist ahlak anlayışının hâkim olduğu hikâyede ahlaki sorun betimlenmiş, karşı güç cezalandırılmamıştır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Eski ve Yeni, Kadın Pençesi, Unutulmuş Mektup* hikâyelerinde evlilikte eşlerin fiziksel, sosyal, ekonomik ve yaş olarak denk olmaları gerektiği fikri üzerinde durulur. *Malım Menâlim, Fatma'nın Evi, Kötü Bir Gece* hikâyelerinde ise evin, ailenin bireysel bir kuşatıcılığı olduğu vurgusu yer alır.

Eski ve Yeni adlı hikâyesinde aile birliğinin sağlıklı yürümesi için temel adım olan eş seçiminin önemi üzerinde durulur. Hikâyede Hacı Zeynel Efendi, kendi seçimiyle değil de parası ve güzelliğinden dolayı çevresindeki yönlendirmelerden etkilenecek Şemsa Hanım ile evlenir. “*Kazasker haremiydi [karısıydı] dediler. Konaktan, akardan [gelirden] bahsettiler. Sultan sarayından çıkmadır diye övdüler. Sarı saçlı, mavi gözlü, pembe beyaz [tenli]; o kadar da geçkin değil, nihayet kırkında ya var ya yok dediler*”(Uşaklıgil, 2011a: 39). Fakat eski bir kazasker eşi olan ve sultan sarayında yetişmiş Şemsa Hanım'ın eşini küçük gören tavırları vardır. Hacı Zeynel Efendi'ye göre Şemsa Hanım'ın evlilikte aradığı efendi değil uşaktır. Hacı Zeynel Efendi bu evliliğe ait anılarını da Şemsa Hanım'ın yeni eşi Hafız Tayyip Efendi ile trende karşılaştıklarında anımsar. Kendisinin bu zor evlilikten kurtulmasına sevinirken yeni eş Hafız Efendi'nin muhtemel yaşadıklarını düşünüp onun için üzülür. Fakat eski ve yeni eş olmaları nedeniyle ikisi de birbiriyle konuşmaz. Ne var ki Zeynel Efendi, bir süre sonra Hafız Efendi'yi hiç görmediği bir neşe içinde görür. Hacı Zeynel Efendi, bu durumu evliliğin bitmesine yorar, konuşurlar. Tahmini isabetli çıkan Zeynel Efendi, Hafız Efendi için sevinir.

Yazar bu hikâyesinde oldukça mizahi bir dil kullanarak evlilikte eş seçiminin önemi üzerinde durur. Para, makam, güzellik gibi birçok unsurun evlilik için yeterli olamayacağı vurgulanır. Hikâyede çevrenin baskısıyla değil bireylerin kendi seçimleri doğrultusunda eş seçiminin yapılması üzerinde durulur. Dönemin hikâyeleri içinde *Eski ve Yeni* hikâyesi kadın karakterin kudretli olduğu nadir hikâyelerden birisidir.

Kadın Pençesi hikâyesinde eş seçmenin önemi ve sağlıklı bir evlilik için eşlerin birbirine denk olması gerektiği vurgusu yer alır. Fiziki anlamda çirkin bir adam, ekonomik zorluk içine düşen ve bu yüzden evlenmek zorunda kalan güzel bir kadınla evlenir. Fakat bu evlilik bayanın aşırı güzelliği ve çekiciliği ile -yakın çevrenin önceden tahmin ettiği üzere- adamın terk edilmesiyle sonuçlanır. Fakat ruhuyla beraber düşüncelerini de bu bayana adayan genç adam, kadının peşini bırakmaz ve derbeder

olur. Kadın ise arkasından adeta süründürdüğü genç adamın bu halinden alttan alta bir haz duyar.

Hikâyede sağlıklı bir evlilik için fiziksel koşullar bakımından eşlerde fiziki görünümde denklik olması gerektiği vurgulanır. Erkeğin derbeder halinden kendisi sorumlu tutulur. Çünkü yakın çevresi önceden bu evliliğin yürümeyeceğini görecektir kadar uyumsuz bir çift oldukları bellidir. Erkek, kadının ekonomik sıkıntısını kullanarak kısa süreli bir evlilik geçirirse de sonrasında sıkıntısını çeken kişi olur.

Unutulmuş Mektup hikâyesinde eş seçiminde yaş konusunda denklik unsurunun önemine vurgu yapılır. Yazar, bir dostunun hastalıktan sonra dinlenmek üzere tabiatın içinde bir otelden kendisine yazdığı bir mektubu bulur. Mektupta arkadaşı kaldığı yerden bahseder. Özellikle de orada karşılaştığı, adı Meri olan güzel bir İngiliz kızına karşı duygularından bahseder. Meri, yaşlı ve hasta bir adamla beraberdir. Genç adam, bu yaşlı adamın Meri'nin babası olduğunu düşünür. Fakat yaşlı adamın Meri'nin eşi olduğunu öğrenir ve yıkılır. Meri'nin gençliğini ve güzelliğini *“bir titiz ihtiyarın altmış senelik itiyad ile [alışkanlıkla] kökleşmiş huysuzluklarına”* (Uşaklıgil, 2011b:29) feda ettiği için genç kadına acır.

Hikâyede yazarın daha önce de vurguladığı sağlıklı bir evlilik için eşlerin denk olmaları gerektiği bu kez de eşlerin yaşlarındaki denklik üzerinden ele alınır. Evlilik, devamlılığı önemli bir kurumdur. Fakat eş olacak kişilerin karşılıklı olarak hayatlarını mutsuzluğa sürükleyecek tercihlerden denklik ölçütleriyle uzak durmaları gerekir.

Malım Menâlim hikâyesinde, eğitilmiş, zengin ve hizmetçilerinden başka kimsesi olmayan genç bir adamın evlenmek istediği bayan tarafından aldatılması üzerine hayata tutunamama konusu ele alınır. Dış işlerde (hariciye) diplomat olan genç adam, Sermed adında bir bayana âşık olur. Genç adam ve Sermed evlenecekleri üzerine anlaşılır. Fakat Sermed, genç adamı aldatır ve kendi teyzesinin oğluyla evlenir. Genç adam bunun üzerine kendisini kısa sürede yıpratmak bir karaciğer hastalığına yakalanır. Yurt dışında ve ülkesinde hastalığın çaresini bulamaz ve tüm bunların sebebi olarak aldatılması, evlenememesi olarak görür. Genç adamın en çok üzüldüğü konu ise kendisinden geriye bir çocuk bırakamayışıdır.

Hikâyede, Türk toplumunda büyük değeri olan aile kurma, çocuk sahibi olma gibi değerlerin önemi vurgulanır. İhanete uğrayan ve bu nedenle de evlenemeyen genç adamın hayatı, zenginliğine rağmen çekilmez hale gelir. Hikâyenin başlığını da

oluşturan “*Malım Menâlim*” ifadesi ile mutlu bir evliliğin, kişinin her şeyi olacağı aksi takdirde hastalıklı, mutsuz bir yaşama mahkûm olunacağı fikri vardır. Hikâyede yazar, santimental bir yaklaşımla ailenin kuşatıcılığına, aile kurma değerine, sadakate verdiği önemi gösterir.

Fatma’nın Evi hikâyesinde, Fatma adında küçük bir kızın çeşitli nedenlerle ailesinin dağılması karşısında yaşadığı üzüntü konu edilir. Yazara, kısa süreli uğradığı bir akraba evinde Fatma adında küçük bir kızın kendisine hizmet edeceği söylenir. Fatma’nın babası şehit olmuş, Karamürsel’deki evleri yanmış ve ağabeyi de kayıptır. Annesi ise üç küçük kız çocuğu ile İstanbul’un bir harabe evine sığınmıştır. Fatma, küçük, cılız, bakımsız bir çocuktur. Ait olamamanın tüm çekingenliği ile sessiz bir çocuktur. Yazar, Fatma’nın hikâyesini öğrenince onun için üzüldü bir yandan da onunla iletişime geçmek ister. Fakat Fatma, geçmişten kaçmak istercesine konuşmak istemez. Bir gün yazar bahçeden bir ses geldiğini işitir. Bu ses Fatma’nın sesidir. Taşlardan küçük bir ev yapan Fatma, evin etrafına dört yaprak yerleştirir. “*Bu köşkle, onun yüksek çatısıyla, geniş balkonlarıyla alakasız, arkasını dönmüş, orada Fatma kendi evini, Karamürsel’de yanmış evini, yoksul, dağınık, perişan, ama mutlu evini tekrar yaşatmaya çalışıyordu.*” (Uşaklıgil, 2017:103). Küçük kız bu yapraklara, tavuk çağırır gibi seslenir. Fatma, oynadığı oyunla eski mutlu günlerinden birisini yaşamaya çalışır.

Bu kırmızı oğlan kesin o büyük yaprak babayığit, onurlu kibirli, baş daima yukarıda, kıpkırmızı bir horozdu. Galiba hep evin etrafında toplandılar. O zaman Fatma mutlu ve rahat bir şekilde kumların üstüne uzandı ve bir elini başının altına koyarak, bir elini evine ve tavuklarıyla horozuna doğru uzatarak, artık karşısında evi, tavukları ve horozu, neşeli güneşin çağlayanları altında nurlu bir uykuya daldı. (Uşaklıgil, 2017:104)

Bachelard, evi insanın ilk evreni olarak görür. Ona göre ev, dış dünyanın tüm saldırılarından insanı koruyan bir sığınaktır. Ev; bireye, dış dünyanın tüm kaosa rağmen, bu dünyada oturan biri olacağı diyebilme gücü verir (Bachelard, 2014:77). Hikâyede evin bu sığınak halini görürüz. Ev, aile olma değerleri bireyin ruh sağlığı için önemli yer tutar. Küçük kız da dağılan evin getirdiği yeni hayatında bunalım içindedir. Hayatın yaşanabilmesi için insanoğlunun farkında olmadan geliştirdiği savunma mekanizmaları devreye girer. Küçük kız da gerçek evi olmasa da evcilik oyununda yaptığı ev ile huzur duyar. Hikâye; aile olabilme, evin/ailenin kuşatıcılığı değerlerini etkin bir dille vurgular.

Kötü Bir Gece hikâyesi, yazarın evin koruyuculuğuna sığındığı bir diğer hikâyedir. Hikâyede anlatıcının gençliğinde annesiyle yaşadığı aile hayatına ve evine olan bağlılığı yer alır. İzmir’de hasta annesiyle yaşayan anlatıcı, işe gitmek üzere evden ayrılır. Akşam çok koşturmasına rağmen vapura yetişemez ve evine dönemez. Yağmurun da bir yandan zor durumda bıraktığı anlatıcı, arkadaşlarının yanına gidip bir şeyler yemeyi ve gece kalmak için de orada bulunan dedesinin köşküne gitmeyi düşünür. Anlatıcı geceyi geçirmek için otele gitmeyi insanı yalnızlık hüznüne düşürdüğü için aklına dahi getirmek istemez. “*Bu geceyi bir misafirhanenin ruhu üşüten yalnızlığında, yabancı havasında geçirmek hiç aklıma gelmiyordu.*” (Uşaklıgil, 2017:106). Yemekten sonra arkadaşlarından ayrılır ve dedesinin köşküne doğru yola çıkar. Fakat köşke gittiğinde evde kimsenin olmadığını fark eder. Yağmurun şiddeti, karanlık, yalnızlık, köpek sesleri arasında büyük korkular yaşar ve oradan koşarak uzaklaşır.

Anlatıcı, annesinin ve evinin varlığında huzur bulur. Annesinin, onu her akşam beklediğini bilir. Fakat annesini her an kaybetme ihtimali nedeniyle düşeceği yalnızlığın korkusu içindedir. Evine gidemediği gecede onu ürküten en büyük endişe yalnızlığıdır. “*Yalnızlığımı daha az duymak için doğruldum, kibritimi çaktım, bir sigara yaktım, hiçbir şey düşünmemeye karar verdim. Artık bir an önce bana yabancı olmayan bir evde, bana dost olan bir yatakta bulunmak isteğimin gücünü azaltıyordu.*” (Uşaklıgil, 2017:108). Aslında kötü bir gece olarak adlandırdığı gece, sadece karanlığı, yağmuru, köpek sesleri nedeniyle değil, annesini kaybettiğinde muhtemelen yaşayacağı sıkıntıların bir provası olduğu için anlatıcıyı derinden etkiler. Hikâyede yazar, eve ve aileye; kuşatıcı, dış dünyanın olumsuzluklarından koruyucu, yaraları sarıp sarmalayan tedavi edici değerler atfeder. Yazar böylelikle yuva, aile, anne, beklenmek, sevilme gibi pek çok değerlerin önemini vurgular.

Memduh Şevket Esendal’ın *Gençlik, İhtiyarlık* hikâyelerinde insanın önemli iki hayat dönemi evlilik, aile kurumu yönüyle ele alır. Hikâyelerde evlilik ve aile kurumunun birey için bir ömür boyu sağaltım desteği olduğu vurgusu yer alır. *Kayıştı Çeken, Kızımız, Saide* hikâyesinde evlilik hayatının taşıdığı sorumluluklar konu edilirken *İki Kadın* hikâyesinde eş seçiminde zenginlik ve gösterişten ziyade çalışkanlık ve karaktere önem verilmesi gerektiği üzerinde durulur.

Gençlik hikâyesinde İstanbul’da büyük bir köşkte oturan bir ailenin kızlarının eşine karşı duyguları üzerinden evlilik kurumu ele alınır. Sıcak bir yaz günü yenen yemekten

sonra ev halkından kimi dışarıya, kimi işlerine, kimisi de biraz şekerleme yapmak üzere dağılır. Hayriye Hanım evin ortanca kızıdır. Bakılınca bekâr olduğu düşünülecek kadar gençtir. İki yıllık evli olmasına rağmen eşinin eğitimi ve askerliği süreçleri nedeniyle yeni yeni bir evlilik hayatı yaşamaya başlarlar. Yemekten sonra ütü yapan Hayriye Hanım eşini merak eder, odasına geldiğinde onu bir kanepede rahatsız olacağını düşündüğü bir şekilde uyuduğunu görür. Kaldırmaya kıyamaz. Bir müddet eşini izler. Odasında aslında bir yabancı erkek olduğu fikri aklına geldiğinde ürperir. “*Evlilik ne tuhaf! Kızlıkta, erkek düşünmek yasak, erkek yasak. Sonra günün birinde bir erkeği getirip adamın odasına bırakıyorlar!*” (Esendal, 2016:33) sessizliğin verdiği zihni düşünce konuşmalarıyla Hayriye Hanım eşinin rahatsız olduğundan endişe ile köşkte ince bir yastık bulmak için dolaşır, uykudaki annesini dahi kaldırır. Annesi kızının eşine bu ilgisini eleştirir, bunun bir şımartma olacağını söyler. Ama Hayriye Hanım ince bir yastık bulup eşine götürür. Eşi uyanır ve Hayriye Hanım’ın dizlerinde uyumak istediğini söyler.

Yazar evlilik hayatının gençlik ve yaşlılık dönemlerinde nasıl algılandığını küçük bir yaşam örneği ile ele alır. Hayriye Hanım genç haliyle eşini merak eden bir eş olurken annesi (büyükhanım) yılların birikimiyle eşinin gece erken yatanlara kızması üzerine sevmese de “*gece erken yatıp kocasının çenesini açtırmamak için*” (Esendal, 2016:31) öğlen uykusuna zorla yatan bir eştir. Büyükhanım, kızı Hayriye Hanım’ın eşine düşkünlüğünü eleştirir. Hikâyeden anlaşıldığı kadarıyla yazar mutlu bir evliliği, gençliğin verdiği istek ve arzulara dayandırır. Bu nedenle hikâyede gençliğin kıymeti vurgulanırken gelecek yaşamın da taslağı önceden gösterilmiş gibidir.

İhtiyarlık hikâyesinde yaşama ait bir dönem olan ihtiyarlık yukarıda incelediğimiz *Gençlik* hikâyesinde olduğu gibi evlilik hayatındaki bir yaşam kesiti üzerinden ele alınır. İki ihtiyar eş beraber yaşlanmışlar, çocuk, torun sahibi olmuşlardır. Fakat yaşlandıkça daha değişik huylara sahip olduklarını düşünürler. Bu nedenle de çok basit şeyler için sık sık tartışırlar. Fakat eşlerden birisi biraz hastalansa diğeri onu kaybedip tek yaşamaktan korktuğu için büyük bir telaşa düşer.

Esendal evlilik hayatını gençlik de ihtiyarlık dönemlerindeki etkileriyle ele alır. Evliliğin, aile kurumunun devam etmesi taraftarı olan yazar, bu hikâyede de beraber yaşlanan çiftin sosyal anlamda ne kadar birbirlerine muhtaç olduğunu vurgulamak ister. Hikâye hümanist ahlak anlayışı izleri taşır.

Kayışı Çeken hikâyesinde evlilik hayatı için eş seçerken kişisel bir hedonizmden uzak durmak gerektiği vurgulanır. Hikâyede Ali Rıza Efendi, bekâr bir arkadaşı ile meyhanede dertleşir, ona kendi evlilik hikâyesini anlatır. Evleneceği zaman eş adayında aradığı “*kimsesiz olsun*” (Esendal, 2016: 37) koşulunu sağlayamayınca bulabildiği eş adayına “*kaynana, baldız, kayın istemem*” (Esendal, 2016: 37) şartını kabul ettirir. Genç kadın evliliğin ilk zamanları her şeyi kabul eder. Fakat hayat tüm ihtimalleri ile karşılına çıktıkça -doğum, hastalık, korku, özlem vb.- kadının ailesinden birçok kişi kendilerine gelir. En son ailenin oturduğu ev kiraya verilip kayınvalide, kayınpeder, kardeşler hepsi Ali Rıza Efendi’nin evinde yaşamaya başlar. Kendileri üç kişilik bir aile iken on bir kişilik bir aile olurlar. Ali Rıza Efendi evlilikten umduğunu bulamadığı gibi pişmanlık duyar, dertleştiği arkadaşına da evlenmemesini öğütler.

Mutlu bir evlilik için eşlerin birbirlerini seçerken tüm koşullarını tanıması ve birbirlerine yaşama hakkı tanıyarak özgürlüklerine dokunmaması gerektiği üzerinde durulur. Hikâyedeki Ali Rıza Efendi eş olarak seçtiği kadından tüm geçmişini silerek yalnızca kendisiyle bir hayat kurmasını bekler. İnsanın doğasına aykırı olan bu talep, hikâyede Ali Rıza Efendi’yi mizahi bir sonuçla çok daha büyük bir yükün altında bırakarak cezalandırır. Hikâye, geleneksel anlayışı eleştirmesi ve toplumda bu konuda sıkıntılar yaşayan kadının tarafından olayları değerlendirmesi açısından hümanist ahlak anlayışının hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

İki Kadın hikâyesi Esendal’ın eş seçiminde dikkat edilmesi gereken konular üzerine vurgu yapan bir hikâyedir. Hikâyede Behin, ailesi İstanbul Büyükkada’da oturan varlıklı bir ailenin kızıdır. Behin evlilik çağına geldiğinde mühendis olduğu için üzerinde pek düşünülmeden karar verilen Kadri Yerdeniş ile evlendirilir. Kadri, çalışkan olmadığı gibi kazancını da şüpheli yollarla kazanan bir kişidir. Öte yandan Kadri aşırı bakımlı, iyi giyimli, mikroptan korkacak kadar hassas bünyeli birisidir. Behin onun hiçbir özelliğini beğenmez ve içinde olduğu evlilik ve zenginliğin sadece kâhyalığını yaptığını düşündüğü için eşinden boşanır. Bu boşanmaya annesi başta olmak üzere ailesi memnun olmaz. Behin, boşanmış bir kadın olarak teyzesinin kızı Müeyyet’in evine misafirliğe gider. Müeyyet’in evliliğinde hayalindeki karşılıklı saygı ve sevgileri olan eş uyumunu görür. Bu misafirlikte gördüğü genç ustabaşı Enver Ali’yi beğenir. Ailesi ve çevresi Behin’e üst sınıftan bir aile olduklarını, zamanla kendisinin böylesi bir evlilikten mutsuz olacağını söyler. Behin’in mutlu olacağına inandığı eş özellikleri Enver Bey’de

vardır. Behin'in hayalindeki eş *"Yüzü güneşte yanmış olsun. Eve yorgun argın gelsin, bir iş yapmış olduğuna inansın. (...) Evde bir iş odası olsun, orada resim çizerken ısıklık çalsın. Ayağına iri kunduralar giysin. Baş açık, ceketsiz sokağa çıksın. Bir işler görsün, adı duyulsun. (...)Benden çok işlerini düşünsün."* (Esendal, 2016:105) şeklindedir. Behin, Enver Bey'le evlenir, bir kızları olur. Behin hayalindeki kendi yemeğini pişiren, temizliğini yapan, eşine saygı gösteren, eşinden de sevgi, ilgi ve saygı gören bir yuva kurar.

Hikâyede eş seçiminde para, makam, şöhretin değil, soy, çalışkanlık, becerikli olmak, nazik ve dürüst olmak gibi kriterlerin önemli olduğu vurgulanır. Eş adayının seçiminde; kazanç şeklinden karakter özelliklerine, el yazısından dış temizliğine kadar dikkat edilen detaylar belirttiği ve kabul edilmesi gereken sınırlar belirlendiği için normatif etik kapsamında bir hikâyedir. Hikâyede toplumun kurulacak evliliklerde dikkat etmesi gerekenler konusunda eğitici, yönlendirici bir amaç taşıdığı görülür.

Kızımız hikâyesinde filmler, arkadaş çevresinin yaşam şekilleri, batı özentisi gibi nedenlerle evliliklerin temel esaslarının bozulmaya çalışıldığı ve sağlıklı bir evliliğin eşlerin her ikisinin de işleyip üreten kişiler olmaları halinde sürebileceği ele alınır. Hikâyede anlatıcı yeğeni olan kızın bir gençle evlenmesi üzerine İstanbul'a geldiğinde evlilikleri hakkında onlara nasihat vermek ister. Az da olsa yazarlık yapmaya çalışan damat için bol bol okuyup çalışması tavsiyesinde bulunur. Fakat yeğeni bunun gezip tozmalarına engel olacağını söyleyerek eşinin daha çok çalışmasını istemez. Her arkadaş toplantısını, eğlenceleri ve sinema filmlerini özenle takip eden çift filmlerde gördükleri gibi bir hayat yaşamamanın hevesindedirler. Fakat gerçek hayat insanların kanındaki akışı değiştirmez ve damat, gelinin yakın arkadaşı ile onu aldatır. Fakat kız hala filmlerdeki gibi bir barışma sahnesi yaşayacaklarını zanneder. Bir sürelik ayrılıktan sonra barışırlar. Kız Ankara'ya taşınmak ister. Ankara'da dayısının yardımıyla iş ve ev bulurlar. Anlatıcı (dayısı) yeğenin evine gittiğinde gördüklerine inanamaz. Ankara'da eski arkadaş ortamından kurtulan kız, Halkevi'nde sergi açacak kadar el işi becerisini geliştirmiş, evinde de hamarat bir kadın olmuştur.

Hikâyede yeni kurulan toplumu yönlendirici, eğitici bir amaç güdülmüştür. Evlilikle kurulan aile yapısı toplumları oluşturan en önemli yapıdır. Hikâyede de sağlıklı bir evlilik için özentilerden sıyrılmış, kadının da erkeğin de üreten roller benimsemiş kişiler aracılığıyla milletin kalkındırılacağına olan inanç vurgulanır.

Saide hikâyesi *Kızımız* hikâyesi ile büyük benzerlikler içeren bir hikâyedir. Mutlu bir evlilik için kadın ve erkeğin hayattan bir amacı olması fikri üzerine kuruludur. Kozanlı Halil Bey'in oğlu Şinasi Halil Bey, Avrupa'da eğitimini tamamladıktan sonra yurda döner ve Saide Hanım'la evlenir. Bu evlilikten iki erkek çocukları olur. Saide Hanım, kültürlü, karakterli, idealist tip bir bayandır. Eşi Şinasi Halil evliliğinin ilk zamanları evlilikten çok memnundur. Fakat zamanla Saide Hanım'ın sakin hayatı onu tatmin etmez. Zamanla eşini başka kadınlarla aldatmaya başlar. Bu süreçte de Anadolu'daki mücadele için çalıştığı yalanını söyleyerek aldatma hayatını serbest bir şekilde yaşar. Fakat Saide Hanım'ın her şeyden haberi olduğunu öğrenir. Büyük bir utanç ve pişmanlık yaşar. Şinasi Halil Bey, her şeyin unutulması ve vicdanını rahatlatmak için Ankara'da Milli Mücadeleye katılmaya karar verir. Daha sonraları ailesini de Ankara'ya aldırır ve burada aile hayatları tamamen düzelmiş olur.

Kızımız ve *Saide* hikâyelerinde eşlerin aldatmasına rağmen evliliğin bitirilmesi, boşanma konuları dile getirilmez. Böylelikle yazarın evlilik hayatının devam ettirilmesinden yana olduğu söylenebilir. Yazar her iki hikâyede de Milli Mücadele döneminde Ankara'da çalışmalara katılmayı ailenin –buna bağlı olarak toplumun- bozulan saadetini onaran idealist bir güç olarak kullanır.

Refik Halid Karay'ın *Hülle* hikâyesinde İslami usullere göre bir erkeğin eşini boşamasından sonra tekrar onunla evlenebilmesi için kadının bir başka erkekle evlenmesi şartını hile ile yerine getirilmesi mizahi bir üslupla eleştirilir. Gençliğinde babasının sürre kâtibi görevlendirmesiyle Şam'a giden anlatıcı, ikinci kez kırk yıl sonra yaşlılığında gider. Gençliğinde yaptığı ziyarette bilmediği bir sokakta yaşlı bir kadının ricasıyla evlerinde bir gece konuk olur. Genç, güzel bir bayan gelip eşinden ayrıldığını fakat tekrar onunla evlenmek istediğini söyler. Bunun için de bir geceliğine hülle adı verilen sahte nikâhın kendisiyle kıyılıp kıyılmayacağını sorar. Genç adam tüm toyluğu ile bunu kabul eder, aralarında nikâh kıyarlar. O gecenin sabahı olmadan genç adam, anlaşmalarına uygun olarak kadını boşar ve evden ayrılır. Kırk yıl sonra ziyaretinde yaşlı adam o nikâhı, kadını ve evi düşünür.

Hikâyede aile kurumunun önemli bir kurum olmasından ileri gelen dini kuralların insanlar eliyle çarpıtılarak işlerine yarayacak bir şekle dönüştürülmesi eleştirilmiştir. Din hülle kuralını ailenin ve özellikle de kadının haklarını ve gururunu korumak için koymuştur. Zira erkek, kadını istediği zaman bırakıp istediği zaman dönebileceği bir

meta olarak görmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Fakat zamanla insanlar bu nikâhı yalan bir nikâhla yerine getirerek şartları sağladıklarını varsayarlar. Yazar ailenin korunması için konulan bu önemli kuralın hilekârlıkla aşılmaya çalışmasını eleştirir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Gizli Posta I* ve *Gizli Posta III* hikâyelerinde Kurtuluş Savaşı sonrası toplumun medeni, üretken ve huzurlu yapıya kavuşmasının yolu yeni kurulan aileler yoluyla gerçekleşeceği vurgulanır. Bu ailelerin de eş seçerken zenginlik, makam, şöhret gibi ölçütlerin değil çalışkanlık, dürüstlük, vatanperverlik gibi ölçütlerin dikkate alınarak kurulması gerektiği vurgulanır.

Gizli Posta I hikâyesinde bir genç kız, yakın arkadaşına yazdığı mektupta evleneceği kişide aradığı nitelikleri anlatır. Genç kız evleneceği erkeğin ülke işgal altında iken zengin çocuğu ya da bir fırsatçılıkla mücadeleden kaçanlar arasından olamayacağını söyler. *“Evlenmek mi? Kim? Nerede? Kehribar ağızlıklı bir yeni zenginle mi? Yapmacıklı bir genç şairle mi? Kılıcsız bir zabitle mi? Yapmacıklı bir şairle mi? Sapı gümüşlü gül bastonlu bir memurla mı? Yoksa paçaları kıvrık kısa pantolonu tâ göğsüne kadar çekmiş, fesini yan tarafa yıkmış şımarık bir aile çocuğu ile mi?”* (Karaosmanoğlu, 2017:139). Genç kız vatan için olan mücadelede görevi en candan yapacak birisi ile evlenebileceğini söyler. *“Tasavvur ettiğim koca, ne güzel, ne çirkin, ne genç, ne ihtiyar, ne zengin, ne fakirdir; bu, ya vücudunda bir kurşunun izini, ya gözlerinde bir cengin alevini, ya ağzında bir milli kinin acısını taşıyan bir adamdır.”* (Karaosmanoğlu, 2017:141).

Hikâyede yazar, işgalin yurdu bir alev gibi sardığı yıllarda makam veya parasal varlıkla mücadeleye katılmayan kişileri evlilik, dostluk, aile ilişkileri gibi sosyal hayatta değer kaybına uğratmak ister. Bunun yanında mücadeleye katılmış, maddi ve manevi kayıplar ya da eksikliklerle sahip olan Türk gencini ise yüceltir.

Gizli Posta III hikâyesinde işgal sonrası savaşın kurulacak yuvalar yoluyla sürdürüleceği ele alınır. Hikâye bir genç kızın cephede savaşmış ve cepheden dönmüş olan sevgilisinin kendisini arayıp sormaması üzerine yazdığı bir mektuptan oluşur. Genç kız, sevdiği gencin *“Memleket çok değişmiş; İstanbul, hiç eski bildiğim yer değil; ne çehreler eski çehrelere, ne fikirler eski fikirlere, ne hisler eski hislere benziyor.”* (Karaosmanoğlu, 2017:147) sitemini ıstır ve kendisinin bu değişimin içinde olanlardan olmadığını anlatmaya çalışır. Genç kız da memleketteki değişimin farkındadır. Artık vatan uğruna kendisini feda edenler önemsenmemekte, yaşlıları geçim derdi, genç

dulları rahatları ve genç kızları da Frenk bezirganlarının yığıldığı kumaş ve koku sandıkları akıllarını başından almıştır. Genç kız bunların hiç birisine kapılmadığını ve yeni savaşın bilinçli bireylerin oluşturacağı evlilikler yoluyla sürdürüleceğini söyler. *“Cephelerden dönenleri gene siperler bekliyor. Bu siperler yeni kurulacak evlerdir. Ve bu evler, bizim son müdafaa hatlarımızdır.”* (Karaosmanoğlu, 2017:150).

Hikâyede yazarın, idealist bir tavırla evlilik kurumunu savaştan sonraki cepheler olarak nitelendirmesi önemlidir. Yazar evlilik konusunu da Milli Mücadelenin bir parçası hatta uzun sürecek bir parçası olarak görür. *Gizli Posta I* ve *Gizli Posta III* hikâyeleri yeni kurulmakta olan toplumu bu konuda yönlendirme, eğitme amacı taşır.

Halikarnas Balıkçısı’nın incelediğimiz hikâyelerinde aile kurma, evlilik gibi değerler doğrudan değil dolaylı yollarla işlenmiştir. Hikâyelerde âşık olunacak kişi, evlenilecek eş adaylarındaki ortak noktalar; alın teri ile parasını kazanan, doğaya saygı ve sevgiyle bağlı olan, güvenilir kişiler olması gerektiği üzerinde durulur.

Karısını Oltayla Tutan hikâyesinde Balıkçı Hüseyin, kendisi gibi deniz tutkunu eşini denizde görüp âşık olur. Daha sonra bu tanışma şekline gülenlere de *“O mu beni tuttu ben mi onu tuttum, yoksa ikimiz de mi tutulduk bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa birlikte kürek çekiyoruz. Eh kürek cezası. Ama ‘heyemola!’ diye kırarcasına küreklere bir dayandık mıydı kayığı alimallah uçuruyoruz”* (H.B., 2014: 134) diyerek huzurlu bir evliliğin aynı yöne bakabilen insanlarla kurulabileceğini hatırlatır.

Ay Işığı hikâyesinde güzel ve iyi olmasına rağmen insanların çıkarları doğrultusunda bir hayat yaşatmak istedikleri Akkız yaşadığı sıkıntılardan bir nebze olsun kurtulabilmek için geceleri deniz kenarında huzuru arayan bir karakterdir. Akkız’ı sıkıntılarından kurtarıp istediği özgür yaşamı ona sunan da yine böylesi bir gecede denizcilikle geçinen Balıkçı Sarı Ali olur. İkisi dünyanın tüm sınır çiziciliğine karşı durarak ay ışığında kaybolurlar.

Altmış Altı Bükün Oyunu hikâyesinde de denize tutkun iki genç denizde karşılaşır, birbirlerini sever ve evlenirler. Yazarın bu karakterlerde sunduğu bir diğer ortak öge de bu çiftlerin maddi olarak zorluk içinde olmalarına rağmen bir araya gelmeleridir. *“Evlendiler demeyeceğim, çünkü evleri yoktu. Nerede oturuyorlardı diyeceksiniz. Burada bütün etraf güzelliği ile türkü söylüyor. Bu insanlar da şarkılarını bu güzelliğin türküsüne ve sevgilerini de çevrenin sevgisine katmış sevinip gidiyorlardı. Koca bir deniz kaplumbağası kabuğunu ters çevirip beşik yapmışlar ve içine bir yaşındaki*

çocuklarını yatırmışlardı.” (H.B., 2014: 170) Yazar mutluluğun kaynağını eşlerin birbirine maddi değil insani yönlerle bağlılığı üzerine ilişkili kılar.

Açıklıklar Yavrusu hikâyesindeki deniz ve doğa sevdalısı Leyla ile makam, para, ev ve gösteriş düşkünü Mümtaz’ın nişanlılıkları aralarında hayata bakış tarzında uyum olmadığı için sonlanır. Leyla tatil için gittikleri ege kıyılarında nişanlısından ve ailesinden kaçarak kıyının kuytu yerlerinde ruhunu dinlendirir ve kendisini diğer hayata dair kimsenin bulmasını istemez. *“İstanbul’da dört duvar arası daracık apartmanlarını; onun içinde de babasının aldığı ve gururla, iftiharla getirdiği lüks koltuğu, biraz tiksintiyle hatırladı. Burada en muhteşem tahtı bile küllüstür bir iskemleye çevirecek bir lüksün ortasında kurulmuş bulunuyordu.” (H.B., 2014: 180).* Yazar yine doğaya sevdalı kişiyi yüceltip bir mitolojik kahraman derecesine çıkarırken, paraya, betona, makama göre şekillenen şehirli insan yapısını yerer.

F. Celal Göktulga’nın incelediğimiz hikâyelerinde aile kurumuna ait temalarda iki yönelime sahiptir. Bunlardan ilki ve daha sık tekrar edilen evliliğin mutsuz ve sıkıntı veren bir yaşam biçimi oluşu iken, diğeri evliliğin olumlu biçimidir.

Yazar olumsuz evlilik ya da aile kurumu ile ilgili anlatılarda aile içi sorumluluklarda kadının sorumluluklarını yerine getirmemesine bağalar ve kadını suçlu görür. Bu hikâyelerde yazar, kadını; hileci, fitneci, savurgan ve kimi zaman da iffetsiz görür. Yazarın hikâyelerinde erkek ise masum ve mağdur karakterdir. **İfşa**’da kabadayı sevgilisi tarafından basılan kadın, inandırıcı bir yalan söyleyerek göreceği sıkıntıdan kurtulur. Yazar bu hikâyede kadınların yalancı olduğunu: *“Yahu, hiç kadın ifşa edilebilir mi? Hangi kadın bu tehlikeye maruzdur?” (Göktulga, 1943: 14)* sözleriyle ifade eder. **Çile** hikâyesindeki Saraylı denilen kadın çıkarıcı, zalim ve yalancı bir kadın tiplemesidir. Hikâyedeki koca, Saraylı’dan *“Allah’tan korkar gibi” (Göktulga, 1943: 15)* kokacak kadar masumdur. **Talâk-ı Selase** hikâyesinde eşiyle boşanan adam, bütün suçu eşinde bulur. Eşi için; *“böyle bu kadar da bodur karı alınır mı? Mutlaka fitne fücür olur.” (Göktulga, 2017: 22)* diyerek kadının boyuna kadar her yönden kabahatli olduğunu düşünür. Hikâyedeki erkek karakter ise her yönüyle haklı ve iyi bir karakter olarak gösterilir. **Gaflet** hikâyesinde anlatıcıya soğuk olduğu için dışarıya çıkmamasını tavsiye eden ev sahibi kadın için *“Ben, kırk senelik bekâr şimdiye kadar hiç kadın sözüne uymadığım halde ne diye o gün öyle zâf gösterdim!.. Kuranı kerimde Şeytanırracim mutlaka kadındır vesselam.” (Göktulga, 1943: 25)* ifadelerini kullanır.

İlaç ve *Rahatsız Adam* hikâyelerinde de kadın hilekâr ve suçlu olarak gösterilir. *Tramvay Sefası* hikâyesinde sosyal hayatta eskiye göre daha sık karşılaşılan kadınlar; “Ne kadar da çok, bol kokulu, astragan paltolu, boyalı, dertsiz, gamsız, erkeklerin parasını sarf eder hanımlar vardı.” (Göktulga, 2017: 235) ifadeleriyle erkeklerinin parasını harcayan savurgan ve dertsiz kişi olarak gösterilir. Yazar *Akşamcı* hikâyesinde evlilik kurumunu erkek için bir sıkıntı merkezi olarak gösterir. Hikâyede nasıl evlendiğini anlatan sarhoş dost, evlilik için adımlardan birisi olan düğünü; “Ağustosun on beşinci Perşembe günü idi bir düğün, bir patırdı, İrfancağız lanet halkasını boynuna taktı” (Göktulga, 1943: 106) şeklinde ifade eder.

Yazarın evliliği olumlu ve iyi yönleriyle ele alan hikâyelerde kadının; savurgan olmaması, evine ve çocuklarına sahip çıkması, iffetli olması en belirgin özelliklerdir. Bu özellikleri taşıması nedeniyle evliliğin iyi olduğuna dair bir yönelim vardır. *Şimdi Beybam Var*, *Pancaroglu Emine Hatun*, *Uzaktan Davul* ve *Bir Hüllenin Hikâyesi* hikâyelerinde evliliği olumlu ve güzel kılan; kadının geleneksel ahlaka uygun iyi karakterinden dolayıdır. Bu hikâyelerdeki kadınlar; tutumlu, saygılı ve iffetlidirler. *Bir Mektup* hikâyesinde ise ahlak kurallarının önemini vurgulamak için evlilik kurumu yüceleştirilir. Hikâyede çiftlerin birbirini çok sevmesine rağmen, uygun hareketler içinde bulunmayan erkek eş adayına ret cevabı verilir. Yazar aile kurumunda ele aldığımız hikâyelerde geleneksel, ders verici ahlak anlayışı ile konuyu ele alır. Böylelikle hatalı görülen karakter dayak, kınama, terk ediliş, küçük düşme gibi bir cezaya çarptırılır. Geleneksel ahlakın bir diğer önemli özelliği de iyi karakterlerin her yönüyle iyi ve doğru olmasıdır. Yazarın hikâyelerinde erkeklerin hep doğru işler içinde olması bunu örnekler niteliktedir.

İlaç hikâyesinde bir evlilikte kadının kendi kudretini sürmek için akıl hastasıymış gibi davranması üzerinden kadınlar eleştirilir. Hikâyede anlatıcı, yazarın asıl mesleği olan ruh doktorudur. Hikâye yazarın yaşanmış bir anısı olabileceğini düşündürür. Bir akşam eşinin elinde bıçakla intihar edeceğinden endişe duyan bir adam, anlatıcının evine gelip eşini muayene etmesini ister. Doktor, adamla beraber kadının bulunduğu eve gider, kadına karşı nazik bir dil kullanıp onu gözlemler. Evden ayrıldıklarında doktor, adama karısının hiçbir şeyi olmadığını ve ilaç olarak da onu sebepsiz yere günde birkaç kez dövmesini tavsiye eder. Çünkü doktora göre kadın, elinde bıçakla intihar etme fikrini bir yaptırım aracı olarak kullanmaktadır. Hikâyede hayata dair ciddi bir sıkıntıları

olmamasına karşın kadınların kendi hâkimiyetlerini sürdürme isteği nedeniyle aile içinde yaşattıkları huzursuzluk mizahi bir dille eleştirilmiştir. Geleneksel ahlaki anlayışla kadın dayakla cezalandırılmıştır.

Rahatsız Adam hikâyesinde aile kuruluşunda görücü usulü ile evlilik ve eşlerin birbirine dürüst davranmaması üzerine yaşanan olumsuzluklar mizahi bir üslupla eleştirilir. Genç damat Nuri Bey, “*İnsanlığın bayağılığından, bitmez tükenmez adiliklerinden tamamen habersiz, kötülöklere şaşkın, anlamaz, hayretler içinde bakan mavi gözlerine baktım da işte bu kadına güvenebilirim, diye ailesinden istedim, verdiler.*” (Göktulga, 1943: 35) ifadesiyle evliliğinin başlangıcını ve gelin adayında gördüğü özellikleri belirtir. Fakat evliliğinin ilk gecesinde acı gerçekte karşılaşır, kadın türlü kirli işler içerisindedir. “*Ali Beyin benzettiği genç kız: Beyaz sahife...Meğer benden evvel ona neler yazılmıştı!...*” (Göktulga, 1943: 35). Nuri Bey bu iş nasıl olsa sabah sonlanır dese de kadın ağlar, yalvarır birkaç ay beklerler. Bu süreçte kadının bir başkasından hamile olduğu anlaşılır. Bu kez de çocuğun doğumunu beklerler. Bu beklemelerle kadının başka erkekten üç çocuğu olur. Genç adam çocuklara kıyamaz, onlara sahip çıkar. Hikâyede kadın, yalancı, çıkarıcı bir varlık olarak sunulur. Erkek masum ve merhametlidir. Eşlerin birbirini tam olarak tanımadan görücü usulüyle evlenmeleri, birbirlerine karşı dürüst olmamaları sağlıklı bir aile kurulmasına engel olacağı vurgusu hâkimdir.

Bir Mektup hikâyesinde sağlıklı bir evliliğın ilk şartının bireylerin ahlak kurallarına dikkat etmesi gerektiği vurgusu yapılır. Bir gezi sırasında tanışan iki genç birbirlerini sever ve ailelerine de konuyu açarak evlenmeye karar verirler. İki genç nişanlanır ve nişanlılık sürecinde de birbirlerini daha çok severler. Genç adam bir gün nişanlısının evine ziyaret için gider. Fakat evde kimseyi bulamaz. Ertesi gün genç adam aileden bir mektup alır. “*İki gün evvel haremimle kızımın sizi bir duvarın dibine doğru tepine tepine koşarak, bu zavallı memlekette, herkes tarafından pervazsızca yapılan en girye bir işi yapmanız üzerine, sizi bu bedbaht insanlardan ayıran bütün meziyetlerinizin iflâs ettiğine, bütün zarafet ve kibarlığınızın sadece bir boya olduğuna maa aile –kızım da dahil olduğu halde maatteessüf karar verdik!...*” (Göktulga, 1943: 96). Mektupta ailenin bütün üyeleri, genç adamı sokak ortasında tuvaletini yaparken gördüklerini ve bunun için nişanı attıkları haberi vardır.

Hikâyede ahlaki bir yanlışın, sosyal tecrit mekanizmasına uğrayarak yok edilmesi hedeflenir. Sadece yasa ve cezalarla önüne geçilemeyen, takip edilmesi imkânsız olan ahlak kurallarının ihlal durumları her bir kişinin gözetiminde sınanmaya tabi tutularak huzur ortamı oluşturulabilir. Hikâyede de nişanlı çift arasında büyük bir aşk yaşanmasına rağmen sokak ortasında tuvalet ihtiyacının görülmesi nedeni ile evlilik kararından vazgeçilir.

Şimdi Beybam Var hikâyesinde geleneksel biçimlerden çıkmak üzere olan toplumun kadın ve aile üzerindeki etkisi ele alınır. Yazar, “*O zaman kadınlar daha başlarını örterlerdi. Vakıa yeldirmeler atılmıştı. Bu terk ediş de yerinde idi. Aman Allah’ım onun ne ince bir beli vardı!*” (Göktulga, 2017: 255) diyerek zaman içerisindeki kıyafet değişiminden memnundur ve eşinin ortaya çıkan güzelliğine iltifatlarda bulunur. Kadın, iltifatlara karşılık utanarak “*şimdi bey var*” (Göktulga, 2017: 256) der. Yazar, “*E o zamanın kadını kocasına adıyla hitap etmezdi, bey derdi.*” (Göktulga, 2017: 256) hatırlatmasını yaparak sosyal değişimde eşlerin birbirlerine karşı olan ilişkilerine değinir. Yazarın kıyafet devriminden memnun olduğunu, fakat sosyal ilişkilerdeki değişimden memnun olmadığını görürüz. Yazarın geleneksel ahlak anlayışı ile kadının eşine karşı saygısını koruması, mutlu bir evliliğin teminatı olarak kabul edilir.

Pancaroğlu Emine Hatun hikâyesinde genç yaşında çocuklarıyla dul kalmış olan bir kadının evi ve çocukları için sarf ettiği çaba yüceltilirken, iyi bir evlilik için bir kadında bulunması istenen özellikler de belirtilmiş olunur. Emine Hatun otuz yaşında, sekiz çocuğu ile dul kalmış bir bayandır. Eşi öldükten sonra evini, çocuklarını dağıtmaz “*Bayramlarda yedi çocuğun elbisesini, yaz, kış yiyeceklerini, namerde de, merde de muhtaç olmadan*” (Göktulga, 2017: 279) geçindirmenin yolunu bulur. Emine Hatun’un “*mübarek ellerinde*” (Göktulga, 2017: 279) evine giren “*dört okka ekmek, bir çuval un, iki çuval bulgur, bir teneke yağ, onun uğurlu ellerinde sanki sekiz misli olurdu.*” (Göktulga, 2017: 279). Emine Hatun’un hayattaki tek imtihanı eşini kaybetmek olmaz. Küçük oğlu dışındaki tüm erkek çocukları evlenip birkaç çocuk sahibi oldukları gibi vefat ederler. Emine hatun ne gelinlerini ne de torunlarını evsiz, bakımsız ve aç bırakmaz. “*Gözyaşını da nasıl sindirir, nasıl kimselere göstermeden içirirdi?.. Gelinlerinden hiçbirisi de, ne dersiniz, ona hain çıkmadı. Ne geldikleri evi aradılar, ne de kocaya varmaya kalkıştılar.*” (Göktulga, 2017: 280).

Hikâyede aile kurumunun bir arada olduğu, bakımlarının eksiksiz karşılandığı ve bireylerin yaşamından mutlu olduğu bir örnek Emine Hatun'un üstün kadın özelliklerine dayandırılır. Yazar bu örnekle bir ailede kadının taşıması gereken özellikleri çizer.

Uzaktan Davul hikâyesinde uzun yıllar evinden uzak, cephelerde doktorluk yapan anlatıcı, evine ve çocuklarına büyük bir özenle baktığı için eşine olan minnettarlığını dile getirmesinden oluşur. Eşi üzerinden ideal eş, mutlu yuva için kadında olması gereken özellikler vurgulanmış olur. Anlatıcı eşiyle “*şöyle seveyim, yanayım, yıkılayım filan demeye kalmadan*” (Göktulga, 2017: 284) annesinin tavsiyesiyle evlenir. Eşi vefakâr, huzur verici, ev geçindirmesini bilen akıllı bir kadındır. “*Harplere giderken beni ümitsiz gönderir, geri döndüğüm zaman şaşırır kalır. Altı çocuğumuzu o bana serpilmiş olarak sundu, ben hazır bulmuş oldum. Eğer biraz iyi anılırlarsa himmet onundur, bana böbürlenmek düşmez.*” (Göktulga, 2017: 284) anlatıcı sağlığını da doktorluğundan değil eşinin, ailesine sunduğu huzurdan olduğunu belirtir:

Bakın nasıl, bu yaşa inat gibi, diri, dipdiriyim, Hipokrat hekimin hazinesindeki hayat uzatır terkibi elde etmedim. İlla bu kadının bize bahsettiği huzur... Şunu isterimi bilmedi. Akşamları başına çatkı çatıp hasta taklidi yapmadı. Ben beceriksizin biriyimdir, bir tıraş olurken bile dağıtmadığım yer kalmaz. Arkamdan koşar. Tırnakları kınalı kınalı değildir. (Göktulga, 2017: 284)

Hikâyede mutlu, huzurlu bir aile kurumu için kadınların iyi özellikler taşıması gerektiği vurgusu yapılır. Erkeklerin evlilik kurumunun iyi ya da kötü durumuna herhangi bir etkileri yoktur. Hikâyenin devamında anlatıcı doktor olarak gecenin geç yarısında bir erkek tarafından eşinin bayıldığı gerekçesiyle acele çağırılır. Fakat uzun ve meşakkatli bir yolun sonunda, evin kapısına geldiklerinde içerdeki kadının “*Şimdi ne diye bu herifi getirdin? Ben sana hastayım dedim mi? Sav şunu...*” (Göktulga, 2017: 286) sözleriyle kocasına kızma sesleri gelir. Doktor utancından kapıdan dönemez, bir müddet sonra içeri alınır, hastanın odasına götürülür. Doktora göre kadın eşine eziyet çektirmek için yalandan bayılma numarası yapmıştır. “*Bir şişman, kırmızı yüzlü hanım, göğsünü eliyle kapatarak bana bakıyordu. Gözleri gülmekten kıpkırmızı idi.*” (Göktulga, 2017: 286). Yazar, kadındaki “*şişman, kırmızı yüzlü*” ifadesiyle çok yiyen, rahatı yerinde bir kadın vurgusunu yapar. Kendi fedakâr eşini ise “*Bir salkım üzümü yesin diye avucuna koyarım, öyle acele etmez, gözler dalgın, sanki bir başka âleme bakıyormuş gibi, sanki bekler, çocukları gelip geçerken birer tane koparsınlar diye...*” (Göktulga, 2017: 284)

olarak belirtir. Böylelikle aynı hikâyenin içinde ele aldığı iki örnekle karşılaştırma yaparak ideal bir aile kurumu için kadında olması gereken özellikler vurgulanır.

Bir Hüllenin Hikâyesi'nde iyi bir aile örneği ele alınır. Paşafendi ile eşi Nuridil Hanımefendi birbirlerini çok sevmelerine rağmen ömürleri tartışmayla geçer. Fakat kavgaları hiçbir zaman yüksek sesle olmadığı gibi ikisi de tek bir kişiye bile evleriyle ilgili dert yanmış değillerdir. Konakta birçok güzel kızlar vardır fakat Paşafendi bir tanesine bile yan gözle bakmadığı gibi, Nuridil Hanım da paşanın “*ayağının pabucunu başına tâc*” (Göktulga, 2017: 288) etmeyeceğinden emindir. İki eşin kavga sebepleri ise sabah selamını geciktirmek, kandilini kutlamamak gibi nedenlerdir. En son kavgalarında hülle nikâhı kıymaları gerekir. Hülle nikâhı kıydıkları adam Nuridil Hanım'ın odasına girer girmez büyük bir tepkiyle kovulur. Adam odadan çıktığında Nuridil Hanım'ın güzelliğinden çarpılmış gibidir.

Hikâyede eşlerin birbirine karşı fiziksel olarak denk olmaları, nezaket ve saygı kurallarına uyması, aralarında geçen sorunu dışarıya taşımamaları, birbirlerine güvenmeleri sağlam bir aile kurumunun temelleri olarak ön plana çıkarılır. Göktulga'nın incelediğimiz diğerler hikâyelerine göre bu hikâyede evliliğin sağlamlığında kadın ve erkek eşit görev ya da rol paylaşımı yapar.

Sadri Ertem'in aile ilişkilerinde ya da kadın erkek ilişkilerinde kadının müsrif, dolandırıcı, çıkarıcı bir kimlikle resmedildiğini görürüz. *Rahat Adam*, *Asri Çöpçatan*, *Cürm-ü Meşhut*, *Kar Yolları Kapamış* hikâyelerinde kadın para düşkünü, hileci ve erkeği hatalara zorlayan sömürücü karakterdir. Bu bölümde doğrudan aile kurumuna yönelik değer atıfları olan hikâyeleri detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Kar Yolları Kapamış hikâyesinde eşinin gösteriş merakı nedeniyle taleplerine yetişmek için zor durumda kalan bir erkeğin hikâyesi konu edilir. Evin erkeği üstü başı kar içinde, elleri buz tutmuş bir şekilde evine girer. O öyle zanneder ki karısı “*kocacığım ne kadar üşümüş*” (Ertem, 2014:489) diyecek. Fakat kadının ağzından çıkan ilk kelimeler “*mantom, mantom*” (Ertem, 2014:489) kelimesi olur. Erkek bunun hemen mümkün olmayacağını söylese de kadın bunun üzerine araba hayalleri bile kurar, eşini zengin arkadaşlarıyla kıyaslar. “*Cemal Rasih geldi.. Yeni bir otomobil almış. Sesinden belli, bak o da seninle aynı sınıfta imiş! Amma onun içinde cevher var... Sen bir kitaptır tutturmuşsun... oğlum biraz el etek öp, büyüklere yanaş, adam ol!..*” (Ertem, 2014:492). Adam hiç istemese de eşinin baskıları sonucu el etek öpmeye karar verir, sağa sola

mektuplar yazar. İş yerindeki müdürü sayesinde bu fikirden vazgeçer ama korkusundan karısına mektuplara cevap beklediğini söyler.

Hikâyede aile kurumunda kadınların fazla ve gereksiz istekleri nedeniyle erkeklerin para bulmak için uygunsuz yollara başvurduğu ve bunun ailede huzursuzluğa neden olduğu vurgulanır.

Eser hikâyesinde deniz kenarında birbirlerini tanıyan ve seven iki gencin kanaatsızlık nedeniyle ayrılımları konu edilir. Hikâyedeki genç adam sanata düşkün bir heykeltıraştır, doğayla iç içe yaşar. “*Fakat bir gün münzevinin aklına bir hastalık geldi. Veremden, taundan, vebadan daha feci bir şey: Eser sahibi olmak!*” (Ertem, 2014:516). Genç adam hayallerini gerçekleştiremeden denizde karşılaştığı kadın nedeni ile şehre taşınır, şehirliler gibi olmaya çalışır. “*Bir mağazaya muhasib oldu, resim yaptı, hocalık etti, yazdı yazdı.*” (Ertem, 2014:519). Zaman içerisinde kadın bir otomobillerinin olmasını ister ve bundan dolayı genç adam zor durumda kalır. Çünkü bir araba almaları imkânsızdır. Bir gün bir barda maden ocağı sahibi, kaba ve görgüsüz bir adamla karşılaşır. Adam gideceği baloya onları da davet eder. Erkek elbisem uygun değil diyerek geri çevirse de maden sahibinin otomobilini gören kadın adamla gider ve bir daha geri dönmez. Genç adam trene binerek şehirden kaçmak ister. Parasızlıktan bilet alamaz, bu durum fark edilince de mahkûm edilir ve “*serseri diye taş kırmaya*” (Ertem, 2014:519) götürülür. Bir zamanlar içinde uyanan eser verme aşkı, taş kırma ile sonlanır. Hikâyede çiftler arasındaki bağın maddi kaynaklara bağlı olması eleştirilir. Ertem’in hikâyelerinde betimlenen kadınların ölçsüz istekleri nedeni ile huzursuzluğun yaşanması bu hikâyede de anlatılır.

Karımı Her Ay On Liraya Satın Alıyorum hikâyesinde aile kurumuna eşlerin aileleri tarafından yapılan müdahalenin, evliliğe gölge düşürdüğü eleştirisi yapılır. Fahri arkadaşlarıyla öğle yemeğini yedikten sonra hemen iş yerine dönmek ister, arkadaşları ise bir kahve içmek için ısrar eder. Fakat Fahri parasal durumu buna müsait olmadığı için katılmak istemez. Arkadaşları maaşının iyi olduğunu keyifle bir hayat yaşayabileceğini söyler. Fahri ise her ay kayın validesinin evlerine hastalandığı gerekçesiyle hem de yatak odalarına yerleştiğini ve maaşından bir miktar vermeden odadan çıkıp gitmediğini anlatır. “*Nihayet bulup buluştururuz, Biznillah bizim valide hanımın ağırları sızılari diner. Yahut kalkar gece yatısına gider, bir hafta on gün bizim semte uğramaz.*” (Ertem, 2014: 445).

Hikâyede bireylerin yeni oluşturmuş oldukları ailelere dışarıdan yapılan müdahaleler sonucu huzurunun kaçırılması, tam bir aile olmayı engelleyecek sosyal ve fiziki zorluklara düşürülmesi eleştirilir.

Bir Boşanma Hikâyesi adlı hikâyede önceden maddi bir gücü olmayan erkeğin, evlendiği aile nedeniyle edindiği makam, para ve şöhretin zamanla onun karakterinde aşınmalara neden oluşu konu edilir. Fakir bir hayatın içinde oğlunu zorlukla okutan Hürmüz Hanım, yakın komşusu Miralay Selim Bey'den oğluna iş konusunda yardımcı olmasını istemek için gider. Fakat o gün küçük kızı için görücüye gelen bir adayın züppe oluşuna kızan miralay *“fakir olsun, fakat adam olsun”* (Ertem, 2014: 73) diyerek karakterini beğendiği bir gence; Hürmüz Hanım'ın oğlu Fettah'a kızını vermeyi kararlaştırır. Fettah, miralayın desteği ile eğitimini daha da ilerletir, iş güç sahibi bir bey olur. Fettah, eşinin ailesinden gördüğü ciğer kızartması, ud ve çilingir sofrası geleneğini kendi evinde de memnuniyetle devam eder. Fakat devlette siyasi yönelimler değiştikçe Fettah'ta para ve mevki kazanma hırsıyla hepsine göre değişik şekiller alır. *“Şişli'ye taşındı. Mebus arkadaşları, Jön Türklerin kibarları hep bu semtte oturuyorlardı. Büyük harp içinde onun bir ayağı parlamentoda, bir ayağı ticaret evlerinde idi.”* (Ertem, 2014: 653). Fettah'ın belirgin bir işlevi olmasa da isim olarak kendisini en iyiler arasında duyurmaktan hoşlanır. Bunun için yeni adetleri özenle yerine getirir. Bunlar; bara gitmek, viski içmek, Batı müziği dinlemek, Şişli'de apartmanda oturmak gibi şeylerdir. *“Balolar, süvareler onun için artık işin tabii icaplarından biri sayılıyordu. Dans öğrendi, cici bici fraklar, smokinler yaptırdı. Küçük ve modern möbleli apartmanında gramofon bile ortadan kaldırıldı. Udu koyacak yer bulamıyordu. Karısı ile çatışma böyle başladı.”* (Ertem, 2014:654). Artık eşinin yaptığı hazırlıklar ve eşi, Fettah'a eski ve sıkıcı gelir. Anlaşmazlık büyür ve iki eş boşanır.

Hikâyede bir ailenin boşanma sonucu yıkılmasından erkek olan eş sorumlu tutulur. Parasal çıkarları doğrultusunda her tarafa göre şekil alan adam ilk başta evlenilen dürüst ve çalışkan çizgisinden uzaklaşır. Bu nedenle de evlilik boşanma ile sonuçlanır. Boşanmanın ana sebebi yanlış batılılaşma olduğu üzerine kuruludur. Hikâye ahlaki bir sorunu betimlemiş herhangi bir yargı belirtmemiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın **Abdullah Efendi'nin Rüyaları** hikâyesinde Abdullah Efendi'nin gerçekle hayal arasında dünya algısı konu edilir. Hikâyede klasik anlamda bir aile ilişkisi yer almaz fakat ideal eş bağlamında kadına yüklenen değer öne çıkarılır.

Abdullah Efendi, arkadaşlarıyla sarhoş oldukları bir meyhanede kendilerinden uzakta bir çift görür. Bu çiftte kadının erkeğe karşı samimi halini, hayattaki mutluluğun temeli olarak görür. *“İşte, dedi, şu karşımda oturan erkek muhakkak ki tanıdığım insanların en mesududur. Bu kadın sadece iradesiyle veya bir anın ilcasıyla değil bütün uzviyeti ve hayatıyla onun... Başı, dudakları, omuzları, göğsü, velhasıl bütün vücudu onu dinliyor ve muhakkak ki, bacaklarında bile, dokunacak olursam, aynı dikkati ve mesut teslimiyeti bulurum.”* (Tanpınar, 2017: 14). Abdullah Efendi’nin hayatındaki en büyük eksiklik alıntı metinde görüldüğü üzere bir kadının hayatında olmayışıdır. Bu nedenle kendince idealize ettiği kadını daha detaylı inceler. Fakat aynı samimiyeti ve teslimiyeti göremez. *“Fihakika o mütevazı, hatta biraz utangaç terbiyesi ve heyecanı ile aşığını sessizce dinleyen iki ayak göreceğini ümit etmişti; hâlbuki onların yerinde dizlerine kadar açılmış gösterişli manzarasıyla, bütün bir sabırsızlık ve isyan içinde çalkanan iki kadın bacağı vardı. Bunlar isyan ediyor, çağırıyor, taşıdıkları kedi yavrusu kadar küçük ayaklar durmadan konuşuyordu.”* (Tanpınar, 2017: 14). Kadın ağzı ve gözleriyle yalancı bir teslimiyet gösterisi yapmaktadır. Çünkü kadın, masanın altında bacaklarını sıkıldığı için sallamakta, kalkıp gitmemek için zor zapt etmektedir. Bu gözlem, Abdullah Efendi’nin aşka, kadına karşı olan güvenini çok sarsar. *“Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi’yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı.”* (Tanpınar, 2017: 15).

Hikâyenin bu bölümünde geçen idealize edilmiş kadın ile birlikte mutlu bir birliktelik için kadında olması gereken özellikler belirginleştirilir. Hikâyeye göre; kadın, erkeği tüm sadakatiyle sevmeli, dinlemeli, bağlanmalıdır. Yine hikâyeye göre böylesi bir kadın yeryüzünde yoktur ve gerçek bir saadet de bu nedenle olamaz. Dönemin genel eğilimi olan kadının güvenilir bir varlık olmadığı vurgusu bu hikâyede de yer alır. Hikâye edebi anlamda verimli bir hikâye olmakla birlikte değer vurgularını gösteren kıssaya dönüşmemiştir.

Bir Yol hikâyesinde aile, bireylerini sarıp sarmalayan kuşatıcı bir güç olarak ele alınır. Anlatıcı ailesiyle olan bir ortamı şöyle tasvir eder:

Bir kış gecesi karım ve çocuklarımla beraber oturuyorduk. Ben yazı yazıyordum, oğlum ayaklarımın dibinde oynuyor, karım biraz ötede, zannedersen bir şey örüyordu. Küçük kızım onun dizlerine abanmış, elinin hareketleriyle beraber gidip gelmeğe çalışıyordu. Odamız sıcak ve sakindi. Bu aile ve ev dediğimiz acayip kuruluşun o cins anlarından biriydi ki dışarıdan aydınlık ve buğulu penceremize, odanın içinde ara sıra gidip gelen

gölgelerimize bakan herhangi bir yolcuya ufak bir kıskançlık hissi verebilir ve boş geçmiş ömrü için onu acı düşüncelere daldırabilirdi. (Tanpınar, 2017: 80)

Alıntı metne göre sıcak, sakın bir yuva kuramamak ömrü boşa geçirmektir. Yazarın hikâyede aile kavramını kutsadığını, huzurun ve saadetin orada bulunacağını vurguladığını görürüz. Hikâyenin ana temeli, anlatıcının kendi benliğindeki yolculuktur. Biz hikâyenin aile ilgili düşünceleri içeren kısmını ele aldık.

Bekir Sıtkı Kunt aile kurumu ile ilgili değerleri geleneksel ahlaki bakış açısıyla ele alır. Bunlardan özellikle kadınlar için evlilik, emniyet ve iyi hal güvencesi olarak görülür. İncelediğimiz hikâyelerde bir genç kızın vakti geldiğinde çok fazla eleştirici gözle bakılmadan evlenmesinin daha iyi olacağı vurgusu yapılır. *Baba ve Kızı*, *Yaldız* ve *Kanca*, *Gönül Bu* hikâyelerinde evliliğin bir bayan için daha iyi olduğu vurgusu yapılan hikâyelerdir. Evlilikte yaş uyumunun olması, yaşlı erkeklerin aşk adı altında aslında paraları için genç bayanlardan ilgi gördükleri, bir başkasının namusuna yan gözle bakmamak yazarın gelenekçi bakışla ele aldığı aile kurumuyla ilgili ahlaki değerlerdir. *Aşk*, *Aşkı Kamçıl原因 Bahar*, *Paralı Kurt*, *Bir Çaresi Var* hikâyelerinde evliliklerde yaş uyumunun önemli olduğu aksi takdirde taraflardan genç olanın parasal çıkarlar için hareket ettiği ele alınır.

Baba ve Kızı hikâyesinde imam olan babanın kızını isteyenleri çeşitli nedenlerle beğenmemesi, gelirini ve yaptığı işi beğenmediği komşuları şoför Hidayet'in de kızıyla evlenme isteğini geri çevirmesi hikâyede yaşanan olumsuzlukların temel sebeplerinden birisi olarak kabul edilir. İmamın kızı Hatice evden kaçır ve hayat kadını olur. “*Hele bir defasında Hatice’yi komşularından bir şoför Hidayet vardı, işte o istedi. Doğrusu bu uygun bir evlenme olacaktı. Hidayet’in kullandığı otomobil, gerçi kendisinin değildi. Ama her gün işte idi. Boşta kaldığı yoktu. Rızkını mis gibi çıkarıyordu. Bu dünyada sanki daha ne olacak...*” (Kunt, 1941:51). Hikâyede hayat kadını olan genç kızı ilk gören ve imam babasıyla onu aramaya giden de Hidayet olur. İmam, Hidayet’in evine gittiğinde ilk önce Hidayet’in eşiyle karşılaşır. Yazar burada bir genç kız için en uygun olanın evlenip yuva kurmak olduğu fikrini kuvvetlendirir.

Gönül Bu hikâyesinde evliliğin kadını koruyan güç olduğu vurgulanır. Hikâyede kocası ölen Seher Hanım, evlere temizliğe giderek kızı Zahide’yi yoksulluk içinde büyütür. Zahide küçüklüğünden beri hareketli, ele avuca sığmaz bir kızdır. Bir gün Zahide’ye varlıklı, dul bir adam talip olur. Anne Seher Hanım yoksulluktan kurtulacakları için sevinir. Zahide kendisine iyi bakılmasına rağmen, annesinin ölümü üzerine eşinden

ayrılıp tahta kulübelerine döner. Burada gönlünü kaptırdığı işsiz, ayyaş, kumarbaz bir gençle sabahlara kadar şarkılar söyleyip eğlenmek onu daha çok mutlu eder. yazar Zahide'nin tercihi için; “*Ne denir?.. Gönül bu!..*” (Kunt, 1948:102) diyerek eleştirisini ortaya koyar.

Kanca hikâyesinde bir kadının hayatını ve namusunu düzgün bir evlilikle ayakta tutabileceği vurgusu yapılır. Hikâyede genç yaşında dul kalan Mevlûde Erkıran karakteri iki çocuğuyla ortada kalakalır. Mevlûde önce eşinin arkadaşının sonra da birçok erkeğin fiziki, psikolojik ve cinsel şiddetine maruz kalır. En sonunda kendisi de katil olarak hapse düşer. Necatigil'in söylemiyle; “*Mevlûde Erkıran hayata direnemez,düşer, gitgide aralarında yaşadığı erkeklere benzer, yabanlaşır, ve sonunda onlardan biri gibi katil olur.*” (2016:234). Böylece hikâyede kadın için evliliğin büyük bir koruma kalkanı olduğu vurgusu yapılmış olur.

Yaldız hikâyesinde temelde görücü usulü evlilikler eleştirilir. *Baba ve Kızı* hikâyesindekine benzer bir şekilde işi, maaşı ve ailesel temelleri küçük görülerek geri çevrilen talibin intikamı alınır. Hikâyede evlenme çağı gelen Süheyla'yı isteyen hayattaki tek yakını dul annesi ile yaşayan bir postane memuruna “*memur değil, mümeyyiz imiş*” (Kunt, 1941:106) diyerek ret cevabı verilir. Süheyla'ya daha zengin bir eş bulmak için birkaç Fransızca kelime öğrenmesi adına okula verilip piyano dersleri aldırılır. Bir çöpçatan maharetiyle bulunan paşa yeğeni, müsteşar yardımcısı sıfatlarıyla sunulan damat adayını, aile adeta kaçırmak istemezcesine aceleyle kızları Süheyla ile evlendirirler. Fakat gerçekler birkaç ay içinde ortaya çıkar. Ne Süheyla gerçekten Fransızca ve piyano bilen kültürlü birisidir ne de evlendiği adam işi gücü olan zengin bir adamdır. Hatta damat adayı da Süheyla ile zengin olduğu ve borçlarını ödebileceği ümidiyle evlenen bir meczuptur. Hikâyede evliliğin bir genç kız için geri dönülmez bir yol olması ve genç kızın saadetini sağlayacak tek yol olarak görülmesi geleneksel ahlak anlayışına uygundur. Fakat bununla birlikte hikâyenin görücü usulünü “*Eski usule bağlı kalmayı, namus ve faziletin teminatı addediyorlardı.*” (Kunt, 1941:110) sözleriyle eleştirmesi de önemlidir.

Herkes Kendi Hayatını Yaşar hikâyesinde yazarın evlilikten en büyük beklentisinin sadakat olduğu anlatılır. Hikâyede genç yaşında dul kalmasına rağmen önce oğluna ardından da torununa hayatını adayan Besime Hanım yüceltilirken, kendisi gibi genç yaşta dul kalan gelininin evlenmesi yazar tarafından yerilir. “*Her anne Besime hanım*

gibi olabilir mi? Sacide, kızı bir buçuk yaşına gelinceye kadar, bu elemli ve zahmetli yalnızlığa tahammül edebildi.” (Kunt, 1941). Besime Hanım, oğlundan sonra hayatını torunu Melâhat’a adar. Melâhat büyüyüp hayatı için karar vermesi gerektiğinde tiyatrocu olmaya karar verir. Besime Hanım dışında tüm aile bu fikre karşı çıkar. Yazar, karşı çıkanları ekonomik çıkarlarını korumak ve dini taassup sahibi olmakla suçlar. Hikâyede oyuncu olmanın eş olmaya, anne olmaya, düzgün bir hayat yaşamaya engel olmayacağı vurgulanır. “*Ama, Melâhat, anne şefkatini sahnede temsil ederse, bu, kendisini seyreden bütün kadınlara bir ders teşkil etmez mi?.. Tiyatronun bir mektep olduğunu siz de teslim edersiniz değil mi? Sonra Melâhat’in artist olması, onun hakiki anne olmasına hiç te mani değildir.”* (Kunt, 1941:23). Kadın modern dünyanın bir parçası olabilir fakat eş ve anne rollerini de yerine getirir vurgusu yapılır. Eşinin ölümü ardından matemini sürdüren kadın, modern hayata açılrsa da anne ve eş olan kadın vurguları yazarın geleneksel ahlak bakış açısını koruduğunu gösterir.

Aşk hikâyesinde eski aşkını unutamayan yaşlı bir adamın üzüntüsü vardır. Hikâyedeki yaşlı adam gençliğinde âşık olduğu kadına ulaşamamış ve başka bir bayanla evlenmiştir. Yıllar sonra evlendiği bayana resmini yapmak istediğinde tuvale elinde olmadan âşık olduğu kadının resmini çizer. Bunun üzerine eşi darılır, bir zaman sonra da kadın vefat eder. Yaşlı adam hikâyedeki genç anlatıcıya aşkın israf edilmemesi gereken önemli bir zenginlik olduğunu öğütler. “*Aşk istihfaf edilmemeli, dedi. Aşkla oyun olmaz. Tekin değildir o... Bütün dünya, servet, sıhhat, ilim, sanat, ikbal, şeref, hepsi onundur, gerisi, dünya vemâ fihâ, hepsi boştur, lâftır, yalandır. Şair ne doğru söylemiş: Aşk imiş her ne var alemde!..*” (Kunt,1948:42). Hikâyede mutlu bir hayat için aşkın önemi vurgulanır. Fakat yazarın **Aşkı Kamçılaman Bahar** hikâyesinde aşk kavramında mantık aranması gerektiğini vurgulayan gelenekçi bakış açıındadır. Hikâyede küçük bir Ege kasabasına İstanbul’dan sürgün yolu ile emekliliği yaklaşmış Vahdet Bey adında bir memurun İstanbul’da bıraktığı ailesine düşkünlüğü öne çıkarılır. Vahdet Bey bahar aylarıyla beraber gönlünü bir genç kıza kaptırır ve eşine “*Yirmi üç yıldır evliyiz. Bir gün bile beni mesut edemedi.*” (Kunt,1948:53). Sitemleriyle boşanma davası açar. Onun bu fikirlerini dinleyen otel sahibi genç adam, onun bu halinin bahar aylarının getirdiği âşık olma hevesine bağlı olduğunu ve eşine, ailesine haksızlık ettiğini söyler. Hikâyede bir kişinin yaşına, sosyal konumuna göre bir davranış içinde olması gerektiği vurgulanır.

Paralı Kurt hikâyesinde ise bütün gençliğinde azim ve hırsla zengin olmak için çalışan Rıfat Körükçü ismindeki kişi bu emellerine kavuştuğunda hiç evlenmemiş bir ihtiyardır. Rıfat Körükçü, yaptırdığı bir apartmanında kiracısı olarak oturan çiftten kadının zenginlikte ve parada gözü olduğunu anlayıp onun eşini terk etmesine neden olur. “*Eh bu güzellikte bir kadın, nasıl olsa bir paralı kurdun pençesine düşecek... İşte o paralı kurt ben oldum.*” (Kunt, 1948:66). Kadını istediği her an bırakacağını söylese de gittikçe ona daha sıkı bağlanır ve mal varlığının bir bölümünü onun üzerine yaptırır. Fakat hikâyenin sonunda genç yeğenin eve “*daha sık*” geldiğini söylemesinden de anlaşılacağı üzere genç kadın “*paralı kurt*”tan parayı alıp kendine kurduğu başka hayatlarda yaşamaktadır. Hikâyede aşk, evlilik gibi kavramlarda yaş ve sosyal uyumun olması gerektiği gelenekçi bakış yer alır.

Bir Çaresi Var hikâyesinde zengin bir bayanın kendisine âşık olduğunu söyleyerek yaklaşan genç bir adamla olan ilişkisi geleneksel ahlaki bakışla ele alınır. Kadın bir avukat bürosuna giderek kızına gelen bir talibin kızı tarafından geri çevrildiğini, talip olan genç adamın ise zamanla genç kızın annesine âşık olduğu anlatır. Zengin kadın ve genç adam evlenir, genç kız ise bu durumu kabul etmeyerek varlık, miras kavgasına düşer. Zengin kadın, kızının kendi mutluluğunu kışkandığını ve onu evlatlıktan reddederek, öldükten sonra mirasın âşık olduğu genç adama kalmasını ister. Avukat bunun tek yolunun daha hayattayken varlığını devretmesi olduğunu söyler. Bunun üzerine kadın, genç adamın yanında parası için kaldığını kabul edercesine “*Evet ama!... Erkeğe güven olmaz ki!...*” (Kunt, 1948:78) der. Hikâyede gelenekçi bakış açısıyla evlilikte yaş, sosyal konum gibi denkliklere önem verilmesi gerektiği vurgulanır.

Kenan Hulusi Koray’ın Aşk ve Otomobil hikâyesinde sağlıklı bir evlilik için eşlerin birbirlerine denk olması gerektiği vurgulanır. Hikâyede otuz yaşındaki Ziya Turgut ile on yedi yaşındaki Berin nişanlıdırlar. Berin genç, güzel, arkadaş grubu güçlü bir kız iken Ziya Turgut yaşlı, kilolu ve henüz top oynamasını bile bilmeyen bir karakterdir. Berin nişanlısından düğün hediyesi olarak Opel marka bir araba almasını ve onu kendisinin kullanmasını ister. Ziya Turgut, genç ve güzel nişanlısı için arabayı alır, kullanmayı öğrenmek için çaba sarf eder. Fakat arabayı kullanmayı başaramaz. Bir gün Berin, erkek arkadaşlarıyla nişanlısını ve arabayı beklerken arabanın bozulduğunu gören gençler, Ziya Turgut’tan anahtarı alır, büyük bir ustalıkla arabayı çalıştırıp Berin’le gezintiye giderler. Ziya Turgut ise arkalarından bakakalır.

Hikâyede huzurlu ve sürdürülebilir bir evlilik için eşlerin yaş, fiziki görünüm, maddi ve sosyal statü, zevkler gibi konularda ortak bir paydada olması gerektiği mizahi bir üslupla vurgulanır. Hikâye geleneksel ahlak anlayışındadır. Bu nedenle hikâyede kahraman, yaşına ve fiziki görüntüsüne göre kendisine uygun olmayan genç kıza ulaştırılmamıştır.

Bir Aşk Hikâyesi'nde yazarın sağlıklı bir evlilik için aradığı şart evlenecek olan kişilerin birbirlerine karşı sevgi hisleriyle bağlı olmalarıdır. Hikâye Anadolu'nun bir köyünde geçer. Köyün orta halli bir ailesinin kızı olan Ayşe ile başka bir köyden gelen ve kimsesiz olan Ömer birbirlerini severler. Fakat Ayşe'nin ağabeyleri kendilerine “sarı altınlar” vereceği gerekçesiyle kardeşleri Ayşe'yi köyün zenginlerinden Sarı Murat'la zorla evlendirirler. Ayşe akıl sağlığını kaybeder, derbeder bir hayat yaşar. Hikâyede ailelerin çocuklarının evlilik kararlarında gösteriş, para, soy gibi takıntılarla birbirine karşı sevgi besleyen iki insanın evliliklerine onay vermemelerinin sonuçlarının kötü olacağı mesajı verilir. Hikâyede kavuşamayan kişilerin mutsuz olması ve bu mutsuzluğun engel olan ailelerine de yansması bir cezalandırmadır. Bu nedenle hikâye ahlaki anlayış olarak geleneksel, ders verici ahlak anlayışındadır.

Sabahattin Ali'nin aile kurumuyla ilgili değerlerde yazarın iki ayrı tutumundan bahsedebiliriz. İlk hikâyelerini kapsayan *Değirmen* eserinde yer alan hikâyelerde yazarın romantik bir bakışla idealize edilmiş bir dünyayı yansıttığını görürüz. Bunlardan *Değirmen*, *Kurtarılamayan Şaheser*, *Viylonsel*, *Birdenbire Sönen Kandilin Hikâyesi* hikâyelerinde idealize edilmiş karakterler ile karşılaşırız. Yazar, daha sonraki hikâyelerinde daha gerçekçi bir bakış sergiler. Bir evliliğin yürümemesinin ya da çiftlerin mağdur olmasının nedenleri; birbirine denk olmayan kişilerin evlendirilmesi, erkeklerin (baba, eş, sevgili) sorumsuz davranışları olarak görülür. Hikâyelerinin genelinde ise yazar, varlığa hümanist bir yaklaşım içindedir. Yazar kötü karakteri dahi ne kadar olumsuzluklar olsa da kötü, iğreti bir duruma düşürmez.

Değirmen'de yakışıklı ve yetenekli çingene bir çalgıcı olan Atmaca adındaki kahraman, birçok genç kızın kendisine hayran olmasına rağmen sakat olan bir kıza gönlünü verir. Genç adam kendisine aşık birçok genç kıza bakmazken kolundan sakat genç bir kıza gönlünü kaptırır. “*Tavuslara, sülünlere bakmaya tenezzül etmeyen yabani kuş, kanadı kırık bir çulluğun, şikâri oldu.*” (Ali, 2018a: 18). Genç kız da onu sever, ama bu sevginin Atmaca'ya haksızlık olacağını düşünerek geri durur. Atmaca ise bu

birlikteliğin genç kıza eksiklerini her gün yüzüne vurmak olacağını düşünür. Bunun için kendisini -tıpkı genç kızın sakat kalması yoluyla- değirmenin çarkına verir ve kolunu kopartarak sakat kalır. Hikâyede hümanist bir tavırla sakat bir genç kızın varlığı kutsanmış ve onun duru ruhu için hayata sınıksız sarılan genç bir erkek kendisini yarım bırakacak bir girişimde bulunur. Hikâyedeki karakterler romantik bir bakışla idealize edilmiş bir dünyanın ürünleri olmakla birlikte aile kurumuna giden yolda eşlerin denk olması, karşılıklı sevgi duymak gerektiği değerlerinin ön plana çıktığını görürüz.

Kırlangıçlar ve *Hasanboğuldu* hikâyelerinde insanların sevebilecekleri bir eşin, hayat arkadaşının her zaman karşısına çıkmayacağı bu nedenle aşkın heba edilmemesi gerektiği ele alınır.

Kırlangıçlar hikâyesinde iki kırlangıç üzerinden anlaşılabilmek, sevgi duymak hislerinin her zaman bulunamayacağı, bulunduğu ise iyi değerlendirilmesi gerektiği vurgusu yer alır. Hikâyede biri dişi diğeri erkek iki kırlangıç ilkbaharda karşılaşır tanışır. Her ikisi de bu tanışmadan memnundur, ikisi de birbirleri için farklı ve hoştur. “*Bizim kırlangıçların ikisi de antika mahlûklardı, yani öteki kırlangıçlara benzemiyorlardı. (Başkalarına benzemeyenlere antika derler.)*” (Ali, 2018a:38). İki kırlangıç birbirlerine duygularını açamazlar. Bir gün erkek kırlangıç, kararlı bir şekilde duygularını açmak ister. Fakat artık mevsim sonbahardır ve kuvvetli esen sert rüzgâr her ikisini de ayrı yerlere sürükler. “*Birbirlerinin gözlerine baktılar; artık yuva kurmak zamanının geçtiğini, sonbaharın geldiğini, ayrılacaklarını anladılar.*” (Ali, 2018a: 41). Hikâyede iki kırlangıç üzerinden sevgi, aşk belki de evlilik üzere bir araya gelen iki insanın ilişkisindeki en önemli öğenin tarafların anlaşabilmesi üzerine temellendirilir. Bu nedenle kişilerin yaşlılık, hastalık, ölüm, ayrılık gibi “*soğuk rüzgârlar*” (Ali, 2018a: 41) gelmeden önce ellerine geçen bu fırsatı iyi değerlendirmeleri gerektiği hissettirilir.

Hasanboğuldu hikâyesinde birbirini seven kişilerin aralarına gelenek, örf denilerek set çekilmemesi gerektiği vurgulanır. Hikâye bir su geçidine verilen ismin efsane şekline dönüşmüş anlatımına dayanır. Yörük bir dağ kızı olan Emine ile köyde yaşayan Hasan pazarda tanışır birbirlerini severler. Hasan, Emine ile evlenmek istediğinde Emine “*ovada büyüyen dağda yapamaz*” (Ali, 2018c: 119) diyerek adetlerine göre evlenemeyeceklerini söyler. Hasan, Emine’ye dağda da yaşayabileceğini ispatlamak ister ve kendini dağ yoluna vurur. Burada bilmediği suyun akışına kapılıp ölür. Hikâyede birbirini seven kişilerin önüne örf, adet, gelenek kurallarının birer engelleyici

mekanizma olarak konulması eleştirilir. Hikâye efsanelerin doğasına uygun olarak geleneksel ahlak izleri taşır.

Hanende Melek ve *Selam* hikâyelerinde gönül macerasının peşine düşüp kişinin ailesini maddi, sosyal ve psikolojik yıpranmalara mahkûm etmesi eleştirilir. Hikâyelerin yazıldığı dönemler göz önüne alındığında kadınların daha kısıtlı haklara sahip olması, erkek egemen anlayışın her yerde kendisini belli etmesine karşın yazar erkek karakterin yaptığı hatanın sonucunu kadın ve çocuklar üzerinden göstererek toplumu bu konuda uyarmak ister. Yazarın daha çok hümanist bir ahlak anlayışı ile ahlaki sorunu betimleyen tavrı bu hikâyelerde geleneksel çizgilere ulaşır, ahlaki sorunun nedeni olan kişiler cezalandırılır.

Hanende Melek hikâyesinde gönlünü genç ve güzel bir şarkıcıya kaptıran yaşlı bir adamın hikâyesi konu edilir. Hüseyin Avni adındaki yaşlı adam evinin ve çocuklarının sorumluluğunu hiç düşünmeden genç bir şarkıcı olan Melek'in peşine düşer. Ev düzeni bozulan adamın eşi bile sadece bu durum nedeniyle daha sinirli olur. *“İki gündür eve uğramıyor, hepimiz açız. O gelmeyince annem büsbütün sinirlenip bizi dövüyor, gidin getirin diyor!”* (Ali, 2018c: 22). Evde çocuklarının yiyeceği olmamasına rağmen yaşlı adam, genç kadına altın bilezikler alır. Fakat genç kadın yaşlı adamı görmek dahi istemez. Yaşlı adam hem kendisini hem de ailesini boş bir macera peşinde maddi ve sosyal olarak sefil eder. Hikâyede yaşlı adamın ailesinin sefil olması kendisinin sarkıntılığı nedeniyle dayak yiyip çamurlara düşmesi birer ceza niteliğindedir. Bu nedenle hikâye geleneksel ders verici ahlak anlayışındadır.

Selam hikâyesinde yaşını almış bir kişinin gönül macerası peşinden gidip ailesini mağdur etmesi konu edilir. Bu hikâyede yazar yaşını almış birisinin genç bir gösteri kızının *“kuru selamı”* için her şeyini bırakmasını hümanist bir yaklaşımla ele alır. *“Dört elle sarıldığımız birçok kıymetlerin; uğrunda, sahici bir insan gibi kalbimiz ve kafamızla yaşamayı feda ettiğimiz binlerce sözde mühim şeylerin ne kadar kolay fırlatılıp atılabileceğini bana öğreten Yusuf! Benden de sana selam olsun...”* (Ali, 2018c: 67). Fakat hikâyede evini bırakıp giden adamın ailesinin yaşadığı maddi ve sosyal kayıplar nedeniyle örtülü bir eleştiri de yer alır.

Çilli ve İki Kadın hikâyelerinde evliliklerde denkliğin olması gerektiği üzerinde durulur.

Çilli hikâyesinde Nigar'ın pavyonlarda bar kadını olmasının nedeni küçük yaşta evlenirken babasının zoruyla kendisinden yaşça büyük birisi ile evlendirilmesidir. Daha sonra

uğruna evini dağıtıp kaçtığı, çocuk sahibi olduğu genç adam ise sorumluluk almayan sadece kadını kendi hevesleri için kullanan bir kişi olması sebebiyle Çilli çocuğu ile zor bir hayatın pençesine düşer. Sorunun meydana gelmesinde baba, yaşlı eş ve sorumluluk almayan genç sevgili rolleri ile erkek suçlu olarak kabul edilir. Yazarın, incelediğimiz dönemdeki diğer yazarların hikâyelerinde olan erkek egemen bakışın zıttı bir görüşte olduğunu görürüz. *İki Kadın'da* yaşlı bir adamın genç bir kadını kuma olarak alması eleştirilir. Yaşlı adam öldüğünde maddi olarak bir şey bırakmadığı gibi resmi nikâhı olmayan genç kadını üç yaşında bir çocukla ortada kalmasına neden olur. Ahlaki bağlamda her iki hikâyede de karşıt güce ceza verilmez. Bu nedenle ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Kıskançlık*, *Düğün Gecesi*, *Loğusa*, *Ayten* hikâyelerinde evliliklerde eşlerin birbirine denk olması gerektiği görüşünü vurgular. Bu hikâyelerde eşlerin yaş uyumu en temel denklik ölçütü olarak konulur. Yazarın hümanist tavrıyla ne yanlış gerçekleşen evlilikler bir kaosa sürüklenir ne de kişiler yargılanır. Yazar, **Garson**, **Bekâr**, **Menekşeli Vadi** hikâyelerinde ise aile varlığının olumlu yönüne vurgu yapar. Aile bütünlüğünün kişilere huzur, yaşama gücü, çalışma azmi vereceği vurgulanır.

Kıskançlık hikâyesinde evlilikte eşlerin bir birisine denk olması gerektiği aksi takdirde istenmeyen sorunların bir sürpriz olmayacağı vurgulanır. Köy öğretmeni anlatıcı kişi, köydeki yaşamından, öğretmenlik mesleği ile köye nasıl geldiğinden ve çok genç, kimsesiz bir kızla evlenme fikrini köylülerin aklına koymasıyla hemen kızla evlendiğini anlatır. Anlatıcı, eşi için “*Bu kızı sevmiyorum ama hoşuma gidiyor.*” (Abasıyanık, 2018a: 44) ifadesini kullanır. Öğretmen yaşını almış bir kişidir. Hem yaş hem de eğitim olarak genç eşi ile aralarında genç kadının hoşuna gidecek bir yaşam yoktur. Genç kadın ile köyün çobanı birbirini sever. Aslında anlatıcı da bu genç çobanın eşi Fadime için “biçilmiş kaftan” olduğunu düşünür. Bir gün onları koyunlar üzerine el ele söyleşirken görür. Hiçbir şey demez. Fakat öğretmen kendi kendine “*On yedi yaşında bir erkek çocuk on yedi yaşında bir kız çocuğunun elini tutarsa, otuz beş yaşındaki erkek on yedi yaşındaki kızın kocası da olsa şaşmamalıdır*” (Abasıyanık, 218: 46) der. Hikâyede bir evlilikte yaş, kültür, konum gibi birçok ölçütte eşlerin bir birine denk olması vurgulanır. Hikâyede yazar, hümanist bir tavırla kişileri suçlayıp karşıt güç olarak öne sürmeden ahlaki sorunu betimler.

Düğün Gecesi hikâyesinde on altı yaşındaki genç bir delikanlının yirmi altı yaşındaki bir kadınla evlendirilmesi şöyle ifade edilir: “1330 doğumla nüfusa kaydedilen on altı yaşında Ahmet’i, yirmi altı yaşında, 1332 doğumlu bir kadınla evlendirmek icap etmişti.” (Abasıyanık, 2018a: 58). Daha çocuk denilecek yaşta evlendirilen Ahmet, olup bitenleri tam olarak anlamlandıramaz fakat hayatın akışına ses çıkarmadan uyum gösterir.

Loğusa hikâyesinde seksen yaşındaki Hasan Ağa, eşlerinin ölümü üzerine dördüncü evliliğini yirmi yaşında genç bir kızla yapar. Genç kadın hamile kalır. Doğum zamanı geldiğinde Hasan Ağa’nın büyük çocukları bu çocuğun babasından olmadığını düşünerek hem kadını hem de babalarını suçlar. Aile büyük bir kavganın içine düşer. Hikâyede evlilikte yaş uyumunun önemi vurgulanır. Yaşlı bir insanın, genç bir kişi ile evlenmesi bencillik olarak değerlendirilir. Bu hikâyede yanlış evlilik aile içi kavgalara yol açtığı için geleneksel ahlak anlayışı ön plana çıkarılır.

Ayten hikâyesinde on üç yaşındayken kırk beş yaşındaki bir bahçıvanla evlendirilen Ayten, on dokuz yaşına geldiğinde bu evliliğe dayanamaz ve kaçar. “*Bir ramazan gecesi, göl kenarını, sessiz kasabayı hayal etmiş, bir davul sesi duyar gibi olmuş, kulağına: Dengi dengine, dengi dengine diye gümleyen bir davul sesi gelmişti. Gözü hiçbir şeyi görmedi. Her şeyi bırakıp kaçtı.*” (Abasıyanık, 2018d: 72). Ayten, İstanbul’da Sokak satıcılığı yapar, genç bir erkekle dost hayatı yaşar fakat ondan hastalık kapar. Hikâyede evliliklerde denkliğin gözetilmemesinde özellikle de kadının mağdur olduğu vurgusu vardır. Ayten’in uğradığı zarar kendisinin değil onu erken yaşta yaşlı bir kişiyle evlendirmeye zorlayanların suçudur. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınmıştır.

Garson hikâyesinde çalışkan bir kişinin eşinin ölümüyle hayata dair her türlü çabayı sonlandırması konu edilir. “*Bu ölümle Ahmet, dünya yüzünde sahibi olunacak şeyin yalnız bir kadın olabileceğini, ötesinin yalan, haksız olduğunu ve kendisine kadından gayrı bir şeye sahip olup olmamanın vız gelip tırıs gittiğinin farkına varmıştı.*” (Abasıyanık, 2018a: 81).

Bekâr hikâyesinde bekâr genç bir adam kalabalığın içinde yalnız ve huzursuzdur. “*Karımı buraya göndermiştim. Gece eve giremedim. Kadınsız evde başka garip mahlûklar geziyor, vallahi geziyor.*” (Abasıyanık, 2018c: 113). Hikâyede bekâr karakter

kalabalığın içinde yalnız ve üzgündür. Kadınsız bir evin dahi başlı başına ürkütücü ve soğuk olduğunu düşünür.

Menekşeli Vadi hikâyesinde Bayram adındaki genç adam, evli ve iki çocuklu bir çiftçi olmasına rağmen “*boyalı, kokulu kadın*” (Abasıyanık, 2018d: 39) koklamak hevesiyle ailesini terk eder. Şehirde Seher adında birçok kişiyle ilişkisi olan bir kadınla tanışır. Bayram bu ilişki nedeniyle bozuk bir yaşamın ortasına düşer, öyle ki bir gün Seher’i dahi bıçaklar. Bayram bu hayattan kaçarak ailesine döner. Anlatıcı bir yıl sonra onu ve ailesini uzaktan görür. Çift menekşe kokulu bir vadinin içinde tarla işleriyle uğraşmaktadırlar. Hikâyede aile hayatının insana düzen, sağlık ve huzur getireceği vurgulanır. Başkahraman Bayram ailesini terk etmenin karşılığında maddi ve manevi bir bedel öder. Bu nedenle hikâye ahlaki olarak geleneksel, ders verici ahlaki bir anlayışa dayanır.

İlhan Tarus’un hikâyelerinde evlilik ya da gönül ilişkilerinde kadını güvenilir bir kişi şeklinde tanımlamaz. *Bir Adamın On Senelik Hayatı*, *Gizli Harp*, *Kıskançlık*, *Mahkûmun Çocuğu*, *Çakıl Taşı*, *Bir Seyisin Ruhu*, *Arkadaş* hikâyelerinde kadının güvenilmeyecek bir varlık olduğu vurgusu vardır. Bu hikâyelerden *Bir Adamın On Senelik Hayatı*, *Gizli Harp*, *Kıskançlık*, *Mahkûmun Çocuğu* hikâyelerinde kadının erkeği aldatması nedeniyle birliktelikler yara almış ve hayat içinden çıkılmaz noktalara sürüklenmiştir. **Çakıl Taşı’nda** evli kadın sokakta kendisine hayran olan iki erketen birini kurayla seçip gece gizlice evine alır. Kadının kocasının olanlardan haberi yoktur. **Bir Seyisin Ruhu’nda** ise bir paşa kızının kendisine birçok taliplisi olmasına rağmen atlarının bakımı ile ilgilenen Ali Seyis’i baştan çıkarmaya çalışması karşısında Ali kızın elinden kurtulmaya çalışan kişi olarak okuyucuya sunulur. Hikâyelerde ortak payda; kadın karakterler aldatan yönleriyle karşıt güç olurken erkek karakterler ahlaki olarak yüceleştirilir. Hikâyelerde yazar karşıt güce bir ceza vermez fakat geleneksel ahlakın beklentisi doğrultusunda adeta erkek okuyucuya “uyanık ol” öğüdü verilmek istenir.

Sağlıklı evliliklerin devamı için dönemin güçlü bir vurgu olan denklik vurgusu ile Tarus’un hikâyelerinde de karşılaşırız. **Gizli Harp** hikâyesinde sağlıklı bir evlilik için eşlerin yaş, fiziksel donanım gibi konularda denk olması gerektiği üzerinde durulur. Hikâyede anlatıcı, ailesinde yaşadığı sıkıntıları Ziya adındaki arkadaşına bir mektupla anlatmasıyla oluşur. Anlatıcı yaşı geçmiş, çocukları büyümüş dul bir adamken parasal olarak da rahatlayınca yirmi yaşında genç bir kızla evlenir. İlk zamanlar eşi bir melek

gibidir. Fakat süreç içerisinde hem büyük oğlunda hem de eşinde huzursuzluklar sezer. Yaşlı adam bir gece onları takip ettiğinde ise genç karısının, oğluna aşkını dile getirdiğini fakat genç adamın onu reddettiğini görür. Yaşlı adam bu olaylara tanıklık ettiğini açığa çıkarmaz, fakat o günden sonra üç insan arasında gizli bir harp başlar. Hikâyede evliliklerde denkliğin olmaması durumunda çözümlenemeyecek problemlerin kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınmıştır.

Haldun Taner'in *Beatris Mavyan, Geçmiş Zaman Olur ki...* ve *Harikliya* hikâyelerinde evlilik kararının alınması, aşk gibi konular ele alınır. Hikâyelerin ortak yanlarından birisi kadının güzel olması gerektiği ikincisi ise kadınların aşkta güvenilir olmadığı fikridir. *Beatris Mavyan'da* Beatris çirkin bir kız olmasına rağmen babasının parasının gücüyle Jirayir Keklikyan ile evlenir. *Geçmiş Zaman Olur ki...* Hikâyesinde anlatıcının gençliğinde büyük ve saf bir aşkla sevdiği komşu kızları sarı bukleli saçlarıyla Mahinur, aşkı değil parayı tercih ederek zengin, taşralı bir müteahhitte evlenir. Anlatıcı yıllarca içinde taşıdığı aşkın hüznü ile Mahinur'un eskiden oturduğu köşkün kiralık olduğunu öğrenir. Mahinur'un kendisine kavuşamamışsa da bir zamanlar onun "*şeftali kokusuna benzeyen körpe rayihasıyla*" (Taner, 2016: 43) dolan odalarda yaşamak fikri anlatıcıyı cezbeder. Köşke vardığında kapıyı "*kırmızı saçlı, şişman bir kadın*" (Taner, 2016: 43) açar. Bu kadın Mahinur'dur. Anlatıcı Mahinur'la evlenmesine engel olduğu için taşralı müteahhitte içten içe minnettar ve sevinçle evden koşarak ayrılır. *Harikliya* hikâyesinde Harikliya adındaki genç kızın kendisini büyük bir tutkuyla sevdiğinden emin olan nişanlısı Andon'u terk edip Amerikalı bir askerle kaçması konu edilir. Harikliya Amerika'dan anlatıcı kişiye mektup yazar, Andon'u sorar. Andon da başkası ile evlenmiş ve mutludur. Fakat anlatıcı bunu söylemek istemez. Çünkü anlatıcıya göre "*bazı kadınlar tam manasıyla mesut olabilmek için ille birini bedbaht etmiş olmanın gururunu duymalıdırlar.*" (Taner, 2016: 66). Hikâyede kadınların gerçek bir aşk anlayışı olmadığı, çıkarlarını daha ön planda tuttıkları görüşü hâkimdir.

Samim Kocagöz'ün *Gök Boncuk* hikâyesinde köyde yaşayan bir ailede yeni kanunlar çerçevesinde kadının hakkının korunmaya çalışılmasına karşılık erkeklerin kendi çıkarları için yaptığı kanunsuz ve vicdansız uygulamalar eleştirilir. Memiş ile Fatma yirmi beş yıllık evlidirler. Çocukları olmayan çift Memiş'in eve yeni bir kadın getirmesi üzerine Fatma'nın boşanma davası açmak istemesiyle sarsılır. Yeni hükümet tek eşliliği

emretmişse de Memiş getirdiği kadını gönderdiğini söyleyerek Fatma'yı köye döndürür. Fakat yeni gelen kadın gitmemiştir. Memiş, Fatma'yı ağır bir şekilde döver, hastanelik eder. Fatma hastaneye giderken saçındaki gök boncuğu “*bana uğur getirdi*” (Kocagöz, 1941: 18) diyerek kumasına verir. Fatma daha yoldayken ölür. Hikâyede medeni kanunla birlikte aileye özellikle de kadınlara tanınan haklar ele alınır. Fakat erkeğin gerek yalanlarla gerek fiziksel gücüyle bu kanunları da kendi yararına kullandığı eleştirisi yapılır. Hikâyede ahlaki değer betimlenir, karşıt güç cezalandırılmaz.

Tarık Buğra'nın *Havuçlu Pilav, Fal, İki İhtiyar, Buhran* hikâyelerinde aile hayatının bireyler için kuşatıcılığı, psikolojik bir sağaltım mekanizması olduğu vurgusu ele alınır. Geleneksel bir bakış açısıyla ele alınan hikâyelerde evli olanların sorunlarını evlilik hayatlarında çözebilecekleri vurgulanırken *İki İhtiyar*'da olduğu gibi evlenmeyen kişinin sürekli bir karmaşa ve mutsuzluk içinde olduğu vurgulanır. *Havuçlu Pilav, Buhran, Fal* hikâyelerinde aile içi sorunlarından kaçmak için erkek olan eş, sokağa, yalnızlığa, arkadaşlarına kaçır fakat mutluluk bu kaynakların hiç birisinde değildir. Ruhsal rahatlama ailesine dönüp bir araya geldiklerinde sağlanır.

Havuçlu Pilav'da sudan sebepler denilebilecek tartışmalarla kavga eden çiftten anlatıcı olan koca, kendisini meyhaneye atar. Orada hiç tanımadığı bir adama eşinin öldüğünü, onu çok sevdiğini, çok yalnız olduğu yalanları söyleyerek kendini acındırır. Fakat yalan da olsa bu hüznü bir süre sonra karşı adamı kendisinden kaçıtır. Anlatıcı koca bunun üzerine evine büyük bir özlem ve sevinçle döner, eşinin gönlünü alır. Eşi de onun ısrar ettiği havuçlu pilavı yapmıştır. Yerler, gülerler, yeni günler için birlikleri güçlenmiş olur. *Buhran* hikâyesinde anlatıcı koca, karısı Hurrem'in yeni gelen ceza hâkimi ile kaynaşmasından rahatsızlık duyar ve kendisini aldatılmış hisseder. Anlatıcı eşi Hurrem'le kavga çıkarmak için uğraş verir fakat kadın sabırla onun söylediklerine olumlu karşılıklar verir. Kızları Ayla'nın şirinlikleriyle araları ısınan çift bir geceyi hiç uyumadan birbirlerine ayırarak geçirirler. İkisi de birbiri için hayattaki en önemli varlık olduğunu anlar ve sorunları kapanmış olur.

Hikâyede aile içindeki sorunların abartılsa da dışarıdan bakıldığında aslında sorunun bir havuçlu pilav kadar basit olabileceği fikri ele alınır. Ailenin kıymetli bir değer olduğu ve sorunların kendi içerisinde yine tatlı dil ve ince hareketlerle çözüleceği vurgulanır.

Fal hikâyesinde bir kadına karşı olan aşkı, reddedilişi ve bunun sonucunda annesi ve akrabalarını terk edip meçhul bir hayattan teselli bekleyen gence tek tesellinin ailesi ve

dostları içinden geleceği ele alınır. Genç adam hayat kadınlarının, sarhoşların sıklıkla uğradığı bir Beyoğlu apartmanına taşınır. Fakat hayat onun için tüm anlamsızlığını daha da ağır bir yükü bürünüp üzerine gelmektedir. Anlatıcı ona gencin içinde olduğu belirsizliği “*Senin bir muhitin vardı, bir annen, birçok akraban vardı, dostların vardı.*” (Buğra, 2019:85) sözleriyle aydınlatıp “*Yerine dön. Döneceksin de. Sen bunu yapacak kudrete sahipsin; çünkü senin bir hayatın var, ihmalinle, inkârınla öldüremeyeceğin bir hayatın var...*” (Buğra, 2019:58) öğüdünü verir.

Hikâyede kişinin psikolojik sağaltım merkezinin ancak anne, baba, eş, akraba gibi kişilerde olduğu vurgusu yer alır. Genç bir adam belirsiz sıkıntılarının sona ermesini ailesini terk etmesiyle daha büyük bunalımların içine düşer. Anlatıcı ilahi bir eda ile tüm iyiliğinin asıl ait olduğu ailesiyle yerine geleceği uyarısını yapar.

İki İhtiyar hikâyesinde gençliklerinde aynı kızı seven iki yakın arkadaşın hikâyesi konu edilir. Kazım ve Gandhi dedikleri iki mahalle arkadaşı Ferhunde’yi severler. Bunlardan Kazım hem parası hem de cesaretiyle Ferhunde’yle evlenip taşınırlar. Gandhi yıllarca Ferhunde’yi unutmaya çalışır fakat başaramaz, bu acı ile kendisine bir hayat da kuramaz. Yaşlılıklarında Kazım ile Gandhi karşılaşırlar. Kazım beş oğlu olduğundan, işlerinden gurur ve sevinçle bahseder. Gandhi evli olmamasına rağmen beş kızı olduğu, mutlu olduğu yalanları söyler. Gandhi, Kazım’dan kaçır gibi uzaklaşır. Hikâyede sevdiği kişiyle hayat kuramayan kişinin hayatı derbeder olur. Buna karşın evlenen, çocuk ve aile sahibi olan kişi mutlu bir hayatın içindedir. Hikâyede geleneksel bir anlayışla evliliğin, aile sahibi olmanın kişiyi ruhsal anlamda koruduğu vurgusu yer alır.

İncelediğimiz hikâyelerde aile kurumu ile ilgili olarak ailenin korunması, aile birliğinin kuşatıcılığı, sağlıklı aile birliği için denklik başta olmak üzere eş seçimi, aile bireyleri üzerine düşen sorumluluklar ve ailenin geçimsizlik sonucu boşanması gibi konularda yeni sosyal toplumu yönlendirici, eğitici amaç taşıyan bir değer aktarımı olduğu görülür.

Dönemin hikâyelerinde aile kurumunun sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için ilk olarak eş seçiminde bireylerin dikkat etmesi gerekenler üzerinde önemle durulur. Eş seçiminde yaş, fiziki görünüş, sosyal ve ekonomik durum gibi konularda eşlerin birbirleriyle denk olması gerektiği temel vurgudur. Bunu görücü usulü evliliklerin yerine çiftlerin severek, isteyerek birbirini seçmesi gerektiği vurgusu izler. H. Ziya Uşaklıgil, ekonomik, yaş ve fiziki görünümde eşlerin denk olması gerektiğini ele alır. Bu

hikâyelerde *Eski ve Yeni* dışındakilerde erkek karakteri, kadını kendi hevesleri uğruna kullandığı için eleştirir. Halikarnas Balıkcısı'nın hikâyelerinde eş seçiminde; eşlerin doğasever, güvenilir ve kazancını helal yollarla temin eden bireyler olması gerektiği vurgusu yer alır. Bekir Sıtkı Kunt evliliklerde özellikle yaşlı bireylerin kendilerinden küçük kişilerle evlenmeleri geleneksel ders verici bir ahlak anlayışı ile eleştirilir. Kenan Hulusi Koray *Aşk ve Otomobil'de* evlilik kararında yaş, fiziki görünüm, sosyal yaşam şartlarında denkliği önemser. *Bir Aşk Hikâyesi'nde* dönemin köy evliliklerinde yapılan genç kızın sevdiği kişi ile evlendirilmemesi sorununa değinen tek yazar olarak karşımıza çıkar. İlhan Tarus evlilikte yaş denkliğini önemser ve geleneksel ders verici bir ahlaki tutumla konuyu ele alır. Sabahattin Ali ve Sait Faik evlilik kararında yaşta denklik, âşık olma duygularını önemser. Her iki yazar da erkek karakterlerin (baba, eş, sevgili) kadın üzerinde sonsuz tasarruf hakkına sahipmiş gibi davranmasını eleştirir. Bu erkekler nedeniyle kötü yola düşen kadınlar dahi eleştirilmediği gibi erkekler (baba, eş, sevgili) durumun sebebi olarak suçlanır ve kınanır. Yazarların bu tutumu dönemin yaygın erkek egemen bakış açısına karşı oldukça cesur bir duruştur. Memduh Şevket Esendal ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu eş seçiminde zenginlik, gösteriş, makam, büyük aile isimlerine göre değil, çalışkanlık, üretkenlik ve vatanperver olma özelliklerine göre karar verilmesi gerektiğini vurgular.

İncelediğimiz dönemin aile kurumuyla ilgili üzerinde durulan bir başka ortak vurgu ailenin kuşatıcılığı üzerinedir. Halid Ziya Uşaklıgil aile kuramamış ya da ailesini kaybetmiş yalnız bireylerin hüznü, hastalıkları hatta ölümlerinin sebebini bu bireylerin aile kuşatıcılığından mahrum olmalarında görür. Memduh Şevket Esendal aile birliğinin devamını önceleyen bir yazardır. Öyle ki eşlerin aldatması durumunda dahi evliliği boşanmayla bitmesine müsaade etmez. Yazarın evliliği gençlikten yaşlılığa kadar yaşamın her döneminde kendine has güzellikler ve zorluklar içeren bir sağaltım mekanizması olarak değerlendirdiğini görürüz. Tanpınar *Bir Yol* hikâyesinde aile ortamının bireyleri sarıp sarmalayan kuşatıcılığını etkileyici bir dille tasvir eder. Bekir Sıtkı Kunt ailenin kuşatıcılığını özellikle kadın karakter için dış dünyanın zararlarından koruyan bir güç olarak görür. Buna bağlı olarak vakti gelen genç kızların çok fazla eleştirel davranmadan evlenmesi gerektiği vurgusu geleneksel ders verici ahlak anlayışı ile ele alınır. Sait Faik Abasıyanık'ın *Garson, Bekâr, Menekşeli Vadi* hikâyelerinde ise aile varlığının kuşatıcılığına vurgu yapılır. Hikâyelerde aile birliği, kişilere yaşama

gücü, huzur, çalışma azmi vereceği vurgulanır. Tarık Buğra incelediğimiz hikâyelerinde oldukça duygusal bir dille bireylerin sorunlarını ne olursa olsun en sağlıklı biçimde aile içinde çözüme kavuşturacağı vurgusu ile ailenin kuşatıcılığı üzerinde önemle durur. Yazar hayatın anlam kazanmasını bireyin aile sahibi olmasına bağlar.

Dönemin hikâyelerinde aile kurumunun sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için aile bireyleri üzerine düşen sorumluluklara vurgu yapılır. Memduh Şevket Esendal *Kızımız* ve *Saide* hikâyelerinde eşlerin her ikisinin de çalışmaya, üretmeye dönük bireyler oldukları sürece sağlıklı bir aile ve sağlıklı bir toplum kurulabileceği vurgusu yer alır. Yazarın her iki hikâyesinde aldatan erkek eşe rağmen boşanmanın gerçekleşmemesi, evliliğin Ankara'daki yeni devlet çalışmalarına etkin katılımı ile tamir olması dikkat çeker. Fahri Celal Göktulga, *Bir Hüllenin Hikâyesi* ve *Bir Mektup* hikâyeleri dışındaki diğer aile ile ilgili hikâyelerinde evliliklerin huzurlu bir şekilde devamını sadece kadın eşin sorumluluklarını yerine getirip getirmemesine bağlar. Yazarın kadınlara karşı olumsuz bir cinsiyet ayrımı yaptığı görülür. Sadri Ertem, İlhan Tarus, Haldun Taner de Göktulga gibi aile içi huzur ve devamın sağlanmasında kadının sorumluluklarını yerine getirmediğini düşünür. Yazarlar eserlerinde kadını bencil olma, müsrif, güvenilmez olarak görür ve aile/kadın erkek birlikteliğinin bunlardan dolayı yara aldığını savunur. Tanpınar doğrudan değil dolaylı olarak kadın erkek ilişkisine vurgu yapar. Bu ilişkide idealize edilmiş bir kadın figürü yer alır. Gerçek saadet için idealize edilen kadın şarttır fakat ona göre idealize edilen kadın yeryüzünde yaşamamaktadır.

Cumhuriyet dönemindeki yenilik hareketleri ile birlikte kadının toplumsal yaşamdaki konumunda önemli değişimler yaşanır. Kadının devlet içinde siyasi ve sosyal haklar elde etmesi kısım kısım gerçekleşir. Türkiye'de 4 Ekim 1926 tarihinde Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle kadın ve erkek ilk kez kanunen eşit konuma gelir. Böylece kadınlar da erkekler gibi boşanma, velayet hakkı, mallarda tasarruf hakkı kazanır.

Hikâyelerde boşanma konusunda yeni devletin sosyal düzenini destekleyen yönlendirmelerle karşılaşırız. Gürpınar, aile içinde sevgisizlik, anlaşmazlık, aldatma gibi temellerle sarsılan birlikteliklerin her iki tarafa da daha fazla zarar vermeden bitirilmesi gerektiği yönünde telkinde bulunur. Kadınların erkekten göreceği fiziksel şiddet ya da cinayet eylemleri nedeniyle sorunlu evliliklerde boşanma yoluna gidememesini dile getirirken bu durumda erkek için en uygun ve medeni tavrın boşanma olacağı telkin edilir. Esendal ve Ertem boşanma konusunda bir sınır koyar.

Esendal aldatma nedeniyle boşanmaya izin vermezken erkek olan eşin helal kazanç sağlamaması durumunda kadına boşanma hakkı verir. Aynı şekilde Ertem, aile içi sorumluluklarda kadını sorumlu tutsa da yanlış batılılaşma ile yozlaşan erkeği karısı tarafından boşar. Böylelikle her iki yazar da erkeği doğru ve erdemli davranışa davet ettiği gibi kadına da boşanma hakkını kullandırmış olur. Samim Kocagöz köy yaşamında bir ailede yaşanan boşanma isteğinin acı sonunu kaleme alır. *Gök Boncuk*'da Fatma, eşi Memiş'in üzerine kuma getirmesini kabul edemeyince boşanmak ister. Fakat bu isteği işkence ve ölüm ile neticelenir. Dönemin aile değerinde köy yaşamındaki evliliklere vurgu yapan nadir hikâyelerinden birisi olan hikâye ile şehir hayatına karşılık devlet otoritesinin köye ulaşmaması örtülü bir şekilde eleştirilir.

Dönemin hikâyelerinde eser veren 23 yazarın 17'sinde doğrudan ve dolaylı olarak aile kurumu ile ilgili değerlere vurgu yaptığı görülür. Bu durum dönem içinde yeni toplumsal yapıyı kurmada ailenin önemli bir rolü olduğunu kavrandığını gösterir. Dönemin hikâye yazarlarının hepsinin erkek olması aile kurumuyla ilgili kadın hassasiyetini görmemizi engeller. Dönem içinde az olmakla birlikte kadınlara yönelik olumsuz ayrımcılık yapan yazarlar da bulunur. Fakat dönemin genel hümanist yaklaşımli yazarları kadın haklarını savunur, erkeği doğru ve erdemli olması konusunda uyarır. Hikâyeler Cumhuriyetle birlikte kurulan yeni sosyal devlet düzeni için halkın eğitilme, yönlendirilme amacı taşır. Bu yönlendirmeyi yaparken yazarlar doğrudan bir öğüt verme yerine edebiyatın büyümlü dilinin olanaklarından faydalanır ve kişileri içsel sorularla doğruya ulaştırmaya çalışır.

3.1.2. Anne, Baba ve Çocuk İlişkisi Değeri

Günümüze dek aile ile çocuk ilişkisi farklı yönleriyle birçok araştırmanın konusu olmuştur. Ebeveyn çocuk ilişkisi değişen ve gelişen dünya koşullarıyla değerini yitirmeyecek bir konudur. Çocuk aile ilişkisi çocuğun hayatını yönlendirici, kurucu önemli bir faktördür. Yavuzer'e göre; aile yapısının genişliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini, duygusal ve toplumsal gelişimini etkiler (2014: 130).

Freud, küçük yaşlara ait yaşantı deneyimlerinin, bütün bir hayatı şekillendirdiğini savunurken şüphesiz o dönemde çocuk ile en yakın ilişkide bulunan ebeveyn

ilişkisinin altını önemle çizer (Kağıtçıbaşı, 1988: 247). Jung ise çocuğun normal bir gelişim üzerine kurulu doğduğunu ve nevrotik vakalarda nevrozu öncelikle ailede aradığını belirtir (2013: 23).

Schaffer, aile içindeki huzur ve istikrarı çocuğun sağlıklı bir psikolojik gelişim göstermesinde önemli etken olarak görür. Ona göre anlık bir tür stresten çok, devam eden huzursuzluk durumu çocukta psikopatolojiye yol açar. Her ailede anlaşmazlık ya da çatışma ortamları yaşanabilir. Fakat bazı ailelerde bu durum süreklilik gösterir. Schaffer, aile içinde sürekli gerilimin, çocukta depresyon, sel, kasırga, yangın gibi afetlerden daha fazla psikolojik zarar vereceğini belirtir (2008: 331).

Kültürümüzde çocuğun bakım, gelişim ve ihtiyaçlarından anne sorumlu tutulur. Oysa babanın etkin olduğu ya da babanın yanlış model olmadığı aile ilişkilerinde çocuğun analitik düşünce yapısının, zekâsının, sözel becerisinin ve akademik başarısının, ruh sağlığının daha iyi olduğu tespit edilmiştir (Bekman, 200: 6). Özdeşim modeli olarak babanın rolü önemlidir. “*Özdeşleşme, bireyin içinde bulunduğu grubun bir üyesinin duyusu, düşüncesi ve davranışlarını izlemesi, onu taklit etmesi, kendisine model almasıdır.*” (Yavuzer, 2009: 22). Ruh ve beden olarak güçlü, kuvvetli bir baba modeliyle kendisini özdeş tutan çocuk, önemli bir güven kaynağına sahiptir. Bu nedenle bilimsel araştırmaların aile ilişkilerinde huzuru, istikrarı ve ihmal edilen baba çocuk ilişkisini önemseyişi söylenebilir.

İncelediğimiz dönemin hikâyelerinde ortak vurgularda aile içi huzurun önemi belirtilirken özellikle babanın geleneksel sert ve çocuğa ilgisiz tutumunun eleştirildiği görülür. Hikâyelerde toplum, evrensel bir aile eğitimi çerçevesinde yönlendirilmek, eğitilmek istenir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Benim Babam Kimdir?* hikâyesinde anne ve babasının bir anlık zevkleri doğrultusunda meydana gelen istenmeyen çocukların masum olduğu ve karşılaştığı çevreye göre şekilleneceği üzerinde durulur. Hikâyenin anlatıcısı Mesut 41, bebekken cami avlusuna terkedilir. Kundak bezinde isminin “*Mesut 41*” (Gürpınar, 2016a: 38) olmasını talep eden kâğıttan başka hiçbir bilgi yoktur. Cami avlusunda kendisini bulan Nasuhi Efendi, bu çocuğu kendi çocuklarından ayırt etmez büyütür, okutur ve hatta kendi kızıyla evlendirir. Gelecekte kendisini daha kolay bulmasını sağlayacak olan garip ismi ile Mesut 41 iyi bir işi olan, evli, iki çocuk sahibi, itibarı yerinde bir insandır. Fakat gerçek anne babasının kim olduğu sorusu onu içten içe yiyip

bitirir. Bir gün çalıştığı iş yerine yoksul bir kadın gelir, kendisiyle görüşür. Annesi olduğunu, babasının kendisine musallat olan bir zorba olduğunu fakat kesin bir şekilde babasının o olup olmadığını da bilmediğini söyleyerek o güne dek Mesut 41'in korktuğu her şeyi doğru çıkartır. Mesut 41 ona düzenli bir aylık vereceğini ama bir daha asla karşısına çıkmamasını söyleyerek kadını gönderir.

Cinsel arzu ve isteklerin bir anlık yasak ilişkiler ile kullanan kişiler, meydana gelen çocuğu öldürme, atma, terk etme ya da kötü muamele etme gibi insanlık dışı uygulamaları yapabilmekte. Hikâye bu nedenle uygunsuz yollarla meydana gelen çocuğu masum görür ve onun yaşaması halinde bulunduğu çevreye göre şekilleneceğini savunur. Mesut 41 sürekli *“bir gün gelip de paratavisme (soya çekim yoluyla) bu soysuzlara çekecek miyim?”* (Gürpınar, 2016a: 39) korkusunu kalbinde taşısa da aldığı eğitim, gördüğü şefkat onun kaderini gerçek ailesinin tersi yönde çizer. Yazar hikâyede her dönemin sorunu olan istenmeyen çocukların aile ve toplum açısından bir değerlendirmesini yapar. Hikâye, okuyucusunu geride kalan dezavantajlı çocuklar üzerinde düşünmeye sevk etmek ister ve olumlu koşullarda bu çocukların kazanılan bir birey olacağını savunur. Yazar toplumu sıkıştırılmış ahlaki kalıplardan çıkarıp akli ve vicdani bir ahlaki anlayışla olayları değerlendirmeye yönlendirir.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Büyük Adam* hikâyesinde, küçük bir çocuk ile babasının mesafeli ilişkisi ele alınır. Baba, sert mizaçlı bir insandır. Çocuğun babasıyla ilgili sevilme, öpülme gibi bir yaşantısı hiç olmamıştır. Bu nedenle çocuk babasını sevmediğini düşünür. Çocuk, babasını saygıdan çok, korku ile erişilemez bir varlık olarak görür. *“Babası onu sevmiş, okşamış, öpmüş müydü? Bunu bilemezdi. Kendisi de onun büyüklüğünün uzağında dolaşmaya öyle alışmıştı ki bunu düşünmezdi bile... Babasının ne dizlerine çıkmış, ne başını göğsüne dayamıştı; onun kokusunu bile bilmezdi.”* (Uşaklıgil, 2011a: 102).

Fakat babasına, başta annesinin, sonrasında ise mahallelinin gösterdiği büyük saygı nedeniyle çocuk onun büyük bir adam olduğunu anlar ve bundan büyük bir gurur duyar. *“Ve sevmediği hatta sevemediği için kendisine biraz da hınç duyduğu bu adam hakkında yüreğinde başka türlü bir duygu, bir övünme, böyle bir kimsenin oğlu olmaktan doğan bir sevinç kabarır ve bu duygu, sevgi duygusundan boş kalan yeri doldurmuş olurdu.”* (Uşaklıgil, 2011a: 101). Çocuk bir gün babasının çalıştığı daireye gider. Çocuk çok heyecanlıdır, babasının hayatına dair ilk dokunuşudur bu. Dairede

çalışan birkaç genç babasını küçük düşürücü şakalar yapar. Çocuk bu durum karşısında çok üzülür, oradan hemen eve gitmek ister. “*Birden babası, o büyük adam, bir tarafına iğne batmış bir balon gibi boşaldı.*” (Uşaklıgil, 2011a: 102). Çocuk ulaşamayan baba figürüne ilk kez o akşam kendisi koşar, ilk kez babasının kokusunu duyar. “*Fakat o zaman babası için hiçbir vakit duymadığı bir sevgi ile yüreği dolarak uykusundan uyandı ve akşam o, eve dönünce, cesaret etti, yanına gitti, birden kucığına atıldı, iki kollarıyla babasının başını kavrayarak yüzünü yüzüne sürdü, öptü ve birinci defa olarak babasının kokusunu duydu.*” (Uşaklıgil, 2011a:107).

Milli kültürümüzde anne babaya karşı saygının önemi büyüktür. Fakat yazar bu hikâyede saygı sınırını, çocuğu ebeveynlerden uzaklaştıracak bir noktaya getirmemesi gerektiğini küçük bir çocuğun düşünceleri yoluyla vurgular. Bu nedenle hikâyenin yazıldığı yılların 1935’ler olduğu düşünülürse, hikâyenin, halkı eğitmek amacı taşıdığını görürüz.

Bir Cinnet Sahnesi hikâyesi, yazarın arkadaşlarıyla Fleury’nin *Deliliğin Toplumsal Nedenleri* adlı kitabı üzerinde korku ve endişeyle örülü bir fikir alış verişi içindeyken bir arkadaşlarının anlattığı anının öyküsüdür. Bu kişi yirmi yıl önce akıl hastanesinde tedavi gören bir akrabasını ziyarete gider. Akrabasının banyo yaptırıldığını, eğer isterse bekleyebileceği söylenir. Anlatıcı, bekleyip görüşmek ister. Onu bir bekleme odasına alırlar. İçeride biri yetişkin, biri çocuk iki kişi vardır. Yetişkin olan iyi giyimli, devlet memuru tipi olan bir beydir. Diğeri ise on altı yaşlarında zayıf, çekingen, elinde bir okul defteri olan bir çocuktur. Anlatıcı bu kişilerin bir baba oğul olduğunu, onların da birisini beklediklerini ve babanın bu bekleme sürecinde oğluna ateşli bir şekilde öğüt verdiğini düşünür. Fakat baba, ziyaretçi adamın içeri girmesiyle ona, sessizlik işareti yaparak etrafta oturanları rahatsız etmemesini söyler. Oysa etrafta kimse yoktur. Baba kaldığı yerden sesini daha da yükselterek kinle bağırmaya, eliyle koluyla bir şeyler yapmaya devam eder. “*Bu, bilinmez bir düşmana, kin ve intikam ateşleriyle uğuldayarak tutuşan, güya her cümlesi bir alev sütunu şeklinde kara düşmanlık bulutlarının yoğun tabakalarını yırtarak, etrafa kıvılcımlar saçarak, hırsından taşıp fışkırarak yükselen bir seslenişti.*” (Uşaklıgil, 2017: 39). Oğlunun defterine bunları yazdırır. Bir süre sonra oğluna çıkabilirsin anlamında el işareti yapar. Oğlu, babasına yaklaşır, elini öper, onun gözlerinde normal bir insan parıltısı arar, bulamaz.

(...) oğul elini uzatarak adeta elini aldı, bir kere öptü, sonra doyamayarak bir daha öptü. Bir uzun dakika baba oğul birbirlerine baktı. Çocuk bekledi ki onun gözlerinde kendisine

gerçeğin anısını geri verecek bir ışık parlasın ve babalık duygusunun uyanan bir davranışı ile onu çekip öpsün. Heyhat! O dakikada onda, bütün duyarlılığı tüketilen emekten sonra yitirilmiş bir donukluk hali vardı. Çocuk, umutsuz, öylece ayrılıyordu, sonra gitmekten vazgeçip eğildi, yüzünü babasının boynuna, sakalının altına soktu, uzun uzun kokladı ve sonunda doğrularak, hiçbir tarafa bakmadan fırladı, çıktı. (Uşaklıgil, 2017: 42)

Anlatıcı bu olaydan yirmi yıl sonra bir dostunun bahçesinde otururken yıllar önce o hastanede duyduğu sesin aynılarını duyar. Soruşturduğunda ise o babanın çoktan öldüğünü, gördüğü çocuğun cinnet geçirdiğini, yıllarca babasını dinleye dinleye tıpkı onun gibi olduğunu öğrenir.

Jung, çocuk nevrozunun nedenlerini öncelikle ailede arar. Jung’a göre; çocuk nevrotik bir yönelimden ziyade normal bir gelişim gösterme eğilimindedir (Jung, 2013: 23). Hikâyede ele alınan çocuk da başlangıçta oldukça normal bir insandır. Fakat ailesi nedeniyle tanık olduğu hayat onu nevrotik bir vaka haline dönüştürmüştür. Yazarın, klasik bir anne-babaya saygıyı öğütleyen yaklaşımdan ziyade, bir pedagog hassasiyetiyle anne, baba ve çocuk ilişkisini ele aldığını görürüz. Hikâye, aile ilişkilerinin önemine vurgu yapar. Toplumdaki insanlarda bulunan dengesizliklerin kaynağının, aile olduğuna işaret eder. Ailenin çocuğuna merhametini göstermesi, olumsuzlukların çocuğun önünde yaşatılmaması aksi takdirde bütün bir geleceğin kaybına neden olacağı vurgusu yer alır. Hikâyenin yazıldığı yıllar göz önünde tutulduğunda yazarın, ileri görüşlülüğü açıkça belirgin hale gelir.

Memduh Şevket Esendal’ın *İki Ana İki Kız* hikâyesi, iki farklı annenin ilaç içmemek için direnen kızlarına büyük bir sabır ve şefkatle ilacı içirme süreci anlatılır. Hikâyede annelerin çocuklarına karşı büyük bir sabır ve şefkate sahip oldukları vurgulanır. Annelerin bu konudaki değeri öne çıkarılır.

Seni Kahve Paklar hikâyesinde, kahvede kendisiyle alay edildiği için kahveye gitmeyen bir adamın evinde kızına harf öğretme bahanesi ile öfkesini küçük çocuktan çıkarmaya çalıştığı bir ebeveyn-çocuk ilişkisi ele alınmıştır. Küçük kız hem küçüktür hem de cızlız bir çocuktur. Babası kızına eski harflerle okuma öğretmeye çalışır. Babanın bu eğitimi verecek donanımı olmamasına karşın çocuğun her bilemediği harfte kendisine şiddet uygular. Kızın annesi ve babaannesi bu durumdan çok şikâyetçidir fakat ellerinden de bir şey gelmez. Bir gün ders çalışıp baba kızdığı sırada çocuk bayılır. Baba kendisini hapse atacaklar diye çok korkar. Doktor gelir, çocuğa bakar ve babayı da

“*Senin gibilerini kahve paklar*” (Esendal, 2016:167) diyerek onu bu okutma işinden men eder.

Ebeveyn-çocuk ilişkisinde ebeveynlerin aslında kendilerinin bir sorunu olmasına rağmen bunun verdiği can sıkıntısını güçlerinin yettiği çocuklarından çıkarmaları eleştirilir. Esendal, hikâyede oldukça kötü bir baba örneği ele almasına karşın bu babayı dahi cezalandırmaz.

Karga Yavrusu hikâyesinde çocuğunu bir karga yavrusunu beslemek istediği için haksız yere büyük zarar vererek döven bir baba konu edilir. Çocuk bayılınca bu baba da devletten korkar ve kaçır. Çağrılan doktora yalvarmalar sonucu şikâyet etmesi engellenir. Bu hikâyede halkı çocuğuna karşı gösterdikleri şiddetin boyutları hakkında eğitmek isteği vardır.

Ana Baba hikâyesinde birbirlerine karşı kuvvetli bir sevgi bağları olduğu için ailelerin çocuklarıyla yaşadıkları tartışmaların gerçek bir kırgınlığa sebep olamayacağı vurgulanmak istenir. Bir baba kızlarını sosyal normların sıkıştırmasından ziyade daha özgür yetiştirir. Küçük kızının merakından dolayı ona güvercin alır, sokakta oynamasına engel olmaz. Ekonomik durumları çok iyi olmayan bu ailede baba öğretmenlik yapmasına rağmen akşamları da ek iş olarak saat tamirciliği yapar. Küçük kız bir gece babasının yanına uğrar, onu tamir yaparken izler. O sırada eline geçen bir zinciri sallayarak oynar. Babası kandilin camına değmesi durumunda kırılabilceğini söyler. Küçük kız farkında olmadan zinciri sallamaya devam eder, cam kırılır. Babası hiçbir şey söylemez, susar. Bu durum küçük kızın içine çok büyük dert olur. Sabah durumu gören anne ise kızına fazlasıyla kızır. Küçük kız, annesi kızdığında suçluluğunun hafiflediğini hisseder. “*Bir suç yaparsam, babamın susuşundan korkar, beni kızdırsa da ananın yürekte üzüntü bırakmayan söylenişlerini arar ve sanırım ki, anamı daha çok severim.*” (Esendal, 2018: 70).

Hikâyede anne ve babanın suçu olan çocuğa karşı farklı tutumları vardır. Çocuğun bunlardan en çok pişmanlık duyduğu ise babasının kötü duruma dair bir şey söylemeyip susması olur. Annesi ise tüm kızgınlığını dili ile ifade eder bunda da çocuk kendisini haklı konumda hisseder. Fakat her iki durumda da aile olmanın güçlü bağı kırgınlıkları siler.

F. Celal Göktulga’nın **Bunaklar** hikâyesinde hayatında ciddi bir sorumluluk almamış, zenginlik ve rahat içinde büyümüş bir adamın olgunlaşamaması ve ruh sağlığının

sağlıklı olmadığı ele alınır. Anlatıcının kırk yıllık dostu olan Rusihi küçüklüğünden beri yokluk görmemiş, “*Ortaköyün üstündeki koca konakta, dadılar, tayalarla*” (Göktulga, 1943: 67) büyüyen bir gençtir. Fransa’da mühendislik eğitimi almış olsa da oradan bilgiden çok yeni kıyafetlerle donanarak ülkeye döner. Anlatıcı arkadaşı Rusihi’yi seneler sonra ziyaret eder. Ailesinden kalma konakta yaşlı dadısıyla tek yaşayan Rusuhi, bir kadın gibi ev işlerine titizlenen, dadısının yediği şekerleri sayan garip bir hal almıştır. Anlatıcı, Rusuhi’nin bir bunak olduğunu düşünerek evden koşarak kaçır.

Hikâyede maddi ve manevi bir kuşatmayla büyütülen bir çocuğun, büyüdüğünde üzerine alması gereken sorumluluklardan kaçtığı işlenir. Anlatıcı Rusuhi için, “*Zalim, utanmaz sakallı bebek.. değil mi?*” (Göktulga, 1943: 71) diyerek büyümüş olmasına rağmen hala bir bebek gibi davranan eski arkadaşını eleştirir. Hikâyede varlık içinde yaşayan fakat ruhsal olarak büyümeyen Rusuhi karakteri üzerinden, toplumda çocuk eğitiminde dikkat edilmesi gereken konular üzerinde durulur. Çocuğun küçük yaştan itibaren hayatta sorumluluklar alması, yaşamın nasıl işlediğine dair farkındalık kazandırılması gerektiği vurgulanır.

Sadri Ertem’in *Bir Şehrin Ruh* hikâyesinde bir babanın bencilliği nedeniyle kötü sonuçlarla dağılan bir ailenin hikâyesi ele alınır. Memuriyet hayatı yaşayan bir baba eşinin hastalanması üzerine işine gereken özeni gösteremediği için işten atılır. Zaman içerisinde evin annesi, hastalığının ilerlemesi sonucu vefat eder. Baba iki erkek çocuğuyla baş başa kalır. Fakat kendisini okumuş bir memur olarak ayak işlerini yapmayı gururuna yediremez, çocuklarını gazete, şeker satma işlerinde çalıştırır. Baba, acımasızca çocuklarının kazandığı paraları elinden alır ve bu paraları alkole harcar. Temel ihtiyaçlar olan barınma, giyinme ihtiyaçları ise babanın umurunda değildir. Zaman içerisinde büyük oğlu “*İt gibi sokaklarda dolaşıyorum, gazete satıyorum. Kazandığım boğazıma yetişmiyor. Size verdiğim paralar da cabası.*” (Ertem, 2014:264) diyerek bir otobüs şoförünün yanında muavin olacağını söyleyer ve evi terk eder. Babası bu süreçte dahi çalışmak yerine evdeki yırtık yorgana kadar satarak eline alkol parası geçirmeye çalışır. Küçük çocuk ise bu terk ediliş ile birlikte daha fazla yükü sırtlanır ve bünyesi dayanamayarak hastalanıp ölür. Baba sorumsuzluklarıyla dağıttığı bir ailenin ardından karnını doyurmak zorunda olduğu için ölen oğlunun işini; sokaklarda gazete satma işini yapmaya başlar.

Hikâye ailenin bir arada sağlıklı bir şekilde kalabilmesini fertlerin -özellikle de babanın- üzerine düşen görevleri yerine getirmesiyle mümkün olacağı vurgusunu ön plana çıkarır. Aile içi fiziksel ve psikolojik şiddetin sonuçları okuyucuya gösterilmek istenir. Hikâyede babanın bencilliği, alkol bağımlılığı ve sorumsuzluklarının sonucunda tüm ailesini kaybetmesi bir ceza olarak sunulur. Bu nedenle hikâye geleneksel ahlak anlayışına uygun bir hikâyedir.

Bekir Sıtkı Kunt'un *Hayırsız Evlâd* hikâyesinde bencil bir babanın oğluyla olan ilişkisi konu edilir. İhtiyar olmasına karşın eşi ölünce genç ve güzel bir kadınla evlenmek isteyen Ömer Efendi, oğlu İlyas'ın kendisine karşı çıkması nedeniyle onu evden kovar. Ömer Efendi, evini ipotekleyerek genç ve güzel bir kız olan Nadide ile evlenir. Fakat Nadide değil bir eş, insan olarak dahi Ömer Efendi'ye kıymet vermez. Evden kovulan İlyas da başının çaresine bakar, küçük de olsa bir iş bulur, çalışır. Babası Ömer'in kazandığı paradan kendisine yardım etmediği için kızar ve onu hayırsız evlat olmakla suçlar. Bir gün kahveye İlyas'a bir otomobil çarptığı için öldüğü haberi gelir. Ömer Efendi bu haberle etrafından gördüğü ikram ve yakınlık nedeniyle içten içe ölüm haberinden memnun olur. Ama asıl memnuniyeti otomobil sahibinin bir zengin olduğunu ve para alabileceğini öğrendiğinde yaşar. Mahkemede oğlunun ölümünden dolayı ne kadar üzgün olduğunu büyük bir ustalıkla oynadığı rolle hâkime inandırır ve beklentisinin de üzerinde para almaya hak kazanır. Evlendiğinden beri yüzüne dahi bakmayan genç karısı Nadide, parayı kazandıktan sonra Ömer Efendi'ye iltifatta bulunur. Ömer Efendi, Nadide'ye ve paralara sarılarak uyusa da sabah kalktığında Nadide de paralar da yanında yoktur.

Hikâyede çocuğunun ihtiyaçlarını gözetmeyen baba eleştirilir. Babanın kendi yaşının gereklerini gözetmeden sadece bencil isteklerle hareket etmesi kınanır. Hikâyede paraların çalınmasıyla Ömer Efendi cezalandırılır, bu nedenle ahlaki anlayış olarak geleneksel anlayışta ders verici bir hikâyedir.

Baba ve Kızı hikâyesinde kızına dini gerekçelerle baskı uygulayan bir babanın yanlış tutumu ele alınır. İmam Halil Efendi, kızı Hatice'yi “*açılır, saçılır, sukut eder ve gâvur olur diye*” (Kunt, 1941: 50) pek sıkı, katı bir şekilde yetiştirir. Evlenme çağı geldiğinde ise Halil Efendi hiçbir talibi beğenmez ve kızını kimselere vermez. Fakat baskı altında yetişen Hatice, gördüğü küçük bir erkek ilgisine kapılarak büyük yanlışlara sürüklenir.

Hatice, âşık olduğunu sandığı erkeğin bir dolandırıcı olduğunu anlayınca eve dönemez ve bir hayat kadını olur.

Hikâyede çocukların eğitim görmesi, baskı altına alınmaması vurguları yapılır. “*Bir erkek temasından ve erkek yakınlığından uzak geçirilen hayatı, onu her memnuda olduğu gibi, daha çok muhteris ve şehvetli yapmıştı. Ona her erkek güzel ve cazip geliyordu.*” (Kunt, 1941: 53). Genç kızın daha fazla baskı altında tutulması onun yanlış hayatların içine çekilmesini daha da kolaylaştırır. Hikâye toplumu çocuklarını daha eğitilmiş ve çağdaş temeller üzerine yetiştirmesi gerektiği sonucuna götürür. Ahlaki olarak baskıcı babanın kızının hayat kadını olması bir cezalandırmadır. Bu nedenle hikâye geleneksel, ders verici ahlak anlayışındadır.

Sait Faik Abasıyanık’ın *Semaver* hikâyesinde genç bir adamın annesi ile olan sevgi bağı konu edilir. Ali adındaki genç adam ve annesi fakir bir mahallede, küçük bir yaşamı huzur içinde paylaşmaktadır. Ali bir fabrikada çalışıp evin geçimini sağlar. Annesi ise Ali hala küçük bir çocukmuşçasına onu sever onunla şakalaşır ve evi çekip çevirir. Ali her sabah semaverde kaynayıp hazır olan çay kokusu ile uyanır, annesinin sıcacık sohbetiyle işine uğurlanır. Fakat bir sabah Ali, annesinin kendisini uyandırmadığını fark eder. Annesinin yanına gittiğinde annesinin öldüğünü anlar. Ali ölüden çok korkmasına rağmen annesinin ölüsü ona korkunç gelmez. Annesiz ev ve hayat onun için ıstırap olur.

Hikâyede anne ile çocuğu arasındaki bağ, düzen, huzur ve mutluluk konu edilir. Annenin evde her sabah kaynattığı semaver, aslında kültürümüzde yer eden “ocağı tütme” deyimini çağrıştırır. Evin canlı olması, yaşanabilir olması anlamını ihtiva eden “ocağı tütme” deyimini ile hikâyede kullanılan semaverde kaynayan çay sembolleri genç adam ve annesinin huzurlu ortamını ifade eder. Annenin ölümüyle semaver durur, düzen bozulur, genç adam için hayat çekilmez hale gelir. Hikâyede genç çocuğun annesinin kıymetini yaşıyorken de bilmesi önemsenir ve ön plana çıkarılır. Yazar, okuyucuyu Ali’nin samimi üzüntüsüne ortak eder. Hikâyede ahlaki değer olumlu örnek üzerinden betimlenir.

Stelyanos Hrisopulos *Gemisi* hikâyesinde yaşlı fakat üretken bir denizci dedenin küçük torununa karşı olan sevgisi konu edilir. Stelyanos Hrisopulos, denizcilikle geçimini sağlayan, hayatı evlatlarının acı sonlarını görerek geçmiş birisidir. Trifon, yaşlı adamın küçük kızının ölümünden geriye kalan bir emanettir. Stelyanos, torununun ihtiyaçları ve

istekleriyle yakından ilgilenir. Yaşlı adam, torununun hayallerine dahi değer verir. Ahlaki değer olumlu bir örnek üzerinden ele alınır.

İlhan Tarus'un *Baba* ve *Mahkûmun Mektubu* hikâyelerinde kız çocuğu için tüm hayatından fedakârlık etmiş baba tiplerini ile karşılarız. *Baba* hikâyesinde Osman Bey genç yaşta karısını kaybettikten sonra hayatını kızına adar. *Mahkûmun Mektubu*'nda ise üvey baba, kızının namusunu kurtarmak için cinayet işler, yıllarca mahkûmiyet alır. Hikâyelerde baba figürünün kız çocuk için ömrünü adaması yüceltilir.

Karıncalar Arasında hikâyesinde ülkelerin geçim sıkıntılarını gerekçe göstererek doğumların kontrol altına alınmasıyla sorunların çözüleceği fikri karıncalar üzerinden sembolleştirilerek ele alınır. Büyük bir karınca kolonisi, topraklarının artan nüfuslarına yetmediğinden şikâyet ederek toplantılar yapar. Kimileri yeni topraklar kazanmak için savaşmayı kimileri ise koloninin bölünmesi fikrini ileri sürer. Bu fikirler kabul edilmeyince de yeni doğumların engellenmesi fikri öne atılır. Canlının doğasına ters olan bu teklif daha büyük tartışmalara zemin hazırlar. Hikâyede ülkelerdeki sıkıntıların doğum kontrol sistemleriyle değil, çalışmak, üretmek, fikir ve ürün oluşturmak gibi kavramlar üzerinde kafa yorularak çözüleceği üzerinde durulur. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir.

Kemal Bilbaşar'ın *Tuğla Ocağı* hikâyesinde evine ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen baba, oğlu tarafından öldürülmek istenir. Dal Murat ailesinin geçimini sağlamak için gittiği tuğla ocağında kendi gönül maceralarına kapılır ve ailesinin maddi ve manevi destek göstermez. Bir gün Dal Murat'ın oğlu Mehmet, babasının yanına gelir. Ocağı jandarma basar, Mehmet'i köyün ağası Satioğlu'nu öldürmekten tutuklar. Mehmet bu esnada annesinin ağır hastalandığını, kardeşinin namusunu Satioğlu'nun kirlettiğini babasına öfkeyle haykırır. Jandarma Mehmet'i götürdüğünde babası oğlunun bohçasını açar. Bohçadan dinamitler çıkar. O zaman oğlunun kendisini de öldürmeye geldiğini anlar. Yaptıklarından utanan Dal Murat dinamitleri kendi eliyle kurup intihar eder.

Hikâyede babanın ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği ele alınır. Bu sorumluluklar yerine getirilmediğinde ise aile birliğinin bozulacağı geri dönülmez sıkıntıların yaşanacağı vurgulanır. Geleneksel ahlak anlayışı ile sorumsuz baba cezalandırılır.

Amasralı Gemiciler hikâyesinde ailelerin çocuklarından bir yaşam beklentisi içerisinde olması konu edilir. Ali Reis ve tayfası Rusya'ya yük gemisiyle giderler. Gemide Ali Reis'in genç oğlu Hüseyin de vardır. Hüseyin memleketlerinde Emine ile nişanlıdır ve düğünleri için çalışmaktadır. Ali Reis oğlundan gizli bir gurur duyar. Rusya'ya vardıklarında tayfadan Tortu adındaki genç, Hüseyin'i hayat kadınlarıyla zorla tanıştırır. Hüseyin bu kadınlardan İlenga'yı uzun süre reddetse de Rus kadın onu tuzağına düşürür. Rusya'dan ayrılma zamanı geldiğinde Hüseyin, babası Ali Reis'in karşısına çıkarak geri gelmeyeceğini söyler. Babası onu ikna edemeyince sinirlenir ve vurur. Hüseyin ölür.

Hikâyede ailelerin çocuklarından beklenti içerisinde olması, beklentilerin yerine getirilmediğinde ise geri dönüşü olmayan büyük sorunların ortaya çıkacağı fikri yer alır. Hüseyin kötü arkadaş çevresinin kurbanı olmuş ve istemediği bir hayatın içine çekilmiştir. Hüseyin ailesini, nişanlısını, memleketteki sosyal çevresini reddetmiş böylelikle babayı da zor durumda bırakmıştır. Hikâyede geleneksel ahlak anlayışı ile ailesinin beklentilerini reddeden çocuk cezalandırılmıştır.

Samim Kocagöz'ün Güllü Bahçe hikâyesinde yaşlı bir adamın çocukluk anısı ele alınır. Hikâyenin anlatıcısı sık sık konuşmalarını dinledikleri yaşlı adamın küçükken bir bayramda kız kardeşiyle yaşadığı hatırasını dinler. Bayram geleneklerinin geçtiği hikâyede iki kardeş bayram yerinde gördükleri ve bir aldatmaca olan güllü bahçe gezisini merak ederler. Babaları izin vermeyince gizlice bu gezintiyeye giderler. Fakat umduklarını bulamaz tozlu yollardan gerisin geri dönmek zorunda kalırlar. Babası anlayınca çocuklara çok kızar fakat çocukların hatalarını anladıklarını görünce onları affeder. Hikâyede sıcak bir aile yuvasında bayramların eski geleneklerinin ele alındığını görürüz. Hikâyede ailenin sözünü dinlemek gerektiği vurgusu yer alır. Bu nedenle geleneksel bir ahlaki anlayışa sahiptir.

Tarık Buğra'nın Oğlumuz, Ömer, Buhran hikâyelerinde çocuğun ebeveynler için birer ruhsal destek görevi gördükleri vurgusu yapılır.

Oğlumuz hikâyesinde genç bir erkek çocuğunun ailesinden uzaklaşıp sevdalarına, ayrılıklarına, hayatını kurma endişelerine, arkadaşlık ilişkilerine yönelmesi sonucu ailesinde ortaya çıkan derin kaygı duygusal bir şekilde ele alınır. Anne oğlunu gece yarısına kadar pencere önünde endişeyle bekler. Babası endişelerini belli etmek istemez, fakat oğluyla bu konuyu konuşmak için yanına gittiğinde onun küçüklüğünden itibaren

tüm hayatı aklından geçer. Uyuyan oğlunu kendi gençliğine benzeten baba, onu uyandırmaya dahi kıyamaz ve öperek odadan ayrılır.

Hikâyede insanın birey olması ile bir aileye ait çocuk olması arasındaki çatışmada olaylara ailenin penceresinden bakılır. Aile, genç çocuğunda hala kendilerine ait küçük çocuğu görmek ister. *“Biraz hasta olmanı bekler gibiyiz. Hala bize ait olduğun günlerdeki gibi kalmanı istiyoruz. Değişebileceğin aklımıza dahi gelmiyor.”* (Buğra, 2019: 24). Hikâyede çocuğun birey olma serüveninde aslında her insanın benzer yollardan geçmesi gerektiği ve ebeveynlerin çocuklarını kaybetmemek için bu duruma anlayışla yaklaşmaları gerektiği vurgusu yapılır. Hikâye hümanist bir tarzda ahlaki değerlerin betimlenmesi yoluyla ele alınır.

Ömer hikâyesinde anlatıcının ve eşi Hürrem Hanım'ın yaramazlıklarında şikâyet ettikleri oğlu Ömer'in aniden ağır hastalanması üzerine gelişen duygusal değişim konu edilir. Ömer ve Ayla kardeşlerdir ve artık alışılmışçasına sabah erkenden kavgaya tutuşurlar. Anne ve babaları da bu duruma alışmış gibidirler. Fakat bir gün ağabey Ömer hastalanıp yatağa düşer. Bütün aile bireyleri Ömer'in gözüne bakıp iyileşme izleri arar ve kalkıp yine şikâyet edecekleri sıkıntılar vermesini beklerler. Fakat Ömer her geçen gün daha da ağırlaşır. Baba bahçedeki ayvaların olgunlaşmasından dahi oğlu Ömer'e dair endişelerini dile getirir. *“Ayvalar olmak üzere... Biterse kim tırmanacakmış? Biterse, seni kim üzecek, beni kim endişelendirecek, beni hangi endişe hayata bağlayacak sonra? Biterse, Fenerbahçenin santrforluğunu kim yapar sonra? Biterse, İngiliz milli takımına, hem de son dakikada galibiyet golünü kim atar sonra? Biterse, Türkiye'yi elektrikle kim donatır sonra?”* (Buğra, 2019: 66). Anlatıcı ailenin kuşatılmışlığının ve Allah'ın yardımıyla bu yükü atlatacaklarına inanır. Ömer bir süre sonra iyileşir, eski günlerdeki gibi aile tartışmanın tatlı keyfini yaşarken zihinlerinde birbirleri için ne kadar değerli olduklarını düşünürler.

Oktay Akbal'ın Soluk Resimler hikâyesinde yazarın eski aile albümüne bakarken erken yaşta kaybettiği babasına karşı özlem duygularıyla karşılaşırız. Yazarın babası daha kırk beş yaşında hayata gözlerini yummuş yaşadığı dönem içinde de gerek dünyanın gerek ülkenin karmaşık yaşantıları içinde birçok zorluklar yaşamış birisidir. Resimde mutlu bir aile tablosu karşısında yazar güzel günleri özlemle anar. *“Gene başka bir resim, bunda da bütün aile bir arada. Şimdi her biri ayrı ayrı yerlerde olan bu insanlar bir an süren birleşmelerinin huzurunu yıllardan beri ancak bu soluk*

fotoğrafların içinde devam ettirebiliyorlar.” (Akbal, 2019: 164). Hikâyede yazarın kendi hayatından bir anı, duygulanma anı ele alınmıştır. Yazar babasını ile olan ilişkisini de hümanist bir tavırla insan sevgisi değerini ön plana çıkararak ele alır.

Dönemin hikâyelerinde ebeveyn çocuk ilişkisinde baba ile çocuk arasındaki ilişki üzerinde çokça durulur. Geleneksel toplum yapısında bulunan babanın sert duruşu, fiziksel ceza uygulamasının normalleşmesi, çocuğu sevgisini göstermemesi gibi konular eleştirilir. Hikâyelerde yeni toplumsal yapı için ailelerden sağlıklı çocukların yetişmesine rehberlik edecek merhamet, çocuğun yaşına göre davranma, çocuğa sevgi ve ilgi gösterme gibi telkinler yapılır. Uşaklıgil *Büyük Adam* hikâyesinde babanın çocuğa sevgisini göstermemesini eleştirir. Esendal'ın *Seni Kahve Paklar ve Karga Yavrusu* hikâyelerinde kendi sorunlarından dolayı hissettiği öfkeyi çocuğunun üzerinde fiziksel şiddet uygulayarak atmaya çalışan baba karakteri eleştirilir. Sadri Ertem'in *Bir Şehrin Ruhu* hikâyesinde evin annesi ölür. Baba iki çocuğu ile yalnız kalır. Fakat babanın bencil ve sorumsuzca davranışları nedeniyle iki çocuktan birinin evi terk etmesi diğerinin ölmesi ile ailenin dağılması konu edilir. Baba bencillik ve sorumsuzlukları nedeniyle eleştirilir. Bekir Kunt'un *Hayırsız Evlâd* hikâyesinde annenin ölümü üzerine baba kendi zevkleri uğruna çocuğunu evden kovup ölümüne sebep olması nedeniyle eleştirilir. *Baba ve Kızı* hikâyesinde de dini öğretilerle kızını fazlaca zorlayan babanın kızı evden kaçır ve hayat kadını olur. Kemal Bilbaşar'ın *Tuğla Ocağı* hikâyesinde kendi gönül maceraları peşinde koşan bir babanın kızı, oğlu ve eşinin hayatlarını alt üst etmesi eleştirilir. Oğlu bu nedenle babasından nefret eder ve onu öldürmek ister. Esendal'ın hikâyeleri dışında diğer hikâyelerde geleneksel, ders verici ahlak anlayışındadır. Bu eserlerde babalar bencillikleri, zorbalıkları nedeniyle değer kaybı, ölüm, sevdikleri kadın tarafından dolandırılma, çocuklarının hayatlarının kötü sonlanması gibi cezalara uğrarlar.

Hikâyelerde olumlu ebeveyn çocuk ilişkisi daha çok anne ile çocuğu arasındaki olumlu ilişkilerde yansımasını bulur. Esendal'ın *İki Ana İki Kız ve Ana Baba* hikâyelerinde olumlu ebeveyn ilişkisi gözlemlenir. Sait Faik'in *Semaver* hikâyesi sağlıklı bir anne-oğul ilişkisi için oldukça verimli bir örnektir. Çünkü genç adam annesinin değerini annesi hayattayken de bilmektedir. Anne de fedakâr ve çocuğunu kuşatan bir anne modelidir. Yine yazarın *Stelyanos Hrisopulos Gemisi* hikâyesinde yaşlı bir dede erkek olmasına, yaşlı olmasına rağmen ölen kızının emaneti küçük torununu olumlu bir

ebeveyn ilişkisi kurarak büyütmeyi başarır. İlhan Tarus'un *Baba ve Mahkûmun Mektubu* hikâyelerinde baba karakterinin çocukları için kendi hayatlarını feda etmesi yüceltilir. Üstelik *Mahkûmun Mektubu'nda* baba üvey baba olmasına rağmen kızının namusuna zarar gelmemesi için katil olur. Oktay Akbal kendi babasıyla olan olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisini bir anı değerinde ele alır. Hikâyelerde babaların isterse çocuklarıyla doğru ve güvenilir ebeveyn ilişkisi kurabileceğinin mesajı verilir. Sağlıklı çocuk ebeveyn ilişkisi kurulan çocuklar mutlu, hayata tutunan, ebeveynini kaybetse dahi özlemle onu anan bireyler olarak karşımıza çıkar.

Dönemin hikâyelerinden çocuk-ebeveyn ilişkisinde Gürpınar'ın gayri meşru olarak değerlendirilen çocukların eğer toplum tarafından kuşatılırsa topluma faydalı bir birey olarak katılacağı vurgusu vardır. Yazar bu çocukların masum olduğu, soya çekimle ailesi gibi olacağı inançlarının gerçek olmadığını topluma benimsetmek ister. Uşaklıgil ailedeki nevrozun çocuğa yansıtılması durumunda çocuğun da bu nevrozun yansıtıcı olacağı ele alınır. Göktulga ise *Bunaklar* hikâyesiyle çocuğun küçük yaştan itibaren hayatın bir parçası haline gelmesi için sorumluluklar verilmesi gerektiğini ele alır. İncelediğimiz dönemin son dönemlerinde eser veren Tarık Buğra ise zamanın sıkışmışlığı içinde çocuğun bir sorun kaynağı gibi algılanmasına karşın kaybedilmesi durumunda aslında ebeveynlerin hayatlarında ne kadar büyük bir öneme sahip olduklarını ele alır. Çocuğun kıymeti, ilişkilerin her iki tarafın ruh ve beden sağlığı için dikkatle yönetilmesi gerektiği vurguları vardır.

Hikâyelerde sağlıklı bir toplumun kurulması için aileler içinden topluma karışan bireyler olan çocukların ruh sağaltımları için -özellikle de toplumumuzun geleneksel sert karakterleri babaları- ebeveynleri uyarıcı bir eğitim amacı güdüldüğü görülür.

3.1.3. Yurt ve Millet Sevgisi

Bir halkın aynı amaçlar doğrultusunda üzerinde bir araya geldiği, kültürünü ve yaşam koşullarını meydana getirdiği toprak parçasına vatan, yurt denir. Türkler için yurt sevgisi, onun için her şeyini feda etme bilinci tüm dünyanın ilgisini çeken, Türk milletini de asırlardır ayakta tutan güçlü bir değerdir. Kültürümüzde çocuklar daha doğar doğmaz “vatana, millete hayırlı bir evlat olsun” dualarıyla karşılanır, asker olup şehit olduğunda bu şehitlik şeref olarak kabul edilir. Doğan, “*Toprak olmadan*

hâkimiyet, hâkimiyet olmadan da vatan olmaz.” diyerek vatanın önemini belirtir (2007:133).

Türkçe Güncel Sözlük’te yurtsever sözcüğü “*Yurdunu, milletini büyük bir tutku ile seven, bu uğurda her türlü özveriye katlanan (kimse), vatansever, vatanperver.*” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Bu tanımdan yola çıkarak incelememizde yurt ve millet sevgisi değerini beraber inceledik.

Dönemin hikâyelerinde yurt ve millet sevgisi değeri konusunda okuyucuyu eğitmek yerine vatanın, anadilin, milletin kıymeti konusunda farkındalık oluşturmak istendiği görülür. Cumhuriyet devrinin kuruluşu için geçen Kurtuluş Savaşı dönemine ait zorlu sürecin etkilerinden çıkılmasına rağmen vatan ve millet sevgisi daha genel ve duygusal anlar üzerine kurulu hikâyelerde ele alınmıştır. Hikâyelerde yurt özlemi, İstanbul özlemi, anadil, Türk’ün ezilmemesi gibi konular üzerinde durulmuştur.

Halid Ziya Uşaklıgil’in *Gezgincilik Duygularından* hikâyesinde ömrünün yarısından fazlasını yurt dışında gezmeye geçiren bir kişinin yabancı memlekette bulunma ile kendi memleketinde bulunmaya dönük düşünceleri yer alır. Hikâye kahramanı, daha yabancı şehre varır varmaz aynı dili konuşmadığı, gidilecek yönü tayin edemediği için sıkılır. “*(...) bilinmemiş cihan ile burada ilk temasınız, onun ruhuyla sizin ruhunuz arasında ilk çarpışma vukua [meydana] gelir.*” (Uşaklıgil, 2011a: 72). Kalınacak otele gidildiğinde bir oda numarası verilir. Anlatıcı otelde verilen oda numarasını da o memleket için ifade ettiği değer olarak görür ve yine yalnızlık hissi yaşar. “*Sizin burada isminiz, odanızın üzerinde hüviyet cüzdanınızın yerini tutan rakamdır.*” (Uşaklıgil, 2011a:74). Oradakiler için anlatıcı bu rakamın karşılığı olan paranın değerindedir. Anlatıcı, tüm şehri gezse de yabancı memlekette, ancak küçük otel odasında kendisini güvende hisseder. “*Düğmelere dokunarak birer birer gecenizde mini mini güneşler yaratırsınız. Ve artık kanaat gelir ki pencerenizi, kapınızı kapayınca bu dört duvarın içindeki havaya tehlikesiz, tecavüzsüz [rahatsız edilmeden], müdahalesiz tasarruf [kullanım] hakkı sizindir.*” (Uşaklıgil, 2011a: 75). Anlatıcı, evine, dostlarına, yurduna dönme zamanı gelince büyük bir sevinçle eşyalarını toparlar.

1935’te yazılan bir hikâye olarak yurt dışına gezmek için gitmek insanları cezbedecek bir fikir olmasına karşın yazar yurdunda olmayı mutluluk sebebi saymaktadır.

Küçük Hamal hikâyesinde, on yaşlarındaki yoksul bir Türk çocuğunun, ücretini vermeyen yabancı uyruklu bir kadından parasını almak için çaresizce peşinden

koşmasının öyküsü yer alır. Yazar, yağmurlu bir günde Galata’da on yaşlarında bir Türk çocuğunun, kuzeyli olduğu anlaşılan (Slav ya da İngiliz) sarışın, zengin giyimli bir kadının arkasından alacağı bir para kaldığı için ağlayarak koştuğunu görür. Çevredeki diğer hamallar, küçük çocuğu gülerek izler. Diğer insanlar ise tamamen duyarsızdır. Çocuk, kadının peşi sıra koştukça yoluna çıkan Musevi tellal, Bulgar manav, Ermeni aşçı, Rum leblebici, fıstıkçı Acem, bozacı Arnavut gibi Osmanlı tebaasının farklı milletlerinden kişiler, çocuğa niçin ağladığını ve koştuğunu sorar. Fakat hiçbirisi bir girişimde bulunmaz. Yazarın da bir Türk olarak bu durum çok zoruna gider, bir şeyler yapma arzusundadır. *“Birden ruhumun derinliklerinde sızlayan bir şeyle bu küçük hamala, bu ağlayarak koşan kanımın yavrusuna dikkat ettim.”* (Uşaklıgil, 2017: 62). O sırada çocuğun yanından geçen bir Türk askeri, çocuğa niçin ağladığını sorar, cebinden para çıkarıp çocuğa verir. Türk askeri, çocuğa *“bir daha ağlamayacaksın”* (Uşaklıgil, 2017: 65) der. Çocuk, bunun üzerine biraz önce derdine kayıtsız kalan yabancılara gülerek gider.

Hikâyenin yazıldığı dönem düşünüldüğünde Osmanlı devletinin çoklu millet yapısının dağıldığı, Türk milliyetçiliğinin öne çıktığını görürüz. Bu nedenle hikâyede farklı milletlerden kişilerin çocuğa karşı duyarsızlığına karşı, Türk askerinin çocuğa ilgisini öne çıkarır. Yazar bu hikâyede millet sevgisi değerini, ısrarlı bir şekilde vurgular.

Refik Halid Karay’ın **Yara** hikâyesinde Osmanlı Devleti zamanında Suriye’deki gücünü ve oradaki halka ait yaşantıyı aktaran bir hikâyedir. Bir Osmanlı Subayı olan anlatıcı, Suriye’de Sultan Hamit’in görevlendirmesiyle çöl çiftliklerinden birinde müdürdür. *“O zamanlar böyle yerlere subaylardan kâhya, askerlerden korucu gönderilirdi; aşiret Araplarının akınlarına karşı koymak için...”* (Karay, 2018: 9). Bir gece bir Arap kabilesi büyüğü başka bir kabileyle giriştikleri çatışma nedeniyle adamlarıyla birlikte Osmanlı korumasındaki çiftliğe sığınma talebiyle gelir. O gece Arap kabilesinin adamlarından birisi yaralıdır. Kabile büyüğü onun yarasını ilkel yollarla temizler, yaranın üzerine kızgın zeytinyağı döker. Anlatıcı yaralı adamın hiç sesini çıkarmadan durabilmesini büyük bir şaşkınlıkla izler.

Hikâyede değerler eğitimi anlamında örtük bir değer gönderimi vardır. Yazar hikâyeyi 1938 yılında kaleme aldığı Suriye gibi önemli bir toprak artık Türk hâkimiyetinde değildir. Hikâyede ise bir Türk subayının görevlendirildiği çiftlik, sosyal nizamın yönetildiği merkez konumundadır. Arap kabilesi, genç bir Türk subayı dahi paşa olarak

görür. Hikâyede Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet gücü, otoritesi vurgulanır. Yazarın milletin ve Türk askerinin gücüne ait göstermiş olduğu saygı ve hayranlık nedeniyle yurt sevgisi değeri olarak ele aldık.

Çıban hikâyesinde *Yara* hikâyesindeki benzer şekilde Osmanlı askerinin Arabistan bölgesindeki hâkimiyeti vurgulanır. Hikâyede Osmanlı Devleti'ne yakın iki kabilenin aralarındaki çatışmayı bitirmek için görevlendirilen Osmanlı subayının bölgeye gidişi ve orada bir sineğin ısırması üzerine tehlikeli bir çıban çıkarması anlatılır. Osmanlı subayına gösterilen saygı ve çıbanın iyileşmesi sürecinde gösterilen özen bölgenin Osmanlı hâkimiyetine olan saygısının bir ifadesidir.

Eskici hikâyesi yazarın yurt ve Türkçe özlemini açık bir şekilde ifade ettiği hikâyesidir. Beş yaşındaki küçük Hasan anne ve babasını kaybedince Arabistan'da yaşayan halasının yanına gönderilir. Hasan, halasına gönderilme sürecinde ilk kez yabancı bir milletin içine düştüğü gerçeği ile bindirildiği vapurda karşılaşır. Vapurdan sonra bindirildiği trende ise “*artık anadili büsbütün işitilmez*” (Karay, 2018: 15) olur. Halası küçük çocuğu istasyondan alır ve evlerine götürür. Küçük Hasan artık her şeyiyle yabancı bu yerde yaşamaya başlar. Bu süre içinde konuşulanlardan anladıkları da olur fakat küçük çocuk inatla susar.

Bir gün evin önüne gelen bir eskicinin İstanbul'da gördüklerine benzer halleri ve eskicinin çivileri ağzına alması üzerine keyiflenir. “*Nerede kimlerle olduğunu keyfinden unuttu, dalgınlığından ana diliyle sordu. Çiviler ağzına batmaz mı senin?*” (Karay, 2018: 17) diye ağzından Türkçe sözcükler fark etmeden dökülür. Eskici de Türk'tür ve Türkçe konuşan birisiyle karşılaşınca şaşırır. İkisi de özlemle ana dilleriyle dertleşirler. Altı aydır susan Hasan, Kanlıca'daki evlerini, komşularının oğlu Mahmut'la balık tuttuğunu, annesiyle doktora giderken tünele bindiklerini, bir kere de kapıya beyaz boyalı hasta otomobili geldiğini “*Durmadan, dinlenmeden, nefes almadan, yanakları sevincinden pembe pembe, dudakları taze, gevrek, billur sesiyle biteviye konuşuyordu.*” (Karay, 2018:18) anlatır. Eskici işini yavaştan alır fakat yine de bitirip gideceğini söylediğinde çocuk dayanamaz, ağlar. Sert, kaba görünümlü eskici de dayanamaz, o da ağlar.

Hikâyede yazarın Türkçeye ve ülkesine karşı sevgi ve özlem duyguları küçük bir çocuk üzerinden işlenir. Ana dili bireyin kendisini en iyi ifade edeceği temel araçtır. Dil bireyin kimliğidir. Yabancı bir milletin içine tek başına düşen Hasan da kimliğini

kaybetmenin hüznü ve öfkesi ile konuşmaz. Hikâyede millet olma, yurdunda yaşayabilme, dilini özgürce konuşabilmenin önemi vurgulanır.

İstanbul hikâyesinde İstanbul'dan, yurdundan ayrı kalmanın verdiği özlem ve hüznün işlenir. Yazarın sürgün yıllarında içinde büyük bir dert olan memleket, aile ve özellikle de İstanbul özlemini gördüğümüz hikâyelerinden birisidir. Hikâyede Mezopotamya bölgesinde petrol aramak görevi nedeniyle bulunan bir grup Türk mühendis, sosyal yaşamlarını ve eğlence hayatlarını da bir yandan sürdürürler. Böylesi bir eğlence için sokağa çıktıklarında içlerinden birisi, çöl ikliminin hâkim olduğu yere inat, güzel bir bahçe içinde hüznü bir kadının oturması dikkatini çeker. Genç adamın yanındaki arkadaşları kadın için "*Türkçe bilir, sohbeti de güzeldir...*" (Karay, 2018: 90) der. Vatan ve İstanbul hasreti çeken bu iki insan bol bol İstanbul'u konuşur, özlemlerini dindirmeye çalışırlar.

Yazar, incelediğimiz hikâye kitabında "yad ellerde" kalındığında insanın dağa, taşla yabancılaşmasının kötü hissi yanında kişinin kendi diliyle konuşamamasını büyük bir sınırlandırılma olarak görür. Bu hikâyede de iki insanı bir araya getiren dillerinin ortak oluşudur. Hikâyenin sonunda kadının uyuşturucu bir madde ile kendinden geçerek kendisini İstanbul'da hayal edebilmesi ve genç adamın da bu nedenle o maddeye yönelmesi hikâyeyi eğitim açısından soru işaretleri bırakır hale getirir. Fakat dilin önemi üzerinde durulması açısından yazarın önemli hikâyelerinden birisidir.

Kaçak yazarın vatan sevgisi ve ondan ayrı kalındığında duyulan özlemi vurguladığı bir hikâyesidir. Hikâye birinci Dünya Savaşı yıllarında Ruslarla çarpışan bir Türk askerinin Ruslara esir düşmesi ile başlar. Genç asker, Rusların elinde daha fazla kalamayacağını düşünür ve büyük bir risk alarak kaçmaya karar verir. "*İenseisk'ten Angara Irmağı'nı tutarak Çin'e gidecek, Çin'i geçecek. Amerika yoluyla memleketime dönecektim ve tekrar harp edecektim. Delilik? Gençlik? Vatan hasreti ve intikam ateşi?... Hepsi!*" (Karay, 2018: 71). Genç asker kaçır fakat aşırı soğuk nedeniyle büyük zorluk yaşar. Alman bir aile bir geceliğine onu evlerinde saklar. Genç asker o gecenin toparlanmasıyla kaçmayı başarır. Yaşadıklarını ise yıllar sonra yurdunda kaymakam olarak etrafındakilere anlatır.

Hikâyede vatan sevgisinin büyüklüğü ve esaretin ağırlığının insana imkânsız olanı dahi yaptıracak gücü vereceği vurgulanır. Hikâyenin anlatıldığı zaman kaymakam olan fakat hikâye olaylarında genç bir asker olarak ölümü pahasına riskler göze alan kişi üzerinden

sembolik mesaj verilir. Anlatıcının bugün kaymakam makamında rahat görünmesine rağmen geçmişte bu rahatlık için çok büyük bedeller ödediği belirtilir. Millet olarak da bir refah seviyesine, vatan bütünlüğünün kesinliğinin sağlanması gibi büyük bir rahatlık içinde olmamıza rağmen, geçmişte imkânsıza yakın bir şekilde esaretin zincirlerinin kırıldığı ve bunun için çok büyük bedeller ödendiği ima edilir.

Kenan Hulusi Koray’ın *Bir Hudut Oyunu* hikâyesi konusunu Ömer Seyfettin’in yaşanmış bir anısından alır. Hikâyedeki kahramanın ismi de Ömer’dir. Türk-Bulgar sınırında görev yapan askerler aralarında bir husumet çıkmadığı zamanlar haftada bir kez birbirlerini misafir ederler. Fakat Bulgar askerler Türk tarafını milliyet boyutunda taciz edici davranışlar içindedir. *“Hepsi de taze bir milliyet havası ile dolu genç ve tirendaz zabıtlardı. Bahusus ki ihtiyar bir imparatorluğun yanı başında bulunuyorlar; onun bol meyvalarla ağır bir halde aşağı sarkan dallarına vakit vakit taş atmaktan hoşlanan yaramaz bir çocuk gibi hareket ediyorlardı.”* (Koray, 1940: 110). Bulgar askerler bir hafta Ömer’i yemeğe davet ederler. Davette güzel yemekler ve şarabın yanında Türk kadınının kıyafetlerini giydirdikleri bir çingene kadını oynatırlar. Bu durum Ömer’in zoruna gider, onların hepsini vurmaya düşünür fakat bundan vazgeçer. Ömer ertesi hafta Bulgar askerleri yemeğe davet eder. Davette o da güzel yemekler ve içecekler hazırlar. Bu yemeklerin sunumunu ise Bulgar bir genç olan Dimiko’ya yaptırır. Ömer, Bulgar askerlerine *“Gospondinler; diye tekrarladı; geçen hafta bana verdiğiniz ziyafetin şerefine... Yalnız geçen haftaki çingene idi. Bu halis Bulgar. Hem de erkektir ha...”* (Koray, 1940: 112) diyerek intikamını alır.

Hikâyede milli duyarlılık ön plana çıkar. Hikâyenin gerçek bir yaşam öyküsü olması ve Ömer Seyfettin’in başından geçmiş olması da hikâyeyi daha anlamlı kılar. Ahlaki anlayış olarak geleneksel ahlak anlayışı ile kötünün cezalandırılması prensibine dayalı bir anlatım gerçekleşmiştir.

Hikâyelerde yurda duyulan özlem, bireyin yurdunda ettiği rahatı başka hiçbir yerde edememesi vurgularını görürüz. Uşaklıgil, Karay çeşitli sebeplerle yurt dışında bulunan karakterlerin yabancılık hissiyle huzursuzluk ve mutsuzluk içinde oldukları üzerinde durur. Bu karakterler yabancı insanların şekillerinden dillerine kadar her şeyi garipser ve kendilerini kötü hissederler. Karay’ın *Eskici* ve *İstanbul* hikâyelerinde yabancılar içinde kalan karakterler kendisi gibi Türk olan kişilerle karşılaştıklarında kendilerinden geçecek kadar rahatlar ve özlem giderirler. Uşaklıgil’in *Küçük Hamal* hikâyesinde

dönemin kozmopolit yapılı Osmanlı Devleti'nden çıkıp milli bir devlete evrilen Türkiye için millet sevgisi ile karşılaşırız. Koray da Türk milletinin küçük düşürülme çabasını kabul edemez ve Ömer Seyfettin'in askerliğinde yaşadığı bir anıyı ele alır. Hikâyelerde vatanın kıymeti konusunda toplumda eğitmekten daha çok farkındalık oluşturma'nın hedeflendiği görülür.

3.1.4. Kahramanlık

Türk toplumunda, “ben”den önce “biz” kavramının yerleştiği bireyler toplumunda saygın biri olma hakkı kazanır (Kağıtçıbaşı, 1988: 125). Gerekğinde toplum için kendini hiç düşünmeden feda edecek birey modeli; kahraman, yiğit olarak nitelendirilir. Kendi can korkusu ya da eş dost sevdası nedeniyle vatan ve millet için yiğitlik edilecek yerde, geri durmak utanç meselesi olarak kabul edilir. Türklerde yüğütlik ve cesarete önem verildiğinin önemli kanıtlarından birisi *Dede Korkut* hikâyelerinde çocuklarla ilgili öğrendiğimiz yiğitlik kavramının çocuğa önemi öğretilirken çocuğun isminin kaynağını teşkil etmesidir (Tufaner, 2015: 8). Kahramanlık değeri, Türk tarihi içinde geleneksel değerler kapsamında yeri oldukça önemlidir. Yurt, millet, insan sevgisine bağlı kahramanlık değerinin varlığı ve yaşatılmasıyla uzun yıllardan beri Türk birliği bağımsız bir millet olarak yaşamayı başarmıştır.

Dönemin hikâyelerinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuş, kuruluş için yapılan mücadele dönemi geride kalmıştır. Bu nedenle olsa gerek yüksek hamasi duygular yerine vatan için emek veren Türk askerinin fedakârlığı, cesareti belirtilerek vatan için bedel ödemiş bu kişilerin hak ettikleri değeri görmeleri gerektiği vurgusu yapılır. Hikâyelerde toplumu ve devleti bu konuda farkında olmaya davet eden bir tutumla karşılaşırız.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Türk Eri* hikâyesinde Balkan Harbi ile yaşanan fakirlik ve onun olumsuz sonuçları ele alınır. Savaşın en önemli unsurları şüphesiz askerler ve onların araçlarıdır. O devir için at, ordu için çok önemlidir. Yazar soğuk bir günde zayıf, halsiz bir Türk askeriyle karşılaşır. Askerin kendisi yere düşecek kadar tükenmişlik içindedir. Fakat asker, üzerindeki ceketi ölmek üzere can çekişen atın üzerine örter. Kendisi karlı, soğuk havada yırtık gömleği ile kalır.

Asker, mutlaka Anadolu'nun fakir bir köyünden; iyi beslenememiş, fena [az]büyümüş; cılız, kuru, fersiz [ışsıksız] gözlerinden; renksiz teninden büyüme fırsat arayan bir marazın

[hastalığın] tohumları sezilen, kavruk kalmış bir çocuktur. Ve bu sağlam olmaktan ziyade hastaya benzeyen çocuk, kışın sulu ve buzlu rüzgârına rağmen sırtından ceketini çıkarmış ayaklarının dibinde can çekişen o iri hayvanın geniş nefeslerle körüklenen karnının üstüne atmıştı. Yırtık gömleğinin altında çıkık omuz kemikleri belirerek derin bir acz [yetersizlik] manasıyla iki tarafından eller(i) sarkıyor, gözleri sokağın tenhalığını yalayıp bir medet [yardım] dileniyordu. (Uşaklıgil, 2011a: 51)

Asker şüphesiz bu fedakârlığı, kendisi için değil vatani için yapar. At yaşamaz, fakat yazar, askerin bu onurlu davranışıyla teselli bulur ve geleceğe ait güven hisseder. “Ah! Sen güzel, mert, temiz, her şeyden iyi Türk çocuğu! Kendini unutup can çekişen hayvanına yüreği sızlayan Türk eri..” (Uşaklıgil, 2011a: 52). Burada yazarın ismini dahi bilmediği askere duyduğu sevgi ve muhabbeti görürüz. Askerin isminin verilmemesindeki en önemli neden; her bir Türk çocuğu/askerinin aynı onurlu davranışı sergileyeceği düşüncesindendir.

İçecek Su hikâyesi, yazarın köyünden Balkan Savaşı’nda savaşmak üzere geçen askerlerle ilgili bir anısıdır. Yazarın yaşadığı köyde savaş korkusu nedeniyle birkaç esnaftan ve zengin köşklerin bakıcılarından başka kimse kalmamıştır. Köyden büyük gruplar halinde sürekli Balkan Savaşına katılmak üzere askerler geçmektedir. Askerler savaş meydanında kurşuna, gülleye karşı cesurca durmasına rağmen köyden geçerken bir şeye zarar verme endişesiyle ürkektirler. Köyün ise öteden beri su sorunu vardır. Yazar, bir gün elinde iki kovayla ürkek bakışlarla su arayan bir askerle karşılaşır, evlerinin kuyusundan ona su verir. Asker, suyu aldıktan sonra yazardan helallik ister. Yazar, bu durum karşısında kimin kimde nasıl bir hakkı olduğu sorgusuyla derin bir hüznü duyar.

Bu kanla yazılmış şiirin her satırında yüksek bir fedakârlığın, insanlık üstünde bir yığılmanın büyüklüğü parlarken o, sanki kendi büyüklüğünden habersiz, ama yine bezginlik duymayarak diyor diyor dolaşıyor, yine içecek su araya araya dolaşılacak yerleri kanıyla suluyordu. Ve sonra düşündüm ki ihtimal yarın bana akan kanını sunacak olan bu adam kuyumun suyu için benden hakkımın helal edilmesini istiyordu. (Uşaklıgil, 2017: 115)

Yazar, diğer kahramanlık örneğinde olduğu gibi bu hikâyede de askerin ismini vermez. Asker için “*Türkoğlu*” ifadesini kullanır. Böylelikle her bir Türk askerinin aynı liyakate sahip olduğu vurgusu yapılır. Hikâyede çok basit olmasına karşın, yüksek bir hayati ihtiyaç olan “su” üzerinden bir kurgu yapılır. Asker, kanını toprağa hiç düşünmeden feda etmesine rağmen, utana sıkıla istediği su karşılığında helallik ister.

Yazar, hikâyede vatan ve milleti için sadece o dönem değil asırlardır kanını feda eden Türk askerinin kahramanca duruşunu aktarır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu' nun *Ses Duyan Kız* hikâyesinde güzellik, akıl ve cesaret bakımından köyün en iyi kızı Emine, bir başka köyün en zengin ve en namuslu genci ile birbirlerini severek nişanlanırlar. Fakat Rumeli Harbi nedeni ile genç kızın nişanlısı, para ödeyip gitmeme hakkı olmasına rağmen askere gider. Genç kızın nişanlısı ile ilgili esir düştü, şehit oldu gibi değişik haberler gelir. Emine bir gece ses duyduğunu söyler ve kendisini dağlara vatanı koruma aşkıyla vurur. Seste “*Kalk Emine! Memleketi Düşman Basıyor; kalk Emine! Memleketi düşman sarıyor!*” (Karaosmanoğlu, 2017: 15) denildiğini söyler. Emine'nin bunu söylemesinin ardından Rumeli'nin elden gittiği haberi gelir, sözün aslı anlaşılır. Emine ortadan kaybolur, günlerce aranır, fakat bulunamaz. Günler sonra bir çoban onu ölü bulur. Ölümüne de bir sebep bulunamaz. Sonrasında evlerinden asker giden anneler, eşler, nişanlılar Emine'ye giden askerin akıbetini sorarlar ve kendilerince bir cevap da aldıklarını söylerler.

Hikâye ülkenin zorlu savaş yıllarında olduğu bir dönem olan 1915 yılında yazılmış olup kitaplaştırılma tarihi itibarıyla tezimize dâhil olmuştur. Bu nedenle hikâyede halkın ruhunda mücadele etme azmini aşılayacak kahramanlık değerinin ön plana çıkarıldığını görürüz. Hikâyede vatan savunmasında paralı askerlik karşılığı savaşa gitmeme hakkı olan gencin vatan sevdasıyla askere gitmesi kahramanlık bağlamında önemli bir değerdir. Öte yandan gencin nişanlısı Emine, duyduğu ses üzerine vatan savunmasına katılmak için Kara Fatma'yı örnek göstererek kendisi de vatan savunmasında olmayı ister. Yazar hikâyede vatanın savunulmasında kadın, erkek fark etmeksizin mücadele ruhunu diriltmek ister.

Bir Şehit Mezadı hikâyesinde vatanın bağımsızlığı uğruna her şeyden vazgeçerek kendisini vatana adayan gençlerin ardında bıraktıkları konu edilir. Anlatıcı, savaş döneminde oturduğu evin karşısındaki kahvede yapılan şehit eşyalarının açık artırma ile satışını izler. O dönemin savaş kargaşası ile eşyaların şehidin ailesine gönderilmesi zor olduğundan satıştan elde edilen paranın aileye gönderildiğini öğrenir. Şehit gençlerden geriye kalanlar; kalpak, çanta, yatak bağı, mendil gibi malzemelerdir. Bir gün Mülazım Sani Cevdet Efendi isminde bir şehidin mezadı olur. Ondan geriye kalan çantadan okunmaktan yıpranmış ciltlerle kitaplar, yazılmış defterler, mektuplar çıkar. İstanbullu olduğu anlaşılan gencin çok okumuş, yazmış olduğu bellidir. Fakat şehit olurken

yanında olan arkadaşı “*Dövüşürken ve ölürken yanında idim, tıpkı bir Anadolulu nefer gibi ‘Allah, Allah’ diyerek döğüştü ve tıpkı bir Anadolulu nefer gibi ‘anacığım!’ diyerek can verdi.*” (Karaosmanoğlu, 2017: 120) der.

Hikâyede vatanın genç evlatlarının şehirli, köylü ayrılmaksızın vatanın bağımsızlığı söz konusu olduğunda tek vücut oldukları ele alınır.

Kenan Hulusi Koray’ın *İki Defa Ölüm* hikâyesinde kesinleşmiş bir ölüm korkusu karşısında dahi Türk askerinin cesur ve onurlu duruşu ele alınır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında kahraman anlatıcı, Şarki Macaristan’da Türk, Alman ve İngiliz devletlerinin tutum ve tavırlarını anlatır. Hikâyede kahraman anlatıcı, bölgedeki en yetkili Türk askeri olarak İngilizler tarafından öldürülmek üzere kaçırılır. Fakat bölgedeki Türk nüfusunun çokluğundan çekinerek bu öldürme eylemini açıkça yapamaz ve bir kaza süsü vermek için Türk askerinin içinde bulunduğu arabayı uçurumdan düşürürler. Türk askeri tüm bu korku dolu süreçte büyük bir endişe yaşasa da itidali elinden bırakmaz.

Fon Sadriştayn’ın *Oğlu* hikâyesinde olayların genetik miras sonucunda şekillendiği inancı vardır. Gençlik döneminde Almanya’da bulunduğu yıllarda Alman Fridel ile beraber yaşayan Sadri, bir gün “*Kalinin kesiminde yüz yirmi tayyare düşürdükten sonra öldü, Volf Sadritayn!*” (Koray, 1944: 29) haberini ilgiyle okur. Aklına Fridel’den yıllar önce aldığı, oğullarının olduğu haberini veren mektup gelir. Ertesi gün Fridel’in mektubu bu bilgiyi tekrarlar ve oğullarının başarılı bir Alman askeri olarak öldüğü haberini verir. Sadri, oğlu Fon Sadriştayn’ın resmini bir zamanların sürre emini büyük dedesi ve 93 harbi mücahitti dedesinin resimlerinin yanına asar. Hikâyede askerlik, kahramanlık olgusunun genetik bir mirasla aktarıldığı inancı temel alınır.

İlhan Tarus’un *Kader* hikâyesinde Kurtuluş Savaşı döneminde halkın içinden kurulan çeteler marifetiyle canıyla malıyla bir fiil çatışmış ve çalışmış olan bir kişinin savaş kazanıldıktan sonra bir kenara itilip geçim sıkıntısıyla boğuşması konu edilir. İsmi söylemeyen fakat Ege’de bir köyün ağalarından olduğu anlaşılan adamın geçim kaynakları kuvvetlidir. Fakat köye düşmanın saldırdığı haberi gelince hiçbir şeyi gözü görmez ve vatani müdafaa için harekete geçer. Bu uğurda karısına tüm mallarını sattırır, evi, çocukları dağılır. Savaş bittiğinde ailesinin izini sürer hepsinin türlü zorluklar çektikten sonra öldüğünü öğrenir. Bu acıyı “*Yurt kurtulduya deyip*” (Tarus, 1947: 63) acısını hafifletmeye çalışır. Geçinebilmek için çalışır. Fakat hem önceden işçilik deneyimi olmadığı için hem de yaşlı olduğu için her girdiği işten atılır. Savrula savrula

yolu Sivas'a kadar düşer. Burada bir gezici tiyatro sahibi onu görür. Gösterilerinin sonunda Kurtuluş Savaşı'nda çarpıştı denilerek kullanmak üzere tiyatro sahibi yaşlı adamı birkaç dakikalığına oynatır. *“Derken perde açılır. Bu sefer, ben, yeşillik bir yerde, önümde nargile, bir ayağım bir dizimin üstünde, keyf ediyorum.”* (Tarus, 1947: 66). Yaşlı adam bu yolla geçimini sağlar.

Hikâyede yazar ülke için canını, malını ortaya koymuş kişilerin hakları üzerinde vurgu yapar. Hikâyede bir tiyatro perdesi açıldığında görülen sahte keyfi hak etmesine rağmen vatan için mücadele eden kahramanların sosyal ve ekonomik zorluklarına kayıtsız kalınması eleştirilir. Bu kahramanlar değil keyif yapmak geçim derdiyle boğuşurlar. Hikâyede devlet ve toplum üzerinde bu konuda farkındalık oluşturulmak istenir.

Dönemin hikâyelerinde Türk askerinin cesareti, fedakârlığı üzerinden kahramanlık değeri ele alınır. Savaşlar Balkan Savaşı, Rumeli Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde yaşanan kahramanlık örnekleridir. Uşaklıgil Balkan Savaşları'nda maddi yoksunluklar içinde savaşıyor fakat buna rağmen vatan için direnen fedakâr Türk askerini ele alırken Karaosmanoğlu Rumeli Savaşı'nda savaşa gitmeme imkânı olan Anadolu gencinin savaşa katılıp şehit olmasını ele alır. Karay, Birinci Dünya Savaşı'nda Türk askerinin büyük tehlike durumunda dahi cesaretini koruduğunu ele alır. Dönemin yakın savaşı Kurtuluş Savaşı'na vurgu yapan İlhan Tarus'dur. Tarus, savaşta büyük fedakârlıklarla mücadele veren fakat savaşın bitmesiyle maddi ve sosyal yoksunluklarla baş etmek zorunda kalan kahramanların sorunlarına değinir. Toplum ve devlet kurumlarının bu konu üzerinde farkındalığını sağlamaya çalışır.

3.1.5. Atatürk Sevgisi ve Cumhuriyet Yönetimi Değeri

Osmanlı'nın son dönemleriyle birlikte ülkenin girmiş olduğu ağır yaşam koşulları, güvenlik ve bağımsızlık tehlikeleri karanlığında Atatürk ve onun liderliğinde kurulan Cumhuriyet ülke insanına yeniden onurlu bir yaşam bırakmıştır. Bu nedenle Türk insanı Atatürk'e ve onun kurduğu Cumhuriyet'e çok şey borçlu olduğu gibi onlara ait değerleri de korumalıdır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Torun ve Dede* hikâyesi -giriş notunda da belirtildiği üzere- Cumhuriyet'in Onuncu yıl dönümü için yazılmıştır. Anlatıcı, İhtiyar Dost ile yirmi yaşlarındaki torununun Cumhuriyet öncesi ve sonrası yaşam üzerine konuşmalarına

tanık olur. İhtiyar Dost, Londra radyosundan işittiği haberde bir uçağın yaklaşık üç gün süren bir uçuşla Melbourne'ye indiği haberi üzerine büyük şaşkınlık yaşar. Torun ise bundan daha iyisinin yapılabileceğini söyleyerek bu başarıdan çok etkilenmediğini gösterir. Yine dedesi radyonun ne kadar ilginç bir icat olduğunu düşünürken torun, sesi ve görüntüyü birleştirecek icatların gelmesi gerektiğini söyler. İhtiyar Dost, torununa böylesi geleceğe dönük görüşlerinin, fikirlerinin, hayallerinin olmasını Cumhuriyetin verdiği haklara borçlu olduğunu söyler. Önceki dönemde insanların her an vatan elden gidecek gibi endişelerle yaşamak zorunda kalmışlardır. Oysa yeni nesil, *“hür ve bağımsız bir yurdun; birliğini, canlılığını bularak emin bir atıye doğru koşan bir vatanın çocukları; Atatürk Cumhuriyeti'nin bahtiyar evladı”* (Uşaklıgil, 2008: 163) olarak çok şanslıdır ve bunun kıymetini bilmekle yükümlüdürler vurgusu yapılır.

Hikâyede Türk milleti için büyük bir dönüm noktası olan Cumhuriyet'in ilanının ülkeye ve halka getirdiği özgür ülke, özgür fikir, demokratik düzen gibi değerlerin verimleri ele alınır. Hikâyenin yazıldığı dönemde on yıllık olan Cumhuriyet'in yüzüncü yılına yaklaştığımız şu yıllarda başta Mustafa Kemal Atatürk'e olan saygı ve kıymet olmak üzere halâ temel değerlerini korumayı başardığını görmekteyiz. Hikâyede geçen Atatürk sevgisi ve Cumhuriyet değerinin yaşatılması ve aktarılması Türk milletinin ana gayelerinden birisidir. Bu gayeyi yaşatmak için edebiyat kalemlerinin de büyük katkısı olmuştur.

F. Celal Göktulga'nın *Düşmana İpucu Veren Eşsekler* hikâyesinde Atatürk'ün Çanakkale Cephesi komutanlığı döneminde ortaya çıkan askeri yönü vurgulanır. Hikâyede anlatıcı, Conkbayırı'nda er olarak savaşa katıldığı günleri anlatır. *“Sağda solda ölüm adeta şaka gibidir. Filan yüzbaşı sizlere ömür deyiverirler. Falan hendekte yüz kişi kara torpili ile gömüldü denir. Oracıkta bir bitirim yeri vardı. Her gün altmış kişi, nöbetçi nizam karakollarından oraya gitmeye ve doğrudan doğruya ölmeye mecburdu.”* (Göktulga, 2017: 282). Türk askeri küçük bir noktaya ateş açtığı gibi karşı güçler *“adam boyu gibi güllelerini zenginin hesabı mı olur”* (Göktulga, 2017: 283) sınırsızca kurşun yağdırırlar.

Hikâyede silah, yiyecek içecek gibi konularda düşman güçlerine karşı dezavantajlı durumda olan Türk askerinin içinde bulunduğu zor durum belirtilir. Anlatıcı bir arkadaşıyla buldukları küçük bir çayı, önlerinde yaktıkları ateşte pişirip akşam keyifle içmek isterler. Arkalarından bir ses, *“tıpkı namlusu kızmış mitralyözlerin sesini andırır*

bir ses, akşam karanlığının içinden haykırır: Düşmana ipucu veren eşsekler!.” (Göktulga, 2017: 283) diye gürlür. *“Bu onun sesi idi. Çanakkale müdafinin Mustafa Kemal Bey’in sesi idi. O ne kırbaç şaklar gibi, o ne kılıçların şakırtısı gibi bir sestir.”* (Göktulga, 2017: 283). İki er hatalarını anlarlar fakat o sesin etkisini unutamazlar.

Hikâyede Çanakkale Savaşı’nda ülkenin içinde bulunduğu zor koşullar ve Mustafa Kemal’in askeri dehasının belirgin bir şekilde ortaya çıkışı vurgulanmak istenir. Yazarın askerlik için Birinci Dünya Savaşı yıllarında Çanakkale’de olduğu bilinmektedir (Issı, 2002). Bu nedenle hikâyede anlatılanların yazarın birebir bilincinde yer eden bir yönü olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Dönemin hikâyeleri incelendiğinde ilgili değere çok az sayıda değinildiği görülür. Bu durumun sebebi halkın sosyal meselelerde daha fazla eğitime, desteklenmeye ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

3.1.6. Eğitime ve Öğretmene Önem Verme

Toplumumuzda eğitilmiş kişiye, öğretmene saygı duyulur. Fakat dönemin hikâyelerinde iki hikâyede doğrudan eğitim ve öğretmenle ilgili bir değer vurgusu ile karşılaşırız.

F. Celal Göktulga’nın *Kin* hikâyesi, eğitim sistemi ve bileşenlerinin eleştirildiği bir hikâyedir. Anlatıcı, çocuk yıllarındaki sınıfını, öğretmenini ve arkadaşlarını hatırlar. Coğrafya dersi öğretmeni; ders anlatmayan, tanıdığı öğrencileri övüp düşkün gördüğü öğrencileri döven bir öğretmendir. Öğretmen sınıfta sırf zaman geçirmek için illeri, ilçe isimlerine kadar ezber yaptırır. Bir gün sınıfta gürültü çıkardıkları gerekçesiyle öğretmen iki öğrenciyi azarlar. Fakat öğrencilerden birisi silahını göstererek öğretmeni tehdit edince öğretmen korkar ve geri adım atar. Tüm bu olayları gözlemleyen anlatıcı, sıraya kapanıp *“Utanmaz, edepsiz... diye höngür höngür”* (Göktulga, 1943:75) ağlar. Hikâyede eğitim sisteminin ezberciliğe dayanması, öğretmenin öğrenciler arasında ayrımcılık yapması eleştirilir.

Samim Kocagöz’ün *Telli Kavak* hikâyesinde unutulmuş bir Türk geleneği üzerinden köy öğretmenlerinin halk için önemi ele alınır. Hikâyede Akkuşların Recep adındaki fakir köylü güzeller güzeli kızını köyün zenginlerinden Süleyman ile evlendirmektedir. Akkuşların Recep damadının zengin olmasına rağmen kızının başını öne eğdirmemek için üzerine düşen masrafları önceden gördüğü hazırlıkla karşılar. Bu hazırlık ise

unutulmuş bir geleneğe aittir. Bir evde kız çocuğu dünyaya geldiğinde ailesi hemen bir telli kavak fidanı diker, bu fidan çocukla beraber büyür. Ne zaman ki çocuk genç kız olup evleneceği vakit gelir o zaman ağaç kesilip satılır. Elde edilen para ile kızın düğün masrafları karşılanır. Akkuşların Recep bu telli kavaktan iyi para elde eder. Bunu gören o Ömer adındaki yoksul genç, kavak işinin iyi bir gelir kaynağı olduğunu görür. Fakat uzun yıllar geçmesi gerektiği için cesaret edemez. Ömer durumu köyün öğretmeni ile konuşunca öğretmen daha az yıl bekleyerek de para kazanabileceğini söyler. Ömer bu fikir üzerinden hareket edip köyün ağalarından biri olur.

Hikâyede bir köy öğretmenine güvenip tüm hayatını kavak fidanlarına bağlayan bir genç ile karşılaşırız. Öğretmenin ileri görüşlülüğü, güvenilirliği, halkın içinde olması hikâyede yüceltilen değerlerdir. Hikâyede ahlaki değer olumlu bir örnek üzerinden ele alınır.

Eğitime ve öğretmene değer verme dönemin hikâyelerinde realist bir tavırla ele alınan değerlerden birisidir ve değeri oldukça az sayıda hikâyede görürüz. Göktulga'nın *Kin* hikâyesinde eğitim sisteminde yanlış davranan, mesleğinin gereklerini yerine getirmeyen öğretmenin eleştirildiğini görürüz. Kocagöz'ün *Telli Kavak* hikâyesinde öğretmenin fikri ile genç adam girişimde bulunup geleceğini diktiği kavak ağaçlarına bağlar. Fakat bu hikâyede de öğretmenin bu fikir dışında etkin bir rolü yoktur.

3.1.7. Tarihi Mirasa Önem Vermek

Tarihi miras bir ülkenin kültürel, tarihi ve sosyolojik belleğini yansıtan önemli bir zenginlik kaynağıdır. Sanattan edebiyata, mimariden müziğe kadar geçmiş döneme ait kültürel öğeler korunup sağlıklı bir şekilde geleceğe aktarılması gerekir. Yüzyıllar boyunca pek çok medeniyet ve uygarlığa ev sahipliği yapmış olan ülkemiz bu konuda oldukça zengin bir kaynağa sahiptir. Ne var ki kaynakların korunmasında gereken hassasiyet zaman zaman gösteril(e)memiş para kazanma hırsı, rant kavgaları, eğitimsizlik, ekonomik sıkıntılar, sosyal ve kültürel değişim, mimari içerikli sorunlarla birçok tarihi varlık yoğun tahribe maruz kalmıştır. Bu şekilde ülkenin tarihi dokusu zedelenmiş, satılıp kaçırılmış ve bunun sonucunda tarihi mirasın kimliğinde sorunlar oluşmuştur. Dönemin hikâyelerinde konu ile ilgili üç yazarın hikâyesi doğrudan değere vurgu yapar.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Eskinin Yeri* hikâyesi, geçmişe ait sanat eserlerinin kıymetinin bilinmediği, korunamadığı ya da uygun şekilde güncel aktarılamadığı üzerine eleştirel bir hikâyedir. Anlatıcı, Eski Dost'u ziyarete gittiğinde onun gramofondan eski makamlı Türk müzikleri dinlediğini öğrenir. İhtiyar Dost, şarkıları dinlerken sıklıkla “*yazık ne yazık*” (Uşaklıgil, 2008:138) demektedir. Anlatıcı, İhtiyar Dost'unun neden böyle söylediğini merak eder. İhtiyar Dost, Türklerin güzel bir müziğe sahip olduğunu fakat onu muhafaza edemediğini, nerden geldiği belli olmayan özentilerle onu bozduğu için “*ne yazık*” dediğini söyler. İstanbul Radyosu'nu açtığında adeta “*eskilere bir sadaka kabilinden*” (Uşaklıgil, 2008:139) eski müziğin olduğunu onun dışında yeni müziklerin kimliği kaybedip farklı ve neye benzediğini tayin edemediği için dinleyemediğini söyler. Fakat İhtiyar Dost'a göre, Batı müziği kendi geçmişini gününe de aktarabilmiştir. Bu durumun, kültürümüze karşı kayıtsızlık, kültürel birikimin önemini anlayamama, özgün tasarım yapamama eksikliklerinden kaynaklandığını öne sürer. Hikâyede bu tezini güçlendirecek bir örnek verir. Fransızlara devlet tarafından elçilik binası olarak kullanılmak üzere bir Türk sarayı verilir. Fransızlar bu binaya “*dindar bir sanat hürmetiyle*” (Uşaklıgil, 2008:141) bakmış, korumuşlardır. Ya dokunmamışlardır ya da aslına uygun bakım yapmışlardır. Buna karşılık Türklerin kendi ellerinde kullandıkları bir saray ise “*art nouveau [yeni sanat]*” (Uşaklıgil, 2008: 141) akımı adı altında özünden uzaklaştırılır. İhtiyar Dost, bu sarayın yeni görüntüsünü “*kırmızı turplarla, yeşil salata yapraklarıyla, siyah zeytinlerle süslenmiş mayonezli levrek balığına*” (Uşaklıgil, 2008: 142) benzeterek eleştirir.

Kültürel birikim, bir milleti birbirine bağlayan en önemli bağlardan birisidir ve geleceğe güçlendirerek aktarmak her dönemin görevidir. Hikâyede, sanat açısından hem müzik hem mimari alanda bu aktarımın gerçekleştirilemediği, hatta özentilerle hareket etme sonucu özgün halinin bozulduğu ele alınır. Hikâyede kültürel mirastan kopup bir “*başka şeye*” benzemek çabası, kültürel değeri gülünç duruma düşürür ve yok eder vurgusu yapılır. Hikâyede değerin aşınma nedenleri belirtilip neler yapılması gerektiği ve değerin korunmaması durumunda muhtemel sonuçlar vurgulanır.

Celal Gökbulga'nın *Evliya Çelebi Gibi* hikâyesinde Evliya Çelebi'nin *Seyahatname* adlı eserinin kayboluşundan ötürü duyduğu üzüntüyü dile getirip eserden bir bölüm içerir. Yazarın tarihi ve kültürel mirasın korunması için çaba sarf ettiği görülür.

Kenan Hulusi Koray'ın *Miras Keçe, Kamçı, 700,000 Dolarlık İncil, Milyarder Mak Kinley'in Halıları* hikâyelerinde tarihi mirasa önem verilmesi, halk ve devlet boyutunda bilincin artırılması üzerinde durulur.

Miras Keçe hikâyesinde miras yoluyla kendilerine kalan bir keçe parçasının eski ve pis görülmesi ve ardından keçenin tarihi eser olmasıyla yaşanan şaşkınlık mizahi bir dille ele alınır. İstanbul'da yaşayan bir aileye paşa akrabalarının ölümü üzerine kullanılmış birkaç eşya ve küçük bir keçe miras kalır. Aile eşyaların kırık döküklüğüne hele de keçenin pis ve işe yaramaz oluşuna çok sinirlenir. Keçeyi eve dahi sokmak istemezler. Keçe bahçede, kapı eşiğinde, ayakaltında aylarca sürünür, tozu sopalarla dövülür. Bir gün eskici keçeyi aileden ucuz bir fiyata alır fakat tarihi eser olduğunu anlayan bir kişiye yüklü paraya satar. Keçe en sonunda Topkapı Müzesi'nde sergilenir. Aile inanamaz, gidip yerinde görmek ister. Keçeye yaklaştıklarında görevli onları sert bir şekilde dokunmamaları konusunda uyarır. Görevli, üzerinde “*Dokuzuncu asır mamulatından (Hicri 1090) Anadolu Selçukileri zamanına ait*” (Koray, 2000: 22) ibaresi olan keçe için “*Müzege geleli bir hafta oluyor, dedi. Ama bin senelik... Yazık ki maldan anlamayan kişiler eline düşmüş. İnsan değil, eşekler kullanmış. Şu örmeye bakın... Şu sarı renge, şu tozpembesine... Hayvan olsa bunları görür insan be?...*” (Koray, 2000: 22) açıklamasını yapar.

Hikâyede halkın tarihi ve kültürel varlıklar konusundaki bilinçsizliği ve zarar verışı oldukça mizahi bir üslupla eleştirilir. Kaplan'ın da ifade ettiği üzere evin eşiği ile Topkapı müzesi mekânlarına göre keçenin değeri değişir. Fakat bu değeri ancak kıymetten anlayan göz farkedebilir.

Kamçı hikâyesinde milli miras olan antika eşyaların yüksek para karşılığında yabancılara satılması eleştirilir. Amerikalı zengin antikacı C. Conson, eşi ve birkaç iş arkadaşı Türkiye'ye antika eser almak için gelir. Amerikalı grup bir tercüman vasıtasıyla bir zamanlar ünlü bir paşa kızı olan Şükriye Hanım'ın evine giderler. Şükriye Hanım bu ziyaretten memnundur ve kimseye dokundurtmadığı baba yadigârı antika eşyaları birer birer Amerikalı gruba tanıtır. Süreç içerisinde Şükriye Hanım, Amerikalı grubun laubali davranışlarına sinirlenip onları evden kovar. Fakat Şükriye Hanım, konukları evden kovduktan sonra iki kat para verdiği için çok değerli antika kırbağı ve birkaç parça başka antikayı C. Conson'a satışını kabul eder.

Hikâyede milli miras olan antika eşyaların yüksek para karşılığında yabancı ülkelere satışının yapılması konu edilir. Antika eşyaların üzerinde yabancıların derin bilgisi olmasına karşın ülkemizde kısa yoldan birer para kazanma aracı olarak görülmesi eleştirilir. Aynı eleştiriyle *Milyarder Mak Kinley'in Halıları* hikâyesinde de karşılaşırız. Bu hikâyede yine Amerikalı olan milyarder çift antika halılar üzerindeki derin bilgileri ile öne çıkarken Türk satıcı ve tercümanın sadece halılardan kazanacağı paranın peşinde olması eleştirilir. Ahlaki anlayış bağlamında her iki hikâyede de ahlaki sorun betimlenmiş herhangi bir yargılamaya gidilmemiştir.

İncelediğimiz dönemin hikâyelerinde milli kültürü yansıtan tarihi varlıkların özentisi, bilinçsizlik, para kazanma hırsı gibi nedenlerle tahrip edilmesi eleştirilir. Uşaklıgil müzik ve mimari sanatlarında Batı özentisiyle yapılan yeniliklerin milli kültürü yansıtmadığını ve ortaya çıkan ürünün çirkin bir şeye dönüştüğünü söyleyerek tarihi mirasa sahip çıkılmamasını eleştirir. Koray ortak milli varlıklar olan tarihi nesnelerin para kazanma hırsıyla yabancı ülkelere satılmasını eleştirir. Yine Koray halkın tarihi ve kültürel varlıklarımız konusunda bilinçsiz olmasını mizahi bir üslupla eleştirir. Hikâyelerde ahlaki sorunlar ders verme gayretinden ziyade kişileri ve kurumları uyarıcı bir amaçla ele alındığı görülür.

3.1.8. Kültürel Kimliği Korumak/Yanlı Batılılaşmaya Karşı Çıkmak

Tanzimat dönemiyle birlikte Osmanlı Devleti'nde aydın kesimden başlayıp halka yayılan batılılaşma askeri, dil, sanat, konuşma, mimari, yaşam tarzı, evlilik, giyim vb. birçok alanda kendisine derin yer edinmiş eskiyi, gelenekseli genellikle bir özentisi üzerinden değiştirme eylemiyle sınırlı kalmış bir hareket olarak karşımıza çıkar. Ceylan batılılaşma kavramını “*Batı gibi olmak ya da Batılı gibi olmak, farklı söylemler olmasına rağmen anlam olarak özde aynıdır. Her ikisi de toplumsal değişmeye, yönü ve hedefi belli olan gelişme sürecine işaret etmektedir.*” (2002: 58) şeklinde tanımlar. Fakat değişimin genellikle şekilde kalmasıyla yozlaşmış bir kültürün ortaya çıkması toplumsal olarak birçok sorunu beraberinde getirir. Dönemin hikâyelerinde evlilik, yaşam tarzı, sanat gibi alanlarda batılılaşma hevesiyle içine düşülen yozlaşma eleştirilir, kültürel kimliğin korunması gerektiği savunulur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Gönül Ticareti* adlı hikâyesinde yanlış batılılaşmanın getirdiği anlayışla evlilik hayatında sadakat değerinin sarsılması konu edilir. Nihat, eski eşi Bahire yanlış batılılaşmanın etkisiyle evliliklerini sonlandırırlar. Boşanma nedenleri üçüncü çocuklarının Nihat'tan değil, Bahire'nin ileride zengin bir hayat sürebilmek ümidiyle varlıklı, yabancı bir erkekten olmasındandır. Bahire, *"Eski ahlaktan yeni ahlaka geçiyoruz.(...) bu önemli sosyal dönüşüm alışsızlığının elbette çok kurbanları olacak, insanlar arasında vahşilikle medenilik düellosu daha çok zaman sürecektir. İstersen hamal Melo gibi bıçağı çek, kanımı dök."* (Gürpınar, 2016: 13) diyerek eski ve yeni anlayışı kendisine göre yorumlar ve eşini yeni hayata uymasını telkin eder. Nihat eski anlayışa yönelip eşini öldürmez. Fakat yeni morale (ahlaka) de uymaz, eşiyle boşanır.

Yazarın hikâyede toplumsal çarpıklıkları tüm gerçekliği ile ele aldığını görürüz. Yanlış batılılaşma, hikâyede *"yeni"* ifadesiyle belirtilmiştir. Yeni ahlak anlayışını yanlış yorumlayan insanlar, toplumun en temel birimi olan ailenin fiziken ve ruhen yapısını alt üst eden bir yanlış normal gösterme çabası içindedir. Öte yandan yazar eskinin insanlık dışı şiddet, öldürme gibi suçlarını da eleştirir.

Hikâyede eskinin fazlaca insan dışı, yeninin de fazlaca ahlak dışı olduğu savunulur. Hikâyede ahlaki anlamda kesin bir doğru üzerinde durulmaz, yaşanan hayatın getirileri ele alınır. Bu nedenle hikâyede ahlaki sorunun betimlendiği görülür.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Yeni Bir Maraz [Hastalık]* adlı hikâyesinde, Batı hayranlığı ile kültürel geçmişini bilinçsizce reddeden bir genç eleştirilir. Anlatıcıyla beraber dört kişi, ülke sorunları, geçmiş değerler, gelecek nesillerin eğitimi gibi konular üzerinde konuşmaktadırlar. Bu dört kişinin her biri alanlarında yetkin kişilerdir. Biri hukuk fakültesinde öğretmen, diğeri ahlak ve sosyoloji alanında birçok eseri olan bir yazar, diğeri de aynı zamanda ev sahibi olan doğu kültürü uzmanı İhtiyar Dost ve anlatıcıdır. Bu dört kişi, yeni nesilleri korumak isteyen bir endişe ile dönemin şartlarını değerlendirirler.

Ev sahibi olan İhtiyar Dost'a bir ziyaretçisi olduğu haberi verilir. Ev sahibi, ziyaretçiyi tanıyamaz fakat kabul eder. Ziyaretçi henüz çok genç birisidir. Genç, ev sahibinin eski bir dostunun oğlu olduğunu söyleyerek kendisini tanıtır. Genç, misafirleri bir *"Alman zabıtlarına mahsus"* (Uşaklıgil, 2008: 33) edayla selamlar, ayak ayaküstüne atarak oturur ve saygısızca sigarasını yakar. Genç, kendinden emin bir şekilde yeni bir kitap

yazdığını ve yayınlanmadan önce ev sahibi kişinin kitap için görüşlerini almak istediğini söyler. Çünkü ev sahibi kişi, bilim çevrelerince önemli bir otoritedir ve onun kitap üzerindeki olumlu düşünceleri kitabın satışını etkileyecektir. Anlatıcı ve diğer misafirler şaşkınlıkla bu genci izlerken ev sahibi iyimser tavrını elden bırakmaz, kitabın konusunu sorar. Genç adam, büyük bir özgüvenle kitabın başlığının içeriği hakkında bilgi vereceğini söyler. Kitabın başlığı; Türk Irkında Sanat ve İcat Fakrî [sanat ve buluş eksikliği]'dir. Bu konunun tam tersini savunmak için ev sahibi İhtiyar Dost yıllarını vermiş ve vermektedir. Yine de gence kitabı tarafsızlıkla inceleyeceğini söyler. Ardından gencin Avrupa'da ne eğitimi aldığını sorar. Genç, daha o sınavları kazanamamıştır. Ülkede de işe dokunur bir eğitim geçmişinden bahsedemez. Genç adam, ayrılırken de “*Robert Kolej çeşnisi ihtar eden [andıran] birer “shake-hand” [tokalaşma] ile*” (Uşaklıgil, 2008: 37) misafirlerle vedalaşıp ayrılır.

Hikâyede Avrupa hayranlığı ile geçmişini küçümseyen, eksik gören, değerlerini yok sayan genç üzerinden kültürel kimliğin bilincine dair değer vurgusu yer alır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkmış, şeklen Batı hayranı olan bu tip, sıkça edebi eserlerde eleştirilir. Milletini ve kültürünü yok sayan bu yaklaşım hikâyede bir tür hastalık olarak kabul edilir. Günümüzde kullanılan yaygın ifadesiyle mankurtlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir neslin olduğu endişesiyle anlatıcı ve arkadaşları önceden beri endişelidirler.

İşte gençliğin eline bir yandan bir mazi tarihi diğer cihetten [tarafıtan] bir istikbal düsturu [gelecek prensibi] verilirken, ona dünün bütün fena şeylerden intibah [uyanarak uzak durma] ve yarının bütün iyiliklere esas olan [temel oluşturan] şeylerine itikad hisleri zerk edilirken [bağlanma duyguları aşılanırken] onu dünle yarın arasında bir münkir unsur [inkârcı öge] değil bir muslih uzuv [arabulucu üye] yapabilmelidir. (Uşaklıgil, 2008: 32)

Milletler, kültürlerini yaşatabildikleri ölçüde hayatta kalabilirler. Hikâyede, gelecek neslin, geçmişle gelecek arasında arabulucu bir köprü olması gerektiği vurgulanır. Hikâyede milli kültürün yeni nesillere aktarımının önemi, yanlış Batılılaşmanın trajik görünümü gibi değerler yer alır. Hikâyede ders verme amacından çok ahlaki sorunun betimlenip toplumun konu üzerine dikkatini çekmek hedeflenir.

Kahve Beklerken hikâyesi, *Yeni Bir Maraz [Hastalık]* hikâyesinde bahsi geçen Batı hayranı genç gibi örneklerden bir neslin kurulması durumunda neler olabileceğinin endişeli düşüncesidir. İhtiyar Dost, misafirleriyle sohbetinde güneş ışığının saatin farklılığına göre herhangi bir manzarayı çok güzel gösterebileceği gibi dehşete düşürücü

de gösterebileceğini söyler. Bu durum güneş ışığının aslında tek ve doğru olduğunu fakat ondan faydalanırken kişinin hangi durumda olduğu etkisi nedeniyle gerçekleşir. Bu doğa olayından insana aktarımla Batı'nın bilimde, sanatta gelişmiş olduğunu fakat gençlerimizin bunu hangi açıdan aldıklarının önemli olduğu üzerinde durulur. Şayet Batın'ın bilimi, sanatı; ülke gencine geçmişini aşağılama, yok sayma hastalıkları veriyorsa bu bir faydalanma değil zarardır. *“Bu çocuğu böyle yapan, onu sizden ayırıp sizin için öldüren, onun mahiyet ve hüviyetine [kişilik ve kimliğine] hutut ve şemali [çizgileri ve ahlakı] bozup onlardan eğri büğrü, çarpık ve dolaşık bir ucube [şaşılacak şey] çıkaran işte yanlış bir noktadan, bozuk bir istikametten aksetmiş güneştir.”* (Uşaklıgil, 2008: 85). Böylesi bir neslin elinden geçecek sonraki nesil ise tamamen milli kimliğine, tarihine zıt birer yabancı belki düşman konumuna gelecektir.

Hikâyede *“mazi ve istikbal aynı ömür kitabının iki sahifesi”* (Uşaklıgil, 2008: 84) olarak görülür. Biri yırtılınca diğeri de anlamsızlaşır, yabancılaşır ve en sonunda özünü yitirir. Hikâyede milli kimliğe ters düşecek bir eğitimden genç nesilleri korumak gerektiği üzerinde ısrarla durulur.

Tasarrufa Riayet [Tutumlu Olmaya Özen] hikâyesinde, ihtiyaçlarını yerli üretim ürünleri yerine, ithal ürünlerle karşılayanlar ile bu soruna çözüm getirmeyen ülke yönetimi eleştirilir. Anlatıcı, İhtiyar Dost'unu onun yemek saatinde ziyaret eder. Bunun üzerine İhtiyar Dost, anlatıcıya yedikleriyle ilgili nasihatlerde bulunur. İhtiyar Dost, ülkede bulunmaması ya da aynı kalitede olmaması nedenleriyle kullandığı birçok şeyi ithal olan malzemelerden kullanır. Kullandığı ürünler; İngiltere'den bisküvi, Fransa'dan kakao, İsviçre'den çikolata, Amerika'dan süt tozu ve un, Rusya'dan ışık için petrol diye uzayıp giden bir listedir. Hatta bu liste o kadar gariptir ki üç tarafı denizlerle çevrili ülkenin taze ve bol balıklarına dahi sırt çevirtir ve konserve balığı över.

Anlatıcı, her zaman bilge hüviyetiyle gördüğü ihtiyarın böylesi bir yönelimi nedeniyle şaşkındır. Fakat İhtiyar Dost'un da haklı olduğu konular vardır. İthalata olan ilgi, yanlış Batılılaşmanın bir sonucu olduğu kadar ülkemizdeki kaynakların işlevsel hale getirilememesinden de kaynaklanır. İthal olan ürünlerin hepsinden ülkede olmasına karşın, ülkedekilerin hem kalitesi düşüktür hem de daha pahalıdır. İhtiyar Dost, kalitesiz ve pahalı olan yerli üretimi eleştirir. *“Elimde onu tutuyorum, görüyorum ve biliyorum ki Amerika'nın ta kaybolmuş bir köşesinden İstanbul'a kadar yuvarlana yuvarlana gelen bu küçük kutu memleketimin laakal [en az] yarı yarıya su karıştırılmış sütünden daha*

ucuzdur.” (Uşaklıgil, 2008: 49). Bu sıkıntının sebeplerini bilenlere de duruma çözüm getirmedikleri için kızar. “*Mademki marazın esbabı [hastalığın sebepleri] biliniyor, ne için tedavi eden yok?*” (Uşaklıgil, 2008: 49).

“(…) Bir memleket ki toprağına kum serpilse filizlenir, ekmeğinin ununu Amerika’dan bekler; ormanlarına bakılsa dünyayı ısıtacak odun vermeye müheyyadır [hazırdır]; yemeğini pişirmek için Batum’un petrolünü tercih edecek [seçecek] haldedir...” (Uşaklıgil, 2008: 49). Hikâyede doğal kaynak bakımından zengin olan ülkenin, kaynaklarının verimli bir şekilde değerlendirilmemesine ve bunun sonucu gittikçe artan dışa bağımlılığı eleştirilir. Bu konudaki sorumluluk ülkeyi yönetenlere aittir. Ekonomik anlamda dışa bağımlı yaşayan ülke, asla tam bağımsızlığını elde edemez. Hikâye - günümüzde daha da artan önemi ile- milli kimlik varlığının korumasını, ekonomik ölçütlerle ele alan önemli bir hikâyedir. Hikâyede kültürel kimliğin korunması ve yanlış Batılılaşmaya karşı duruşla birlikte ülke yönetiminin görevlerini yerine getirmesi gerektiğini belirterek sorumluluk değerine de gönderme yapar.

Memduh Şevket Esendal’ın *İki Ziyaret* hikâyesi, bir ailenin batılılaşma adı altında kültürel kimlikten uzaklaştıklarını ele alır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında askeri doktorluktan emekli Şakir Mustafa Bey’e bir bayramda eski dostu Eczacı Yusuf Bey’in ailesi ziyarete gelir. Misafirlerden anne Nadir Hanım, eşi ve çocukları tarafından beğenilmez, cahil olarak görülür. Nadir hanım da bu ziyarette yine yurt dışında olan eşinin yokluğunu fırsat bilip uzun uzun eşinden ötürü şikâyetlenir. Çocuklardan kızları Behice oldukça utangaç bir çocuktur. Ziyarette henüz küçük olan erkek çocuğu Selahattin ise babasının öğrettiği kahramanlık şiirleri söyler.

Doktor ve eşi bu aileyi ikinci kez zorlu mücadele yılları geçtikten, Ankara’da Cumhuriyet’in ilan edildikten sonra görürler. Doktor oturduğu yalüyı satmak ister, bunu duyan Nadir Hanım yalıya müşteri olur. Bu nedenle Nadir hanım, yıllar sonra doktoru ve eşini bir kez daha çocuklarıyla ziyaret eder. Aile bu süreçte tamamen değişmiştir. Nadir Hanım dışında aile eski gördükleri için isimlerini değiştirmişlerdir. Baba Yusuf Bey, Sungur Alp Bey olurken, kızları Behice, Sevim olur ve oğulları Selahattin, Salâ Bey olur. Nadir hanım ve kızı oturur oturmaz çantalarından ufacık bir mendil çıkarıp ağızlarını siler gibi yaparlar. Bu batılı olmanın bir ritüelidir ve onlar da bunu yerine getirirler. “*Her kabuğun içinde ayrı bir yaşayış vardır. Bu burun, ağız siliş, onların, bugünkü yaşayışlarının bir icabı. Bu şekil içinde böyle yapmak lazım. Herkes Böyle*

yapıyor.” (Esendal, 2018: 50). Kıyafetleri önceki ziyarete göre daha gösterişli ve batı özentisinden izler taşır. Bu konuda da sadece batılı terzilerden giyinmek için çaba sarfettikleri anlaşılır. Eğitim olarak da gençlerin yetersiz olduğu ortaya çıkar. Kızı haritacılıkta okur ama Konya’nın Ereğli diye bir ilçesi olduğunu bilemeyecek kadar donanımsızdır. Doktor, kızın bu hatasını içinden “*bir satır sözde bir âlem yanlış çıkıyor*” (Esendal, 2018: 51) diye değerlendirerek alaycı bir düşünce geliştirir. Küçükken kahramanlık şiirleri söyleyen oğulları ise yabancı oyuncu Valantino’ya benzeyip benzemediğinin derdindedir. Yusuf Bey bu ziyarette de yoktur fakat yeni ismiyle Sungur Bey, eşinin ve çocuklarının batı danslarından yapmalarını ister. Hatta ısrar edilmemesine karşın doktorun yanında anne ve çocukları beraber batı danslarından yaparlar. “*Yeni kibarlar*” (Esendal, 2018: 52) evi beğenip ayrılırlar. Doktor ve eşi ise yeniçağın nasıl bir yöne doğru aktığına dair üzüntü duyarlar.

Hikâyede yanlış batılılaşma nedeniyle ülke insanının isminden giyimine, mimiklerinden konuşmasına kadar her şeyi sahte bir taklit üzerine kurması konu edilir. Fikir ve düşünce bağlamında donanımsız olmasına rağmen görüntüde zenginlik ve gösteriş yakalamak, bir batılı modele benzemek gayesi eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir. Konu hakkında toplumda farkındalık oluşturulmak istenir.

Düğün hikâyesinde Türk düğünlerinde geleneksel motifler işlenmiştir. Hikâye düğünlerde gelini almak için gönderilecek atların hazırlıklarının anlatılmasıyla başlar. Uçurma denilen bu atların hazırlığından sonra düğünü halka duyurmak için komşuları dolaşan düğün okuyucularından bahsedilir. Kına gecesi, kız alma, düğün yemekleri, boyunduruk parası, güveyi odasına gönderme, el öpme gibi gelenekler işlenir. Yazar bu gelenekleri bir hikâye kurgusu ile yazılı olarak kayıt altına alır. Gelenekler yargılanmaz.

Sadri Ertem’in ***Büyük Ayaklı Kadın*** hikâyesinde Çinli bir kadının kendi milletine karşı Avrupa milletine duyduğu ilgi, sevgi ve hayranlığının sonuçları konu edilir. La-Ö-Çenk oldukça güzel bir kadındır fakat tek kusuru ayaklarının biraz büyük olmasıdır. Çin geleneklerine göre kadınlarının ayaklarının küçük olması makbul olduğundan La-Ö-Çenk güzelliğine rağmen erkekler onu bir “acuze” olarak görür, kadınlar ise tanrılarına onun ayakları gibi ayakları olmasından koruması için dua eder. La-Ö-Çenk de Çinli erkeleri beğenmez, “*onları görünce ifrit*” (Ertem, 2014: 536) olur, Avrupalı erkeklere hayranlık duyar.

Bir gün Sidney'den gelen beyaz bir Avrupalıya âşık olur, evlenirler. La-Ö-Çenk tam bir Avrupa gönüllüsü olarak Avrupalı misyonerlere ve onların girişimlere hizmet eder. Fakat bir gün ihtilal olur ve La-Ö-Çenk'in kocası öldürülür, kadın bir Avrupa karakoluna sığınır. Kumandan, La-Ö-Çenk'i "*Avrupalılara yaptığı hizmete mukabil yanında hizmetçi*" (Ertem, 2014: 538) olarak alır. La-Ö-Çenk genç kumandanı çocuğu gibi sever. "*Ona baktıkça sevdiği, can attığı beyazlar ülkesini, kocasını, refah günlerini bir tablo seyrede gibi delikanlının bedeninde*" (Ertem, 2014: 538) seyreder. La-Ö-Çenk'in hasta olduğu bir zaman kumandan hizmetçilerden süt ister ve olmadığı cevabını alır. O da "*La-Ö-Çenk bulurdu*" (Ertem, 2014: 538) der. Bunun üzerine hizmetçiler o sütlerin köydeki emziren kadınların sütü olduğunu ve artık köyde emziren kadının kalmadığını söyleyince kumandan mide bulantısıyla dışarı fırlar. İçerideki odadan silah sesi duyulur, "*biraz sonra iki nefer bir cesedi sarı nehre*" (Ertem, 2014: 538) salıverir. Kendi milletini hor gören ve Avrupalılar için çalışan La-Ö-Çenk öldürülmüş ve değersiz bir eşya ya da hayvan muamelesiyle nehre atılmıştır.

Hikâyede milli kimliği reddetme, bir başka kimliğin üstünlüğüne inanma ve başka kimliğin menfaatleri doğrultusunda kendi milletinin zararına çalışma gibi konular eleştirir. La-Ö-Çenk'in Avrupa hayranı olması ve kendi milletini hor görmesi, Avrupalılar tarafından öldürülüp nehre atılmasıyla sonlanır. La-Ö-Çenk'in Avrupa hayranı olmasında Çinlilerin kendisini ayakları nedeni ile hor görmesi arasında bağ vardır. "*Madam (La-Ö-Çenk)'in namusunu bir buçuk santim uzun olan ayakları bütün şehire karşı bir sur gibi müdafaa etti.*" (Ertem, 2014:536) Burada toplumun kendi ferdini çeşitli nedenlerle tecrit etmesi durumunun; o bireyin başka güçler için bir piyon olarak kullanılmasının yolunu açtığı vurgusu da yer alır. Çinli kadının ölümle cezaya uğraması ile hikâyenin geleneksel, ders verici ahlak anlayışına uygun olduğu görülür.

Bir Boşanma Hikâyesi'nde evliliğin bozulması, erkek olan eşin yanlış batılılaşma nedeni ile değişimi üzerine kurulur. Hikâye aile kurumuyla ilgili değerler başlığı altında detaylı bir şekilde incelendi.

Kenan Hulusi Koray'ın *Deniz Banyosunun Hakikî Fiatı* hikâyesinde şekil değişiklikleriyle kendisini Avrupalı gibi gören bir Türk kızının tutumları eleştirilir. Suzan yaz geldiğinde vücudunu ve yeni mayosunu sergilemek, eski flörtlerini görüp yeni bir flört bulmak ümidiyle Moda sahiline gider. Suzan isminin dahi inceltilerek "Süzan" şeklinde söylenmesini ister. Böylesi ona göre daha Avrupalı bir söyleyiş

şeklidir. Suzan için sahilde konuşulan ise “İngiliz Suzan” (Koray, 1944: 139) benzetmesidir. Suzan üzerinde tek damla deniz suyu olmadan eve döndüğünde nasihat vermek isteyen annesini, mayonun faturasını kendisine getirdiği için hizmetçiyi azarlar. Sadece gösteriş için harcamalarının bedelini ise aklına bile getirmez.

Hikâyedeki genç kız giyimini, yabancı kelimelerle konuşmasını, olmamasına rağmen beğenilerini Avrupalı göstermeye çalışarak bir Avrupalı gibi olduğunu düşünür. Dışarıdan bakıldığında şekilsel bağlamda Avrupalı görünen karakter, gerçek hayatta asi, vurdumduymaz, saygısız birisidir. Hikâyede yanlış Batılılaşma çabaları eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Sait Faik Abasıyanık’ın *Plaj İnsanları* hikâyesinde Türk gençlerin bir başka kültürün insanı gibi davranmaları eleştirilir. Hikâyedeki gençler dillerinden giyimlerine kadar yabancı kültürü üstün görür arkadaşlıklarını da bu ölçüte göre belirlerler. “*Fakat ne tuhaf, ne fena bir zihniyeti vardır; tamamen burjuva, biraz da kozmopolit bir terbiyenin insanı insan edeceğine kanidir. İyi giyinmek, iyi konuşmak, bir iki lisanda espri yapabilmek, dans etmek, insanın insan olması için kâfi değilse bile lazımdır, der. Dostlarını da bu insanlardan seçer; daha çok Türk olmayanlara zaafı vardır. Onlar daha kibardır, der.*” (Abasıyanık, 2018b:104). Türk kızları Avrupa kökenli erkeklerin daha zarif, daha kibar ve daha sevgiye layık olduğunu düşünür. Fakat Leh asıllı bir gencin suya bilerek attığı çocuğu üstü başı dökük sandalcı Türk genç kurtarır. Hikâyede karşıt güç üzerinde bir yargılamaya gidilmez, ahlaki sorun betimlenerek ele alınır. Fakat “*ne tuhaf*” ifadeleriyle başlayan cümlelerde yeni genç kitlenin kendi kimliğini hor görüp farklı bir kimliği yüceltmesi eleştirilir.

İncelediğimiz dönemin hikâyelerinde bireyin kendi kültürel kimliğini hor görüp batılı kimliğe benzeme çabaları eleştirilir. Çünkü bu kişiler batılı kimliğe sadece şekil olarak benzeyen, eğitimsiz, insani duyguları yalıtılmış kişiler olarak hem kendilerine hem de toplum yapısına zarar vermektedirler. Hikâyelerde hem kadın hem de erkek karakterler yanlış batılılaşmanın sonuçlarını yansıtır. Gürpınar ve Ertem yanlış batılılaşmanın evlilik hayatında boşanmayla sonuçlanan olumsuz etkilerine vurgu yapar. Uşaklıgil, Koray, Sait Faik eğitimsiz olmasına karşın batı hayranlığı nedeniyle şekil olarak Avrupalı görünen fakat kendi kültürünü aşağılayan gençleri konu eder. Bu gençler isimlerinden giyimlerine, danslarından mimiklerine kadar sahte ve boş bir dünyanın oyuncularındır. Fakat verdikleri zarar kendileriyle sınırlı kalmaz; Avrupa özentisi ile ithal

ürün kullanımı, ana dilin terk edilmesi ya da bozulması, sosyal ilişkilerde aşınmalar hem kendilerini hem de toplumu ekonomik ve sosyal olarak kötü yönde etkiler. Ertem ve Gürpınar bu değerle geleneksel ders verici ahlak anlayışını benimserken diğer hikâyeciler değeri ahlaki sorunun betimlenmesi olarak ele alır. Dönemin önemli hikâyelerinden birisi de Esendal'ın *Düğün* hikâyesidir. Bu hikâye kültürel kimliğe ait bir belge niteliğindedir. Hikâyede Türk düğünlerindeki çeşitli gelenek ve görenekler kayıt altına alınmış olur.

3.2. BİREYSEL AHLAKİ DEĞERLER

3.2.1. Öz Güven / Öz Saygı Değeri

Özgüven Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde beşinci basamakta olan hayati bir değerdir. İnsanları, hayvanlardan ayıran ana faktörlerden biri benliğin farkındalığıdır. Bireyde belirli bir miktar öz-değer ölçüsü olmadan, yaşam çok acı verici olabilir, birçok temel ihtiyaç karşılanamaz hale gelir. Birey bu durumdan kurtulmak için kendisine bir kimlik oluşturur ve sonra ona bir değer verir. Böylece kim olduğunu tanımlar ve daha sonra bu kimliği beğenip beğenmeme konusunda kararlar alır. Öz saygı bu insani yargılama kapasitesidir (McKay ve Fanning, 2016). Bireyin kendi donanımının sınırlarını fark etmesi hayatta karşısına çıkacak sorunları aşmada önemli bir savunma mekanizmasıdır. Dönemin hikâyelerinde Esendal'ın iki hikâyesinde ilgili değere vurgu yapılır.

Memduh Şevket Esendal'ın *Dövüş* hikâyesi küçük bir çocuğun kendisinden yaşça ve fiziksel olarak büyük olan zorba bir çocuğa karşı koyabildiğini fark ettiği bir an'a ait hikâyedir. Akif on yaşında bir çocuktur. Bir akşam dayısının kendisine verdiği bir liranın sevinciyle okula gider, parasını arkadaşlarına gösterir. Bu parayı on dört yaşlarında, zorbalıkla geçinen Aziz de görür ve Akif'ten zorla parayı alır. Akif parayı ister. Fakat zorba çocuk parayı geri vermez, gidip parayı saklar. Akif ağlayarak durumu bir öğretmene anlatır, diğer çocukların da yardımıyla para bulunur. Öğretmen Aziz'i cezalandırır. Aziz tüm kızgınlığı ile Akif'i okul çıkışı için tehdit eder. Okul çıkışında Akif, hiç kimsenin kendisini kurtaramayacağı bir yalnızlıkta olduğunu bilir. *“Burada ancak o, kendi kendisini kurtarabilir. Çalışıp kurtarmalıdır.”* (Esendal, 2016: 70). Akif

tüm gücünü kullanır ve Aziz’e karşı direnir. Kavganın sonunda diğer çocuklar, o güne dek yenilmez gördükleri Aziz’le küçük bir çocuğa karşı yenildiği için alay ederler. Akif sevinçten ağlayacak kadar mutlu olur.

Hikâyede günümüzde de yaşanan akran zorbalığı sorununa değinilmiş ve zorbalık gören bir çocuğun kendi iç dinamiklerinin gücünü fark etmesi konu edilir. Yaşça ve fiziksel olarak daha küçük olan Akif, aslında zorba olan çocuğun gerçekte yenilmez gibi görülen gücünün sınırı olur. Bu nedenle de Akif’in kendisine olan öz güveni arttığı gibi zorba çocuğun kötü olan gücünü de etkisizleştirmiş olur.

Mendil Altında hikâyesinde haksızlıklara karşı duracak karakteri olmayan bir kişinin küçük bir mendil arkasında iken cesaretlenip adalet dağıtıcı kişi olma hevesi mizahi bir dille eleştirilir. Sicil Müdürü Cavit Bey, yemekten sonra uzanıp dinlenmek ister. Fakat sinekler bir türlü rahat vermez. O da çareyi köylülerden gördüğü yöntemle yüzüne mendil örtmede bulur. Mendili yüzüne örtüp uzandığında uykusunun gelmesini beklerken çocukların okul parası, maaşının azlığı ve iş yerindeki sorunlar aklına gelir. Cavit Bey’in yanında çalışan memur bir yanlış anlaşılma üzerine işinden çıkarılmıştır. Cavit Bey mendil altında bu memurun daha sonra çok sürmeden suçsuzluğunun anlaşılmasına çok sevinir. Aksi durumda müsteşara karşı durmak gerekirdi ki buna cesareti yoktur. Mendil altında ise sanki haksızlığa sert bir şekilde karşı durmuş ve arkadaşını kendisi işe aldırması gibi hayal kurar. Çalışma yerinde herkesin kendisinin kahramanlığından konuştuğunu hayal eder. Cavit Bey, “*beyaz keten mendil altında tatlı tatlı*” (Esendal, 2018: 110) güler. Hayalleri onu bu kahramanlığından ötürü vekil olma sevinci de yaşatır. Hayalinde vekil olunca ilk işi memur maaşlarını artırmak olur. Mendil altında terden heyecandan boğulacak olur. Kalkıp mendili fırlatır.

Hikâyede yapılan adaletsizliğe karşı duramayan bir memurun mendil altında kendi iç sesiyle kahramanlık rolü oynaması eleştirilerek ele alınır. Öz güveni düşük bireyler para, makam, statü gibi elindeki varlıkları kaybetmekten korkarak haksızlıklara ses çıkarmazlar. Hikâyede mendilin arkasında kendisiyle yüzleşen Cavit Bey, sıkıntıya dayanamaz, bunalır ve mendili yüzünden fırlatır. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiş olup tolum üzerinde farkındalık oluşturma hedefi olduğu görülür.

Dönemin hikâyelerinde sadece Esendal’ın değerle ilgili vurgusu olan iki hikâyesi yer alır. Bunlardan ilkinde küçük bir çocuk olan Akif, farkında olmadığı gücünün sınırlarını keşfederek kendisini ve arkadaşlarını bir zorba çocuktan kurtarır. Diğerinde yetişkin

Cavit Bey, yetkisi ve donanımı olmasına rağmen haksızlığa uğrayan çalışanın haklarını koruyacak cesareti kendisinde bulamaz. Hayallerde kendisini kahraman ilan etse de kendi öz saygısını tesis edemediği için huzursuzluk yaşar.

3.2.2. Yaşama Sevgisi

Yaşam her canlıya bir kez verilen kıymetli bir fırsattır. İnsanoğlu bu fırsatı kendi bakış açısı ile bunalım ve karamsarlıklarla dolu bir çile olarak da yaşayabilir, topluma insanlığa faydalı bir mekanizmaya dönüşerek yaşamdan zevk alarak da yaşayabilir. Adler yaşamın anlamını insanlara ilgi göstermek, bütünün bir parçası olmak, elden geldiğince insanlığın esenliği için katkıda bulunmak olarak tanımlar (2017: 12). Topluma faydalı olmak için mutlaka somut bir ürün ortaya konulması anlaşılmamalıdır. İnsanlara huzur vermek, hayatın vicdani temellerle yürütmesine katkıda bulunmak, doğayı, hayvanları sevmek, korumak da tüm bir hayat üretiminin bileşenleridir. Dönemin hikâyelerinde yaşamın küçük detaylarıyla, insana huzur veren varlıkların fark edilmesiyle yaşama sevgisinin elde edileceği vurgulanır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Bir Daha Yok* isimli hikâyesinde, yazarın eski bir arkadaşıyla tesadüfen karşılaşması ve arkadaşının yaşına rağmen genç görünme çabaları karşısındaki görüşleri yer alır. Hikâyede, eski dost, yaşını kabul etmek istemezcesine oldukça şık giyinir, genç iki yeğeni ile gezer, gençler gibi konuşmaya çalışır. Onlarla bir sinema çıkışında karşılaşan anlatıcı, beraber oturdukları bir müzikli pastanede eski dostunun, ölüm korkusu ve gençliğini özlem duyguları içinde olduğunu görür. “*Nihayet caz susunca o da sustu ve düşündü. Çocuklar geldiler. Biri sağına biri soluna; ona sokuldular. Gençliklerinin sıcaklığını ona vermek, ona biraz kuvvet aşılacak istiyor gibiydiler.*” (Uşaklıgil, 2011a: 130). Sonra çocuklar onun neden düşünceli olduğunu merak edip sorarlar. “*O doğrularak: "Düşünüyorum ki..." diye başladı fakat devam edemedi. Tam bu sırada caz bir baygın tangoya başladı. Hemen bir saniye kaybetmek istemeyerek çocuklar; amcanın, dayının ne düşünüyor olduğunu daha ziyade merak etmediler ve yerlerinden fırladılar.*” (Uşaklıgil, 2011a: 130).

Hikâyede yaşlı dostun, yaşına göre davranmaması garipsenmiş fakat eleştirilmemiştir. Hikâyede anlatıcının eleştiriden daha çok, dostu için üzüntüsü yer alır. Yaşam herkes için bir kez verilen bir fırsattır ve her yaşın kendine has özellikleri vardır. Geçmiş için

üzülerek insanlar ellerindeki değeri de kaybedebilir. Bu nedenle yaşam tüm dönemleriyle bir bütün olarak kabul edilmelidir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Hayat Ne Tatlı* hikâyesi günlük hayata dair bir akışın anlatıldığı ve hayatın her şeyi ile bir bütün olarak güzel olduğu belirtilen bir hikâyedir. Hikâyede bir yaz günü sokaktan yükselen sesler güzel bir yaşam harmonisi olarak yansıtılır. Çocuğuna seslenen anne, kediler, horoz, tavla oynayanlar bu harmoninin birer notalarıdır. Hikâye Çehov tarzının en belirgin hikâyelerinden biri olmakla birlikte Esendal'ın hayata ümitle bakmayı seven yönünü gösterdiği hikâyelerden birisidir.

Halikarnas Balıkçısı'nın **Knidos Afroditi** hikâyesinde mitolojik öğeler üzerinden hayatın her insana doğan bir şans olduğu vurgusu yer alır. Anlatıcı geçmişte önemli bir yaşam merkezi olmasına rağmen terkedilmiş ve mitolojik efsanelerde ismi geçen Knidos'a gider. Anlatıcı buranın geçmişini düşünüp uykuya daldığında rüyasında Aphrodite ile konuşur. Aphrodite doğulu bir tanrıça olduğunu, insanların ilk doğduklarında anne olarak ona kendisini sunduğunu, sevginin ve ümidin kaynağı olduğunu söyler. O hayattır. *“Ben hangi şeyin üzerine parlarsam, onu güzel eden Astarte'yim. (...) Her yabancıнын yüzüne bir kardeş tatlılığı veren benim. İnsan her yüzde, her bakışta beni arar. (...) Her gözden ben bakarım. Bütün beyinlerde bir iradeyim. Bütün iradelerde bir ümidim. Çünkü ben hayatım.”* (Halikarnas Balıkçısı, 2014: 23)

Hikâyede kadınların hayat sunan yönüyle anne olarak yüceltilmesi, hayatın her doğan kişiye bir hediye olması, yaşamın arama ve keşfetme ile anlam kazanacağı, yaşamın güzelliğinin kötülüklerden daha fazla olduğu vurguları yer alır.

Hayyam'ın Testileri hikâyesinde hayatta yaşadığı olumsuzluklara dahi gülüp geçen bir denizcinin yaşam sevgisi ele alınır. Karagöz Ali yıllarca gurbette denizcilik yapmış, türlü zorluklarla mücadele etmiş bir denizcidir. Yıllar sonra memleketi Akdeniz kıyılarına *“para pul ile değil, kaybetmediği gülüşü ile”* (H. B., 2014: 120) geri döner. Karagöz Ali, Barba Paho'nun hünerli ellerinden çıkan testileri Anadolu'ya taşıyarak geçinmeye çalışır. Ali memleketi olan Akdeniz kıyılarına aşk ile bağlıdır. Bir gün Barba Paho'dan alıp kayığına yerleştirdiği çömlek testiler, kayığın bir adanın kayalıklarına çarpmasıyla kırılırlar. Karagöz Ali'nin tek geçim kaynağı olan bu testilerin şangırıtıyla kırılmasına tepkisi, şangırtılara kattığı gülüşü olur. Çarptığı kayalıkların adasına çıkar, içinde oranın güzelliklerini yaşamamanın mutluluğu vardır.

Hikâyede küçük insanın az gelirine rağmen yaşama sevgisinin gücüyle daha mutlu bir hayat yaşadığı vurgulanır. Hayattaki maddi ve somut olanın dışında bir duygu ve düşünce hayatının insanı var ettiği üzerinde durulur.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Projektörcü* hikâyesinde bir gemi ışıkçısının her gece şehre ve hayata tuttuğu projektör konu edilir. Sıradan belki de basit bir iş gibi görünen bir gemide projektörü tutup gemiye kılavuzluk eden adam, bu işte dahi hayatına zevk verecek bir yön bulmuştur. Görevli adam, anlatıcıya on beş yaşında bir oğlu olduğu ve ona her gün projektörle keşfettiği yeni bir hikâyeyi anlattığını söyler. Oğlu bu hikâyelerden en çok projektörün aydınlattığı bir evde bir kadının kocasını dövmesi hikâyesine güler. Anlatıcı başka bir gün projektör görevlisine, oğluna götürmesi için hikâye kitapları verir. Hikâyede hayatın çok küçük bir kesitinde bile hayatı yaşamaya değer kılan unsurların olduğu, önemli olanın insanın yaşama hangi gözle baktığı vurgusu yapılır.

İzmir'e hikâyesinde anlatıcının bunalım içinde, insanlardan nefret ettiğini düşünerek sokaklarda gezdiği bir gün karşılaştığı iki “küçük insan” ona tekrar dünyada yaşayabilme gücü verir. Anlatıcı sokaklarda insanların kötülüklerine, dünyanın adaletsiz oluşuna isyanlar ederek yürümektedir. Karşısına yavru tavşanlar satan ihtiyar bir kadın çıkar. İhtiyar kadın utana sıkıla bu tavşanları satıp İzmir'deki kızının yanına gideceğini söyler. Anlatıcı kadının içinde taşıdığı ümitten çok etkilenir. Bir diğer kişi ise sokakta kuzu satan bir adamdır. Anlatıcı, biri canlı diğeri oyuncak kuzuları satmak için bekleyen yüzü soğuktan kavrulmuş köylü adamı da sever. Onlarla birlikte “*Demek benim dünyada dostlarım vardı. Daha yaşayabilirdik. Beyhude yere, iftiracılar, namussuzlar, yalancılar, birbirinin ekmeğini kapanlar için insanları, yaşamayı hor göremezdik.*” (Abasıyanık, 2018e: 85) diye düşünür. Hikâyede yaşama sevincini yakalayabilmek için hayatı anlamlandıracak örneklerin görülmesi gerektiği aksi takdirde hayatın büyük bir sorun yumağı olarak insanın üzerinde ağır bir yük olacağı vurgulanır. Hikâyede ahlaki değer betimlenerek ele alınır.

Dönemin hikâyelerin Uşaklıgil *Bir Daha Yok* hikâyesinde yaşlı bir dostun yaşının sınırlılıklarından kurtulmaya çalıştıkça mutsuz olduğuna dikkat çekerek yaşamın tadına varabilmek için her yaşın, her dönemin kendine has güzel taraflarını keşfetmek gerektiğini vurgular. Esendal, Halikarnas Balıkcısı ve Sait Faik yaşama karşı sevgi ve memnuniyet duyabilmek için bireyin hayatın küçük detaylarını yakalaması gerektiğini

vurgular. Bu küçük detaylar kimi zaman sokaktan gelen insan sesleri, kimi zaman bir gemi ışıkçısının kendince kurduğu mizansen, kimi zaman da sokakta ufak tefek şeyler satan küçük bir sokak satıcısının samimi selamıdır.

3.2.3. Cömertlik ve Kanaatkâr Olma Değeri

İnsan sahip olduğu nimetlerin, iyilik ve güzelliklerin farkına vardıkça hoşnut olur ve sevinir. Bu durum bireyin hayattan mutluluk ve huzur duymasını sağlar (Kızıler ve Canikli, 2018: 183). Fakat kişi bu durumun tam tersi halinde elinde olan nimeti, iyiliği, güzelliği bir sorun olarak gördüğünde hem kendisi için hem de toplum için hayat çekilmez bir hal alır. Dönemin hikâyelerinde Uşaklıgil ve Karaosmanoğlu elindeki kıymetlerin değerini bilmeyen kişilere ayna tutarak toplumun bu durumdan kendisine dersler çıkarmasını hedefler.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Bir Garip Hikmet* isimli hikâyesinde, İhtiyar Dost'un iyilik yaptığı yoksul bir adamın eskiye göre geçiminin daha iyi olmasına rağmen, kanaat göstermemesi ve İhtiyar Dost'dan hesap sorarcasına daha fazlasını istemesi ele alınır. Anlatıcı, İhtiyar Dost'un yanındayken "*Nimet*" adında birisinin görüşmek istediği haberi verilir. Anlatıcı, Nimet'i uzaktan görür. Nimet, kahrıyla mı, öfkeyle mi yoksa şikâyet etmek için mi tartılamaz ama sert bir şekilde gelmektedir. İhtiyar Dost'un karşısında öfkeli şekilde kameriye direğine eğrice dayanarak geliş sebebinin sorulmasını bekler. İhtiyar Dost, nasıl olduğunu sorunca çalıştığı yerden şikâyet eder, hastane gibi bir yerde iş bulmasını ister. İhtiyar, sabırla şartlarını öğrenir. Ona bunun için uğraşacağını fakat çalıştığı yerde sabır göstermesini isteyerek onu gönderir.

İhtiyar Dost, adamın hikâyesini onu gönderdikten sonra anlatır. Nimet, o güne dek zorlu işlerde çalıştırılmış birisidir. Yine böyle işlerden birinde çalışırken sırtında ağır küfeler yüklü sebze satmaktadır. İhtiyar Dost'un evinin önünde kalp sıkışması geçirir. İhtiyar Dost onu hastaneye yatırır, baktırır. Hastaneden çıkınca da ona öncekilere göre daha iyi şartlarda bekçi olarak iş bulur. Fakat Nimet, şimdi çalıştığı yerde tek kalacağı için şikâyetle yaşlı adama çıkmaktadır. Anlatıcı, İhtiyar Dost'a neden böyle bir insanı yanından uzaklaştırmadığını sorar. İhtiyar Dost, "*İyilik gören değil iyilik eden borçludur; asıl bağlanan, bir kere iyilik etmeye başlamış olandır*" (Uşaklıgil, 2008:148) diyerek iyilik edilenin kanaat göstermeyişi eleştirir. Fakat ona göre bu da bir fırsattır.

Böylesi insanlar ona bu tip insanları anlama fırsatı vermektedir. Hayatta her şeyden bir zevk çıkarmaya çalışmak en büyük hikmettir. İnsan bunu yapabildiği ölçüde *“hayat tahammül olunabilecek bir yük olur.”* (Uşaklıgil, 2008:149).

Hikâyede cömertlik ve kanaat değeri realist bir tavırla ele alınır. Hikâyede vericinin cömertliğinden dolayı sıkıntıya düşmesinin nedeni; alıcının kanaat ve sadakat göstermeyen tavrı olduğu vurgulanır. Hikâyede yardım edilen kişinin isminin Nimet olarak seçilmesi onun nimetlere şükretmeme özelliğine ve İhtiyar Dost’a kendisini bir nimetmiş gibi sunmasına ironik bir gönderme içerir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Sikkenin Ters* hikâyesi, ellerindeki değeri görmeksizin bir başkasının hayatına ait olanlara sahip olamadığı için üzülen insanların eleştirildiği bir hikâyedir. Faika ile Necip Bey yeni evli genç bir çifttir. Birbirlerini seven, yuvalarında birbirlerine değer veren bu çift, toplum içerisine çıktıklarında da kendi eşlerinin ne kadar iyi bir seçim olduğu düşünürler. Zaman içerisinde daha da sosyalleşmek adına eski dostlarla görüşülür, misafir oturmalarına gidilir. Böylesi ziyaretlerden birinde Faika Hanım’ın eski okul arkadaşı Naciye Hanım’a yapılan ziyaretten sonra güzel giden evlilik bir anda bozulur. Faika Hanım, Naciye Hanım’ın evinde gördüğü lüks yaşamı kıskanır ve eşinden dahi tiksinecek duruma gelir. Naciye Hanım’ın evindeki *“musiki ve danslar ve rengârenk abajurlar arasından sızan elektrik ziyaları ve bu gümüş parıltıları, o ipek hışırtıları”* (Karaosmanoğlu, 2017: 171) Faika Hanım’ı içten içe büyük bir mutsuzluğa düşürür. Eve döndüklerinde eşini ilk kez *“bayağı ve âdi”* (Karaosmanoğlu, 2017: 171) gören Faika Hanım bütün üzüntüsüyle *“Yarabbi, Naciye ne mesut, ne mesut”* (Karaosmanoğlu, 2017: 171) diye düşünür.

Hikâyenin isminde de belirtildiği üzere madalyonun diğer tarafı beklenilenden daha farklıdır. Bu ziyaretten sonra Naciye Hanım da büyük bir mutsuzluk içindedir. O da kendisini sürekli ihmal eden eşine karşılık arkadaşı Faika Hanım’ın eşinin Faika’ya düşkünlüğünü kıskanır. *“Hepsinin nazarında seilmeyen, ihmal edilen, baştan savulan zavallı bir kadından başka ne idim? Herkes bana acıyor gibi bakıyordu. Hele Faika’nın bakışlarına bir türlü tahammül edemiyordum. Yarabbi, yarabbi, Faika ne mesut, ne mesut! Hiçbir kadın onun kadar seilmedi, hiçbir kadın.”* (Karaosmanoğlu, 2017: 172).

Hikâyede insanların elinde olanın kıymetine bakmaksızın bir başka değeri elde edemediği için üzülmeye eleştirilir. Elindekine kanaat etme, elindeki değeri kıymetlendirme olarak açıklayabileceğimiz değer, hikâyede iki bayan üzerinden

düşündürücü bir şekilde ele alınır. Hikâyede karakterler yargılanmaz, ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Uşaklıgil kendisine karşılıksız ve mecbur olunmadığı halde iyilik yapılan kişinin iyiliğinin beğenilmeyip hesap sorulması eleştirilir. Karaosmanoğlu ise her şeyin yolunda gittiği güzel ve mutlu bir evliliğe sahip kadının, hayatta yalnızlık çeken bir kadının evindeki parlıtlı avize taşları nedeniyle huzursuz ve mutsuzluğa düşmesini kınar. Her iki hikâyede hümanist bir tavırla ahlaki sorunu betimleyip toplumun konu üzerinde dikkatini çekmeyi hedefler.

3.2.4. Merhametli Olmak

Merhamet, tüm varlıklara sevgi ile yaklaşma, onları kötülüklerden koruma, zor durumlarında yardım etme, bağışta bulunma, affetme vb. iyi huy ve davranışların bütünüdür. Değerler eğitiminde bireylerin küçük yaştan itibaren varlığa karşı içsel duyguları uyarılarak merhamet duygusu oluşturulması hedeflenmelidir. Aksi durumda bir bireyin merhametsizliği nedeniyle varlığa verdiği zarar, tüm insanlık için vicdani bir yük olarak insanlığa geri döner.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Hikâye Değil* 'de çok yoksul bir ailenin küçük kızının yeterli beslenme ve uygun barınma koşullarının gerçekleşmemesi nedeniyle verem hastalığından ölümü ele alınır. Hikâyenin anlatıcısı, zengin, kültürlü, neşeli fakat çevresine duyarlı bir bayandır. Hikâyede yoksul ailenin ve küçük güzel kızın yaşadıkları karşısında zengin bayanın merhamet duygularıyla olayın dışında kalamadığını görürüz. Doktor, çocuğun iyi beslenip güneş ışığı görmesi gerektiğini söyler. Yoksul ailenin güneş ışığıyla çocuğu buluşturabileceği tek yer, yakınlarındaki mezarlıktır. Küçük kızın burada bir müddet güneş ışığı alması sağlanır. Komşuları ve zengin bayan besin desteğinde bulunur. Fakat hastalık olumlu bir seyir göstermez, kısa bir süre sonra küçük kız ölür. Mezarlıkta güneşlenmek için uzatıldığı yere defnedilir.

Hikâyedeki en önemli nokta küçük kızın güneşlenmek için mezarlığa götürülmesi ve ölünce de oraya defnedilmesidir. Bu olay, yoksul ailenin çaresizliğinin yanı sıra yaşarken de bir ölü gibi olduklarına, insani bir yaşamın onlar için imkânsız olduğu gibi düşünceler taşır.

Halit Ziya anılarında çocukları insanlardan daha çok sevdiğini belirtir (Uşaklıgil, 1989). Bu hikâyede de küçük bir kız çocuğu üzerinden, insanların çevresinde yaşanan olumsuzluklara karşı vicdan mekanizmasının hayata geçmesini, merhamet duygularının uyandırılması gibi bir hedef içinde olduğunu görürüz. Bu hikâyede merhametle birlikte çocuk sevgisi, sosyal yardımlaşma değerleri de vurgulanır.

Bir Hüzünlü Anı hikâyesinde, hasta çocuğuna ilaç almak için eczanede bekleyen yoksul bir kadının öyküsünü ele alır. Kadının mendiline sarıp umut olarak sakladığı parayı eski ve yırtık olduğu gerekçesiyle eczanedeki veznedar kabul etmez. Bunun üzerine en başından beri kadının çaresizliğini gözlemleyen anlatıcı, yırtık para ile kendisinde bulunan yeni parayı değiştirir. Kadın, sözle teşekkür edemese de bakışlarıyla minnettar bir şekilde teşekkür eder.

Anlatıcı, bu hikâyede aslında basit bir kâğıt parçası olan paranın insanları ezmesi karşısında üzgündür. Bu nedenle anlatıcının, hikâyenin büyük bölümünde paranın gücüne karşı bir öfkesi vardır.

Bu, yıpranmış, buruşmuş, yırtılmış, yapıştırılmış, bir numarası kaybolmuş eski bir liraydı ve uzun, çapraşık maceraların tarihi sanki üzerine gölgeler salmıştı. (...) Sırasına göre ağlamış ya da güleç, gamlı yahut neşeli, bir gün şurada sevinip mutlu olurken, ertesi gün ötede derin bir acının kıvrandırmasıyla buruşarak, bazen haftalarca süren bir emek zincirinin kahrına ödül, çoğunlukla bir dakikalık bir isteğin alçaklığına alet, ruhunda bütün insanlığın kederleriyle zevkleri çalkalanan, bir kargaşa içinde yoksulluğun parçası ne müthiş bir cehennem övgüsüydü. (Uşaklıgil, 2017: 34)

Anlatıcı paranın yüzünden insanların, acı çekmesi, insanca muamele görmemesi, çıkarlar için kullanılmasına tepkilidir. “*Ve artık bu sakat şeyi cebime koymak istemeyerek avucumun içinde büsbütün boğup öldürmek için sıktım, sıktım*” (Uşaklıgil, 2017: 35). Anlatıcı, hikâyede yoksul bir kadının yırtık bir para ile yaşadığı çaresizlik ile merhamet değerini öne çıkarır. İncelediğimiz hikâye, insan varlığına hizmet etmesi için kullanılan paranın, kendisine hizmet edilen -çoğu yerde tapılan- bir nesneye dönüşmüş olmasını eleştirir. Toplumu konu hakkında farkındalığa davet eder.

Celal Gökbulga’nın *Fatma’nın Romanı* hikâyesinde konu olarak; annesi vefat edince babası tarafından bir köylüsüne emanet edilen küçük bir kızın, evin hanımı tarafından kötü muamele görmesi üzerine komşuların merhamet gösterip küçük kızı kurtarmaya çalışmaları hikâye edilir. Fatma on iki yaşında bir kız çocuğudur. Annesi ölünce, babası; “*Efendim senin çocuklarının arasında yuvarlansın, elbet bir gün gelir, ben de*

ararım...” (Göktulga, 2017: 271) diyerek Fatma’yı köylüleri olan bir aileye bırakır, fakat uzun yıllar hiç aramaz. Evin hanımı ise tüm işlerini küçük kıza yaptırdığı gibi ona insanlık olarak da kötü muamelede bulunur. Yeni taşındıkları apartmanda bu duruma tanık olan komşular daha fazla dayanamaz ve aralarında para toplayarak kızın kendi köyüne kaçmasına yardımcı olurlar.

Hikâyede savunmasız ve hayattaki tüm sığınaklarını kaybetmiş küçük bir kız çocuğu üzerinden merhamet değeri vurgulanır. Sosyal hayatta bir kişiye kötülük yapıp yapılmaması kadar, iyi insanların yapılan kötülüklere duyarlı duruşunu etkin kılmak önemlidir. Bu nedenledir ki günümüzde bu tabloya benzer pek çok sosyal deney yapılarak insanlarda farkındalık oluşturulmaya çalışılır. Hikâyede küçük çocuğa kötü davranan evin hanımı, bir cezaya uğramaz. Bu nedenle hikâyede geleneksel bir ders vericilikten daha çok ahlaki sorunun betimlenmesi yoluna gidilmiştir.

Kenan Hulusi Koray’ın *Bir Sıcaklık* hikâyesinde asker ocağında bir komutanının zor durumda olduğunu anladığı askerine karşı merhameti konu edilir. Komutan, “*bütün bir yüzü, kol ve ayaklarıyla beraber bir kâğıt gibi*” (Koray, 1944: 21) olduğunu söylediği Pötürgeli Mehmet’in çelimsizliğine ve kederli duruşuna üzülür, onunla ilgilenir. Komutan, Mehmet’e kışlık elbise temin ettirip, haftalık yiyeceğini artırır. Fakat Mehmet’in kederini yine de gideremez. Çünkü Mehmet, köyde yanında çalıştığı ağadan parasını istemiş ve olumlu bir cevap alamamıştır. Komutan paranın kendisine askerlikte lazım olmayacağını, her türlü bakımın karşılanacağı emniyetini verir. Mehmet’in bu yakın ve merhametli ilgiden sonra yüzü güler, “*kağıt yüz beyazdan hafif bir pembeye döner*” (Koray, 1944: 23). Hikâyede askerlik ocağı gibi keskin bir disiplin ortamında dahi olsa insani değerleri göz önünde bulundurmanın önemi vurgulanır. Hikâyede düşkün, çaresiz, mutsuz kişilerin sorunlarını öğrenmek, sorunları için çözüm yolları düşünmek insani bir görev olarak komutan üzerinden yerine getirilir. Böylece hikâye vicdani bir huzura kavuşma ile sonlanır.

Dönemin hikâyelerinde yoksul ve kimsesiz çocuklar, fakir kişiler ve sosyal anlamda zayıf kişiler üzerinden merhamet değeri ele alınır. Hikâyelerde ders verici bir ahlak anlayışından ziyade toplumun değer üzerinde farkındalığının oluşması için dikkat çekmeyi hedeflediği görülür.

3.2.5. Helâl Kazanç

Dini ve kültürel değerlerimizde helal kazanca büyük önem verilir. Kazancın helal olmaması durumunda insanın eline geçirdiği haksız kazançtan fayda görmeyeceği gibi başına büyük felaketler geleceği ahlaki değerle ilgili toplumsal birikimimizdir. Temellerini İslam esaslarından alan Ahilik teşkilatı, kültürümüzde helal ve doğru kazanca büyük önem vermiş ve toplumda ciddi bir kurum olarak düzenleyici rol oynamıştır (Koşum, 2018). Dönemin incelediğimiz hikâyelerinde helal kazancın önemsenerek ele alındığını görürüz.

Memduh Şevket Esendal'ın *Bir Kadının Mektubu* hikâyesinde kazancını helal yollarla temin etmediği için eşinden boşanmak isteyen bir kadının hikâyesi anlatılır. Ayşe Hanım aile terbiyesi görmüş, öğretmen bir bayandır. Ailesinden tüm bireyler ölüp yalnız kalınca çevresinin de ön ayak olması ile evlenmeye karar verir, Hayri Bey adında birisiyle evlenir. Zaman içinde Hayri Bey'in işinde para ve hediyeler karşılığında insanlara haksız kazanç elde ettirdiğini anlar. Ayşe Hanım, paralarının artmasına, kıtlık zamanı olmasına karşın evlerinin eşya ve yiyeceklerle dolup taşmasına rağmen bu kazancın helal olmadığı gerekçesi ile rahatsızlık duyar ve eşinden boşanmak ister.

Hikâyede eğitilmiş ve güzel bir aile terbiyesinden geçmiş Ayşe Hanım'ın zenginliğini artıran bir unsur olmasına rağmen haram yollarla kazanç edilmesini reddetmesi ve boşanmak istemesi üst bir ahlaki duruş örneğidir. Esendal aile birliğine özel önem verir ve aldatma durumunda dahi aileni dağılmasına izin vermez. Fakat erkek olan eşin kazancını helal olmayan yollardan temin etmesi üzerine medeni hukukun kadına verdiği boşanma hakkını ona kullanır. Yazar, helal kazancı ne denli önemseydiğini de böylelikle ortaya koymuş olur.

F. Celal Göktulga'nın *Eldebir Mustafendi* hikâyesinde az çok demeden geçimini dışçilikle karşılayan orta yaş bir erkeğin önüne fırsatlar çıksa da kolay ve yanlış yollara yönelmediği konu edilir. Herkesin dışle ilgili işine az çok demeden yetişmesinden dolayı kendisine "Eldebir" lakabı takılan Mustafendi, anlatıcının yakın arkadaşıdır. İşinden o kadar az kazanır ki sık sık dostundan borç para istemek zorunda kalır. Bir gün Eldebir Mustafendi'yi "Kimsesiz, erkesiz bir yalıdan" (Göktulga, 1943: 5) çağırırlar. Yalıdaki genç, güzel ve zengin kadın, Mustafendi'ye âşık olduğunu söyler. Mustafendi, genç kadına kızı yaşında olduğunu söyleyip gerisin geri kaçır. Arkadaşı nasıl böyle bir fırsatı kaçırsın dediğinde ise Eldebir Mustafendi; "Ben bu yaştan sonra namusumu iki

para edemem... Cenabı hak haramı nasip etmesin.” (Göktulga,1943: 6) diye cevap verir.

Hikâyede helal kazanç değeri doğrudan bir ders verme yöntemi ile ele alınmıştır. Hikâyede işi ile helal yolla geçinen kahraman, paraya ihtiyacı olmasına karşın genç, varlıklı bir bayanın kendisine olan teklifini geri çevirmiştir. Hikâye geleneksel ahlak anlayışına örnektir.

Simit hikâyesinde geçimini simitçilik yaparak kazanan bir adamın yaşamı, helal kazanç olması nedeniyle onurlu bir portre olarak sunulur. Anlatıcı beş yıl boyunca işine gittiği yolda gördüğü fakat hiç tanışmadığı simitçiye anlatır. Simitçi beş yıldır hep aynı ceket, ayakkabısı hatta sigara ağızlığını kullanacak kadar tutumlu yaşamaktadır. Kadınlara kendisini süslü göstermek için bir çabaya girmez, yüzünde hep sakin olduğunu düşündüren bir nezaket içindedir. Anlatıcı bir gün eve geldiğinde evlatlık kızlarının kaçtığını öğrenir. O günün akşamı zoraki dünür olacak adam eve geldiğinde anlatıcı karşısında utancından iki büklüm halde olan simitçiye bulur. Onu güzelce misafir eder. Simitçi oğlunu okutmuş, çocuğun düğününü de eksiksiz yapmıştır. Anlatıcı kendisinden esirgeyerek helal kazancını çocukları ve ailesi için harcayan bu adamı içten içe tebrik eder.

Hikâyede az da olsa helal yollarla kazancını sağlayan bir kişinin onurlu duruşu övülür. Hedef davranış olarak okuyucuya sunulur. Hikâye geleneksel ders verici ahlak anlayışına örnektir.

Bekir Sıtkı Kunt’un Tabak Osman hikâyesinde haksız kazanç elde eden bir kişinin çok zengin olsa dahi toplum içinde gerçek bir değere ulaşamadığı ele alınır. Tabak Osman, kendi halinde bir dericinin yanında işçidir. Savaş patlak verip iş yeri sahibi de ölünce Tabak Osman, derileri kendi malı gibi işletir ve zaman içinde bundan büyük paralar kazanır. Her geçen gün daha çok zenginleşse de mahalleli “*eninde sonunda eski haline döner*” (Kunt, 1948: 34) diyerek kendisine saygı duymaz.

Hikâyede helal yollarla elde edilmeyen kazanç kişiyi büyük zenginliklere de ulaştırırsa bir değeri, faydası olamayacağı vurgusu yapılır. Hikâyede Tabak Osman patronunun mal varlığını haksız olarak zimmetine geçirdiği için halkın saygısını görememek gibi ağır bir cezaya uğrar. Fakat halk tarafından değer görmemesi onu sürekli rahatsız eden bir olgudur. Bu nedenle hikâyede onurlu bir hayatın zenginlikten çok daha önemli olduğu ders verici şekilde ele alındığı görülür.

Sabahattin Ali'nin *Portakal* hikâyesinde sahte evrak düzenleyerek büyük paralar elde eden bir gemi kaptanının yaşadığı kargaşaya karşılık günlerce bilek gücüyle küçük para kazanıp evine huzurlu giden tayfa konu edilir. Hikâyede Akdeniz'den Marmara'ya doğru çıkmak üzere olan gemiye bir portakal tüccarı gelip üç ton portakalını alması için kaptanları zorla ikna eder. Son anda çıkan bu yükü geminin tek tayfası kalan İsmail yükler. Günlerdir süren yorgunluğun üstüne bu yük onu iyice yorar. Gemi yola çıktığında hava durumu elverişli olmadığı gibi geminin de eski oluşu nedeniyle batma tehlikesi geçirilir. Bu nedenle gemiden yük atılması kararı alınır. Atılan yükler portakalların bir kısmıdır. Bu durum sigorta evraklarına işlenir. Fakat aslında portakallar atılmamış, ayrı bir bölümde saklanmış ve karaya çıktıklarında bir tüccara daha düşük değerden satılmıştır. Yine de kaptanlar bu parayı bölüşme konusunda çekişmeler yaşamaktadırlar. İsmail ise kaptandan zorla kopardığı 10 lira sayesinde evine giderken mahalle bakkalından on tane portakal ve bir çizgi roman alıp evinin yolunu huzurla tutar.

Hikâyede bilek gücüyle çalışan İsmail'in evine giderken sayıyla aldığı portakallara karşın daha rahat ve zengin olan kaptanın tonlarca portakalı sahte evraklarla zimmetine geçirmesi karşılaştırılır. İsmail çok yorulmuş olsa da helal bir lokmanın getirdiği huzurla evine doğru yol alırken kaptan, gemide büyük bir tartışma ve huzursuzluğun içinde kalmıştır. Hikâye ahlaki anlayış olarak geleneksel anlayış sınırlarına varsa da usulsüzlük yapan kaptana direk bir cezalandırma işleminin olmayışı ahlaki problemin betimlendiğini gösterir.

İlhan Tarus'un *Kumarbaz* hikâyesinde güçlü, genç bir adam olan Osman'ın çalışmak yerine kumar yoluyla para kazanma hevesi nedeniyle yanlış bir hayatın içine düşmesini konu edinir. Osman, Ayşe'ye yıllarca sevgisinden yanıp tutuşur fakat ailesi Ayşe'yi ona vermez. Bunun üzerine Osman, Ayşe'yi kaçıır. Fakat Osman, daha Ayşe ile bir aile hayatına başlamadan kumara alışır, her gece sabaha kadar kumar oynar. Yine böylesi bir gece her şeyini kaybedince oyuna devam edebilmek için masadaki erkeklere genç karısı Ayşe'yi teklif eder ve bunun karşılığında oyuna devam eder. Hikâyede gücüne, genç yaşına rağmen helal yoldan çalışıp para kazanmayan Osman içine düştüğü kumar alışkanlığı nedeniyle içinden çıkılmaz bir batağın içine sürüklenir. Hikâyede geleneksel ahlakın ders verme yönelimi görülür.

Nefaset Yağ Fabrikası hikâyesinde genç, yetenekli bir memur olmasına rağmen daha fazla para kazanma hırsıyla zimmetine para geçiren Bekir'in hayatı konu edilir. Suluhisar ilçesinde memur olan Bekir zimmetine para geçirdiği ispatlanınca beş yıl ceza evinde yatar. Ceza evinden çıkınca karısını ve iki çocuğunu alıp İzmir'e taşınır. İzmir'de bir müddet kâğıt toplayarak para kazanır fakat bu para ona çok az gelince bu işi bırakır. Bir gün harabe bir binanın içinden bir at ölüsünün yüklenip ıssız bir yere götürüldüğünün görünce bu kişileri takip eder. Bu yer Hafız Ali adında birisine aittir ve ölmüş ya da hastalıklı her türlü hayvandan yağ elde edilip satılmaktadır. Bekir, Hafız Ali'ye gördüklerini anlatmamasına karşılık her ay artacak olan bir ücret ister. Hafız Ali, Bekir'den nefret etse de parayı mecburen verir. Bekir çocuklarının ve hanımının geçimlerini zenginlik içinde karşılar. Hikâyede kanun ve ahlak dışı yollarla para kazanan iki kişinin birbiri ile karşılaşması ve birbirlerinin kötü hayatından geçinmeleri konu edilir. Ahlaksız yaşantı tiksinti uyandıracak bir yaklaşımla ele alınır. Karşıt güce bir ceza verilmez.

Kemal Bilbaşar'ın *Süleyman Efendi'nin Yeniden İşe Girme Kararı* ile bu hikâyenin devamı olan ***Süleyman Efendi'nin Hayal Kırıklığı ve Eğri Yol*** hikâyesinde 2. Dünya Savaşı yıllarında emekli maaşıyla geçinemeyen Süleyman Efendi eski tanıdıklarının marifetiyle yeniden işe girmeye çalışır. Fakat işinden malulen emekliye ayrıldığı için yeniden işe alınamayacağı haberi gelir. Oysa bu malulen emeklilik bile emekli maaşının üç beş kuruş daha fazla olması için uydurulmuş bir bel ağrısından ibarettir. Süleyman Efendi çevresine ve ailesine karşı rezil olmamak için yolda karşılaştığı eski bir arkadaşından iş bulmasını ister. Bu arkadaşı tekin birisi değildir. Süleyman Efendi'ye kanunsuz bir iş olan köylerden karnelerin toplanıp şehirde karaborsa usulü satılmasını teklif eder. Süleyman Efendi -işsiz kalırsa çevresinden göreceği sosyal baskıyla perdelemeye çalışsa da- para kazanma hırsı ile bu işin çok da kötü bir iş olmadığını düşünerek kabul eder.

Hikâyede kişinin elindekiyle yetinememesi ya da elindekini yeterince iyi değerlendirememek nedeniyle daha fazla kazanma hırsına düşmesi konu edilir. Süleyman Efendi eski bir asker emeklisidir ve sadece üç kişilik bir ailedir. Buna rağmen eline geçen emekli maaşıyla geçinemez ve altmış üç yaşında yeniden işe girmek ister. Hikâyede Süleyman Efendi mutlak bir kötü olarak gösterilmez. Ahlaki sorun kişiyi yargılamadan hümanist bir tavırla ele alınır.

Çoluk Çocuk Sahibi hikâyesinde belediyede zabıta olarak görev yapan Salih Tokgöz'ün yetkilerini kötüye kullanarak haksız kazanç elde etmesi konu edilir. Salih Tokgöz kamyon şoförlerinin mola verdiği çeşme başında beklemektedir. İlk intiba bu kişinin bir yere gitmek için orada beklediğini düşündürse de Salih Tokgöz, gelip geçen arabalara ceza yazmakla tehdit edip rüşvet toplamak için oradadır. Gelen kamyonlardan da eşeği ile evine erzak götüren köylüden de zorla rüşvet alır. Kasabadaki dükkânları da çeşitli yollarla kendisine rüşvet vermeye mecbur eder. Bir gün amiri belediyedeki zabıtalardan birisine görevde yükselme alacağını buna bağlı olarak maaşının da artacağını söyler. Salih Tokgöz en kıdemli kişi kendisi olduğu için görevde yükselmeği kendisinin alacağından dolayı mutludur. Beklediği gibi terfi ona verilir fakat terfi sayesinde artık sokaklarda gezmeyecek masa başında oturacaktır. Salih Tokgöz gezerek rüşvetlerle elde ettiği geliri kaybetmekten korkup “*çoluk çocuk sahibiyim*” (Bilbaşar, 2015: 432) diye müdürüne yalvarır, terfiinin diğer arkadaşlarına verilmesini ister.

Hikâyede insanların yetkilerini kötüye kullanarak halka maddi ve manevi zarar vermeleri eleştirilir. Hikâye, helal olmayan yollarla elde edilen para ile çoluk çocuğunun bakımını gördüğünü iddia etmekle ileride bir karşılığının olacağı uyarısını taşır. Hikâyede karşıt güç Salih Tokgöz'e ceza verilmek istense de müdürü de aslında ondan payına düşenleri koparmak için bu oyunu kurduğu anlaşılır. Salih Tokgöz'ün müdüre vereceğini vadettiği rüşvetlerle terfi ya da ceza bir başkasına verilir. Bu nedenle hikâyede karşıt güç cezalandırılmaz. Aksine sistemin daha köklü bir sorunu olduğu üzüntüsü belirtilerek bitirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Samim Kocagöz'ün İnsan hikâyesinde sokaklarda dilencilik yapmak yerine söylediği şarkılarla geçimini sağlayan yoksul bir insanın öykü ele alınır. “*Saçı sakalına karışmış, perişan halli bir adam*” (Kocagöz, 1941: 98) olan yoksul adam, sokakta etrafını saran kalabalığa söylediği şarkılar karşılığında eline geçen parayla geçimi karşılar. Karşılaştığı her kişiye de gözleri parlayarak “*Ne yaparsın ağabey, şu sesimin sayesinde dilencilikten kurtuldum.*” (Kocagöz, 1941: 99) diyerek dilenci olmamasının sevincini yaşar.

Hikâyede büyük yoksunluklar içinde dahi kolay yoldan para edinme yolu olan dilencilik, soygun, dolandırıcılık gibi uygunsuz işler yerine bir iş yapabilme gayreti içinde olan adam yüceltilir. Hikâyede geçimini bir iş yaparak helal yolla kazanma değeri olumlu bir örnek üzerinden betimlenerek ele alınır.

Dönemin hikâyelerinde kültürümüzde ve dini değerlerimizde önemli bir yeri olan helal kazanç değeri birçok yazar tarafından ortak paydalarda ele alındığı görülür. Ortak paydalar; kişinin helal yollarla para kazanıp geçinebilecek durumda olmalarına rağmen para kazanma hırsıyla kanunsuz, ahlaksız, yanlış işlere yönelmeleri sonucu boşanma, saygı görememe, toplumda küçük/iğreti düşme, içsel huzursuzluk yaşama, iffetine zarar gelme gibi olumsuz sonuçlarla karşılaşmaları üzerine kuruludur. Bu kişilerin hepsi genç ve para kazanabilecek akıl ve beden sağlığına sahiptirler. Esendal, Kunt, S. Ali, Tarus, Bilbaşar konuya bu açıdan yaklaşıp helal kazanç elde etmeyen kişiyi cezalandırırlar. Göktulga ve Kocagöz ise az kazanmalarına ve önlerine helal olmayan yollarla kazanç elde etme fırsatı çıkmasına rağmen çalışıp üreterek kazançlarını sağlayan kişileri yüceltir. Bu kişiler yaşlı dişçi, fakir simitçi ve sokaklarda yaşayan yoksul bir kişidir. Hikâyelerde toplumun helal kazanç üzerine eğitilmesi hedeflendiği görülür.

3.2.6. Vefa ve Sadakat Değeri

Sadakat kelimesi, TDK sözlüğünde içten bağlılık, sağlam, güçlü dostluk şeklinde tanımlanırken vefa; “*Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı*” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. İnsanları birbirine güven ve sevgiyle bağlanmasını sağlayan bu erdemler insanı ve toplumu sağlıklı sosyal ve ruhsal bir zeminde tutmaya yardımcı olur. Dönemin hikâyelerinde vefa ve sadakat değeri aile içi ilişkiler başta olmak üzere dostluk ilişkileri üzerinden değere vurgu yapılır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Er Kişi Niyetine* hikâyesinde sadakat değeri, eşlerin sadakatsizliği üzerinden trajikomik bir anlatımla ele alınır. Evin hanımı Refia, kimseyle geçinemeyen bir kadındır. Refia’nın istekleri doğrultusunda yalnız yaşayabileceği bir ev yaşantısı kurulur. Refia hizmetini görenlerle de geçinemez ve kendisi köyden bir kız getirir. Refia, bu kızla hiç olmadığı kadar iyi geçinir. Öte yandan yedi yıllık evli olan karı kocanın çeşitli tedaviler görmesine rağmen çocukları da olmaz. Fakat Refia son gördüğü tedavinin işe yaradığını ve hamile olduğunu söyler. Eşi Şevket, Refia’yı hiç olmadığı kadar mutlu görür. Bebeğin doğacağı gün, ev çok sıkıntılı bir kalabalıkla dolar. Şevket sıkıntısıyla alkol alır. Alkolün de etkisiyle evde kendisine gösterilmemekte üstün bir çaba sarf edilen hizmetçi kıza arzuyla yaklaşır. O güne kadar kız sandığı hizmetçi “*Amca yaslanma bağa (bana)... Geri var... Ben de sencileyin er*

kişiyim” (Gürpınar,2016a: 80) deyince Şevket tüm her şeyi anlamış olur. Eşi Refia kendisini bu gençle aldatmaktadır.

Hikâyede bir ailenin yıkım noktası olacak önemli bir etken; sadakatsizlik ele alınmıştır. Gürpınar evlilik, aile konusunda olabilecek en kötü tabloda dahi medenice ayrılmayı telkin eden bir yazardır. Okuyucusunu bu konuda adeta eğitmek istercesine konu üzerinde sıklıkla üzerinde durur. Bu hikâyede de yazar, karısının sadakatsizliği nedeniyle eşinden ayrılan Şevket aracılığıyla durumun çıkmazlarını toplumun genel kanısının aksine daha normal karşılar. Bu durumun sonunda çiftler boşanır ve Şevket bu kötü geçmişi komik bir anı olarak hatırlar. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiş olup yargılamaya gidilmez.

Melek Sanmıştım Şeytanı hikâyesinde, evlilik hayatında eşinin baskılarından sıkılıp onu aldatma hatasına düşen bir erkeğin iç dünyasındaki karmaşa yer alır. Hüsnü Bey, oldukça kıskanç olan Bedriye Hanım’la evlidir ve iç güveysi olarak evliliklerini yürütürler. Bedriye Hanım, eşinin en ufak bir kıyafet düzgünlüğüne dahi kendisini aldatacak fıkriyle bakar ve eşini bu konuda bunaltacak derecede sıkıştırır. Hüsnü Bey zaman içinde evliliğin durağan ve baskıcı yönlerinden sıkılır ve bir macera peşine düşer. Evin hizmetçisi Servinaz’la birlikte olur. Büyük bir beklentiyle peşine düştüğü bu maceradan elinde sadece pişmanlık kalır. Çünkü onu elde ettiğinde Servinaz’ı da “*et yığınınından*” (Gürpınar, 2016b: 17) başka bir şey olarak görmez. Zaman içinde Servinaz’ın hamile olduğu duyulur. Hüsnü Bey inkâr eder. Bunun için evin hizmetçi genç oğluna para vermeyi düşünürken gençle Servinaz’ın birlikteliği ortaya çıkar. Bu iki genç evlendirilir. Fakat Hüsnü Bey büyük zorlamalara rağmen adını vermeyen Servinaz’ı, bebeğin kendisinden olması durumunda doğacak hukuki ve sosyal ikilemi, genç erkek hizmetçinin dürüst davranıp suçunu kabul etmesine karşın kendisinin ısrarla reddetmesi sorgularından hayatı boyunca kurtulamaz.

Hikâyede evlilikte sadakatsizlik sorunu ele alınmıştır. Erkeğin sadakatsizlik gösterdiği hikâyede onu bu duruma eşinin aşırı baskıları getirir. Sadakatsizliğe Hüsnü Bey’i götüren en temel neden uyumlu bir evliliğin olmayışıdır. “*Yaşlı, bağnaz, bunakça bir kaynata ile eğitim devriminin dışında kalmış; dırdırcı, kendini beğenmiş kadınlar arasında boğuluyorum.*” (Gürpınar, 2016b: 10). Fakat Hüsnü Bey’in uğruna eşine sadakatsizlik gösterip peşinde koştuğu arzu, elde ettiği an sıradanlaşır, o da bir “*et yığınınına*” (Gürpınar, 2016b: 17) dönüverir. Hikâyede otoriter ve geleneksel ahlak

anlayışı ile bir kişinin belki de yaşayabileceği en büyük cezaya çarptırıldığını görürüz. Hüsnü Bey tamamen kendi istekleri doğrultusunda yaptığı hataya karşılık büyük bir iç huzursuzluk ve hesaplaşma ile baş başa kalır.

Ahlak Humması hikâyesinde evlilikteki sadakatsizlik ele alınır. Daha önceden evliyken birbirlerini sevdikleri gerekçesiyle eşlerinden ayrılan bir çift, kurmuş oldukları evliliklerinde de birbirlerine karşı güvenmediklerini belirterek tartışırlar. Fakat bu tartışmayı kadın olan eş bilerek alevlendirir. Çünkü -daha önce de olduğu gibi- evliyken bir başkasına karşı duyduğu yönelim nedeniyle içinde olduğu evliliğin bitmesini istemektedir. Fakat bu “*ahlak humması*” yazara göre herkeste vardır. Kadın, evli olduğu halde sevgili olduğu Fazıl isimli gence yazdığı mektupta: “*Fazıl, sen beni seviyorsun. Kocamın üzerine, ben seni seviyorum. Kocam hem beni seviyor, hem şişman karıya çıra gibi yanyor... Bu ne hayat, ne kavga Allah aşkına? Fazıl, işte buna ahlak humması derler. Sende de var, bende de... Kocamda da... Bütün âlemde de...*” (Gürpınar, 2016b: 74) diyerek içinde oldukları ahlak hummasını tarif eder.

Gürpınar, insanlara kötümser bir gözle bakan bir yazardır. Fakat günümüzde ailelerdeki ahlak çöküntüsü nedeniyle evliliklerin yara almaları bize yazarın çok da haksız olmadığını gösterir niteliktedir. Günümüzde yaygın olarak insanların sadakat, güven, dürüstlük gibi konuları içselleştirememesinden dolayı toplumun temel taşı olan aileler sorunlar yaşamaktadır. Hikâyede de bu durum empatiye dayandırılarak bir bağlam açar. Daha önce evli bir erkeğe ihanet etmesine neden olan koca, şimdi evliliğinde namusunun teminatı olarak kadının buna hakkı olmadığını öne sürer. Kadın ise “*Bu âlem, men dakika dukka (çalma kapıyı, çalarlar kapını) dünyası*” (Gürpınar, 2016b: 65) sözüyle kendisini savunur. Hikâyede insan kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmamalıdır fikri savunulur. Eden bulur anlayışıyla aldatma sebebi olan erkeğin de aldatılması ile kişiye ceza uygulanmış olur. Böylelikle sadakatsizlik üzerine kurulu ahlak sorunu, geleneksel ahlak anlayışı ile ele alındığını görürüz.

Halid Ziya Uşaklıgil’in **Okuma Kudreti** hikâyesi, anlatıcının İhtiyar Dost’u ile önceden fakir olup sonradan fırsatçılıkla zenginleşen bir tanıdıklarının ziyaretinin, vefa mı yoksa yeni bir fırsatçılık mı olduğu üzerine düşüncelerinden oluşur. Anlatıcı, İhtiyar Dostu’nu ziyaret ettiği bir gün kıyafetlerinden zengin olduğu anlaşılan bir adam odadan çıkmaktadır. İhtiyar Dost, anlatıcıya, adamın önceden çok fakir olduğunu, geçmişte kendisinden de elbise vb. karşılığında iş istediğini fakat ülkenin geçirdiği büyük savaş

yıllarında birden ortadan kaybolduğunu ve savaş sonunda büyük bir servetle ortaya çıktığını anlatır. Anlatıcı, bunları dinledikten sonra adamın ziyaretini vefalı bir davranış olarak değerlendirir. Fakat hayat tecrübesi geniş olan İhtiyar Dost, hayatta o kadar insanla muhatap olmuştur ki artık insanların gerçek niyetlerini okuma kabiliyeti kazanmıştır. İhtiyar Dost bu kabiliyetin zor olduğunu ve insana acı verdiğini söyler. *“Bilsen çocuğum, bu okuma kudreti hayat için ne elem [acı] veren, ne yeis [ümitsizlik] getiren bir netice verir. Önünüze tesadüf eden [çıkan] her adamın, size elini veren her dostun, hatta daima sizinle beraber yaşayan, sizin kanınıza müteallik [soyunuzdan] her vücudun [varlığın] bütün ruhunu soyuyorsunuz.”* (Uşaklıgil, 2008: 43).

İhtiyar Dost’a göre; sonradan şüpheli yollarla zengin olan adam, ihtiyar adamın mecbur olur da oturduğu köşkü satacak olursa bu köşkü satın almak için ziyaret etmektedir. Ziyaretlerin sebebi vefa değil, ihtiyar bir adamın parasal sıkıntılara düşüp evini satılığa çıkarması için beklenen fırsatçılıktan ileri gelmektedir.

Hikâyede görünürde sadakatini, vefasını belli etmeye çalışan fakat çıkarları için fırsat kollayan insan tavrı eleştirilir. Hayatı bir gösteriş oyununa dönüştüren kişiler nedeniyle dünya, onurlu kişilerce bir kaçış alanına dönüşür. Böylelikle hikâyede; sadakat, gerçek dostluk, helal kazanç olma gibi değerlere vurgu yapılır

Saklanan Düşman hikâyesinde kendisine yardım edilen bir gencin, yardım eden kişiye karşı düşmanca tavrı eleştirilerek ele alınır. Ruh ve sinir hastalıkları doktoru İbrahim Demir ile öğretmen İsmail Akyürek iki yakın komşudur. Bir gün öğretmen olan İsmail Bey, doktor komşusunun yanına gelen bir gence para verdiğini görür. Bu genç, Doktor İbrahim Bey’in sıkıntılarını yakından tanıdığı bir ailenin oğludur. Onu işe koydurmuş bir yandan da gelip para istediğinde desteklemiştir. Doktor İbrahim Bey bir yandan da kendisine ait kurmuş olduğu temiz hayatı karalayan, tehditler savuran mektuplar alır. Bir gün postanede bu gencin sırtı kendisine dönük bir şekilde bir mektup gönderdiğini görür. Mektuba uzaktan dikkat eder. Mektup ertesi gün Doktor İbrahim Bey’e gelir. O mektup o güne kadar gelen karalayıcı, tehditkâr mektuplardan birisidir. Fakat İbrahim Bey, gence yardım etmeye devam eder.

Hikâyede Servet-i Fünûn döneminin özelliklerinden olan soya çekim unsuru ile karakter oluşturulmuştur. *“Bu ailenin muhtelif azasında [üyelerinde] geçmişlerinin bıraktıkları bir tereddidi [yozlaşma] damgası, kanlarının içine akıttıkları bir zehir damlası vardır.”* (Uşaklıgil, 2011b: 115). Ruh ve sinir doktorunun yardım ettiği ailenin çocuğu olan

genç, sadakatsizlik gösterir ve doktoru rahatsız edecek tehdit mektuplarıyla yapılan iyiliğe kötülükle karşılık verir. Yazar hikâyelerinde karşılaşılan kötü ruhlu insanları tanımayı hep bir fırsat olarak görür. Zira böylesi kişileri hiçbir şey yokmuş gibi idare etmek kişiye “*zarar vermeyecek bir yere hapsederek müşahede altına almak*” (Uşaklıgil, 2011b:118) imkânı verirken fen, bilim ve insanlık adına da bir yarar olarak görür.

Civelek Ziver hikâyesinde yazar, âşık olduğu genç kadına kavuşamamasına rağmen sadece ona benzemesi nedeniyle kimsesiz küçük bir çocuğu evlat edinen Yavuz İbrahim’in hikâyesine yer verir. Handa kahveci olan Yavuz İbrahim, bir pazar yerinde kıvrıkcık saçlı, güler yüzlü, Habeş zencisi olduğu anlaşılan on yaşlarında bir çocukla karşılaşır. Küçük çocuğun sahipsiz olduğunu öğrenince normalde cimri olarak tanınan Yavuz İbrahim paralar harcayarak onu nüfusuna geçirir ve iyi şekilde bakımını üstlenir. Çocuğun adı Ziver’dir. Yavuz İbrahim, ona Civelek Ziver adını koyar. Bir gün çevresindeki gençler bu kadar masrafın ve zahmetin karşılığı olacak mı diye kendisine sorduğunda küçük çocuğa karşı olan ilgisinin sebebini anlatır. Yavuz İbrahim genç ve güçlü olduğu dönemlerde tütün kaçakçılığı yapan bir ağanın yanında çalışır. Yine onun yanında çalışan Habeşli köle Müferrih’le karşılıklı âşık olur. Fakat ne var ki bir gün bu güzel kadının tecavüze uğrayarak öldürüldüğünü öğrenir. Onlara bu kötülüğü yapan yine orada çalışan Ziver adında bir başkasıdır. Ziver dağa kaçır, eşkıyalık yapar, öldürülür. Fakat Yavuz İbrahim, Müferrih’e karşı olan aşkını hiçbir zaman unutamaz. Yıllar sonra küçük çocuğu gördüğünde de eğer sevdiği kadınla evlenseydi ona benzer bir çocukları olabileceğini düşündürttüğü için yakınlık gösterdiğini söyler. Daha sonra Yavuz İbrahim, Civelek Ziver’in hastalanması üzerine iyi gelir düşüncesi ile tüm işlerini devredip onu Rodos’a götürecek kadar aşkının hayali hatırasına sadakatini gösterecektir.

Uşaklıgil’in incelediğimiz hikâyelerinde genellikle yanlış davranışlı kişilerin uygunsuz davranışları eleştirilerek değerler vurgulanmıştır. Bu hikâyede ise vurgulanan değer, hikâyenin kahramanı tarafından büyük bir özveriyle sergilenmektedir. Hikâyedeki kahraman, aşkına olan sadakatini büyük bir bağlılıkla yaşamaktadır. Gerçekleşmiş evliliklerde dahi insanlar sadakatsizlik sorunları yaşayıp sonu çok daha karmaşık hayat belirsizlikleri ile uğraşmasına karşın, hikâyedeki kahraman Yavuz İbrahim geçmişte

âşık olduğu kadına sadece benzemesi nedeniyle büyük bir sorumluluğun altına girer ve hayatını değiştirir.

F. Celal Göktulga'nın *Vefa Meselesi* hikâyesinde kızına gösterdiği özenli yaşama karşın kızın vefasızlık göstererek babasının görüşlerini dikkate almaması eleştirilir. Hikâyedeki baba, varlıklı bir adam olmasına karşın kızının üzüntüye uğramaması için bir daha evlenmez, kızını büyütür. Fakat kızı Canrüba büyüdüğünde babasının hem ailesini hem de kendisini beğenmediği bir damat adayı ile evlenmek ister. Babası karşı durunca intihara, kaçmaya teşebbüs edince mecburen evlenmelerine izin verilir. Fakat damat işsiz güçsüz, cahil bir adamdır, kızın evine yerleşirler. Bir gün aralarında çıkan bir tartışmayı duyan baba kulak kesilir. Babanın “öpmeye kıyamadığı” (Göktulga, 1943: 44) kızına, damat öyle bir tokat atar ki duvarları “çın çın çınlatır” (Göktulga, 1943: 44). Baba açık olan tuvalet kapısından da resminin tuvalete asıldığını görür. Baba tüm üzüntüsü ile sessizce odasına döner.

Hikâyede hayatını kızı için harcamış olan bir babanın gördüğü vefasızlık sonucu duyduğu üzüntü dile getirilir. Gençlerin evliliklerde yüzeysel kararları sonucu sağlıklı evlilik kurulamadığı, onlara emek veren büyüklerinin görüşlerini de dikkate almaları gerektiği vurgulanır. Geleneksel ahlak bakış açısı ile yazılmış bir hikâyedir.

Sabahattin Ali'nin *Birdenbire Sönen Kandilin Hikâyesi*'nde vefat eden eşinin matemini ömrü boyunca bırakmayan bir kişinin hikâyesi romantik hikâye unsurları kullanılarak ele alınır. Hikâyede korku ve hayal unsurlarıyla birlikte harmanlanmış romantik kurgu eşinin ölümüyle hayattaki ışığın birdenbire söndüğünü söyleyen hayalle gerçek arası kişinin duyguları yer alır. Hikâyede aşka, vefa değeri açısından romantik bir üslupla ele alınır.

Gramofon Avrat hikâyesinde bir hayat kadınının kendisi kurtarmak için hapse düşen arabacısına karşı vefası konu edilir. Hikâyede toplumun itilen, hor görülen kişileri olan hayat kadınının tüm zorluklara rağmen arabacısına karşı vefası konusuyla hikâyede kim olursa olsun insanın öz duygularının değerli olduğu vurgulanır. Hikâyede bahsi geçen kişi bir başkasıyla kıyas edilmeden, kişiler yargılanmadan ele alındığı için ahlaki bağlamda sorunun betimlendiği görülür.

Bir Aşk Masalı'nda masal unsurları kullanılarak idealize edilmiş bir sadakat örneğini konu edilir. Bir zamanlar kadın bir melikenin yönettiği güzel bir ülkede sarayın kale kapılarında bekleyen solgun yüzlü, dertli, genç bir derviş beklemeye başlamış. Bir

müddet sonra melike bu dervişi fark edip huzuruna çağırmış. Dervişe ne isterse verileceğini söylemesine karşın derviş bir isteği olmadığını istemiş. Bunun üzerine kendisinden çok etkilenen melike, dervişin kendisine âşık olduğunu düşünüp “*Ne istediğini biliyorum. Söyle, o da senin olacak!*” (Ali, 2016: 127) demiş. Derviş bu sözlerin üzerine olduğu yerde yığılıp ölmüş. Melike bu ölümü “*Asıl bahtiyar, bir ömür boyunca hasretini çektiği şeye kavuşan değil, ona erişeceğini anladığı anda, saadetinin en yüksek noktasında bir ‘Ah!’ diyerek düşüp ölebilendir.*” (Ali, 2016: 127). Hikâyede romantik unsurlar kullanılarak aşk ve sevgide gösterilen sadakat vurgulanır.

Çaydanlık hikâyesinde fakir, genç bir adamın hapishanede ölen bir kişiye karşı vefası konu edilir. Hikâye anlatıcısı hapishanedeki mahkûmlardan birisidir. Hapishanenin reviri niteliğindeki bir koğuşunda bulunan birkaç mahkûmdan Süleyman Efendi yaşlılığın, hastalığın ve mizacının verdiği hal ile zor bir kişidir. Her konuşmaya muhalif olur, emir verir, bir şeyi beğenmez. Süleyman Efendi’nin her dediğini yapan Satılmış adındaki genç ise hiçbir kötü laf etmeden onu dinler, söylediği işleri yapar, çayını demler, hastalığıyla ilgilenir. Süleyman Efendi ölünce eşi ve akrabaları büyük bir hengâmeyle koğuşa gelir. Süleyman Efendi’nin bütün eşyalarını alırlar. Eşi çaydanlığın olmadığını fark edip ortalığı ayağa kaldırır, çaydanlığı buldurur. Süleyman Efendi’nin ailesi cenazenin kaldırılma masraflarını ise karşılamaz. Satılmış bu duruma dayanamaz ve elindeki az para ile mezara su dökülmesi için testi aldırır. “*Al şunu da, sevaptır, bir testi aliver. Rahmetliyi mezarda kefensiz yatıracaklar, hiç olmazsa toprağına iki testi su döküver...*” (Ali, 2018c: 31).

Hikâyede kadın olarak eşin sadakatsizliği eleştirilirken yabancı bir kişinin hiçbir menfaati olmamasına karşın göstermiş olduğu vefa yüceltilir. Hikâyede kaşıt güce ceza verilmez, ahlaki sorun betimlenir.

Sait Faik Abasıyanık’ın Meserret Oteli hikâyesinde bir kadının arkadaşına verdiği sözü yerine getirmesi konu edilir. Bir kadın, İsviçre’de tanıştığı ressam bir Türk arkadaşının ölmeden önce yaptığı son tabloya tanıklık eder. Kadının Türk arkadaşı ondan mutlaka Anadolu’da küçük bir kasabada bulunan otellerine gitme sözü alır. Genç kadın, Türk arkadaşının vefatından sonra sadece söz verdiği için otele gider. Küçük bir kasabada etkileyici bir yapıyla karşılaştığı için hem şaşırır hem de arkadaşı için hüzünlenir. “*Ve ölmüş arkadaşının hatırasıyla uzun müddet gözleri portrede düşündü.*”

(Abasıyanık, 2018a:23). Hikâyede arkadaşının sadece bir sözüne karşı vefasını gösteren kadının tutumu ile ahlaki değer olumlu bir örnek üzerinden ele alınır.

Kameriyeli Mezar hikâyesinde Ayşe Hanım adındaki karakter, eşini genç yaşında kaybetmesine ve eşinin ölümünden sonra uzun bir süre eşi için gözyaşı döker, alacağı bir kararda onun fikrini merak edip resimleriyle konuşur. Anlatıcı bir gün gezintiye çıktığında üzerinde yan yana biri dolu biri boş iki mezar görür. Mezarın üstünde Hüseyin Avni ve eşiyle birbirine karşı duydukları aşkı anlatan şiirler vardır. Anlatıcı kendince kadının evlendiğini, kendisini hiç hatırına dahi getirmedikini hayal eder. Fakat bir gün yakınlardaki bir kahvede Hüseyin Avni'nin eşi Ayşe Hanım'ın hala çarşıya gitmek için bile üzüntüyle eşinin resimlerinden izin almaya çalıştığını öğrenir, anlatıcı hayretler içinde kalır. Anlatıcı, Ayşe Hanım'ın sadakati için Hüseyin Avni'ye içinden *“Nasıl da bağlamışsın kadını? Bu işin sırrını da beraber gömdün gitti.”* (Abasıyanık, 2018d: 98) der. Hikâyede eşine sadakat gösteren kadının davranışı olumlu bir örnek olarak ele alınır. Hikâyede mizahi bir üslupla ahlaki davranış betimlenerek ele alınır.

İlhan Tarus'un Kadın ve Ölüm ve Bir Ölü İçin Yaşayan hikâyelerinde ölen eşlerinin ardından yıllar geçmesine rağmen acısını ilk günkü gibi yaşayan kadınların sadakati yüceltilir. Hikâyelerde sadakat kadından beklenir. Bundan dolayı **Kadın ve Ölüm** hikâyesinde *“Böyle bir kadını öldükten sonra bile böyle elinde tutmak, böyle hırpalamak ve böyle avucunun içine alıp ezmek... Bu ne erkekçe bir işti...”* (Tarus, 1938: 38) ölmüş dahi olsa erkek gururlandırılır. **Bir Ölü İçin Yaşayan** hikâyesinde Semahat genç nişanlısı Ömer'den ölen eşinin hatırası için ayrılır. Hikâyelerde geleneksel ahlakın beklentileri olan kadının sadakatli olması olumlu bir örnek üzerinden yüceltilerek ele alınır.

Samim Kocagöz'ün Amatör Bir Futbolcu hikâyesinde mahalle maçlarında kendisini keşfeden kulübünü para ve kadın için terk edip rakip futbol kulübüne geçen amatör bir futbolcunun hikâyesi ele alınır. Ailesinin ısrarla kendisini okutma isteğine rağmen top oynamaktan başka bir şey düşünmeyen genç bir mahalle maçında şansı döner ve bir kulüpte oynamaya başlar. Şöhreti her geçen gün artan amatör futbolcu kendisini keşfeden kulübü bırakmak istemez. Fakat güzel bir kadın onu buna ikna eder ve yıllarca rakip olan takıma geçer. Genç futbolcu bu sadakatsizliği hem seyirci tarafından hem de kendi vicdanı tarafından kabul görmediği için iki takımın karşılaşmasında oynayamaz

hale gelir. Hikâye vefa ve sadakat değeri geleneksel bir ahlaki anlayışla ele alınır. Genç futbolcu eski kulübünü yarı yolda bıraktığı için futbol oynayamaz hale gelir.

İncelediğimiz dönem hikâyelerinde vefa ve sadakat değeri çoğunlukla evliliklerde eşlerin birbirine sadakati üzerinden ele alınır. Gürpınar'ın hikâyelerinde evliliklerde kadının sadakatsiz oluşu eleştirilir. Göktulga da kızı için ömrünü adayan dul babanın kızından gördüğü sadakatsizlik ele alınır. Sabahattin Ali, Sait Faik, İlhan Tarus ise ölen eşlerin ardından matemini uzun yıllar bitiremeyen -çoğunluğu kadın- eşlerin sadakati yüceltilir. Uşaklıgil ise bir dönem kendilerine yardım ettiği kişilerin sadakatsizliğini ele aldığı dostluk ilişkilerine bu değerle yer verir. Hikâyelerde sadakat sahibi eşlerin ele alındığı hikâyelerle olumlu örnek üzerinden değer işlenmiştir.

3.2.7. Tutumlu Olmak

Tutumlu olmak kişinin ihtiyacı olacak kadar harcayıp kimseye muhtaç olmayacak şekilde bütçesini yönetmesidir. Şayet kişi bütçesine göre harcama yapmazsa elbette bir kişi ya da kuruma borçlanacak ve hiç gerek yokken zorluk altına girecektir. Dönemin hikâyelerinde Kunt'un bir hikâyesinde ilgili değerle karşılaşırız. Hikâyede bütçesini yönetemeyen müdür, iş yerindeki hademeye borçlanır ve oldukça aşağılayıcı bir ilişki içine düşer. Hikâye geleneksel ahlaka uygun ders verici niteliktedir.

Bekir Sıtkı Kunt'un *Borçlu* hikâyesinde ayağını yorganına göre uzatmayan bir devlet dairesi müdürünün, iş yerindeki hademedan borç alarak zor duruma düşmesi konu edilir. Hikâyede Bay Mehmet olarak tanıtılan hademe bir gün iş yerine geldiğinde kapıda başta mümeyyiz olmak üzere çalışanların öfkesiyle karşılaşır. Sabah erkenden kapı açılmadığı, daire temizlenmediği ve sobalar yakılmadığı için mümeyyiz, daire müdürü geldiğinde gidip hademeyi şikâyet eder. Mümeyyiz “*ögle oldu mu, öbür memurlar, kâtipler ahçı dükkânlarında birbirlerine ziyafet çekerken o, evden getirdiği çıkının*”dan (Kunt, 1937: 68) yemek yiyecek kadar hesabını bilen birisidir. Bu nedenle maaş kırıcı, “*Hin oğlu hin.. para babası*” (Kunt, 1937: 68) Bay Mehmet'le hiç işi olmaz. Fakat müdür, aile yaşantısından kaynaklanan fazla harcamalar nedeniyle maaşı kendisine yetmeyen bir kişidir. Bu nedenle iyi bir maaş kırıcısı olan Bay Mehmet'e borçludur. Üstelik müdür, aldığı borcu zamanında ödeyemediği için Bay Mehmet'le anlaşma yapar. Anlaşmaya göre borcun ertelenmesi karşılığında dairenin temizlik,

bakım gibi işlerini müdür yapar. O gün müdür geç kaldığı için temizlik ve bakım işleri aksamıştır. Bay Mehmet, mümeyyizin kendisine yaşattığı gibi bir sıkıntıyı tekrar yaşamamak için müdürü uyarır.

Hikâyede insanların kazandıkları paranın hesabını bilerek harcama yapmasını, aksi takdirde bireysel özgürlüğünün olamayacağını vurgular. Gösteriş, lüks gibi tercihler nedeniyle bir daire müdürünün, hademesine karşı eli mahkûm olması sosyal ilişkilerde yaşanabilecek büyük çarpıklıklardan birisidir. Hikâyede okuyucu mizahi bir üslupla topluma ders verici bir amaç taşır. Hikâye ders verici geleneksel ahlak ilkelerine uygundur.

3.2.8. Gerçekçi Olmak-Mantıklı Hareket Etmek

İnsanın ani kazançlar bekleme, öfkeyle hareket etme, takıntılardan kurtulamama gibi sorunlar nedeniyle hayattaki olayları gerçekçi ve mantıklı bir gözle değerlendirememesi çeşitli sorunlara sebep olur. Günümüzde çok iyi eğitilmiş kişilerin dahi ani bir dolandırılma karşısında mantıklı hareket edemediği örnekleri mevcuttur. Cumhuriyetle birlikte bilimsel, özgürlükçü bir toplumda bireyler kendi kararlarını almak üzere sistemin bir parçası olurlar. Fakat toplumun bu konuda bilinçlendirilmeye ihtiyacı olduğu anlaşılır. Dönemin hikâyelerinde geleneksel bir tutumla kişilerin ani kararlar veya takıntılar sonucu verdikleri hatalı kararlarının sonuçları gösterilmeye çalışılır. Toplum mantıklı düşünme, gerçekçi olma değerlerinde eğitilmek istenir.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Sağır Osman* hikâyesi, ön not ile yayınlanan hikâyelerden birisidir. Hikâye, Meşrutiyetin ilk yıllarında çıkarılan iç borçlanma kanunun gerçekçi bir çözüm olmadığını bireysel yaşantıdan örnekle ele alır. İhtiyar Dost'un ev işlerinde koşturan yardımcısı –iyi günlerde Hacı Osman, kızgın olunan günlerde Sağır Osman- kazandığı tüm parayı sinyor dediği yabancı bir tüccar aracılığı ile yabancı ülkelerde adı hiç duyulmamış hisse senetlerine yatırır. Ümitte parasının artmasını bekleyen Sağır Osman her seferinde “*sinyor bu sefer aldandı!*” (Uşaklıgil, 2008: 55) diyerek paralarını kaybettiğini öğrenir. İhtiyar Dost da bir baba hassasiyetiyle ona arka çıkmak ister. İhtiyar Dost, Sağır Osman'a milli hisselerden [devlet tahvili] aldırıp çok para kazandıracağını söyler. Fakat İhtiyar Dost da ekonomik duruma gerçekçi bakamaz ve Sağır Osman'ın yine çaresiz “*elleri böğründe kalır*”. (Uşaklıgil, 2008: 58)

Hikâyede kişilerin paralarını artırmak için gerçekçi olmayan adımlar attığında tüm parasını kaybedecek bir zarara uğrayabilecekleri üzerinde durulur. Fakat bireysel bu eleştiride devletin de gerçekçi bakmadığı ve bunun sonucunun bir felaket olacağı mesajı vardır. Hikâyede ekonomik hamlelerde mantıklı olmayı, kısa sürede çok zengin olunabileceği fikrinin yanlış olduğu, ekonomik yönetimin dış kaynaklara bırakılmaması gerektiği gibi düşünceler vurgulanır. Bireyin ya da ülkelerin ekonomik özgürlüğü fiili özgürlüğü için önemli bir unsurdur. Bu nedenle yazar, olaylara mantıklı bakabilme değerini, tam bağımsızlığı etkileyen ekonomik hamleler açısından ele almıştır.

Dostumun Sözlerinden hikâyesinde, Meşrutiyet yıllarının başında onu koşulsuz destekleyenlerin, süreç içerisinde başlayan işleyişte gördükleri en küçük zararlar bu kez de koşulsuz şikâyetleri ele alınır. Meşrutiyetin ilanı, aydın kesimde büyük bir heyecan uyandırmış fakat süreç içerisinde bazıları için menfaatlerine ters düşmesi, bazıları için de gerçek işlevinin olmaması nedenleriyle tepki gösterilmiştir (Gündüz, 1997: 71). Bu dengesizliğin ve huzursuzluğun nedeni kişilerin olaylara, soyutlama gücünü kullanarak bakmamaktan ileri geldiği eleştirilir. Hikâye, *Ağaç Kurdu* hikâyesinin devamı niteliğindedir.

Anlatıcı ile İhtiyar Dost, sohbetlerine yemek masasında devam ederler. İhtiyar Dost, işinde başarılı, memleketin geleceğini düşünmüş bir hâkim dostundan örnek vererek önceleri Meşrutiyeti büyük bir heyecan ve sevinçle desteklemesine rağmen kendisine zararı dokunduğunda şikâyet ettiğinden bahseder. “*O da çamurdan mürekkebe güzergâhını [çamur deryası yolunu] yarararak geçen inkılâbın yaldızlı arabasını görünce çıldırmış ve ellerini şişiren bir taşkınlıkla alkışlamıştır.*” (Uşaklıgil, 2008: 78). Fakat süreç içerisinde hâkim dostun “*o yaldızlı arabanın tekerleği ayağının ucuna ezerek geçmiştir.*” (Uşaklıgil, 2008: 78). Bu zarar hâkimin sürekli şikâyet etmesine neden olur. İhtiyar Dost’a göre bu bir hastalıktır ve bu hastalık, tecrit[soyutlama] becerisini bilmemekten ileri gelir. İhtiyar Dost’un bahsettiği tecrit[soyutlama], günümüz anlayışıyla olaylara profesyonel yaklaşma olarak algılanabilir. Ona göre soyutlama; vicdan ile aklın söylediklerini; muhakeme, insaf, akıl ve vicdan süzgecinden geçirebilme sanatıdır. Kişi ancak o zaman “*topallayan bir ayağa rağmen baş sağ ve salim [sağlam]*” (Uşaklıgil, 2008: 78) kalır.

Hikâyede kişinin, bir işe başladığında tüm bileşenlerini düşünmeden, profesyonel bir birikim yapmadan hayal ve heyecanlarla yöneldiğinde verim alınamayacağı vurgulanır.

Bu nedenle hikâye, her ne kadar dönemin Meşrutiyete geçiş sancıları ve beklentileri karşılamama karmaşası içinde yazılan bir hikâye olsa da günümüzde de karşılığını bulan değerlere gönderme yapılmıştır. Hikâyede, olaylara, akıl ve vicdan dengesinde, profesyonel bakışla yaklaşmak, gerçekçi/mantıklı davranmak gibi değerler yer alır.

Osman Cemal Kaygılı'nın *Tekin Olmayan Kedi* hikâyesinde çıkarlarına ters düştüğü için yaşanan olayları gerçek nedenlerini görmezlikten gelen insanlar mizahi bir üslupla ele alınır. Hanife Hanım ve Abdülvehhap Efendi yaşlarını almış bir çifttir. Evlerinde yıllarca besledikleri ve özellikle Hanife Hanım'ın sayılan Sarman isminde bir kedileri vardır. Fakat Sarman son zamanlarda daha önce yapmadığı hareketler yapar ve evin beyi Abdülvehhap Efendi'yi kızdırır. Evin beyi, eşinden bu kedinin evden atılmasını ister. Hanife Hanım da eşinin emrini, kediye duyduğu sevgiden önde tutar ve onu kayıkla Hasköy'e bırakıp eve döner. Fakat eve döndüğünde bakar ki kedi evdedir ve başında da on liralık bir altın vardır. Eşine durumu anlatır, o bunun bir saçmalık olduğunu düşünür. Fakat daha sonra ikisi beraber kediye Hasköy'e bırakır ve her defasında kedi daha büyük bir altınla eve onlardan önce döner. Artık kedinin altınla geri dönmesinden dolayı Abdülvehhap Efendi de oldukça memnundur ve karı koca zenginliklerini hayal edip içten içe sevinirler. Bir gün yine altın getirecek beklentisi ile kedi Hasköy'e bırakılır fakat bu sefer kedi geri gelmez. Hanife Hanım, kediye darılttığı için eşine çıkışır, her yerde kediye ararlar. Hanife Hanım, Yahudi asıllı sokak satıcısına da sorar. O da kediye bir külhanbeyinin dükkânında gördüğünü söyler. Hanife Hanım ve eşi külhanbeyine gider zor bir pazarlıkla kedilerini alıp gelirler. Ertesi gün kedi yine Hasköy'e götürülür ama artık kedi bir daha bulunamaz. Hanife Hanım kedinin getirdiği altınları bozdurmak ister fakat bunların da sahte olduğunu öğrenir. İşin aslı ise Yahudi sokak satıcısının bu aileden para kazanmak için kurduğu bir oyundur.

Hikâyede bir olayın gerçek nedenlerini çıkarlarına ters düştüğü için araştırmamak, görmezden gelmek, yalan ya da yanlış olana itaat etmek gibi insan davranışları mizahi bir üslupla eleştirilir. Gerçek nedenleri araştırmadıkları için para kaybı yaşayan çift aynı zamanda gülünç duruma düşerek cezalandırılmış olur. Bu nedenle klasik ahlak anlayışı içinde değerlendirilecek bir hikâyedir.

F. Celal Göktulga'nın *Katakuli* hikâyesinde olaylara duygusal değil, gerçekçi açıdan yaklaşılması gerektiği vurgusu yer alır. Orta yaşın üstünde, evli, çocuklu bir adam olan Refik, vapurda yanına oturup kendisine “*daha sizi ilk gördüğüm saniyeden beri*

seviyorum!” (Göktulga, 1943: 60) gibi iltifatlarda bulunan genç kızın sözlerine inanarak bir hülya içine düşer. Böylesi bir aşkın gerçek olamayacağını bilse de genç bir kızın aşkı onu bu hülyaya inandırmaya yeter. Bir zaman beraber gezip tozarlar. Fakat bir müddet sonra Refik, genç kıza ulaşamaz. Kısa bir süre sonra vapurda yan taraftan daha önce duyduğu sesleri duyar. Genç kız, bir başka adamı kandırmak üzere aynı sözleri söylemektedir.

Hikâyede akla ve ahlaka uygun olmayacağı açıkça belli olan durumlarda duygularla hareket edilip yanlış kararlar alınmaması vurgusu yer alır. Kırk yaşın üstünde ve evli bir adam olarak genç bir kızın aşk iltifatları hoşuna giden Refik’in yalan bir aşk olduğunu anlaması bir ceza olarak verilir. Bu nedenle ahlak anlayışı olarak geleneksel ahlak anlayışı görülür.

Mîrim Şevket Bey Merhum hikâyesinde en ciddi etiketlerin altına kendini yerleştirse de her insanın hayatta hataları olabileceği vurgulanır. Şevket Bey, cerrahlık eğitimini tam beceremediği için eğitimini yarıda bırakıp öğrendiği bilgiler kadarıyla doktorların yanında pansuman yapıp evlere giderek hastalara iğne yaparak geçimini sağlar. Hiç kimseyle büyük bir samimiyet içine girmez, “*Sert şakaya gelmez, her lakırdısı esaslı*” (Göktulga, 2017:277) ciddi ve temkinli bir kişiliktir. Hayatındaki ciddiyeti; duruşundan elbisesine, yürümesinden eşiyle olan ilişkisine kadar her şeyde kendini gösterir. Etrafında bulunan kişilerden birisi münasebetsiz bir laf edecek olsa Şevket Bey’den korkar. Hiç kimse böylesi bir insanın hataları olacağına ihtimal vermez. Şevket Bey bir gün aniden hastalanır. Hastalığı da kendisi gibi ciddi olur ve Şevket Bey ölür. Ölümü ardından eşi, miras gibi işleri düzenlemek için Şevket Bey’in arkadaşlarına ona ait evrakları getirir. Arkadaşları evrakların arasında Şevket Bey’in başka kadınlarla randevulaştığı mektupları görünce büyük bir şaşkınlık yaşar.

Hikâyede toplum içinde sıklıkla karşılaşılan; bir kişiye karşı sonsuz ve sorgusuz güven duygusunun sorgulanması, gerçekçi bakış açısının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bir kişi ya da kuruma sonsuz ve sorgusuz güven kişilerin zarara uğramasına, sosyal ilişkilerin bozulmasına ya da güven kaybına yol açabilir. Bu nedenle hikâye bu konuda okuyucusunu mizahi bir üslupla uyarmak ister. Hikâyede ahlaki sorunun betimlenmesi yoluna gidilmiştir.

Sadri Ertem’in **Rahat Adam** hikâyesinde oldukça yaşlı fakat zengin olan Mücevherci Sadık Efendi’nin genç ve güzel eşinin kendisini kusursuz bir plan kurarak aldatması

konu edilir. Mücevherci Sadık Efendi, güzeller güzeli karısını “*en kıymetli mücevherlerini nasıl mahfazalar ve kilitler altında saklarsa öyle kilitler, kafesler pancurlar, örtüler arkasında*” (Ertem, 2014:446) saklar. Öyle ki evinin yakınlarına on iki yaşındaki komşu çocuklarını dahi yaklaştırmaz. Fakat gerçeğin çağılıtısına kimse karşı duramaz. Genç kadın bir sandal gezintisinde tanıştığı gençle gönül ilişkisi yaşar. Bu genç öyle planlar yapar ki Sadık Efendi’nin en güvendiği kişilerden birisi olur, evinde dahi kalır. Mücevherci Sadık Efendi, eşine o kadar güvenir ki kendisini aldattığı gece dahi “*karıcığım sana sadakatinin mükâfatı olarak Çubukludaki yalıtı bağışladım.*” (Ertem, 2014:449) der.

Hikâyede yaşlı bir adamla genç ve güzel bir kadının sevgi ve sadakat üzerine kurulu bir evlilik yaşayamayacağı, mutlaka çıkar ilişkilerine dayalı bir hesap olduğu, insanların gerçekçi bir bakış açısıyla bu gibi konulara yaklaşması gerektiği vurgulanır. Bu nedenle hikâyede evlilik kurumunda yaş ve fiziki denkliği önemsendiği, evlilik kararında gerçekçi bakış açısına sahip olunması gerektiği ön plana çıkarılır. Hikâyede yaşlı adamın parası sayesinde elde ettiği güzel kadının, kendisine gösterdiği sadakatsizlik ile hikâye geleneksel ahlak anlayışı izlerini taşır.

Namusunun Heykeli hikâyesinde Karadeniz’e kaymakam olarak atanan bir kişinin kanun ve yasaları gerekçe gösterip gerçekçi ve mantıklı davranmaması konu edilir. Kaymakam Karadeniz’de atandığı şehre bir vapurla gelir. Vapurda karşılamamanın olacağını düşünerek en şık elbiselerini giyer, kocaman bir aynanın karşısında “*kocaman göbeğini, heybetli ensesini bugün de sevgi ile*” (Ertem, 2014: 478) seyreder. Kaymakam göreve başlar başlamaz “*Ben kanundan, nizamdan başka bir şey tanımam, hatır, gönül nedir bilmem. Memleketi hep bu hatır gönül mahvetti.*” (Ertem, 2014:4 85) diyerek memurlara kızar. Kanun nizamı uygun olacak diye basit bir iş bile altı ay bekletilir. Bir gün bu kaymakamın mutasarrıf olduğunu duyarlar. Şehirde bahçe duvarı için ayrılan paranın yarısı kullanılarak iş bitirilmiştir. Bir memur da “*Efendim kalan para ile bahçeyi tanzim edelim*” (Ertem, 2014: 487) der. Eski kaymakam olan mutasarrıf kızar ve “*bütçede bir para nereye tahsis edildi ise ona göre sarf edilir*” (Ertem, 2014: 486) takıntısıyla kalan parayla bahçeye çift duvar ördürür. İşin sonunda mutasarrıf tüm gururuyla ikinci duvar için “*bu duvar benim namusunun heykelidir*” (Ertem, 2014: 487) diyerek böbürlenir.

Hikâyede devlet kurumlarında insanların sadece yazılı kanunları dikkate alarak yaptıkları mantık dışı icraatları eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Kenan Hulusi Koray’ın *İncir Fidanları* hikâyesinde bireysel tutkuları nedeniyle kendisinin, ailesinin ve yakın çevresinin hayatlarını altüst eden bir kişinin hikâyesi anlatılır. Murat Murat oğlu toprağa düşkün, çalışkan bir çiftçidir. Çiftçilik içinde en büyük tutkusu ise ağaçlar, bunlardan da incir ağaçları onun yaşam anlamıdır. Öyle ki bahçesine diktiği incir fidanlarına çocuğu gibi bakmış, fidanları kökünden kopardığı için bir kardeşini öldürüp bir diğerini yaralamıştır. Bu nedenle de İmrâlı ceza evinde tutukludur. Murat hapishane yönetimini ikna edip beş bin incir fidanını adaya dikmek üzere işe koyulur. Bu işten az da olsa bir miktar para da kazanır. Büyük bir gayretle her bir fidanı toprakla buluşturur. Dışarıya çıktığında tek hayali ise hapishanede biriktirdiği parayla yeniden kendi bahçesinde incir fidanı dikmektir. Hapisten çıkmasına 21 gün kala daha fazla dayanamaz ve hapisten kaçır. Yakalandığında bir buçuk yıl yeniden hapis cezası alır. Bu kez cezasını beton yığınları içinde geçirir. Tahliye olduğunda karısı ve daha önce hiç görmediği çocuğu ile hayata yeniden tutunmaya çalışır. Dikemediği fidanları için üzüldürken eşi çocuklarının da yetiştirilmeye muhtaç bir fidan olduğunu söyler.

Hikâyede insanların şahsi tutkularının başka hayatlar üzerindeki olumsuz ve haksız etkisi ele alınır. Murat Murat oğlu, incir fidanı tutkusuyula kardeşlerinin ve onlara bağlı hayatları zora sokmuş, kendi eşi ve çocuğunu kimsesiz ve zorlu bir yaşamın kucağına itmiştir. Yazarın tutkuyla bağlanılan unsuru incir fidanı olarak seçmesinde dilimizde incire atfedilen “incir çekirdeğini doldurmamak” ve “ocağına incir ağacı dikmek” deyimleriyle arka planda zihinsel bir irtibatın kapısını aralama gayreti olduğunu işaret eder. Küçük bir kişisel saplantı bir aileyi ve ona bağlı unsurları zorlu bir hayatın içine sürükler. Bu nedenle hikâyede gerçekçi ve mantıklı olmak değeri geleneksel bir ahlaki anlayışla ele alınmıştır. Murat Murat oğlu saplantıları nedeniyle yaşadığı ve yaşattığı sıkıntılardan dolayı pişmanlık içindedir.

Bir Garip Adam’da bir falcının sözüyle hayatını yönlendiren ve anlamsız korkular içerisine giren Tokatlı Yusuf’un hikâyesi anlatılır. Tokatlı Yusuf, bir çingene kadının “ölümün bir ağaçtan olacak” (Koray, 1940:42) sözünden sonra garip bir insan olur. Ağaçların onu öldüreceğini düşünerek büyük bir bunalım içine düşer öyle ki bu yüzden işsiz dahi kalır. Köyün muhtarı “zehire zehirle karşı gelmeli” (Koray, 1940:42) diye

düşünüp Yusuf'u köyün korusunda zorla işe başlatır. Fakat kısa süre sonra Yusuf, kendisini ağaçlarda asılı gördüğünü, ağaçların kendisini tehdit ettiğini söyleyerek ağaçları kökünden söker. Köylü, Yusuf'un bu hallerinden sonra onu köye getirirler de Yusuf bir gün yine koruluğa gider ve orada bir ağaçta asılı bir şekilde ölü olarak bulunur.

Hikâyede bir falcının sözü nedeniyle hayatını kendisine ve çevresine yaşanmaz kılan kişinin tutumu eleştirilir. Hikâyede gerçekçi olmak ve mantıklı düşüncelerle hareket etmek gerektiği aksi halde inanılan gerçek dışı yaşamın insanı gelip yakalayacağı vurgulanır. Hikâye hisseden kıssa tadında geleneksel ahlaki anlayışa uygun bir hikâyedir.

Kemahlı Değirmenci hikâyesinde hapisanede saplantılı düşünceleri nedeniyle mahkûm yatan bir kişinin hayatı konu edilir. Divrikli olarak geçen mahkûm anlatıcıya hapisaneye nasıl düştüğünü anlatır. Kemah'ta bir değirmen yakınlarında arkadaşlarıyla eğlenirken, değirmenci gelip değirmene zarar verdiler bahanesiyle Divrikli'yi döver ve yanındaki kadınları da değirmene atar. Divrikli bir yıl sonra yine değirmene gider. Aslında o değirmene gitmek istemez ama zihnindeki takıntıdan kurtulamaz ve Kemahlı Değirmenciye gider. Divrikli, değirmencinin gözündeki kırmızı lekeye takıntılıdır. O leke çıkarsa her şeyin düzeleceğine inanır. Değirmene vardığında değirmencinin uyuduğunu görür ve onu gözünü oyarak öldürür. Olay üzerine tutuklanır ve hapse atılır. Hikâyede öfke üzerine kurulan bir takıntının genç bir adamın hapse düşmesine ve bir diğer kişinin ise ölümüne neden olur. Hikâyede mantıklı düşünememe en başta kişinin kendisi olmak üzere çevresini de istenmeyen bir yaşamın ortasına düşürür mesajı verilir. Hikâye geleneksel ahlak anlayışına dayalı olarak hatalı kişilerin cezalandırılması ile sonuçlanır.

Kader hikâyesinde elverişsiz hava koşullarına rağmen avlanma tutkusuna karşı koyamayan bir kişinin talihsiz sonu konu edilir. Dağdibi köyünde Müslim Çavuş, kötü hava koşullarına rağmen "müthiş bir arzu" ile ava gitmek için arkadaşlarını ikna eder. Müslim Çavuş, avda puslu havanın da etkisiyle bir kaza kurşunu ile ölür. Hikâyede yazarın daha önce de örneklerini gördüğümüz bir isteği takıntı haline getirmeme telkini ile karşılaşırız. Heveslerinin peşinde gidip mantık süzgecini önemsemeyen karakterin ölümüyle ahlaki bağlamda geleneksel ahlak ilkelerine uygun bir hikâye olduğunu görürüz.

Belki Ecel, Belki Bıçak hikâyesinde küçük meseleler yüzünden işlenen büyük suçlar ve kaybolan hayatlar konu edilir. Hikâyede anlatıcı ile arkadaşı bir gezintide iken hava kararır ve tarlaların içinde yürümek zorunda kalırlar. Gecenin karanlığında bir adam, silahı ateşleyeceğini söyleyerek iki arkadaşı durdurur. Neyse ki silahlı adam iki arkadaşın tanıdıkları Ethem Ağa çıkar, sohbet ederler. Fakat bu sohbette Ethem Ağa'nın basit meseleler yüzünden birçok kişiyi öldürdüğünü öğrenirler. İşin garip tarafı ise Ethem Ağa'nın cinayet vakalarını anlatırken gizliden gizliye bir zevk aldığını hissederler. Ethem Ağa son öldürdüğü adamın o zaman küçük olan fakat hesaplarına göre şimdi gücü kuvveti yerinde genç bir delikanlı olduğunu tahmin ettiği oğlunun kendisini bulup babasının intikamını alacağı korkusuyla endişe içinde yaşar.

Hikâyede küçük meseleler yüzünden cinayet işleyip hapislerde yatan, hapisten çıktıktan sonra sürekli öldürülme korkusu ile kaçak bir yaşam süren Ethem Ağa'nın hayatı konu edilir. Hikâyenin sonunda Ethem Ağa'nın ders alması beklenirken, üzüm bağından koparılan birkaç üzüm salkımını gören Ethem Ağa; *"Hırsızlar, dedi. Bir üzüm salkımı için?! Yuf, insan belaya girer bunlarla..."* (Koray, 1944: 92) ifadeleriyle yaşadıklarından ders çıkarmadığı görülür. Bu nedenle okuyucusuna üçüncü bir gözle olaylara tanıklık ettirmek ve basit sorunlara takılıp kalındığında hayatın nasıl bir çıkmaza girebileceği mesajı verilir. Hikâyede Ethem Ağa'nın sürekli içinde olduğu öldürülme korkusu kendisine bir cezalandırmadır. Bu nedenle hikâye geleneksel ahlak anlayışı ilkelerine uygun bir hikâyedir.

7 Saat Geçince hikâyesinde mantıklı düşünememek sorunu mizahi bir üslupla eleştirilir. Hikâyede bir köyden geçmekte olan anlatıcı ve arkadaşları köylülerin uyarılarıyla dururlar. Köylülerden biri yeni bir manda aldığını fakat köye yaklaştıkları yerde aniden kudurduğunu, korkularından hiç kimsenin hareket etmediğini söylerler. Anlatıcı ve arkadaşları mandayı ürkütüp kaçırmayı teklif etseler de köylüler bunun daha tehlikeli olacağını söyleyip 6 saatlik yoldan gelecek olan jandarmayı beklediklerini söylerler. 6 saat sonra jandarma gelip neden kendilerinin ateş edip öldürmediklerine kızar, özellikle de şehirli olan anlatıcıya ve arkadaşlarına kızar. Jandarma anlatıcı ve arkadaşlarını ifadeleri için bir saat daha bekletir. Böylece anlatıcı ve arkadaşları kriz anında mantıklı düşünememe nedeniyle yedi saat köy yolunda beklemek zorunda kalmanın kötü tecrübesini yaşamış olurlar.

Hikâyede her koşulda kişinin önüne sunulanları sorgulaması, çözüm yolları için zihnini zorlaması gerektiği mizahi bir üslupla ele alınır. Geleneksel ahlaki anlayışa uygun “akılsız başın cezasını ayaklar çeker” atasözünü akıllara getiren ders verici bir hikâyedir.

Orhan Kemal’in *Piyango Bileti* hikâyesinde aldıkları bir piyango biletine ikramiye çıkması durumunda neler yapabileceklerini hayal eden çiftin hayalleri üzerinde birbirlerine karşı güvensizlikleri, kızmaları, kavgaları konu edilir. Necdet elinde piyango bileti ile evine geldiğinde büyük ikramiye çıkarsa memurluktan istifa edip İstanbul’da bir lokanta açacağını söyler. Karsı ise hemen kıyafetler, geziler gibi hayallere dalar. Fakat hayalleri gerçekmiş gibi birbirlerini eleştirip beğenmeyince kavga ederler. Oysa ortada kazanılmış hiçbir şey yoktur. Hikâyede piyango bileti beklentileri üzerinden gerçekçi, mantıklı olma değeri ele alınır. Mizahi bir dille ahlaki sorun betimlenir.

Dönemin hikâyelerinden Uşaklıgil ve Kaygılı hikâyelerinde kısa sürede büyük paralar kazanmak ve bir işe girişirken büyük beklenti hayalleri kurmanın mantıklı olmadığını vurgular. Orhan Kemal’in daha sonucu belli olmayan piyango bileti yüzünden derin tartışmalara girişen çift üzerinden kişileri olaylara mantıklı bakmaya davet ettiği görülür. Ertem, devlet dairelerinde sadece evraklara uygun olması gerektiği için yapılan mantıksız işleri eleştirir. Göktulga ve Ertem yaşlarına rağmen genç kadınların büyük bir aşkla kendilerine tutkuyla bağlı olduğunu düşünen yaşlı erkeklerin beklentilerini boşa çıkararak okuyucusunu konu üzerinde mantıklı olmaya davet eder. Koray ise mantıklı olma değerinde kişilerin saplantılarının esiri olmaması gerektiği aksi takdirde kendisine ve çevresine yaşamı zorlaştırdığını vurgular. Hikâyelerin hepsinde değer üzerine yaşanan olumsuz örnekler ele alınır ve toplumun ders çıkarmasını hedefleyen sonla bitirilir.

3.2.9. Hatalardan Ders Çıkarmak

Adler anlamlı ilişkiler üzerine kurulu olan hayatımızın esasında hata ve yanlışlarla dolup taşan bir dünya olduğunu söyler (2017: 7). Hayatta hata yapmak normaldir fakat önemli olan kişinin kendi hataları ve çevresinde görüp hata olarak değerlendirdiği hal ve tutumlardan ders çıkarmasıdır.

Refik Halid Karay'ın *Testi* hikâyesinde insanoğlunun bazı olaylarda kötü sonucu tecrübe etmesine rağmen aynı hataları tekrarlamada ısrarcı olduklarına dair bir gönderme içerir. Hikâyedeki olay yazarın sürgün yıllarında bulunduğu Lübnan köylerinden birinde geçer. Ekonomik şartlar ve sosyal gelişme düzeyinin düşüklüğü ile bu yöredeki insanlar bardak kullanmadan testilerden su içerler. Fakat bu testi de ağızlarına değdirmemeleri gerekir. Bu nedenle testinin içine düşmüş bir şey fark edilmeden kişinin boğazına kaçma tehlikesi vardır.

Hikâyede anlatıcı bir gün otomobille gezerken bir Lübnan köyünden geçer. Köy kahvesinin önünde otomobili köy halkı durdurur. Bir genci testiden su içerken boğazına arı soktuğunu ve acilen doktora yetiştirilmesi gerektiğini söylerler. Otomobildekiler genci güçlükle doktora yetiştirmeye çalışılır. Fakat doktora vardıklarında gencin vefat ettiğini öğrenirler. Anlatıcı büyük bir iç sıkıntısı ile akşamüzeri evine dönüş yolunda sabah geçtiği köyden ve oradaki kahvenin önünden geçer. Bir genç yine testi havaya kaldırmış ve “*Lık lık! Lık lık!*” (Karay, 2018: 31) diye testiden su içmektedir. Bunun üzerine anlatıcı içinden “*Emin olunuz, bütün bildiğimiz hayvanların içinde en ihtiyatsız ve en ibret almazı insandır.*” (Karay, 2018: 31) düşüncelerini geçirir.

Hikâyede dönemin Lübnan geleneklerinden su içme şekli ve buna bağlı bir anı anlatılır. Fakat değerler eğitimi bağlamında ele aldığımızda hikâyede insanların hatalı davranışa tanıklık etmesine ya da bizzat o hatayı tecrübe etmesine rağmen hatayı tekrarlama tutumu eleştirilir. Yazar okuyucusunu bu konuda eğitmek amacı güder.

F. Celal Göktulga'nın *Vasiyet* hikâyesinde gençlik döneminde yaptığı bir hatadan dolayı pişmanlığını dile getiren ölüm döşeğindeki bir insanın hikâyesi ele alınır. Hacı İlyas Ağa, ölmek üzere olduğunu anlayınca iki eşi ve kızlarını odadan çıkarıp oğlu Mustafa ile yalnız kalır. Hacı İlyas Ağa öldükten sonra Mustafa'ya üvey annesine iyi bakmasını, borçlarını ödemesini, arkasından hayır işlemesini ve oğlu olursa adını Yusuf koymasını vasiyet eder. Herkesten sakladığı pişmanlığını da oğluna ölüm döşeğindeyken anlatır. Hacı İlyas gençlik döneminde köyden bir kişinin para karşılığında şehitler mezarlığı karşısındaki ceviz bahçesinde geceleri nöbet tutar. Bu para ile de hayatını kurar. Fakat burada bir gece atıyla gelen bir adama gençlik düşüncesiyle yaptığı oyun sonucu adam ölür. Hacı İlyas bunu bir sır olarak saklar fakat hatasının sıkıntılarını gidermek için bu adamın dul kalan eşini ikinci eş olarak alır, bu

nedenle öldükten sonra bu kadına oğlunun iyi bakmasını vasiyet eder. Ölen adamın adı Yusuf olduğu için de torununa ölen adamın ismini vermesini ister.

Hatalarından ders çıkaran ölüm döşeğindeki adam, gençlik döneminde bir anlık gafletle yaptığı şakanın hala üzüntüsünü çekmektedir. Hikâye geleneksel ahlak anlayışı ile ders verici üsluptadır.

Sabahattin Ali'nin *Bir Şaka*, yazarın kendi hayatından bir anı olduğunu düşündüren hapisane yıllarına ait mizahi üsluplu bir hikâyedir. Anlatıcı, Konya Hapishanesi'ndeyken tanıştığı Cavit Bey isimindeki bir mahkûm arkadaşına kurduğu şakadan dolayı daha sonraları utanır ve pişmanlık duyar. Cavit Bey, hastalığından dolayı yakınlarının bulunduğu Samsun Hapishanesine naklini ister. Anlatıcı bu durumu bildiğinden sadece şaka yapmak isteyerek dışarıdan bu isteğe gelen bir mektup yazıp Cavit Bey'e gönderir. Mektuba göre hastalığının sanılandan daha ciddi bulunduğu bu nedenle de tahliye olmasını sağlayacağı yazılıdır. Cavit Bey bilmeden boş bir sevincin içine girer. Anlatıcı yaptığı şakadan pişman olur, durumu Cavit Bey'e açıklayamaz. Hikâyede şaka olacağını düşünerek yapılan bir hareketin bir başka insanı hayal kırıklığına ve onurunun rencide edilmesine sebep olmasından dolayı hissedilen pişmanlık duygusu ele alınır. Hikâyede bu şakayı kuran anlatıcının kısa süre sonra İstanbul Hapishanesi'ne gönderileceğini öğrenip sevinmesine karşın Sinop Hapishanesi'ne gönderilmesi ile yaptığı kötü şakanın karşılığını bulduğu düşüncesi vardır. Bu nedenle hikâye ahlaki bağlamda geleneksel, kısasa kısas anlayışındadır.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Kaçamak, Papağan, Karabiber* hikâyesinde alt gelirli bir mahallede dedikodu sonucu bir ailenin dağılması konu edilir. Papağan Rıza ve Kaçamak Fatma evlenir fakir mahalleden daha zengin bir mahalleye taşınırlar. Fakat Fatma mahallesinden kopamaz ve oradaki tanıdıklarını ziyaret eder. Böylesi bir ziyarette yaşlı ve hasta bir tanıdığına doktor getireceğini söyler. Fakat Fatma'yı kıskanan bir arkadaşı bu durumu Fatma'nın doktorlarla düşüp kalktığı şeklinde olayı çarpıtır. Bunu duyan ve bu konuda dolduruşa getirilen Rıza, Fatma'yı bıçaklayarak öldürür. Anlatıcı olan gazeteci bu olayı araştırmak, resim elde etmek için mahalleye gittiğinde Karabiber Ahmet denilen kişi Rıza'yı kendisinin dolduruşa getirdiğini, asıl suçlunun kendisi olduğunu söyler.

Hikâyede dedikodu yüzünden bir aile dağılmış ve toplumsal bir yaralanma meydana gelmiştir. Bu nedenle hikâyede adeta günah çıkarırcasına olayların arka planını anlatan

karakter pişmanlığıyla okuyucuya erdemli, güvenilir kişi olmak değerleri üzerinde düşünmeye sevk eder. Hikâyede masum insanların büyük bir zarara uğramasına sebep olan karşıt güç Karabiber Ahmet, vicdani bir pişmanlık yükünün altında bırakılır. Bu nedenle hikâyede ahlaki olarak geleneksel izler görülür.

Dönemin hikâyelerinde Karay, insanın önceden tecrübe edilen tehlikeli bir işin tekrarlamasını eleştirir. Gökalp ve Sabahattin Ali ise gençlik döneminde eğlenmek için yapılan bir şakanın insanları hayal kırıklığına uğratabileceği hatta ölümüne sebep olacağı vurgulanır. Sait Faik de dedikodu sonucu atılan bir iftira sonucu dağılan bir ailenin hikâyesini ele alarak iftirayı atan kişinin duyduğu pişmanlığı dile getirir. Hikâyelerin hepsinde geleneksel ders verici ahlak anlayışının izleri görülür.

3.2.10. Sabırlı Olmak

Sabır kelimesi, Türkçe Sözlük'te “*Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç. Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme.*” (www.tdk.gov.tr) şeklinde tanımlanır. İnsanoğlu yaşamı süresince çok farklı zorluklarla karşılaşabilir. Bu zorluklar karşısında insanın ruh sağaltımını korumada sabır önemli bir savunma mekanizmasıdır.

Memduh Şevket Esendal'ın **Bildim** hikâyesinde iki arkadaşın konuşurken sabırsızlıkları nedeni ile birbirlerini yanlış anlamaları mizahi bir üslupla ele alınmıştır. Çocukluktan arkadaş olan biri kaymakam, diğeri üst bir mahkemede üye olan iki dost yaşadıkları yerdeki bir kişinin karmaşık ilişkilerini konuşurlar. Kaymakam sabırsızlık gösterip kendince tahminlerde bulunur. Sonra da bunu kim dedi diye yanılgılarla konuşma sağlıklı yürütülemez. En sonunda da konuştukları kişinin macerası kaymakamın tahmini gibi çıkmayınca kaymakam üzülür.

Hikâyede sağlıklı bir iletişim için konuşan kişinin sabırlı bir şekilde dinlenilmesi gerektiği vurgusuyla sabırlı olma değeri ele alınmıştır.

Sabahattin Ali'nin Duvar hikâyesinde iki yakın arkadaşın hapisneden kaçma girişimleri konu edilir. Anlatıcı deniz kenarında mahkûm olarak kaldığı hapisnede tanıştığı bir yaşlı mahkûm arkadaşının hikâyesini anlatır. Yaşlı mahkûm, gençken işlediği bir suç nedeniyle hapse düşer. Hapiste kendisi gibi genç olan bir arkadaşıyla küçük büfe işletirler. Bir gün büfenin içine eşya yerleştirilen bir taşın yerinden oynadığı

fark ederler. Akıllarına kaçmak fikri düşer. Gizlice taşları yerinden kaldırıp dışarıya açılan bir delik açarlar. Fakat gündüz olduğu için birisi cesaret edip kaçmazken diğeri kaçır. Ertesi gün durum anlaşılnca hapishane idaresi, büfe işletmesini yasaklar, duvar kalınlaştırılır. Yaşlı mahkûm, henüz gençken yaşadığı bu olayı yıllar sonra anlatıcıya büyük bir pişmanlıkla anlatıp “*Ne enayilik ettim! Bir candarma kurşunu on beş seneden daha mı kötü sanki? Bir korku yüzünden gençliğimi yok ettim*” (Ali, 2018b: 45) der. Kaçan arkadaşından haber almadığı söyleyip onun kaçıp güzel bir hayat kurduğunu düşünür. Fakat yıllar sonra yapılan bir duvar tamirinde bir ceset ortaya çıkar. Bu ceset, yaşlı mahkûmun arkadaşına aittir. Durumu gören anlatıcı, yaşlı mahkûmun tüm pişmanlıklarından sıyrılmış “*Yüzü sapsarıydı ve bu yüzde, henüz ölümden kurtulanlarda görülen şaşkın bir hayata sarılış vardı...*” (Ali, 2018b: 46) haline şahit olur. Hikâyede bir anlık düşünceyle hevese kapılıp kolay olan tercihlere yönelmenin yanlış olduğu, sabırlı olmanın geç de olsa daha iyi sonuçlara ulaştırdığı vurgulanır. Hikâye ahlaki bağlamda geleneksel, ders verici bir hikâyedir.

3.3. SOSYAL İLİŞKİLERLE İLGİLİ DEĞERLER

3.3.1. Dostluk Değeri

TDK Güncel Türkçe Sözlük’te dost kelimesi, “*sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşısı*” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Dostluğun temeli sevgiye dayanır. Dostluk ya kendiliğinden ya da belli bir amaca yönelik olarak gelişir. Kendiliğinden gelişen dostluklar muhakkak çok daha güçlüdür. Çünkü bu dostluklarda kişilerin ruh yapıları birbiriyle uyduğu için birbirlerini dost edinmişlerdir.

Dostluklar menfaat üzerine kurulmadığı, samimiyete dayandığı sürece sağlam ve uzun ömürlü olur. İyi bir dost, kişilik gelişiminde, hataları önlemede, kusurları uyarmada birey için en sağlıklı kaynaklardan birisidir. Bu nedenle dilimizde “bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim” atasözünün yerleşmesi kültürümüzde dostluk değerine ne kadar önem verildiğini gösterir.

Halid Ziya Uşaklıgil’in *Yegâne [Biricik] Dost* hikâyesinde, yazarın kendisiyle beraber olgunlaştırıp her haline tanıklık eden, onu herkesten daha iyi tanıyan içindeki ikinci

“ben”idir. Bu dost, öyle bir dosttur ki kişinin dostlarından, ailesinden hatta kendisinden dahi kaçtığına sığındığı kişidir.

Hayatta insana mukadder olabilen muhabbetler [karşılaşabileceği sevgiler], şefkatler, vefalar, huluslar [bağlılık ve içtenlikler] vicdanın sevilme gayesine ne kadar takarrüb edebilirse etsin [yaklaşabilirse yaklaşsın] bunların öyle iflas [tükeniş] dakikaları vardır ki o sırada kalbi tatmin [doyurmak] değil, hatta müfrit takayyüdlerle [aşırı kısıtlamalarla], mütecaviz itinalarla [taşkın özenmelerle], musallat takiplerle [takıntı halindeki izlemelerle] tazib eder [acı çektirir]; o zaman pederinizden [babanızdan], validenizden [annenizden], zevcenizden [eşinizden], çocuklarınızdan, sevdiklerinizden, dostlarınızdan, herkesten, hatta kendinizden kaçmak istersiniz. İşte o zamanlarda ben ona, yegâne dostuma müracaat ederim [başvururum]. (Uşaklıgil, 2008: 25)

Yazarın, kendisinden dahi kaçıp yegâne dost olarak ikinci “ben”e sığınmasının sebebi; ikinci “ben”in, kişiyi bütün her hali ile gören, seven ve kabul eden tek kişi olmasındandır. *“Yegâne dost! O, beni bütün güzelliklerimle ve bütün çirkinliklerimle tanıyan, onları bilen ve heyet-i umumiyesiyle [bütünüyle] seven, severek affeden bir dosttur; onun yanında ne meziyetlerimle mağrur [hünerlerimle övünür], ne maluliyetlerimle mahcubum [noksanlarımdan utanırım] (...)”* (Uşaklıgil, 2008: 24).

Hikâye, *İhtiyar Dost* kitabında geçen ihtiyar dostu bir göndermedir. Bu ihtiyar dost, yazarın ikinci kişiliği, benliğidir. Hikâye kitabının diğer hikâyelerinde de yazar ile ihtiyar dostunun bir dertleşme ya da fikir alışverişi içinde olduğu görülür.

Yazarın bu hikâyede dostluk değerini, aslında gerçek dostun olmadığına da götüren bir bakış açısıyla ele aldığını görürüz. Bunun nedeni, dost olarak görülen kişilere duyulan güvensizlik olduğu kadar, kişinin kendisini olduğundan daha farklı gösterme çabasının aldattıcılığıdır. İnsanın, bir başka kişinin eleştirmesinden korkarak ya da beğenisini bekleyerek hareket ettiğini, bu nedenle de gerçek dostluğun gerçekleşmeyeceği görüşü vardır. Yazar, kendisiyle beraber yaşayan, tecrübe kazanan ve her halinin gerçek şeklini bilen “ben”ini yegâne dost olarak seçer.

Yürekten Dost hikâyesinde dostluk değeri, dost gibi görünüp büyük zararlar veren ilişkilerin eleştirisi olarak ele alınır. Hikâyede insanların dost adı altında, etrafındaki kişilerin kararlarını, tercihlerini, zevklerini vb. beğenmeyerek değiştirme çabası eleştirilir. Hikâyede bir yazarın, bir dostu tarafından sürekli ağır eleştiriye maruz kalması ve bundan duyduğu sıkıntı dile getirilir. Hikâyede geçen *“Allah beni dostlarımdan korusun, ben düşmanlarımdan hakkından gelirim”* (Uşaklıgil, 2011a:27) ifadesiyle anlatıcının yaşadığı sıkıntının zorluğu aktarılır. Öyle ki kimi zaman yakın

dost, yayınlanmamış bir yazıya önceden müdahale eder ve yayınlanınca başarıyı da kendi yardımından dolayı olduğunu düşünür. Böylesi insanlar ise her yerde vardır.

Size gelip etraftan malumat veren, sizi uyandırmak ve korumak için; yüksek bir yerden vekâlet [emir] almışçasına himaye [koruma] vazifesini gören, hayatınıza ait ahvali [durumları] günü gününe, saati saatine takip ederek sizi tenkit eden, varlığınızın muhitinde [etrafında] ne bulunursa ondan size bir mesuliyet [sorumluluk] çıkararak ya geçmişe ait bir hatanızdan ya geleceğe ait bir düşüncenizden size karşı muaheze [ayıplama] vesileleri bulan, kulağınıza eğilip şapkanızın biçimine, gömleğinizin rengine dair bir itiraz mırıldanan elini uzatıp elbisenizin kumaşını muayene ederek [yoklayarak] "Aldanmışsınız!" diyen yahut bunu ince bularak "Yine nezle olacaksınız, bugün iyice serin." diyen bu koruyucu, yürekten dost, öyle bir nebattır [bitkidir] ki her toprakta biter, her hava ve su ile büyüüp yaşar. (Uşaklıgil, 2011a: 32-33)

Hikâyede insanların emeğine, tercihlerine saygı duymak gerektiği vurgulanır ve saygı duymayanlar mizahi bir dille eleştirilir. Dostlukta da olsa insanlar birbirlerinin kişisel sınırlarına saygı duymaları gerekir.

Gerilere Doğru hikâyesinde anlatıcı, çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği İzmir’e ziyaretinde eski anılarını hatırlar. Bu anılardan birinde üretken bir yazar olarak çalışan anlatıcıyı kıskanan dost görünümlü tanıdıklarını anar. *Yürekten Dost* hikâyesinin çıkış noktalarından biri olduğunu düşündüren bu tanıdıklar, yazarı kıskandığı için alay etmeye çalışır ve onun çalışma şevkini kırmak için uğraşırlar. Yazarın bu kıskançlıklara tepkisi ise şöyledir: “*Onun bu taraflarına karşı kamçı gibi çarpacak bir cevap vermek pek mümkün iken benden çok yaşlı olan bu adamı sükût [sessizlik] ile karşılamak ve gülerek geçiştirmek elbette siyasete ve zarafete daha muvafıktı [daha uygundu], ben de öyle yapardım.*” (Uşaklıgil, 2005: 31).

Yazar kendisini kıskandığı için alay etmeye çalışan bu kişilere o gün nezaketen susar. Fakat verilen emek, kişide olan kabiliyet zaman içerisinde nasıl verimli bir yazar olduğunu ortaya çıkararak bu kişilere karşı cevabı kendi vermiş olur. Yazarın bu anısını yaşlılık döneminde hatırlaması tesadüfi değildir. Hikâyede yazar, yaşlılık döneminde geçmiş yılların bir muhasebe anında arkadaş, dost adı altında görünmesine karşın insanların kıskançlıkla nasıl bir tavır alabileceklerini gösterir.

Refik Halid Karay’ın **Köpek** hikâyesinde her ikisi de toplum tarafından itilen bir genç adam ile bir sokak köpeğinin dostlukları anlatılır. Hikâyede Osman ülkesinde bir suç işlemiş “yâd illere” düşmüştür. Osman kâğıttan çiçekler yapıp satar ve karnını doyurmaya çalışır. İçine düştüğü bu milletin dilini anlamaz fakat kendisine

söylenenlerin kızgın bir “hoşt” a benzediğinden de şüphesi yoktur. Öte yandan hiçbir zaman sevgi görmemiş, gözleri her zaman nemli ve üzgün bir sokak köpeği de “hoşt”un ne demek olduğunu iyi bilir. Osman bu köpekle karşılaşınca onda kendi yalnızlık ve çaresizliğini görür, onu sever, yanında gezdirir. Osman hastalandığında köpek deliye döner, onun bacakları arasından çıkmaz. Fakat bu yad ilden de kovulma zamanı gelir. Osman’ı askerler tutuklayıp sınır dışı ederler, köpeği veteriner onayı olmadığı için sınırdan geçirtmezler. Osman bir tarafta, köpek diğer tarafta ağlar. Etraftaki görevliler alayla olup biteni izler. Osman’ı silah dipçikleriyle sınırı zorla geçirirler, köpek Osman’a son kez bakar ve gözleri sonsuza dek kapanır.

Hikâye, gurbete düşmüş kişilerin yalnızlık, sefalet ve üzüntülerini yansıtır. Osman gurbette gözüne sevinçle bakabileceği hiç kimseyi bulamaz ve kendisine benzettiği itilip kakılan bir köpekle dostluk kurar. Hikâye oldukça santimental bir yaklaşımla sonuçlanır.

Bekir Sıtkı Kunt’un Avcı Hattı hikâyesinde dostluğun kişilerin uzakta olmasına rağmen sürdürülebileceği konu edilir. Hikâyede anlatıcı bir yıl beraber askerlik yaptığı arkadaşlarından özlemle bahseder. Hepsi askerlikten sonra vatanın dört bir yanına dağılıp kendi görevlerine döner. Fakat birer avcı hattı halinde birbirleriyle haberleşir ve dostluklarını yaşatırlar.

Sabahattin Ali’nin Fikir Arkadaşı hikâyesinde dostluk kavramının kişisel çıkarlar için kullanılması eleştirilir. Hikâyede hayatı sorgulayan bu nedenle de otoriteyle çatışan genç bir adam, hapse düşer. Bu genç adamın en yakın arkadaşı, dostu olarak kendisini tanıtan bir başka adam, genç adamın avukatı ile konuşur. Avukatın çok iyi savunma yaptığını fakat arkadaşının selameti için hemen çıkmasının iyi olmayacağını söyler. Böylelikle “bir ders” (Ali, 2018b: 64) alacağına belki “ipe götürecektir” (Ali, 2018b: 64) bir suçtan men edecek bir tecrübeye sahip olur ümidinde olduğunu söyler. Ona göre bu ceza “İstikbali, hayatı, ömrünün sükûneti namına lazım... Mefkûremiz namına lazım...” (Ali, 2018b: 64) olan iyi bir şeydir. Daha kötü bir savunma yapması için de avukata daha fazla para vereceğini söyler. Dost bilinen kişi, fazla parayı ise genç adamın içeri atılmasından dolayı elde ettiği makamdan kazandığını söyler.

Hikâyede fikir, hayat, ülkü gibi değerlerde ortak düşüncede olduklarını düşündükleri kişilerin bireysel çıkarları için hareket etmesi eleştirilir. Hikâyede yargılamaya gidilmemiş, ahlaki sorun betimlenmiştir.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Mavnalar* hikâyesinde dostluk değeri üzerinde durulur. Hikâyede biri iskelede çımacı diğeri amele iki işçi arkadaşın dostlukları ele alınır. İkisi kiraladıkları bir odada beraber kalır; hayatlarını, sevinçlerini, özlemlerini paylaşırlar. Fakat bir gün çımacı, iş yerinde hakarete uğradığı için memurla kavga eder. Bu durumu kendisini anlayacağını düşündüğü için arkadaşına anlatır. Arkadaşı çımacıya hak vermez. Bunun üzerine aralarındaki iletişim bozulur, bir müddet sonra da tamamen ayrılırlar. Hikâyede dostluk değerinin en çok kriz zamanlarındaki yaklaşımlara göre belirlendiği vurgulanır. Hikâyede ahlaki değer betimlenmiş olup herhangi bir yargılama yapılmamıştır.

Dönemin hikâyelerinde dostluk değeri karamsar bir tutumla ele alındığı görülür. Hikâyelerde gerçek anlamda bir dostluğun insanlarla kurulamayacağı fikri üzerinde durulur. Uşaklıgil, İhtiyar Dost olarak tanımladığı ikinci ben'i aracılığıyla geçmişe ait anılarında dost olarak kendisini gösteren fakat kıskançlık, çıkar gibi kötü yaklaşımlar nedeniyle bu kişilerden gördüğü zararları konu eder. Gerçek dostun kişinin içinde geliştirdiği akıl ve vicdan süzgeci olduğunu savunur. Sabahattin Ali de dost gibi görünen fakat kıskançlık ve çıkarları doğrultusunda kişiye en büyük zararı veren kişileri eleştirir. Sait Faik gerçek bir dostun kişiyi asıl zor zamanlarında destek olması gereken kişi olarak görür ve bunu gerçekleştiremeyen hikâye karakterlerinin dostluğunu sonlandırır. Koray ise insanların anlayışsız ve acımasız olduğunu söyleyerek sokakta itilen bir adam ile köpeğin içten dostluğunu üzerinden dostluk ilişkisinde hayvanların çok daha samimi olduğunu vurgular. Dönemin hikâyelerinden sadece Kunt'un hikâyelerinde olumlu bir dost değeri vardır. Eski asker arkadaşları yıllar geçmesine rağmen birbirlerinin haberlerini almak için gayret gösterir. Hikâyelerde ahlaki sorun betimlenir. Karşıt güç bir cezaya uğramaz. Masum kişiler, kendi iç dünyalarında aldıkları kırgınlıkları ders olarak görürler.

3.3.2. Toplumsal Dayanışma-Yardımlaşma Değeri

Adler, psikologların yaşamsal sorunlara çözümünü: insanın diğer insanlara olan ilgisini geliştirerek karşılanabilir olduğunu söyler (2017: 17). İnsan sadece kendisi için yaşamak üzere dünyaya geldiğini düşündüğü sürece büyük bir anlamsızlığın içine sürüklenmiş olur. Yaşam başka yaşamlardaki eksikleri tamamladıkça güzel ve anlamlı bir bütün olur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Allah Gönlüne Göre Versin* hikâyesinde zengin kişilerin yoksullara yardım etmesi gerektiği konusu ele alınır. Hikâyenin girişinde Birinci Dünya Savaşı döneminde yazıldığını öğrendiğimiz hikâyede Sabih Bey, oldukça zengin bir insandır. Sabih Bey, Boğaz'a bakan bir köşkte bolluk içinde yaşamaktadır. Bir gün kapısına küçüklük arkadaşı yoksul, perişan bir halde gelir. Günlerdir aç olduğunu söyleyerek borç para ister. Sabih Bey daha önce de para verdiği bu adamdan sıkıldığı ve vakti zamanında “*yağmur yağarken küpünü doldurmadın*” (Gürpınar, 2016: 44) diyerek onu azarlar. Fakat adam çok muhtaç olduğu için borç isteğine devam eder.

Bu sırada hizmetçi kapıda derviş kılıklı birinin daha Sabih Bey'i görmek istediğini söyler. Bu duruma en çok canı sıkılan borç istemeye gelen eski arkadaş olur. Çünkü derviş kılığı ile bu kapıya niçin gelineceğini iyi bilmektedir. Sabih Bey'e kendisine para verip göndermesini ister ama o bunu kabul etmez. Bunun üzerine borç para isteyen arkadaş, Sabih Bey'e beddua eder. Kapıdaki adam içeri alınır, Sabih Bey ne istediğini sorar. Kendisinin bir isteğinin olmadığı, yolunu eşkıyaların çevirdiğini anlatıp kendisine vermeleri için gönderilen mektubu Sabih Bey'e verir. Notta eşkıyalar kendisinden yüklü bir para istemektedir ve vermemesi durumunda Sabih Bey'i ve ailesini öldürecekleri yazmaktadır. Sabih Bey büyük bir korku içine düşer.

Hikâyede Birinci Dünya Savaşı döneminde kendi deyimi ile “*yağmur yağdığı zaman küpünü dolduran*” (Gürpınar, 2016: 44) Sabih Bey'in şüpheli zenginliğine karşın halkın genelinin yoksullukla boğuşuyor olması konu edilir. Sabih Bey ve onun gibilerin zenginliklerine rağmen yoksullara yardımlarını esirgemesi eleştirilir. Otoriter, geleneksel ahlak anlayışı ile Sabih Bey bu tutumundan dolayı cezalandırılır ve eşkıyalar tarafından yüksek bir para karşılığında tehdit edilir.

Bekir Sıtkı Kunt'un *Yataklı Vagon Yolcusu* hikâyesinde istemeyerek ve zorlanarak küçük bir parasal yardımda bulunan bir kişi ele alınır. Ankara'da memur, orta halli bir kişi ailesi ile birlikte yaz tatili için İstanbul'a gider. İstanbul'da giyim, eğlence, akraba ziyaretleri derken birçok paralar harcanır. Zaman dolup aile Ankara'ya dönmek üzere tren garına gittiklerinde adam, arkadaşının oda işlerini gören hizmetçiyle karşılaşır. Hizmetçi adam, annesinin öldüğünü, Ankara'ya dönecek parasının olmadığını, mümkünse tren için bilet parası rica eder. Genç adam para vermektense adamın orada ölmesini isteyecek kadar bu fikri iyi karşılamaz ama parayı da verir. Tüm harcamaları

içinde hizmetçi adama verdiği küçük bir paradır fakat dolandırıldım endişesi ile bütün gece tren içinde uyuyamaz.

Hikâyede parasal olarak yardımlaşmanın bir kişi için ruhsal sıkıntısı ele alınmıştır. Kendi harcamalarına göre küçük bir miktar olan yardımını gözünde büyütmesi, bunun için buhranlar geçirmesi eleştirilir. Yazar, cimrilik yapan kişi için bir hüküm vermez. Bu nedenle hikâyede ahlaki problem betimlenmiş, bir yargı ortaya konmamıştır.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Lüzumsuz Adam*, *İp Meselesi* ve *Uyuz Hastalığı* Arkasından *Hayal* hikâyelerinde şehir yaşamının toplumsal dayanışma ve yardımlaşma değerini alt üst ettiği, insanların büyük kalabalıklar halinde sadece bencillikleri için bir yaşam kurdukları eleştirisi yer alır.

Lüzumsuz Adam hikâyesinde şehir hayatının insanları duyarsızlaştırmasına karşılık küçük bir mahalle yaşamının çok zor durumlar karşısında dahi insanı sarıp sarmalayacağı, iyi edeceği konu edilir. Hikâyedeki adam her gün aynı düzenle belki de biraz aylaklıkla ömrünü geçirmektedir. Her gün mahalledeki Yahudi çiftin kahvesinde kahve içer, mahallede dolaşır, evine gidecekken çorbacıda işkembe çorbası içer, uyur, kalktığında yine mahallenin sokaklarında amaçsızca dolaşır.

Kalabalık şehir sokaklarına yedi yıldır çıkmaz. Çünkü bu sokakları insanların “birbirlerini küçük görmeye, boğazlaşmaya, kandırmaya” (Abasıyanık, 2018d: 9) nedenleri olsun diye yapıldığını düşünür. Bu sokaklarda ölecek olsa kimsenin kafasını dahi çevirmeyeceğini düşünerek kalabalık şehir sokaklarından ürker ve kaçır. Mahallesinde ise hiç para kazanamayacak durumda olsa dahi tanıdığı insanların kendisine yine kapılarını açacağına inanır. “Benim dükkân yanabilir, aç kalabilirim. Ama bana öyle gelir ki, şu öğleleri limonlu terbiyeli işkembe çorbasını içtiğim işkembeci beni ölünceye kadar besleyecek.” (Abasıyanık, 2018d:9). Bu nedenle huzur içinde, kendisine kurduğu küçük dünyanın içinde yaşamak ister.

Kültürümüzde önemli bir yeri olan toplumsal dayanışma değeri bireyler için bir psikolojik destek niteliğindedir. Bireyin zor bir zamanında güvenilebileceği kişilerin olması onun yaşam kalitesini ve iç huzurunu artırır. Anlatıcı da şehirlerde birbirine yabancı kalabalıkların bu dayanışma güvenini vermediği gibi her an kendisine dönüşecek bir tehdit olduğunu hisseder. Birkaç ev ve iş yerinden oluşan küçük mahallesi ise dayanışma değerinin ve buna bağlı olarak iç huzurun sağlayıcı mekânıdır.

İp Meselesi hikâyesinde işsiz bir genç şehrin sokaklarını iş bulma ümidiyle arşınlar. Fakat hem iş bulamaz hem de hiç kimseden bir yardım görmez. Şehirdeki insan, elindeki ekmeği martılara atar ama ihtiyacı olan insana vermez. Çünkü şehrin kurallarına göre “*Verirse adam olmaz. İnsanoğlu hak etmeli hak! Yoksa şehirde yaşamamalı, köylere gitmeli, merhamete sığınmalı...*” (Abasıyanık, 2018d: 35). Genç adam o gün şehirde bir hamalı eskimiş ipini dahi çaldı diyerek hak iddia eden bir kadınla olan mücadelesine tanıklık eder. Başını alıp köyüne doğru yola koyulur. Giderken aklında “*Dağlarda yatmalı, subaşlarında garipler gibi su içmeli, köylerden ekmek dilenmeli, şehirli görünce yol değiştirip koşa koşa kaçmalı, samanlıklarda yatmalı, dağlardan üzüm çalmalıydı.*” (Abasıyanık, 2018d: 36). Hikâyede şehrin insanları bencil birer varlığa dönüştürmesi eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Uyuz Hastalığı Arkasından Hayal hikâyesinde sokaklarda yatıp kalkan uyuz bir gence toplumdaki bireylerin duyarsız kalışları eleştirilir. Anlatıcı sokakta, bir sinema önünde her tarafı uyuzdan dolayı yara bere ve kaşıntı içindeki bir gençle karşılaşır. Onun nasıl büyük bir sıkıntı çektiğini ve ihtiyacı olan şeyin temiz bir sabun, su, sıcak bir ev olduğunu bilir. Sinemaya gitmekte olan kalabalığın sadece bu lükslerinden dahi fedakârlık yapmalarıyla zor durumdaki insanlara yardım edebileceklerini söyler.

Elli kuruşluk bir kükürtlü ilacın yarısı; tamamı... Bir insan o akşam sinemaya gitmemeyi düşünse... Matmazele beş kuruşluk veremlilere yardım pulunu yapıştırtmayan şişman madam bilet almayıverse, bu çocuk üç gün içinde pirüpak olurdu; beyaz derisi parlar, siyah tüyleri fişkirir, gözünün solmuş elası lacivrtleşir, morluklar uçar, güzel bir kırmızılık, büyük, güzel, çalışkan eller... (Abasıyanık, 2018d: 20)

Hikâyede toplumun içinde gelir dağılımı ya da sosyal şartlar gereği açık ya da görünmeyen yaraların toplumsal yardımlaşma ile kapanabileceği vurgulanır. İnsanların zevk için sadece bir tercihlerinden vazgeçip bunu gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırmasının anlamlı sonuçlar oluşturacağı konu edilir.

Dönemin hikâyelerinde kişilerin yardımlaşmada samimi olmamaları, başkalarının sorunlarına duyarsız kalmaları eleştirilir. Gürpınar, savaş yılları döneminde şüpheli yollarla zengin olmasına rağmen çevresindeki yoksullara yardım etmek istemeyen kişiyi eşkıyaların tehdidiyle cezalandırır. Kunt, kendisi için sınırsızca para harcayan bir kişinin ihtiyacı olan kişiye yaptığı küçük bir yardımdan dolayı duyduğu pişmanlığını eleştirir.

Sait Faik ise şehirli insanın çevresindeki ihtiyaç sahiplerine karşı duyarsızlığını eleştirilir, toplumda bu konuda ahlaki bir farkındalık oluşturmak ister.

3.3.3. Misafirperverlik

Misafirperverlik toplumumuzda öteden beri önemsenmiş bir değerdir. Kaşgarlı Mahmut Dîvânü Lugâti't-Türk'te şöhretini duyurmak isteyen kişinin misafirini iyi ağırlaması gerektiğinden bahseder (Kızıler ve Canikli, 2018: 141). Geleneklerimizde ev sahibinin, misafiri karşılama anındaki tutumundan ikram hazırlamasına, misafirin yanında konuşacaklarından uğurlamaya kadar birçok hareketine dikkat emesi gerekir. Fakat misafir de gittiği yerde eziyet vermeyecek hal ve harekette bulunması, ziyaret süresine dikkat etmesi gerekir. Dönemin hikâyelerinde özellikle misafirin üzerine düşen sorumluluklar üzerinden eğitici bir amaç güdüldüğü görülür.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Misafir* hikâyesinde İzzet Efendi'nin evinde uzun süreli misafir olarak kalan Halil Efendi ve ailesinin bu misafirlik sürecine dair hikâyesi yer alır. Halil Efendi ve ailesi borçları için ödünç para bulununcaya dek diyerek uzun bir müddet İzzet Efendi'nin evinde misafir olurlar. Bu süreçte de misafirler evin geçimine bir katkıları bulunmadıkları gibi ev sahiplerinin yaşamlarına da aykırılıkları nedeniyle rahatsızlık verirler. Misafir Halil Efendi alkol kullanan birisidir. İzzet Efendi ise *"içkinin damlasından kaçan, kokusundan boğulan, sofı, namazında niyazında"* (Gürpınar, 2016b: 51) bir kişidir. Misafir kadın ise evin hiçbir işine yardım etmediği gibi ev sahiplerinin eşyalarını da alarak bütün gün dışarıda gezme heveslisidir.

Ev sahipleri bir süre sonra rahatsız olduklarını hissettir ama misafirlerin yüzlerine karşı bir şey söylemezler. Evin kadınları bir gün misafirlerin duymasından da çekinerek kendi aralarında bu misafirlikten şikâyet ederler. O kadar şikâyetçidirler ki onlara göre bu derdi *"yedi mahalle bir araya toplanıp da kırk gün, kırk gece anlatsak, bu dert yine bitmez..."* (Gürpınar, 2016b: 54). Misafir kadın konuşulanları duyar ve ağlayarak çok yük olduklarını, gitmek istediklerini söylerler. Şikâyet eden ev sahibi kadınlar utandıkları için sanki hiç şikâyetçi değilmiş gibi ısrarla misafirin gönlünü hoş etmeye çalışır: *"Aaa, Hanımcığım neye rahatsız olalım? Başımızın üstünde yeriniz var. Böyle birkaç hafta değil, kırk yıl otursanız, yüksünmeyiz."* (Gürpınar, 2016b: 56) derler.

Türk geleneğinde misafirperverlik çok önemli bir değerdir. Fakat yazar, okuyucusuna mizahi bir üslupla madalyonun diğer yüzünü de göstermek ister. Misafirin uyması gereken kurallara mizahi bir üslupla değinir. Misafir aile misafirliği, geçimlerindeki bir fırsatçılık olarak kullanırken ev sahibi aile ise istememelerine karşın bu misafirlikten memnun görünmeye çaba gösterir. Böylelikle hikâye, durumun her iki taraf için insani ilişkileri yıpratıcı, değerler algısını aşındırıcı yönler taşıdığını vurgular. Hikâyede ahlaki sorun mizahi bir dille betimlenmiş, kişiler üzerinde yargılamaya gidilmemiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ceviz* hikâyesinde işgalin yakıp yok ettiği memleket köşelerinden birisi ele alınır. Anlatıcı ve bir grup arkadaşı görevli olarak işgalde yakılıp yıkılan köyleri dolaşmaktadır. Her gittikleri köy bir diğerinden daha kötü durumdadır. Görevli grubun karşılaştığı memleketin son hali, geçmişi bir efsane gibi hatırlamalarına neden olur. *“Eski hayatımız, arkamızda bıraktığımız itiyatlar, rabitalar bize bir başka asra ait efsaneler şeklinde”* (Karaosmanoğlu, 2017: 99) görünür. Öyle ki hepsi yerin üstünde değil de altında yürüdüğünü düşünür. Tüm bu yıkık içinden dokuz yaşlarında bir erkek çocuk kafası görünür. Küçük çocuk, yıkık bir evin köşesindeki dedesi ve annesinin yanına grubu götürür. Ailenin büyükleri içinde oldukları yokluk ve sefalet nedeniyle çekingendirler. Tüm yokluğun içinde küçük çocuk misafirlere ikram edebilmek için birkaç ceviz getirir. Anlatıcı ve arkadaşları bu ceviz ikramı karşısında duygulanırlar.

İşgal güçleri yerleşim yerlerini yakmış ne ev, ne yiyecek, ne barınak bırakmıştır. Fakat buna rağmen yıkıntıların arasındaki küçük çocuk misafir olarak gördüğü gruba ceviz ikram etmeye çalışır. Misafire önem vermek, ikramda bulunmak önemli geleneklerimizdendir. Hikâyede Türk halkının temel ihtiyaçları yıkılıp elinden alındığı bir dönemde dahi bu geleneğini terk etmemesi milletin karakterli duruşunda önemli bir göstergedir.

Bekir Sıtkı Kunt'un *Babamın İntikamı* hikâyesinde kendi maddi çıkarları için uzun süreli olarak bir başkasının evinde kalan kişinin davranışı eleştirilir. Anlatıcı, küçüklük yaşlarında evlerine her sene gelen bir paşadan bahseder. Paşa, *“vaktile babasının valiliği sırasında birer kolayını bulup üstüne tapulattığı köylerin, zeytinliklerin, bağ ve bahçelerin idaresine”* (Kunt, 1937:4 3) bakmak için İstanbul'dan kasabaya gelir, gelince de güzden kış ortasına kadar anlatıcının babasının evinde kalır. *“Haftalarca aylarca bu minval üzere, köylüleri sıkboğaz ederek, yeni mukaveleler imzalayıp yeni*

iradlar temin eyledikten, ceplerini altınla doldurup gene yedikten, gene içtikten, gene sızlandıktan sonra, bir gün, bavulunu kapatır, yol yemeklerini sepetine doldurur, arabasına kurulup İstanbul'a dönerdi.” (Kunt, 1937: 45). Hikâye olay örgüsü; paşanın bir gelişinde size hediye getirdim demesi üzerine çıkardığı bir tahta tespahi, babasının intikam duygusuyla tuvalet çukuruna atması ile sonlanır.

Hikâyede kendi çıkarları için başkalarını birer araç olarak kullanan kişiler eleştirilir. Sadece kendi menfaatini düşünen ve bunu etrafına haksızlık yaparak ya da eziyet ederek sıkıntılarını çektiren kişiler erdemlilik değeri bağlamında sorgulanır. Hikâyeyi misafirperverlik değerinde almamızın sebebi, ana konunun kişilere misafirlikle ilgili ahlaki kuralları vurgulanmasından kaynaklanır. Hikâyede paşanın getirdiği tespahin tuvalet kuyusuna atılmasıyla paşa cezalandırılır, bu nedenle hikâye ahlaki anlayış olarak geleneksel, ders verici bir hikâyedir.

Dönemin hikâyelerinde Karaosmanoğlu savaş yıllarının zorlu koşullarına rağmen elindekileri misafirleriyle paylaşmaya çalışan Anadolu insanı üzerinden kültürümüzün misafirperverlik değerine vurgu yaparken Gürpınar ve Kunt misafirin misafirlik adabına aykırı hareketleri nedeniyle eleştirir. Her iki yazarın hikâyelerinde misafirin ev sahibini zor durumda bırakmaması gerektiği yönünde telkinde bulundukları görülür.

3.3.4. Fedakârlık

İlhan Tarus'un *Fedai* hikâyesinde Arif Bey'in arkadaşı Ali'nin ölümü üzerine ondan geriye kalan dört çocuğuna ve kayınvalidesine bakmak için tüm hayatını feda etmesi konu edilir. Arif Bey en kötü insan için bile “*Yok yok. İyi insandır o. Bırakın kim bilir ne derdi vardır, vardır da o işi yapmıştır. İnsanlık hali.*” (Tarus, 1950: 69) diyecek kadar hayata ve insanlara iyimser yaklaşan bir karakterdir. Yakın komşusu Ali ölünce onun evinin geçimini büyük zorluklara rağmen üstlenir. Hikâyede olumlu bir örnek üzerinden fedakârlık değeri ele alınmıştır.

3.3.5. Alçakgönüllülük

TDK Büyük Türkçe Sözlükte alçakgönüllülük, “*kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyülenmeyen (kimse), mütevazı, tevazulu*” (www.tdk.gov.tr) şeklinde tanımlanır. Alçakgönüllü, mütevazı insanlar kimseyi

kendilerinden aşağıda, hor, hakir görmez ve kötü muamelede bulunmaz. Kur'an'da Hz. Lokman alçakgönüllü olmakla ilgili şu nasihati verir: “*küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.*” (Lokmân, 18). Dini ve milli kültürümüzde alçakgönüllü davranmayan, etrafını hor ve hakir gören kişiler dışlanır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Mahallenin Çapkını* hikâyesinde, yazar, daha yumurtadan ilk çıktığı günden itibaren, gücüyle, cesaretiyle, güzelliğiyle diğerlerinden farkını belli eden horozunu anlatır. Horoz kısa sürede gücünü çevresindeki diğer tavuklara kabul ettirir. “*O kadar güzeldi, o kadar şuh ve şendi ki kümeste öteden beri hüküm süren kırmızı horoza yol verdik. Ve bu kalabalık harem dairesinde, bir şark hakanı gibi türlü türlü kadıncıkları arasında onu tek bir erkek olarak bıraktık.*” (Uşaklıgil, 2011a: 133). Sahibi de içten içe horozuyla gurur duyar. “*Ne kadar olsa onun zaferinden sahibine sıçrayan bir övünme duygusu da vardı. Ben de bu övünme duygusunun karşılığını da öteki horozların sahiplerinde aramak lazım geleceğini düşünmemiştim bile.*” (Uşaklıgil, 2011a: 135). Fakat günün birinde güzel horoz, ondan daha güçlü bir horozla karşılaşır ve dövüşte yenilir. Sahibi bu dövüşten sonra onun yerine daha güçlü bir horoz bulmayı düşünür.

Hikâyede hayvanlar üzerinden insani ilişkilere kinayeli bir vurgu yapılmıştır. Her gelen güçlünün elbette bir karşılığı çıkar ve o gücü de yenen bir güç bulunur. Övünmek, kibirlenmek o gücün koruyucusu olamadığı gibi dışarıdan bakıldığında aslında bir horoz kavgası kadar küçük bir meseledir. Yazar böylelikle güce, güzelliğe güvenerek etrafına tahakküm kuran kişileri eleştirir. Bu eleştiri ile hikâye, kişiye mütevazı olmayı telkin eden bir değer aktarımı içerir.

Saadet Usulü hikâyesinde, İhtiyar Dost hayatta huzur içinde yaşayabilmek için insanın yapması gerekenler konusunda anlatıcıyla konuşmasından oluşur. Anlatıcı, İhtiyar Dost'u bahçesinde ziyaret eder. İhtiyar Dost, bahçenin gölgeli serin bir köşesinde biraz dinlenmek ister. Anlatıcıya da “*küçük bir iskemle*” (Uşaklıgil, 2008: 116) bulup oturmasını söyler. Fakat anlatıcı bu küçük iskemle yerine bahçedeki sandalyelerin en genişini, “*en ziyade huzur ve rahat vaat edenini*” (Uşaklıgil, 2008: 116) seçer. İhtiyar Dost, anlatıcıyı alaycı gözlerle izlemektedir. Zira en ihtişamlı olarak kabul edilen sandalye, oturlan yerde gölgede kalmayı engelleyecek kadar büyüktür. Bu köşede serin

ve gölgede oturmak için ancak küçük bir iskemle sığacak kadar yer olduğunu anlatıcı ancak o zaman anlar.

İhtiyar Dost bu örnekten yola çıkarak hayatta saadet için en gösterişlisi, en iyisi, yüksek makamlısı gibi ölçütler yerine kendimize uygun olanın tercih edilmesi gerektiğini söyler.

Gözlerinizde bir parça gölgenin, ciğerlerinizde bir küçük serinlik nefesinin atışıyla [susamışlığıyla] yer arıyorsunuz, arayın bulacaksınız. Mesele istikamet tayin edebilmekte [yön belirleyebilmekte] ve müfrit [aşırı] görünen emelleri [arzuları] tahdit etmeye [sınırlandırmaya] rıza göstererek [razı olarak], ne kadar küçük ne kadar dar olursa olsun bir daire çizebilmektedir. Bu hakimane insafı hâkime insafı gösterebilerseniz, velev ufacık bir iskemlede [olsun], emin bir yer bulmuşsunuz demektir. Artık oturun ve etrafa bakın. (Uşaklıgil, 2008: 117)

Hayatta önemli olan bir hedef belirleyip aşırı istekleri sınırlayarak yaşamda bir yer edinmektir. Hayat kısadır ve önemli olan huzur içinde yaşayabilmektir. İnsan, mütevazı davranmayıp her zaman gözü “*en rahat vaat edenin*” (Uşaklıgil, 2008: 116) peşinde koştukça bu hayatı, üzgün bir şekilde geçirip elinden kaçıp gitmesine neden olacaktır.

Hikâyede alçakgönüllü ve kanaatkâr olmak değerleri; mütevazı bir hayatın huzuru, saadeti getireceği görüşü merkez alınarak işlenmiştir. Hikâyede İhtiyar Dost, anlatıcıya ders verme şeklinde konuşur. Bu nedenle hikâye, didaktik bir eserdir. Ahlak anlayışı bağlamında hikâye sadece gözleme dayalı olmayıp hayata kural koyma yönü olduğu için geleneksel ders verici bir hikâyedir.

Halikarnas Balıkcısı’nın **Pazar Yeri** hikâyesinde şehirli halkın şekilci mağrur tavırlarına karşın kırsal halkın alçakgönüllülüğü ele alınır. Anlatıcı bir pazar yerinde alışveriş yapmak ve insanları izleyip keşfetmek için dolaşır. Cebinde para yoktur. Kendisine göre ise bu dünyanın en güzel hafifliğidir. “*O gün ceplerimin masumluğuna para, nikeliyle, bronzuyla veya papeliyle tecavüz etmemişti.*” (H.B., 2014: 86). Evine yiyecek götürmek için o da masum gördüğü esnaftan kandırabileceklerine “*külâh takarak*” (H.B., 2014: 86) birinden aldığını diğerine vermek usulüyle alışveriş yapacaktır. Uzun süre dolaşır, şehirli halkın “*görevleri için giydikleri*” (H.B., 2014: 87) kıyafetler içinde “*varlığa, göğşe, güneşe kör*” (H.B., 2014: 87) tavırlarıyla “*hayatın bütün sorumluluğunu cennet gibi çevreye atarak, güneşin yüzüne karşı, burada hiçbir şey yok, hayat yok*” (H.B., 2014:87) demelerini büyük bir üzüntü ve hayretle izler.

Şehirlilerin aksine köylü halk ise çalışmaktan güçlenen sağlam vücutlarından alçakgönüllü bakışlarına kadar anlatıcıya güven verir. Anlatıcı kendi “*külah takma*” usulünü uygulamak için genç bir kızı bulur. Ondan yeşillikler alıp, parayı bozdurunca vereceğini söyler. Genç kız kabul eder. Anlatıcı bir müddet sonra bulduğu parayla kızın parasını ödemek için geldiğinde onu orada bulamaz. Genç kız, adamın parayı ödeyecek durumu olmadığını anlamış ve onu utandırmamak için orayı terk etmiştir.

Hikâyede şekilsel kalıplarla şehirde medenileştiğini düşünen kesimin samimiyetsiz ve doğal çevreye saygısız olmasına karşın, köylü halkın beden ve ahlak güzelliği, üreterek var olmanın mutluluğu öne çıkarılır. Köylü genç kızın dolandırıldığını anlamasına karşın karşısındaki kişiyi rencide etmemesi ile köylü halkın zekâsını ve alçakgönüllülüğü vurgulanır.

F. Celal Gökbulga’nın *Kepaze Olduk* hikâyesinde kendisini çevresindekilerden daha yüksekte gören bir kişinin etrafına verdiği sıkıntı konu edilir. Bir devlet dairesinde yeni atanan bir ayniyat kâtibi göreve ilk başladığı gün kaba tavırlarla etrafındakilere büyüklüğünü, gücünü göstermek, onlara gözdağı vermek ister. Masasının kanunlara göre iki masa üstte olmasından bahane üretilip; “*iğnemden vazgeçmem*” (Gökbulga, 2017:247) diyerek hemen herkese hakaret eder. Katip Bahriye Hanım, adamın saygısız konuşmalarına işaret ederek “*Vallahi pek nezaketli bir zata benziyorsunuz!..*” (Gökbulga, 2017: 247) imasıyla kâtibi eleştirir. Yeni katip çok kaba bir şekilde Bahriye Hanım’a “*Siz de karaman koyununa!..*” (Gökbulga, 2017: 247) diye cevap verir. Bunun üzerine memurlar fenalık geçirip bayılacak duruma gelir ama adam bildiği kabalıktan vazgeçmez. Çalışanlar da korkularından seslerini çıkaramaz, başlarını eğip otururlar.

Hikâyede kendisini etrafındakilere yüksekte gören bir kişinin çevresine verdiği sıkıntı eleştirilerek ele alınır. Bir devlet dairesindeki kişiler arasında yaşanan hikâyenin bugün sosyal hayatta pek çok mecrada temsillerini ve sıkıntılarını görmek mümkün. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir. Kendisini beğenen, insanlara sıkıntı çektiren kişi herhangi bir cezaya uğramaz fakat vicdanen kınanması sağlanır.

Ayıcının Tefinden Doğan Yıldız hikâyesinde aniden büyük paralara erişen kişilerin, geçmiş yaşamlarını yok saymaları, geçmiş yaşamındaki kişileri küçük görmeleri eleştirilir. Ayı oynatıcı bir çingene kadın, yanında Naile isminde cılız sesli bir kızı şarkı söyleterek dolaşır. Yıllarca çocuğu olmayan mevlitçi Hürmüs Hanım, çocuğu görünce acır ve evlatlık edinmek ister. Çingene kadın birkaç kıyafet karşılığında teklifi kabul

eder, çocuğu verir. Mevliitçi Hürmüs Hanım, Naile’yi güzel ilahiler okuyan iyi bir mevliitçi olarak yetiştirir.

Naile, paşa konaklarına kadar mevlit okumada istenen kişi olur. Böylesi gittiği bir paşa konağında da paşanın kardeşi Mevlevi dedesi Abdülmestan Efendi, Naile’nin sesine hayran kalarak onunla evlenir. Fakat zamanla Abdülmestan Efendi’nin ailesinden kalan paralar bitince Naile Hanım ile pastacılık işine girerler. Zamanla pastanenin müşterilerinin ısrarı ile gizli saklı alkol de bulundururlar. Hatta alkole dokunmak günah deyip müşterilere “*Efendi kadehlere el sürmüyor ben de hakeza. Şu dolabı açın, zıkkım orada.*” (Ertem, 2014: 505) diyecek kadar dindar olduklarını göstermek isterler. Fakat pastane zamanla başka yerlerle rekabet etmeye başladıkça alkol tamamen serbest olur. Kimseciklere yüzünü göstermeyen Naile Hanım rekabet adına saçlarını, kaşlarını, tırnaklarını en gösterişli hale getirir, güzel sesi ile artık meyhaneye dönmüş dükkânlarında insanlara aşk şarkıları söyler.

Tüm bunların üzerine Naile Hanım’ı fark eden bir gazeteci onun konserler veren bir şarkıcı olmasını sağlar. Bu noktadan sonra “*kocası Mestan Efendi de onun izini kaybeder*” (Ertem, 2014: 507). Naile Hanım artık apartmanda oturur, “*onun musikişinaslardan, muharrirlerden, aktörlerden, sinema artistlerinden ve zenginlerden mürekkep bir muhiti*” (Ertem, 2014: 507) olmuştur. Dostlarına bahsettiği dertleri ise “*Mısırdaki filmi çevirdikten sonra artık İstanbul’da kalmam içim sıkılıyor. Bu şehir ne tuhaf şehir hiç konfor yok, istediğim gibi bir apartman bulamadım. Hem efendim nedir hizmetçilerin hali? Ah canım Nis... Paşa babamla küçükken de bir defa orada bir kış geçirmiştik.*” (Ertem, 2014: 507) gibi zenginliğini ve gerçek olmayan bir geçmişi belirtme fırsatları yaratmaktan ibarettir.

Hikâyede aniden zenginleşmesiyle geçmişini yok sayan, geçmişine ait insanları hor gören, kendisine ait olmayan bir geçmiş yaratarak onunla övünen bir karakter eleştirilir. Bu eleştiri hikâyede her ne kadar bireye dönük bir eleştiri olsa da toplumsal olarak da geçmişi yok sayılması, yeni ve yalan bir geçmiş kurulması eleştirilir. Hikâyedeki karakter, vicdanen kınanır fakat bir cezaya uğratılmaz.

Bekir Sıtkı Kunt’un Karikatür hikâyesinde anlatıcı askerliğine dair bir hatırayı anlatır. Anlatıcı bölüklerine yeni gelen bir askerden bahseder. Kendilerine göre giyimi, duruşu daha zengin duran bu asker, kısa zamanda bölükten biri gibi olur. Fakat yeni gelen askerin önemli bir yeteneği vardır ki bu tüm askerlerin hayatına renk katar. Bu genç,

çok iyi karikatür çizmektedir. Hemen bütün askerler de kendi karikatürlerini çizdirir, karikatürlere çokça gülüp eğlenirler. Arkadaşları, genç askere bir gün oldukça sert bir adam olan kumandanın karikatürünü çizdirirler, ama hiç kimse resmi kumandana göstermeye cesaret edemez. Anlatıcı yıllar sonra kumandanla bir tren yolculuğunda karşılaşır ve kendisine bu karikatürü gösterir. Kumandan “*çok güzel, çok hoş*” (Kunt, 1937: 61) deyip memnun olduğunu belirtir.

Hikâye, anlatıcının samimi bir askerlik anısından oluşur. Hikâyede zengin duruşlu, kabiliyetli gencin, diğerlerinden kendisini ayırmaması ve kumandanın kendi karikatürüne olumsuz tepki vermemesi alçakgönüllü olmak değerine olan göndermelerdir.

Unvan Düşünü hikâyesinde insanların çalışma güçlerini makam, unvan gibi beklentilerde harcamaları eleştirilir. Hikâye, anlatıcının İstanbul’da eğitimini bitirip Anadolu’da memuriyete atanmasıyla başlar. Anlatıcı, işini dikkatle yürüten, kasaba halkının güvenini kazanan dürüst bir kişidir. Fakat üst yönetimindeki Ahmet Celalettin adındaki müdürüne yazdığı tüm yazılara ret cevabı alır, bunun nedenini ise bir türlü anlayamaz.

Bir gün müdürlükten kasabadaki daireye kırtasiye malzemeleri gönderilir. Bu malzemeler üzerinde “(*...müridi muhteremi Ahmet Celalettin beyefendi hazretlerine!*) yahut (*...müdüriyeti yüksek makamına!.*)” (Kunt, 1937: 105) gibi adresler yazan zarflara sarılıdır. Anlatıcı bu zarfların müdür tarafından kendisine bir ikaz olduğunu anlar. Çünkü kendisi müdürü öven ifadeler kullanmadan direk müdürlüğe gidecek adresler yazmaktadır. Anlatıcı bu durumu doktor arkadaşına anlatıp, görevden istifa edeceğini söyler. Doktor arkadaşı “*memleketin verdiği işi bir budala yüzünden terk etmeğe hakkın yok*” (Kunt, 1937: 106) diyerek onu istifa fikrinden caydırır. Zaman içinde yönetim sistemi değişir ve “unvan ve lakapların ilgası” kanunu ile ülkedeki bu tür uygulamaların önüne geçilmeye çalışılır.

Hikâyede çalışma ortamlarında sıkça yaşanan as-üst ilişkisine dayalı sorunlar dile getirilir. Bu sorunlar içinde işini yapmaya çalışan insanların yaşadıkları haksızlık ve zorluklar mizahi bir üslupla dile getirilir. Günümüzde “unvan ve lakapların ilgası” kanunu, yazılı dilde çözüm olsa dahi hikâyede dile getirilen ahlaki problem, sözlü iletişim hayatında hala sorun teşkil eden bir uygulamadır. Hikâyede Ahmet Celalettin ve

onun gibi unvan düşkünlerine çıkan kanunla ceza verilmiştir. Bu nedenle geleneksel ahlak anlayışına uygun bir hikâyedir.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Baba-Oğul* hikâyesinde insan için asıl erdemin meslek, unvan ve para değil alçakgönüllülük, erdemlilik gibi değerlerin olduğu konu edilir. Bir sokak gazete satıcısı ile oğlu meyhanede içerlerken oradaki bir adamla konuşurlar. Gazete dağıtıcısı adam yanındaki oğlunun çocukluğundan beri yaramaz olduğunu, okula gönderdiklerini okumadığını sonunda onun da kendisi gibi sokaklarda gazete satıcısı olduğunu anlatır. Fakat bir oğlu daha olduğunu onun küçüklüğünden beri hep derslerinde başarılı olduğunu, tıp doktoru olduğunu, Avrupa'da eğitim gördüğünü fakat şimdi ailesinden utanç duyduğu için kendilerini arayıp sormadığını söyler. Gazete dağıtıcısı adam, yanında okumamış olan oğlunu bakışlarıyla uzun uzun kucaklayarak *"iyi ki bu adam olmadı"* (Abasıyanık, 2018e: 39) der.

Hikâyede makam, para vb. kazandıkça insanların insani duygu ve davranışlarında yozlaşmamaları gerektiği konusu kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. Hikâyedeki fakir gazete dağıtıcısı adam da doktor olan oğluna karşılık yanında kendisi gibi fakir olan fakat insani değerleri koruyan oğlu için memnuniyetini dile getirir.

Haldun Taner'in *Heykel* hikâyesinde insanın alçakgönüllü ve mütevazı olması gerektiği mizahi bir dille ele alınır. Zengin bir tiftik tüccarı, Avrupa gezilerinde gördüğü heykellerden etkilenerek kendisinin de hayatta kalıcı bir eser bırakması gerektiğini düşünür ve yüklü bir para ödeyerek insan boyundan bir buçuk kat fazla olan tunçtan heykelini yaptırır. Fakat heykeli evinin bahçesine diktirmek istediğinde belediye buna izin vermez. Eğer isminin kalıcı olmasını istiyorsa okul gibi bir hayır işlemesi tavsiye edilir. Zengin tüccar, heykeli yaptırdığı için artık geri dönüş yoktur. Heykeli alıp evine emaneten koyar. Bir gün oğlu top oynarken heykeli devirir ve heykelin kafası kırılır. Duruma çok üzülse de akrabasının tavsiyesiyle heykeli bahçeye büst şeklinde koyacağına sevinir.

Hikâyede zengin bir tüccarın bir isim bırakmak için yüklü parayla yaptırdığı heykel hem işe yaramaz hem de büyük bir bölümü hırdavat olarak satılmak zorunda kalır. Yazar zenginlerin paralarıyla işe yarar bir işe imza atmak yerine gösteriş adına paralarını harcamalarını eleştirir. Kişiyi alçakgönüllü ve işe yarar olmaya davet eder. Heykelin kırılıp tüm masrafın boşa çıkmasıyla tüccar cezalandırılır. Bu nedenle hikâyede geleneksel bir ahlaki tutum ortaya çıkar.

Dönemin hikâyelerinde alçakgönüllü olmayan kişiler eleştirildiği, vicdanen kınandığı kimi zaman da alaycı bir tavırla cezalandırıldığı görülür. Uşaklıgil içsel bir sorgulama fırsatı sunduğu iki hikâyesinde insanın rahatı ve huzuru için alçakgönüllü tercihlerle yaşaması gerektiğini vurgular. Halikarnas Balıkcısı hikâyesinde şehrin insanı boş bir kibrin içinde değersizleştirdiğini, insani ve huzur verici olanın köylü halkta mevcut alçakgönüllülük olduğunu belirtir. Göktulga ve Kunt devlet dairelerinde yaşanan as-üst ilişkilerinde kibirli olan kişileri eleştirir. Sait Faik ve Göktulga geçmişteki sade, fakir hayatını zengin olduğunda reddeden kibirli kişiler üzerinden alçakgönüllü olma değerini ele alır. Haldun Taner, adını geleceğe bırakmak için kendi heykelini yaptıran zengin, kibirli tüccarı alaycı bir dersle cezalandırır.

3.3.6. Güvenilir Olma Değeri

TDK güncel Sözlük'te güven kelimesi “*Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat*” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Sosyal ilişkilerde bireylerin güvenilir olması onların sözlerinde, düşüncelerinde, niyetlerinde, davranışlarındaki doğru olmalarıyla sağlanabilir. Güven duygusunun kurulabildiği ilişkiler sayesinde birey de toplum da daha mutlu bir hayat yaşar. Yalan, iftira, dolandırıcılık, aldatma ise güven değerini sarsan olumsuz insan tutumlarıdır. Dönemin hikâyelerinde güven değerini sarsan bu olumsuz insan özellikleri eleştirilerek güvenilirlik değerinin önemi vurgulanır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Dişlek Zehra* hikâyesinde, iki üniversiteli kız kardeş Azra ve Suada, okula giderken Zehra adında bir kadın ve onun kızı Şahinde ile tanışır. Kadın hemen ilk yolculukta genç kızların ev adresini öğrenir ve kısa süre içinde pek çok kez onlara gider. Fakat Zehra isimli kadının dedikoducu yönü, abartılı ifadelerle konuşması, insanları kötü şekilde yargılaması, “*zamane kızları*” (Uşaklıgil,2011a:138) diyerek tüm kızları karalaması kız kardeşlerin canını çok sıkır. Azra ve Suada kimya eğitimi gören kültürlü gençlerdir. İki kardeş, kimseye lakap takacak insanlar olmamalarına karşın bu kadına dilinin sivriligi, ruhunun kötülüğü nedeniyle Dişlek Zehra derler.

Bu çekiştirici kadının ağzında onun ruhuna, sanki içinin eşyasına ön camlıkta [vitrinde] sergi kuran öyle uygun bir örnekti ki Azra ile Suada bu lakabı bir vücut nâkısı [eksikliği] bakımından değil: bir mana delaleti itibarıyla [bir huy göstergesi olarak] almışlar ve derhal bu, herkesi, her şeyi fasleden [çekiştiren], bütün gördüklerinin, tanıdıklarının üstüne zehirli tükürüklerini fırlatan kadın için en layık bir ad olarak kabul etmişlerdi. (Uşaklıgil, 2011a: 139)

Dişlek Zehra ve kızı, genç kızlar hakkında tüm bilgileri öğrenirler fakat kızlar onların nerede oturduklarını bile bilmezler. Bildikleri çok zengin oldukları, kızının çok kültürlü ve ahlaklı olduğu, iyi derecede piyano çaldığı gibi bilgilerdir. Fakat Şahinde bu özelliklerin hiç birini taşımaz. Dişlek Zehra, zengin aile çocukları arasında arabuluculuk yaptığını ve kıymetli takılar sattığını söyleyerek kızlara yakınlaşma sebebini söyler. Uzun bir süre kız kardeşler, anne ile kızı görmeyince meraklarını yenemez ve oturdukları mahallede soruşturarak evlerini bulurlar. Evleri eski, dökülen bir evdir. Evdeki kadın, söylenerek zorla evi kendilerine sattıklarını, Şahinde'nin bir berber kalfasına kaçtığını, nikâhsız yaşadıklarını, Zehra'nın da onlarla kaldığını türlü şikâyetlerle söyler.

O dönem için kız çocuklarının yüksek eğitim görmesi, kızların ahlakını bozucu bir etki olarak kabul edilir. Bu nedenle toplumun büyük kesimi, özellikle yüksek eğitime karşı mesafelidir. Yazar, Dişlek Zehra ve kızı Şahinde karakterleriyle aslında kendilerinin erişemedikleri yerlere ulaşan eğitimli kızların farkını ortaya koyar. Bunu yaparken de hicv edici bir dil kullanır. Azra ve Suada kimya eğitimi alan, mütevazı, kültürlü, çevrelerince sevilen, ahlaklı iki genç kızdır. Buna karşılık anne Zehra ve kızı Şahinde, dedikoducu, yalancı ve kültürsüz kişilerdir. Hikâye, değerler eğitimi bazında; güvenilir olmanın önemi, yalanın bir gün mutlaka ortaya çıkacağı, eğitim ve kültürün önemi gibi birçok değere vurgu yapar.

Memduh Şevket Esendal'ın *Pazarlık* hikâyesi, mizahi bir üslupla insanların konuşmalarında abartılı, yalan ifadelerin çevresi tarafından anlaşıldığını ele alan bir hikâyedir. Kırk beş yaşlarındaki Faik Bey, yakın zamanlarında olan İstanbul depreminde Eminönü'nde olduğunu söyleyerek depremin etkilerini abartılı ifadelerle kahvedeki arkadaşlarına anlatır. Caminin minarelerinin birbirine dokunup ayrıldığını, kaldırım taşlarının su içindeki fasulye gibi kaynadığını, köprünün üstüne de beş yüz bin kişinin yığıldığını söyler. Bunları dinleyen kahve sakinleri, kendi kendilerine gülseler de içlerinden Feyzi Bey anlatıların abartılı olduğunu söyler. Faik Bey, daha sonra kendisiyle alay edilmesinden korkarak “*valla saracaksınız*” (Esendal, 2016: 125) der ve söylediği rakamları uzun bir pazarlık neticesinde aşağıya çeker.

Hikâyede abartılı ifadelerle yalan konuşan Faik Bey'in toplumda küçük duruma düşmüş olması, bundan dolayı çekingenlik yaşaması konu edilmiştir. Yalan ifadelerle konuşan kişiler toplumda değer kaybına uğrar. Bu nedenle hikâye mizahi üslupla yalan konuşan

bir kişinin içine düştüğü hem komik hem de zor durumu ele alır. Esendal, hümanist bir bakışla yanlış davranışlı da olsa hikâyedeki kişiyi cezalandırıcı bir yaklaşım sergilemez.

Halikarnas Balıkçısı'nın *Yediadalar'daki Balık Bankası* hikâyesinde alın teri ile çalışan bir balıkçının güvenilir kişiliği ele alınır. “*Yeryüzünde tapulu on paralık malı olmayan*” (H.B., 2014: 77) Balıkçı Ahmet’e güvendikleri için Yunanlı bir şirket balıkçılık yapması için “*senetsiz sepetsiz*” (H.B., 2014: 77) bir miktar para verir. O da balıkçı arkadaşlarına aynı güven duyguları ile parayı dağıtır. Balıktan kazanılacak para ile herkes borcunu ödeyecek, Ahmet de Yunan şirkete parasını ödeyecektir. Fakat balıkçılık diğer işler kadar kolay değildir. Balıkçılıkta uçsuz bucaksız sularda balıkçının her anı bir mücadeleyle geçer. Sabah balığa çıkacak balıkçılar, “*Allah belasını versin şu balıkçılığın... Aç dükkânı, ısmarla kahveyi, tellendir cıgarayı, al parayı, sen sağ, ben selamet! Oh gel keyfim gel. Ne ayazı, ne uykusuzluğu, ne fırtınası, ne de boğulması...*” (H.B., 2014: 77) derler. Ama her biri iki gün dahi şehirde kalmaya tahammül edemez, kendilerini ıssız kayalıklarda yalnız kalmış hissederler. Ahmet balık tutar fakat yemleri bitip yem bulamayınca tutması gereken sayıyı denkleştiremez. Arkadaşlarından kimin yaptığını bulamasa da Ahmet’in balık kasalarına balık koyup sayıları yükseltenler olur. İşin sonunda Ahmet de arkadaşları da para kazanır.

Hikâyede deniz insanının büyük güçlükler içerisinde çalışması nedeniyle güvenilir, yardımsever, dürüst kişiler olduğu vurgulanır. Hikâyedeki bir diğer önemli değer vurgusu da denizin sunduğu doğaya karşı olan hayranlıktır.

Armudun Suyu hikâyesinde denize samimiyetle bağlı, çalışkan bir gencin maddi zarara uğramasına rağmen dürüstlüğünden taviz vermemesi konu edilir. Ahmet etrafı orman ve denizle çevrili bir köyde yaşayan gençtir. Çift çubuk sahibi olmasına karşın deniz tutkunudur. Elindeki mal varlığını satıp denizden kazancını sağlamak isteyince köylü “*bir tahtası eksik*” (H.B., 2014: 94) deyip Ahmet’e “*armut*” lakabını takar. Ahmet küçük bir gemi alıp Mısır’a armut ticareti yapmaya karar verir. Yanına aldığı tayfadan Çil Hasan da ona rehberlik eder. Fesleğen yaylasından yükledikleri armutların Mısır’a varıncaya kadar çürüyüp suyu çıkar. Çil Hasan dolandırıcılıkla Mısır’daki bir tüccara armutları satar, parayı alır. Tüccar küfelerle armutları almaya geldiğinde ise Çil Hasan alay ederek “*küfeleri geri götürün, küfe değil fıçı göndersin, buradan çorba gibi kepçeyle doldururuz*” (H.B., 2014: 94) der. Tüccar büyük bir telaşa kapılır. Ahmet

kendi payına düşen parayı tüccara geri verir. Diğer zararını da karşılayacağını söyler. Çil Hasan ise ticaret böyle yapılır diyerek kendisini savunur.

Hikâyede yazarın önemle üzerinde durduğu değer olan denize, doğaya samimiyetle gönül veren kişilerin güvenilir olacağı vurgusu yer alır.

F. Celal Göktulga'nın *Prodromos Paşa* hikâyesinde yoksul bir adamın hayat hikâyesi üzerinden güvenilir kişi olma değeri vurgulanır. Anlatıcı, çocuk yıllarında bazen evlerine misafir olan yoksul Prodromus Paşa'yı anar. Bu isim çevrenin onunla eğlenmek için taktığı bir lakaptır. Yaşlı ve yoksul adam, paşa olmadığı gibi yatacak bir yatağı dahi yoktur. Prodromos Paşa, her sabah kimsecikler uyanmadan sokaklara çıkıp düşürülmüş bir cüzdan arar. Bir gün bu emeline kavuşur, içi para dolu bir cüzdan bulur. Fakat cüzdanın kime ait olduğu anlaşılmaktadır. Prodromos Paşa, *"Ben istiyordum ki bu parayı bulayım, kırk sene bunun için erken erken sokakları arandım, fakat cüzdan kimin malı olduğunu belli eder bir adresi olmamalıydı. Hep Allah'tan bunu isterdim, vermedi..."* (Göktulga, 1943: 80) der ve cüzdanı sahibine geri verir. Prodromos Paşa, kendi fakir yaşamına devam eder. O kış Prodromos Paşa'yı donarak ölmüş bulurlar.

Hikâyedeki kişi yoksul ve düşkün bir halde olmasına rağmen bulduğu cüzdanı sahibine geri verme erdemini gösterir. Parasal yokluk nedeniyle donarak ölür, fakat erdem, güvenilirlik nedeniyle yüceltilir. Yoksul fakat güvenilir kişinin içsel huzuru ve sosyal kabulde yüceltilmesi, hikâyenin geleneksel ahlak çizgisinde olduğunu gösterir.

Bekir Sıtkı Kunt'un *Kötüler İçinde Bir "İyi"* hikâyesinde insanlığın büyük bir kısmının kötü olması nedeniyle az sayıda olan iyi insanların büyük bir zarara uğradığı fikri yer alır. Hikâyedeki Bay Servet Tekiner her gün elinden destelerle para geçmesine rağmen tek kuruşuna dahi yıllarca bakmayan namuslu, çalışkan, iyiliksever bir veznedardır. Hikâyede Servet Tekiner'in iyiliği nedeni ile başına gelen birkaç olay anlatılır. Servet Tekiner'in hayatında bilmediği mahkeme, suç ve kötülükler de bu iyilikler neticesinde başına gelir. Bunlar verdiği borcu alamaması, kiracısının evine borcunu istemek için gittiğinde haneye tecavüzden mahkemeye çıkması gibi kendi adına zor ve zelil durumlardır. Fakat bunlardan birisi vardır ki Servet Tekiner'in tüm hayatını alt üst eder. Çalışma yerinden sevdiği düzgün karakterli bir arkadaşı ertesi gün ödemek koşuluyla kasadan bir miktar borç ister. Servet Tekiner parayı arkadaşına verir fakat arkadaşısı parayı geri ödeyemeden kalp krizi geçirerek ölür. Servet Tekiner parayı yerine koyamayınca ailesini geçindirir diye kasadan bir miktar parayı alarak evine saklar.

Fakat durum anlaşılıp inceleme yapılınca “*parayı pek acemice saklamış oldukları*” (Kunt, 1941: 41) yerlerden bulunup Servet Tekiner’i de hapse gönderirler.

Hikâyede iyi insan olmanın ve iyi insan kalmanın zor bir iş olduğu ele alınır. Hikâye iyi insan olmanın büyük kötülük içindeki dünyada imkânsız olduğu gibi bir karamsarlık taşır. Ahlaki olarak durum betimlenmiş ancak kişiler için bir yargılama yapılmamıştır

Sadri Ertem’in ***Enayinin Biri*** hikâyesinde arkadaşları tarafından dolandırılan bir kişinin toplum içinde düştüğü onur kırıcı durum nedeniyle insanlardan kaçışı konu edilir. Hikâye anlatıcısı, sevdiği yakın bir arkadaşını uzun zaman göremez. Anlatıcının yakın arkadaşı bir gün kendisine nedenleriyle birlikte çevresinden kaçtığını anlatan bir mektup gönderir. Mektupta bir kitapçıdan yarı yarıya karla bir iş ayarladığını, yakınındaki birkaç arkadaşına kefil olarak işe girdiğini fakat arkadaşlarının kendisini dolandırarak paralarını ödemedikleri yazmaktadır. Adam uzun süre bu arkadaşlarının peşinde dolaşır, onları bulamaz. Bir gün tüm çaresizliği ile içki içmek için bir yere oturur. Biraz ilerisinden “*enayinin şerefine*” (Ertem, 2014: 434) diye sesler duyar. Bu sesler kendisini dolandıran arkadaşları ve onların yanında bulunan kadınlı gruptan kahkahalar eşliğinde gelmektedir. Bu olay o meyhaneden başlayıp birçok yere yayılır. Hatta dolandırılan adama öyle gelir ki; “*vapurun düdüğü çalırsı bile*” (Ertem, 2014: 437) ona enayi demektedir. Sevgilisi, patronu, mahallelisi de bu “enayi” söylemine katılınca, adam daha fazla dayanamaz ve o şehirden kaçır. Dolandırılan adam, “*Ömrümde bir kere iyilik edeyim dedim rezil oldum rüsva oldum. Şimdi burada hayatım iyi, bana enayi demiyorlar. Çünkü kimseye artık iyilik etmiyorum.*” (Ertem, 2014: 440) diyerek üzüntüsünü dile getirir.

Hikâyede insanların güvenlerini zedeleyen yaşantıların, en çok yapılacak olan iyiliklerin kapısını kapattığı ön plana çıkarılır. Hikâyedeki kişi yaptığı iyilik karşılığında gördüğü zarardan dolayı kendisini insanlığa yardım etmekten men eder. Bu nedenle hikâye ödül ceza ilişkisi içinde geleneksel bir ahlak anlayışına sahiptir.

Telkin hikâyesinde evinden çıktığında kendisini çok iyi hisseden Rasim Bey’e, arkadaşı Sait Bey karşılaşmalarında hasta göründüğünü söyler. Rasim Bey, ilkin pek umursamasa da önünden geçtiği camekânlarda bile kendisini sararmış, çökmüş olduğunu düşünür, evhama kapılır ve günün sonunda ağır bir hasta olarak hastaneye kaldırılır. Sait Bey, iş yerine gelip Rasim Bey’in hastaneye kaldırıldığını duyunca

“Hadi be.. Yalan söylüyorsunuz.. Daha demin onu iskelede gördüm... Domuz gibiydi. Alay olsun diye: Sen bugün hastasın dedim.” (Ertem, 2014: 541) der.

Hikâyede kişilerin söylenenlerden etkilendiği ve şekillendiği vurgulanarak; mizahi bir üslupla telkinin gücüne vurgu yapılır. Bu nedenle hikâyede şaka, kıskançlık ya da başka nedenlerle yalan, yanlış bilgilerin kişilere sunulması, bireyleri sıkıntıya düşürür mesajı verilir. Söylenen yalan sonrası masum bir kişinin zarara uğraması nedeniyle hikâye geleneksel ahlak anlayışına uygun bir hikâyedir.

Astragan Manto hikâyesinde genç ve güzel bir bayanın aşk gibi kutsal bir duyguyu maddi heveslerine ulaşmada bir araç olarak kullanması eleştirilir. Semra adındaki genç kız üzerinde güzel elbiseleri olmasına rağmen gösterişli bir mağaza vitrininde gördüğü mantoyu elde etmek için altı sevgilisi ile mağazaya teker teker gelip mağaza sahibine mantonun altıda bir fiyatını söylettirir. Semra’nın güzelliğine âşık olan her bir genç, bu parayı hiç düşünmeden verir. Semra böylelikle altı ayrı aşığından elde edilen para ile gösterişli bir manto sahibi olur. Hatta bu alışverişten memnun kalan dükkân sahibi Rus kürkçü, genç kıza başka sevgilileri varsa daha başka modelleri de olduğunu söyler.

Hikâyede aşk gibi kutsal bir duygunun genç bir kadın tarafından maddi isteklerine ulaşma aracı yapılması eleştirilir. Hikâyedeki genç kadın isteklerini elde etmek için birçok ahlaki duvarı yıkar. Güvenilir olmak, erdemli olmak bu değerler arasındadır. Bu nedenle hikâyede aşkı, sevgiyi kendisine bir araç olarak kullanan kişiler eleştirilir. Ahlaki bağlamda kadın karakter yaptığı yanlış davranışın sonuçlarıyla karşılaşmaz. Bu nedenle hikâyede ahlaki sorunun betimlendiği görülür.

Tasula hikâyesi *Astragan Manto* hikâyesiyle benzerlik taşır. Hikâyede genç bir kızın güzelliğini kullanarak yabancı erkeklerden para elde etmesi sonucunda evlenebileceği parayı denkleştirdiği konu edilir. Hikâye yazarın sıklıkla kullandığı sayfiye yani yazlık evlerin olduğu bir mekânda geçer. Buradaki muhallebiciye çalışmak üzere güzel bir Rum kızının geldiğini duyan bütün genç erkekler, genç kıızı görebilmek için adeta sıraya girerler. Güzel Rum kıızı Tasula, dışarıdan bakıldığında saflığın sembolü gibidir. Fakat bir gün Tasula’nın ortadan kaybolmasıyla muhallebici onun çevredeki erkeklerden elde ettiği para ile evlilik için gerekli olan parasını topladığını bu nedenle de erkenden gittiğini söyler. *“Mahallebici açığöz bir kızdı Tasula, dedi. Drahoma parasını maaştan yapsaydı, vay haline!... Allah versin, sayfiyenin küçükbeyleri, drahomayı el birliği ile iki*

ayda tamamlayıverdiler. Beyim, Tasula mı? Maalesef! Şimdi yalnız sütlaç ile muhallebi var...” (Koray, 1944:117).

Hikâyede kadınların güzelliklerini maddi bir çıkar için kullandıkları fikri tekrar edilir. Masum bir görüntü altında dahi böyle bir güven sorununun olacağı düşüncesi ile konu üzerindeki eleştirinin artırılması hedeflenmiştir. Hikâyede Tasula yaptığı dolandırıcılık nedeniyle herhangi bir cezaya uğramaz bu nedenle hikâyede ahlaki sorun betimlenip bir yargılamaya gidilmemiştir.

Kırk Gün Taban Eti, Bir Gün Av Eti; Fakat Böylesi Değil! hikâyesinde avcılık yapan kişiler üzerinden kendisi başarmadığı halde bir işi başarmış gibi gösteren kişiler mizahi bir üslupla eleştirilir. Ambarlı köyü kahvecisi İlyas’ın kahvede büyük bir çanı vardır. İlyas bu çanı kahvede avcılıkla ilgili çok abartılı, gerçek dışı ifadeler kullanan kişiler için bir uyarı aracı olarak kullanır. Fakat uzun zamandır çanın ipine dahi dokunamaz. Çünkü Ambarlı avcıları uzun zamandır küçük bir keklik dahi avlayamaz. Fakat içlerinden Mahmut Bey her gün köye bir tavşanla döner. Bu işte bir iş olduğunu düşünen diğer avcılar bir süre sonra Mahmut Bey’in yoldaki çingenelerden para karşılığı tavşan aldığını ve köye gelip avlamış gibi gösterdiğini anlarlar. Bunun üzerine bunu ispatlamak için çingenenin elindeki tavşanın kuyruğuna not yazıp daha fazla avlanmamasını tembih ederler. Kahvede bu olaylar açığa çıkınca da uzun süredir el değmeyen çan güçlü bir şekilde çalınır. Mahmut Bey bu utançla bir daha o köyde gözükmez.

Hikâyede yanılarak, yalan söyleyerek iş başardığını iddia eden kişiler için bir gün yalanlarının açığa çıkacağı ve bunun büyük bir utanç nedeni olduğu vurgusu yapılır. Hikâyede de avcılığıyla övünen Mahmut Bey’in yalanı açığa çıkmış ve Mahmut Bey köyde duramaz duruma düşmüştür. Hikâyede yalan söyleyen kişinin yalanının açığa çıkması ceza olarak sunulur. Bu nedenle hikâye geleneksel ahlak anlayışına uygun olarak ders verici bir nitelik taşır.

Sait Faik Abasıyanık’ın Bacakları Olsaydı hikâyesinde bir bacağı olmadığı için sokakta dilencilik yapan kişinin insanları aldatması eleştirilir. Anlatıcı tahta bacağıyla sokakta hafifçe sallanarak dilencilik yapan levent adamı görünce üzülür. Onun sosyal hayatta nasıl büyük sorunlar içinde olduğunu hayal eder. Fakat az sonra bir ayakkabı boyacısından ayakkabılarını boyatırken bu dilencinin hiç çalışmadan öğlene kadar iyi bir para kazandığını, sokağa başka dilenci sokmadığını, evde lastikten sektiği hiç

anlaşılmayacak iyi bir takma bacağının daha olduğunu, “*kaymak gibi beyaz*” (Abasıyanık, 2018d: 68) bir kadınla evli olduğunu, akşamları giyinip kuşanıp sinemaya gittiğini öğrenir. Anlatıcı duyduklarının üzerine tek kelime dahi edemez.

Hikâyede insanların zor durumdaki birisine acıma, yardım etme duygularının fırsatçı kişiler tarafından kullanılarak yok edilmesi eleştirilir. Yazar hümanist bir tutumla dilenci kişiyi karşıt güç olarak iğreti bir konuma sokmaz, onu yargılamaz. Bu nedenle hikâyede ahlaki problem betimlenmiştir.

Söylendim Durdum hikâyesinde yazar insanlığın içinde bulunan aldatma dürtüsünün eleştirisini yapar. Anlatıcı, şehri adımladıkça önüne çıkan her bir insan ona insanoğlunun güvenilir olmadığını düşündürür. “*Sen başla bir defa işe. Bir haftaya kalmaz, şapkası delik, gözleri uçuk, rüzgâra karşı içi yünsüz bir adamcağıza çürüklerini, pişmemişlerini dayayacaksın. Bunu yapacaksın. Yapmazsan hayatından, kestanecilikten hiçbir şey anlamayacaksın. Manav çırağını, bakkal oğlunu, tüccar kâtibini, gazeteci muharririni böyle yetiştiriyor. Bu şehir böyleyken, bu böyle sürüp gidecek.*” (Abasıyanık, 2018e: 120).

Hikâyede insanların biraz daha fazla kâr amacıyla hayatın her yerinde insanları aldatmaları eleştirilir. Yazarın insanı çok sevmesine karşın bu hikâyede insanlığın genelini aldatıcı, suçlu görür. Ahlaki anlayış olarak ahlaki sorun betimlenmiştir.

Sinağrit Baba hikâyesinde insanlığın genelinin açgözlülük, kibir, yalancılık gibi erdem sorunları içinde olduğu ele alınır. Sinağrit Baba tokgözlü, kimseye minnet etmeyen bilge bir balıktır. Su altına gelen pırıl pırıl renkli yemlerin amacını anlamış ve kolay yoldan doymak hevesiyle davranmadığı için diğer balıkların her gün oltaya takılıp çırpınışlarını uzaktan izlemektedir. Kendisini ancak düzgün bir insanın tabağında yemek olması gerektiğini düşünür. Ne var ki kıyıya gelenlerin nasıl insanlar olduklarını anlar. Kimisi açgözlü, kimisi yalancıdır. Bir gün tanıyamadığı birisi gelir kıyıya. Sinağrit baba kendisini onun oltasına bırakır. Fakat bu insanların en kötüsüdür. Bu kişi hayatta hiçbir zorlukla karşılaşmamış, hiçbir imtihana tutulmamış bir insandır. Sinağrit baba pişman olup kıyıda kuyruğunu çırpısa da yakalanmıştır.

Hikâyede bir ermiş karakteri verilen balık, insanların iç yüzünü görebilmektedir. Yazarın sembolik bir anlatımı tercih ettiği anlaşılır. Hikâyede ana vurgu; erdemli olan azınlık varlık, erdemsiz çoğunluk karşısında diz çöker. Yazar insanı sevse de insanlığın

genelini-kendisini de dâhil ederek- kusurlu ve güvenilmez bulur. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Kemal Bilbaşar’ın *Akrabalar Arasında* hikâyesinde güven bağlamında ortaya çıkan toplumsal yozlaşmaların yakın insan ilişkilerini de yozlaştırması konu edilir. Hikâye dar gelirli bir muhasebeci olan Hüsnü Tapar ve onun yakın aile çevresindeki ilişkiler üzerine kuruludur. Hüsnü Tapar soyadı gibi dini veya batıl inançlardan gelen her kurala büyük bir sadakatle bağlıdır. Hüseyin Tapar ailesinin ısınması için kömür temin etmek ister. Fakat ülke o günlerde hem ekonomik hem de hukuki olarak insanların kömür teminini sağlayamaz. Karaborsacılar kömürü saklar, satacakları zaman da ağırlaşması için ıslatırlar. Daha fazla kazanma hırsıyla yapılan bu ahlaksız davranış ailelere kadar yayılmıştır. Hüsnü Tapar’ın dayısı yaşlanınca tüm mal varlığını oğluna devreder. Fakat oğlu ve gelini babasına bakmak istemez, kötü davranır. Hüsnü Tapar dayanamaz ve dayısını yeğeninden alarak bir öğrenci yurduna bekçi olarak yerleştirir. Bir süre sonra Hüsnü Tapar’ın yeğeninin yeni gelecek bir kârdan faydalanmak için babasını öldürmek üzere adam tuttuğu, başarılı olamayınca da Hüsnü Tapar’a olan öfkesinden dolayı kızına bir adamı musallat ettiği öğrenilir.

Hikâyede açgözlülük yüzünden insanların ne kadar çirkefleşebileceği, ne kadar kötü ve ahlaksız olabilecekleri konu edilir. Toplumun genelinde olan ahlaksız davranış küçük aile ilişkilerine kadar yansıtacağı hikâyedeki önemli bir vurgudur. Oğlundan kötü muamele gören yaşlı adam da gençliğinde babasına kötü davranmıştır. Bu nedenle hem hikâyenin sonucu bağlamında hem de “*etme bulma dünyası*” (Bilbaşar, 2015: 400) vurgusu ile hikâyenin karşıt gücün cezalandırdığı geleneksel ahlak anlayışında olduğu anlaşılır.

Orhan Kemal’in *Bir İnsan* hikâyesinde anlatıcı, gençlik arkadaşı olan fakat kendisiyle hep alay edip, cefa çektiren arkadaşı ile yıllar sonraki bir karşılaşması konu edilir. Anlatıcının eski arkadaşının babası avukattır ve bu kişi babasının mal varlığından aldığı güçle vaktiyle çevresindeki herkesi ezmiş bir kişidir. Bu ezilenler arasında anlatıcı da vardır. “*O gözler, her insanda mutlaka alay edecek taraflar bulan, hoyrat, kahkahacı, ezadan hoşlanan bir ruhun aynası, iki mavi yuvarlaktı.(...) bu gözlerde acımadan eser yoktu, bu gözler, küstahça bakmaya alışmış bir insanın hayvan bakışlarıydı...*” (Kemal, 2017: 38). Anlatıcı, eski arkadaşını yolda görür ve onun kendisine yaptığı kötülükleri hatırlayarak karşılaşmak istemez. Fakat arkadaşı ona büyük bir üzüntü ve muhtaçlıkla

anlatıcıya babasını kaybettiğini ve maddi olarak çok zor durumda olduğunu, kendisine iş bulması konusunda yardımcı olup olamayacağını yalvaran gözlerle sorar. Anlatıcı geçmişin verdiği tüm üzüntülerle ne diyeceğini bilemez.

Hikâyede bir insanın güvenilir olup olmaması, gücü varken yapmış olduğu kötülüklerin muhtaç olduğunda unutulup unutulmaması soruları ortaya konulur. Yazar sorular hakkında kesin bir cevaba gitmez. Fakat hikâyeye ahlaki anlayışta zenginliğinde kötülükler yapan kişiyi muhtaç konuma düşürerek cezalandırır, anlatıcı da bu cezadan memnundur. Bu nedenle hikâyeye ahlaki bağlamda geleneksel, ders verici ahlak izler taşır. **Umran Nazif Yiğiter'in *Kiralık Odalar*** hikâyesinde iki yakın arkadaşın kiraladıkları odaların sahibi kıza âşık olması üzerine birbirlerine rakip olmaları konu edilir. Anlatıcı bir akşam odasına erken vakitte çekilir. Arkadaşının genç kızın odasına girdiğini ve kendisini kötülediğini duyar. Anlatıcı yakın arkadaşına karşı olan bütün güvenini kaybeder, kendini yalnız başına sokağa atar. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Ağ hikâyesinde insanın para kazanmak hırsıyla her türlü dolandırıcılığı yapabileceği konu edilir. Kurtuluş Savaşı yıllarında zorlu yaşam koşullarına Anadolu'da bir kasabada ortaya çıkan kuduz haberleri eklenir. Kasabanın genç ve idealist belediye başkanı kuduzla mücadele etmek için yokluk içinde köpeklerle zehir bulur. Zehri belediyenin eski ve kurnaz çalışanı Durmuş'a verir. Fakat Durmuş'un zehri parayla köylülere satmaması için her zehir verilip öldürülen köpeğin kuyruğunu getirmesini ister. Durmuş iki gün sonra beş yüz tane köpeğin kuyruğu ile belediye başkanının huzuruna çıkar. Belediye başkanının içi rahatlar fakat bir müddet sonra köylerden kasabaya kuyrukları kesik köpekler akın eder. Durmuş zehri parayla köylülere satmış, satamadıklarının da canlı canlı köpeklerinin kuyruklarını kesmiştir.

Hikâyede kötü durumları dahi kendi çıkarlarına hizmet eden bir araca dönüştüren kişiler eleştirilir. Bu kişiler nedeniyle toplumun gelişemediğinin altı çizilir. Hikâyede karşıt güce bir ceza verilmediği gibi çalışkan belediye başkanı olayın sonucu karşısında kasabayı terk etmek zorunda kalır. Bu nedenle hikâyede bozuk düzenin değişmeyeceği yönünde bir ümitsizliğin işlenmesi söz konusudur.

Dönemin hikâyelerinde güvenilir olmak değerine oldukça çok sayıda hikâyede değinildiği görülür. Uşaklıgil, kendisi ahlaken çökük olan kişilerin etrafındaki ahlaklı kişilere iftira atmasını eleştirir. Esendal'ın *Pazarlık* ve Ertem'in *Kırk Gün Taban Eti*,

Bir Gün Av Eti; Fakat Böylesi Değil! hikâyelerinde abartılı ve yalan ifadelerle konuşan insanlar eleştirilir. Her ikisinde de yalan ifadelerle konuşan kişilerin yalanları ortaya çıkar ve bundan dolayı zor durumda kalırlar. Ertem, Sait Faik, Bilbaşar, Orhan Kemal ve Yiğiter insanların para için dolandırıcılık, yalan, iftira gibi her türlü kötülüğü yapacaklarından dolayı insanların güvenilir olmadıklarını vurgularlar. Bilbaşar dışında diğer hikâyeler ahlaki olarak cezayı kullanmaz. Bu hümanist tutumla açıklanabileceği gibi sistemin yanlışlığının düzelmeyeceği ümitsizliğini de içerir. Halikarnas Balıkcısı ve Göktulga ise güvenilir insan örneklerini hikâyelerine taşımışlardır. Bu hikâyelerdeki güvenilir insanların ortak özelliği fakir olmalarına, maddi kayıp yaşamalarına rağmen dürüst kalmalarıdır.

3.3.7. Duyarlı Olmak

Sanayi devriminden itibaren insanlığın her geçen gün daha fazla ekonomik refahı artmış, insanoğlu daha fazla para kazanma, mal edinme hırsına tutulmuştur. Buna bağlı olarak insandaki bireyselleşme artmış, başka insanların ihtiyaçlarını görmezden ve duymazdan gelmiştir. Duyarlı olmak bir bilinç ve gelişmişlik göstergesidir. Fakat insanlar ekonomik, sosyal hırsları nedeniyle bu değer kendilerine yük getireceğini düşünürler. Duyarlılık toplumsal yaraları sarmaya yönelik önemli bir sosyal ilişki değeridir. İhtiyacı olan bireyin ihtiyaçları zamanında giderilmesiyle büyük olumsuzlukların önüne geçme fırsatı yakalanır. Dönemin hikâyelerinde insanların duyarsızlığı nedeniyle fiziken ve ruhen kaybedilmeleri eleştirilir.

Duyarlı olma değeri, sosyal ilişkilerle ilgili değerler başlığı altında incelediğimiz değerler arasında en fazla üzerinde durulan değer olduğu tespit edilmiştir. Bu durum dönemin yazarlarının konuya ne denli önem verdiklerinin bir göstergesidir.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Tahlis-i Giriban [Yakayı Kurtarmak]* hikâyesinde sıkıntıya düşüp intihar eden bir kişinin sorunlarıyla değil de arkasından araştırılıp bulunacak dedikodu malzemeleri ile ilgilenen insanlar duyarsızlıklarından ötürü eleştirilir. İhtiyar Dost, intihar eden bir gencin gazetede haberini okuyunca sinirlenir. Çünkü haberde gencin neden böylesi bir çaresizliğe düştüğü değil, adli, ahlaki, ailevi soruşturmalar yapıldığını ve şüpheli ilişkiler olduğunu belirten ifadeler vardır. İhtiyar Dost, insan gibi kıymetli bir varlığın böylesi bir çaresizliğe düşmüş olmasına bir yandan üzüldükten öte

yandan da insanların duyarsızca ölene saygı göstermeden arkasından konuşmasına, olmayan manalar çıkarmalarına kızar.

Hikâyede zor durumda olan kişiye karşı insanlığın duyarsızlığını eleştirir. Konu olarak keskin bir örnek; intihar etmek seçilmiştir. İntiharla birlikte kişinin yaşadığı zorlukla baş edememesi aslında yaşadığı dünyadan kaçış isteği vardır. Kişinin kaçmak istediği dünya; iş, aile, arkadaş vb. insanlardan oluşur. “*Zaptiye, adliye, matbuat, halk, konu, komşu, eş, dost... hususuyla bu sonuncular...*” (Uşaklıgil, 2008: 99). Fakat bu insanlar, birey hayattayken intihara sürüklenmesine neden olmalarına rağmen öldükten sonra da onu rahat bırakmazlar. Hikâye, intihar farklı bir açıdan ele alınarak insanları duyarsızlık üzerine kendi iç dünyaları ile hesaplaşmaya yöneltir.

Halikarnas Balıkcısı’nın *Dalgıcın Parçaları* hikâyesinde zenginler tarafından küçük gelirli insanların hayatlarının, insani durumlarının önemsenmeyişi eleştirilir. Ahmet ve Mehmet dalgıçlıkla sünger avcılığı yaparak geçimlerini sağlayan iki kardeştir. Zengin bir armatörün gemisinde çalışırlar. Denize önce Ahmet dalar fakat çok derinlere gittiği için vurgun yer, ölür. Yukarı çekildiğinde bedeni şişmiş ve parçalanmış haldedir. Fakat armatör, genç bir insanın ölümünü önemsemediği gibi zamanın boşa geçtiğine kızar ve acele etmeleri için diğer çalışanlara bağırır. “*İnsan neye göz dikerse, ancak onu görür; o da ancak kazancını görebiliyordu.*” (H. B., 2014: 107). Aceleyle Ahmet’ten çıkarılan kanlı, et parçaları üzerinde kalan kıyafet Mehmet’e giydirilir ve denize dalması için düdük çalınır. Mehmet denize daldıkça etrafından kardeşinin et parçaları sağa sola gitmektedir. İşçi dalgıçlar için bu mecburi bir “*geçim disiplini*” (H. B., 2014:107) dir. Hikâyede zengin şehirli iş adamının, çalıştırdığı işçileri birer alet gibi gören duyarsız tavrı tavrı eleştirilir. Köylü, işçi gibi küçük ücretler karşılığında hayatı ilmek ilmek işleyen kişilerin hayatlarının, duygularının önemsenmemesi eleştirilir. Dalgıçların kardeş olması okuyucunun duygusal empati gücünü artırır ve olayı daha yakından özümseme olanağı sağlar. Hikâyede zengin adam, duyarsızlığına karşı kınanma duygusu dışında bir cezaya çarptırılmaz.

F. Celal Göktulga’nın *Çile* hikâyesinde üvey anne tarafından eziyet edilip hakları gasp edilen bir genç kızın, komşuların duyarlılığı sayesinde huzura kavuşması konu edilir. Saraylı denilen üvey anne, Şermin kıza küçük yaştan itibaren yetiştirmek adı altında eziyet eder. Saraylı, Şermin’i bir hizmetçi gibi kullanır. Şermin’in babası ölür, Saraylı’nın evi terk edeceği beklenir. Fakat Saraylı birkaç kez başka evlilikler yapar ve

babasının evi olmasına rağmen Şermin'i evden atar. Bu duruma daha fazla dayanamayan komşular işi mahkemeye taşırlar ve Şermin'in haklarını geri almasını sağlarlar.

Hikâyede zalim ruhlu bir insanın istek ve arzuları doğrultusunda hayatı çalınan aciz bir kızın duyarlı komşuları sayesinde huzura kavuşması işlenir. Toplumsal huzur, bireyin çevresiyle tam bir huzur halindeyken yaşanabilir. Bu nedenle hikâyedeki vurgu; komşusu açken tok yatmama düsturuna geniş bir açıdan bakıştır. Buradan hareketle hikâyede her vicdanlı insan bulunduğu yerde adaletin birer temsilcisi olarak toplumsal huzura katkı yapmalıdır fikri telkin edilir.

Çare hikâyesinde üniversite öğrenciliği yıllarında maddi sıkıntılar nedeniyle ev, yakıt ve yiyecek bulma sorunu çeken bir grup gence karşı çevrelerindeki insanların duyarsızlığı eleştirilir. Beş arkadaş tuttıkları bir odanın parasını ödeyemeyince mal sahibi tarafından kapı dışarı konurlar. Zorla ikna ettikleri muhtarın kiralık evine taşınırlar. Fakat ne yakacak ne de yiyecek paraları yine yoktur. Aileleri para gönderemediği gibi okuldan da *“Kömürün okkası elli paraya çıktı.. nefesinizle ısının..”* (Göktulga, 1943: 46) cevabını alırlar. Hemen altlarındaki bakkaldan da veresiye alışveriş yapmak istediklerine olumlu cevap alamazlar. Açlık ve soğuğun köşeye sıkıştırdığı gençler hemen alttaki bakkalın tavanından delik açarak aldıkları erzak ve evin tahta merdivenlerini yakarak hayatta kalırlar. *“Gece, bermutat, artık ağlamadan, itiraz etmeden yine tahtaları söktük, pastırmalara, sucuklara saldırdık. Artık mükemmelen ısınıyor, bizim de, komşuların olduğu gibi, bacamızdan çıkan kara dumanları kırbaç gibi öten karayel dağıtıyordu.”* (Göktulga, 1943: 48). Tüm bunlar fark edilince de mahalleli kapılarına yığılır ve onlardan evden bir an önce taşınmalarını isterler.

Hikâyede zor durumda olan insanların çevrelerindeki duyarsızlık nedeniyle daha büyük zorluklar yaşayabileceği ele alınır. Daha sonraları hepsi iyi meslekleri ve maddi güçleri olduğu anlaşılan gençler, öğrencilik yıllarında büyük maddi sıkıntılar çekmiş, fakat çevrenin duyarsızlığı ile bu sıkıntıları daha da zor bir hal almıştır. Hikâyede gençlerin ısınmak ve beslenmek için kanunsuz işlere girişmesi, içinde yaşadıkları toplumun duyarsızlığının bir sonucu olarak gösterilmiştir.

Bekir Sıtkı Kunt'un Fahişe hikâyesinde zor durumda olan bir kadına karşı gösterilen duyarsızlık ve sonuçları ele alınır. Hikâyede genç bir kadın, bir devlet dairesine elinde

tavsiye mektubu ile giderek hademelik görevi ister. Müdür bir hademeye ihtiyaçları olduğunu fakat erkek bir hademe alacağını söyler. Müdür alınacak kadronun sahibi olduğu için yapılacak işlerin bir kadın için ağır olduğu yalanını söyleyerek işe almaz. Kadın, eşinin öldüğünü çocuklarıyla aç sefil yaşadıklarını ve ne derlerse yapacağını söylese de müdürü ikna edemez, odadan kovulur. Bir zaman sonra müdür bey, gazino çıkışı yol üstünde “*genç hamallar, manav çırakları arasında*” (Kunt, 1937: 53) tanıdık bir yüz görür. Müdür bey kendisine “*bulaşacak pis bir şeyden kaçır gibi*” (Kunt, 1937: 54) adımlarını sıklaştıırıp oradan kaçır. Tanıdığı kişi, yanına gelip iş isteyen genç kadındır. Ona iş vermemek de haklı olduğunu düşünerek “*Tuuu.. Hay Allah müstahakkını versin yahu, diye söyleniyordu, iyi ki dairede hademeliğe almamışız, meğer fahişe imiş be!..*” (Kunt, 1937: 54) der. Müdür bey, durumun sebebi olduğunu aklına getirmedii gibi, kadını işe almayarak nasıl büyük bir dertten kurtulduğunu hesabını yapar.

Hikâyede toplumun sıkıntılarına duyarsız kişiler, yöneticiler nedeniyle insanların büyük hatalara düştüğü vurgulanır. Eşini kaybedip çocuklarını geçindirmek zorunda kalan kadının, hayat kadını olmasına sebep müdürün onu işe almamasıdır. Hikâyede herhangi bir cezalandırma yapılmamış, ahlaki sorun betimlenmiştir.

Kenan Hulusi Koray’ın *Tarlaya Çevrilen Su* hikâyesinde devletin ve zengin kişilerin, köylülerin sulama suyu ihtiyacına karşı duyarsız kalmaları eleştirilir. Hikâyede Ahlamışlar köyünün yaşadığı susuzluk sorununa devlet yetkilileri kulaklarını kapatıp bir çözüm getirmez. Fakat bir süre sonra köyün yakınına kurulan bakır madeni fabrikası için “*para pul harcanarak*” (Koray, 1983: 159) Delisu ırmağı akıtılır. Fabrikanın açılışında devlet yetkilileri büyük bir gurur içinde ve yine köy halkının su isteklerine “*Şimdilik, dedi, hiçbir söz veremeyiz muhtar. Hele beş on sene bir geçsin!*” (Koray, 1983: 161) diyerek kayıtsız kalırlar. Çaresizliğin ve belki de haksızlığın verdiği güç ile Ahlamış halkı bir gece yarısı maden fabrikasına giden suyun yönünü kendi tarlalarına çevirir.

Hikâyede iki insan tarafı; köylüler ile varlık ve makam sahibi insanların birbirleriyle karşılaşılır. Maddi ve sosyal kısıtlılıklar yaşayan köylü halk kendisine hizmet getirmesini beklediği kişiler tarafından yok sayılır, hikâyenin çatışması da bu noktada başlar. Hikâyede zengin ve makam sahibi kişilerin duyarsızlıkları eleştirilir. Köylülerin kanunsuz olarak suyun yönünü tarlalarına çevirmelerine neden; makam sahibi kişilerin

asıl sorumluluklarına karşı olan duyarsızlıklarıdır. Bu nedenle bu kanunsuz işin suçlusu makam sahipleridir.

Sabahattin Ali'nin *Kamyon, Isıtmak İçin* ve *Mehtaplı Bir Gece* hikâyesinde insanların ekonomik sebepler nedeniyle büyük sıkıntılar çekmesi ve insanlığın buna duyarsız kalışı eleştirilir.

Kamyon hikâyesinde köylü bir genç İzmir'e yolcu taşıyan bir kamyon şoförüne arabada yer olup olmadığını sorar. Kamyonun kasası tamamen insanla dolu olmasına rağmen kamyon sahibi biraz daha kazanmak için bu genci de arka sıralara sıkıştırır. Kamyondakiler ilkin bu duruma homurdansa da “*her setre pantolonlunun emrine itaate alışık bir tavırla birbirlerini iterek*” (Ali, 2018b: 14) genç için yer açarlar. Genç, yol parasının yarısını binince, diğer yarısını da İzmir'e inince vereceğini söyler. Fakat gençte başka para yoktur. Etrafindakilerin yiyeceklerine dahi yutkunarak bakar fakat kimseye durumundan bahsedemez. Onun planına göre araba İzmir'e geldiğinde atlayıp kaçacaktır. Genç çocuk bir müddet sonra İzmir'e geldiklerini düşünüp atlar. Fakat bu erken atlama onun ölümüne sebep olur.

Hikâyede yoksulluk nedeniyle küçük bir parayı ödeyecek gücü olmayan genç bir insan çevresindeki insanların duyarsızlığı nedeniyle hayatını kaybeder. Parayı vermediğinde çaresizliğini anlaşılmayacak olması, dayak yiyecek olması gibi nedenlerle genç çocuk gizlice kaçmaya çalışır. Fakat bunu hayatıyla öder. Hikâyede duyarsız olan kitle herhangi bir ceza ile karşılaşmaz. Bu nedenle hikâyede yargılama yapılmamış, ahlaki sorunun betimlenmesiyle yetinilmiştir.

Isıtmak İçin hikâyesinde insanların yoksulluk ve yalnızlık nedeniyle içine düştükleri çaresizlik ele alınır. Hikâyede anlatıcı genç bir bekârdır. Çamaşırlarını yıkatmak için tuttuğu kadın, soğuk bir kış günü kapısına gelip bir iş olup olmadığını sorar. Genç adam, çamaşırcı kadının bir sıkıntısının olduğunu anlar. Fakat kadını dinlerse bir sorumluluk alacağından korktuğu için anlamamış gibi yapar. Kadının derdini dinlemeden geri gönderir. “*Daha doğrusu kafamı bir şey anlamaktan men etmişim. Rahatımın kaçacağından korkarak bir sersemlik zırhının içine saklanmışım.*” (Ali, 2018c: 44). Daha sonra böylesi bir dondurucu günde gerçekten ihtiyacı olmasaydı gelmezdi diyerek vicdan muhasebesini yaptığında kendisini kötü hisseder. Arayıp kadını bulur. Kadın, hasta olan kızının çok üşüdüğünü, aç kaldığını bu nedenle de öldüğünü anlatır. Genç adam ağır bir vicdan yükü altında kalır.

Hikâyede genç bir annenin açlık ve soğuk nedeniyle çocuğunu kaybetmiş olması en başta sosyal adalet değerini bizlere sorgulatır. Fakat yazar, anlatıcıyı bundan sıyrarak kendisine ulaşan ve önlenebilecek olan bir faciaya kayıtsız kaldığı için hissettiği ağır vicdan yüküyle topluma duyarlı olma farkındalığını kazandırmak ister. Hikâye santimental bir yaklaşımda olup geleneksel ahlak anlayışındadır.

Mehtaplı Bir Gece hikâyesinde sağlığını kaybeden genç bir adamın yüzüne tüm kapıların kapatılmasına rağmen hiç tanımadığı bir hayat kadınının yardımıyla hayata tutunması konu edilir. Genç adam çalışmak için gittiği şehirde sağlığını kaybeder. Çok hastalanınca onu fabrikanın kapısından dahi içeriye almazlar. Şehirde tanıdığı akrabaları yüz çevirirken hiçbir hastane de bakımını üstlenmez. Genç adamın en çok korktuğu ise tek başına ölmektir. Bir gece yarısı تنها bir köşede uyumak için kıvrıldığında başında beliren hayat kadını onun hasta olduğunu anlayınca kendisiyle ilgilenir. Genç adam kendine geldiğinde kadını kendisi için başında ağlıyor bulur ve bundan çok etkilenir. Genç adam hayatında ilk kez birisi için önemli olduğunu hisseder ve bu sayede yaşama tutunur.

Hikâyede yazarın daha önce de karşımıza çıkan iyi hayat kadını figürüyle karşılaşırız. Hikâyede ortalama halk, hasta bir adam karşısında kör ve sağır bir tutum sergiler. Toplumda ön yargılarla kötülen bir hayat kadını ise hiç tanımadığı ve bir menfaat elde etmediği kişinin zor durumuna duyarsız kalamaz. Bu nedenle yazar aslında ortalama düzeyde halkın hayat kadını olduğu için kınadığı kişilerden çok daha kötü, duyarsız ve çıkarıcı oluşunu eleştirir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiştir.

Katil Osman hikâyesinde özünde masum olan bir gencin toplumun duyarsızlığı ile gerçek bir katile dönüşmesi konu edilir. Anlatıcı cezaevinde mahkûm olduğu yıllarda hapse gelen Osman adındaki genç bir adam, terbiyeli duruşu ile dikkat çeker. Fakat Osman hakkında anlatılanlar o kadar kötüdür ki anlatıcı inanamaz. Hapiste iken görüşe gelen annesi bile türlü beddualar ederek Osman'ı kötüler. Osman hapisten çıkıp bir müddet sonra bir adamı yaralamak suçuyla tekrar döner. Birkaç gün sonra da yaralı adamın öldüğü haberi gelir. O güne kadar toplum tarafından serseri, haylaz, işe yaramaz, katil gözüyle bakılan Osman'a anlatıcı destek olup üzüntüsünü hafifletmek ister. *“Kendisiyle oturup dertleşen, halini soran yoktu. Çocukluğundan beri elinden tutanı olmayan delikanlıyı bir gün karşıma alıp dilince konuşmaya başladım.”* (Ali, 2016: 33) Ama Osman *“Bu kadar sene hiç yoktan adımız katil diye söylendi; artık*

önüne gelen benimle dalga geçiyordu.” (Ali, 2016: 33) diyerek durumdan duyduğu memnuniyeti dile getirir.

Hikâyede toplum içinde ekonomik ve sosyal anlamda sıkıntıda olan bir gence karşı toplumun duyarsızlığı ile zarar veren bir canavara dönüşmesi konu edilir. Osman görünüşte sakin, temiz ruhlu birisidir. Fakat babasının kaybıyla yaşadıkları ekonomik ve sosyal sıkıntı onu serseri bir yaşamın ortasına iter. Toplum bir gencinin yaralarını sarmak yerine bu yarayı daha da kanatacak şekilde genci ötekileştirerek suça teşvik eder. Öyle ki genç bir insan yaraladığı kişinin ölümü üzerine artık çevrenin kendisinden korkacağı için sevinir duruma gelir. Tüm bu olumsuzluklar böylesi kişilerin çevrelerinin duyarsızlığından temellenir ve çoğalır.

Ayran hikâyesinde kimsesiz, yoksul, küçük bir çocuğun kendisinden küçük kardeşlerine ayran satarak bakımlarını görmeye çalışması konu edilir. Küçük Hasan ve iki küçük kardeşi oturdukları köyde yalnızdır. Küçük çocuğun annesi şehirde çalışır fakat köylü annesinin kötü yolda olduğunu bildiği için köyde çocuklara da sahip çıkan olmaz. Hasan kardeşlerine bakmak için yaz kış demeden tren istasyonunda ayran satar. Yine böylesi bir kış günü ayrandan hiç para kazanamadan gece karanlığında köye dönerken etrafını kurtlar sarar. Hikâyede kimsesizliğin, yoksulluğun altında yalnız başına ezilen küçük bir çocuk ve çaresizliği ele alınır. Çevrenin duyarsızlığı bu durumun yaşanmasındaki en büyük etkidir.

Gece İşi hikâyesinde sokak çocukları konu edilir. Orta yaşlarda Ömer adındaki kişi meyhanede içkisini içip arkadaşlarının yanına uğrar. Arkadaşı Ali’nin küçük kahvesinde köşeye sinip uyumuş birkaç sokak çocuğu görür. Ömer, bu çocuklardan birisinin atikliğini ve cesaretini test eder. Ömer ve arkadaşları çocuğu geceleri kanunsuz işlerini yaptırmak için uygun bulur.

Hikâyede sokak çocuklarının hayat içerisinde her geçen gün daha büyük felaketlere doğru sürüklenen bir sorun olduğunu ele alınır. Çeşitli sebeplerle sokağa düşmüş çocuklar başka insanların rahatça yönetip, kullanabileceği bir unsur haline dönüşür. İdari makamların ya da toplumun duyarsızlığı nedeniyle göz ardı edilen böylesi dezavantajlı insanlar hem birey olarak hem de toplum olarak birer kayba dönüşür. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır toplumun konu üzerine farkındalığının artırılması hedeflenir.

Bir Skandal hikâyesinde kötülüğün bir sebebe dayanmadan sadece insanlara haz vermesi dolayısıyla işlenmesi eleştirilir. Hikâyede İstanbul'dan Anadolu'ya çalışmak için giden genç bir öğretmenin karşılaştığı kötü muameleler nedeniyle yaşadığı zorluklar konu edilir. *“O zamanlar insanların çok cahili idim ve bazı adamların dimağlarında, sırf fenalık yapmak için konulmuş, hususi bir cihaz bulunduğunu bilmiyordum. O zamana kadar birisine fenalık yapmak için muhakkak bir sebep lazım geldiği kanaatindeydim. Fisebilillah kötülük yapan adamlar bulunacağını, kötülüğün bazı insanlara hususi zevkler verebileceğini tasavvur edemiyordum.”* (Ali, 2018b: 101). Genç öğretmen bilgi birikimi ve entelektüel bakışıyla içine girdiği kamu çalışanlarının arasında aykırılığı ortaya çıkınca etraftan dedikodu ve kötülük yoluyla zarara uğratılır.

Hikâyede iyiliksever olmanın öğütlenmesinden ziyade iyi insanların kötülere karşı temkinli olması gerektiği fikri yer alır. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiştir.

Sait Faik Abasıyanık'ın Dört Zait hikâyesinde anlatıcı vapurda karşılaştığı genç bir adamın elindeki sağlık raporuna göre frengi hastalığı taşıdığını anlar. Fakat genç adam, aylardır işsiz dolaştığını, yeni bir iş bulduğunu, nişanlı olduğunu söyler. Bunun üzerine anlatıcı, genç adama hastalığı olduğunu söyleyemez. Anlatıcı evine gidip daha zengin ve tedirginlik uyandıran kıyafetler giyer. Çünkü toplumun kendisine ulaşan dertlerini daha fazla yüreğinin kaldırmayacağını söyler. Böyle davranan kişiler de toplumun sorunlarına en baştan kapılarını kapattıkları, duyarsız kaldıkları için üstü örtük bir şekilde eleştirilir. Hikâyede ahlaki değer betimlenerek ele alınmıştır.

Kim Kime hikâyesinde insanların dedikodularla ilgilendikleri kadar insanların dertleriyle ilgilenmedikleri eleştirilir. Hikâyede adanın uzak bir tepesindeki evin erkeği, yaşlı adam ölür. Ada esnafı ve halkı gündelik işleri, dedikoduları, çıkar mücadeleleri içinde bu ölümü fark etmezler bile. Yaşlı adamın genç karısı, iskeleye inip sırasıyla iskele memuruna, hamal kâhyasına, belediye doktoruna kocasının gece öldüğünü, ne cenazesini kaldırarak ne de çocuğuyla geçinebilecekleri durumunun olmadığını anlatır. Fakat hiçbirinden olumlu bir cevap alamaz. Kadın çaresizce kocasının cesedini evlerinin yakınındaki ormanlık alana atmak zorunda kalır, kendisi de biletsiz bindiği vapurdan denize atlayarak intihar eder. *“Vapurun içinde tek kadındı. Tek biletsizdi. Fakat Kadıköy iskelesine vapurdan ne kadar bilet varsa o kadar adam çıktı. Ne fazla, ne eksik.”* (Abasıyanık, 2018b: 77).

Hikâyede insanların duyarsızlıkları ile sorunları olan çaresiz kişilerin nasıl büyük bir çıkmaza sürüklendikleri ele alınır. Dönemin hikâyelerinde gördüğümüz cenazenin defnedilmesinin dahi nasıl zor bir işlem olduğu, bunun için sosyal devlet mekanizmalarının yetersizliği ile karşılaşırız. Fakat öte yandan bu kişilerin böylesi çıkmazlara düşmesinde toplum da suçlu olarak kabul edilir. Günümüzde ekonomik veya sosyal sebeplerle insanların ölümü tercih ettiklerine şahitlik ederken en çok üzerinde durduğumuz iki konunun sosyal devlet sorumluluklarını yerine getirip getirmediği ve kişilerin çevrelerinin duyarlı olup olmadığı sorusu ile meşgul oluruz. Böylesi her bir haberde toplumun vicdani mekanizmaları yoklanırken hikâyede de okuyucunun iç dinamikleri uyandırılmak istenir. Hikâyede karşıt güç suçlanır fakat bir ceza verilmez. Bu nedenle ahlaki sorunun betimlenerek ele alındığı görülür.

İlhan Tarus'un *Kalfa Ana* hikâyesinde genç yaşta eşini kaybeden ve beş çocuğuyla ortada kalan Zingallı Kalfa Hanım'ın hayata karşı verdiği mücadelede konu edilir. Zingallı Kalfa Hanım, eşi ölüp beş çocuğu ile ortada kalınca önce elindekileri satarak geçinmeye çalışır fakat kısa sürede elindekiler de tükenir. Çevresi kadın için üzüldür gibi görünse de işin aslında nasıl hayatı idare edeceğini merak ederler. “*Konu komşu çare düşünür görünerek, hakikatte meraktan çatlayarak, beklermiş, Kalfa hanım ne yapacak diye.*” (Tarus, 1947: 104). Toplumun duyarsızlığı ile Kalfa Hanım çalışır, evinin ve çocuklarının geçimini temin eder. Toplum, kendisini ve beş çocuğunu geçindiren bu kadının peşini yine de bırakmaz. Onu takip eder, Kalfa Hanım'ın bir genel evde çalıştığını öğrenirler.

Hikâyede toplumun duyarsızlığı ve acımasızlığı karşısında beş çocuk sahibi bir kadının tek başına hayata tutunma çabası konu edilir. Tarus'un kadınları güvenilir görmeyen tavrına aile kurumu ile ilgili değerler başlığında değinmiştik. Fakat buna rağmen hayat kadını olan Kalfa Hanım'ı suçlu ya da ahlaksız görmez. Yazar burada suçlu olarak toplumun duyarsızlığını öne çıkarır. Kalfa Hanım toplumun duyarsızlığı nedeniyle çocuklarına yedirecek ekmek bulamamış ve bu nedenle uygunsuz işler yapmak zorunda kalmıştır. Karşıt güç olan topluma bir cezalandırmanın olmadığı hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Âdil Bey hikâyesinde merhamet duygularıyla kanunlar arasında sıkışan yaşlı bir hâkimin bir davalıya karşı duyarlılığı konu edilir. Âdil Bey, köylerden para toplayan genç bir tahsildarın her ay yerine geri koymak şartıyla aldığı yirmi üç liralık bir hesap

açıklığı nedeniyle içine düştüğü davasını yürüten hâkimdir. Genç tahsildar dört çocuğu, eşi ve kayınvalidesinin geçimini sağlamakta zorlandığı, kimseye el açmamak için paradan bir miktar aldığını söyleyerek Âdil Bey'e "*Siz düşünün ve vicdanınıza göre hüküm verin*" (Tarus, 1950: 38) der. Âdil Bey bir yandan genç tahsildar memurunu ve ailesinin zavallılığını bir yandan da kanunları düşünerek içten içe fenalık geçirir. Âdil Bey davanın sonunda genç adama kanunlar doğrultusunda bir yıl hapis cezası vermek zorunda kalır. Hikâyede Hâkim Adil Bey ile vatandaş Âdil Bey farklı hükümler verir. Hikâyede hukuk alanında kişilerin vicdan, duyarlılık mekanizmalarını göz önünde tutmaları gerektiği vurgusu yer alır. Fakat öte yandan genç tahsildarın usulsüz iş yapmasının sorumlusu olarak maaşının az olmasına rağmen duyarsız kalan idari makamlar eleştirilir.

Orhan Kemal'in *Bir Öksüz Kız Etrafında* hikâyesinde öksüz ve yetim kalmış genç bir kız olan Münevver'in zor durumuna arkadaşı Nurhan'ın gösterdiği duyarlılık konu edilir. Nurhan üniversite öğrencisi, başarılı bir genç kızdır. Okuldan geldiği bir gün büyük bir keder içindedir. Ailesine arkadaşı Münevver'in önce annesini sonra da babasını kaybettiğini, hayatta tutunacak hiç kimsesinin kalmadığını anlatır. Fakat babası dışında tüm aile bireyleri onunla alay edip başlarına iş çıkaracağı için suçlar. Nurhan'ın elinden bir şey gelmese de samimi bir kalple Münevver'e üzülür.

Hikâyede zor durumda olan bir insana karşı duyarlılık gösteren kahraman, kendi aile bireyleri tarafından alaya alınıp sonrasında ise suçlanır. Nurhan'ın babası dışında hiç kimse Nurhan'ı ve anlattıklarını dinlemek ve bir çözüm sunmak istemez. Bireysel duyarsızlaşma zamanla grup etkisi yaratır ve tüm topluma yayılır. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir, fakat Nurhan'la alay eden onu suçlayan aile fertleri üzerinde nefret hissi uyandırılır.

Yemişçi hikâyesinde Mustafa isimindeki yaşlı adam her gün sokaklarda taze meyve satarak geçinir. Hayatta türlü zorluklardan geçip ailesini kaybetmiş ve tek başına hiç kimsenin merak etmediği bir kişi olarak yaşamaktadır. Bir gece ansızın evinde kalp krizinden ölür. Hiç kimsenin merakında olmayan Mustafa'nın cesedi eve dolan sinekten ve ortaya yayılan kötü kokudan günler sonra ancak belli olur. Mustafa, iki evlilik yapmış, çocukları olmuş, Kurtuluş Savaşı'nda yerel çetelerle mücadele katılmış bir kişidir. Fakat yaşlanınca hem ailesini hem de gençlik gücünü kaybeder. Toplum ise her gün evinin, iş yerinin önünden geçen bu yaşlı adamın ölümünden dahi bir eksiklik

hissetmez. Hikâyede toplumun bireylerine karşı duyarsız kalması eleştirilir. Ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Kirli Pardösü hikâyesinde üç çocuk sahibi, evli, küçük bir memurun yaz kış hep aynı pardösüyü giymesi iş yerinde bir müddet sonra alay konu olur. Bir gün iş yerinin müdürü, memurun neden yaz gününde dahi pardösü giydiğini sormak üzere yanına gider. Memur pardösünün düğmelerini açtığında zayıf kuru bedeninden başka hiçbir kıyafetinin olmadığı görülür. Hiç kimse bu durum karşısında bir şey diyemez. Uzun süredir alay konusu olan küçük memur, üzerinden büyük bir yük kalkmış gibi rahatlar. Küçük bir memur maaşıyla evli ve üç çocuklu bir ailenin geçimini zar zor sağlayan kişinin çevresine karşı hem bedensel hem de ruhsal bir mücadelede olduğu anlaşılır. Hikâye insanların çevrelerini yargılamadan, alay etmeden önce olayların sebepleri üzerinde düşünmeye davet eder. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Bir Ölüye Dair hikâyesinde kocası askerde olan genç ve güzel Zehra adındaki kadın üç çocuğu ile büyük bir geçim sıkıntısı yaşar. Çevre halkı ise Zehra'nın zorlu yaşamına gözleri kapalıdır. Fakat Zehra bu yüke daha fazla dayanamaz ve intihar eder. Zehra'nın genç ve güzel bedeni evinde bir “*mum gibi*” (Kemal, 2017: 33) sallanır şekilde bulunur. Kısa süre sonra Zehra hakkında paradan namusa türlü iftiralar atılarak halk tarafından ruhu linç edilir. Halk asılsız bu dedikodulardan gizli bir zevk duyar.

Haldun Taner'in Yağlı Kapı hikâyesinde yol işçisi Rıza, önünde bir bayanın atla büyük bir kaza geçirmesine canı pahasına müdahale etmesi üzerine yaşanan olaylar konu edilir. Rıza diğer yol işçileri gibi kötü hayat şartları içinde düşük ücretle ağır bir işte çalışmaktadır. Sümbüllü köşkün hanımefendisi, atla çıktığı gezintide bir kazaya uğrar ve Rıza ata müdahale ettiği için kaza büyük felaketlere yol açmadan küçük yaralarla atlatılır. Köşkün hanımefendisi, Rıza'nın bu iyiliği karşısında onu yüksek maaş ve iyi bakım koşullarıyla köşkte işe alır. İlk zamanlar Rıza'nın keyfi yerinde olsa da zamanla hem arkadaşlarının kendi hakkında yanlış şeyler düşündüklerinden şüphelenerek hem de eski yaşamına karşı özlem duyduğu için bir sabah sessizce köşkü terk eder.

Hikâyede duyarlı bir genç olan Rıza bu duyarlılığının karşılığını iyi maaş ve yaşam koşulları olarak alır. Öte yandan Rıza'nın arkadaşlarının kötü yaşam koşullarına karşı refah yaşamını kendisine çok görmesi onu yine bencillikten sıyrıp duyarlı kişi kimliğini

pekiştirir. Bu nedenle hikâyede geleneksel bir ahlaki bakışla iyilik yapanın iyilik bulacağı fikrinin vurgulandığı görülür.

Samim Kocagöz'ün Sandık hikâyesinde ayakkabı boyayarak geçimini sağlayan Süleyman adındaki gencin çevresinden şaka adı altında gördüğü baskı nedeniyle yaşadıkları konu edilir. Süleyman'ı tanıyanlar ona sürekli “*Kırk yıldır bir baltaya sap olamadın... At kendini şu denize*” (Kocagöz, 1941: 19) diyerek alayla gülerler. Şaka yaptıklarını düşünseler de her söylenişte Süleyman kendisini denize atıp hayatını bitirmeyi çok ister, fakat cesaret edemez. Süleyman, bir gün intihar etme kararıyla deniz kenarına gittiğinde kırk yıllık boya sandığını denize fırlatır. Evine dönerken “*İçi hafiflemişti; kollarını büyük bir zaferden dönen kahramanlar gibi sallıyordu...*” (Kocagöz, 1941: 23). Hikâyede insanların duyarsızlıkları neticesinde başka insanlar üzerinde nasıl bir buhran yaşatabilecekleri ele alınır. İnsanların eğlenmek için yaptıkları, söyledikleri karşı tarafta bir yaşam şekline ve kırınglıklara dönüşebilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır. Toplumda farkındalık oluşturmayı hedefler.

Gaip Aranıyor hikâyesinde yaşlı bir köylü ailenin tek bir evlatları olan kayıp oğullarını bulmak için gazeteye ilan verme süreci konu edilir. Yaşlı çift, her geçen gün zorlaşan hayatlarına derman olur düşüncesiyle yedi yıl önce evden çalışmaya gidiyorum diyerek ayrılan ve geri dönmeyen oğullarını bulmak için harekete geçerler. Yaşlı adam hükümetin kapısını çalıp derdini anlatmak ister fakat arzuhalci bundan bir çözüme varamayacağını, gazeteye bir ilan yazdırmasını söyler. Arzuhalcinin de niyeti birkaç kuruş bu ihtiyar adamdan kazanmaktır. İhtiyar adam kışlık fasulyesine karşılık arzuhalciyle anlaşır. Arzuhalci gazeteye çok genel ifadeler içeren bir ilan verir. İhtiyar köylü, oğlundan bu yolla da bir haber alamadığı gibi kışlık fasulyesinden de olur. Hikâyede insanların zor durumlarına duyarsız kalıp hatta bu durumdan istifade ederek kendisine kazanç elde etme gayretinde olan kişiler eleştirilir. İnsanların birbirlerinin dertlerine, durumlarına karşı duyarlı olması gerektiği vurgulanır. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Dönemin hikâyelerinde imkânları olmasına rağmen ihtiyacı olan kişilere duyarsız kalan kişiler nedeniyle ihtiyaç sahipleri; intihar, kötü yol, hırsızlık, hastalık, ölüm gibi geri dönülmez ve vicdan kanatıcı durumlara düşerler. Hikâyelerde duyarsız kalan kişiler suçlu olarak görülür. Hikâyelerin hiçbirinde duyarsız kalan kesime ceza verilmez. Fakat

toplumda vicdani muhasebe ile kınanması sağlanarak toplumun, çevresine karşı daha duyarlı davranmasını artırmak hedeflenir.

3.3.8. Kıskanç Olmamak

Güncel Türkçe Sözlük'te kıskançlık kavramın “*Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum, günücülük, hasetçilik, hasetlik, hasutluk*” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Bir başkasının yaşadığı iyi halden dolayı rahatsızlık ve mutsuzluk hissetmek kişinin en başta kendi iç dünyasında yetersiz olduğunu düşünmesinden kaynaklanır. Para, makam, şöhret gibi hırslarla bu yetersizlik duygusu daha da artar.

Dönemin hikâyelerinde Uşaklıgil ve Esendal ilgili değere vurgu yapan hikâyeleri tespit edilmiştir. Uşaklıgil bir deneme tadında kıskançlığı felsefi olarak sorgularken Esendal nadir geleneksel tutumla kıskançlık değerini ele alır. Esendal'ın hikâyesinde kıskanç kişi kötülük yapmak peşindeyken kaza ile öldürülür.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Manevi Kimya* hikâyesinde, İhtiyar Dost'un himaye edip büyüttüğü bir akrabasının, artık kendi ayakları üzerinde durabilmesine rağmen erdemli davranmayıp kendisine kol kanat geren insanın mal varlığını kıskanması eleştirilir. İhtiyar Dost, kendi tercihi ile bir akrabasına küçüklüğünden itibaren destek olur. Genç büyür, iş güç sahibi olur fakat ihtiyar adamın makamını, hayatını, giyinişini, söyleyişini, eşyasını büyük bir hırsla kıskanır. Yaşlı adama göre, genç adam ihtiyarın “*daima verici vaziyetine koyan faikiyet şeraitini [üstünlük koşullarını]*” (Uşaklıgil, 2008: 62) kıskanmaktadır.

İhtiyar Dost, insanın nasıl ki saçına, kıyafetine ayna karşısında kusurları gidermek ve başkalarına güzel görünmek için uzun süre çaba sarf ediyorsa ruhunun da kusurlarını saklamak için çaba göstermesi gerektiğini söyler. Anlatıcı, bunun bir yalan olacağını söylemesi üzerine ise İhtiyar Dost; “*saklanmasına lüzum görülen bir sakat [bozuk], kısmen tamir edilmiş demektir*” (Uşaklıgil, 2008: 66) diyerek hatalı olduğunu fark etmenin dahi daha erdemli olduğunu vurgular. Hikâyedeki bu görüş, ünlü filozof Sokrates'in “*insanın kendisini bilmesinin en büyük erdem olduğu*” (Saruhan, 2018: 15) vurgusunu akıllara getirir.

Hikâyede kendisine zor zamanlarında yardım edilen bir kişinin, yardım eden insanı kıskanması erdemli bir davranış olmaması nedeniyle eleştirilir. Bu örnek üzerinden

insanın ruhunda bazı sıkıntılar “*sakatlıklar*” (Uşaklıgil, 2008: 66) olabileceği ve insanın bunu kabul edip düzeltmek için uğraşması veya bu sakatlıkların başkaları üzerinde etkilerini göstermemek için çaba sarf etmesi gerektiği vurgulanır. Bu noktadan yola çıkarak Uşaklıgil insanı kötü olarak gördüğü birçok özelliğinin eğitilerek değiştirebileceğine inandığı ortaya çıkar. Ona göre en büyük öğretmen insanın içindeki kendi ben’idir.

Memduh Şevket Esendal’ın *Dursunhacı* hikâyesinde insanlar arasındaki kıskançlık duygusu bir köyde yaşananlar üzerinden ele alınır. Dursunhacı yetmiş yaşında, çocuk, gelin, torun sahibi varlıklı birisidir. Yaşını almış olması, maddi durumunun ve sosyal hayatının iyi olması nedeniyle büyük bir derdi yoktur. Fakat Dulkarioğlu’nun köyde ilk kez kurulacak olan üzüm bağı haberi, Dursunhacı’nın içine kıskançlık ateşini düşürür ve büyük bir huzursuzluk yaşamaya başlar. “*Adam olur ki, komşusunun ineği dişi doğurdu der, yüreğine od düşer. Yeryüzü gözüne karanlık olur.*” (Esendal, 2018: 211). Dursunhacı, Dulkarioğlunu köyde bağa izin verilemeyeceğini, bağın bu köyde olamayacağını söylese de onu kararından caydıramaz. Jandarmaya ihbar eder oradan da bir sonuç çıkmaz. Bir gece Dulkarioğlu’nun bağında Dursunhacı domuz olduğu düşüncesi ile vurulup ölür. Dursunhacı’nın gecenin yarısında orada ne işi olduğu öğrenilemez. Hâkim bu olayın kasıtlı olmadığına kanaat getirir ve ateş eden Dulkarioğlu’nun akrabasını serbest bırakır.

Hikâyede kendisini ilgilendirmemesine ve ihtiyacı da olmamasına rağmen bir başkasının mal varlığı üzerindeki kıskançlık ve bu kıskançlığın sonucu ele alınır. Hikâye Esendal’ın kötü karakteri cezalandırdığı nadir hikâyelerden birisidir. Kötünün yaptıkları karşılığında cezaya uğraması nedeniyle hikâye geleneksel ahlak anlayışındadır.

3.3.9. Ön Yargılı Olmamak

Ön yargı bir durum, kişi hakkında gerçek bilgiye sahip olmadan bireyin kendi zihninde oluşturduğu yanlış fikirlerdir. Kişilerin kıyafetine, mesleğine, medeni durumuna vb. göre anlık çıkarımlarla iyi, kötü, güvenilir, güvenilirmez gibi değerlendirmeler bu yanlış fikirlerdendir.

F. Celal Göktulga'nın *Soygun* hikâyesi, genel fiziki görünüşü ve hareketleri nedeniyle hırsız olduğu düşünülen bir kişi ile iki mahalleli arkadaşın yaşadıkları olaylar üzerine kuruludur. Hikâye anlatıcısı ile arkadaşı bir sabah kalktıklarında evlerine yakın bir arazide “*esnaf kılıklı, dazlak kafalı bir adam*”ın (Göktulga, 2017: 230) acele ile bir kulübe çıkmakta olduğunu görürler. Anlatıcının arkadaşı Necati, adamın bir hırsız olduğunu düşünerek; “*Herif eşkiyadır, belki de hayduttur. Beni basacaktır. Mahallede zenginim diye çıkamaz olası adım çıkmış, bu kulübeyi mahsus yapıyor, kimsede şüphe uyanmasın diye...*” (Göktulga, 2017: 231) diyerek şüphelerini bir kesin gibi dile getirir. İki arkadaş bundan sonra adamı göz hapsine alır, sağa sola soruştururlar. Adamın İran kökenli bir kahveci olduğunu, küçüklüğünden beri çok güç bir yaşam sürdüğünü ve yalnız bir insan olduğunu öğrenirler. Adam kirli, bakımsız bir kişidir onlar için. Zaman içinde adamla konuşmaya ve onu sevmeye başlarlar. Öyle ki “*burun karıştırılmasıyla lezzetli oluyor galiba*” (Göktulga, 2017: 232) diye eğlenerek artık onun kahvesinden başka kahve dahi içemezler. Bir gün kahveci rahatsızlanır, bu iki arkadaşı çağırır. Doktor çağırmak isterler ama kahveci müsaade etmez ve ikisinin yanında vefat eder. İki dost birbirine bakışır ve adamın kimi kimsesi olmadığı için ölüm haberi duyulmadan önce çantasındaki yedi bin kâğıtla altınları aralarında paylaşırlar.

Hikâye mizahi bir üslupla ön yargılarıyla hareket eden kişileri eleştirir. Uzaktan değerlendirmelerle hırsız, haydut ilan etmeye çalıştıkları adam, zaman içerisinde en güvendikleri kişilerden biri olduğu gibi yalnız olduğunu öğrendikleri adamın ölümü üzerine de parasını aralarında bölüşerek aslında kendileri soygun eylemini gerçekleştirmiş olurlar. “*Kişi kendinden bilir işi*” özlü sözünü akıllara getiren hikâye, ders verici nitelikte, geleneksel ahlak anlayışı çerçevesindedir. Kişileri ön yargılarla sınıflamanın yanlış olduğu değerini ön plana çıkarır.

Bir İtiraf hikâyesinde insan ilişkilerinde olayların sebep ve sonuçlarının iyi analiz edilmesi gerektiği, ön yargılarla hareket edilmesi durumunda kalıcı ve çözümlenemeyecek sorunların oluşacağı vurgulanır. Seniha ailesini küçükken kaybeden, halası ve eniştesinin elinde büyüyen bir bayandır. Halasının evinde kaldığı süre içinde onların adeta bir çocuğu gibi olmuş, halasının çocuğu Turhan’ı büyüttmüştür. Seniha büyüüp evlenince de küçük Turhan sıklıkla onlara gider, evin bir ferdi gibi onlarda yer içer. Fakat bir gün Turhan ağlayarak evine döner ve Seniha’nın evinde patates ve et yemeği olduğunu fakat kendisini yemeğe çağırmadıklarını söyler. Bunun

üzerine hala ve enişte Seniha'ya kızar ve kırılırlar. Seniha bu kırgınlığı öğrenince gelip durumu kendisi açıklar. Yemeğe Turhan'ı çağırmadıklarının doğru olduğunu söyler. Fakat bunun nedeninin eşinin çok borcu olduğu için aldığı paranın kendilerini geçindirmediyini ve o günkü yemeğin de kokmuş bir yemek olduğu için çocuğu sofraya çağırmadıklarını söyler. Hikâyede bundan sonra halanın tepkilerine yer verilmez.

Hikâyede insan ilişkilerinde geri dönülmez kırgınlıklara ve dolayısıyla sosyal yapıda aile, komşu, iş yaşamında çeşitli sorunlara neden olabilecek bir konu olan olayların sonuçlarına ön yargılarla yaklaşma konusu ele alınır. Hikâye kıssadan hisse tadında, geleneksel ahlak ilkelerine uygun bir hikâyedir.

Umran Nazif Yiğiter'in *Korku ile Geçen Bir Gece* hikâyesinde İstanbul'dan Anadolu'nun küçük bir kasabasına giden iki arkadaşın daha önce karşılaşmadıkları Anadolu gerçeklerine başlarına bir zarar gelecek endişesiyle değerlendirmeleri konu edilir. İki arkadaş gece vakti trenden inince zorlukla buldukları bir han odasında horultuyla iç içe yatan insanların arasından geçerek kendilerine verilen yataklara giderler. Fakat her ikisi de soyulup öldürüleceklerini düşünerek bütün gece uyuyamazlar. Sabah handakilerle beraber bindikleri kamyonunda gece kaba saba olarak değerlendirdikleri her bir kişinin vatanın masum ve emektar insanları olduklarını anlayarak kendilerinden utanırlar.

Şişeler hikâyesinde anlatıcı, memur olarak çalıştıkları yere gelen genç bir memurun hikâyesini anlatır. Genç adam çevresindeki gençlere katılmaz, onlar gibi eğlenip gülmez hatta onlarla pek diyaloga dahi girmez. Çevresi de onu kendini beğenmiş olarak değerlendirir. Fakat bir gün genç adamın ölüm haberi gelir. Gencin eşyaları toplandığında yatağının altından içki şişeleri ve ailesine, sokağına ait resimler çıkar. Bunun üzerine onu eleştiren gençler genç adamın derin bir ayrılık özlemi çektiğini anlayarak üzülmürler. İnsanlara yönelik tanımadan, anlamak için çaba sarf etmeden yargılamaya gidilmesi eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Dönemin hikâyelerinde Göktulga fiziki görünümü ve yalnızlığı nedeniyle soyguncu ilan edilen adamın aslında iyi birisi olduğunu konu eder. Onun için soyguncu diyen kişiler yalnız adam öldüğünde paralarını aralarında paylaşırlar. Yiğiter Anadolu'ya ön yargılarla giden iki genç memuru orada tanıdıkları iyi insanlar yoluyla kendilerinden utanmalarını konu eder. Yine Göktulga ve Yiğiter olayların asıl sebeplerini öğrenmeden ön yargılı hükümlerle aile, arkadaş, sosyal hayat ilişkilerinin gereksiz bir zorluk içine

düşeceğini vurgular. Bütün hikâyelerde hümanist bir ahlak anlayışı ile temel vurgu iyice tanımadan, bir durumu anlamak için gayret göstermeden önce bireyin ön yargılarıyla karar vermemesi vurgulanır.

3.3.10. Saygılı Olmak

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde ilk basamakta fizyolojik ihtiyaçlar, ikinci basamakta güvenlik ihtiyacı, üçüncü basamakta ait olma ve sevgi ihtiyacı, dördüncü basamakta saygı ihtiyacı ve son basamakta da kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer alır (Kağıtçıbaşı, 1988). Saygı görmek ya da kişinin kendi öz saygısını hissetmesi insanın ruh ve beden sağılıklı ve huzurlu yaşaması için önemli kabul edilen temel değerler arasındadır. Dönemin hikâyelerinde de Esendal, Kunt ve Sait Faik'in değer ile ilgili hikâyeleri tespit edilmiştir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Haydar Beyin Sakalı* hikâyesi insanların makamlarından, zenginliklerinden güç alarak kendisinden altta gördüğü kişiye saygı duymayışı eleştirilir. Hikâyede bir yerin valisi ve oranın ileri gelen diğer kamu çalışanları akşam yemeğı davetinde toplanmışlardır. Bu davete mühendis Haydar Bey ve ailesi de katılmıştır. Vali, yemekte bir konuşmaya katılan mühendisi küçük düşürecek şekilde konuşur. Masada olan herkesin canı sıkılır fakat şehrin en üst görevlisi vali olduğu için kimse sesini çıkarmaz. Yemekten sonra sadece valinin eşi, mühendise haksızlık ettiğini söyler. Vali, mühendisin yüzünü sevmediğini söyler ve yine gidip herkesin içinde mühendis Haydar Bey'i zor durumda bırakacak şekilde onu neden sevmediğini söyler. *"Ben sinirleniyorum. Sinirime de sebep, fizyonomi meselesidir. Ben bu şeyi kabul ediyorum, efendim? Siz de bu fizyonomiyi kabul etmelisiniz. Yani işin açıkçası, siz de bu suratınızı değiştirmelisiniz."* (Esendal, 2016: 139). Zor durumda kalan mühendis çaresizlikle; *"Baş üstüne, emredersiniz"* (Esendal, 2016: 139) diye karşılık verir. Vali gücünü böylelikle topluluk önünde pekiştirmiş olur. Eşinin yalnız kaldıklarında kendisine *"elâlem size ne der"* (Esendal, 2016: 140) çıkışması üzerine vali; *"Elâlem ne diyecek. Bütün vilayet erkânı orada idiler, ne dediler? Hepsi bana hak verdi."* (Esendal, 2016: 140) savunmasını yapar.

Hikâyede bürokratik bir as üst ilişkisi neticesinde kişilerin alt kademelerinde çalışan kişilere saygı duymamaları, onları ezmeleri eleştirilir. Makam, zenginlik, güç vb

durumlarla üst mevkide olan kişiler, alt kademede gördükleri kişilerin hayatlarına istedikleri gibi müdahale etme, eleştirme, yönetme haklarının olduğuna inananlar. Bu müdahale alanlarından bazıları; kişilerin sakalı, giyimi, eşi, sosyal-siyasi-ekonomik tercihleri, hayat tarzı gibi çalışanın işiyle ilgili olmayan konulardadır. Hikâyede Haydar Bey'in Sakalı seçilerek mizahi bir üslupla mühendisin fizyolojik görüntüsünden rahatsızlık duyan valinin saygısız tutumu eleştirilir.

Söylüyor hikâyesinde bir konuşmada karşıdaki kişinin de konuşmasına fırsat verilmesi ve söylediklerinin dinlenilmesi gerektiği vurgulanan bir hikâyedir. Anlatıcı trende yolculuk ederken vagonlarına elli beş yaşlarında, Osmanlı yazarlarından diye tanıtılan bir adam gelir. Gelen adam oturduğu gibi söze başlar ve oradaki hiç kimseye ağız açtırmaz. Anlattıklarının sonunda “*Bilmem, hiç denediniz mi?, Bilmem siz ne fıkirdesiniz?, Ne dersiniz?*” (Esendal, 2016: 143) gibi sorular yöneltse de karşısındakilere hiç fırsat vermeden bambaşka bir konuya geçer. Her geçtiği konuda da birbirinden ilgisiz şeyleri birbirine ekleyerek anlatır. Böylesi karmaşık bir konuşmasının sonunda kendisi yolu kastederek konuşmasını tarif etmiş olur: “*İnsan söz bulamayınca ne olsa söyler. Bazen saçma bile söylediği olur, ama nasıl saçma, ne ucu var ne bucağı? Salkım saçak. Bir defa da saçmaya başlayınca, uzadıkça uzar. Bu şimendifer yolu gibi.*” (Esendal, 2016: 144).

İnsanoğlu konuşarak iletişime geçen bir varlıktır. Konuşmada konuşmayı gerçekleştirmek kadar önemli olan diğer kural karşı tarafı saygıyla dinlemektir. Hikâyedeki kişi karşısındakilere söz hakkı tanımadan, sadece kendi fikirlerinin ifadesi üzerine kurulu bir düzende çevresindekileri sıktığının farkına varmak istemeden sürekli konuşur. Hikâye anlatıcısı kişi, daha fazla dayanamayarak o vagonu terk eder. Hikâyede saygıyla dinleme becerisinin önemine vurgu yapılır. Aksi halde toplumun bir bileşeni değil, kendi başına bir ses üreticisi konumuna düşer, kendisi de saygı göremez.

Avni Hurufi Efendi hikâyesinde insanların gereksiz konuşmalarının dinleyeni rahatsız edebileceği, bu nedenle de konuşurken karşıdaki insana saygılı olup onu sıkımayacak bir ölçüye dikkat etmek gerektiği vurgulanır.

Bir kına gecesine eğlenmek için giden yaşlı Avni Hurufi Efendi yanına gelen bir gencin konuşmalarından çok sıkılır. Saygıdan susar, fakat en sonunda isyan eder. “*“Aman erenler” dedi, “kusurun yoktur diyorum, vardır diyor; peki güzel, vardır diyorum, yoktur diyor. Kalkacak oluyorum, salıvermiyor. Bayılacağım, erenler, imanınız aşkına*

beni kurtarın!” (Esendal, 2018: 26). Bunun üzerine düğün sahibi gelir, Avni Hurufi Efendi’yi sakın bir odaya çeker ama bu kez de o susmadan konuşur. Yaşlı adam evine zor yetişir, inme iner felç olur. Çok çareler denense de kurtarılamaz kısa zamanda *“kalıbı dinlendirir”* (Esendal, 2018: 28).

Hikâyede konuşmalarıyla bir başkasını bunaltacak kadar zorlamak mizahi bir üslupla eleştirilir. İnsanların konuşmak kadar nerede, ne kadar, nasıl konuşmasını da öğrenmesi gerekir.

Şair Tavafi hikâyesinde yazarın, sanatkâr olmamasına karşın yazdıklarına saygı duyarak şiirlerini dinlediği bir insan ile anısı yer alır. Uzun, yorucu bir yolculukta mola için bir handa konaklayan anlatıcı çok yorgundur ve erkenden uyumak ister. Fakat orada bir sanatçı olduğunu duyan köyün ileri gelenleri hana gelip anlatıcıyı kendileri misafir ederler. Özenli bir misafirlik ikramı sunan ev sahibi, herkes dağılınca kendisinin de şiirler yazdığından bahseder ve okumaya başlar. Anlatıcı çok yorgundur ve yorucu bir yolculuk onu beklemektedir. Fakat *“Rüyasında büyük bir kuşa binmiş; cennetlerde uçup gezdiğini gören bir adamı “yanlış şeyler görüyor” diye uyandırmak ister misiniz? Ben kıyamadım.”* (Esendal, 2018: 75) diye düşünerek yazdıklarının hatırına ev sahibini sabaha kadar sabırla dinler. Ev sahibi ise misafirinin yazdıklarının kıymetini anladığı düşüncesi ile çok mutlu olur. Fakat anlatıcı, kendi yazdıklarını arkadaşlarına okumayacağına dair ant içer.

Hikâyelerde yazarın konuşma, dinleme kurallarına dair hassasiyetini görürüz. Bu konuda toplumda farkındalık oluşturmayı hedefleyen yazar hümanist tavrından ödün vermez ve sıkıntı veren kişilerin dahi onurunu incitmemeye çaba gösterir.

Bekir Sıtkı Kunt’un Yol Arkadaşları hikâyesi gündelik yaşama ait bir yolculuk anısından oluşur. Hikâye bir tren kompartımanındaki *“siyah matolu, siyah başörtülü yaşlıca”* (Kunt, 1937: 79) bir kadının İstanbul’a indiklerinde kendisine yardım edecek bir yolcu aramasıyla başlar. Kompartımandakilerden birisi durulacak istasyonda işi olduğu için yerini koruması karşılığında kadına yardım edeceğini söyler. Kadın, adamın yerini koruyacağını söyler. Fakat ne kadar o yer dolu deseler de bir adam gelip *“onun verdiği çil akçe de bizimki çakıl taşı mı?..”* (Kunt, 1937: 84) diye kızarak boş koltuğa oturur. Koltuğu koruyacağına dair emniyet veren kadın ise bu konuda hiç konuşmaz. Koltuğa sonradan oturan zorba adam, tüm ceplerini karıştırır fakat biletini bulamaz ve

trenden iner. Zorba adamın inmesiyle kadının gözlerinde “*hak yerini buldu!*” (Kunt, 1937: 87) diyen muzaffer bir ifade belirir.

Hikâyede insani ilişkilerde insanların birbirlerinin hakkına saygılı olması gerektiği vurgusu yapılır. Koltuğun sahibinin olduğunu öğrenmesine rağmen oturan kişi, biletini bulamamasıyla cezalandırılır. Bu nedenle hikâye geleneksel, ders verici bir ahlak anlayışına sahiptir.

Sait Faik Abasıyanık’ın Zemberek hikâyesinde genç bir öğrencinin sınıfında saatinden dolayı alay konusu edilmesinin genç öğrencide yaşattığı üzüntü konu edilir. Sınıfta öğretmen dâhil herkes Celil adındaki öğrenciden saati, dersin bitmesine ne kadar süre kaldığını sorar. Bir gün yine herkes derste Celil’den saatin kaç olduğunu öğrenmek için onu sıkıştırır. Celil sıkıla bunala saatin zembereğinin kırıldığını söyler. O günden sonra da bütün arkadaşları Celil ismini neredeyse unuttur ve onunla alay ederek ona zemberek derler. Celil bir gün babasına yazdığı mektupta onu kırmadan saati geri gönderip yaşadığı sıkıntıdan kurtulacağını düşünür. Fakat zemberek kelimesinden o kadar utanç duymuştur ki mektubu yazarken bu kelimeyi kullanmak dahi istemez. Mektupta zembereği “*Bana mektebe gelirken vermiş olduğunuz saat kırıldı. Hani içindeki demirden şey... Nasıl derler hani, o içindeki kıvr kıvr çelik şey...*” (Abasıyanık, 2018c: 88) şeklinde tarif eder.

Hikâyede akran zorbalığı ile genç bir kişinin içine düştüğü sıkıntı konu edilir. Hikâyede insanların sınırlarına saygı duymak, alay konusu haline getirmemek gerektiği değerleri genç bir insanın duygularıyla empati kurularak hissettirilmeye çalışılır. Hikâye hümanist tavırla ele alınmıştır. Yazar karşıt gücü büyük bir iğreti olarak öne sürmez.

Dönemin hikâyelerinde Esendal, Kunt ve Sait Faik halkı sosyal bir beceri olan saygı duymak konusunda toplumu eğitme amacı taşıyarak hikâyeleri ele aldıkları görülür. Esendal iletişim becerileri olan konuşmak, dinlemek, bir başkasının zamanını almak gibi konularda mizahi ve hümanist bir dille toplumu konu hakkında eğitmek ister. Sait Faik, genç bir insana eğlenmek adına lakap takılmasının o kişide oluşturacağı ruhsal gerginliği mizahi ve hümanist bir dil kullanarak ifade eder. Kunt ise sosyal hayatta insanların birbirlerinin haklarına saygı göstermeleri gerektiğini geleneksel ders verici bir üslupla ele alır. Hikâyelerde insanların daha medeni ve insani bir toplum için sosyal becerileri konusunda eğitilmesi hedeflenir.

3.4. EVRENSEL DEĞERLER

3.4.1. Erdemli Olmak

TDK Genel Türkçe Sözlüğünde erdem, “*ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet*” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Cengiz Aytmatov, “*bir insan için en zor şey, her gün insan kalabilmektir*” (Işık ve Topal, 2018) der. Her bireyin içinde çıkarları, zevkleri, hırsları doğrultusunda hareket etme isteği vardır. Erdemli kişi bu hırsların kendisinde olmayan kişiler değil, bu hırsları dizginleyen, iyi yöneten kişilerdir. İncelediğimiz hikâyelerde erdemli kişiler yüceltilirken bu özelliğin içten gelen bir karakter özelliği olduğu fikri üzerinde durulur.

Halid Ziya Uşaklıgil’in Ağaç Kurdu hikâyesinde, yazar tabiata ait hayattan örneklerle insan yaşamına göndermeler yaparak insanın erdemli olması gerektiğini vurgular. Hikâyede memur olduğu anlaşılan anlatıcı, izinli bir gününde kötülüklerden ve çekişmelerden kaçıp köye yerleşen İhtiyar Dost’unu ziyaret eder. İhtiyar Dost, bahçesinde küçük kurtçukların istilasına uğramış bir elma ağacını kurtarmaya çalışmaktadır. Kurtçukların “*bu yumuşak şeyin keskin testeresi*” (Uşaklıgil, 2008: 73) görülme ve önemsenme de koca bir ağacı kurutma gücüne sahiptir. İhtiyar dost bu kurtçukları, toplumun içine düşen çekememezlik, “*didişme ve çarpışmalara*” (Uşaklıgil, 2008: 73) benzetir. Bu sorunlar da önemsiz, küçük görülürler fakat zamanında tedbir alınmazsa koca bir toplumu mahvedebilecek güçtedir. İhtiyar Dost’un bir diğer vurgusu da ürünleri sulamak için rüzgâr gücüyle sürekli dönen değirmen üzerinden yapılır. “*Rüzgar ne taraftan eserse essin o hemen dönmeye müheyya [hazır]*” (Uşaklıgil, 2008: 71) değirmen, rüzgarın türünü, şiddetini önemsemeden, eğilip bükülmeden, hiçbir tarafa özel yönelmeden ya da kırılıp dökülmeden işini her zaman yaparak bahçeye hayat sunmaktadır. İhtiyar Dost, değirmen düzeneği üzerinden Meşrutiyet dönemindeki devlet idaresi ve partililik düzenine gönderme yapar.

İsterdim ki bizde de hükümet böyle olabilsin. Rüzgârların tebeddülüne [değişmesine] rağmen, nasıl bir fırkanın [partinin], nasıl bir temayülün [eğilimin] siyaset havası eserse essin, değirmen bütün o demirden teşkilat ve taazzuvatıyla [kuruluş ve oluşumlarıyla], eğilip bükülmeden, kırılıp devrilmeden dönmekte devam edebilsin, devam etsin ve daima suyunu çekerek, etrafına pür feyz [bereket dolu] bir hayatın dalgalarını taşıyarak memleketi sulasın. (Uşaklıgil, 2008: 71-72)

Hikâyede tabiata, çevreye ait varlıklar üzerinden insanların erdemli davranışlar sergilemesi gerektiği, aksi halde toplumun büyük bir bozulmaya doğru sürükleneceği mesajı verilir. Bir elma kurdu gibi küçük görülen sorunlar içten içe toplumu; yıkıcı, ayrıştırıcı bir çıkmaza sürükleyebilir. Hayatta birey, hangi makamda olursa olsun erdemli olduğu sürece olumlu bir hayat yaşar ve çevresine olumlu bir yaşam sunar.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ev Ona Yakıştı* hikâyesinde bakımsız, bahçeli bir evin birçok el değiştirmesine karşın emekli bir binbaşının erdemli kişiliği sayesinde harap haldeki evin bir yuvaya dönüştüğünün hikâyesidir. Silgilioğlu Halil adındaki ev sahibi artık sorunlarıyla baş edemediği yıkık evi emekli Binbaşı Ali Köse'ye kiralar. Ali Köse oğluyla beraber evi imrenilecek bir yuvaya dönüştürür. Bunu gören çarşı esnafı ev sahibinin paragözlüğü ile alay etmek için onu kandırır ve evi çok ucuza verdiğini söylerler. Ev sahibi Silgilioğlu binbaşıya ya evden çıkın ya da kirayı artırdım der. Yeni kirayı emekli aile ödeyemez, evden çıkmaya karar verirler. Evden çıkarken de “Görenler, ‘burada adamlar oturmuşlar’” (Esendal, 2016: 172) desinler ilkesiyle yaptıkları onarımlara zarar vermedikleri gibi evin pencerelerine kadar silip öyle terk ederler. Yeni gelen kiracı kısa sürede evi mahveder, kirayı ödemez. Silgilioğlu bu kez de esnaftan çok yanlış iş yaptın evi binbaşından almayacaktın derler. Tüm bu sıkıntılarla baş edemeyen Silgilioğlu, binbaşıya giderek evi satın alması için yalvarır. Bu kez de esnaftan evi satarak yanlış etmişsin demek isteyenler olur. Fakat Silgilioğlu “*Ev, ona yakıştı. (...) Senin, benim gibilerin elinde kalıp da yurtluk olacağına, onun elinde ko, şenlik olsun.*” (Esendal, 2016: 177) diyerek hepsini susturur.

Hikâyede erdemli kişi Binbaşı Ali Köse maddi ve manevi zarara uğramasına rağmen karşısındaki kişinin canına ve malına zarar vermez. Hikâyede bir kişinin erdemli olması durumunda kaybetse dahi kazançta olduğuna dair bir vurgu vardır. Hikâyede hümanist bir bakış hâkimdir, binbaşmayı zarara uğraticı Silgilioğlu karakteri dönülmez bir zararın içerisine düşürülmez.

Keleş hikâyesinde çevresindeki insanlara iftira atarak, canına ve namusuna göz dikerek onursuz hayat yaşayan bir insanın hayatı anlatılır. Keleş fakir, dürüst bir at arabacısıdır. Bir gün arabasına binen Kâftarlı Hacı Hüseyin çok hastalandığını, ölmek üzere olduğunu Keleş'e söyler. Keleş ise insanların haklarını gasp edip, canlarını, eşlerini, evlerini dahi türlü hilelerle sahip olan bu kişiye “*Korkma, senin canın kolay çıkmaz, ettiklerin çoktur!*” (Esendal, 2018: 94) der. Bir gün Hacı Hüseyin'in de yaptıklarının

karşılığını bulacağına inanan Keleş, yol boyunca bu adamın kötülüklerini yüzüne söyler. Yaptıkları yolculuktan birkaç ay sonra Hacı Hüseyin, atla değirmene giderken vurularak öldürülür. Kimin öldürdüğü ise bulunamaz.

Erdemli olma değeri, hayatı onursuzca yaşamış bir şahıs üzerinden işlenir. Esenal bu hikâyede kişinin kötülüğü, onursuzluğu karşısında onu cezalandırmıştır. Otoriter ahlak anlayışında değerlendirebileceğimiz bu yaklaşımla Hacı Hüseyin belirlenemeyen bir düşman kurşunu ile öldürülür.

F. Celal Göktulga'nın *Bir Enişte* hikâyesinde iyilik adı altında gösterilip insanlardan kendi çıkarları doğrultusunda faydalanmak isteyen kişiler eleştirilir. Hikâye, İstanbul'da oturan varlıklı denilebilecek bir ailenin uzaktan olduğu anlaşılan bir akrabaları tarafından büyük bir heyecanla aranması üzerine gelişen olaylar yer alır. Bu arama için uzak akraba enişte, gazetelere ilan verir, büyük doktorlara hatta polise kadar haberler gönderir. Uzak akraba enişte, aileyi bulduktan sonra da mektup, hediye ve telgraflarla aileyi bunaltır. Aile bu ilgiye şaşırır ama kendilerinin akrabalığa gereken önemi vermemekle suçlarlar. Zamanla uzaktaki eniştenin mektuplarında istekler dile getirilmeye başlanır. İstekler çocuklarına isim koyma ricasıyla başlayıp sünnet hediyesi olarak para istemekle devam eder. En son uzak akraba enişte, kızını ailenin yanına gönderdiği telgrafi gönderir. Aile bir yıl kıza bakar fakat daha fazla dayanamaz ve evin erkeği, uzak akrabaya sert bir mektup yazar. Cevap olarak gelen mektupta uzak akraba eniştenin asıl niyeti apaçık ortaya çıkar; "*Nankör ve nahüda insanlar... Ne hısım, ne akraba, ne kan, ne karabet bilirsiniz. Servet ve saman içinde yüzersiniz.*" (Göktulga, 1943: 10) deyip ailenin tüm mal varlığını ortaya döker. "*Şimdiye kadar ben fakire, bu hakir enişteye ne yardımınız oldu?*" (Göktulga, 1943: 11) diyerek de aileden hesap sorar.

Hikâyede asıl amaçları kendi çıkarları için fayda sağlamak olmasına karşın insanların iyi duygularını suiistimal eden kişilerin onursuzca tavırları eleştirilir. Hikâyenin sonunda aile büyüğünün; "*geçme namert köprüsünden ko aparsın su seni...*" (Göktulga, 1943: 11) sözleriyle insanların bu gibi durumlarda ne kadar zor durumda bırakıldıkları anlaşılır.

Kına Gecesi hikâyesinde bir düğün evine gelen misafirlerin basit meseleler yüzünden ortamda kavga çıkarması ve kavgayı eğitilmiş bir hukukçu olan avukatın ilerletmesi

üzerine; kişide mesleki etiketlerin değil erdemin önemli olduğu vurgusunu ön plana çıkarılır.

Sadri Ertem'in *Serseriliğin Hududunda* hikâyesinde Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin erdemli şahsiyetine vurgu yapılır. Eşek üzerinde ilim için İstanbul'a doğru yol alan İbrahim Hakkı ile parasal kaygılarla hacca giden tombul yüzlü bir zengin bir handan geçerken karşılaşırlar. Zengin adam akıllı önemsemeyip şekilce dindar gözükmeye çalışan bir karakterken İbrahim Hakkı, akıllı insanlık için en önemli ölçüt görür. *"İnsanı küçük gören gerçekten küçük olandır. Her insanda bir Aristo vardır. Her insanın bütün varlığın ışığı olan aklın, zekânın ta kendisidir. Güneşi zerrelerinden ayırmak nasıl mümkün değilse, insanı da kül olan akıldan öylece ayırmağa imkân yoktur."* (Ertem, 2014: 630). Yolundan geçtikleri hancı fazlaca ısrar ederek kendilerine ikramlarda bulunmak ister. Öyle ki İbrahim Hakkı Hazretlerini zorla indirirler. Hancı bu kişileri uğurlarken İbrahim Hakkının kendilerine verdiği altını kabul etmezler. Yolda İbrahim Hakkı hazretleri bu olayı düşündükçe kabul edemez ve heybesinde duran kitabını yakmaya karar verir. Çünkü bir kapıda zevkle yemek yiyip içmeyi ilmine yakıştıramaz. Biraz yol gittiklerinde onları konuk eden hancılar birer eşkıya olarak önlerine çıkar ve onları soymak ister. İbrahim Hakkı Hazretleri ikramların karşılığını vereceği için buna sevinerek gider, zengin adam kaybedecekleri için dehşete düşer.

Hikâyede İbrahim Hakkı Hazretlerinin şekilci bir İslam düşünürü olmadığını, akla ve kalbe uygun olanı aradığı vurgusu yapılır. Ne para, ne rahat ne de can korkusu onu erdemli duruşundan vazgeçirmez.

Kenan Hulusi Koray'ın *Bir Bahsin Sonu* hikâyesi insanın erdemli kişi olmasındaki en önemli etkenin karakteri olduğu fikri üzerine kuruludur. Yaşlı bir hâkim, genç bir müddeiumumi, bir kaymakam, emekli bir felsefe öğretmeni ve bir hapisane müdürü ağır cezadan hüküm giyen tutukluların cezalarını çekip dışarı çıktıktan sonra yine ağır suç işleme eğiliminde olmalarının sebepleri üzerinde tartışırlar. Felsefe öğretmeni bunun sebebini cehalet olduğunu savunur ve bu görüşe karşı çıkan hâkimle bir bahse girerler. Felsefe öğretmeni ağır suçtan hüküm giyip cezası biten bir kişiyi eğiterek hayata kazandıracağını böylelikle de eğitimin insan hayatını yönlendiren en büyük güç olduğunu ispatlayacağını düşünür. Bunun için felsefe öğretmeni, ceza evinden ikinci kez çıkan Gerede'nin Hacıosmanlar köyünden Ahmet oğlu Ahmet'i seçer. Ahmet önce amcasını yaralayıp içeride yatmış sonrasında ise nişanlısını balta ile parça parça etmiş

bir gençtir. Felsefe öğretmeni Ahmet'i yedi yıl hapisteye üç yıl da kendi evinde eğitir. Bu on yılın sonunda Ahmet, felsefe öğretmenine artık kasabada çalışmak istediğini söyleyerek ayrılır. Fakat kasabada Ahmet'e eski bir hükümlü olduğu için kimse iş vermez. Ahmet bu süreçte kendi adına girilen bahsi öğrenip felsefe öğretmenin iş bulmasına engel olduğunu düşünür ve gidip öğretmeni baltayla öldürür. Ahmet bu cinayetin ardından kaçsa da dağda jandarmayla girdiği çatışmada ölür.

Hikâyede insanın erdemli bir yaşantı sergileyebilmesi için karakter, eğitim ve çevrenin rolleri olduğu fikri ele alınır. Fakat bunlardan en baskın olanının insanın doğuştan getirdiği iç dinamikleri olduğu tezi savunulur. Hikâye geleneksel ahlak anlayışında olup kötü işler içinde olan kişinin cezalandırılması ile neticelenir.

Sait Faik Abasıyanık'ın *İhtiyar Talebe* hikâyesinde iki genç kadının sadece eğlenmek için bir erkek üzerinde oynadıkları oyun konu edilir. Sırp veya Hırvat asıllı olan Pavel Stefanoviç adındaki yaşlı adam, gençliğinde Birinci Dünya Savaşı'nda çarpışmış bir subaydır. Yaşlanınca Fransa'da bir okulda öğrenciliğe başlar. Bu nedenle de anlatıcı onu ihtiyar talebe diye tanıtır. İhtiyar talebe bir kadını beğenir, onunla evlenmek ister. Fakat kadın her kritik kararda çirkin, sonrasında ise güzel bir kadın görünür. İhtiyar talebe bunun sebebini okuldan mezun olduğu gün öğrenir. Âşık olduğu kadın aslında iki kız kardeştir ve bu iki kız kardeş yaşlı adamla eğlenmek için böylesi bir oyun kurmuştur. Bunu öğrenen ihtiyar talebenin ruh dengesi bozulur, akıl hastanesine düşer. Hikâyede insanların kendi zevk ve eğlenceleri için başkalarının hayatlarını birer oyuncak gibi kullanmaları erdemli bir davranış olarak algılanmaz. Yazar hümanist tavrını korur, fakat kadınların yaptığı davranışı masum bulmaz.

Mahpus hikâyesinde fakir bir gencin hayatın çeşitli zorluklarına karşı erdemli duruşu konu edilir. Seferberlik yıllarının insanları açlık ve güvenlik sıkıntılarıyla kavurduğu yıllarda Ahmet adında fakir bir genç, karşı köylerinde olan Ayşe adında güzel bir kıza âşıktır. Fakat Ayşe baba evinde gördüğü fakirlikten kurtulmak ve zengin birisi olan Mürteza ile evlenmek ister. Ahmet, Ayşe'yi bir gün kaçıtır. Ayşe'nin Mürteza'ya âşık olduğunu öğrenince de ona el sürmeden babasının evine geri bırakır. Fakat ne Mürteza ne de kızın babası namusu kirlendiğini düşünerek Ayşe'ye sahip çıkmaz. Ayşe kötü yola düşer. Ayşe'nin ilk müşterisi ise Mürteza olur. Tüm bunları öğrenen Ahmet, Mürteza ve babasını vurur. Mürteza ölmez, Ahmet yıllarca hapis yatar.

Hikâyede insanın hangi koşul altında olursa olsun erdemli duruşunu koruması gerektiği yüceltilir. Ahmet çok sevmesine rağmen Ayşe'nin gönlündeki aşka saygı duyup babasının evine tertemiz bırakır. Ayşe'nin kirlendiği düşüncesiyle onu reddeden Mürteza ise onu kötü yola düştüğünde ilk müşteri olmak için fırsat kollar. Yoksulla zenginin bir erdem kıyası içine konulduğu hikâye geleneksel ahlak ilkelerinden izler taşır.

Umran Nazif Yiğiter'in *Kapı Yoldaşı* hikâyesinde köylü bir gencin para kazanmak için çekildiği ahlaksız bir yaşamı terk edip az kazançla hamallık yapmayı tercih etmesi konu edilir. Osman yaşadığı köyden İstanbul'daki arkadaşı Ali'nin yanına gelir. Ali onu çalıştığı büyük bir çiftlikte işe başlatır. Fakat Osman çiftlikte hanımın kendisinden cinsel olarak faydalanmak için getirttiğini anlayınca bu ahlaksızlığa dayanamaz ve oradan kaçır. Ali ve diğer konak çalışanları Osman'ın arkasından “*Var mı ona ırgatlık çalışsın... Rahat öylelerine batar ağam... Batar...*” (Yiğiter, 1941: 69) diyerek alay ederler. Hikâyede para kazanmak uğruna ahlaki değerleri görmezlikten gelen kalabalığa karşılık köylü bir genç olan Osman, onurlu bir duruş sergiler. Çiftlikteki konakta ahlaksız bir yaşamın ortasında kalmaktansa çok daha az paraya namusuyla hamallık yaparak geçinmeyi tercih eder.

Dönemin hikâyelerinde insanların para, meslek, makam ölçütleriyle değil karakter yapılarıyla doğru ve düzgün insan olmayı sürdürebilecekleri vurgulanır. Hikâyelerde erdemli karakterler büyük paralar kazanamaz, istedikleri kadına ulaşamaz ya da ellerindeki varlık haksızlıkla alınır. Fakat bu durumda dahi bu kişiler erdemli duruşlarından taviz vermezler. Hikâyelerde yalan, çıkarıcılık, dolandırma ve para kazanma uğruna temel ahlaki değerlerden vazgeçen kişiler büyük bir değer kaybına uğratılırken erdemli karakterler yüceltilir.

3.4.2. Sanata Değer Vermek

Sanat, bireylerin düşünceleriyle ve duyguları arasında yakınlık kurarak ruhları birbirine bağlayan, insanı yücelten evrensel ve yüce bir kavramdır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan estetik ihtiyacı sanat ile karşılanır. Birey daha bebeklik döneminden itibaren iki aynı işlevdeki oyuncaktan birisini estetik duygularının yönlendirmesi ile seçer. Bu yönlendirmeyi sağlayan o varlığa dokunan sanat elidir.

Hayatımızda seçtiklerimiz, bizi hoşnut eden, duygulandıran, düşündüren her varlık sanat elinin ürünleri olarak karşımıza çıkar. Bu bazen bir resim, bazen bir heykel, bazen bir şiir ya da romandır. Şüphesiz bu liste uzayıp gider. Bireyin hayatında büyük bir yer kaplamasına rağmen sanata verilen değer bağlamında yüzyıllardır şikâyet dile getirilir. Sanatın ve sanatçının değer görmediği şikâyetidir bu. Dönemin hikâyelerinde de sanat değeri hem sanatın bütünleştirici üstünlüğü hem de sanatın ve sanatçının hak ettiği değeri görmediği tarzında yaklaşımlarla ele alındığı görülür.

Sadri Ertem'in *Eser* hikâyesinde doğal hayatın insanının erdemli olduğu, sanatçı ruhlu insanların parasal çıkarlar peşinde olmadığı fakat toplum tarafından da asıl değerlerinin gölgelendiği eleştirileri yer alır. İlgili hikâyeye aile kurumuyla ilgili değerler başlığı altında daha detaylı değinildi.

Kenan Hulusi Koray'ın *Yat Borusu* hikâyesinde asker ocağına farklı kültürlerden gelen kişilerin konuşmalarından ziyade söyledikleri türkülerle anlaşmaları sanatın büyüğü diline dayandırılır. Hikâyede bölük karargâhında askerler uykudan hemen önceki temizlik zamanındadırlar. “*Dil bilmeyen, fakat tertemiz Pötürgeliler!*” (Koray, 1944: 24) bu süre içinde söyledikleri şarkılar ile anlaşır ve doğadan gelen börtü böceklerinin de eşlik ettiği bu şarkı nağmeleri tüm karargahı huzurla sarar.

Hikâye anlatıcısının komutan olduğu anlaşılan kişi, konuşmalarını anlamadıkları bu askerlerin söyledikleri şarkılar ile her şeyi anlattıklarını belirtir. Hikâyede sanatın evrensel yönünün insanları aynı duygu ve düşünce atmosferinde hissetmesini sağladığı vurgulanır. Olayın keskin disiplin kurallarının geçerli olduğu asker ocağında meydana gelmiş olması sanatın tesir gücünü kanıtlar niteliktedir.

Sabahattin Ali'nin *Kurtarılamayan Şaheser*, *Viyolonsel* hikâyelerinde sanatın bir seçenek olamayacağı vurgusu romantik bir bakışla ele alınır. *Beyaz Gemi*'de sanatın ve sanatçının kıymetinin bilinmediği vurgusu vardır.

Kurtarılamayan Şaheser'de mağrur sevgili için büyük emeklerle şiir yazan genç şair her seferinde genç kızdan yazdıklarının iyi olduğunu fakat kendisinden daha iyi yazarlar olduğu için genç kızın aşkını hak etmediğini duyar. Büyük çabalarla yetkin bir eserle genç kızın karşısına çıktığında ise artık hayatın anlamına varmış bir bilge olan şair, genç kıza karşı eski duygularını kaybetmiştir. Çünkü şair, hayatın çok daha önemli dertlerinin olduğunu bu dönemde anlar: “*Aptalların tahakkümüne, günahsızların cezalanmasına; faziletin susmasına ve ihtirasların gürültüsüne, hikmet ehlinin tahrik*

edildiğine ve nadanların alkışlandığına şahit oldu.” (Ali, 2018a:29). Genç kız eseri kıskanır, ateşe atar ve ateşin önünde durur. Genç şair eseri kurtarabilmek için genç kızı boğarak öldürür, eseri ise kurtaramaz. Hikâyenin başında âşık olduğu kişiye ulaşma aracı olan sanat, hikâyenin sonunda asıl amaca dönüşür. Böylelikle sanatın hayatın bir bileşeni olduğu, seçenek olamayacak kadar önemli olduğu idealize edilmiş bir bakış açısıyla ele alınır.

Viyolonsel hikâyesinde iyi bir viyolonsel sanatçısı olan genç bir kadın, âşık olduğu adamın *“Ey narin vücudunun, ipek saçlarının, donuk pembe dudaklarının değil, bütün ihtiras ve iptilalarının da bana ait olmasını istediğim sevgilim, artık viyolonseli bırak, yalnız beni dinle, yalnız benim kalbimin tellerinde nağmeler bulmaya çalış.”* (Ali, 2018a:45) isteği ile viyolonsel çalmayı bırakır. İki sevgili evlenip deniz yolculuğuna çıkarlar. Denizde geçirdikleri kaza sonrası ıssız bir adada bir kabileye sığınır. Fakat kadının yaraları iyileşmez ve bir müddet sonra ölür. Bu süreçte genç kadın, sevgilisine viyolonseli öğretir ve öldüğünde mezarı başında çalmasını ister. Genç adam tüm pişmanlık duygularıyla her gün genç kadının mezarı başında viyolonsel çalar. Hikâyede sanatın bir seçenek değil, hayatın bir bileşeni olduğu vurgusu romantik bir üslupla ele alınır.

Beyaz Bir Gemi’de ressam bir akademi profesörünün üzerinden sanata ve sanatçıya kıymet verilmeyişi konu edilir. Hikâyede akademide profesör olduğu söylenen Ressam Tevfik Aravurgun *“İstediğin kadar güzel bir resim yap... Anlayan, kıymetini bilen olmadıktan sonra...”* (Ali, 2016:19) düşünceleri içinde eline bir miktar para geçür ümidiyle sahilde lüks bir yat bekler. Ressam Tevfik Aravurgun, İstanbul sahilinde elinde tuvali ile demirlemiş lüks bir yatın resmini yapıp yata gider. Yatın İngiliz bir kişiye ait olduğunu öğrenir ve büyük bir saygı görerek iyi bir parayla yattan ayrılır. Bunu duyan diğer ressam da ellerine tuvalerini alarak sahilde günlerce ihtişamlı bir yat beklerler fakat 2. Dünya Savaşı’nın patlak verdiği yıllar olması sebebiyle tek bir yat bile geçmez. Sahilde bekleyen ressamlar bir gün yat gördüklerini düşünerek heyecana kapılıp aceleyle resmini çizerler ve birbirleriyle yarış içinde bu yata ulaşırlar. Gemiye ulaştıklarında laz bir gemici, öfkeyle geminin bir can kurtarma gemisi olduğunu söyleyerek ressamları kovar.

Hikâyede ressam olan kişi elindeki resimle lüks yata gittiğinde öğle yemeği davetini *“kaç günden beri doğru dürüst bir yemek yemediğini hesaplamaya çalışarak”* (Ali,

2016:21) sevinçle kabul eder. Hikâyede akademide profesör olan bir kişinin dahi tam anlamıyla karnının doymuyor oluşu ile sanatçı kişilerin ne kadar zor şartlar altında yaşadıklarını gösterir. Hikâyede sanatın ve sanatçının kıymetinin olmadığı eleştirisi yapılır. Mizahi bir üslupla ele alınan hikâyede ahlaki anlayış olarak ahlaki problem betimlenmiştir.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Gramofon ve Yazı Makinesi* hikâyesinde müzik, şiir, sanat gibi alanlarda başarılı örneklerden ziyade para getirecek, zenginlik sağlayacak ürünler üzerinde durulması eleştirilir. “*Arkadaşımın şiirlerini kitap halinde çıkarmasına imkân yoktu. Onları basacak hiçbir tabi (yayımcı) Babîâli Caddesi'nde yaşayamazdı. Olmazdı böyle şey. Şiirden anlayan tabi olur muydu hiç?*” (Abasıyanık, 2018e:71). Sanatla, şiirle uğraşan bir grup arkadaş hoşlarına giden bir kız için fakirlikleri nedeniyle hayaller dahi kurmamaları gerektiğini düşünürler. “*Cıgaralarımızı tütürür, güzel saçlarının altındaki, kim bilir hangi zengin çocuklarının koynuna sokacakları ışıklı kafalarını isyankâr bir üzüntüyle seyrederdik.*” (Abasıyanık, 2018e:71). Anlatıcı tüm bu sıkıntılara rağmen sanatı sever ve sesi kaydettiği için gramofonu, yazıyı kaydettiği için yazı makinesini çağın en güzel araçları olarak görür. Sanatçı kimliklerin asıl değerini görmemesi eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır. Karşıt değer toplumun paraya değer vermesidir fakat bunun için yazar herhangi bir kişiyi suçlamaz.

İlhan Tarus'un *Miro* hikâyesinde yeryüzünde büyük topraklar kazananlar, krallar, zorbalara değil sanatla uğraşan kişilerin kalıcı olduğu fikri konu edilir. Anlatıcı yakın bir arkadaşına “*Şiir yaz, şiir! Şiir, insanı işgal eden işlerin en asili, ömrü uzatan tılsımların en dayanıklısı, bütün çekici, göz alıcı esir edici zaferlerin en manalısidir.*” (Tarus, 1950:58) diyerek şiir yazmasını ısrarla tembih eder. Tarihte en iyi hükümdar da en zalim kişi de ne kadar büyük olurlarsa olsun ölümleriyle silinmişlerdir. Şair, sanatçı ise öldükten sonra yüz yıllar da geçse yazdıklarıyla yaşar. Ahlaki değer olumlu bir örnek üzerinden betimlenerek ele alınır.

Dönemin hikâyelerinde sanatın ve sanatçı kişilerin toplum tarafından kıymetinin bilinmemesi eleştirilir. Ertem, Sabahattin Ali, Sait Faik sanatçı kimliklerin parasal sıkıntılar yaşamalarından yola çıkarak sosyal hayatta ikinci plana atıldıklarını ele alır. Yine dönemin hikâyelerinde sanatın üstünlüklerinin ele alındığı görülür. Koray, asker ocağında türkülerle herkesi birbirine dost eden sesi konu ederek sanatın insanları

kuşatıcı dilini vurgular. Sabahattin Ali romantik bir tutumla sanatın hayattaki bir seçenek değil, asıl amaç olduğunu ele alır. Tarus, sanatçı kimliğin üstünlüğüne vurgu yaparak; yeryüzüne kılıç gücüyle gelmiş en güçlü hükümdarın da en büyük zorbanın da silindiğini fakat sadece sanatçının kalem gücüyle yüzyıllarca yaşayabildiğini vurgular.

3.4.3. İnsan Sevgisi Değeri

İnsan sevgisi topluma huzur, eşitlik ve kardeşliği getiren birleştirici bir unsurdur. Birey sevgi duygusunu doğuştan taşımasına rağmen algılarla, öğretilerle, kabullerle bir başkasını küçük görme, farkından dolayı kabul etmeme gibi olumsuz yönelimler içine girer. Edebiyat tarihinde insan sevgisi, incelediğimiz dönemde özel bir yeri vardır. Zira en başta Sait Faik denildiğinde akla gelen insan sevgisi değeri olaylardan ve zamandan sıyrılarak incelediğimiz dönemde kendisine önemli bir yer bulmuştur.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Ölüm Cezası* hikâyesinde, idam cezasının gelişmemiş toplumlarda vahşice yöntemlerle uygulandığı fakat modern çağda da kanun koyucuların öldürme cezasında etkili bir çözüme gidemedikleri üzerinden insana verilen değer vurgulanır. Hikâyede İhtiyar Dost'un bir gazete haberinden yola çıkarak idam cezası üzerine idam cezasının şeklinin nasıl olursa olsun insani olmadığını savunur. Fakat öte yandan toplumun huzurunu korumak için ne yapılması gerekir sorununa da bir çözüm bulamaz. İdam cezası verilen kişilerin kendilerine değil asıl büyük cezanın yakın ailesine acı çektirerek verildiğini söyler.

Hikâyede kanun koyucuların, adalet dağıtıcıların bir işin her boyutunu düşünmesi gerektiği vurgusu vardır. İdam cezası alacak kadar suçlu bir insanın bile insani haklarının korunması gerektiği görüşü öne sürülür. Hikâyedeki ahlaki değer ağır suçlu bir insanın da insan oluşuna duyulan saygı ve sevgidir. Bu nedenle hikâyede, Kohlberg'in evrensel ahlaki ilkeler olarak tanımladığı; doğru ve yanlışın, sosyal düzenin yasa ve kurallarıyla değil, kişinin kendi vicdanıyla ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle değerlendirdiği ahlak yönelimini görürüz. Hikâyede bir kural koymaktan ziyade durumun çoklu boyutlarının analizi yapılmıştır.

Ayni Tata hikâyesi, yazarın yaşlılığında İzmir'e ait hatıralarından bir hikâyedir. Ayni Tata olarak çağrılan fakat ne ismi hakkında ne de geçmişi hakkında hiçbir şey bilinmeyen kişi, kimilerine göre meczup, kimilerine göre dilenci, kimilerine göre de

farklı bir varlıktır. Ayni Tata kimseye el açıp para istemez fakat boynunda taşıdığı kutuya atılan yardım paralarını da geri çevirmez. Kıyafetleri ve kendi sanılanın aksine her daim temizdir. Ayni Tata fiziksel anlamda da gösterişli bir insandır. Bu nedenle *“her yerde olduğu gibi İzmir’de de halkın on parmağında on kara vardı”* (Uşaklıgil, 2005: 169) ve hiç kimseye bir iletişimi olmamasına rağmen onun dahi üzerinden dedikodu çıkarmaya çalışanlar olur.

Ayni Tata’yı en çok zorlayanlar ise onu kovalayan küçük çocuklardır. Bir gün bu çocuklar onu yine kovalar ve içlerinden bir yaramaz içinde her şeyini taşıdığı kutusunu çekip kopartır. Bu olaydan sonra Ayni Tata’nın elbiseleri bir ağaçta asılı bulunur ama kendisi bulunamaz. O günlerde İzmir’de olan bir deprem, Ayni Tata’nın intikamı olarak yorumlanır. Bu depremde hiç kimseye bir şey olmaz. Sadece onun boynundan kutusunu koparan çocuğun evi yıkılır ve o çocuğun kolu kırıp çolak kalır.

Hikâyede düşkün bir durumdaki insanın hayatı ele alınmıştır. Bu kişinin hangi milletten olduğu dahi bilinmemektedir fakat buna rağmen onun güzel özellikleri ön plana çıkarılır ve kendisinin zararsız bir insan olması nedeniyle anlaşılamayan bir güçle korunduğu mesajı verilir. Kültürümüzde ve İslam dininde akıl ya da beden olarak zor durumda olan birisine saygı gösterilmesi, alay edilmemesi gerektiği konusunda güçlü bir değer vurgusu vardır. Yazar bu değeri, geçmişte yaşadığı bir örnekten alarak işlemiş, aciz ve masum kişilere sıkıntı oluşturacak bir davranıştan ötürü insanları üstü kapalı uyarmıştır. Ahlaki anlamda hikâye, geleneksel ders verme metodu ile ele alındığı görülür.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Asansör* hikâyesinde küçüklüğünden beri hizmetçilik yapan bir kadının sonraki hayatında evlenmesine rağmen insanca bir hayatı hiç yaşayamadan dünyadan ayrılması ele alınır. Dilpesent, küçük yaşından beri zengin Mansur Paşa konağında hizmetçilik yapar. Yaşı ilerleyince en ağır işlerde tüm gücü kullanılır, evin tüm kirli pis işleri ona yaptırılır. Dilpesent’in iyice yaşı geçip eskisi gibi kendisinden verim alınamayınca kölelikten azat edilip taliplisi çıkarsa evlendirilmeye karar verilir. Zaman içinde annesi yatalak, kendisi alkolik bir taliplisi çıkar. Evlendiğinde alkolik koca kendisinin yüzüne bakmaktan tiksindiğini, annesine bakıcı olarak aldığını söyler. Dilpesent’i yoklukla bıraktığı gibi sık sık döver. Dilpesent bu evliliğinden kaçarak eski konaktaki sahiplerine sığınır. Ama artık bir küçük kızı da vardır. Yaşlı ve çocuklu olduğu için zamanla konakta göze batır ve yine evlendirilir. Bu sefer ki eşi sözde dinini iyi yaşamak için Dilpesent’e az ye, az konuş, eşinin emrinden

dışarı çıkma öğütleri veren birisidir. Ama kendisi hayatın tüm nimetlerinden sonuna kadar faydalanan bir insandır. Bir gün eski sahipleri Dilpesent'i ziyaret eder, ona acır, dışarıda gezdirmek için evden çıkarırlar. Dışarıda onları gören bir komşu durumu kocasına abartarak ve yanlış bir iş yapmış gibi anlatır. Adam eve gelip Dilpesent'i döver, boşar ve dışarıya atar. Dilpesent kızını da alarak yine sahiplerinin evine sığınır. Kısa süre sonra çektiği sıkıntıların ağırlığını kaldıramayarak vefat eder. Küçük kızı zengin malikânede Dilpesent'in kaldığı yerden hayatını feda etmeye devam eder. *"Küçük Saadet'i ayak ovmaya, kulunç kırmaya, etek öpmeye, divan durmaya alıştırdılar. Zayıfların hayatı ancak kuvvetlilere yaltaklanmakla kabil olabileceği iğrenç yasayı çocuk o yaşta öğrendi."* (Gürpınar, 2016b: 85).

Hikâyede yoksul, aciz insanların varlıklı, güçlü insanlar tarafından bir eşya gibi kullanılması eleştirilir. Gürpınar, insana karşı sürekli kötümser tutumuna karşı güçsüz, aciz olanların zor durumlarını detaylı bir gözlemle dikkate sunar. Bir kişinin acizliği ortada olduğunda hikâyede olduğu üzere her kesimden insan onun acizliğinden kendisine bir pay çıkararak faydalanmak ister. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınmış ve konuyla ilgili toplumsal farkındalığın artırılması hedeflenmiştir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Haşmet Gülkokan* hikâyesinde ülkenin ortalama vatandaşlarından bir insanın portresi çizilmiştir. Haşmet Gülkokan bir kalemde memurdur. Aldığı maaş ile her zaman hesap yaparak geçinir. Fakat esnaftan komşusuna kadar herkese yüzü güler, sohbet eder. Hoşuna gitmeyen şeyleri dahi olumlu şekilde eleştirir.

Hikâyede evine, eşine, çocuklarına bağlı, ailesinin rızkı peşinde koşan güler yüzlü bu insan tipi ile Anadolu insanının genel bir modellemesi yapılır. İnsanlara yardım etmek, güler yüzle davranmak, yaşamda yararlı bir insan olmak için çırpınan bu kişi karşısından göreceği *"bir güler yüz, bir iki tatlı söz"* (Esendal, 2018: 92) den başka bir beklentisi yoktur. Bu modelleme ile yazarın yurt insanına karşı olan sevgisini görürüz.

Celile hikâyesinde karakter olarak çok sert duruşlu olan bir hastabakıcının aslında hayatta yaşadığı sevgisizlik nedeniyle böyle davrandığı vurgulanır. Hikâyede anlatıcı hastanede tedavi görmek için kalmaktadır. Fakat hastane o kadar bakımsızdır ki hasta yatakları başta olmak üzere her yer tahtakurusuyla kaplıdır. Anlatıcı, hastabakıcı Celile'den tahtakuruları için bir çözüm ister fakat sert cevaplar alarak reddedilir. Anlatıcı, hastane yönetimine başvurur ve öncelikle tahtakurularını devamında da

hastane yemekhanesini elden geçirir. Anlatıcı, taburcu olduğunda arkasında tertemiz bir hastane bırakır. Bu süreçte onun samimiyetine inanan Celile, hayatını kendisine açar. Celile küçük yaşta öksüz kalmış ve tam anlamıyla bir sevgi ile büyümemiştir. Bu nedenle de insanlara ve hayata karşı tepkilidir. Anlatıcı ile taburcu olduktan sonra da mektuplaşır. Celile hayata eskisinden daha olumlu bakar.

Sevgi insanı var eden, şekillendiren bir güçtür. İnsanın sevgi ile değişebileceğini vurgulayan bir hikâyedir. İnsan çevresinde sevgi ve emeği ile değer kazanan ve etrafına değer kazandıran yönü ile kıymetlidir. Ahlak anlayışı olarak hümanist ahlak anlayışında bir hikâyedir.

Halikarnas Balıkcısı'nın *Hakikatin Direkleri* hikâyesinde bir din görevlisinin dinin temel kurallarına öncelik vermesine karşın insan olmanın temel değer olduğu vurgusu ele alınır. Altmış yaşlarındaki Hoca Tevfik Efendi, dürüst, namuslu bir din görevlisidir. Tevfik Efendi görevi gereği bir alevi köyü olan Tahtacı köyüne gider. Köye vardığında çok güzel, genç ve hamile bir kadın görür. Kadının eşinin olmadığını öğrenince sinirlenir ve köylüye “*dinin beş direğinden*” (H. B., 2014: 108) bahsettikten sonra bu genç kadınla da birisinin nikâhlanması gerektiğini söyleyip köyden ayrılır. Güzel kadının adı Kara Fadik'tir. Kara Fadik kimsesizdir. Bir gün kıyıya vuran bir adamı iyileştirmiş ve gönül ilişkisi yaşayarak hamile kalmıştır. Kara Fadik çocuk doğunca Tevfik Efendi'ye gider ve isim koymasını ister. Tevfik Efendi birkaç ay önce kızmasına rağmen bebeğin tatlılığına dayanamaz ve onu sever. Annesi Kara Fadik, hocanın kucığında zıplayan bebeği görünce beş direği hatırlar. Çocuğu her havaya fırlattığında Kara Fadik; “*İşte bir direk! İşte iki! Al sana üç! Beş! Bin! Bir milyon... Bir milyar*” (H. B., 2014: 111) der.

Hikâyede yeryüzünde bir arada huzur içinde yaşayabilmek için temel direğin/kuralın insan sevgisi olduğu fikri yer alır. İnsan sevgisinin tüm kuralların üzerinde bir değer olduğu vurgulanır.

Yol Ver Deniz! Bir Ana Taşıyoruz! hikâyesinde insanı yaşatmak için insanların kendi hayatlarını tehlikeye atması konu edilir. Fatma beş altı gün boyunca doğum sancısıyla kıvranan genç bir anne adayıdır. Bulundukları yerin kırsal bir yerleşim yeri olması nedeniyle doktor acilen kadının Rodos'a götürülmesi gerektiğini söyler. Fakat hava “*yetmiş yaşındaki ihtiyarların bile bir eşini daha hatırlamadıkları, koca bir fırtına*

yüzyıllar görmüş ulu ağaçları saman çöpü gibi yere çarpıyor, çiğniyor, denizlere dumanlarını” (H.B.,2014: 190) attıracak kadar kötüdür.

Denizcilere gidip Rodos’a gidilmesi gerektiği söylendiğinde hiç kimse bunu kabul etmez. Fakat bir kadının doğumu nedeniyle zor durumda olduğu, hem annenin hem bebeğin öleceğini duyunca bütün denizciler gitmek için yola koyulur ve gidecekler kura çekilerek belirlenir. Yola çıkılır. Denizciler, denizde büyük bir zorluk içinde olmalarına karşın anneye iyi sesler gitsin diye neşeli olmaya çalışırlar. Fakat korkulan olur ve denizde fırtına *“bütün tayfayı işitilen ve sönen birer musiki notası gibi”* (H.B.,2014: 194) alıp götürür. Bir insanın acısını dindirmek için çıkılan yolda tüm tayfa kaybolur fakat yeni bir umudun sesi de işitmeye başlanır. Geminin alt katında olan Fatma’nın bebeği sağlıklı dünyaya gelir.

Hikâyede yazarın küçük insanın onurlu duruşuna dair hassasiyeti ön plana çıkar. Denizcilikle geçinen kırsal kesimin insanları kendi hayatlarına karşılık olacağını bilseler dahi bir anneyi acı, hüznü ve ölüm tehlikesi içinde bırakmak istemezler. Hikâyede insan hayatı yüceltilir, bir bebeğin ve annenin yaşatılma mücadelesinde denizciler ölürken onların izinden gidecek yeni bir umut olan bebek dünyaya gelir.

Sabahattin Ali’nin hikâyelerinde insan sevgisindeki genel yönelim hemen hemen tüm hikâyelerini kapsayacak kadar geniş bir değerdir. Korkmaz’ın da belirttiği üzere yazar, hikâyelerindeki karşıt gücü dahi tamamen kötü göstermez, ona ceza vermez (Korkmaz, 2016:107). Hikâyelerde toplumun özellikle dışladığı hayat kadınları, pavyon çalışanları, gezginci göstericiler ya da kadın alıp satanlar dahi içine düştükleri şartlar dolayısıyla istenmeyen yollara başvurmuşlardır. Bu da bize yazarın insan sevgisi değerini ne kadar özümlediğini gösterir. Hikâyelerdeki hayat kadınları toplumun ortalamasından daha insani özelliklerle donatılarak aslında insanların iç dünyaları ile değerlendirilmesi gerektiği fikri vurgulanır. *Mehtaplı Bir Gece, Çilli, Selam, Hanende Melek, Bir Mesleğin Başlangıcı, Yeni Dünya* hikâyelerinde toplumun hor gördüğü işleri yapan kişilerin bu işlere ekonomik ve sosyal güçlükler nedeni ile düştüğü, özlğinde ise iyi niyetli kişiler oldukları vurgulanır.

Bir Mesleğin Başlangıcı hikâyesinde mesleği parayla isteyenlere kadın bulan bir adamın bu işe başlangıcı konu edilir. Koca Recep adındaki adam, yaşını almış güçlü kuvvetli bir duruşu vardır. Bu kişi gençliğinde babadan kalma mirası yanlış arkadaş grubunun maharetiyle hovardalık yaparak tüketir. Genç adam parasız kalınca da

kendisine meslek olarak hovardalık günlerindeki deneyimlerine dayanarak istenilen kadınları bulup oynattırmasını seçer. Yazarın bu hikâyede hümanist bir tavırla yargılama, kötüleme yoluna gitmez. Hayatta yanlış işlerin yoluna düşmüş kişilerin bu hayatları çevresel, sosyal, ekonomik şartlar nedeniyle tercih ettikleri savunulur.

Sait Faik Abasıyanık'ın hikâyelerinin en temel değer vurgularından birisi şüphesiz insan sevgisidir. Öyle ki o eserlerinde ele aldığı karşıt gücü bile neredeyse mazur ve sevimli gösterir. Kişileri yargılamaz, onlara ceza vermez. **İpekli Mendil** hikâyesinde hırsızlık yapmak için gelen genç *“Hani böyle şey âdeti değildi ama gençlik işte! Birisi ondan ipekli mendil istemişti, hani canım anlarsın ya, âşıklısı, sevdalısı, komşu kızı işte! Para da yok ki gidip çarşıdan alsın.”* (Abasıyanık, 2018a: 40) ifadeleriyle tanıtılır. Bu ve buna benzeyen örneklerle yazarın insanın eylemleri, geçmişi, konumu ile değil varlık olarak insanın değeri ile ilgilendiği ve önemseydiği öne çıkar. Yazarın hikâyelerindeki “küçük insan” figürü gereği kenarda köşede kalmış, toplumun belki hakir gördüğü ya da hiç farkında olunmayan insanların üzerine projektör tutar. Yazar ahlaki bağlamda ise hümanist bir tavırla ahlaki değeri olumlu bir örnek üzerinde yansıtmayı seçer.

Ve Ölü hikâyesinde sokak ortasında ölen bir kimsesiz kişiden herkes kaçarken yazar, yaşlı bir kadının dilinden ölü için *“dedikleri kadar korkunç bir şey görmüyorum”* (Abasıyanık, 2018a: 31) der. Yaşlı kadın, *“Eğer her yerde hazır ve nazır birisi varsa o zaman korkunç dedi. Ben ona inanmıyorum. O benim elimden neler aldı. O hazır ve nazır. Sonra sustu. Gözü yaşardı. Bir meçhul balıkçı ölüştüne iki damla yaş döktü.”* (Abasıyanık, 2018a: 32) diyerek asıl ölümün hayattaki birisi için her an muhtemel bir ziyaretçi olmasını korkunç bulduğunu söyler. Buradan yola çıkarak yazar hiç tanımasa da ölümün bir insana uğramış olmasından dolayı üzüldüğünü gösterir. Hikâyede insan sevgisi değeri, yazarın hümanist ahlak anlayışı ile ele alındığını görürüz.

Şehri Unutan Adam hikâyesinde anlatıcı insanlarla karşılaşabilmek, onlara olan sevgisini gösterebilmek için kendisini sokaklara atar. Fakat her yaklaştığı kişiden, küçük, sevimli bir sokak çocuğundan bile bu ilgi nedeniyle azar işitir. Ama anlatıcı hayatın güzel yanının zaten insanlarla olan bu yakınlaşma olduğuna inandığı için akşam odasına bir sarhoş mutluluğu ile döner. *“Ardımdan birkaç kişi, “sarhoş, sarhoş” dediler. Sarhoştum. Hava, elektrikler, şehir beni sarhoş ediyordu. İnsanlar beni bir mıknaatı hızıyla kendilerine çekiyorlardı. Dünyayı ve şehri riyasız kucaklamak istiyordum.”* (Abasıyanık, 2018a: 67). Hikâyede insan sevgisi değeri, hümanist bir

tavırla ele alınır. Anlatıcı, insanlara karşı göstermiş olduğu yakınlığın karşılığında olumsuz tepkilerle karşılaşır. Fakat buna rağmen insanları yargılayıp karşıt güç olarak ilan etmez. Ahlaki değer betimlenerek ele alınır.

Robenson hikâyesinde yazarın evrensel insan sevgisi ile karşılaşırız. Hikâyede anlatıcı insanların birbirlerini bayraklarının rengi ve üzerine koydukları yıldız sayılarıyla ayırım yaptığını söyler. *“Bu yeşil, sarı, lacivert bayrak sizin bayrağınız. Komşu kabilenin bayrağı aynı renkte, aynı şekilde fakat üzerinde dokuz yıldız var.”* (Abasıyanık, 2018a: 101). Anlatıcı insanların bu ayırım nedeniyle birbirlerini boğazladıklarından hayrete düşer. *“Anlaşıldı, ben bayrakları değil, insanları seviyorum.”* (Abasıyanık, 2018a:102). Kendisinin bayrakları yani insanları bir taraf yapan unsurları değil insanları seven kişi olduğunu söyler.

Sarnıç hikâyesinde insan sevgisi değeri ele alınır. Anlatıcı *“Yine öyle zamanlar oldu ki, bir partiden insanlar, öteki taraftan olanları yağlı iplere geçirdiler. Her ikisine de acıdım. Vurulanla vurulduğum, ölenle öldüğüm günler oldu.”* (Abasıyanık, 2018b: 5) diyerek insanların bir hiç uğruna birbirlerini sırayla öldürmelerine üzülür. *“Bu dünya insan için kâfiydi. Bu dünyada insan en güzel, en büyük, en bahtiyar olacak mahlûktu. O halde, niçin sokakta çıplak çocuklar, aç gezenler, işsiz delikanlılar, titreşen köylüler, yalnız namazlarını ve torunlarını seven ihtiyarlar vardı?”* (Abasıyanık, 2018b: 6). İnsanın dünyaya güzel bir hayat yaşaması için gelmesine rağmen taraftarlıklarla düşman kesilip acı ve zorluklarla boğuşmak zorunda kalmasına yazar isyan eder.

Ormanda Uyku hikâyesinde yazarın insana karşı duyduğu sevgiden vücudu ve sinirleri gerilir. Yazar *“bütün insanları, çocukları, kuşları, yemişleri, sefilleri ve açları beyhude bir sevgiyle seviyor”* (Abasıyanık, 2018b:70) tüm bunları içinde yaşatmaya çalışmak istiyor. Fakat buna gücü yetmediğinden kaleme kâğıda sarılıyor.

Alt Kamara hikâyesinde yaşlı bir insan üzerinden insan sevgisi ele alınır. Hayatın, insanın her anının kıymetli olduğu, insanın anlaşılma, seilmeye her vaktinde ihtiyacı olduğu ele alınır.

Kınalıada’da Bir Ev hikâyesinde anlatıcı görmediği, tanımadığı halde insanları, doğayı sevdiğini belirtir. Anlatıcı vapur yolculuklarından kendisine arkadaş diye seçtiği genç bir kıızı sanki ailesini, evini, bahçesini tanıyormuş gibi anlatıp sevdiğini söyler. *“Böyle bahçeyi, evini, anasını tarif ederken gördüm sanmayın. Ben görmeden severim bahçeleri, insanları, evleri.”* (Abasıyanık, 2018e:57). Fakat aslında bu sevgi yazarın

evrensel insan sevgisinden ileri gelmektedir. Hikâyede ahlaki değer olumlu bir örnek üzerinden betimlenerek ele alınır.

Samim Kocagöz'ün *Minnoş'un Kahvesi* hikâyesi yazarın “Abasıyanık’a” ithafıyla başlar. Hikâyede küçük bir mahalle kahvesindeki küçük insan tiplerinin samimiyeti yer alır. Bir resim yarışmasına katılmak için fikir arayışında olan ressama mahalle sakinleri fikir verirler. Fakat bu fikirlerin hiç birinin oluru yoktur. Hikâyede küçük insan tiplerinin samimiyeti yer alır.

Kir Spiro ve **Vukuat** hikâyelerinde evrensel insan sevgisi konu edilir. **Kir Spiro'da** bir Yunan meyhanecide bir araya gelen farklı milletlerden insanlar geçmişin acı deneyimlerine rağmen herkesin insan olduğu gerçeği etrafında birbirleri ile dost olmaları ele alınır. **Vukuat 'ta** ise Çürük Emin adındaki genç balıkçı, denizde karaya yaklaşmakta olan mültecileri görür ve onların karaya ulaşmaları için jandarmayı oyalayıp yardım eder. Mülteciler karaya sandalları batarak ulaştıkları için ıslanmış ve üşümüşlerdir. Çürük Emin “*Bu gelenler de Allah'ın kulu işte...*” (Karagöz, 1946: 102) diyerek jandarma komutanı Salih ve çevredekilerin mültecilere yardımlarını sağlar. Hepsinin destekleriyle mülteciler sıcak bir yere alınır, yedirilip içirilir. Günümüzde hala büyük bir sorun olan mülteci krizinde milletimizin sağduyulu ve insana olan sevgisi nedeniyle kucak açıp bağrına bastığı karartılamayacak bir gerçektir. Hikâyede insanın her kim olursa olsun değerli olduğu anlayışı ile karşılaşırız. İnsan sevgisi değerinde ele aldığımız her iki hikâyede de olumlu örnek üzerinden ahlaki değer betimlenerek ele alındığını görürüz.

Oktay Akbal'ın incelediğimiz hikâyelerinde insan sevgisi değeri en çok ele aldığı değerdir. Sait Faik'in yakın bir takipçisi olan Akbal, hiç tanımadığı, “küçük insan” tiplerine karşı sevgisini sıklıkla dile getirir. Bu kişiler mahalle sakinleri, köprü üzerinden geçen insanlar, bir istasyonda kalabalığı oluşturan kişiler olarak sıralanabilir. Bu hikâyeler; ***Semt, Sahil Kahvesi, İstasyon, Yağmur Altında İnsanlar, Köprü Üstü, Meydan, Kibrit Alevi, Gölge Durak, Son Vapur, Mahmut Bey'in Gazetesi, Nuh'un Gemisi, Bulvardaki Durak*** hikâyeleridir. Bu hikâyelerde ortak payda yazarın hiç tanımadığı insanlara karşı dahi büyük bir sevgi duymasıdır. ***Semt*** hikâyesinde gördüğümüz her insana karşı olan sevgisi diğer hikâyelerde de aynı bakış açısıyla devam eder. Yazar tanımadığı kişileri bile tanıyormuş gibi sever. “*Orada da bekçi, kahveci, tütüncü, liseli kız, bekâr komşu, sarhoşlar vardır. Orada da bütün bu insanları*

sever, tanır, onlarla selamlaşırım. Orada da geçtiğim her sokağın evlerinden benim için çeşit çeşit yüzler uzanır, bana güler, oradaki semt de bana yabancı değildir, onları iyi tanırım.” (Akbal, 2019: 37). Hikâyelerde karşıt değerın bulunmaması, ahlaki değerin betimlenerek ele alınması bir diğerk ortak paydayı oluşturur.

Dönemin hikâyelerinde insan sevgisi değeri ile birçok yazarın hikâyelerinde karşılaşırız. Uşaklıgil idam cezası alacak kadar suçlu kişinin dahi insan olduğunu savunur. Gürpınar ise karamsar bakışını sürdürür sosyal ve ekonomik zayıflığı olan kişilerin insan gibi görölmemesi üzerinden insana değeri verilmemesini eleştirir. Dönemin yazarlarından Esendal, Sait Faik, Oktay Akbal, Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Ali, Samim Kocagöz ise hümanist bir bakışla hiç tanımadıkları, toplumun peşin hükümlerle kötü olarak etiketleyip dışarı ittiğı küçük insan tipleri üzerinden insan sevgisi değeri ele alırlar.

3.4.4. Çocuk Sevgisi

Çocuk kavramı sanayi devrimine kadar insanlık için özel bir ayırım göstermez. Sanayi devrimi ve devamında ailelerin refah düzeyinin artması, boş zamanlarının çoğalması, çocukların yaptıkları işlerin makineli araçlarla yapılabilmesi nedeniyle toplumlar çocuk kavramı üzerinde durmaya başlar. 20. Yüzyılda 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde erken yaşta reşit olma durumunu hariç tutarak 0 ile 18 yaş arasındaki her birey çocuk olarak tanımlanır (UNICEF). Bazı araştırmacılar ise Birleşmiş Milletler’in çocuk kavramı üzerine eğilmesini Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının sosyal etkisiyle kimsesiz, yoksul, sakat, evlilik dışı, vb. çocuk sayısındaki artışa bağlar (Akyüz, 2000). Sebep her ne olursa olsun Sanayi Devrimi itibariyle toplumlar çocuğun insanlığın geleceğı için önemli bir bileşen olduğu konusunda uyandığı ve daha iyiye ulaşması için birçok alanda çalışmalar yaptığı bilinmektedir.

TDK’nin Eğitim Terimleri Sözlüğü’nde çocuk; *“bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan”* (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Dünyada ve ülkemizde çocuk üzerine yapılan bilimsel tanımlar vardır. Bunlardan Akyüz; *“Çocuk masum, duyarlı, bağımlı ve gelişmekte olan bir insan varlığıdır; aynı zamanda da meraklı, canlı ve umut doludur.”* (Akyüz, 2012: 1) şeklinde tanımlarken, Yörükoğlu; *“Çocuk, gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, ‘reşit’ sayılmayan küçük yurttıştır.”* (Yörükoğlu, 2007: 13) olarak tanımlar. Postman ise çocuğun

sosyolojik boyutuna işaret ederek bebekliğin tersine çocukluğun, biyolojik bir kategori değil, sosyolojik bir tasarım olduğunu söyler (Postman, 1995: 8).

Ortaylı, Türk toplumunda çocuğun aileyi devam ettirecek temel unsur olduğunun kavrandığını ve hayatın onun etrafında oluşturulduğunu belirtir (Ortaylı, 2009: 115). Yavuzer, Türk tarihi araştırıldığında her dönemde çocuğa belirli bir değer verildiği ve çocuğun ailede bir saygınlığa sahip olduğunu vurgular (Yavuzer, 2014). Türk toplumunda çocuksuz ev hoş karşılanmadığı gibi genellikle çocuksuz evlilikler de yürümediği bilinir. Tarihi ve edebi kaynaklardan biri olan Manas Destanı'nda Yakup Han eşinin kısırlığından şu şekilde şikâyet eder: *"Bu Çırıçı'yı alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim..."* (Başar, 2009: 24). Dede Korkut hikâyelerinde Bayındır Han'ın tertiplemediği toyda *"Kimin ki oğlu, kızı yok kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnısından önüne getirin, yerse yesin yemezse kalsın gitsin; Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun; oğlu, kızı olmayanı ulu Tanrı hor görmüştür, biz de hor görürüz, belli bilsin"* (Gündüz, 2018: 17) ifadesi çocuğun Türk toplumda istendiğini, kız çocuğunun olması durumunda herhangi bir insanlık dışı girişimde bulunulmadığını kanıtlar. Bu verilerle çocuğun eski dönemlerden beri toplumda değerinin bilinmesi yönünde telkinler yapıldığı görülür.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Bir Başlangıcın Sonu* hikâyesinde, yazarın uzaktan gözlemlediği sekiz yaşlarındaki yoksul bir kız çocuğu için ümit ettiği gelecek planı ile yıllar sonra tesadüfen o küçük kızın büyüyüp hasta bakıcı olduğunu öğrenmesi yer alır. *"Galiba o zaman sekiz yaşlarındaydı; ama bu yaşa özgü şen gülümseyişlerden, çocukların yüzünü süsleyen neşe dalgalarından uzak, bütün yüzünde çatık, sanki bir kimse ile kavga etmiş de evden dargın çıkmış sanılan bir hali vardı."* (Uşaklıgil, 2017: 55). Küçük kızın kızgınlığı, yaşadıkları yoksul hayatadır. Yazar tramvay yolculuğunda hemen her gün gördüğü üzgün, zayıf, bakımsız, kıyafetleri yetersiz bu küçük kızın geleceği için güzel hayaller kurar. Yazar, küçük kızın büyüyünce mutlu bir evlilik yaptığını iki tane sevimli çocuğu olduğunu ve genç annenin çocuklarını parasal sıkıntılar olmadan severek mutluluğu yakaladığını düşler. Yazar, küçük kızın şimdi kızgın ve üzgün olan yüzünün o zaman güleceğini düşünüp biraz huzur duyar. Bu düşün, üzerinden yıllar geçer. Yazar, bir gün hastanede yatan bir dostunu ziyarete gider. Dostu, hasta bakıcıyı çağırır ve onu azarlayarak isteklerini söyler. Hasta bakıcı kız, tebessümle hastanın isteklerini ses çıkarmadan yerine getirir. Yazar, bu tebessümü tanır.

Bu yıllar önce tramvayda karşılaştığı yoksul küçük kızdır. Fakat belli ki onun için kurduğu güzel düşlerin hiç birisi gerçekleşmemiştir.

Hikâyede, fakirliğin küçük bir çocuğa, çocukluğunu yaşatmadığı için acıma duygusu ve buna bağlı merhamet değeri ön plandadır. Fakat hikâyede, yoksulluğu, çocuğun ailesindeki etkilerinden ziyade çocuk açısından ele aldığı için çocuk sevgisi değerinde ele aldık. Yazar çocuğun geleceğini düşleyerek çocuğun toplumun geleceği olduğu vurgusunu yapar. Bu nedenle, çocukların temel bakımlarına dikkat edilmesi, fiziksel ve ruhsal eksikliklerin tespit edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğine dikkat çeker.

Memduh Şevket Esendal'ın *Gül Hanım'ın Annesi* hikâyesi küçük bir kız çocuğunun sevimliliği üzerine kurulu bir hikâyedir. Çocuğun ismi verilmez, her yeni bebeğine koyduğu Gül Hanım adı ve onlara bir anne gibi bakması nedeniyle Gül Hanım'ın Annesi olarak nitelendirilir. Önemli bir yazarın hikâyesini baştanbaşa küçük bir kız çocuğunun sevimliliği üzerine kurması çocuğa verilen değer, duyulan hassasiyet anlamında önemlidir.

Kenan Hulusi Koray'ın *Paraşüt, Deniz Kenarında, Güneş Balıkları* hikâyelerinde kimsesiz olan çocukların desteklendiğinde güzel işler yapabileceği fikri ele alınır. *Paraşüt* hikâyesinde kimsesiz olan Çiğdem'in eğitimini gönüllü üstlenen yüzbaşı sayesinde Çiğdem bir pilot olacak kadar iyi gelişim gösterir. *Deniz Kenarında* hikâyesinde Balık Osman denilen kimsesiz küçük çocuk zeki, yetenekli, cesur bir çocuktur. Anlatıcı, Balık Osman'ın yeteneklerinden çok etkilenir fakat onun bu yeteneklerinin eğitime tabi tutulmadığında büyük bir tehlikeye dönüşeceğini de görür. Bu nedenle tatil için gittiği kamp yerinde anlatıcı, Balık Osman'ı şehre dönerken yanında götürür ve onu okula kaydettirir. Her iki hikâyede kimsesiz çocukların keşfedilmeyi, sevmeyi, saygı gösterilmeyi bekleyen birer hazine oldukları mesajı verilip okuyucuyu bu tür çocuklar üzerinde bir kez daha düşünmeye sevk eder.

Güneş Balıkları hikâyesinde paralı olduğu için denize plajlardan giremeyen bir çocuk, "ağabey" dedikleri hikâye kahramanından kendilerine yeni bir plaj alanı açması için yardım isterler. Hikâyenin sonunda kaymakam olduğunu anladığımız kahraman anlatıcı, çocukların isteklerini ve onlara karşı sevgisini "*Birdenbire odamın içerisi bir yaz ağacına döndü ve sanki binlerce yaprağın gizli bir tarafına saklanmış binlerce küçük böcek, son bir dakikaya kadar hançerlerinin bir tarafında sakladıkları binlerce sesle*

öttü (...)” (Koray;1940: 102) ifadeleriyle dile getirir. Tüm çocuklar ve anlatıcı kahraman çalışarak bir plaj alanı oluştururlar. Ama elbette bu plaj hemen yanı başlarındaki Alman ve İngiliz plajları kadar donanımlı olmaz. Hikâye bu zengin yabancı plajlar üzerinden de sosyal eşitsizliği eleştirir. Çocuklardan en beceriklisi olan Kaya, İngiliz plajına kişi başı yüz lira verildiğini duyduğunda “*Şu halde yedi yaşındaki Vitol için de yüz lira mı veriyorlar?*” (Koray;1940: 107) sorusunu büyük bir çaresizlikle sorar. Çünkü kendilerinin doğru düzgün üzerlerine giyecekleri kıyafetler için bile para harcanamaz durumdadır.

Hikâyede yazarın çocuklara özellikle de düşük gelirli, yetim gibi dezavantajlı gruptan olan çocuklara karşı olan sevgi ve ilgisi açıkça görülür. Kendi ülkelerinde basit bir halk plajını dahi kullanamayacak durumda olan çocukların gözü önünde başka milletlerin ülkenin tüm güzelliklerini zenginlikleriyle elde etmesi devletin sorumluluklarına, sosyal adaletsizliğe vurgu yapar. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiş okuyucu vicdanında bir sorgulama kapısı aralanmak istenmiştir.

Sait Faik Abasıyanık’ın *Çocuklar* hikâyesinde yazarın çocuk sevgisinde de “küçük insan” denilen insan tiplemesini ele alır. Hikâyede yazar kenara itilen, hor görülen küçük bir çocuğu ön plana çıkarır. Anlatıcı çocukları etrafına toparlayıp onları konuşturur ve bundan dolayı çok mutlu olur. Bu çocuklardan özellikle de “*yanakları şiş, kara gözlü, tombul, su ve saflığı kadar hassas, derisi tuzlu bir balıkçı çocuk*” (Abasıyanık, 2018a: 30) onun en çok dikkatini çeken çocuktur. Bu çocuk, diğer çocuklar kendisiyle alay ettiği için bildiği bütün deniz efsanelerini yalnızca anlatıcıya söyler. Anlatıcı onu bütün sevgi ve ilgisiyle dinler, anlatılanlara inandığını belli eder. Hikâyede yazarın hümanist bir yaklaşımla karşıt gücü öne sürmeden ahlaki değeri betimlediği görülür.

Kaşıkadasi’nda hikâyesinde çocukların ahlaken iyiden ve güzelden yana bir doğaya sahip oldukları ele alınır. Anlatıcı ile çocuk yaşta denilecek dört kafadar Kaşıkadasi’na gezintiye giderler. Dört kafadar kendilerini Robenson gibi görür hayaller kurar, şarkılar söyleyip eğlenirler. Anlatıcı bu çocukların her birini çok sever. Fakat aradan bir kış geçtiğinde bu çocukları büyümüş serpilmiş ve yüzlerine büyük insanlarda olan kurnazca ifadelerin yerleştiğini görür. “*O kıştan, birbirimizi hemen tamamen kaybettiğimiz kıştan çıkışta Odisya’yı boyu atmış, yüzüne karışık hilekâr manalar sinmiş buldum. Yine şarkı söylüyordu ama ses, o berrak ve temiz ses değildi. İçimde ılık dünyalar deviren ses,*

şimdi bana köyün hilekâr, hasis, yalancı dedikoducu yılan insanların şaraplar, uykusuz, hırslı gecelerle eskimiş gırtlaklarının sesi gibi cırtlak geliyordu.” (Abasıyanık, 2018c: 26). Anlatıcı yaşla birlikte yüzün, yüzle birlikte de insanlığın ahlaki değerlerinin değiştiğini hayret ve üzüntüyle tecrübe eder.

Yüz; dostu, arkadaşı, hatta zaman zaman kölesi olmayı kabule hazırlandığım yüz, vehmettiğim manalarını üzerinden lüzumsuz bir gömlek gibi çıkarıp atmıştı. Amcası Manoli'nin bir haftalık bir istakozu satarken takındığı suratını birdenbire, hayretle, Odysa'nın yüzünde bulunca şaşırdım. Bir zaman, nasıl olur da hatları birbirine bu kadar benzeyen iki insanın birisi bana o ılık dünyayı verdiği halde, ötekisi soğuk, fakat hakiki dünyayı versin, derdim. (Abasıyanık, 2018c: 26)

Hikâyede insanların çocukluk döneminde güzel bir ahlak üzerine eğilimleri olduğu fakat büyüdükçe ahlaki değerlerden yoksun bir varlığa dönüştüğü konu edilir. Yazar hümanist bir tavırla hiçbir karakteri karşıt değer olarak öne sürmez. Hayat koşulları ve insanların önceden bozmuş oldukları hayat düzeni kusurlu kabul edilir. Bu nedenle çocuk sevgisi değeri yüceltilen bu hikâyede insan kavramının erdemle ilgili ahlak sorunları dile getirilir.

Köy Hocası ile Sığırtaç hikâyesinde bir köy öğretmenin öğrencilerine ve köy çocuklarına karşı sevgi ve ilgisi konu edilir. Anlatıcı öğretmen, köyün sığırtaç olan çocuğu küçük bir kardeş gibi sever, ona okumayı yazmayı öğretir. Hasta bir öğrencisi için maddi manevi çok uğraşır fakat küçük çocuk ölür. Bu çocuğun ölümünden sonra öğretmen hayata karşı büyük bir isteksizlik duyar. Hikâyede çocuğa karşı sevgi değeri olumlu bir örnek ahlaki bağlamda betimlenerek ele alınmıştır.

İlhan Tarus'un Kanad hikâyesinde hangi koşulda olursa olsun her çocuğun masum olduğu ve ilahi bir güçle korunduğu ele alınır. İkinci dünya savaşı yıllarında ülkedeki karmaşayı fırsata çeviren Murat Efendi, Ayşe ve Mustafa adında iki çocuğa sahiptir. Murat Efendi her ne kadar temiz yollarla para kazanan birisi olmasa da kızı Ayşe'ye karşı apayrı bir sevgi duyar. Ne var ki Ayşe, genç kız olup serpildiğinde evlerine girip çıkan mahalle öğretmeni ile gizli bir ilişki yaşar ve ondan hamile kalır. Bu olayın duyulmasıyla aile deliye döner. Baba bebek doğduğunda öldüreceğine yeminler eder. Fakat mahalleli Murat Efendi'nin evine gidip kendisiyle konuşur. Kahveci “O, şu mübarek dünyaya ayağını atar atmaz, kocaman bir kanad, koca bir kuşun kanadı, üstüne geriliverir... Geriliverir... Sıkıysa ondan sonra parmağını sür...” (Tarus, 1947:

21) diyerek Murat Efendi'ye çıkışır. Bu sırada bebeğin doğumu gerçekleşir. Öfkeli baba tüm öfkesine rağmen sadece ağlar.

Hikâyede yazarın aile kurumuyla ilgili değerlerde gördüğümüz kadının iffetli olmama eleştirilerinin aksine doğacak küçük bebeğin masum olduğunu ele alır. Yazar küçük bir bebeğin masumiyet hakkını gözetir ve onu en başta topluma emanet ederek ilahi bir güçle korunduğunu savunur.

Dönemin hikâyelerinde Esendal hümanist bir tavırla çocuğun sevimliliğini kaleme alır. Uşaklıgil, Koray yetim, fakir, kimsesiz vb. nedenlerle dezavantajlı çocukların bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği fikri üzerinde durur. Tarus, ailenin suçu ne olursa olsun çocuğun masum olduğuna dikkat çekerken Sait Faik, toplumda önemsenmeyen fakir, kimsesiz çocukları önemser, onları dinler, eksikliklerine katkıda bulunur. Hikâyelerdeki genel kanı çocuğun masum olduğu üzerinde temellenir ve toplumun çocuğa sahip çıktığı sürece onu faydalı bir birey olarak kazanabileceği vurgulanır.

3.4.5. Adalet Değeri

Adalet kelimesi, Arapça “adl” kökünden gelir. Anlamı kaynaklarda doğrudan ayrılmama, hakkı gözetme, hakkı yerine getirme olarak geçer. Cevizci'ye göre adalet, insanın kendi üzerine düşeni yerine getirmesi, kendisinin en iyi ve en uygun işi yapması, herkese hak ettiğini vermesidir (2018: 144). Adalet, bir durumun bir birey için kötüye gitmesi durumunda çözüm için sığındığı/başvurduğu kavram ya da makamdır. Bir kişiye kötülüğü getiren ise bir başka insandır. Buradan yola çıkacak olursak adalet, insanların birbirlerine yaptıkları haksızlıkların, yanlışların, kötülüklerin düzeltilme mecrasıdır. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların temeli ise faydanın ve iş yükünün taksimine dayalı olarak ortaya çıkar. Adalet, fayda ve yükümlülüklerin nasıl dağıtılacağı konusuyla ilgilidir.

Adalet kavramı kişiden kişiye, toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Örneğin köleliği uygun gören bir toplumda kölenin efendisine itaat etmesi gerekliliği aranırken kapitalist bir ülkede de işçinin üzerinden para kazanmak adaletli kabul edilir. Kant'ın “şerefli yaşa, kimseye zarar verme, herkese payına düşeni ver” (Saruhan, 2018: 39) temel ahlak ilkesinden adalet için herkesin çaba göstermesi gerektiği fikrine varılır.

Dodson sosyal adaleti “*Her sabah yüzleştiğiniz bir konudur. Nitekim sosyal adalet evde suyun bulunması, pişirme kolaylıkları ve sanitasyon; ailelerin çocuklarını besleyebilmeleri, iş bulmaları ve aynı zamanda kültürel miraslarını bilmeleri ve anlamaları için çocuklarını okula gönderebilmeleridir. İyi bir iş bulma ve belirli bir sağlık düzeyini yakalayabilme; ayrım yapılmaksızın yaşama şansı ve fırsatlarına sahip olabilmektir*” (Dodson, 1993:5) şeklinde tanımlar. Her insanın ulaşması gereken temel gereksinimlere toplumun büyük bir kesimi ulaşamazken küçük bir zengin azınlığın ulaşıyor olması adalet değerini sarsar. Öte yandan zengin ve nüfuzlu kişilerin temel gereksinim dışında başkalarının haklarını gasp etmesi, yoksul ve kimsesiz kişileri bir araç gibi kullanmaları sosyal adalet sorunlarını doğurur.

Biz adalet değerini ele alırken dönemin hikâyelerinde hem evrensel kabulleri hem de kültürel kabulleri göz önünde tuttuk.

3.4.5.1. Bürokratik Adalet

Halid Ziya Uşaklıgil’in *Kara Halil* hikâyesinde, yazar kendi oğlu ile olan bir hatırasını anlatır. Hikâyede yazarın altı yaşındaki küçük oğlu Halil Vedat, bir tören için düzenlenen hürriyet gezintisine katılmak üzeredir. Henüz okuma yazma bilmeyen küçük çocuk, orada duyduğu hürriyet kelimesini sorar. Babası hürriyeti “*herkesin istediğini yapabilmesi*” (Uşaklıgil, 2011a: 152) olarak açıklar. Bunun üzerine çocuk, madem hürriyet var diyerek, yemesi kendisine yasak edilen dondurmayı ister. Babası, “*hürriyet ama kanun dairesinde*” (Uşaklıgil, 2011a: 152) diyerek dondurma yemesini istemez. Çocuk bu kez de kanun ne diye sorar. Bunun üzerine babası kanunu anlatmaktansa dondurma almayı daha kolay bir tercih olduğunu düşünür.

Hikâyede, hürriyetin güzel bir anlam taşıdığını ama cahil kişiler tarafından kişilerin çıkarları doğrultusunda kullanıldığı eleştirilir. Zira yazar oğlundan atıf yaparak; “*Sade Kara Halil değil kara cahildir*” (Uşaklıgil, 2011a: 152) der. Devamında ise hürriyetin kanunlara tabi olduğunu vurgular. Fakat yazara göre, kanunların da insanlara göre şekillendirilmiş olması nedeniyle o da hüviyetini kaybetmiştir. Hikâyede, mizahi bir üslupla adaletin bileşenleri olan hürriyet ve kanun kavramlarının kişilerin çıkarları doğrultusunda değiştirilmesi, kullanılması eleştirilir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Müdürün Züğürdü* hikâyesinde bir devlet memurunun makamını yanlış ve hukuksuz işler için kullanması eleştirilir. Soğanlı Nahiyesine yeni gelen müdür, köy halkından zorla para toplar. Bir gün köylü imza toplayıp onu kaymakamlığa şikâyet eder. Köyün ağası olayın araştırılmasıyla görevlendirilir. Müdür köylüden para aldığını doğrular ve pişkin bir şekilde maaşının az olduğu için buna hakkı olduğunu iddia eder. Köylünün aslında şikâyet etmediğini, köydeki çingenelerin bu şikâyeti yaptığını söyler. Asıl hainlerin bu şikâyeti yapanların olduğunu söyler.

O Çingenelerin de alacakları olsun. Deyyusları korkuttum, yapamazlar, diyordum. Bana köylü haber verdi; imza toplamışlar. ‘Ulan, neye verdiniz’ diyorum, ‘ne yapalım, korktuk’ diyorlar. Keratalarda kan yok ki... Baktın imza istedi, çek iki kaşının ortasına! Zaten hayin deyyuslar, Ağam, böyle herifler temizlenmedikçe bu millete kurtuluş yoktur, anladın mı, ben bu kadar bilirim. (Esendal, 2018: 130)

Müdür, ağaya kendisini kurtaracak bir şeyler yaparsa altta kalmayacağını söyler. Ağa, müdürü gönderirken “*bakalım bir yol düşünelim!*” (Esendal, 2018: 130) der.

Hikâyede bürokrasi ile kişilerin ortaklık kurup halkı bir sömürü aracı olarak kullanması eleştirilir. Hikâyedeki kusurlu kişilerin onursuzluğu ortaya serilir ve adeta bundan daha büyük bir ceza olamaz dercesine kurguda fiili bir ceza verilmez.

F. Celal Göktulga'nın incelediğimiz hikâyelerinde bireysel bir adalet anlayışından ziyade bürokrasiden kaynaklanan adaletsizlikler ele alınır. *Salgın* hikâyesinde devletin vergi toplama şekli eleştirilirken *Devairi İşgal*'de devlet kurumlarının işi adaletli bir şekilde bitirmeyip uzatması eleştirilir. Maruz kalınan bu haksızlıklar sonucunda insanların uğradığı zarar ve kayıplar ortaya konulur.

Salgın hikâyesinde köylerden vergi toplanmasında yapılan adaletsizlikler eleştirilir. Köyün çobanı “*salgıncı geldi!..*” (Göktulga, 1943: 97) diye bağırarak sürüyü bırakıp köye doğru kaçır. Haberi duyan köylüler başlarına gelecekleri bildikleri için birer birer ortalıktan çekilir, evlerinin kapılarını arkasına destekler koyarak kapatırlar. Fakat korkunun ecele faydası yoktur. Salgıncılar yani vergiyi toplayan tahsildarlar köye gelip zorbalık yapar. Köylü kışın yiyeceğimiz kalmaz dese de “*(...) salgıncılar tıpkı bir salgın, veba, kolera, kara humma salgını gibi*” (Göktulga, 1943: 100) saldırıp kızarak, söverek, döverek vergileri toplarlar. Son olarak torunlarıyla yaşayan yaşlı bir kadının evine kapıyı kırarak girerler. Çavuş, genç kızdan kendilerini ambara götürmesini ister. Ambara gittiklerinde çavuş, kıza buğdaylarının kışlık olduğunu söyleyip “*lütfunu mukabil, değerini ödetmek ister gibi*” (Göktulga, 1943: 100) genç kızı taciz eder. Bu

sırada arkadan gelen kızın erkek kardeşi çavuşa saldırır. Silah patlar, genç kız ölür. Kızın erkek kardeşini “*hükumete mukavemet, kız kardeşini kazaen katil*” (Göktulga, 1943: 100) suçuyla tutuklayıp kasabaya götürürler.

Sanatçı halkın sorunlarını dile getirerek onun hakkını arayan, sorgulayan kişidir. Bu nedenle Göktulga hikâyesinde, döneminin önemli sorunlarından biri olan ve eleştirilerle günümüze kadar pek çok gelişme kaydeden vergi ödeme sistemine ait sorunlara değinmiştir. Hikâyede bir dönemin vergi toplama sisteminde yapılan adaletsizlikler ve usulsüzlükler eleştirilir. Devletin kanun mekanizmaları ve görevlendirdiği kişiler eliyle insanların uğradıkları haksızlıklar dile getirilir. Kötü davranan vergi toplayıcılar bir cezaya uğramaz fakat yaptıkları kötülüklerle insan vicdanında aklanamaz bir onursuzluk damgası alırlar.

Devairi İşgal hikâyesinde bir arsada hisse payı olan kişinin hakkını alabilmek için elli iki yıl başta mahkeme olmak üzere çeşitli devlet kurumlarının kapısında yaşadığı zorluklar anlatılır. Ailesinden kalan bir arsada hakkı olan Hacı Bey, hakkını aramak için mahkemeye başvurur fakat her defasında bir gün memur hasta olur, bir gün anahtar seccadenin içinde kalır derken davası ilerlemez. Hacı Bey iş üzerinde ısrar edip karakola, jandarmaya, mahkemeye sık sık gidince de çalışanlar ondan kurtulmak için “*Amma buna devairi işgal derler!*” (Göktulga, 1943: 117) deyip Hacı Bey’i suçlamaya çalışırlar. Dava bu sürüncemede neredeyse bir insan ömrüne denk gelecek bir zamanda; elli iki yılda biter. Hacı Bey davayı kazanır ama hem devlet dairesi kapılarında yorulmuş olmaktan hem de bu süreçte kaybettiği maddi giderlerden dolayı sıkıntı içinde kalır.

Hikâyede devlet dairelerinin insanlara hizmet verme yeri olmaları gerekirken insanları yoran, bıktıran hatta suçlu duruma düşürmeye çalışan kurumlar olması eleştirilir.

Sadri Ertem’in **İki Sıtmalı** hikâyesinde devletin bürokratik işlerinde ortaya çıkan tutarsızlıklar eleştirilir. Bir köyde davul çalınarak, kasabada ilaç dağıtıldığı duyurulur. Tüm köylü nahiyyeye gider, kimlikleri defterlere yazılarak kendilerine sıtma ilacı verilir. Fakat iki yaşlı adam yaşadıkları önceki deneyimlere dayanarak; devletin defterine isim yazılmasından hiç hoşlanmaz ve bir gün gelip bu yazılan ismin başlarına dert olacağını düşünürler. “*Deftere kayıt düşmek iyi değildir. Fakat bir kere başlarına gelmişti. İlacı aldılar.*” (Ertem, 2014: 622). Dağıtılan ilaç sıtmayla mücadelenin bir ayağıdır. Zira sıtmayı yenmek için bataklıklar kurutulmuş, sivrisinekler yok edilmiştir. Bu önlemler

olumlu cevap verir; hastalık tamamen biter, çocuklar gürbüzleşir. Sadece iki yaşlı adam sıtmaya tutulur. Doktorlar sizin de sıtma olmamanız lazımdı, yoksa ilaçları sattınız mı diye sorunca yaşlı adamlar: *“Haşa efendim, dediler, satmak ne haddimize. Kuşaklarını karıştırdılar (kinin tabletlerini masanın üstüne koydular) “devlet verdiği malın hesabını sorar, parasını ister diye verdikleri ilaçları sakladık, günün günü olur, bugün değil, yarın değil bir gün parasını istersiniz, biz bunları ne ile öderiz beyim.””* (Ertem, 2014:623) derler. Bu sözlerle, halkın devlete karşı korkularının boyutları ortaya konulur.

Hikâyede devletin zaman zaman bürokratik işlerde gösterdiği tutarsızlıklar sonucu kişilerin uğradığı adaletsizlikler mizahi bir üslupla eleştirilir. Devletin halkı için korkulan, zarara uğrarım endişesi taşınmayan bir başvuru kapısı olması gerektiği, bunun için devletin adaleti ve tutarlılığı sağlaması gerektiği vurgulanır. Hikâyede herhangi bir yargılama yapılmamış, sadece ahlaki sorun betimlenmiştir.

Bekir Sıtkı Kunt’un *Haciz* hikâyesinde kanun ve kuralların uygulamasında sadece kitabi bilgilerin uygulanmasının haksızlıklara yol açabileceği vurgusu yapılır. Hikâyede yaşlı, fakir bir kadının evinin vergisini ödeyememesi üzerine devletin haciz işlemi başlatması konu edilir. Haciz işlemini gerçekleştirmek için imam, muhtar ve haciz memuru kadının evine giderler. Verginin ödenebilmesi için ya ev satılacaktır ya da evden bazı eşyalar haciz edilerek borç kapatılacaktır. İmam ve muhtar büyük bir iyilik yapmış olmanın düşüncesiyle kadının evini satılmaktansa evdeki eşyayı hacizle aldırırlar. Ama evde alınan eşyalardan başka bir şey de kalmaz. Haciz edilen mallar bir hamalla satılması için götürülür, günlerce alıcı bulamaz. En sonunda devlet o eşyalardan kurtulmak için eşyaların ucuza satışı yapılır. Satıştan elde edilen para sadece hamal parasını karşılar. Fakir kadının eşyalarının satışından devlet hazinesine tek bir kuruş girmez, *“kötürüm kadının borcu bir para”* (Kunt, 1937: 42) dahi eksilmez.

Hikâyede yaşlı ve fakir kadının ev vergi borcunu ödeyememesi üzerine eşyalarının haciz edilmesi ve bu haciz işleminden elde edilen paranın da borca karşılık tek bir kuruşunun bile işe yaramaması, devlet işlerinde kanunların uygulamasında kişilerin durumlarını gözetmeksizin adalet yerine mağduriyetler oluşturduğu vurgulanır. Hikâyede bir yargılama yapılmayıp ahlaki sorun betimlenmiştir.

Kenan Hulusi Koray’ın *Gece Sığınan Öküz* hikâyesinde köy halkının daha büyük masraf ve sorunlara yol açması sebebiyle sorunlarını mahkemelere taşı(ya)madan kendi

imkânlarıyla çözmesi konu edilir. Hikâye Kulaksızda Arif Bey çiftliğine sığınan bir öküzün haberinin duyurulmasıyla başlar. Çiftliktekiler sahiplerinin yolda olduğunu düşünseler de öküzün sahipleri üç gün geçmesine rağmen çiftliğe gelmezler. Dördüncü gün çiftlik çalışanları öküzü kasabaya götürüp düşük bir fiyatla 7 kağıda satarlar. Beşinci gün ise Arif Bey'in çiftliğine öküzün sahibi gelir, öküzün bu çiftlikte olduğunu öğrendiğini söyler. Çalışanlar öküzün sahibini beklediklerini fakat gelmeyince sattıklarını söylerler. Öküzün sahibi, öküzü satın alan adama gidip öküzü ister. Öküzü yedi kâğıda alan adam vermeyeceğini söyleyince de öküzün asıl sahibi jandarmaya, mahkemeye başvuracağını söyler. Fakat buralara başvurup şahit bulmak, dava açmak için öküzün gerçek değerinden bile fazla para harcaması gerektiğini bilir. “*Öküzü getirmek, mahkemeye çıkarmak, isbat etmek... Öküz gelinceye kadar da tarla için başka bir öküz almak! Yahut kendi öküzüne otuz lira vermek!*” (Koray, 1944: 33). Bu nedenle öküzün asıl sahibi, adamın otuz kâğıda satış teklifini kabul eder.

Hikâyede devlet kurumlarındaki adalet sisteminin güç ve masraflı işleyişi nedeniyle köylü halkın sorunlarını haksızlığa uğramak, kayba uğramak gibi zararlara rağmen kendi imkânlarıyla çözmesi ele alınır. Devletin adalet sisteminin halkın her kesimindeki kişi için erişilebilir ve hak teslim edici bir süreç olması gerektiği mizahi bir dille eleştirilir.

Sabahattin Ali'nin bürokratik nedenlerle oluşan adaletsiz uygulamaları *Komik-i Şehir*, *Kağrı*, *Kafakâğıdı*, *Candarma Bekir*, *Düşman*, *Kurtla Kuzu*, *Devlerin Ölümü*, *Sırça Köşk* hikâyelerinde görürüz. Bu hikâyelerde karşı güçteki kişilerin halkı kendisine birer hizmetçi olarak görmesi, halkın sorunlarına duyarsız oluşları, kendileri için gösteriş yapma meraklısı olmaları ortak bir eleştiridir. Bir diğer ortak unsur ise halkın bürokratik engellerin zararlarından kurtulmak için çözümünü kendilerinde bulmalarıdır. Bu da kimi zaman adam öldürme, kimi zaman hak veya mal kaybına yol açar. Hikâyelerde tüm haksızlıklara rağmen karşı güçteki kişilere kötü bir son biçilmez. Fakat *Devlerin Ölümü*, *Sırça Köşk* hikâyelerinde masal türünün geleneksel bakış açısıyla karşıt güçler yok edilme ile cezalandırılır.

Komik-i Şehir hikâyesinde ekonomik ve sosyal açıdan destekleri olmayan kişilerin zengin ve sosyal gücü olan kişilere karşı haklarının bürokratik güçler tarafından korunmaması eleştirilir. Gezgin bir tiyatronun sahibi Rahmi ve güzel sevgilisi Viktor şehirdeki zengin çocukları tarafından rahatsız edilir. Karlı bir günde Viktor, bu gençler

tarafından sahneden kaçırılır. Fakat şehirdeki hiçbir yetkili zenginlerle ters düşmemek için harekete geçmez. “*Hükümet yok muydu?.. Başlarında kendilerinin hür, namuslarının emniyette olduğunu söyleyen bir hükümet yok muydu?..*” (Ali, 2018a: 129). Viktor günler sonra baygın halde bulunduğu anda ise kaymakam onun kadınlığından yararlanmak ister. Bunda başarılı olamayınca da kadını geneleve, sevgilisi erkeği de şehir dışına sürer. Her ikisi de bu ayrılığa dayanamayıp ölür.

Hikâyede yazarın sıklıkla ele aldığı güçsüzlere karşı adaletin sağlanmadığı eleştirisi yinelenir. Hikâyede adaletsizliği yapanlara karşı bir yargılama içine girilmez. Böylece ahlaki problemin betimlenmesiyle yetinildiği görülür.

Kağnı hikâyesinde yoksul bir ailenin çocuğu öldürülür fakat ailesi korkudan ve çaresizlikten dolayı olayın üstünün kapatılmasına sessiz kalır. Savrukların Hüseyin, Sarı Mehmet’i bir anlaşmazlık üzerine vurur. Sarı Mehmet’in hayatta yaşlı ve yoksul annesinden başka kimsesi yoktur. Köylü, yaşlı kadına Savrukların Hüseyin’le baş edemeyeceğini, işin mahkemelere düşmesiyle yollarda sefil olacağını, eğer susarsa Hüseyin’in kendisine bakacağını söyler.

Dava edersen ne kazanacaksın? Kim gider de Mevlüt Ağa’nın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş gününü gâvur edersen tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersen, şahitlerin gelmedi, haftaya uğra derler, mahkemen talik olur. Sen gününü şaşırıp gidemezsin, candarma seni alır götürür, gayrı kendin istesen bile yakını sıyıramazsın, evin barkın yıkılır. (Ali, 2018b: 9)

Kadın çaresizlikten susar. Fakat bir süre sonra jandarma gelip ölümün nedenini araştırınca yaşlı kadına cesedi topraktan çıkartıp cesedin incelenmesi için kasabaya getirmesi söylenir. Yaşlı kadın kokan cesedi, tek varlığı olan kağnıya yükeler. Kağnı yolda devrilip paramparça olur.

Hikâyede insanların gerçek bir adaletten mahrum kalmasının nedeni devletin adalet kurumlarındaki eksikliklere dayandırılır. Adaletin tam olarak hissedilmediği yerde de insanlar bireysel güçleri ile yoksul, kimsesiz insanlar üzerinde birçok haksız uygulamaya gidebilir. Hikâyede yoksul ve kimsesiz olan bir gencin öldürülmesi eylemi kapatılmış fakat işin sonunda tüm sıkıntıyı yine yoksul ailenin bireyleri çekmiştir. Hikâyede haksızlığı yapanlara herhangi bir ceza verilmemiş olup ahlaki sorunun betimlenmesiyle konu ele alınır.

Kafakâğıdı hikâyesinde mizahi bir üslupla devletin adalet işleyişindeki ağır ve aksak tutum eleştirilir. Hikâyede seksen yaşında, fakir olduğu kıyafetlerinden anlaşılan yaşlı adam, yol parasını vermediği için hapse atıldığını hikâye anlatıcısına anlatır. Anlatıcı, yaşlı adama yaşının bedava binmeye uygun olacağını söylese de yaşlı adam nüfus kâğıdını kaybettiğini, bir gün lazım olduğunda da daha önceden ölen küçük torununun nüfus kâğıdını kullandığını söyler. Bu nedenle kayıtlarda yaşı genç görünür, değiştirmek isteyince de etrafından duyduğu “*çok kurcalarsan başına iş açılır*” (Ali, 2018b: 21) sözlerine uyarak herhangi bir şey yaptırmaz. Anlatıcı yaşlı adamın hikâyesine gülmekten kendini alıkoyamaz.

Hikâyede devlet işlerinde sıklıkla karşılaşılan “*çok kurcalarsan başına iş açılır*” (Ali, 2018b: 21) uyarısı ile kişilerin haklarını aramasının önüne geçildiği, bu nedenle de adaletsiz uygulamaların ortaya çıktığı mizahi bir üslupla eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiştir.

Candarma Bekir hikâyesinde kesinleşmiş suçu da olsa bir kişiye orantısız güç kullanılması eleştirilir. Hikâyede birçok suçtan kesinleşmiş hüküm giyen Çallı Halil Efe’ye toplumun ve devlet çalışanlarının kötü muamelesi onu suç işlemeye daha çok teşvik ettiği vurgulanır. Çallı Efe ilk işlediği suçtan dolayı pişman iken daha sonra kendisine yapılan sosyal ve fiziki baskılarla hem önceki hem de sonradan işlediği cinayetlerde kendisini haklı görür. Hikâyede devlet güçlerinin orantısız güç kullanması adaletsizlik olarak ele alınır.

Düşman hikâyesinde fikir özgürlüğü kısıtlanan bir bireyin otorite tarafından düşman olarak gösterilmesi eleştirilir. Hikâyede “*bir zamanlar tehlikeli fikirlere saplandığı*” (Ali, 2018b: 69) düşünülerek işinden çıkarılan genç bir adam eski bir arkadaşının evine gece yarısı sığınır. Arkadaşı ilkin çekinse de eski dostuyla eski günleri anarak onu kendi yatağına yatırıp kalabileceğini söyler. Fakat ev sahibi odadan ayrıldığında gördüğü gazete haberi ile tedirgin olur. Gazetede eski arkadaşının “*iyi tahsil görmüş olmasına ve bir zamanlar memlekete faydalı olacağı ümitlerini vermesine rağmen bugün sosyal nizam için bir tehlike haline geldiği ve cemiyetin sarıh bir düşmanı*” (Ali, 2018b: 73) ifadeleriyle polis tarafından her yerde arandığı yazılıdır. Ev sahibi adam sisteme uyan, ses çıkarmayan, otoritenin dediğini harfiyle yapan kişi olarak gazete haberini görünce telaşlanır ve otoritenin “*düşman*” olarak tanımladığı arkadaşını ihbar edip kendi evinde yakalatır.

Hikâyede kendisini yetiştirmiş genç bir yurttaşın dönemlik bir anlayışla görüşlerinin yönetimle aynı olmaması nedeniyle düşman ilan edilmesi eleştirilir. Bu adaletsiz tutum sonucu kişinin toplumdan tecrit edilmesi, en yakını olacak kişilerin dahi kendisini düşman görmesi haksızlığa uğrayan kişi için durumu daha da zor bir hale getirir.

Hikâyede düşman şeklinde tanımlanan genç, arkadaşının evinde aslında eski bir dosttur. İki eski dost birbirlerini özledikleri için sarılıp hasret giderirler. Fakat ev sahibi olan kişinin gazetede gördüğü düşman ifadesi onu her şeyden sıyrıp ihbarcı konumuna getirir. Polisler gelip arkadaşını uykuda yakaladıklarında ise ev sahibi dost onunla göz göze gelme cesaretini kendisinde bulamaz.

Asfalt Yol hikâyesinde genç bir köy öğretmenin bürokratik sorunlar nedeniyle çok sevdiği köylülerin kendisini köyde istememeleri konu edilir. Hikâye genç öğretmen tarafından anlatılır. Kendisi de bir köy çocuğu olan öğretmen, ilk görev yerine giderken büyük heyecan içindedir. Köye yakın bir yol ayırmasına kadar kamyon kasasında yolculuk ederek köye varır. Genç öğretmen her şeye alışır fakat köyün ve şehrin bir yolu olmamasını kendisine dert eder. Bunun için halkı bilgilendirir, bürokratik makamlara başvurular yapar. Fakat bürokratik kişiler olumlu bir cevap vermediği gibi genç öğretmeni, halkı kışkırtmakla suçlar.

Bir gün bu şehre önemli bir devlet adamı gelir. Bu kişi yollardan ötürü şikâyet edince vali hemen yolların yapılmasına başlanacağını söyler. Yollar bu vesileyle yapılır. Genç öğretmen yolun yapılmasında ötürü içten içe kendisiyle gurur duyar. Köylünün öğretmene karşı yakınlığı ve saygısı artar. Fakat kısa süre sonra yapımında mal vurgunu yapıldığı için yol kısım kısım çökmeye başlar. Bu nedenle üst makamlar lastiksiz araçların yola çıkmasını yasaklar. Hal böyle olunca da köylü yolu kullanamaz, eski taş yolunu da kaybetmiş olur. Köylüler çamurun içinde öküz arabalarıyla zorluklar yaşar. Köylüler yolun yapılmasına sebep olduğu düşüncesi ile öğretmenin köyden ayrılmasını isteyecek kadar ondan nefret ederler.

Hikâyede bürokratik kademelerin halkın huzuru, rahat yaşaması için değil kendi isimlerini ön plana çıkarmak, üst mevkilere kendilerini beğendirmek, fırsatçılık yoluyla haksız kazanç elde etmek için iş yapmaları eleştirilir. Hikâyede vali, halkın ihtiyaç ve isteklerine gözlerini kaparken Ankara'dan gelen devlet büyüğünün küçük bir yakınmasını dikkate alarak diğer tüm harcamalar kısılması pahasına yol yapımına onay

verir. Hikâyede bu adaletsizliği yapan kişilere bir ceza verilmez. Bu nedenle hikâye, ahlaki sorunun betimlenmesi şeklinde ele alınır.

Bir Konferans hikâyesinde bürokratik çevrelerin Anadolu halkını, ihtiyaçlarını tam olarak anlamadıkları eleştirisi yapılır. Büyük bir şehrin köyünde yatılı okul açılışı için bürokratik çevreler köye giderler. Fakat *“bu golf pantolonlu, kasketli, kara gözlüklü, boyunları fotoğraf makineli”* (Ali, 2018c: 75) kalabalık, köylülerden o kadar uzaklardır ki köylüler onlara çekingen ve tuhaf gözlerle bakarlar. Yatılı okul binası yeni yapılmasına rağmen birçok yapısal bozukluk içindedir. Fakat sorumlu bürokratlar bunların olağan olduğunu gösterir. Son olarak bir iktisatçı, köylülere kooperatifçilikle ilgili bir toplantı yapmak ister. Köylüler okulun sınıflarından birine doldurulur. İktisatçı *“memleketin sadece bu nevi şirketlerin yükselteceğine inanmış”* (Ali, 2018c: 76) haliyle kendince köylülere kooperatifçiliği anlatır. Hiçbir köylü anlatılanlardan bir şey anlamaz ama bir daha anlatır endişesiyle de anlamadık diyemezler. Hikâyede bürokratik çevrelerin köylünün gerçek ihtiyaçlarından uzak olduğu, köylünün yararı için değil kendi kademelerini yükseltmek için çaba sarf ettikleri mizahi bir dille eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir, hiçbir karakter yargılanmaz.

Kurtla Kuzu hikâyesinde demokratik sıkıntıları dile getiren kişilerin uğradığı adaletsiz tutumlar eleştirilir. Hikâye günlerce bir karakolda suçlu olduğu gerekçesi ile ağır işkence gören Rifat’ın serbest bırakılması ve karakolda gördüğü kendisi gibi tutuklu bir kadınla sokakta karşılaşp konuşmasından oluşur. Hikâyede yazdıklarından dolayı suçlu görülen Rifat, işlemediği suçlar ve tanımadığı kişilerden sorumlu tutularak tutuklanır, işkence görür. Tüm bu süreçlerde tanık olduğu olaylar aslında kendisini ve savunduklarını doğrular niteliktedir. Rifat’ın başında bekleyen polis memuru *“Beyim, bu heriflerin aleyhinde az bile yazıyorsunuz! Kendi keyiflerinden başka bir şey düşünmezler... Bunların iç yüzlerini asıl biz biliriz ama söyleyemez ki. Ekmek parasıyla bağlanmış bir kere”* (Ali, 2016: 112) diye dert yanar. Ortak akıl düzenin doğru gitmediğinde hemfikir olsa da hiç kimse kendisini zora sokacak bir adım atmaz. Rifat ise *“herhangi bir zayıf hissin pençesine düşmemek için”* (Ali, 2016: 113) defterinin içinde taşıdığı çocuğunun resmine dahi bakmaz. Rifat gördüğü işkencelerde oluşan morluklar geçince salıverilir.

Hikâyede dönemin hükümetini eleştiren yazılar kaleme aldığı için suçlu görülen bir yazarın uğradığı adaletsiz tutum konu edilir. Yazarın kendi hayatından da izler taşıyan

bu hikâyede kişilerin eleştirme, sorgulama, görüş bildirme haklarının gasp edilmesi, sorgulayan kişilerin susturulmaya çalışılması eleştirilir. Hikâyede haksızlığı yapan bürokratik tarafa bir yargılama yapılmaz. Bu nedenle hikâyede ahlaki sorunun betimlendiğini görürüz.

Devlerin Ölümü masal unsuru sembollerle devrinde gücüne güvenerek türlü adaletsizliklerle kötülükler yapanların bir gün mutlaka güçlerini, devirlerini kaybedecekleri konu edilir. Masalda güçleriyle etrafa korku saçan devler, tüm varlığı sadece kendilerine “*rahat ömür sürmelerini sağlamak için*” (Ali, 2016: 129) kurulmuş gibi davranır. Fakat yeryüzünün temel kuralı olan “*hiçbir şey, ne kadar uzun ömürlü olursa olsun, sonsuz değildir.*” (Ali, 2016:129) gereğince devler de bir gün ölür. Onların korkunç hatıralarından geriye birkaç iskelet kalır. “*İşte böylece, bir zamanlar kudretlerine son yokmuş gibi görünen, yeryüzünden silinip gidecekleri akla bile gelmeyen bu devlerin şimdi sadece bataklıklarda tek tük kemikleri, müzelerde iskeletleri ve masallarda korkunç, fakat zararsız hatıraları kaldı.*” (Ali, 2016:130).

Hikâyede güçlerine güvenerek insanlara adaletsizce kötülükler yapanların bir gün bu güçlerinin sonunun mutlaka geleceği vurgulanır. Hikâye yazarın adalet değerinde ümit var olucu nadir hikâyelerinden birisidir. Masal olarak kurgulanan ve sembolik bir anlatım yüklenen hikâyede kötülerden geriye iskeletlerin kalması bir cezalandırmadır. Bu nedenle hikâyedeki ahlaki anlayış ders verici yönü olan geleneksel ahlak anlayışı üzerine kuruludur.

Sırça Köşk hikâyesi masal kurgusunda olup sembolik ifadelerle adaletsizliklere karşı birlik olmanın ve sorgulayıcı olmanın çözüm yolu olduğunu ele alır. Hikâyede “*boş gezmeyi iş yapmaktan çok seven üç arkadaş*” (Ali, 2016:136) gittikleri her yerden kovulunca artık bir yere yerleşmeleri gerektiğine karar verirler. Bir gün bir tepeden ovaya kurulmuş güzel bir şehir görürler ve burayı bir sırça köşk yaparak rahat bir geçim elde edeceklerini düşünürler. Bu şehir o ülkenin başkentiymiş. “*Tarlalarda, dükkânlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanamayana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız dövüşsüz, efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş.*” (Ali, 2016:136). Üç tembel arkadaş, bu şehirdeki insanları sırça köşkün bir memleket için çok önemli olduğuna inandırmış. Bütün şehir hem varlığını hem insani gücünü harcayıp güzel, gösterişli bir sırça köşk inşa etmişler. Her yıl bu köşke bir kat çıkılmış. Her kata onlarca lüzumsuz oda yapılmış. Her bir odanın içine de

bir iş yapmayan fakat kolay geçinmek isteyen kişiler bir çıkar karşılığında yerleştirilmişler. Halk sordukça da bir şekilde kandırılmışlar. Bir gün büyük bir şölen düzenleneceği bunun için herkesin bir koyun getirmesi istenmiş. Koyunlar kesilmiş etleri sırça köşke, kafaları da beyni, dili ve gözleri çıkarılmış bir şekilde halka dağıtılmış. Halktan biri bu duruma çok sinirlenip koyunun kellesini sırça köşke fırlatmış. Köşkün duvarında delik açılmış. Bunu üzerine diğerleri de ellerindeki kelleleri fırlatınca ortada ne sırça köşk ne de başka bir şey kalmış. *“Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.”* (Ali, 2016: 141).

Hikâyede masal unsurları kullanılarak semboller ile adaletsizliklerin üstesinden gelebilmek için toplumun birlik olması, hakkını sorgulaması gerektiği vurgulanır. Hikâye masalın yapısına uygun olarak sırça köşkün yıkılması, kötülerin yok olması ifadeleri ile geleneksel, ders verici bir ahlak anlayışı içinde olduğunu gösterir.

İlhan Tarus’un Casus hikâyesinde komutasındaki askerlerin yaşamlarını kurtarmak için zengin bir evin yiyeceklerine el koyan Çinli bir yüzbaşının suçlu bulunarak idam edilmesi konu edilir. Hikâyede Çinli bir askeri birliğin zorlu bir arazide yollarını bulamayınca yakınlarda gördükleri varlıklı bir evin kendilerine yardım etmelerini isterler. Evden ret cevabı gelince Yüzbaşı Nu-Fay, birliğe yağmalama izni verir ve böylece birlikteki askerler hayatta kalır. Fakat daha sonra zengin evinin şikâyetiyle mahkeme edilen yüzbaşı suçlu bulunur ve idam edilir.

Hikâyede adaletin çalışmak, yarar, hizmet gibi kavramlardan çok zenginlik, sosyal statü gibi dayanaklara göre şekillendiği eleştirisi yapılır. Yazarın adalet değerini farklı bir coğrafyadan örneklendirmesi ile ahlaki sorunun evrenselliğine dikkat çekilir.

Kemal Bilbaşar’ın Tandır hikâyesinde köylü halktan Hüsmen Onbaşı’nın şehrin valisine sesini duyurma çabası sürecinde tutuklanıp işkence görmesi konu edilir. Şehrin valisi geniş ve rahat konağında *“katmer gerdanı arasında sık sık gezdirdiği ipek mendiliyle”* (Bilbaşar, 2015: 157) terlerini kurulamaya çalışırken gelecek olan ordu başmüfettişinin zamansız ziyaretinden endişe ve rahatsızlık duymaktadır. İlin defterdarı, emniyet müdürü de müfettişin incelemeleri için valinin yanında hazır durumdadır. Vali konağının kapısında bir anda bağrıışmalar duyulur. Hüsmen Onbaşı adındaki köylü, *“Biz cahal galdıh; zaptiyeden, hökümat adamlarından çok çektik. Okul yaptırarak ta uşahlar*

ohusun, ganundan, hukuktan ağnasınlar” (Bilbaşar, 2015: 161) diyerek valiye köylünün kendi paralarıyla okul yaptırmak istediğini söyler. Fakat hiç kimse onun ne dediğini duymak dahi istemez.

Hüsmen Onbaşı yaka paça sorguya çekilip tandıra benzeyen bir yerde işkence görür, zorla vali konağını yakmak için geldiği ifadesi verdirilir. Olanlardan haberi olmayan başmüfettişe tüm şehrin büyük bir huzur yuvası olduğuna inandıran vali, akşam konakta ziyafet verir. Başmüfettiş gece konaktan ayrılacağı vakit bacakları kanlar içindeki Hüsmen Onbaşı ile karşılaşır. Onun derdini, başına gelenleri dinler. Vali ve yanındaki diğer devlet görevlilerini görevden alır.

Hikâyede bürokratik gücüne dayanarak halkı hor, hakir gören devlet çalışanı eleştirilir. Vali gelen köylüyü dinlemeden onun bir suçlu, bir hırsız, bir namussuz olduğu hükmünü verir. Emniyet müdürü de valiyi doğru çıkartmak için köylü adama işkence yaptırır. İşkence ile konağı yakmaya geldiği ifadesi verdirilen Hüsmen Onbaşı’nın bu ifadesinden dolayı hem vali hem de emniyet müdürü memnun kalır. Hikâyenin sonuç kısmı hızlıca gelişir ve sorunun iletildiği başmüfettiş, olayla ilgisi bulunan tüm memurları ve valiyi görevden alır. Hikâyede geleneksel ahlak anlayışının ilkeleri doğrultusunda karşıt güç cezalandırılmış olur.

Haldun Taner’in *Dairede Islahat* hikâyesinde geride kalmış bir devlet kurumunu aldığı tedbirlerle canlandırıp işleri yoluna koyan yeni ve genç müdürün görevden alınması konu edilir. Genç bir vekil bir devlet kurumundan verim alınamaması üzerine eski sınıf arkadaşı Bahadır Erdem’i kuruma müdür tayin eder. Bahadır Erdem kurumda işe yaramayan ya da süreci sadece yavaşlatmak için olan memurları farklı birimlere gönderir. Artık kurumda daha az memurla daha çok iş yapılır durumdadır. Fakat bir gün Bahadır Erdem’i müdürlüğe atayan vekil hastalanıp görevden çekilir. Bunun üzerine kuruma müfettişler gelip incelemelerde bulunurlar, Bahadır Erdem alnının akıyla tertemiz çıkar. Fakat yine de yeni gelen vekil kendi adamını müdürlüğe atamak için Bahadır Erdem kurumun müdürlüğünden alınır. Yeni gelen yaşlı müdür yanlış işlemler karşısında “*Acelemiz ne evladım, Trene yetişecek değiliz ya...*” (Taner, 2016:23) anlayışıyla kurumu eskisinden daha beter hale getirir.

Hikâyede bürokratik adaletsizliklerden meydana gelen bir sorunla karşılaşılır. Liyakat esasına göre değil de tanıdıklık, menfaat elde etme gibi ölçütlerle görev verilmesi

eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir, fakat bozuk düzenin değişmeyeceği karamsarlığını da taşır.

Yaşasın Demokrasi hikâyesinde cumhuriyet yönetimi ve çok partili hayata geçişle birlikte geleceğine inanılan demokrasinin tam olarak gelmediği konu edilir. Bir genel seçimde Halk Partisi köylü halkın oylarını kaybetmek üzere olduklarını görünce Âşık Mehmet adındaki gence para karşılığında saziyle sözüyle propaganda yaptırır. Bu durumu haber alan Demokrat Partili yetkililer hemen Âşık Mehmet'e ulaşır daha fazla para teklif ederek türkü söylememesini isterler. Mehmet daha fazla para aldığı için memnuniyetle susar.

Hikâyede Cumhuriyetin ilanından sonra tek partili hayattan daha çoğulcu demokrasiye geçiş dönemi olan çoklu parti döneminde her iki tarafın da gerçek bir demokratik tutum içinde olmadıkları eleştirisi mizahi bir dille yapılır.

Dönemin hikâyelerinde adalet değeri yazarların üzerinde en çok vurgu yaptığı değer olarak karşımıza çıkar. Yazarlar dönemin bürokratik aksaklıklarını büyük bir cesaretle eleştirirler. Uşaklıgil hürriyet ve kanunların kişilerin çıkarlarına göre kullanmamalarını konu alır. Esendal, Göktulga, Sabahattin Ali, Bilbaşar bürokratik yetkilerini kötüye kullanan, halka eziyet eden kurum ve çalışanları eleştirir. Bunlardan vergi toplama, mahkeme süreci, halka hizmet götürmesi gereken valilik makamları kusurlu görülür. Bu devlet makamları halkın ihtiyaçlarını tam olarak anlamamakla, kendi makam ve mevkilerini yükseltmek ya da ekonomik fayda sağlamak amacıyla iş yaptıkları eleştirilir.

Bürokratik adalet değerinde üzerinde durulan bir başka konu halkın sorunlarının çözümünde devlete “başına bir iş geleceği” düşüncesiyle başvurmaması ve kendi imkânlarıyla sorunlarını gidermeye çalışmasıdır. Ertem, Kunt, Koray, Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde bu eleştiriye yapan hikâyelerle karşılaşırız. Hikâyelerde Bilbaşar'ın *Tandır*, Sabahattin Ali'nin *Devlerin Ölümü* ve *Sırça Köşk* dışındaki hikâyelerde sorumlu kişiler cezaya uğramaz. Bu durum bizce hümanist bir tavırdan ziyade aksak giden sistemin değişmeyeceği ümitsizliğinden kaynaklanır.

Adalet değeri üzerinde en çok duran yazar Sabahattin Ali'dir. Yazar bürokratik gücün kişilerin makam ve zenginliklerine göre sunulmasını, elinde gücü olan kurumların bunu sorumsuz ve sınırsızca kullanmasını, bürokrasinin vatanın kendi yetiştirdiği evlatlarını çatışma durumunda yiyen bir canavara dönüşmesini sert bir dille eleştirir.

3.4.5.2. Sosyal Adalet

Memduh Şevket Esendal'ın *Asılsız Bir Sözün Esası* hikâyesinde devlet kademelerinde halkın hizmet alırken varlık ve nüfuzuna göre muamele gördüğü konusu eleştirilir. Durmuş adındaki fakir genç adam, eniştesinin bir suça karışmasından dolayı ablasının ve yeğenlerinin bakımını karşılaması için devletin çeşitli kademelerine başvurur. Dünder, etrafındakilerden duyduğu kadarıyla “*Ben herkese sordum, bana ‘Para dökersen kurtarırısın’ dediler!*” (Esendal, 2016: 180) ifadeleriyle devletin parası olanı bıraktığını söyleyerek jandarmaya, valiye, belediye başkanına kadar çıkar. Eniştesine verilen cezada cezayı eniştesi değil, ailesinin çektiğini söyleyerek eniştesinin ailesine bakması için bırakılmasını ister. Jandarma, valiye, vali belediye yönlendirir fakat Durmuş bir çözüme ulaşamaz. Durmuş’un çevresindekiler de “*Aldırmazlar ya! Tarafın yoksa, paran yoksa, sana hapisten adam mı verirler!*” (Esendal, 2016: 182) ifadeleriyle daha önce karşılaştıkları örneklere bir yenisini eklemiş olurlar.

Hikâyede halk arasında cezaevinden “*para dökersen kurtarırısın*” (Esendal, 2016:180) inancı önceden yaşanmış örnekler sonucunda edinilmiş bir deneyimdir. Hikâyede parası, makamı, nüfuzu olan kişiler ile yoksul kişilere farklı muamele gösterilmesi adaletsizliği eleştirilir.

Gevenli Hacı hikâyesinde devlet kademeleri ile zenginliği ve nüfuzunu kullanarak imtiyaz sahibi olmak eleştirilir. Geven çiftliği ve köyün ağası Hacı Hüseyin çalışkan, hırslı, becerikli “*ekmeğini taştan çıkarır. Başkalarının ellerinden aldığı da olur.*” (Esendal, 2018: 101) birisidir. Jandarma, kaymakamlık gibi devlet kademeleri ile para vererek usulsüz işlerini yapar/yaptırır. Yeni gelen jandarma kumandanı kendisine sert çıkışarak elinde tuttuğu asker kaçakları için sorguya çekmek ister. Kumandanın emirleri Gevenli Hacı’yı iyi tanır ve onu önceden kumandan hakkında uyarırlar. “*Kumandan iyi adam, ama yenidir. Biraz atılır. Sen hamını alırsın!*” (Esendal, 2018: 102) deyip sorgu zamanı bilerek ortadan kaybolurlar. Öyle de olur. Hacı, kumandanın önüne çıktığında hiçbir şey bilmeyen bir masumu başarıyla oynar, kumandanın istediği ucuzlukta bulduramadığı köy tavukları için kendilerinden istedikleri kadar alabileceklerini söyler. Yeni kumandan da Gevenli Hacı’ya teslim olmuştur.

Hikâye kişilerin ekonomik güçlerini ve nüfuzlarını kullanarak haksız güç ve mal sahibi olmalarını, halkı ezmelerini eleştirir.

Sadri Ertem'in *Mal Nasıl Kıymetlendirilir* hikâyesinde kabiliyetli, iyi eğitimli bir gencin iş bulamaması üzerine geçimini sağlamak üzere insanları dolandırması konu edilir. Anlatıcı okuldayken “*“kuvve-i kalemiyesi” yerinde bir kâtip olacak*” (Ertem, 2014: 542) dedikleri bir arkadaşını yolda “*pilim pilim*” (Ertem, 2014: 542) dökülen elbiseler içinde zayıflamış, çökmüş bir halde görür. Ona bir iş bulmaya çalışırlar fakat bir iş çıkmaz. Anlatıcının vasıtasıyla bir hayırsever, genç adama satıp para kazanması için bir miktar sermaye parası verir. Genç adam, sokaklarda kâğıt, kalem, mendil satmaya çalışır. Fakat yapısı alışık olmadığı için polisler yakalanır işportasını da kaptırır. Anlatıcı bir müddet sonra arkadaşını yine sokakta görür. Genç adam elindeki tek bir kalemi bir öğrenciye “*Küçük bey bu kalemi tramvayda birisinin cebinden aldım. Hani kelli felli bir efendi idi. Dışarıdan alayım desen on beş liradan aşağı vermezler, zarurette kaldım. Haydi iki lira ver de sana vereyim...*” (Ertem, 2014: 544) diyerek işportada sattığı ucuz, kalitesiz kalemleri pahalı sattığını görür. Eski dostu, arkadaşı ile karşılaşınca da öğrenciyi dolandırdığını inkâr etmez. İşportada olunca para verip almadıkları için genç adam bu yola başvurduğunu söyler. Hatta arkadaşına da kaçak kaliteli kolonya satar. Anlatıcı eve gelip kolonyayı açtığında “*halis Terkos*” (Ertem, 2014: 545) suyu olduğunu, dolandırıldığını anlar. Ama arkadaşına kızamaz. “*Çünkü fıkara yaşamak için ancak malını böyle kıymetlendirir!*” (Ertem, 2014: 545) diyerek ona hak verir.

Hikâyede iyi eğitimli ve kabiliyetli olmasına karşın iş bulamayan bir gencin evini geçindirebilmesi için illegal yollara başvurması konu edilir. Fakat burada eleştirilen genç değil, sistemdeki adaletsizliktir. Zira kabiliyetli ve başarılı gencin uygun yollarla iş sahibi olması gerekirken sisteminin adaletsizliği nedeniyle dışarıda bırakılır. Hikâye genç adamın dolandırıcılık yapmasını haklı nedenlere dayandırır, genci yargılamaz, cezalandırmaz. Bu nedenle hikâye, hümanist anlayışa uygun bir çerçevededir.

İş ve Lades hikâyesinde çalışkan, başarılı, sorumluluk sahibi bir gencin iş bulamamasına karşın, tembel, sorumsuz bir kişinin iş güç sahibi oluşu konu edilir. Şevket sınıfında en çalışkan öğrencidir, iyi sülüs yazar, hesabı kuvvetlidir. Liseyi başarıyla bitirir, ailesi büyük bir sevinç yaşar fakat Şevket çok aramasına rağmen iş bulamaz. Her çaldığı kapıdan “*Adresinizi bırakınız. Biz sizi çağırırız.*” (Ertem, 2014: 708) cevabı alır. Ama hiçbirinden geri dönüş olmaz. Bir gün lisede Şevket'in verdiği kopyalarla sınıf geçen arkadaşı Kemal'le karşılaşır. “*Kemal müthiş, kelli, felli bir adam*

olmuştı. Arkasında Londra terzilerinin elinden çıkmış elbise, burnunun üstünde Amerikan vari bir gözlük vardı.” (Ertem, 2014: 708). Kemal, Şevket’i zor tanır, belki de tanımak istemez. Arkadaşını kendi çalıştığı iş yerine davet eder, orada kendisine belki bir iş bulabileceğini söyler. İşe başvuru yapacakken bazı tavsiye mektupları ile gelmesinin faydalı olacağını söyler. Şevket hatırı sayılır kişilerden, hocalarından güzel mektuplar da götürür. Ama Şevket, burada da kime gitse “*merak etmeyiniz, sizin iş aklımda*” (Ertem, 2014:709) cevabını alır. Anlatıcı vapurda Şevket’le karşılaşır, işini sorar. Şevket işi için; “*Birader bizim iş işlikten çıktı. Ladese döndü. Kimi görsem “aklımda” diyor.*” (Ertem, 2014: 710) cevabını verir.

Hikâyede başarılı, sorumluluk sahibi bir genç okulunu bitirdiğinde iş bulamazken, kopyayla sınıf geçen sorumsuz bir kişinin iş bulması kıyaslaması ile sistemdeki adaletsizliğe eleştiri yapılır. İş hayatı, bir genç için tüm ömrünü şekillendiren, sosyolojik ve psikolojik birçok faktörü içeren bir girişimdir. Özellikle de hayata çalışarak, üreterek emek veren kişilerin işsiz, atıl bir durumda kalması kabul edilmesi güç bir durumdur. Ülkedeki sistemin adaletli yürütüldüğü müddetçe hak eden kişiler ile etmeyenler arasında ayırım olacak ve gençleri kolaycılıktan kurtarıp daha fazla çalışmaya yönlendirecektir. Aksi durumda “iyi tavsiye mektupları” sayesinde haksız yere bir şeylere sahip olma, toplumda ancak güvensizlik ve kargaşa yaratır. Hikâyede ahlaki anlayış bakımından bir yargılama yapılmaz, ahlaki sorun betimlenir.

Kendine Ayı Süsü Veren Adam hikâyesinde dürüst, çalışkan, fiziksel olarak güçlü bir genç adamın parasal ve sosyal bakımdan yaşadığı adaletsizlikler konu edilir. Kara Mehmet adındaki genç adam, eşinin doğum yaparken ölümle pençeleşmesi üzerine şehre inip doktor getirmeye karar verir. Şehre üzeri kuru ağaç yüklü eşeği ile iner. Fakat köylü kıyafetleri nedeni ile polisler tarafından caddeye dahi konmaz. Arka sokaklardan gizlice dolaşarak köy pazarını bulur. Köy pazarında hem ağaçları hem de eşeği düşük fiyata satar. Bir otomobille anlaşıp, doktor bulur. Fakat otomobili olan adam onu dolandırıp saatlerce bekletir. Bunun üzerine çıkan kavgada Kara Mehmet, şoförü öldürür, hapse düşer, eşi ise doğumda ölür. Yıllar sonra Kara Mehmet hapisten çıkar, köyüne dönemez. Bir maden ocağında iş bulur, orada en iyi çalışan Kara Mehmet’tir. Fakat burada yaşanan kazada kolunu kaybeder ve tamamen ümitsiz tarlalarda dolaşır. Böylesi dolaştığı bir günde bir ayı oynatıcısı ile karşılaşır. Karnını doyurmak için onun ölmüş olan ayısının postunu giyip gösteriler yapmayı teklif eder, ayı oynatıcı da zor

durumda olduğundan teklifi kabul eder. Fakat bir müddet sonra gösterilerin seviyesi düşük denilerek ayı oynatma gösterileri yasaklanır. İki arkadaş evsiz barksız bir dere kenarında uyurken, gece çıkan selde ölür. Gazete haberleri ise onları: *“İki sahtekârın akıbeti. Ayıcı bir çingenenin ve bir ayı postu içinde kendisine ayı süsü veren bir sahtekârın cesetleri bir hendek içinde bulunmuştur. Geçen akşamki yağmurlardan coşan seller bu iki adamın boğulmasına sebep olmuştur.”* (Ertem, 2014: 706) şeklinde sorgusuz sualsiz sahtekâr ilan eder.

Hikâyede köylü Mehmet; yoksul, eğitimsiz olduğu için toplumsal imkânlardan faydalanamaz, hakları gözetilmez. Bir köylü, şehrin caddelerinde dahi sosyal statüsü nedeniyle rahatça dolaşamaz. Bu nedenle böylesi kişiler, kötü insanların çıkarları için bir araca dönüşürler. Oysa Kara Mehmet ve onun gibi çalışkan, güçlü, kabiliyetli kişiler bulundukları yerde birer lokomotif görevi görecektiyken yapılan haksızlıklarla karnını doyurmak için ayı postuna saklanıp dans eden bir çaresize dönüşür. Bu bir ülkenin gencine ve dolayısıyla geleceğine yapacağı en büyük zarardır. Hikâyede sisteme dönük adaletsizlik eleştirisi yapılır fakat bir yargılamaya gidilmez. Ahlaki sorun betimlenir.

Sabahattin Ali’nin *Bir Gemici Hikâyesi, Kazlar, Bir Firar, Komik-i Şehir, Pazarcı, Sıcak Su, Cıgara*, hikâyelerinde sosyal adalet ile ilgili değer vurgularının yapıldığı görülür. Hikâyelerdeki ortak payda haksızlığa uğrayan kişilerin fakir, güçsüz, sosyal açıdan desteksiz kişiler olmasıdır. Bu güçsüz karakterler üzerinden kimi zaman malları kimi zaman namusları kimi zaman da canları feda edilmiş ve adalet terazisi doğruyu tartamamıştır. Yazarın bu değer altında incelediğimiz diğer hikâyeleri ise oldukça hüznü bir duygu atmosferi taşır.

Hikâyelerin genelinde ahlaki sorun betimlenmiş olup kötülüğe neden olan tarafa bir ceza verilmeden hikâye sonlandırılmıştır. Yazarın hikâyelerinde insan hiçbir zaman tek başına kötü ilan edilmemiştir. Hikâyelerde insanı kötü yapan içinde bulunduğu çevresel, ekonomik ve sosyal şartlara bağlı değişkenler olduğu tezi savunulur. *“Bu yüzden karşı güç grubundaki insanlar bile, okuyucuda kin, nefret gibi duygular oluşturmazlar.”* (Korkmaz, 2016:107). Hikâyelerde ahlaki sorun betimlenir, böylelikle kötü olan karakterin de neden kötü olduğu gerekçeleri ortaya konulur.

Bir Gemici Hikâyesi’nde adaletsizliğe karşı kişilerin haklarını savunması gerektiği vurgusu yapılır. Aile yaşantısında itibaren zorlu bir hayat geçiren genç adam yine çok

zor olmasına rağmen çaresizce gemilerde çalışarak geçinmeye çalışır. Genç adam gemide çalıştığı dönemlerde işverenleri eliyle uğradıkları haksızlıkları düşünür ve bu haksızlıkların hep kendilerini bulması bir tesadüf olmadığını, suskunluktan ileri geldiğini düşünerek hakkını arar. *“Birçok yerlerde birçok adamların konuşmalarına kulak vermiş, onlardan daha az akıllı olmadığına kanaat getirmişti. Kuvveti de yerindeydi; şu halde sırf bir tesadüf onu böyle, ötekileri öyle yapmıştı ha? O zaman birden bire farkına vardı ki, kendisini ve arkadaşlarını, hatta bütün kendisine benzeyenleri bir hareketten, bir kabarıştan meneden bu “tesadüfe inanma”dır.”* (Ali, 2018a: 77). Genç denizci daha iyi bir yemek için arkadaşlarının da desteği ile gemi kaptanına başkaldırır. Kaptan korkusundan depodaki yarım koyunu onlara pişirtir. Tayfa bu eti aşırı sıcaktan yiyemez ve ilk limanda hepsi işten atılır. Fakat hepsi *““kuru baklayla ateş yakmayız!” demesini ve kaptanın yarım koyununu almasını”* (Ali, 2018a: 79) öğrenmişlerdir.

Hikâyede adalet değeri, iş gücü ile çalışan insanın haklarını savunması gerektiği vurgusuyla ele alınır. Kişilerin en başta kendi hakları için mücadele vermesi, seslerini çıkarması gerektiği üzerinde durulur. Hikâyede haksızlığa uğrayan kişiler haklarını savunur, fakat kaptana ya da bir başkasına zarar vermezler.

Kazlar hikâyesinde adaletin yoksul kişilerle zengin kişilere farklı uygulandığı eleştirisi yapılır. Yeni evli çift Dudu ile Seyit yeni evli yoksul bir çifttir. Bir düğünde havaya sıkılan kurşunlar bir kişiye isabet eder, silah atanlar sekiz kişi olmasına rağmen suç en yoksullar olan Seyit ile arkadaşının üzerine kalır. Seyit hapishaneden Dudu’ya gönderdiği mektupta iki kaz bulup gardiyanlara verirse belki *“biti daha az”* (Ali, 2018a: 86) bir koğuşa vereceklerini söyler. Dudu tek geçim kaynağı olan tek kazının yanına birisini de komşudan çalıp hapishaneye götürür. Hapishaneye ulaştığında Seyit pislik nedeniyle ölmüştür. Fakat gardiyan kazları görünce bu haberi söylemez. Dudu da kazı çaldığı için üç ay hapis cezası alır. Seyit’in ölüm haberini de ancak o zaman alır.

Hikâyede adalet kurallarının zengin ve fakirlere aynı şekilde uygulanmaması, dürüst olarak görülen iş güç sahibi insanların daha kirli bir dünyanın içinde olduğu eleştirileri yapılır. Genç kadın hapisteki eşinden gelen mektubu götürdüğü öğretmen, kadına cinsel arzularla bakar. Hapishanedeki gardiyan kadının getirdiği kazları kaybetmemek için önünden geçen sedyeye rağmen Seyit’in ölümünü söylemez. Hikâyede ahlaki sorun

betimlenmiş olup haksızlığı neden olan taraflar herhangi bir yaptırımla karşılaşmamıştır.

Sıcak Su hikâyesinde köylü, fakir bir kadının güvenliği sağlaması beklenen kişiler tarafından konuşturulma bahanesi ile tecavüze uğraması konu edilir. Emine'nin eşi, ağanın oğlunu öldürdüğü için aranmaktadır. Eve gelen jandarma Emine'yi sorguya çekip eşinin nerede saklandığını sorgular. Emine konuşmayınca banyodaki sıcak sudan yola çıkarak eşinin yakınlarda olduğunu düşünen jandarma erleri kadından istifade ederlerse bağırıp çağırması üzerine kocasının meydana çıkacağını öne sürerler. Her ikisi de kadından faydalanır. Emine bu utanca dayanamayıp ortadan kaybolur. Hikâyede adaletin kişilere göre değişik şekillerde uygulanması eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiş, kötülüğü yapan kişiler bir ceza ile karşılaşmamıştır.

Bir Firar hikâyesinde yoksul bir gencin zorla suçlu ilan edilmesi konu edilir. Eski köy imamının oğlu olan İdris, babası hayattayken köyde herkesin sevdiği bir gençtir. Fakat babasını kaybettikten sonra köyde başıboş ve suç işler gözüyle baktıkları için İdris istenmeyen kişi olur. Bir köyde yaşanan bir hırsızlık olayını da bu bakış açısı nedeniyle İdris'in yaptığını söylerler. Jandarma komutanının erlere verdiği "*faili bulmadan gelerseniz gözüme gözükmeyin*" (Ali, 2018a: 91) emri nedeniyle İdris suçu işlemedi dese de dayakla ona suçu işlediği kabul ettirilir. İdris, dayakla kabul ettiği çalma eyleminde olmayan çaldığı paraların yerini göstermek için köye götürülürken kaçmaya çalıştığı için vurulur ve ölür. Ölerken de tek söylediği şey hırsızlıkla bir ilgisinin olmadığıdır.

Hikâyede insanların ve devletin toplum içinde sosyal ve ekonomik yönden zayıf düşmüş kişileri kendi günah ve kirlerini temizleme aracı olarak kullandıkları eleştirisi yapılır. Köylü başıboş bir gençten kurtulmanın hesabında iken jandarma bir suçlu götürerek yüzbaşidan yiyecekleri dayaktan kurtulmanın hesabını yapar. Arada giden ise ülkenin masum bir gencinin hayatıdır. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiştir.

Cıgara hikâyesinde ekonomik ve sosyal yoksunluklar nedeniyle sokaklarda yanlış davranışların içine sürüklenen genç ve çocuk kitle ele alınır.

Yeni Dünya ekonomik ve sosyal sebepler nedeniyle geçimini düğünlerde dansözlük yaparak sağlayan bir kadının hikâyesi konu edilir. Yeni Dünya zengin bir evin düğününde erkeklerin içinde hastalığına rağmen dans eder. Hancı Yakup Ağa adında varlıklı biri kadının oyununu beğenmeyip kendi hanındaki Deli Emine adında kadını

çağırtır. Yeni Dünya, Deli Emine gelince hırsından ve para vermezler endişesiyle hastalığını bastırıp kendini göstermek için çaba harcar. Ertesi gün gelin almaya gidilen yerde Yeni Dünya ölür. Düğün sahibi zorla kabul ettiği cenazeyi eski bir kilime sarıp arabaların arkasına atar. Hikâyede geçim derdi nedeniyle insanların, özellikle de kadınların içinde olduğu zorluk ve adaletsizlik eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir, karşı güç cezalandırılmaz.

Pazarıcı hikâyesinde orduda uzun yıllar çalışıp emekli olan ve geçim derdi ile uğraşan bir kişinin eşkıyalarla iş birliği yaptığına dair atılan iftira nedeniyle hapishaneye atılması ve bu dert nedeniyle ölmesi konu edilir. Eski bir zabıt olan yaşlı adamın emeklerinin bir anda boşa çıkarılması, haksız yere hapse düşmesi, onurunun lekelenmesi gibi olumsuzlukların devletin bireyin hakkını tam anlamıyla koruyamamasından kaynaklandığı eleştirisi yapılır.

Sait Faik Abasıyanık'ın Birtakım İnsanlar hikâyesinde sosyal adaletsizlik temi ele alınır. Anlatıcı soğuk, yağmurlu bir gece yarısında bir an evvel evine gidip yatağına uzanmak hayaliyle tramvayı beklemektedir. Yanından geçen üstü başı dökük bir genç, “*Ağabey, dedi, buradan bana benzer birtakım adamlar geçti mi?*” (Abasıyanık, 2018a: 84) diye sorar. Anlatıcı görmediğini söylerken bir yandan da soruyu saçma bulur. Fakat biraz ileride genç adam gibi kış koşullarına hiç uygun olmayan kıyafetler içinde bir grup insan görür. Bu kişiler barınacak evleri olmayan gurbetçi işçilerdir. Kazandıkları üç beş kuruşu artırmak için gece kahvelerde yatarlar. Fakat son çıkan emirle kahvelerde yatmaları yasaklanınca soğukta dışarıda kala kalırlar. Bu durumu valiye şikâyet etmek için de bir araya gelirler. Anlatıcı evine vardığında büyük bir istekle uzanıp yatmak istediği yataktan dolayı utanır. “*Yatağım, tramvay beklediğim dakikalardaki o munis halini kaybetmişti artık. Ne şu, ne buydu. Bir yataktı. İçinde yatabildiğim için mesut değildim.*” (Abasıyanık, 2018a: 87).

Hikâyede zor şartlar içinde yaşamlarını sürdüren kişilerin hayatlarından bir kesit ele alınır. Yazar hiç kimseyi yargılamadan önce kendisini eleştirir. Kendisi iyi, korunaklı kıyafetlerin içinde sıcak bir eve doğru gitmek için sabırsızlanırken toplumun içindeki bir grup insan temel ihtiyaçları konusunda ciddi yoksunluklar çekmektedir.

Köye Gönderilen Eşek hikâyesinde köyünden hamallık yapmak üzere şehre giden Ramo'nun hayatından sosyal adaletsizliğin izlerini gösteren bir kesit ele alınır. Ramo “*ağır yük ve kuvvet hakkında hiçbir bilgisi*” (Abasıyanık, 2018c: 77) olmadığı için

diğer hamalların da kurnazlıklarıyla yükün en ağırını yüklenir, durmadan çalışır. Kendisine bir eşek alır ama kısa süre içinde eşekle yük taşımak yasaklanınca eşekle kala kalır. Bu sıralarda köydeki ailesi mektupla “*erkeksiz yapıyoruz ama eşeksiz edemiyoruz*” (Abasıyanık, 2018c: 81) diyerek Ramo’dan bir eşek isterler. Ramo, parasızlık nedeniyle köye gidecek olan bir arkadaşı ile eşeğini gönderir. Arkadaşı ve eşeği köye üç yılda varır. Hikâyede toplumun bir kesiminde yaşanan maddi ve sosyal eşitsizliklere vurgu yapılır. Ramo ailesini bırakıp geldiği büyük şehirde hem zor şartlar altında çalışır hem de ne kendisi ne de ailesine rahat bir yaşam görür. Yazar küçük insan diye nitelendirilen kesimi ele alır, onların içinde yaşadıkları zorlu ve adaletsiz hayatı göstermek ister. Yazar hikâyede bu sosyal adaletsizlikten ötürü hiç kimseyi karşıt güç haline getirmez. Hikâyede ahlaki değer betimlenerek ele alınır.

Satılık Dünya hikâyesinde Emin adında genç bir adamın eşi ve çocuğunu yeterli parası olmadığı için tedavi ettiremeyip kaybetmesi konu edilir. Emin küçük bir memurdur. Fakat hırsızlık yapabilecek bir işi vardır. İlk kez eşinin daha sonra da çocuğunun ölüm döşeğindeyken hırsızlık yapmayı aklına getirmiş fakat girişimde bulunmamıştır. En son çocuğunu da kaybettikten sonra aslında ihtiyacı kalmamasına rağmen hırsızlık yapar, yakalanır. Doktorlara verdiği “*Ben bu parayla dünyayı satın alacaktım*” (Abasıyanık, 2018c: 98) sözleriyle aklını kaybettiğine hüküm verilir. Hikâyede insanların maddi yoksunluklar nedeniyle nasıl zor durumların içine düşebileceği konu edilir. Devletin sosyal devlet mekanizmasının sağlıklı işlemesi, insanların daha duyarlı olması bu tür zor hayatlara yardım edebilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiş karşıt güç hedef haline getirilmemiştir.

Sakarya Balıkçısı ve **Kestaneci Dostum** hikâyelerinde sosyal ve ekonomik yönden güçsüz bireylerin toplum içerisinde ayrımcılığa uğradığı sürece hem o insanların hem de toplumun maddi ve manevi kayıplar yaşayacağı vurguları yer alır. Toplumun adalet anlayışı içinde iki genç insanın hayatları büyük çıkmazlara savrulur. Bu nedenle her iki hikâyede de geleneksel ahlak ilkelerinin izleri görülür.

Sakarya Balıkçısı hikâyesinde bir muhacir olarak gelip Sakarya’ya yerleşen Muharrem adındaki gencin çalışkanlığına rağmen sosyal dışlanmışlıkları nedeni ile yaşadığı yeri terk ederek kaçmasına kadar varan hayat zorlukları konu edilir. Sakarya’da balıkçılığa önem verilmediği zamanlardır. Muhacir ve tek başına olan Muharrem gelip kendi emeği ile balıkçılık yapar. Halk hem balığı ucuza yedikleri için memnundur hem de

çocuklarını balıkçılığa alıştıracağı için Muharrem'e kızarlar. Muharrem kendi emeği ile barınacağı küçük bir ev yapar, evlenir. Fakat parasına ve namusuna göz diken karşı köyden Ali Ağa'nın oğlu evlerine girip çıkar. Köylü kısa süre sonra namus söylentileri çıkarır. Muharrem'in karısı evden kaçır, genel eve düşer. Muharrem de her şeyi bırakıp orayı terk etmek zorunda kalır.

Kestaneci Dostum hikâyesinde Ahmet adındaki kimsesiz genç, geçimini sağlamak için sokakta kestane satar. Fakat bir gün zabıta sokakta satıcılık yapmayı yasaklar. Ahmet mangalı kendi ayağı ile devirir. O güne dek cömert, dürüst, güvenilir, ağırbaşlı kişi olarak bilinen Ahmet'i anlatıcı ilerleyen zamanlarda elleri kelepçeli bir şekilde görür. Ahmet, eski dostu olan anlatıcıya tüm lakaytlığı ile eroin işinden dolayı tutuklandığını söyler.

Her iki hikâyede de toplumun ya da devletin sosyal yaraları sarmak yerine dezavantajlı gruplara getirdiği ötekileştirme, yasaklama, mutlak adalet yaklaşımları bu kişileri hem kendilerine hem de insanlığa daha zararlı hale getirdiği vurgusu yer alır. Bu nedenle sosyal adalet kişinin ihtiyaçlarına göre düzenlenip toplumsal yaraları saracak bir fonksiyonu teşkil etmelidir. Hikâyelerde karşıt değere ceza verilmez.

İlhan Tarus'un Doktor Monro'nun Mektubu hikâyesinde Kübalı genç bir hukukçu üzerinden sosyal adalet değeri ele alınır. Anlatıcı Brüksel'de öğrencilik yıllarından arkadaşı olan hukuk alanında doktora eğitimi gören Monro ismindeki Kübalı gençle olan yakın arkadaşlığını anlatır. Monro Batının küçük ülkeleri hor ve hakir gören tavrına rağmen büyük bir emekle Brüksel'den doktor unvanını alır. "*Herifler üstüme çullandılar, bir Küba vatandaşına Brüksel'in Hukuk doktorasını vermemek için saatlerce uğraştılar.*" (Tarus, 1938: 7). Fakat Doktor Monro bütün başarısına ve ülkesine hizmet etme aşkına rağmen ülkesine döndüğünde haksızlıklara, yolsuzluklara, kanunsuz işlere kolaylık tanımadığı için halk tarafından da yönetim tarafından da sevilmez, dışlanır. İşsiz kalır, aç kalır. Fakat en kötüsü de genç Doktor Monro, ümitlerini kaybeder.

Hikâyede dürüst ve çalışkan insanların başta kendi toplumları olmak üzere insanlık içinde ötekileştirilip bir kenara itilmesi eleştirilir. Hikâyedeki sorunun dünyanın farklı bir noktasından seçilmesiyle sorunun evrensel boyutu açığa çıkarılmak istenir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir, karşıt güce dokunulamayacağı sezgisi yer alır.

Osman'ın Tarlası hikâyesinde zengin ve nüfuzlu Dede Ağa'nın köydeki tüm tarlalar gibi Osman'ın tarlasını da üzerine alması ile genç bir ailenin dağılışı konu edilir. Koloğlu Osman, henüz yeni evlendiği karısı Gülsüm'den askere alınacağı için ayrılacaktır. Fakat onu en çok düşündüren elindeki tek geçim kaynağı olan tarlasının ellerinden alınması korkusudur. Osman askere gidince köyün zengini Dede Ağa kendi çocuklarına tüm köyü bırakmak istercesine o tarlayı da üzerine yazdırır. Tarla elden gidince Gülsüm için hayat durur. Zorluklara katlanmaya çalışsa da Gülsüm kendisini isteyen Geredeli fırıncıya sığınır. Osman dört yıl sonra askerden döndüğünde olanlar karşısında aklını kaybeder. Hikâyede adalet mekanizmalarının zengin ve nüfuzlu kişiden yana çıkar amaçlarıyla hareket etmesi eleştirilir. Hikâyede karşıt güç cezalandırılmaz.

Asansör hikâyesinde geçim derdi sebebiyle yerin yedi kat altındaki kömür ocağında çalışan işçilerin hayatlarından bir kesit konu edilir. Hikâyede Kel Mustafa adındaki işçinin kâh kendi kendine kâh yanındaki kişiye evine para götürmek için çalıştığı sırada köyün zengin, evli ve yaşlı ağasının karısını kaçırdığını dert yanar. İşçiler her gün yeryüzünden yerin yedi kat altına ekmek parası için inerler. Fakat yerin üstündeki zengin ve çıkarıcı kişiler onların evlerine, kadınlarına kadar göz diker. Hikâyede toplumdaki gelir dağılımına bağlı sosyal adaletsizliğin yarattığı çarpıklıklardan birisi ele alınır. Hikâyede karşıt güç cezalandırılmaz, ahlaki sorun betimlenerek ele alınır. Yazarın karşıt gücü cezalandırmama tutumunda Sait Faik'te gördüğümüz hümanist tavırdan ziyade suçlu da olsa güçlü olanın yenilemeyeceği kanaati vardır.

Cenaze Kooperatifi hikâyesinde dönemin sosyal devlet yapılanmasında önemli bir sorun olun cenaze kaldırma işlemleri üzerinden sosyal adalet değeri ele alınır. Yaşı ilerlemiş olan emekli İhsan Bey, zorlukla ailesinin geçimini temin eder. Fakat hem evdeki yaşlı kayınvalidesi hem de kendileri için ortaya her an çıkabilecek bir ölüm durumunda cenaze işlemleri için gideri nasıl karşılayacağını kara kara düşünür. Çevresindeki diğer emekli arkadaşları da onun durumundadır. Öyle ki insanlar evlerinde bir ölü çıktığında cenazeyi kaldıramayınca ölüyü bir uçurumdan dahi atmayı düşünecek duruma gelirler. Yazarın hukukçu yönünden istifade edip soru sormak için İhsan Bey, aklındaki projeyi ona anlatır. İhsan Bey cenaze işlemleri için bir kooperatif kurulmasını teklif etmektedir. İhsan Bey devlet yetkililerine de projesini anlatmış, ne kadar zor

durumda olduklarını ifade etmeye çalışmışsa da onlar bu duruma kulak asmadıkları gibi İhsan Bey’le alay ederler.

Hikâyede insanların çok temel bir insani ihtiyaçları olan cenazenin defin işleminin dahi parasızlık nedeniyle yapılamaması, insanların daha sağken cenazeleriyle çıkacak masraftan dolayı endişe duyup sıkıntı çekmeleri nedeniyle devletin sosyal devlet görevlerini yerine getirmemesi eleştirilir. Hikâyede karşıt güce ceza verilmez.

Kemal Bilbaşar hikâyelerinde sosyal adalet değerinde insanların para, makam veya sosyal güçlerinden cesaret alarak yaptıkları haksızlıklar eleştirir. Yazarın geleneksel ahlaki tutumuyla bu kişilerin cezalandırıldığı görülür.

Budakoğlu hikâyesinde parasal ve sosyal güce sahip köy ağası Budakoğlu bazı devlet memurlarının da yardımıyla halkı dolandırması konu edilir. Banka memuru kendi alacağı kârı düşünerek devletin çiftçiden buğday alacağı haberini saklar. Bu haberi önce Budakoğlu’na verir. Budakoğlu da köylünün kendisine olan borcunu buğdayla kapatacağını ilan edip buğdayın kilosunu üç liradan alır. On beş gün sonra devletin buğdayı kilo başına altı lira vereceği haberi yayılınca köylü Budakoğlu’na dış biler fakat “*Fukara, zengini darıltmamalıydı. Ziyarı gene fakire olurdu...*” (Bilbaşar, 2015: 16) diyerek duruma ses çıkarmazlar. Süreç içinde müfettişler banka müdürünü birçok usulsüzlükten dolayı görevden alır. Yeni gelen bir banka müdürü ise Budakoğlu’na yüz vermez. Budakoğlu bankacının adını lekelemek için düzen kurar fakat düzeni kurduğu gece dükkânlarında çıkan yangın haberini alır. Budakoğlu tüm mal varlığı ile birlikte yanarak can verir.

Cevizli Bahçe hikâyesinde zengin ve sosyal anlamda güçlü Müezzinoğlu’nun tüm köy halkını sömürerek elde ettiği zenginlik konu edilir. Müezzinoğlu birkaç fabrika sahibi bir kişidir. Çevresinde bulunan köylüler, devlet memurları başları paraya ya da bir işe sıkıştığında Müezzinoğlu karşılığını almak üzere onlara yardımcı olur. Böylesi kişilerden birisi olan fen memuru da bölgede yapılmakta olan tren yolunun nereden geçeceği haberini önceden Müezzinoğlu’na söyler. Müezzinoğlu bir iyilikte bulunuyormuş gibi davranarak bu güzergâhtaki tarlaları köylülerden borçlarına karşılık alır, devlete pahalıya satar. Köylüler bu işi “*Tanrı, yürü kulum! Dedi mi taşlar altın olur*” (Bilbaşar, 2015: 362) diyerek hiç şüphelenmeden uzaktan izler. Müezzinoğlu zenginliğine rağmen “*şanını ününü tazelemek, itibarını sürdürmek*” (Bilbaşar, 2015:

364) için köylüden borçlarını toplamak üzere bir dereden geçerken su akıntısına kapılıp ölür.

Kadırğa hikâyesinde Hacı Kadir Ağa zengin bir kişidir. Çevresindeki insanlar ondan borç alır, himayesinde bazı sorunlardan kurtulur. Hacı Kadir Ağa on üç yaşındaki Gülsüm'ü umumhaneden çıkartıp evine yoksul bir genç kız olarak götürür. Fakat asıl niyeti birkaç tane olan karılarına yeni ve taze bir kuma daha eklemektir. Ne var ki oğlu Ahmet de Gülsüm'e âşıktır. Hacı Kadir Ağa, oğlu ile Gülsüm'ün gönül ilişkisini duyunca deliye döner ve kaynar suyla oğlunu yakar. Hacı Kadir Ağa bu olaydan sonra üç ay hapis yatar. Fakat daha da önemlisi toplumdaki itibarını kaybederek cezalandırılır.

Yangın hikâyesinde Paşa Ismayıl adındaki zengin kişinin parasından aldığı güçle özellikle kadınlar üzerinde yaptığı zorbalıklar konu edilir. Paşa Ismayıl fiziksel olarak bakıldığında “*erkekliğinden kuşkuya düşürecek*” (Bilbaşar, 2015: 196) kadar çelimsiz ve çirkin birisidir. “*Ama para insanın ahlaktan yana ayıplarını bile örter de, yaradılış kusurlarını gizlemez olur mu?*” (Bilbaşar, 2015: 196). Paşa Ismayıl'ın da kusurları parası sayesinde kapanır ve çevresindeki kadınların hayallerini süsleyen bir kişi olur. Paşa Ismayıl bu durumu bencilce kullanır, çevresindeki tüm kadınların kendisi için yaratıldığını düşünür. Paşa Ismayıl, Saniye adındaki genç kıza da bu emellerle yaklaşır. Saniye onu reddettiğinde ise onun adını kötüye çıkarır, Saniye'nin nişanlısını dahi öldürtür. Saniye her şeye sabreder fakat intikamını alacağı günü kollar. Paşa Ismayıl genç bir kızla düğünü olduğu sırada yangın haberi kargaşası çıkar. Daha sonra yangın çıkmadığı anlaşılsa da kargaşada Paşa Ismayıl ve gelin ölür.

Bilbaşar'ın hikâyelerinde sosyal adalet değerinde sömürücü yönelişe sahip karşıt güçteki kişilerin kendi menfaatleri doğrultusunda halkın yaşamlarını maddi veya manevi olarak bir kaosa sürüklemeleri ortak paydayı oluşturur. Fakat karşıt güç bu zalimliği yaparken çoğu zaman tek değildir. Karşıt güçler, devlet memurları gibi halkın güvence kaynağı olan kişiler tarafından korunur. Bu nedenle devlet kurumlarına da ilgili değer doğrultusunda eleştiri yapıldığı görülür. Hikâyelerde geleneksel, ders verici ahlak anlayışı ile karşıt güçler cezalandırılır.

Orhan Kemal'in incelediğimiz hikâyelerinde sosyal adalet ve eşitlik değeri üzerinde sıklıkla durulur. *Ekmek Kavgası*, *Dönüş*, *Çocuk Ali*, *Afaracı Hacı Ali* hikâyelerinde halkın büyük bir yoksulluk ve ezilmişlikle uğraştığı konu edilir. Hikâyelerde karşıt değer ön plana sürülmez, tüm yaşanan olumsuzlukların sebebi daha büyük bir sistem

sorunu olarak gösterilir. Bu nedenle de hikâyeler geleneksel anlamda cezalandırıcı bir ahlak anlayışından ziyade ahlaki problemin betimlenip okuyucuda farkındalık sağlamayı hedefler.

Ekmek Kavgası'nda bir askeri birliğin karavanasından karınlarını doyuran yoksul çevre halkı ve etraftaki hayvanlar bu askeri birliğin oradan taşınmasıyla artık bir kemik için dahi kavga eder hale gelir.

Dönüş hikâyesinde bir babanın işsizliği ile ailesiyle sokaklarda yatacak kadar çaresiz kalışı konu edilir. Fakirliklerinden dolayı ailesi ve kendisi evsiz, yurtsuz ve aç sokakta kalan baba karşısında eşi de kocasının çektiği ıstırapı duyarak üzülür. “*Kadın biliyordu ki, kocası, işsiz ve fakir bir baba olmanın dehşetli azabı içindedir.*” (Kemal, 2017:85). Bütün aile sokakta aç karınlarını bastırarak taşın üzerinde uyur.

Kitap Satmaya Dair hikâyesinde de geçim zorluğu çeken okumuş yazmış bir baba, evine ekmek götürebilmek için kitaplarını arkadaşına satacaktır. Fakat araba galerisi olan arkadaşı Hayri'nin yanına gittiğinde kendisiyle her zaman inceden alay eden okul arkadaşı Necdet'le karşılaşır. Necdet Doktor olmuştur. Fakir baba utandığı için kitapları satacağını söyleyemez. Kızı ve eşi o gün de aç kalır.

Çocuk Ali hikâyesinde dağ köylerinden birisinde yakılan kömür yakındaki ormana sıçrar. Köylü soruşmanın kendi başlarını ağrıtmaması için köy korucularının para karşılığında suçu fakir ve dul bir kadın olan Ayşe'nin on iki yaşındaki oğlunun üzerine yıkılır. Çocuk Ali suçtan ötücü ceza evine atılır, Ali'nin aklındaki tek geçim kaynakları olan mısırlara ne olacağıdır. Hikâyede suçun dahi insanların ekonomik ve sosyal güçlerine göre verildiği eleştirisi yer alır. Köylü soruşturmadan ve cezadan kaçmak için fakir bir yetim çocuğu öne sürerek kendisini kurtarır.

Afaracı Hacı Ali hikâyesinde hem gözlerinden özürlü hem de fakir olan Afaracı Hacı Ali ve karısı Hürü'nün yaşadıkları yaşam zorluklarının üstüne köyün zengin kişilerinden gördükleri haksızlıklar konu edilir. Hacı Ali görmeyen gözüyle tarlasına gidip zorla karınlarını doyuracak mahsulü yetiştirmeye çalışır. Evlerinde de tek hayvanları bir inek vardır. Hacı Ali akşam eve geldiğinde köyün zenginlerinden Ağzıbüyükler tarafından ineğin sakatlandığını öğrenir. Hacı Ali köyün yirmi dört bin dönümünden on altı bin dönümünü eline alan Ağzıbüyükler'e “*Ulan, koca köye bir ineği sığıştıramadınız... Sizin tuttuğunuz orucun da, kıldığınız namazın da...*” (Kemal,

2017: 49) diye isyan etse de köylü halk Ağzıbüyükler'in gazabından korkarak onu sakin olması konusunda uyarmaktan başka bir şey yapmaz.

Haldun Taner'in *İşgüzar Bir Polis* hikâyesinde zengin bir mahalleye geceleri asayiş sağlaması için getirtilen bir polisin işini yapması sonucunda hataları ortaya çıkan zengin kişilerin rahatsızlık duyup polisi göndermeleri konu edilir. Mülkiye müfettişi Bay Asım Kutay ve kendisinden yirmi yaş küçük olan eşi Cavidan Hanım evlenince zengin bir mahallede villaya taşınırlar. Fakat kısa süre sonra evlerine hırsız girince Bay Asım'ın girişimleriyle mahalleye polis memuru Necmi Uyanık görevlendirilir. Necmi Uyanık'la birlikte mahallede asayiş sağlanır. Fakat Necmi Uyanık bir gece Bay Asım'ın eşini gece yarısı genç bir adamla uygunsuz vaziyette görüp bunu Bay Asım'a söyler. Bu durum üzerine çift bir süre ayrılmaya çalışsa da Bay Asım dayanamaz ve karısını affedip evine döner. İlk işi de polis memuru Necmi Uyanık'ı mahalleden göndertmek olur.

Hikâyede zengin ve güçlü insanlar için küçük insanların birer araç olarak kullanıldıkları eleştirisi yer alır. Bay Asım makamını kullanarak getirttiği polis memurunu kendi menfaatlerine ters düştüğü an göndertme gücüne sahiptir. Hikâyede ahlaki değer betimlenerek ele alınır.

Samim Kocagöz'ün *Dalyan* hikâyesinde zenginliğine ve gücüne güvenen bir kişinin köylülere gölden balık tutmayı yasaklaması üzerine yaşanan olaylar ele alınır. Dalyan sahibi denilen güçlü ve zengin birisi olduğu anlaşılan kişi, gölden sadece kendisi gelir elde etmek için civar köylerin tamamına gölden balık tutmayı yasaklar. Bunun üzerine köylüler birçok yola başvursa da sonuç alamazlar. En son hükümete şikâyet etmek akıllarına gelir fakat bu yolla da bir şey elde edemeyeceklerini düşünürler. Yine kendi yöntemleriyle mücadele ederler ve göle giden kanalı kapatırlar.

Hikâyede zengin ve zorba kişilere karşılık halkın yaşadığı çaresizlik ele alınır. Halk devlete başvursa dahi bir sonuç alamayacağı acı gerçeğinin farkındadır. Bu nedenle sosyal adaletin kişilerin oldukları konumlara göre değil kanunlara göre işletilmesi gerektiği hikâyenin temel vurgusudur.

Sığınak hikâyesinde belediyenin plansız ve eksik malzemeyle iki genç işçiye çukur kazdırarak sığınak yaptırması üzerine yaşananlar konu edilir. İşçilerden Mustafa belediyenin emri ve verdiği yetersiz malzemeyle bir çukur kazdıklarını ve yine kendi imkânlarıyla otların üzerine örttüklerini arkadaşına anlatır. Paralarını almak için kaymakam ile belediye reisinin sığınağı teftiş etmesini beklerler. Kaymakam ve Belediye reisi

kocaman göbekleriyle sığınağa girmeye çalışınca zaten emanet olan yapı tamamen üstlerine uçar. Bunun üzerine bu olayda tek suçlu işçi olan fakir Mustafa ile arkadaşı görülür ve hapse atılırlar. Hikâyede ortaya çıkan problemde sorumluluğu olan kişiler yerine korumasız kişilerin sorumlu tutulması sosyal adalet değerini sarsar. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir.

Diphan hikâyesinde orman muhafaza memurlarının odunculuk yaparak geçinen köylülerden usulsüz para alması üzerine yaşanan olaylar konu edilir. Orman köylerinden Mehmet adındaki genç adam, ömründe ilk kez geldiği Diphan pazarında tek geçim kaynağı olan eşeğini satmak ister. Kahvede oturduğunda orman muhafaza memurunun öldürüldüğünü, memurun üzerinden çıkan yüklü paraya dokunulmadığı konuşmalarını duyar. O memuru kendilerinden haraç topladığı ve zora soktuğu için Mehmet öldürmüştür. Mehmet, uzaktan uzağa öldüren adamı savunur şekilde konuşur. Az sonra jandarma gelip Mehmet'i tutuklar.

Hikâyede bir devlet memurunun rüşvet toplayarak zengin olmasına kimsenin ses çıkarmaması eleştirilir. Mehmet'in memuru öldürmesi elbette onaylanmaz fakat hikâye hırsızın hiç mi suçu yok sorusunu akıllara getirir. Hikâyede rüşvet toplayan memurun öldürülmesi geleneksel ahlak anlayışı doğrultusundaki bir gelişmedir.

Terk Edilmiş Yurt hikâyesinde eşinin sıtma hastalığının tedavisi için ailece yollara düşen fakat tren bileti paraları dahi olmayan bir babanın çaresizliği konu edilir.

Tarık Buğra'nın Bacanak hikâyesinde aile büyüğünün ölmesi üzerine evin bazı gözü açık bireylerinin kendi aralarında haksız miras paylaşma hesabı konu edilir. Aksaray'ın köylerinden birinde Küpeli olarak bilinen yaşlı adamın ölmesi üzerine iki damadı; Kerimin Oğlu ile Osman Ağa evin diğer üyelerinin haklarını gasp ederek mal varlığını paylaşmak üzere tartışırlar. Küpelinin evinde oturan, tarlalarını ekip biçen, hayvanlarından gelir elde eden Kerimin Oğlu kazançlarının kârlı olmadığı hatta dert çektiğini söylese de büyük bir gelir kaynağını tehlikeye atmamak için bacanağına Osman'a yüklü miktarda para ve tohumluk vermeyi kabul eder. Osman Ağa bunun karşılığında diğer miras sahiplerine -evin yaşlısı, dul ve oğlundan kalan yetimlere- kanun, hak gibi konulardan bahsetmeyeceğine emniyet verir.

Hikâyede insanların açığözlülük yaparak etraflarındaki diğer kişilere haksızlık yapması eleştirilir. Kanun ve hukukun aciz durumda olan kişilerin haklarını korumak için

sistemlerini daha canlı tutması fikrine gidilebileceği gibi haksızlığı yapanın da yarın ilahi adalete hesap vereceği uyarısı yapılır.

Dönemin hikâyelerinde sosyal adalet değeri birçok yazarın üzerinde sıklıkla durduğu bir konudur. Hikâyelerin hiç birinde değerle ilgili olumlu örnek gösterilmez, var olan sorunlar üzerinden değere göndermeler yapılır. Hikâyelerde zengin ve nüfuzlu kişilerin bu varlıkları nedeniyle devletten haksız kazanç ve destek görmeleri temel eleştiri konusudur. Zengin ve nüfuzlu kişiler, küçük insan olarak tanımlanan halkın haklarını gasp eder, parasını alır, işinden attırır, onu bir araç gibi kullanır, kimi zaman da kendi yerlerine hapse attırırlar. Halk uğradığı eziyet karşısında devlete gitmesi gerektiğini bilir fakat bundan bir çözüm alamayacağının farkındadır. Hikâyelerde hem toplumun hem de devlet kurumlarının eleştirildiği görülür. Bilbaşar dışındaki yazarlarda karşıt güç ceza almaz.

Dönemin yazarlarından Ertem ve Orhan Kemal'in hikâyelerinde donanımlı bireylerin iş bulma, ailesini geçindirme sıkıntıları çekmesine karşın liyakatsiz kişilerin zengin olması da sosyal adaletsizlik değeri vurgu yapılan konulardan biridir.

3.4.6. Eşitlik Değeri

İnsanların evrensel kanunlar ve dini inançlar karşısında eşit oldukları vurgulanır. Fakat günlük yaşamdaki uygulamalarla kişilerin cinsiyetleri, ten renkleri, inançları, nereli oldukları, ekonomik ve sosyal durumları ve hatta kıyafetlerine kadar sınıflandırıldığını görürüz. Bu bazen ciddi sonuçlar doğuracak çatışmalara dönüşürken çoğu zaman da ezilip itilen tarafın iç kırgınlıkları ile sessizliği olarak kendisini gösterir. Dönemin hikâyelerinde fakirlik başta olmak üzere insanlar arasında eşitlik değerinin yara aldığı örnekler ele alınarak değere vurgu yapılır.

Memduh Şevket Esendal'ın *Köye Düşmüş* hikâyesi, varlıkları ve sosyal konumları nedeniyle daha imtiyazlı yaşayan kişilerin hayatlarına dair bir hikâyedir. Hikâye, Ankara ile Eskişehir arasındaki bir tren istasyonunda geçer. Kırk beş yaşlarında, üstü başı dökük, terbiyeli bir adam, mebus olduğu anlaşılan kıyafetleri güzel, heybetli duruşu olan bir adama derdini anlatma telaşındadır. Derdini anlatmaya çalışan kişi, eski yönetim döneminde ekonomik ve sosyal olarak varlıklı bir aileye mensup olduğunu, kendisinin de devletin birçok kademesinde çalıştığını söyler. Kendisi de desteklemesine

rağmen hayatlarının Meşrutiyetle bozulduğunu, Birinci Dünya Savaşı'nın ise *“hepsinin üstüne tüy dikti[ğini]”* (Esendal, 2016: 87) eskiden gördükleri imtiyazları artık göremediklerini mebusa anlatır. Bunlar; yeterli eğitimi olmamasına karşın iş sahibi olması, savaşta *“bunlar Anadolu çocukları değil, hepsi ana-baba yavrusu, kırdan bayırda harp etmeye, boğuşmaya alışmamışlardır.”* (Esendal, 2016: 89) diye rica ederek evin damatlarının Birinci Dünya Savaşı'na asker olarak katılmalarının engellenmesi gibi imtiyazlardır. Savaşların yorduğu ülkede karneyle ekmek dağıtılan günlerin verdiği sıkıntılar ile bu kişi ve ailesi bir köye yerleşmeye karar verirler. Buranın verimli bir köy olmaması nedeniyle şikâyetçidir. Mebustan isteği ise Ankara'da hangi iş olursa kendisine verilmesi durumunda minnettar olacaktır. Tren yaklaşmasıyla konuşan kişi susar, mebus büyük bir saygı gösterisi ile trene bindirilir.

Hikâyede Osmanlı'nın son dönemlerinde sosyo-ekonomik durumu nedeniyle birçok imtiyaz elde eden bir memurun yeni kurulmuş olan rejimden de benzer imtiyazları elde etme yollarını aradığını görürüz. Öte yandan yazar, yeni rejimin mebusu olan kişiyi de kıyafetleri ve duruşundaki detaylarla çok büyüklendiği için eleştirir. *“(...) boz kalpaklı, orta boylu, tıknaz, sarı potinlerinin konçları dizkapaklarına kadar yükselen bir efendi - ihtimal bir mebustur- elleri arkasında, gümüş saplı kamçısı ile oynayarak dinliyor.”* (Esendal, 2016: 84). Hikâyedeki bu iki kişi rejim değişikliği ile yer değiştirmiş hissi uyandırır. Dolayısıyla yazar, yönetimin her iki dönemini de eleştirir. Bir çiftçi çocuğu olmasına karşın kendi kendini eğitip yükselen yazar için belki de en hassas konulardan birisi insanların eşit kurallara tabi olmasıdır. Hikâyede bu durumu uyarıcı nitelikte ele almıştır.

Eşek hikâyesi, eşeğin taşıdığı yüklerle geçimini sağlayan köylü bir gencin, büyük yükleri taşıyan trenlerle karşılaşması düşündürücü bir eşitlik kıyasına imkân tanır. Mustafa eşiği ile tuza giderken yolda tren istasyonunda bir mola verir. İstasyondaki kara, kocaman vagonlar yük vagonudur. Mustafa onların heybetini görünce *“Bu kara dananın da, böyle yavaş durduğuna bakma, bir asıldı mı, ardına evleri bağlasan sürükler, götürür.”* (Esendal, 2016: 184) diye içinden geçirir. Mustafa ekmeğini yer, bu sırada tren hareketlenir. Mustafa içinden tekrar her bir vagonu kaç eşek sürükleyebilir diye geçirir. O sırada aklına eşiği gelir, onu göremez. Eşeğini kaybettiği için büyük bir üzüntü ile köyüne dönerken yolda eşiğini görür, sevinçten *“yüreği oynar”* (Esendal,

2016: 187). Anlatıcı bir atasözü ile durumu izah eder: “*Tanrı, köylüyü sevindirmek isterse, eşiğini kaybettirir, sonra gene buldurur.*” (Esendal, 2016: 187).

Hikâyede köylü bir gencin geçim kaynağı olan eşek ile varlıklı şehir insanın geçim kaynağı trenler arasındaki kıyasla insanlar arasında eşitliğin olmadığı vurgusu yapılır. Her insan aynı ömrü yaşasa da eşit koşullarda yaşayamaz. Bir asıldı mı evleri çekip götürecek kadar güçlü olan trenin sunduğu hayatı, tüm ömrünü bir eşiğin peşi sıra gezdiren köylü genç, hiçbir zaman aynı hayatı yaşayamayacaktır. O ancak eşiği kaybolduğunda onu bulmanın heyecan ve sevinci kadar basit bir sevinç yaşayacaktır.

Halikarnas Balıkcısı’nın Kancay hikâyesi etnik kökeni farklı bir kadının hayatından kesittir. Asıl adı Ay olan çingene asıllı Kancay, küçüklüğünden beri neşe doludur. Öyle ki annesi can verdiği sırada onu hüznle uğurlamak istemez ve ona neşeli şarkılar söyler. Kancay gözü tok, üretmeyi seven bir kadın olarak yetmiş yaşına kadar yaşar. Kimseden bir beklentiye girmeden hayatını idame eder. Gün gelip dağ başında bir kaya üzerinde ölü bulunduğunda köylüler Kancay farklı bir kökenden olsa da ona sahip çıkar. Genel algının aksine “*Pis kıpti karısı Müslüman mezarlığına gömülmez*” (Halikarnas Balıkcısı, 2014: 35) demedikleri gibi ona güzel bir mezar yaparlar.

Hikâyede Kancay etnik köken olarak farklı ve toplumda genel olarak dışlanan, hor görülen bir durumdadır. Tek başına dürüst bir hayat yaşar, kimseye el açmaz. Öldüğünde köydekiler onun onurlu hayatına içten bir saygı göstererek ayrımcılığa gitmez ve saygı içinde Kancay’ı defnederler. Fakat yazar bu erdemi gösterecek insan sayısının az olduğunu, gerçek eşitlik, adalet ve özgürlüğün “*ancak parsılar, yaban kedileri, kartallar ve atmaca ile şahinler gibi yaşamakla*” (Halikarnas Balıkcısı, 2014: 35) mümkün olabileceğine inanır. Bu nedenle de yaşamda eşit, adil ve gerçek bir özgürlük ortamı olamayacağını belirtir.

Sadri Ertem’in Bay Virgül hikâyesinde zengin, makam sahibi, güçlü bir kişi olmadığı için toplumda silikleşen, yok denecek kadar kendisini sıfırlayan kişiler üzerinden eşitlik değerini ele alınır. Hikâye, anlatıcının aylık ile çalışan müdür olan komşusunu anlatması üzerine kuruludur. Bir yerde müdür olarak çalışan komşu, aylar öncesinden “*kendini iki dirhem bir çekirdek yapmak için*” (Ertem, 2014: 413) paralar harcayarak bir baloya katılmak için hazırlık yapar. Fakat “*balo onu daha ilk adımında ayağına uymayan bir ayakkabı gibi*” (Ertem, 2014: 414) karşılar. Aylık ile çalışan müdür, yalnız gittiği baloda “*ayakkabıcı dükkânında tek kundura*” (Ertem, 2014: 414) gibi ortada kalır.

Güzel bir kadına doğru yönelip konuşur, fakat kısa sürede güzel bayanın etrafı “*şık erkekler, üç saylav, pusat fabrikalarının satıcıları*” (Ertem, 2014:417) ile dolar. Aylık ile çalışan müdür, bu kadar zengin ve gösterişli insanın içinde “*pisileşir*” (Ertem, 2014: 417) kalabalığın içinde boyu iki büklüm; “*sanki o uzun bir cümlemin içinde bir virgül gibi*” (Ertem, 2014: 417) kalır. Bu sosyal baskıya daha fazla dayanamayan aylık ile çalışan müdür, büyük bir hazırlık ve heyecanla gittiği balodan erken saatte içinde büyük bir keder ve ezilmişlikle tek başına yaşadığı evine geri döner.

Demokratik toplumlar hiçbir zaman sınıfsal ayrımların kendi toplumlarında olmadığını savunarak övünürler. Çünkü demokratik toplumların en önemli vurgusu eşitliktir. Hikâyede ise bu eşitliğin olmadığı, sıradan küçük insanın büyük paralara, güce sahip kişi/kimlik/kurum karşısında bir hiç olarak kendisini kötü hissetmesine neden olduğu eleştirisi yapılır. Hikâye, ders vericilik üzerine değil, ahlaki problemi betimleme üzerine kuruludur. Toplumun zengin ve güçlü bireylerini karşısına alıp küçük insanın sorununu ortaya koyması nedeniyle hikâyenin gelenek üstü ahlak anlayışına uygun olduğunu ve bu nedenle evrensel bir ahlaki bakış açısını barındırdığını söyleyebiliriz.

Yakası Kalkık Adam hikâyesinde kişilerin kılık kıyafetlerine, mevkilerine göre farklı muamele gösterilmesi eleştirilir. Bir devlet kurumunda çalışanlar “*bayramlık elbiselerini sandıklarından çıkarmış*” (Ertem, 2014: 419) bir milletvekilini karşılamak için büyük bir kalabalık halinde toplanmışlardır. Vekil geldiğinde “*önde Vekil Beyefendi, yanında müsteşar bey, birer adım aralık rütbelerine göre insanlar gene virgülleşe, virgülleşe korka, korka*” (Ertem, 2014: 420) ayaklarını sürüyerek kalabalığın içinden geçerler. Vekil, bu esnada sakalı uzamış, elbisesi dökük, yakası kalkık duran bir çalışana “*bu ne hürmetsizlik...*” (Ertem, 2014: 420) diye kızar. Herkes kızılan bu adamın uzağında olmayı kendisine bir şükür olarak görür. Vekil, adamın yanına kadar gider, koluna girer ve daha yumuşak bir sesle “*hiçbir arkadaşı böyle istemem...*” (Ertem, 2014: 421) der. Bu küçük seremoni nedeni ile “*yakası kalkık adam siyah elbiseli birbiri ardınca virgül halini alan adamların kafasında birdenbire sterilize su gibi saflaştı, berrak, sevimli bir hal*” (Ertem, 2014: 421) alır. Vekil gittikten sonra siyah takımlı kişiler, kendilerine yararı olur düşüncesi ile kıyafetleri dökük adama nezaketle hürmet ederler.

Hikâyede kişilerin kıyafetlerine, saçlarına, sakallarına, makam ve mevkilerine göre gösterilen muamelenin farklılığı, eşitlik değerini ortadan kaldırması yönüyle eleştirilir.

Yakası kalkık adamdan kıyafeti nedeni ile ilkin herkes uzak dururken vekil gibi bir makam sahibinin onunla tokalaşması, koluna girmesi, sessizce birkaç kelime söylemesi aynı kişiyi bir anda ulaşılması gereken kişi haline getirir. Oysa kişi aynı kişidir, değişen sadece başka kişilerin bakış açılarıdır. Hikâyede bir ahlaki problem betimlenmiş, herhangi bir ders vericilik amacı güdülmemiştir.

Bekir Sıtkı Kunt'un *Düşmez Kalkmaz Bir Allah* hikâyesinde fakirlikte bile toplumun ekonomik bir sınıflamaya göre hareket etmesi eleştirilir. Hikâyede mahalle kahvesine dilencilik yapmak için gelen bir kadının para toplayamaması üzerine ağlayarak *“Düşmez kalkmaz bir Allah, benim böyle el açtığıma bakmayın siz. Ben de bir zaman (Bir Abdülhamit paşasının ismini söyledi. Ahmet paşa mı, Mehmet Paşa mı, ne) işte o paşanın zevcesi idim. Eh paşa öldü, biz de devlet düşkünü olduk... Ühhü ühhü.”* (Kunt, 1937: 25) durumunu açıklar. Öncesinde kadına para vermeyen, kızan kişiler kendi ihtiyacı olmasına karşın, *“Vah asil, vah devlet düşkünü hanımefendi vah!”* (Kunt, 1937: 26) diyerek sırf eski bir zengin olması nedeniyle kadına fazla fazla para verirler. *“Demin kundurasını boyatmayan adam, yirmi beş kuruş verdi. Çocuğuna findık almayan baba da, ilkin on kuruş vermişken ikinci defa yerinden kalkıp on kuruş daha bıraktı.”* (Kunt, 1937: 26). Kahvedekiler kadının geçmişte zengin olduğunu öğrenince hanımefendi, valide hanım gibi kelimeler kullanırlar.

Hikâyeyi yazar *“Şu halkımıza diyecek yok doğrusu. Hiç farkında olmadan müthiş aristokrat dostudurlar. O kadar ki dilenci kadını saygı ve sevgi ile beraber, az daha paraya da boğuyorlardı!”* (Kunt, 1937: 27) sözleriyle sonlandırarak yargısını belirtmiş olur. Hikâyede toplumun kişilerin mal varlığına, sosyal konumuna göre farklı tutumlar sergiledikleri, toplum içerisinde yerleşmiş bir eşitsizliğin olduğu belirtilir. Hikâyede kendini acındırarak para toplayan kadının kendi başına kaldığında *“kıs kıs gülmesi”* (Kunt, 1937: 27) ile parayı verenler cezalandırılmış olur. Bu nedenle ahlaki olarak geleneksel, ders verici ahlak anlayışında bir hikâyedir.

İki Hasta hikâyesinde yazarın yukarıda incelediğimiz hikâyesine benzer bir tez yürütülür. Bu kez zenginlik ve fakirliğin hastalıkta dahi insanlara eşit şartlar sunmaması eleştirilir. Hikâyede miras yoluyla zengin olan aristokrat bir bayan, başı ağrıdığı için doktor çağırır. *“Paris'ten, Berlin'den Londra'dan yaldızlı diplomaları olan meşhur doktor, çarçabuk otomobilene atlayıp”* (Kunt, 1937: 30) zengin kadının yanına gelir. Onu özenle muayene eder ve *“hiçbir şey değil, biraz yorulmuş ve midenizi*

bozmuşsunuz” (Kunt, 1937: 31) diyerek tek bir ilaç reçete eder. Doktor evden çıkacakken evin aşçısı, doktora kızını muayene etmesi için yalvarır. Doktor çok istemese de genç kızı muayene eder. Genç kızın ağır zatürre olduğunu, tedavi için geciktiklerini ama yine de ilaçlarını almasını ve iyi bakılmasını tavsiye eder. Evin sahibi zengin bayana yanlılıkla bütün ilaçlar götürülünce kendisinin tek bir kutu, hizmetçi kıza çok ilaç yazan doktora kızar, doktoru hastalıktan anlamamakla itham eder, ilaçları da pencereden aşağıya atar. “Ahçının kızı bir hizmetçi parçasıdır, diye söylendi, onun ilaç nesine... Katır gibi kız. O kendiliğinden iyileşir. Bense ateşler içinde yanıyorum. Belli ki doktor hastalığımı anlayamadı. Avrupa’da okumuş diye ben de adam sanıyordum. Meğer baytarın biriymiş!..” (Kunt, 1937: 35). Onun asıl kızdığı ise hizmetçi kızın fakir olmasına rağmen sahip olduğu gençliği ve güzelliğidir.

Hikâyede toplumun saygı, ilgi, sevgi gibi insani ilişkileri, kişilerin ekonomik ve sosyal durumlarına göre şekillendirmesi eleştirilir. Hikâyede ahlaki problem betimlenmiş, herhangi bir yargılama yapılmamıştır.

Kenan Hulusi Koray’ın *Karyola* hikâyesi kırsal kesimlerde devlet çalışanlarının dahi sözünü dinlemek zorunda olduğu ağalık müessesesi eleştirilir. Hikâyede yeni atanan nahiye müdürü, yeni tayin olduğu nahiyeye jandarma eşliğinde birkaç eşyası ve karyolasından oluşan yüküyle varır. Nahiye müdürünü karşılayanlar ona saygı gösterir. Karşılayanlar “*Aman, dedi, icraatınızda muvaffak olmak istiyorsanız aman, ağamızla iyi geçinmeğe dikkat!*” (Koray, 1944: 38) diyerek gelişinden haberi olduğunu söyledikleri ağalarının elini öpmesi gerektiğini söylerler. “*Bütün yabancılar Kürthanlıyı ilk ziyaretlerinde ağanın ellerini öperler.*” (Koray, 1944: 39) genç nahiye müdürü tavsiyelere birebir uyar. Onun saygısı hoşuna gitmiş olacak ki ağa gece kendi odasında konaklamasını ister. Nahiye müdürü yatacağı odaya girdiğinde karyolasının ayaklarının kesildiğini görür. Köylüler “*Kürthanlarda hiçbir şey ağamızdan yüksek değildir*” (Koray, 1944: 41) diyerek karyolanın, ağanın yatağından yüksek olduğu için ayaklarını kestiklerini söylerler.

Hikâye mizahi bir üslupla köylerde yaşanan zengin ve güç sahibi kişilerin köy halkının ve devletin üzerinde olma çabaları eleştirilir. Genç devlet amirine daha ilk andan itibaren ağanın gücü hissettirilip eşyalarına verilen çeki düzenle hangi boyutlarda bir saygı ve itaat bekledikleri gösterilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiş olup herhangi bir yargılamaya gidilmediği görülür.

Sabahattin Ali'nin *Arabalar Beş Kuruşa, Ses, Köpek, Bahtiyar Köpek* hikâyelerinde sosyal eşitsizlik nedeniyle ortaya çıkan çapraşıklık eleştirilir. Hikâyelerdeki ortak yön iki taraftan karakterlerin kıyaslanması üzerine kuruludur. Arabalar Beş Kuruşa hikâyesinde her iki çocuk da aynı sınıfta okurlar. Fakir olan çocuğun ders durumu daha iyidir. Ses'te ses eğitimi sınavına giren her iki gencin de sesleri iyidir. Fakat ekonomik durumu kötü olan genç yoksulluğun üzerine getirdiği çekingenlik hali ile tam performansını sergileyemez ve sınavı kazanamaz.

Arabalar Beş Kuruşa hikâyesinde insanlar arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıklar nedeniyle oluşan eşitsizlik eleştirilir. Hikâyede okulda aynı sınıfta olan biri fakir diğeri zengin iki çocuk sokakta karşılaşır. Fakir çocuk sokakta annesiyle ucuz oyuncak satmaktadır. Zengin çocuk ise korunaklı güzel elbiseler içinde annesiyle pahalı dükkânlardan alışveriş yapmaktadırlar. Zengin çocuk, arkadaş olarak gördüğü bu çocukla konuşur. Hatta okulda aynı sırada oturmayı ister. Fakat bir süre sonra zengin çocuğun annesi, çocuğunun fakir bir sokak çocuğu ile konuşmasından rahatsız olur. *"Pis baksana, senin konuşabileceğin insan mı bu?"* (Ali, 2018b: 61) diyerek çocuğunu götürür. Fakir çocuk ve annesi bütün üzüntüleri ve rencide olmuş halleriyle sokakta beş kuruşluk arabalarını kısık sesle satmaya devam ederler.

Hikâyede zengin çocuğun, fakir çocukla konuşması, onu arkadaş olarak görmesi, hatta aynı sırada oturmak istemesi aslında insanların arasında ayrımlar yokken çevresel öğrenmelerle bir sınıflamanın ortaya çıktığı vurgusu yer alır. Zengin çocuğun annesinin karşıdaki kişiyi "pis" olarak nitelemesiyle toplumun yeni bireyi çocuk da sınıflamayı ve bu sınıflamada kendi yerini ve "ötekini" öğrenir. Hikâyede ahlaki sorunun betimlenmesiyle yetinilmiştir.

Ses hikâyesinde müzik yeteneği olan Anadolu'dan bir gencin yetenek sınavında zengin duruşlu kişiler karşısında çekinip yeteneğini ifade edememesi konu edilir. Hikâyedeki Anadolulu genç Ali, mekânı ve kişileri *"ameliyat masasına yatacak bir hastanın"* (Ali, 2018b: 118) ürkekliğiyle izler. Sınava giren diğere öğrenci ise bakımlı, eğitilmiş ve oldukça cesur duruşlu bir gençtir. Sahnede Ali, yeteneğini tam olarak ifade edemez ve elenir. Sınava girmesini sağlayan anlatıcı ve arkadaşına da mahcup olduğu için gece sazını satıp yol parası yaparak gizlice memleketine döner.

Hikâyede yeteneği olmasına karşın sosyal ve ekonomik sebepler nedeniyle elde edebileceği fırsatları kaçıran köylü bir gencin hikâyesi anlatılır. Rakip gösterilen kişi ile

tek farklarının Ali'nin sosyal ve ekonomik sebeplerle kendisine güvensiz oluşundadır. Burada durumun eleştirisiyle idari mekanizmaların ve toplumun uyarılması hedeflenmiştir. Günümüzde BİLSEM merkezleri aracılığıyla her il için küçük yaştaki çocukların bilişsel ve sanatsal taramaların yapılması geçmişte bu hikâye ve benzeri anlamlı seslerin birikimine borçludur. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiş bir yargılama yapılmamıştır.

Köpek hikâyesinde bir köpeğin zarar vermediği halde şehirli bir çiftin anlık korkuları nedeniyle silahla vurup öldürülmesi konu edilir. Hikâyede ağanın koyunlarına çobanlık eden köylü bir genç ile yoldan arabayla geçen Amerika'da eğitim görmüş mühendis bir genç ve nişanlısı karşılaşır. Mühendis ve nişanlısı tüm kendilerini beğenmişlikle çobana çeşitli sorular sorar. Çobandan istedikleri gibi cevap alamayınca da onu cahillikle itham edip arabalarına binerler. Bu esnada arabanın önüne çıkan çoban köpeğinin kendilerine zarar vereceğini düşünerek köpeği silahla vurup yollarına devam ederler. Hiçbir mal varlığı olmayan çoban, sevgisini ve sadakatini hissettiği tek varlık olan köpeğini kaybeder.

Hikâyede zarar vermemesine karşın bir hayvanın öldürülmesi eleştirilir. İnsanların aile, para gibi faktörlerle makam ve mevki sahibi olması, elde ettikleriyle halkı ezmesi eleştirilir. Yazarın eşitlik değerinde sıklıkla yaptığı kıyaslama yoluna gidilir. Kimsesiz ve parasız olan çobana karşı ekonomik desteği güçlü bir mühendis hikâyede karşılaştırılır. Mühendisin çobanı ve hayvanlarını hakir gören tavrı eleştirilir. Hikâyede kötülüğe ve zarara neden olan kişiler bir cezaya uğramaz. Bu nedenle hikâyede ahlaki sorunun sadece betimlendiği görülür.

Bahtiyar Köpek hikâyesinde yaşamdaki sosyal ve ekonomik eşitsizlik mizahi bir üslupla eleştirilir. Hikâyede yazarın dostlarının *“hep acı şeylerden”* (Ali, 2016: 59) yazmasına sitemleri üzerine yazar güzel bir şey bulup yazmak için çevresini araştırır. Oturduğu çevrede zengin bir evin köpeği dikkatini çeker. Bir çocuk gibi önem gösterilen köpek, *“on dönüm tarlayı bir günde yorulmadan çapalayacak kadar kuvvetli görünen”* (Ali, 2016: 60) uşağı ihtiyaçları ve bakımı için muma çevirir. Köpek için büyük, görkemli bir kulübe, özel hazırlanmış yiyecekler, çiftleşeceği köpeğin seçimine kadar gösterilen özen yazarın dikkatini çeker. Kendisine sorulan *“Niçin yazılarındaki bütün insanların benzi soluk, yüreği kederli? Bu memlekette yüzü gülen, bahtiyar insan yok mu?”* (Ali, 2016: 59) sorularına da gözlemlediği bu köpekten yola çıkarak

hikâyenin sonunda “*Hele cümle alem bu köpeğin onda biri kadar rahata kavuşsun, bakın ben bir daha acı şeylerden söz açar mıyım?*” (Ali, 2016: 62) cevabını verir.

Hikâyede “*Niçin hep acı şeyler yazayım? Dostlar, yufka yürekli dostlar bundan hoşlanmıyorlar. ‘Hep kötü, sakat şeyleri mi göreceksin?’ diyorlar.*” (Ali, 2016: 59) sözleriyle anlatıcı, yazarın kendisi olduğunu açıkça belirtir. Alıntıda belirtilen sorunun cevabı da aslında Sabahattin Ali’nin adalet ve eşitlik değerinde neden daha fazla üzerinde durduğunun bir açıklaması gibidir. Toplumun büyük çoğunluğunun yeme, içme, barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçlara ulaşmasında problemler olmasına karşın belirli zengin bir kesimin köpeklerine kadar yaşadığı ve yaşattığı rahat yaşam hikâyedeki temel kıyaslama noktalarını oluşturur. Hikâyede ahlaki sorun mizahi bir dille betimlenmiş kişiler üzerinde bir karşıt güç kötölemesi kurulmamıştır.

Sait Faik Abasıyanık’ın *Bir Kıyının Dört Hikâyesi*’nden ilki olan *Soğan Kayığı* hikâyesinde insanların maddi durumlarına göre muamele yapılması eleştirilir. Bir gün adanın sahiline soğan yüklü bir kayık çekilir. Soğanları satmak için getiren genç köylü böylesi bir yerde hem genç kızların ilgisini çekmek umuduyla hem de eğlenmek için denize girer. Genç köylü adam denizde yeteneklerini sergiler. Tüm kadınlar ondan etkilenir. Fakat genç adam denizden çıkıp “*palasparelerin*” (Abasıyanık, 2018a: 27) kıyafetlerini giydiğinde onun fakir, köylü biri olduğu anlaşılır ve hiç kimse yüzüne dahi bakmaz. Kıyafetler bir kimlik cüzdanı gibi insanları hemen ayrıştırarak bir tarafa koyar. Adada sadece anlatıcı onunla konuşur.

Hikâyede insanların giyim kuşamlarına göre değer biçilmesi eleştirilir. Fakat yazar bu eleştiriyi dahi yaparken hümanist eğilimini bırakmaz. “*Benimle kayıkçılar ve balıkçılar yanımızdayken konuşmuyordu. Bu beyaz pantolonlu, mavi gömlekli adamlar, onların yanında konuşulamayacağını biliyordu. Buna mukabil benim de, beyaz pantolonlu, mavi gömlekli, spor ayakkabılı insanlarla konuşurken kendisiyle görüşemeyeceğimi kestiremiyorlardı. Bu da onun için bir sır olup kaldı.*” (Abasıyanık, 2018a: 27). Yazar alıntıdaki ifadelerle sosyo-ekonomik sınıfların hepsinin birbirine karşı mesafeli olduğunu belirtir. Bu nedenle tek taraflı bir karşıt güç öne sürmez. Hikâyede hümanist bir anlayışla ahlaki sorunun betimlenmesi ile yetinilir.

Bohça hikâyesinde toplum içindeki ekonomik ve sosyal düşkünlük içinde olan insanların her konuda ayrımcılığa uğraması konu edilir. Anlatıcı, küçük çocukluğu ile ergenlik dönemlerine ait bir anıyı anlatır, evlerine küçük bir bohçayla gelen kendi

yaşlarında bir kızı hatırlar. Anlatıcı küçüklüğünde “*hain bir burjuva çocuğu*” (Abasıyanık, 2018a: 48) olarak bu besleme kıza çok eziyetler eder. Fakat bir yandan da birbirlerine âşık olurlar. Çocuğun annesi bu ilişkiyi anlayınca hemen kızı evden gönderir.

Hikâyede toplumun dışladığı, hor gördüğü ve eline geçirdiğinde istediği her şeyi yapabilme hakkına sahip olduğunu düşündüğü kişilerin hayatlarından bir kesit ele alınır. Bir besleme olarak geldiği evde birçok şiddete maruz kalan kız, sevmek ve sevilme duygularına da layık olmadığı düşünülerek evden gönderilir. Böylelikle toplumsal algılara göre “tehlike” uzaklaştırılır. Hikâye ahlaki bağlamda ahlaki sorunun betimlenmesi üzerine kuruludur.

Üçüncü Mevki hikâyesinde bütün hayatı boyunca İstanbul’da yaşayan genç bir adamın ilk kez Anadolu’ya gidişi konu edilir. Bütün hayatını İstanbul’da geçirmiş genç adam, Kayseri’de memurluk yapacaktır. Fakat daha önce Anadolu’ya karşı hiçbir tecrübesi olmayan ve Anadolu hakkında duyduklarıyla “sıtma kapmış entelektüel” (Abasıyanık, 2018a: 73) olarak derin korkulara sahiptir. “*Bir kasap kıızıyla evlenmek, belediye reisiyle cigara içmek, tahrirat kâtibiyle tavla oynamak... Ve gelip geçmek mümkün olabilse diye düşünüyor. (...) O bu kafasıyla kocaman bir köstek sahibi olabilecek. Belki bir sürüsü olacak. Ona da bir müddet sonra hayvan alıp sattığı için cambaz diyecekler.*” (Abasıyanık, 2018a:74).

Hikâyede İstanbul gibi donanımlı bir şehirde yaşayan aydın, entelektüel kişilerin Anadolu insanın hayatından uzak olduğu, onların hayatına korku ve endişeyle baktıkları konu edilir. Arada oluşan bu sosyal mesafeyi eşitlik değerinin sarsacağı için ahlaki problem olarak bu başlık altında değerlendirdik. Yazar hikâyedeki entelektüel korkuları nedeniyle mizahi bir dille eleştirse de ona bir ceza biçmez. Bu nedenle hikâyede ahlaki sorunun betimlenmesiyle yetinilmiştir.

Kalorifer ve Bahar hikâyesinde İstanbul’un bir kenar mahallesi ile merkezi arasındaki yaşam farklarıyla insanların eşit koşullara ulaşmaya hakkı olduğu konu edilir. İstanbul’un kenar mahallelerinden birinde farklı din, dil ve mezheplerden insanlar bir arada uyum içinde yaşarlar. Hepsinin ortak yönü hayatta kalabilmek için günü kurtarmak endişesidir. “*Kendi aralarında din farkı gözetmeksizin kız alıp veren bu insanların başlıca düşmanı, daha doğrusu sevgilisi, bir tepeye çıkıldığı zaman görülen, şehrin merkezidir.*” (Abasıyanık, 2018b:10). Kenar mahalledeki insanlar soğuk, açlık,

çamur ve bakımsızlıkla uğraşırken hayatlarına şehir yaşamından giren sinema, kalorifer gibi kelimelerin anlamı ve ne oldukları dahi büyük bir merak konusu olur. Hikâyede toplumun iki farklı tablosu sergilenir. Yazarın hümanist bakış açısıyla kişiler yargılanmaz.

Çelme hikâyesinde ülkenin seferberlik yıllarında toplumun büyük bir kesimi yoksullukla mücadele ederken belirli bir kesimin büyük bir refah içinde yaşaması eleştirilir. Anlatıcı seferberlik yıllarında Anadolu kasabalarının birinde halkın sadece ekmeğe ulaşmak için bile nasıl bir mücadele verdiğine üzülen şahit olur. İnsanlar bir torba mısır öğütmek için günlerce değirmende sıra bekler, öğüttürdüğü ekmek de birkaç günden fazla yetmez. Fakat bu durumda dahi hali, keyfi yerinde olanlar hayatta hiçbir şey yokmuşçasına yaşamlarına devam ederler. *“Bununla beraber mesut insanlar yok değildi. İnsan başkalarının aç, perişan olduğu günlerde nasıl mesut olur, dememeli. Öyle bir olur ki. Öyle de bir olmayabilir ki...”* (Abasıyanık 2018c: 12).

Kasabanın ileri gelenlerinin hanımları, yanlarına aldıkları askeri korumalar ve hizmetçileriyle pikniğe çıkarlar. Kadınlar şen şakrak piknik yapacakları yere giderken geceden bir torba mısır öğütmek için bekleyen insanların önünden geçmek zorunda kalırlar. İki ayrı dünyanın karşılaşmasında fakir halk, hizmetçilerin kollarındaki *“sepetlerin aralığından cezveleri, gazocakları ve sarı kırmızı ince kâğıtlarla örtülmüş bin bir eşya gözüken gezinti kafilesini”* (Abasıyanık 2018c: 16) seyrederek. Halktan biri dayanamaz isyan eder, hizmetçilerden birisinin ayağına çelme takar. Hizmetçilerin elindeki sepetler dağılır. Orada bulunan fakir halk bir kereliğine de olsa karnını iyice doyurur. Zengin hanımlarından birisi insanların yaşadığı cehennem hayata belki de ilk kez tanıklık ettiğinden *“Allah’ım kıyamet günü de mi böyle olacak”* (Abasıyanık 2018c: 17) diyerek şaşkınlık ve korkusunu gizleyemez.

Hikâyede ülkenin tamamının sorunu olması gereken bir seferberlik zamanında dahi zengin ya da makam sahibi kişiler ile fakir halkın yaşam koşullarının ayrışması eleştirilir. Hikâyede halkın büyük bir çoğunluğu temel ihtiyaçlara dahi rahatça ulaşamamasına karşılık zengin, küçük bir azınlık bolluk ve refah içindedir. Hikâyede karşıt güç olan zengin kesimin eşlerine açık bir ceza verilmemişse de halkın zorlu yaşam koşullarıyla karşılaşmaları ve eşyalarının yağmalanması ders niteliğindedir. Bu nedenle hikâyede ahlaki bağlamda geleneksel unsurlar öne çıkar.

Francala mı, Ekmek mi? hikâyesinde yoksul bir insanın hayallerinde dahi yoksul olduğu gerçeğini hesaba katması konu edilir. Fakir bir genç olan Ahmet, etrafındaki insanların verdiği küçük yardımlarla sokaklarda yaşar. Yoksulluk ayıp değildir belki ama kimse de Ahmet’e yüz vermez. *"Fukaralık ayıp değil dediğimiz zaman, hamal olalım, ıskatçı olalım; fukaralık ayıp değil dediğimiz zaman bunun ancak bir teselliden ibaret olduğunu ve fukaralığın bal gibi hem ayıp, hem günah, hem enayilik olduğunu biliriz."* (Abasıyanık, 2018c: 56). Ahmet, eline geçen küçük bir parayla gözüne çok hoş görünen francala almak ister. Fakat Ahmet kendisine para verenlerin onu francala yerken görürlerse bir daha ona para vermeyecekleri korkusuyla almaz. Bir gün eline geçen bir piyango biletine büyük ikramiye çıkar. Fakat Ahmet bu büyük para karşısında *"Francala mı, ekmek mi?"* (Abasıyanık, 2018c: 59) diye sora sora aklını kaybeder.

Hikâyede yoksul insanların hayallerinde dahi yoksulluğunu göz önünde bulundurmamak zorunda kalışları konu edilir. Hikâyede fakir gencin durumundun ötürü hiçbir karakter karışıt güç haline getirilmez. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Çöpcü Ahmet hikâyesinde köyünde çobanlık yapan genç bir adamın çöpchülük yapmak üzere İstanbul’a gelmesi ve insanlardan gördüğü kötü muameleye dayanamayarak bu işi yapamayacağını anlaması konu edilir.

İlhan Tarus’un Altındağ hikâyesinde Ankara’nın Altındağ semti ile Yenişehir semtleri üzerinden toplumun iki farklı kesimi ele alınır. Altındağ *"kupkuru, cansız ve çirkin bir dağ parçasından ibaret olan bu yayvan etekli, çirkef ve çöple mayalanmış siyah topraklı, ıslak ve pis kokulu tepe"* (Tarus, 1947:86) fiziki olarak birçok zorluklarla beraber Ankara’nın göçlerle dolmuş zorlu bir semtidir. Öte yandan Yenişehir ise “yeni” ismine uygun olarak gerek yaşayan insan kitlesi bakımından gerek fiziki şartlar açısından gelişmişliğin merkezidir. *"Altındağlı için Yenişehir, daimi bir idealdir ve modeldir. O modele doğru, bütün ömrünce sürüklenecek, bir karikatür yaptığının farkına varmayacak, lakin demir markalı bahçe kapısını seyrede ede, mesud olacaktır."* (Tarus, 1947:88).

Altındağ’ın tek “ileri geleni” memur Süleyman Efendi de Yenişehir’de çalışır. Süleyman Efendi bir bakanlıkta evrak dağıtıcısı olarak görev yapar. Fakat buna rağmen tüm kanun tasarıları ve kararlarından haberi varmışçasına tüm Altındağlılar onun sözüne itimat eder. Bu itimat aslında Yenişehir’e olan güvenden ileri gelir. Süleyman Efendi de bu itimattan hoşnut olacak ki *"ilmi bir şekilde incelemek maksadına matuf"* (Tarus,

1947: 94) düşüncesi vermek için mahalledeki gündelik işleri dahi “*Bakanlar kurulunca yakında müzakere edilecektir*” (Tarus, 1947: 95) diye açıklar.

Hikâyede Ankara’nın iki farklı mahallesi üzerinden aslında ülkedeki iki farklı sosyal topluluğun yaşam biçimleri ele alınır. Önceden köylü uzaktan şehrin ne demek olduğunu kulaktan dolma anlatılarla öğrense de şimdi kendi gözleriyle onların hayatlarına şahitlik eder. Geçimini emek gücüyle sağlayan az gelirli kesim, daha sık bir şekilde okumuş, memur, zengin kişiler ile toplumda bir arada olmaya başlar. Toplumun bu ilk karşılaşma dönemlerinden dar gelirli olarak hikâyeye ele alınır. Yazar bu kesimin karşı tarafa bakışını hafif bir mizahi dille ele alırken yargılamaya gitmez. Yazar, bu kişileri samimi ve emektar gördüğü için yüceltir.

Tiyatro hikâyesinde hem sosyal olarak hem de parasal olarak güçlü olan Ali Bey’in tiyatro gösterisinde uyuması nedeniyle oyun durdurulur. Tüm seyirciler ve oyuncular Ali Bey’in uykusunun bölünmemesi için o kalkıncaya kadar ses çıkarmadan beklerler. Hikâyede toplum içinde gündelik işlerin hatta eğlencelerin dahi kişilerin parasal ve sosyal durumuna göre şekillendiği eleştirisi yer alır.

Kemal Bilbaşar’ın *Gelin Arabası* hikâyesinde bir köyde zengin ile fakir arasındaki eşitsizlik konu edilir. Ali köyün fakirlerindendir ve evlenmek üzeredir. Ali düğününde gelini evinden arabayla almak ister. Fakirliğinden dolayı Ali, köy ağasının oğluyla düğününü aynı haftaya denk gelmemesi için uğraşır. Ne var ki ikisinin de düğünü aynı gün olur. Ali’nin otomobili için anlaştığı kişi de zengin ağanın düğününe gider. Çaresizlikle ortada çırpınan Ali, köydeki kahveye gelen otomobilli yabancılardan utanarak gelini arabalarıyla almayı rica eder. Bu kişiler onun zor durumuna üzülüp kendisine yardım eder. Hikâyede gündelik basit işlerde dahi toplumdaki gelir ve sosyal eşitsizliğin insanlar için doğurduğu zorluk konu edilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Pazarlık hikâyesinde B. Hayri Küner’in ticarete hilelerle kazandığı büyük paralara karşılık ilkokul öğretmeni olan Bay Muhlis Azsöyler’in kazancını gözünde büyütmesi konu edilir. Hikâyede dar gelirli vatandaş grubundan dönemin devlet memuru bir ilkokul öğretmeni seçilir. Öğretmen Azsöyler “*İyi gıda alamayan insanlarınki gibi gözlerinde bir baygınlık şakaklarında bir çöküntü*” (Bilbaşar, 2015: 374) olan geçim derdiyle uğraşan bir kişidir. Karşıt güç B. Hayri Küner ise tonlarla kuruyemiş alış verişinden büyük paralar kazanan fakat sürekli fakirmiş gibi kendisini göstermeye

çalışan zengin bir tüccardır. İlkokul öğretmeni Muhlis Azsöyler, devletin memur maaşına ek olarak verdiği şeker, bez, yakıt gibi malzemeleri dahi satıp ancak geçimlerini sağlar. Bir gece Hayri Küner kuruyemiş toptancısıyla yaptığı pazarlıktan memnun bu kişiyi gazinoya götürür. O akşam Muhlis Azsöyler de bin bir kaleminden artırdığı 3,5 lira ile eşini ve çocuklarını aynı gazinoya götürür. Hayri Küner bu aileyi işaret ederek toptancı arkadaşına “*Alt ucu bir öğretmen yahu... Amma insanın arkasında koca hükümet varsa ekmeğe, una, şekere, yağa, sabuna ucuz ucuz doymuşsa, böyle zevk etmez de ne yapar? Hükümet de, millet de sanki bunlar için çalışıyor. Bana kalırsa birader, bir dükkâna memur alışverişe geldi mi beş-on kuruş fazla istemeli...*” (Bilbaşar, 2015: 379) der. Hikâyede gelir dağılımındaki eşitsizliğin haklıyı haksız, haksızı ise arsız bir konuma getirdiği eleştirisi yer alır. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir, karşıt güç üzerinde bir yargılamaya gidilmez.

Orhan Kemal’in sosyal hayattaki eşitsizliklerde kimsesiz, fakir olan kişilerin kanunlar karşısında da toplum içinde de ezildiği vurgulanır. *Revir Meydancısı Yusuf, Bir Ölüye Dair, Afaracı Hacı Ali* bu hikâyelerdendir. Hikâyelerde karşıt güç belirginleştirilmez, ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Revir Meydancısı Yusuf hikâyesinde Trakya’nın kıraç bir köyünde çobanlık yapan Yusuf koyunları çalmaya gelen hırsız öldürdüğü için hapishaneye atılır. Fakat hapishanede de Yusuf’un yoksul ve kimsesizliğinden güç alan herkes onu bir emir eri gibi kendi hizmetinde kullanır.

Bir Yılbaşı Macerası hikâyesi zengin bir iş adamı Hurşit Ağa’nın muhasebecilerinin yıllık hesapları kapatırken yaşadıkları olaylar üzerine kuruludur. Muhasebecilerden Nuri ve Muhiddin gece yarısına kadar çalışıp yedi liralık açığı ararlar. Fakat bunlardan Nuri ev bark sahibidir ve geçim sıkıntısı çekmektedir. Muhiddin ise Hurşit Ağa ile babasının eski arkadaş olması ve bekâr bir adam olması sebebiyle rahat bir kişidir. Sayım yapılır yedi lira açık geç de olsa bulunur. Bu sırada odaya gelen bekçi, Hurşit Ağa’nın net kârını sorar. Nuri boş bulunup “*Altı yüz bin küsur!*” (Kemal, 2017: 63) der. Hurşit Ağa bir dost meclisinde net kârının milletin ağzında dolaştığını görünce muhasebecisi Muhiddin’in ihbarıyla Nuri’yi işten kovar.

Samim Kocagöz’ün Muhalif hikâyesinde Cumhuriyet Dönemi sonrası Ankara’da kendisine güç bulan kişilerin bunu kendi menfaatlerine bir üstünlük meselesi haline dönüştürmeleri eleştirilir. Hikâye bir bayram arifesinde kalabalık bir tren yolculuğunda

geçer. Anlatıcı içinde bulunduğu kompartımda yaşananları aktarır. Kompartımda bulunanlardan birisi “*mağrur, okkalı bir zat*” tır (Kocagöz, 1946: 72) ve hem çevresini küçümser hem de işine gelmeyen her konuşmayı “*zannımca muhalif*” (Kocagöz, 1946: 72) suçlamasıyla itham eder. Okkalı zat, bir müddet sonra kompartımdaki halk sıkışıklığına isyan eder “*Siz benim kim olduğumu biliyor musunuz?*” (Kocagöz, 1946: 74) diyerek görevlileri tehdit eder.

Halktan birisi olduğunu söyleyip yeni hükümetin halk için kurulduğunu söylese de okkalı zatın kendi davranışlarıyla halkın içinde oturmaya dahi tahammül gösterememesi hikâyede eleştirilir. Vatanın her bireyinin eşit olduğu, büyük insanların halka hizmet etmek için var oldukları hatırlatması yapılır. Hikâyede kompartımdaki bir delikanlının yerini hasta çocuğuyla koridorda bekleyen bir kadın ve eşine vermesi okkalı zatı iyice deliye döndürür. Okkalı zat trende başka yer olmadığı için bu kompartımda yolculuğuna devam eder. Bu nedenle okkalı zatın cezalandırıldığı buna bağlı olarak da ahlaki bağlamda hikâyenin geleneksel bir bakış açısı taşıdığını görürüz.

Kenan Hulusi Koray’ın *Paraşüt* hikâyesinde kadınların erkek eşitliği konusu ele alınır. Zeytinli tepelerinde keçi çobanlığı yapan on iki yaşındaki Çiğdem, daha önce hiç görmediği ve işitmediği bir gürültüyle geçen uçağı görünce onun büyük bir kuş olduğunu düşünür ve hem büyük şaşkınlık hem de korku duyar. Herkese bu büyük kuştan bahseder fakat herkes çocukluk haline verip buna önem vermezler. O günlerde köye gelen yüzbaşı ise küçük Çiğdem’in anlattıklarını dikkatle dinleyip gördüğü şeyin bir uçak olduğunu, uzak yerlere giden bir binek olduğunu, erkeklerin kullandığı bir araç olduğunu söyler. Çiğdem bu anlatılanları tam olarak kavrayamasa da devasa kuşu bir daha görmek için hep bekler. Öyle ki kendisi uçtuğunu düşünür, köylüler Çiğdem’e Kuş Çiğdem der.

Çiğdem bir gün ortadan kaybolur. Köylüler Kuş Çiğdem’i ararlar fakat bulamazlar. Onun kuş olma hevesiyle bir yerden düşerek öldüğünü düşünürler. Oysa Çiğdem’in merakından etkilenen yüzbaşı ve eşi onu evladı olarak yanlarında götürür. Yüzbaşı, Çiğdem’i okutur, geliştirir. Çiğdem büyüdüğünde pilotluk eğitimi almak istediğinde yüzbaşı ve eşi onun için endişelenip karşı dururlar. Fakat Çiğdem’in “*Hatta bir vapur kaptanı olabileceğini ve eğer isterse kış vakti ayaklarında bir kızakla Ankara’ya kadar gidebileceğini!*” (Koray,1940: 18) sözlerine hak verirler. Çiğdem iki yıllık bir pilotluk

eğitiminden sonra bir zamanlar keçi çobanlığı yaptığı Zeytinli tepeleri üzerinde uçakla uçar.

Hikâyede Cumhuriyet yönetiminin kadınlara atfettiği değer ön plana çıkarılır. Dağ köyünde kimsesiz olan küçük bir kız çocuğunun başarıyla eğitilmesi sonucu pilot dahi olabileceği konusu üzerinden; kadınların erkeklerin yaptığı her işi yapabileceği vurgulanır. Bu nedenle hikâyede eğitimin, çağdaşlaşmanın, Cumhuriyet yönetimin önemi gibi değerlerin de işlendiğini görürüz. Hikâyede meraklı ve istekli olan sahipsiz küçük kızın başarılı olması geleneksel ahlak anlayışına uygun bir yapı taşır.

Dönemin hikâyelerinde eşitlik değeri üzerinde sıklıkla durulduğu görülür. Hikâyelerde köylü halkın, fakir insanların, düşük ücretle çalışan memurların, alt gelir grubuna ait yerleşim yerinde oturanların zengin kesim tarafından hor görüldüğü, dışlandığı, insan yerine konulmadığı eleştirileri yapılır. Hikâyelerde devlet kurumları zengin ve sosyal anlamda güçlü kişiyi koruyarak ayrımcılık yapması nedeniyle eleştirilir. Fakat hikâyelerden Bekir Sıtkı Kunt'un *Düşmez Kalkmaz Bir Allah* hikâyesinde de belirttiği gibi "Şu halkımıza diyecek yok doğrusu. Hiç farkında olmadan müthiş aristokrat dostudurlar." (Kunt, 1937: 27) halkın da kendisi için uygulanan eşit olmama halinde katkıları vardır. Halk zengine işleri düşer kokusu ile ses çıkarmamayı, hürmet etmeyi kendisine bir vazife görür. Dönemin hikâyelerinde eşitlik değeri sömürücü yönelişteki kişilerin tutumları eleştirilerek ezilen kişilerin içine düştükleri maddi ve manevi zararlar üzerinden toplumda bir uyanışın sağlanması hedeflenir.

3.4.7. Barış Değeri

TDK Güncel Sözlükte barış kelimesi "1- Barışma işi. 2- Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar. 3- Böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç. 4- Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam." (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Atatürk'ün büyük bir mücadele döneminin ardından ülkeyi kurduğunda ülkenin temel siyasi politikasını "Yurtta sulh, cihanda sulh" sözleriyle barışın önemine verdiği değeri görürüz. Barış bir ülkenin varlığı, insanların sosyal, fiziki, ekonomik ve psikolojik sağlığını koruma teminatıdır. Savaş ise insanlık için belirsizliklerin, acıların ve tamir edilemez yaraların kaynağıdır. Dönemin hikâyelerinde barış değerinin önemi savaş döneminde yaşanan insani dramlar

üzerinden ele alınmıştır. Hikâyelerde Türk gencinin zorlu savaş şartları altında yoksulluk nedeniyle yükünün daha da ağır olduğu, savaşta şehit olanlara üzülmüşken gazi olanların aileleriyle birlikte büyük bir sosyo-ekonomik sıkıntının içine düştüğü ve bu duruma devletin ve toplumun kayıtsız kaldığı eleştirisi yapılır. Ailelerin dağılması, geride kalan kadınların mağdur edilmesi, savaştan dönen gençlerin işlerini yürütemeyecek durumda olması savaşın getirdiği ve yazarların ortak olarak ele aldıkları vurgulardır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Türk Eri* hikâyesinde, savaş durumunun oluşturduğu zorluklar üzerinden barış değerinin önemi vurgulanır. Hikâyede bahsedilen savaş, 1912 Ekim-1913 Eylül arasında Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında yaşanan Balkan Harbi'dir. Yazar, tanık olduğu savaştan kaynaklanan fakirlik ve çaresizliği ele alır. Yazarın savaşa katılan askerleri, onların talimlerini, savaşta kullanılacak araçları, günlük yaşamdaki yiyecek, giyecek, yakıt vb. ihtiyaçlarını gözlemleme fırsatı bulduğu görülür. Yazar, hikâyede savaşın ağır faturasını milletçe ödediğimiz fakat hem ruhen hem de fiziken bu süreçte askerlerin daha çok etkiye maruz kaldıklarını belirtir. Bu hikâye kahramanlık değeri altında daha detaylı işlenmiştir.

Bir Gün İçinde hikâyesinde Balkan Savaşı'nda çarpışıp yaralanan ve evlerine dönmek üzere yollara dökülen madden ve manen yarım kalmış Türk askerinin durumu ele alınır. Yazar yolda karşılaştığı yaralı, aksayan, kıyafetleri perişan bir grup askerle karşılaşır. Bu görülen kısım, acının yalnızca küçük bir parçasıdır. *“Düşünüyorsunuz ve diyorsunuz ki bu sahne, asıl ötede koca bir memleketin geniş sahasında yüz binlerce insan tarafından oynanan çelikle, ateşle, kanla, dumanla yazılmış korkunç kasidenin [eserin] bir küçük mısraıdır.”* (Uşaklıgil, 2011a: 117). Yazar, biraz ilerlediğinde ise her yönden aynı durumda başka vatan evlatlarının da iskeleye doğru yol aldıklarını görür. Artık savaşamayacak askerler, evlerine iskeleden kalkacak gemi ile gönderilecektir. Yazarın karşılaştığı askerler de bu iskeleye ulaşma çabasındadırlar. Yazar askerlerin köylerindeki eve kadar bundan sonra neler yaşayabileceklerine dair düşüncelerle üzüntüsünü ve milletin savaş nedeniyle yaşadığı acıları dile getirir.

Bu küçük bir köy evinin karanlıkça odasıydı. (...) Başını kaldırmayarak yalnız kirpiklerinin arasından kayan bir endişeyle geri dönmüş olmasına sevinemediği oğluna dalgın bakan ninesini [annesini] tetkik ediyor, sonra öksürmemek için dudaklarını kısıp burnunun kanatları açılarak sık sık soluklarla, ocağa kütük taşıyan karısına bakıyordu. O zaman gözlerini kapıyor, sargıları içinde hasta bir çocuk gibi duran başını, ocağın duvarına

dayayarak işlenecek tarlayı, yapılacak kulübeyi, yetiştirilecek çocukları düşünüyordu.
(Uşaklıgil, 2011a:121)

Yazar, barış değerini savaşın getirdiği olumsuz yaşam koşullarıyla ele alır. Ölenlere üzülmekle birlikte daha kötüsü yaşayan askerlerin yaşamlarını idame edecek kuvvette olmadıkları görülür. Bu durumun hem bireysel anlamda hem de toplumsal anlamda büyük bir güç kaybına neden olduğu vurgulanır.

Köşe Başında hikâyesinde, savaş ortamının halk ve asker üzerinde getirdiği olumsuz yaşam koşulları ele alınır. Savaşın getirdiği hayat, “*her şeyi yutmak istiyormuşçasına geniş bir mezar ağzı*” (Uşaklıgil, 2011b: 40) gibidir. Anlatıcının yolda karşılaştığı konuşamayacak kadar hasta olup yığılan askere yardım ettiği sırada onun durumunda olan daha çok asker olduğunu öğrenir.

Hikâyede yazar, barış değerinin önemini, savaş ortamının getirdiği yoksulluk, hastalık, çaresizlik gibi durumlar üzerinden vurgular.

Yeni Gelin hikâyesinde yazar, barış değerini savaşın getirdiği sosyal hayattaki sıkıntılarla gösterme çabasındadır. Yazar Türk Eri hikâyesinde gördüğümüz gibi bu hikâyede de başkahramana isim vermez. Böylelikle savaşın etkisini, vatan evlatları üzerindeki ortak etkilerini göstermeyi hedefler. Hikâyede yeni gelin olmuş iki yakın kız arkadaşın eşleri savaşmak üzere cepheye gider. Yeni gelinler merakla cepheden gelen haberleri diz dize birbirlerine destek olarak takip ederler. Fakat hikâyenin başkahramanı gelinin eşinin ölüm haberi gelir. Savaşın soğuk yüzü, gencecik bir kadına küçük bir mermi ile koca bir belirsizlik dehlizi açar. “*Küçük bir kurşun parçasının kör ve hain bir seyriyle bütün hayatımın mukarrer mecrası belirlenmiş çizgisi] kesilmiş, ileride nasıl bir hat takip edeceğine bir istifham soru] işareti bırakarak orada durmuş oldu.*” (Uşaklıgil, 2011a:64). Genç kadın yaşlı babasıyla yaşamaktadır. Babası, genç kadının kendinden sonraki hayatı için endişelidir ve onun yeniden evlenmesini ister. Genç kadın içinde bulunduğu sosyal zorunluluk nedeniyle gelen bir teklifi istememesine rağmen kabul eder.

Hikâyede barışın önemi, savaşın getirdiği sosyal hayattaki sıkıntılardan biri olan eşlerin, babaların, evlatların ölümüyle geride kalan yakınlarının hayatlarının yaşanmaz olması üzerinden ele alınır.

Alık Abdül hikâyesinde **Yeni Gelin** hikâyesinde gördüğümüz savaşın dağıttığı yuvalar ve ardında bıraktığı çözümsüz sorunlar ele alınır. Anlatıcı, köylerine gelen bir anne ile Alık Abdül diye çağrılan oğlunun hikâyesini anlatır. Alık Abdül, fakir olmasına rağmen

kıyafetleri çok temiz, çok çalışkan ve paraya önem vermeyen birisidir. Köydeki insanlara kuyudan su çekerek, çamaşır yıkayarak geçinirler.

Anlatıcı, Abdül'e neden Alık denildiğini merak eder, annesine sorar. Abdül önceden köyün en yakışıklı, karakteri en düzgün kişisidir. Köyün en güzel kızı ile de birbirlerini severler. Aileleri gibi köylüler de bu iki genci birbirine çok yakıştırır ve nişanları yapılan gençlerin düğünlerini beklerlermiş. Fakat bu sırada I. Dünya Savaşı'na asker alınmaya başlanır. Köyün gençleri de bu savaşa katılmak için alınırlar. Bir süre sonra köyden bir genç gelip Abdül'ün öldüğü haberini verir ve zaman içinde onun nişanlısı ile gönül bağı kurar. Bir süre zaman geçtikten sonra ise bir başkası gelir ve Abdül'ün yaşadığını köye haber getiren gencin öldüğünü söyler. Genç kız, bunun üzerine kendisini kuyuya atarak intihar eder. Çünkü o kişiden evlilik dışı hamile kalmıştır ve genç kız bu yükü taşıyamaz. Abdül köye gelip olan biteni öğrenince akıl sağlığını kaybeder ve o günden sonra her kuyunun içinde intihar eden sevgilisini arar. Kendisi de anlatıcının köyünde çalıştığı bir gün acısının peşinde sürüklenir ve kuyuya atlayarak intihar eder.

Hikâyede barış değeri, özellikle de gençlerin hayatlarını dolayısıyla yeni aile ve yeni nesillerin hayatını alt üst eden savaş ögesi üzerinden işlenir. Elbette vatanın ayakta kalması için savaş ortamında bireylerin vatan için savunma yapması çok önemlidir. Fakat yazar, savaşın getirdiği zararları hümanist bir bakış açısıyla birey hayatları ve gelecek toplumsal yapıya etkileri bağlamında ele alır.

Memduh Şevket Esendal'ın *Arabacı Ali* hikâyesinde savaş yıllarının getirdiği düzensizlikler içinde ülkenin yetenekli, dürüst bireylerinin kaybedildiği ele alınmıştır. Hikâyedeki anlatıcı askeri bir görevlidir fakat dönemin tehlikeleri nedeniyle bunu belli etmeyecek şekilde yolculuk yapar. Anlatıcı, görevine gitmek için bindiği iki atlı bir arabada Arabacı Ali ile hikâye boyunca birkaç kez karşılaşır ve bize savaş yıllarında ülkenin gençlerinin çaresizliklerine dair bir kesit gösterir.

Arabacı Ali, ülkenin yabancılar ve eşkıyalar elinde soyulduğunu ve devletin de buna bir şey yapmadığı için kızgın ve ümitsizdir. Anlatıcı, Ali'yle daha sonraları zabıt bir arkadaşının birliğinde güçlü, hırslı bir asker olarak karşılaşır. Ali'nin o güne dek geçen Sakarya, İnönü gibi önemli savaşlarda da vatani için çarpıştığını öğrenir. Anlatıcı arabacılık işini sorar. Atlardan birinin kendisinin olmadığını kendi atının da öldüğünü söyler.

Komutanının Ali'den yana en büyük şikâyeti aşırı hırslı olmasıdır. Ali, geceleri yakınlarında bulunan düşman birliklerini basmaya kalkışır ve “*Gâvur bana bir at parası vermeden buradan kalkıp gidecek mi?*” (Esendal, 2016: 50) diyerek kızgınlığını gösterir. Anlatıcı altı yıl sonra Ali ile karşılaştığında Ali'nin basit bir suçtan dolayı kaçak duruma düştüğünü öğrenir. Ali ömür boyu askerliğe dahi razıdır fakat o zamanın şartlarında suçunun karşılığı olan idam edilmekten kaçmaktadır. Ali, kendisinden yardım ister. Anlatıcı da vatanın çalışkan, fedakâr ve dürüst bir ferdinin kaybına razı olmadığı için yardım edeceğini söyler. Anlatıcı, Ali'nin durumunu üstleriyle görüşmek üzere yolda iken Ali'nin jandarmalarla girdiği çatışmada öldüğü haberini alır.

Yazarın ele almış olduğu Arabacı Ali karakteri, ülkenin kurucu gücü genç insanların bir örneğidir. Hikâyede Arabacı Ali üzerinden savaşın getirdiği düzensizlikler içinde aslında vatan için canını dahi ortaya koyan bireylerin kaybedildiğini/küstürüldüğünü vurgulanır. Savaş ortamının olumsuz etkileri kınandığı gibi yönetimler için de uyarıcı nitelikte bir hikâyedir.

Refik Halid Karay'ın *Gözyaşı* hikâyesinde Balkan Savaşı döneminde canlarını ve namuslarını korumak için düşmandan kaçan köylü bir kadının dramı anlatılır. Bir eve hizmetçi olarak tutulan Dul Ayşe adındaki kadın, nefes alan bir ölü hükmündedir. Eskiden güzel olduğunu gösteren birkaç delil varsa da son hali ile “*dibe çökmüş bir gam tortusu*” (Karay, 2018: 42) gibidir. Evin sahibi bir başkasını bulunca bu kadını savmayı düşünür, fakat hikâyesini duyunca bunu yapamaz.

Dul Ayşe, Balkan Savaşı'nda köylerini basmak üzere olan düşmandan canlarını ve namuslarını korumak için tek başına üç çocuğunu alarak kaçmaya çalışır. Gece vakti düşülen yol çamurlu, at ise hastadır. Bir müddet sonra at ölür. Ayşe üç çocuğunu da yüklenir. Fakat bir müddet sonra gücünün yetmeyeceğini anlar. Çocuklarından birisinden vazgeçmesi gerektiğini düşünür. Hiç birine kıyamaz. Fakat bir müddet sonra kucağındaki bebeği fark etmeden düşürdüğünü anlar. Çok üzülür fakat diğer iki çocuğu için çabalaması gerektiğinin farkındadır. Ne var ki bir süre sonra kızının da boynunu sararak tuttuğu kolların olmadığını fark eder. Artık tek gayesi oğlunu güvenli Türk toprağına kavuşturmaktır. Gücünü toplar, köyden gidenlere yetişir. Sabaha doğru güvenli topraklara ayak basar. Oğlunu kurtarmanın sevincindedir. Fakat oğlunu kucağına aldığı anda onun da yaşamadığını anlar. Ayşe o günden sonra ağlayamaz. Gözleri kurur.

Hikâyede barışın ortadan kalktığı savaş halinde insanların hayatlarının nasıl büyük felaketlere sürüklendiği ele alınır. Hikâye santimental bakış açısı hâkimdir. Fakat anlatılanların tarihi kaynaklarda da karşımıza çıkması aslında savaşın insanlık dışı boyutlarını gözler önüne sermesi anlamında çok değerlidir.

Sadri Ertem'in *Derenin Bile Kabul Etmediği Kadın* hikâyesinde Birinci Dünya Savaşı'nda üç günlük eşi askere alınan genç bir kadının yaşadığı sıkıntılar ele alınır. Fatma ile Hüseyin birbirleri için *"tadına varılmamış bir meyva"* (Ertem, 2014: 425) iken Hüseyin'in savaşa götürülmesi ile ayrı kalırlar. Bir zaman sonra Hüseyin'in öldüğü haberi gelir. Fatma, şehit maaşı bağlatmak için kasabaya gider fakat *"Öldüğü muhakkak ise de künyesinde şehadeti hakkında kâfi derecede sarahat bulunmadığı, cihetinden maaş bağlanamayacağı"* (Ertem, 2014:4 26) cevabını alır. Savaşın arttırdığı fakirlikle Fatma, kendisinden yaşça çok büyük olan Hacı Fettah Efendi ile evlenir, bir çocuğu olur. Hacı Fettah Efendi kendisinden bu kadar genç bir kadını zenginliği sayesinde sahip olmuştur. Bunun karşılığında da Fatma'ya ve ailesine *"harp senelerinde beyaz kol gibi somunla"* (Ertem, 2014: 426) besler, pirinç pilavı yedirir. Savaş bittikten birkaç yıl sonra Hüseyin, köye halsiz, çelimsiz bir şekilde geri döner. Fatma'yla karşılaşır, ikisi de derin bir üzüntü içindedir. Bir akşam Fatma, söğütlerin altında Hüseyin'le karşılaşır. Hüseyin durmadan geçip gider. Fakat köylü bunu öğrenince *"Kahpe, namussuz, Hacı Efendinin haysiyetini bir paralık etti"* (Ertem, 2014: 429) diye Fatma'nın üzerine yürür. Fatma insanlardan kaçarken dereye düşüp boğulur.

Hikâyede savaşın getirdiği karmaşa içinde genç iki insanın hayatının harcanışı ele alınır. Vatan savunması gibi kutsal bir göreve giden köylü yoksul gencin haklarının devlet ve toplum tarafından korunmaması eleştirilir. Hikâyede eşinin ardından zor durumda olan genç kadına maaş bağlamayan devlet, zenginliğini kullanarak genç kadınla evlenen yaşlı adam ve sadece karşılaştıkları gerekçesiyle genç kadına iffetsiz damgası vuran köy halkı eleştirilir. Bu nedenle hikâye barış, adalet ve iffet değerlerini geleneksel ahlak anlayışını karşısına alarak karmaşa içinde sürüklenen küçük insanların gözüyle ortaya koymaya çalışır.

Bir Deli hikâyesinde savaş yıllarında doğu cephesinde savaşmak üzere giden birliğin komutanı yüzbaşı, yoldaki zorluklar ve karın altında kalarak donan askerlerin hain ilan edilmesi nedeniyle aklını kaybedişi ele alınır. Anlatıcı Birinci Dünya Savaşı'nda iken annesi vefat eder. Anlatıcı onun cenazesine gelemediği için mezarını Karacaahmet

mezarlığında aramaktadır. Uzaktan bir “hişt” sesiyle çağrıldığını duyar, baktığında askerdeyken başında bulunan yüzbaşını görür. Yüzbaşı sürekli “*kar katildir... Kar beyaz yamyamdır...*” (Ertem, 2014: 610) diyerek konuşmakta ve yerdeki karı temizleyip mezarların üstünü açmaya çalışmaktadır. Anlatıcı korkar ve sakince bir kahvede oturmayı teklif eder. Yüzbaşı burada Kafkas cephesine giderken emrindeki birliğin nasıl bir zorlukla mücadele ettiğini anlatır. “*Dağ, taş kar... Kaputlar lime lime oldu. Ayakkabılarımız yırtıldı, eridi, yürümekten topuklarımız aşındı. Ateş yok, yakacak odun yok, yakılacak çalı yok... Her gün Allah’a: Güneş, güneş diye yalvardık.*” (Ertem, 2014: 612). Açlık ise bir başka zorluktur: “*Onbaşılar, mangalarına avuç avuç kırıntı atıyorlardı; onbaşılar, mangalarını kümes hayvanları gibi besliyorlardı. Bir avuç peksimet kırıntısı verildiği zaman, bayram edildiği günler olmuştu.*” (Ertem, 2014: 613). Bir gün tabura erzak geldiğini söylerler, yüzbaşı yemek pişen çadırın önünde sıcak yemek kokusunu duymak için on dakika bekler. Yemekleri hazırlayan askerlerden on altısının bu arada firar ettiğini söylerler, yüzbaşı da hemen ilgili yerlere durumu bildirir. Üst yönetim de bu askerlerin ailelerinin tüm mal varlığına el koyarak Anadolu içlerine alınır. Yüzbaşının birliğine bahara doğru geri dönün emri verilir. Bu sefer de çamur deryasına batan askerler yemek yiyebilmek için bir kar kütlesini masa yaparlar. Fakat karın içinden bir şey parladığını fark edip baktıklarında firar ettiklerini düşündükleri askerlerin donarak can verdiğini görürler. Yüzbaşı bu vahim tablo karşısında kendini suçlu hisseder ve akıl sağlığını kaybeder. “*Biz ölüyü toprağa atarken, bütün bir Anadolu halkının başıma üşüştüğünü gördüm. Baba, ana, oğul, karı, nişanlı, hepsi... Etrafımda bağıştılar. Yalnız onlar değil, mezardakiler. Biraz evvel gömdüklerimiz kalktılar; Katil... Katil...*” (Ertem, 2014: 615).

Hikâyede savaşın getirdiği zorluklar ve vatan savunmasında görev yapan kişilerin nasıl büyük bir fedakârlık içinde gayret gösterdikleri konu edilir. Vatanın, barışın, ülke gencinin değerini vurgulaması anlamında önemli bir hikâyedir.

Kenan Hulusi Koray’ın Mavzer hikâyesinde savaşın yakıcı ve yıkıcı etkileri yedi yaşındaki bir çocuğun gözüyle ele alınır. Hikâye kahramanı yedi yaşındaki Ömer, yazları gittiği dayısının evinde savaşın soğuk yüzüyle karşılaşır. Sokaklardan gelen kurşun sesleriyle evlerin en kuytu bucak yerlerine sığınır. Ömer bir sabah dayısının ve duvarda asılı olan mavzerin evde olmadığını fark eder. Fakat bunu düşman askerleri de fark etmiştir. Savaştan önce Ömer’i “*top gibi havaya fırlatıp eğlenen*” (Koray, 1940:

118) Hintli askerler sonrasında onu dayısının nerede olduğunu öğrenmek için kaçırıp sorguya çekerler. Ömer bu sorgudan serbest kalıp eve döndüğünde yolda ölmüş askerler içinde dayısını ve mavzerini görür.

Hikâyede küçük bir çocuk gözüyle savaşın soğuk yüzünü, dünyayı nasıl bir anda altüst ettiği konu edilir. Hikâyede Ömer, yazlıktaki dayısına gitmiştir ve o güne kadar tek şikâyetleri sıcak ve böcek sesleridir. Savaşla birlikte içlerinde taşıdıkları korku ve belirsizlik hissi hayatlarını derinden etkiler. Hikâyede ahlaki anlayış bakımından savaş kavramı ahlaki sorun olarak betimlenmiştir.

Son Öpüş hikâyesinde savaş ortamının insanlığa getirdiği olumsuz yaşantılar konu edilir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Anadolu'nun Akviran köyünden eli silah tutan bütün genç erkekler askere alınır. Köy muhtarının büyük bir çabası ile sadece on yedi yaşındaki Oğlak Ömer askere verilmez. Çünkü Ömer köyün bütün işlerini gören becerikli, dürüst biridir.

Akviran köyü savaşın iyice alevlendiği yıllarda dağlarda yaşayan ve köyleri basan eşkıyalarla başı derttedir. Hiçbir kural ve ahlak sınırı tanımayan eşkıyalar öyle ki köyü basan kurt sürülerinden bile daha tehlikelidir. Jandarma eşkıyaları yakalamakta başarısızdır. Bu nedenle eşkıyaların içine Oğlak Ömer bir devlet ajanı olarak konulur ve eşkıyaların yakalanması için haberci olur. Fakat işler beklendiği gitmez. Öyle ki süreç içinde devlet Ömer'i de bir eşkıya olarak görür. Eşi merkeze götürülüp tüm mal varlığına el konulur. Ömer'in eşi yolda götürülürken jandarmanın tecavüzüne maruz kalır. Ömer dağdan kaçıp bu jandarma konvoyunu basar, tüm jandarmayı öldürür. Ömer, karısını bir direğe bağlı ölü halde bulur. Son kez ölmüş olan karısını öper ve Akviran'ı ateşe verir.

Hikâyede savaşla birlikte sosyal hayatta yaşanan sıkıntılar dile getirilmiştir. Savaşla birlikte açlık, barınma, güvenlik gibi konularda halk büyük bir zorluk yaşamış ve bu zorlukları da kendi kısıtlı imkânlarıyla aşmaya çalışmıştır. Devletin kendisi için çalışan bir kişinin dahi haklarını koruyamaması, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirememesi ise hikâyedeki diğer bir ahlaki sorun olarak ele alınır. Hikâyede Ömer'in yaşadığı tüm olumsuzluklara isyan edercesine karısına tecavüz eden jandarmaları öldürmesi ve köyü olan Akviran'ı ateşe vermesi geleneksel, ders verici ahlaki anlayışın ürünü olarak karşımıza çıkar.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Beyaz Altın* hikâyesinde savaşın getirdiği düzensizlikler konu edilir. Hikâyede savaş yıllarında halkın büyük bir çoğunluğu yiyecek, sağlık, barınma gibi temel konularda büyük sıkıntılar çekerken savaşın getirdiği düzensiz durumunu bir fırsata çeviren kişilerin refah yaşamı yer alır. Böylesi kişilerden birisi olan Eskicizade denilen tüccar karaborsacılık yapar, başkalarının düşkün durumlarını kollayıp bunu kendi lehinde kullanır. Hikâye anlatıcısı ise hem bir muhasebeci hem de yemek ziyafetlerinde Eskicizade'ye verdiği bilgilerle onun bir habercisi gibidir. Eskicizade'nin meşhur yemek ziyafetlerini de anlatıcı “*o, ya birisini batırmak yahut da kafese koymak için*” (Abasıyanık, 2018b: 21) ziyafet çektiğini söyler. Anlatıcı süreç içinde yaptığı işlerden pişman olup Eskicizade'den uzaklaşmak ister. Fakat onun parasal gücü karşısında -çıkarlarına da uyduğu için- hep dirsek temasında kalır. Eskicizade insanların hayat koşullarının kırık bir cam gibi döküldüğü yıllarda İstanbul'da dişlerini en kaliteli platinle yaptırır. Platinlerin parasının da halktan alacağı buğdayın kilosunu düşürerek yapacağını gülerek söyler. Gün gelir Eskicizade ölür. Bir gün mezarı taşınmak icap ettiğinde ağzındaki platin dişlerin beyaz altın olduğunu düşünen hırsızlar tarafından cesedinin çalındığı öğrenilir.

Hikâyede savaşın ülke halkını hem canı hem de maddi yoksunluklarıyla felakete sürüklerken fırsatçı kişileri ise zenginleştiren bir mekanizma oluşu eleştirilir. Savaş, ölmek, fedakârlık kavramları halk için yüceltilirken kalburüstü insanların bunları sadece araba camlarından birer izleyicisi oldukları vurgulanır.

Fırınlara önündeki insanlar, otomobildeki toklara bizim, kasabada Eskicizade'ye baktığımız gibi bakıyorlardı. Zaman, diyorlardı, harp, diyorlardı. Kimse sesini çıkarmıyor, top sesleri uzaktan uzağa işitiliyordu. Çarşılarında vatan şarkıları okunuyor, cephelere giden genç şairler, genç yazıcılar, “Harp yaşasın! Yaşasın harp! Harp! Harp!” diye bağrışıyorlar, ölenlere mersiyeler, vesika ekmeği yiyenlere has şiirler okuyorlardı. Yaşasın yükseliyordu.

“Ati bizimdir” diye haykırıyorlardı. (Abasıyanık, 2018b: 27)

Hikâyede Eskicizade'nin dişleri için cesedinin çalınması yaptığı kötülüklerin bir karşılığıdır. Bu nedenle hikâye, geleneksel anlayış içinde değerlendirilebilecek niteliktedir. Hikâye, yazarın karşıt gücü cezalandırma uygulamasını gördüğümüz nadir hikâyelerinden birisidir.

İlhan Tarus'un hikâyelerinde barış değeri savaşın insanlara yaşattığı olumsuz yaşam koşullarıyla gösterilir. Fakat yazarı bu değeri ele almada farklı kılan özellik yazarın özellikle savaş ya da iç karışıklıkları yabancı ülkelerdeki olaylar üzerinden ele

almasıdır. Bu durum yazarın konuyu milli bir meseleye dönüşmesine izin vermeden savaşın insan temelli etkilerini öne çıkarıp evrensel bir vurguyu yakalama çabasından ileri gelir. “*Tarus’un öykülerinde savaşın nasılı ve nedeni gereksiz bir sorgudur. Nasıl olursa olsun savaş yazara göre, temel anlamda sizin gibi düşünmeyen insanlara karşı sergilediğiniz yok etmeye şartlanmış ölümcül bir tavidir. Bu kendi fikrinde ve yaşama biçiminde olmayan herkesi sorgulamadan öldürerek azaltma temeline dayanan bir yok ediş şeklidir.*” (Arslan 2005: 199) **Ekspres, Casus, Bay Wolfgang Fingestein’i İdam Ettiler, Kara Kalabalık, Gorrilla, Kırbaç, İki Yüzlü Adam, Pirinç, Talebe Kahvesi** hikâyelerinde savaş ortamında insanların kendi milletlerinden insanların dahi can ve mal güvenliğini hiçe sayması, üst kesim insanların kendi büyük çıkarları için küçük halkı birer piyon gibi kullanması konu edilir. Hikâyelerde karşıt güce bir ceza verilmez. Bu nedenle hikâyelerde ahlaki sorunun betimlenmesi yolu seçilir.

Ekspres’de İspanyol iç çatışmalarında faşistler için çalışan subay önlerine geçen herkesi öldürdüklerini işe yarayacak kadınları da belirli bir süre kullanmak üzere kendilerine ayırdıklarını söyler. Bu kadınlar da bir müddet cinsel arzuları için kullanıldıktan sonra eksprese bindirilerek gönderilecekleri söylenir. Fakat bu ekspres bir infaz emridir. Faşistler için çalışan subay, çadırına aldığı genç kız Gracia’ya zamanla âşık olur. Fakat bu aşkın sonu olmayacağını bildiği için askeri Polo’ya genç kızı eksprese götürmesi için emir verir.

İki Yüzlü Adam hikâyesinde kendi halkına, devletine aşkla bağlı olan Habeşistanlı Şassa, imparatorun büyük bir serveti trenle İngiltere’ye kaçırdığını öğrenince yaşadığı hayal kırıklığı ile düşmanları olan İtalya için casusluk yapar.

Tren! O dümdüz demirler üstünde, hiçbir yere sürtünmeden, hiçbir yere takılmadan kayıp giden o akıl durdurucu ilâhî araba! O arabayı, o rayların üstünde kaydırabilmek için kaç bin Habeşlinin sıcak teri ve tuzlu kanı çölün kumuna karışmıştı ve kaç bin vatandaşım, kabuklu derilerini demirlere yapıştırarak, can vermişti. Biz o yolu ne ümitlerle döşemiştik. O yolun üstünde Habeşistan’a gıda, saadet ve sevinç taşıyan trenler yürüyecekti. O yolun üstünde ayağı deri kunduralarla süslü, cengâver Habeş askerlerini taşıyan trenler dolaşacaktı. (Tarus 1938: 196)

Halkın refah düzeyini artıracığı, saadet ve güç kazandıracağı umutlarıyla yapılan tren rayları üzerinden çok güvendikleri, bir tanrı gibi gördükleri imparator büyük servetini kaçırma aracı olarak kullanır. Halkın hem öncesinde hem de savaş sürecinde kendilerini sadece birer hizmetçi olarak gören büyük güçler eleştirilir.

Talebe Kahvesi'nde Brüksel'de doktora eğitimi gören farklı milletlerden dört arkadaş aynı evde kalacak kadar birbirlerini sevmelerine rağmen aniden çıkan savaş söylemleriyle ayrı taraflara savrulurlar. *“Dünya çalkanır; hudutlar, solucanlar gibi, eğilip büğrülür; insan ırmakları sağa, sola akar.”* (Tarus, 1947: 79). Gang ve İzabel birer sevgili olarak Jan ve Wolf iki yakın dost olarak bir arkadaş grubudur. Savaş patlak verince iki dost birbirine düşman ülke birliklerine katılmak üzere Jan, Fransa'ya; Wolf, Almanya'ya gider. Gang evinde ölü bulunur, İzabel patronuyla Amerika'ya kaçar. *“Bir buçuk milyar sefil, aç ve yoksul insanla birkaç bin tok, bahtiyar ve varlıklı insan arasındaki bu cidal”* (Tarus, 1947: 82) dostları birbirine düşman, küçük insanlar için hayatı bir zehir merkezi haline getirir.

Okta Akbal'ın Önce Ekmekler Bozuldu hikâyesinde savaşın insani duyguları yok ettiğini ve böylece dünyanın tüm bileşenlerinin düzelmeyecek bir yozlaşmanın içine girdiği vurgusu yapılır. Yazar, hikâyeye *“Önce ekmekler bozuldu, sonra her şey... Çünkü yeryüzünde savaş vardı, insanlar sebebini bilmeden, düşünmeden ölüyor, öldürüyorlardı.”* (Akbaş, 2019: 23) ifadeleriyle başlar. Daha sonrasında ise çevresinde tanıklık ettiği insan dışı manzaralardan söz eder. *“Kalpleri olanlar savaş yıllarında kalplerini kaybettiler. Savaş haberlerine, yüz binlerce insanın bombalar altında yok oluvermesine, her gün kurşuna dizilen rehinelere alışıldı. Kahkahalarla, radyoda okunan ölü listeleri birbirine karışmaya başladı.”* (Akbal, 2019: 28).

Yazar, tüm bu insan dışı davranışların sebebi savaşın insana getirdiği parçalama, hayatta kalmak için bencilleşme duyguları nedeniyle olduğunu savunur. Yazarın karamsar bakış açısıyla gördüğümüz hikâyede insani duygularını kaybeden dünya yaşantısının hiçbir zaman düzelmeyeceği endişesini görürüz.

Dönemin hikâyelerinde barış ortamının değeri savaş yıllarında ortaya çıkan insan dramları üzerinden ele alınır. Hikâyelerde Türk askerinin türlü zorluklar ve yoksunluklar karşısındaki mücadelesi, savaşta şehit ve gazi olanları aileleriyle bekleyen sosyal ve ekonomik zorluklar en temel sorunlar olarak ele alınır. Hikâyelerde askere alınan erkeklerin genç olmasına bağlı yeni evli, evlilik aşamasındaki kişilerden oluşan aileler hem ekonomik hem de sosyal anlamda zorluklar yaşar.

Dönemin yazarlarından Esendal, Ertem, Koray'ın hikâyelerinde vatan için çalışan yetenekli genç insanların idari makamların sorumluluklarını yerine getirmemesi, toplumun kıymet bilmemesi üzerine yaşadıkları sıkıntılar da başka bir savaş dönemi

etkisi olarak ele alınır. Bu gençler hayatlarını hiç düşünmeden ortaya koymalarına rağmen kimi zaman hain, terörist ilan edilir, eşlerine göz dikilir.

Tarus, barış değerini vurgulamak için ele aldığı savaş örneklerini yut dışındaki ülkelerin savaş tecrübelerinden alır. Yazar hikâyelerinde savaşın zenginler için daha çok para kazandıkları bir oyun, fakirler için bir ölüm meydanı olmasına tepki gösterir.

Hikâyelerde Sait Faik'in *Beyaz Altın* hikâyesinden başka karşıt gücün ceza aldığı bir hikâye yoktur. Hikâyelerde savaşın getirdiği ahlaki sorunlar betimlenerek ele alınır. Yazarlar böylelikle savaşın mağduru olan insanlar için hem devleti hem de toplumu duyarlı olmaları konusunda uyarır.

3.4.8. Özgürlük / Bağımsız Olma Değeri

TDK Güncel Sözlük'te özgürlük kelimesi özgürlük sözcüğü, “1- Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî. 2- Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet.” , bağımsızlık kelimesi de “Davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen, özgür, hür.” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Düşünce, din, ifade özgürlüğü vb. doğrular evrensel haklar olarak İnsan Hakları Beyannamesi'nde koruma altına alınmıştır. Fakat geçmişten günümüze kadar insanların çeşitli nedenlerle özgürlükleri gasp edilmiş birçok insani dram yaşanmasına neden olmuştur.

Türk milleti özgürlüğüne düşkün bir millet olması nedeniyle bu konuda ciddi mücadeleler vermiş ve yüzyıllardır hiçbir milletin boyunduruğu altına girmeden özgür ve bağımsız yaşamayı başarmış ender bir millettir. Bu nedenle geçmişten gelen kültürel kimliğimizde özellikle de vatanın özgür ve bağımsız olmasına verilen değer büyüktür. Dönemin hikâyelerinde bireysel özgürlük/bağımsızlık ve ülke/millet özgürlüğü/bağımsızlığı başlığı altında veriler elde ettiğimiz için konuyu iki alt başlığa bölerek inceledik.

3.4.8.1. Bireysel Özgürlük/Bağımsızlık

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Onu Beklerken* isimli hikâyesinde Afrikalı genç bir kadının köle tüccarları ile elinden alınan özgürlüğü konu edilir. Genç kadın, anne-babasından, kardeşlerinden, eşinden, memleketinden koparılıp soğuk bir memlekette, büyük bir konakta, dillerini bilmediği insanlar arasında bulur kendini.

Bir gün kendisini, işte ne zamandan beri üzerinde bocaladıkları (sürüklenip durdukları) suyun bir kıyısında büyük bir binada, altınlara, ipeklere boğulmuş bir koca konakta buldu. Burada bütün yabancılardan bir kalabalık vardı. Onu, bu kalabalığın içinde bir kadına götürmüşler, onun eteğine eğerek “Öp!” demişlerdi. Bu etek, onun yeni hayatında tapınılacak bir mabud (tanrı) demek oluyordu. Nasıl öpeceğinden, ona nasıl tapınmak râsimesini (törenini) yapabileceğinden şaşırarak yere kapanmış, dudaklarından beklenen öpmek borcunu korka korka ödemişti. (Uşaklıgil,2011a: 17)

Etrafındaki insanlar köle kadına hor gözle bakar, kimi zaman da bu hor bakış evin güçlü ve zengin sahibi tarafından dayakla sonuçlanır. Genç kadın her an için yaşadığı ruhsal ve fiziksel şiddetin biteceği ümidindedir. Fakat gerçek tüm ağırlığı ile sürecek ve bitmeyecektir. Genç kadın bir gece dışarıya çıkma cesareti gösterir. Geçmişiyile tek ortak noktası olan ay ile kendisini teselli etmeye çalışır. Fakat karlı, soğuk bir günde genç köle kadının karlar içinde donarak öldüğü anlaşılır.

Genç köle kadın köle olarak kaçırıldığından itibaren kendisini hiçbir yere ait hissedemez. Kendi bedeni içinde, küçük bir şiltenin üzerinde kıvrılarak geçmişini, memleketini, sevdiklerini hayal eder. Yazar bu kıvrılışı detaylı bir şekilde tasvir eder:

O sırada acısından kıvrana kıvrana, pek alışık olduğu bir çömelişle güvertenin bir kıyısında, küçük bir çuvalla bir hasır parçasından ibaret şiltesinin üzerine oturur ve uzun uzun bu sudan çölün sanki kıvılcımlarla ışıdayan dalgacıklarına dalar giderdi. (...) Yere oturduktan sonra dizlerini diker, ayaklarından birini basarak ötekini üstüne kor, kollarıyla dizlerini kuşatarak sol eliyle sağ elinin bileğini tutardı. Ve böyle derlenip toplanıp küçücük, narin vücudu daha ufalarak bir çocuk kadar hurdalaşır [küçülürdü]. (Uşaklıgil,2011a:16).

Bachelard köşeleri, ruhun olumsuzluklar karşısında yöneldiği bir sığınak olarak görür. “Yaşanan” köşe, birçok bakımdan yaşamı reddeder, yaşamı kısıtlar, yaşamı saklar.” (Bachelard, 2014:171). Yazar da genç köle kadını, güvertenin bir köşesinde şiltenin üzerine bedenin kıvrılmış hali ile sunar. Bu kıvrılış anne karnındaki cenin şekline göndermedir. Özgürlüğü çalınan genç kadının çaresizliği gözler önüne serilir. Genç kadın, geçmişiyile yaşadığı tek ortak nokta olan ay ışığının altında yine anne karnındaki cenin şekline sığınmış haldeyken can verir.

Hikâye, değerler eğitimi açısından temelde insanların özgürlüğünün önemi üzerinde durur. Bu fikri özgürlüğünü kaybetmiş genç bir kadının üzüntü verici kölelik yaşantısıyla ele alır. Uşaklıgil, ağırlıklı olarak eserlerini Servet-i Fünun döneminde kaleme almıştır. Bu dönemin belirgin santimental bakış açısı incelediğimiz dönem hikâyelerinde de kendisini gösterir. Fakat bireyin, olay örgüsündeki başkahraman ile empati kurmasına fırsat verecek bir hikâyedir. Bireyin hem kendi özgürlüğünün önemini kavraması hem de çeşitli nedenlerle -yakın coğrafyamızdaki iç karışıklıklar nedeniyle yurtsuz kalan bireyler vb.- özgürlüğü elinden alınan insanların durumlarını daha iyi değerlendirme fırsatı bulacağı bir hikâyedir.

Abdi ile Karanfil hikâyesinde, çocukluğundan esir düşüp hayatı üzerinde hiçbir hak sahibi olamayan genç kızların öyküsüne değinilir. Yazarın çocukluk anılarından bir hikâyedir. Dedesinin evinde çalışanların yaşadığı ilişkiler üzerinden o dönemin köle kızlarının sıkıntılı hayatlarına değinilir.

Abdi çalışkan, iyi kalpli, yakışıklı bir gençtir. İzmir'in bir köyünden aslında zengin bir ailenin oğlu olan Abdi, babasıyla tartışması nedeniyle şehre gelmiş, çalışmaktadır. Konakta kâhya Refik Ağa'dan başka onu herkes çok sever. Karanfil de evin genç ve güzel Habeşli bir hizmetçisidir. Refik Ağa gençliğinde erkekliği elinden alınmış dünyaya öfkeli bir insandır ve Güzeller güzeli Karanfil'e âşıktır. Hatta bazı zamanlar onu sıkıştırıp arzuları doğrultusunda zevk almaya çalışır. Fakat Karanfil ile Abdi birbirlerini sevmektedirler. Refik Ağa bu aşkı çok kıskanır ve Abdi'nin köydeki ailesinden oğullarını geri çağırta bir mektup gönderir. Ailenin Habeşli zenci bir geline ise kesinlikle rızaları yoktur. Abdi konağı terk eder. Karanfil, Refik Ağa'ya bir ömür beslediği kinle ömür boyu gelen evlilik tekliflerini reddeder. Yine hikâyenin başka bir bölümünde anlatıcının evlerindeki hizmetçi köle kız Müferrih'in hikâyesinde görülür. Müferrih de güzel bir kızdır. Fakat hayat hikâyesini anlattığında küçük yaşından itibaren pek çok kişinin zevk ve arzularına alet edilmiş, söndürülmüş bir hayat olduğu anlaşılır. *"Bu uzak yerlerden buralara kadar gelmek için neler görmüşler, neler geçirmişlerdir, hele zalim esircilerin elinde birçoğu çocuk, birtakımı körpe genç kız, pek azı olgun kadın olan bu mahlûklar kim bilir nasıl heveslere alet olmuşlardır."* (Uşaklıgil, 2005: 185).

Hikâyede dönemin kanayan yaralarından biri olan esir ticaretini, bu ticaretin insanlık dışı boyutlarını, genç insanların özgürlüklerinin ve hayatlarının ellerinden çalınmasını

yazar eleştirerek ele alır. Bu konu günümüzde de mülteci krizleriyle gündemini korur. Başka bir ülkenin insanlarını küçük görme, maddi ve manevi anlamda üzerinden çıkar sağlamaya çalışma gibi düzensizlikler günümüzde de vicdanlı insanların dünyasında büyük bir sorundur.

Halikarnas Balıkçısı'nın *Boğulmuş Enginliler* hikâyesinde gençliğinde hayatta tek başına kalarak özgürlüğe kavuşacağını düşünen bir deniz sevdalısının hikâyesi anlatılır. Bakkal Hasan iki oğlu ile bazı komşu çocuklarını sünnet ettirir. Sünnet eğlencesi sırasında alkol alınca gençliğinde başından geçen maceraları büyük bir şevkle çevresindekilere anlatır. Bakkal Hasan, gençliğinde babasıyla beraber denizde yük taşımacılığı yapar. Ekonomik durumları da gayet iyidir. Fakat gençliğin başka coğrafyalardan aldığı gizli çağrı merak nedeniyle yakın arkadaşı ile babasına görünmeden kaçmayı planlarlar. *“Uçan bir martı gibi, yüzen bir yunus gibi, yükselen bir denizci şarkısı gibi, denizde öyle bir özgürlük vardı ki karaya dönmek yüreği burkan bir işkence oluyordu”* (Halikarnas Balıkçısı, 2014: 27). Ne var ki bir yolcu taşımacılığında bu planlarını uygulamaya çalışsalar da babası tecrübeli bir gemicidir ve onların gözden kaybolup gitmelerine izin vermez. Genç Hasan o gece kayıkta olan bir kıza âşık olur, karaya çıkınca da evlenir. Hayalleri ve engini geride kalan Hasan bakkal olur. *“Hayat mı diyeyim, ölüm mü diyeyim, bende öldürebileceklerini zaten vaktiyle öldürmüş ve çoktan posamı bu dükkânda bırakmış. Engini boğmakla ben boğuldum. Her şeyi kaybettim ve para kazandım. Ne işe yarar?..”* (Halikarnas Balıkçısı, 2014: 33). Bakkal Hasan sabit bir kara parçasının başında yıllarca beklemeye mahkûm olur.

Yazarın hem kendi hayatında hem de hikâyelerinde sıklıkla gördüğümüz bireysel özgürlüğün peşinden gitme ideali öne çıkar. Enginlere varmak onun için özgürlüktür. Buralarda para, lüks gibi bir beklenti değil ruhun ermesini istediği huzura kavuşacağı beklenmektedir.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Krallık* hikâyesinde balıkçılık yaparak geçinen Ali Rıza'nın kayığında ve denizdeki özgürlüğü konu edilir. Ali Rıza altmış yaşında iki erkek çocuğu olan ve geçinmek için her gün denize açılan yoksul bir balıkçıdır. Ali Rıza çocuklarıyla yaşadığı *“ekşi bir yemek ve insan kokusu”* (Abasıyanık, 2018c: 66) ile dolu bodrum katına daha fazla dayanamaz ve bulduğu birkaç eşya ile Kaşıkadasi'nde sahipsiz bir bekçi kulübesine yerleşir. Çocuklarını sandalyeyle *“krallığa”* (Abasıyanık, 2018c: 69) getirir. *“Çocuklar içi tertemiz deniz kokan, duvarı bahar levhalı odada, ilk defa olarak*

serin rüyalı bir uyku uyur.” (Abasıyanık, 2018c: 69). Hikâyede açık mekân olarak karşımıza çıkan ada, deniz ve sandaldaki özgürlüğe karşıt kapalı mekân olarak pis kokulu bodrum katı sunulur. Yoksul balıkçı, özgürlüğünü açık mekâna kaçarak elde eder. Hikâyede özgürlük değeri olumlu bir örnek üzerinden betimlenerek ele alınmıştır. Dönemin hikâyelerinde bireysel özgürlük değeri Uşaklıgil’in hikâyelerinde köle ticaretinde alınıp satılan kadınların sorunlarına değinirken Halikarnas Balıkçısı ve Sait Faik denize açılarak özgürlüğüne kavuşan bireylerin içsel yolculuğunu ele alır.

3.4.8.2. Ülke ve Millet Özgürlüğü/Bağımsızlığı

Halid Ziya Uşaklıgil’in *Bir Bahçe Dersi* hikâyesinde, İhtiyar Dost, anlatıcıya köyde kendi mütevazı imkânlarıyla kurduğu bahçesini gezdirirken ayırık otlarının bahçeye verdiği zararları, onlarla nasıl baş ettiğini anlatır. Uşaklıgil’in hikâyelerinde sıklıkla kullandığı üzere; çevresel öğeler üzerinden insan yaşamına göndermeler yapılır.

Bakıma muhtaç bahçe, ülke toprağıdır. Bakımın ekonomik ve verimli yapılması için önceden düşünülüp tedbirler alınması gerekir. Önceden düşünülüp yaptırılan havuzlar, büyük bir bahçeyi dahi tek bahçıvanla idare etmeyi sağlar. En önemlisi ise dışarıdan gelecek tehlikelere karşı tedbirlerdir. Ayırık otları için önceden derin sürümler yapılmamış, toprak temizlenmemişse zaman içerisinde belki de hoşa gidecek bir sürgünden sora bütün yerleşik bitkiyi yok edecek güce ulaşacaktır. Bunun gibi devlet yönetimi de içinde yer etmeye çalışan dış güçlerin zararlarını önceden keskin müdahalelerle önlemelidir. Bahçenin çitleri, dönemin Osmanlı yönetimine benzetilir. Dönemin yönetimini, geçmiş kahramanlıklarla övündüğünü fakat şimdi zayıf olduğu eleştirisi yapılır. Kırmızı renkli çitler, güçlü rüzgârlarla savaşır fakat rüzgâr kimi zaman o kadar güçlüdür ki yere dikilen kazıkları bile söküp fırlatır.

Hikâyedeki bir diğer benzetme vurgusu da temmuz çiçekleri üzerinden yapılır. Temmuz çiçekleri (stare çiçekleri), melez türlerden olan her yıl tohumdan üretilmeye gerek kalmayan fidanlardır. Bu çiçeklerin kökleri ayırık otuyla da mücadele edebilmektedir. Aslan’a göre temmuz çiçekleri ile 1789 Fransız Devrimi’nin getirdiği bağımsızlık kavramı vurgulanmak istenmiştir (2008: 149). İhtiyar Dost, bu demokratik hareketlenmenin ülkedeki tüm sorunu temizleyemeyeceğini de bilir. *“Hiç zannetmiyorum ki stare ayrığı tamamıyla öldürebilsin; Fakat beraber yaşayacaklar mı*

ayrığa rağmen starenin feyz aver ve tebessümlerle şükûfedâr pembe hayatı yavaş yavaş ayrıkların arasından bulunmuş izleri takip ederek teessüs ve bu Temmuz çiçeği bu viraneye ziynet bahşedecek mi?” (Uşaklıgil, 2008: 113-114). Temmuz çiçekleri sayesinde bahçe; demokrasi ile de ülke refaha kavuşacaktır.

Tam bir bağımsızlık, ülke olabilmenin en temel koşuludur. Bağımsızlık için ülke içinde yaşam kaynaklarının verimi artırılacak tedbirler alınması gerekir. Yine bağımsızlık için yabancı güçlerden gelebilecek tehlikeler, ön görülmeli ve önlemler alınmalıdır. Hikâyede bağımsızlık değerinin önemi vurgulanırken onu elde edebilmek ve korumak için yönetimin sorumluluk sahibi olması gerektiği üzerinde de durulur.

Refik Halid Karay’ın *Antikacı* hikâyesinde Osmanlı hâkimiyetinden özgürlük adı altında Avrupa devletlerinin açık bir sömürgesi haline getirdiği Orta Doğu Ülkesi Lübnan’ın ve onun gibi olan ülkelerin içinde bulundukları durum ele alınır. Anlatıcı Lübnan’da Fransız bir müsteşarla arkadaş olur. Fransız müsteşar, bir ibrik koleksiyonu yapma çabasındadır. Anlatıcıyla birlikte ismini pek çok kez duyduğu antikacı Şeyh Efgâni’ye giderler. Şeyhin elbiselerine rağmen fiziki yapısından ve bakışlarından şüphelenen Türk anlatıcı, Şeyh Efgani’de de tedirginlik yaratır. “*Her zaman dikkat etmişimdir; Açık ve dürüst iş yapmayanlar benden ürkerler, göz göze gelmekten çekinirler; huzurum onlar için hiçbir zaman hoşlandırıcı olmaz.*” (Karay, 2018:23). Anlatıcının sezinlediği güvensizlik hissi boş çıkmaz. Bir süre sonra Filistin’in Osmanlı topraklarından ayrılma olayları ortaya çıkar. Kudüs’te bir otel lobisinde arkadaşları ile oturan anlatıcı, bir grup İngiliz subayının içinde daha önce Şeyh Efgani kimliği ile tanıştığı adamı İngiliz üniforması içinde görür.

Hikâyede milletlerin özgürleşme adı altında Avrupalı devletler tarafından sinsi planların birer oyuncağı olduğu konusu ele alınır. Avrupalı olmasına karşın kılık ve kıyafetle yapılan aldatmacalarla ülke halkını istedikleri yönde hareket ettiren ajanlar konusu vurgulanır. Bahsi geçen ülkelerin o tarihlerden günümüze kadar halâ aynı kargaşa içinde olmaları ve tam bağımsız olamamaları da bu ülkelerin nasıl büyük bir oyunun içinde tüketildiklerinin kanıtıdır.

Lavrens hikâyesi, Ortadoğu’da karışıklık çıkarmak için görevlendirilen İngiliz ajanı Lavrens’in anlatıldığı bir hikâyedir. Hacı Kasım adındaki bedevi, Lavrens’in etkin bir şekilde bölgedeki varlığı döneminde yanında bulunmuş ve birçok haline şahitlik etmiş bir kişidir. Daha sonraki zamanlarda da ona ait anılarını sık sık anlatır.

Anlatıcının da içinde bulunduğu grup 1929 yılında Suriye’de Fırat Nehri’nin ülkeye döktüğü suyu hesap etmekle görevlidirler. Yanlarına gelen Hacı Kasım bu suyu Lavrens’in vakti zamanında ölçtüğünü ve miktarını söyler. Mühendislerin günlerce üzerinde uğraştığı rakamlarla Lavrens’in çok önceden belirlediği miktarın örtüşmesi şaşırtıcıdır. Anlatıcı bedeviden onu biraz daha anlatmasını ister. Lavrens’in bir antika arama ekibiyle beraber geldiğini fakat o grupla beraber hareket etmeyerek tek başına bütün bölgeyi dolaştığını, herkesle tanıştığını, konuştuğunu, bu sayede Arapçasını da ilerlettiğini anlatır. *“Aneze, Şammar, Mevalî, Hadidî gibi göçmen, Bû Assaf, Baggare, Bû Şaabân gibi yarı yerleşik ne kadar aşiret varsa hepsiyle tanışmış, yemeklerini yemiş, çadırlarında gecelemiş, gazvelerini seyretmiş, masallarını dinlemiş, türkülerini ezberlemişti.”* (Karay, 2018:62).

Bedevi bir gün Lavrens’i fala bakan yerli halktan birisine götürür. Arap falcı Lavrens’e *““Ya Emir! Dökdüğün kan, yaptığın gazve, saçtığın altın Fırat gibi boşa akıyor.” Bedevi, birden elini kafasına götürdü: “Bir çocuk sana bela getirecek... Başını koru!”* (Karay, 2018: 63) uyarısında bulunur. Lavrens’in canı çok sıkılır. Bedevi de onu rahatlatmak için *“Sizi bir aşiret emirinin oğlu sandı, ona göre bir şeyler uydurdu!”* (Karay, 2018: 63) der. Lavrens *“Doğru bildi. Ben dünyadaki en büyük aşiret emirinin manevi oğluyum!”* (Karay, 2018: 64) der. Hikâyede bu anıdan yıllar sonra Lavrens’in İngiltere’de bir çocuğa çarpmamak için motosikleti ile ağaca çarparak kafasının yarıldığı ve öldüğü haberi gelir.

Hikâye Ortadoğu ülkelerinin iyi yetiştirilmiş ve kutsal oğul olarak kabul edilmiş ajanlar yoluyla nasıl bölündüğüne vurgu yapar. Osmanlıların, güney memleketlerini iyi tanınamaları; buna karşılık İngilizlerin, bu topraklar için çok para harcadıkları kan döktükleri ve bu ülkelerin özelliklerini öğrenmek için gayret sarf ettikleri konu alınmıştır (Aktaş, 1986:72). Lavrens daha o zaman bölgeye dökülen suyu hesaplar, Arapçayı bölge insanı gibi konuşacak kadar bölgeyi araştırıp oraya hâkim olur. Daha sonra halkı özgürlük adı altında İngiliz Devleti’nin çıkarları doğrultusunda yönlendirir. Yazar, Avrupalı devletlerin Ortadoğu ülkeleri üzerinde yaptığı sömürgeci boyutlarını etkin bir ajanın hayatı üzerinden bir kez daha vurgular.

Zincir hikâyesi, yazarın Avrupalı devletler tarafından özgürleştirme bahanesi adı altında milletlerin sömürgeleştirilmelerini sembolik bir üslupla anlatan bir hikâyesidir. Hikâye yazarın *“işsiz, güçsüz kaldığım gurbet ellerinde...”* (Karay, 2018: 37) ifadeleriyle

başlar. Bu nedenle hikâyenin zamanı Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Orta Doğu'daki toprakların kaybedildiği dönemleri kapsadığını anlıyoruz. Zira yazar TBMM hükümeti tarafından bahsi geçen dönemde Orta Doğu ülkelerine sürgün edilmiş ve işsiz güçsüz, vatan hasretiyle yoğrulmuş bir dönem geçirmiştir.

Hikâyede anlatıcı Halep'te evinin sokağa bakan küçük penceresinden yabancı olduğu şehri, hayatı, dünyayı izler. Yabancı komşusu subayın Juju adında buldok cinsi güçlü ve öfkeli köpeği de gözüyle takip ettiklerindendir. Yabancı subayın Senegalli izbandut bir neferi, zincirle bağlı Juju'yu güç zapt ederek her gün hava aldırma için sokağa çıkarır. Fakat buldok köpek, çok güçlü olmasına karşın Senegalli neferi dahi çok zorlar. Anlatıcı bir gün eğer bu azılı buldoğun zincirini kırarsa ne türlü felaketler olabileceğini düşünür, içi ürperir. Fakat korktuğu bir gün vuku bulur. Anlatıcı akşam ne türlü felaketler duyacaklarını düşünürken, köpek iki gün sonra kendiliğinden büyük bir suskunlukla geri döner. “(...) *muhakkak ki daha azılı yerli köpeklere rast gelmiş, el sillesini tatmış, yersiz, yurtsuz kalmış, Hanyayı Konya'yı öğrenmiş, açlığı denemiş, Senegalli bekçisini penyuvarlı gözcüsünü arkasında bulamayınca bütün azgınlığını, kaba sığmayan öfkesini bırakmış, sünepeleşmişti.*” (Karay, 2018: 40-41). Bu dönüşten sonra suskunlaşan köpeği artık zincirsiz dolaştırabilirler. Daha önce yanına korkudan yaklaşamayan çocuklar dahi etrafını alay ederek sarar.

Hikâyede Orta Doğu'nun Osmanlı Devleti'nden özgürleştirilme adı altında zincirlerini kırdığı fikri, o milletlerin aslında nasıl bir kimliksizliğin içine sürüklendiği anlatılır. Buldok köpeğin hırçın tavrı ve güçlüyüm gösterişleri aslında zincirle bağlı olduğu güçlü sahibine olan güveninden geldiği vurgulanır. Bununla Osmanlı'nın son dönemlerinde kendisine bağlı milletlerin yaptığı güçlü, dışı muhalefetler aslında arkalarında Osmanlı gibi güçlü bir dayanağa sahip olmalarından ileri geldiği sembolize edilir. Hırçın ve güçlü buldok zincir kopup tek başına kaldığında hayatın zorlu gerçekleri ile “*sünepeleşmiş*” (Karay, 2018: 41) bir varlığa dönüşür. Osmanlı'nın yıkılışına ve Türk milleti için büyük toprak kayıplarına neden olan millet ayaklanmalarında da zinciri kırdıklarını düşünen milletler günümüze dek uzanan bir piyon vasfından bir adım öteye geçememişlerdir. Hikâye milletlerin özgürlüğünde, ülkeleri üzerinde başka güçlerin emelleri doğrultusunda hareket edip etmediklerini sorgulayan sembolik bir hikâyedir. Buldok köpeğin değersizleşmesiyle cezaya uğratılmasıyla hikâye geleneksel ahlak anlayışı çerçevesinde yer alır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Milli Savaş Hikâyeleri* adıyla bir araya getirdiği hikâyelerinin genel izleği; yurt ve vatan sevgisi, bağımsızlığın önemi, bağımsızlığı elde etmek için her türlü fedakârlığın gösterilmesi gerektiği ve uğrunda kanlarını, canlarını, ailelerini feda ederek vatani kurtaranlara saygı gösterilmesi gerektiği izleklerinden oluşur. Bu nedenle hikâyelerde bağımsızlık, yurt ve millet sevgisi ile kahramanlık değerleri bir arada işlenmiştir. Yazarın hikâyelerinin sonundaki dipnotta yazılanların gerçek olaylara dayanıyor olduğunu belirtmesi, eserin geçmişe ışık tutmasını sağlarken günümüz okuyucusu için de o günleri anlamak -belki hissetmek- bakımından önemini ortaya koyar. Hikâyeler izleksel olarak birbirine yakın olduğu için yazarın en önem verdiği bağımsızlık değerinde kısaca hikâyelere değineceğiz. Kitapta geçen hikâyeler dönemin okuyucusunda milli mücadele ruhuna destek olmak için gerilim oluşturma amacı taşımakla birlikte bağımsızlığın kıymetini anlamak için sonraki dönem okuyucularına da edebiyat tarihi içinde asılı duran bir uyarı levhası niteliği taşır.

Dünya Gözü İle Ahret Sesleri hikâyesinde düşman işgalleri yurdu çevrelediği bir dönemde ülkenin yaşlı insanlarından birine ait kurtuluş müjdesinin beklentisi anlatılır. Manisa'nın Salihli ilçesinde Hacı Arif Efendi ömrünün son deminde-yetmiş yaşında-vatanın düşman işgaline üzülmeye tanıklık eder. Gerek Müslüman halkın sevincinde gerek gayrimüslimlerin üzüntü veya sevincinde Türk askerinin başarısını ve gücünü tayin etmeye çalışır ve sürekli olarak dünya gözü ile kurtuluşu görmek istediğini belirtir. Bir gün Türk askerinin trenle bulundukları yere geldiklerini öğrenir büyük bir sevinçle istasyonu doldururlar. Fakat trenden boşalan Türk askerlerinden kaçan, kaçarken de geçtikleri yerleri yağmalayan işgalci askerlerdir. *“Bu Salihli sokaklarında, tasvire sığmaz bir kargaşalık ve bir vaveyla [feryat, çığlık] idi. Bir ân içinde bütün kasaba düşman askerlerinin ayakları altında kaldı. Her tarafı azgın bir sel gibi kaplayan bu vahşi tazyikin içinde kendini kurtarabilenler pek azdı.”* (Karaosmanoğlu, 2017: 23). Hacı Arif Efendi de o kalabalık içinde arbedeye uğrar. Bir tarlada baygın düşer ve canının son anlarında çok istediği Türk askeri sesini duyar ve vefat eder.

Hikâyede işgalci güçlerin insan dışı muameleleri, vatanın özgürlüğünün kıymeti, hayatının son anına gelmesine rağmen vatani için kalbi çarpan ihtiyar kişi ülke ve millet özgürlüğünün kıymeti vurgulanan öğelerdir.

Hüseyin Çavuş hikâyesi *Dünya Gözü İle Ahret Sesleri* hikâyesindeki gibi yaşlı olmasına karşın vatanın bağımsızlık haberini bekleyen bir hancının heyecanı anlatılır.

Bir Meczup hikâyesinde Milli Mücadele döneminde Aydın'da eski bir hamamda tek başına yaşayan Hamdi ismindeki bir adam söyledikleriyle gelecekle ilgili doğru tahminlerde bulunur. Bir ara durdurulamaz bir galeyanla “*Aman Allah'ım, bağırma ok saplandı, bağırma ucu zehirli bir ok saplandı! Onu hangi eller oradan çıkaracak?*” (Karaosmanoğlu, 2017: 46) diye bağırır. Bu kişinin delirdiğini düşünerek hastaneye kaldırmak isterler. Hamdi kapıyı açmaz. Duvarı yıkarak içeri girerler. İçeri girdiklerinde ortalıkta kimsecikler yoktur. Bunun sırrı anlaşılamasa da kısa bir süre sonra İzmir düşman askerleri tarafından işgal edilir. Anlatıcı, Hamdi'nin dayanamadığı acının bu olay olduğunu düşünür.

Ülkenin bağımsızlığı tehlikeye düştüğü zaman Türk halkı tüm varlığı ile ıstırap duymuş ve elinden gelen güçle karşı koymaya çalışmıştır. Bir meczup olmasına, canından başka bir sermayesi olmamasına karşın Hamdi örneği de bunlardan birisidir. Hamdi ev bark, çocuk sahibi olmamasına karşın vatana gelecek tehlikeyi sezinlediği için derin üzüntü yaşar ve kendi hal dili ile bağırarak bunu belli eder. Hikâyede özgürlük ve bağımsızlığı için Türk halkının tüm varlığı ile mücadelede yer aldığı vurgulanır.

Yazar vatan bağımsızlığının tehlikeye düştüğü dönemlerde özellikle geleceği inşa edecek güç olan çocuklar üzerinden yaşam hikâyeleri sunar. Böylelikle hem işgalin acımasız yüzü daha belirginleşir hem de gelecek üzerine okuyucuyu daha fazla düşünmeye sevk eder. *Teslim! Teslim!, Issız Köy ve Dilsiz Kız, On Dört Yaşında Bir Adam, Bir Hastane Koğuşunda* hikâyeleri işgalin çocuklar üzerinden etkilerini ele alan hikâyelerdir.

Teslim! Teslim! düşman işgaline maruz kalan Türk topraklarında düşmanın insan dışı muameleleri anlatılır. Düşman köyü bastığında köylülerden Şevki Efendi, ıssız bir yerde olan bağ evine kaçar ve köye yapılanları oradan izler. Daha sonra yapılan soruşturmalarda bu kişi gördüklerini anlatır. Şevki Efendi küçük bağ evinin camından köyün ateşe verildiğini, yaşlı, genç, kadın çocuk can derdi ile tarlalara kaçtıklarını fakat düşman askerinin hepsini tek tek yakalayarak öldürdüğünü anlatır. Bir yaşlıyı “*bir koyun boğazlar gibi bağırta bağırta boğazladıklarını*” (Karaosmanoğlu, 2017: 28) “*üç yerinden süngüleyip yere serdikleri delikanlının*” (Karaosmanoğlu, 2017: 28) başını ezerek öldürdüklerini söyler. Şevki Efendi'nin en unutamadığı ise küçücük bedeniyle düşman askerine dönüp “*Teslim! Teslim!*” (Karaosmanoğlu, 2017: 29) diyen küçük bir

kızın kendisinden daha büyük olan süngüyle acımasızca öldürülmesi olur. Annesi ise “*bir çuval parçası gibi*” (Karaosmanoğlu, 2017: 28) sürüklenerek götürülür.

Hikâyede düşman askerinin yaşlı, kadın, silahsız ve çocuk demeden yarattığı vahşet ele alınır. Bu vahşet hiç şüphesiz vatanın bağımsızlığını kaybetme sorunuyla yüzleştiği dönemde cereyan eder. Bir ülkenin bağımsızlığı, halkının can, mal, namus, huzur gibi insanı insan eden pek çok değer teminatıdır.

İssız Köy ve Dilsiz Kız hikâyesinde 1922 yılında Alaşehir’in bir köyünden geçerken işgal nedeniyle harabeye dönen yerler ve geriye kalanların durumu ele alınır. Harabeye dönen bir köyde hiç kimse kalmamıştır. Sadece bir kız görürler. Genç kız işgalde maruz kaldıklarıyla akli melekesini yitirmiş, konuşamamakta ve ürkektir. Anlatıcının da içinde bulunduğu ekip ona yardım etmek istediklerinde ise bağırır ve kaçır. Bir daha da onu bulamazlar.

İşgal döneminde yakılan köyler, öldürülen insanlar nedeniyle Türk milleti büyük acılar çekmiştir. Fakat geride kalan tek tük kişiler de sarılamayacak büyük bir yara ile baş başa kalmıştır. Dilsiz kız da bunlardan birisidir.

On Dört Yaşında Bir Adam hikâyesinde işgalci güçlerin saldırıları sebebiyle vatanın bağımsızlığı tehlikeye düşmesi üzerine bir çocuğun küçük yaşta kendisinden çok büyük sorumluluklar almak zorunda kaldığını anlatan bir hikâyedir. İşgal döneminde küçük çocuğun ailesindeki tüm büyük erkekler öldürülür. Bunun üzerine evde kalan annesine ve kız kardeşine o bakmaktadır.

Bir Hastane Koğuşunda hikâyesinde ülkenin bağımsızlığı için cephede savaşır yaralanan askerlerin tedavi edildiği bir hastane koğuşundan dönemin resmi yansıtılmaya çalışılır. Anlatıcı hastane koğuşundaki yaralı askerleri ziyaret eder, isteklerini dinler. Anlatıcı memleketin çocuk yaşta denilecek gençleri için üzgündür. O sırada kendisine bir çocuk gösterirler. Çocuğun birçok yerinde şarapnel parçaları vardır. Çocuk ağlayarak üzüm ister. Anlatıcı şefkatle eğilip çocuğu öper ve üzümün bulunmasını ister. Çocuk bunun üzerine hıçkırıklarını artırır ve “*Efendi amca; üzüm... üzüm... Annemi de isterim, annemi de...*” (Karaosmanoğlu, 2017: 132) der.

Hikâyede işgalin fiziksel ve duygusal olarak yara bere içinde bıraktığı hayatlardan cephede savaşan gençler ve savaşın etkilerine maruz kalan küçük bir çocuğun üzerindeki etkileri ele alınır. Küçük çocuk üzüm için ağladığı sanılsa da onu sarıp sarmalayacak ve asıl tedaviyi yapacak olan annesi için ağlamaktadır. Anlatıcının da

bildiği gibi işgalin getirdiği o büyük kargaşada binlerce annesiz kalan çocukta olduğu gibi anneyi bulmak imkânsızdır.

Utanç, Köyünü Kaybeden Kadın, Garip Bir Benzeyiş hikâyelerinde işgal sebebiyle vatansız kalmanın kadınlar üzerindeki etkileri ele alınır.

Utanç hikâyesi bağımsızlığını kaybetmiş ve işgal güçlerinin zorbalıklarına maruz kalmış bir milletin yaşayabileceği en büyük dram olan namusa zarar verilmesi konusu ele alınır. Anadolulu genç bir kadın kucağında küçük bir bebekle İstanbul'da kahve kahve gezip eşini aradığını söyler. İşgalde düşman askerlerinin evlerini bastığını, eşini kollarından bağladıklarını ve genç kadına da eşinin gözü önünde namusuna zarar verdikleri günden beri bulamadığını söyler. Kahveden birisi kadının eşini İstanbul'da gördüğünü fakat onun eski heybetinde bir adam olmadığını, artık tanınamayacak kadar değiştiğini söyler. Genç kadının eşi çok heybetli, yapılı birisi olmasına rağmen yaşadığı utançtan sonra fiziksel olarak da küçülmüştür.

Hikâyede işgalci güçlerin ailelerin içine bıraktıkları namus acısı ile yaşadıkları zorluk üzerinden bağımsızlığın önemi vurgulanır.

Köyünü Kaybeden Kadın hikâyesinde işgal güçlerinin köylerini yağmalayıp yakması nedeniyle köyünden kaçan bir kadının çaresizliği anlatılır. Köylü kadın devlet görevlilerine başvurup köyünü, çocuklarını, ailesini anlatır ve dönmek istediğini söyler. Görevliler hala düşman işgalinde olan köye kadını gönderemezler bu nedenle kadın tek başına yokluk ve yalnızlık çeker.

Garip Bir Benzeyiş hikâyesinde işgalin yarım bıraktığı hayatlardan bir örnek ele alınır. Anlatıcı, arkadaşı ile birlikte Anadolu'da işgalin verdiği zararları belirlemek üzere görevlidirler. Koçaş Köyü yakınlarında ihtiyar bir köylü kadın, iki görevliyi durdurur ve anlatıcının arkadaşını oğlu zannederek kendisini bırakmaması için yalvarır. Fakat bu benzetmekten başka bir şey değildir. Görevli ısrarla yaşlı kadının oğlu olmadığını anlatmaya çalışır ama bulunduğu çaresizlik içinde yaşlı kadın buna inanmak istemez.

O yanık köyün içinde, o küller ortasında, o viranelerde ben yalnız başıma ne yaparım?

Yaşım yetmiş buldu, elim, ayağım tutmaz oldu. Ne işe, ne aşı bakabiliyorum. Akşam

olunca gözlerim görmüyor; hani düşmanı koğup geleceğiz demiştin? Vasıf'ım, sen oralarda

iken, düşman buralara geldi; bize etmediğini bırakmadı... (Karaosmanoğlu, 2017: 125)

Vatanın bağımsızlığı tehlikeye düştüğü için yaşlı kadının oğlu da annesini bırakıp vatanın müdafaasına katılmıştır. Fakat geride kalan sivil halk özellikle de kadınlar,

yaşlılar ve çocuklar işgal yıllarında büyük eziyet görmüşlerdir. Hikâyedeki yaşlı kadın da bunlara bir örnektir.

Küçük Neron hikâyesinde işgal yıllarında Türk halkının maruz kaldığı vahşi tutumlar ele alınır. Manisa kumandanı Filipos, askerlerine şehri yakın, bir tek Müslüman dahi kalmasın diye kesin emirler verir. Fakat düşman askerleri şehri yakmanın yanında kendi ceplerine girecek parayı ve cinsel arzularını da ihmal etmezler. “*Yedi yaşında çocuklar ki yetmiş yaşında ihtiyarların görmediği şenaatleri [kötülükleri] gördü, işitmediği rezaletleri işitti, (...)*” (Karaosmanoğlu, 2017:39). Küçük çocuklar dedelerinin ak sakalındaki kızıl kanı da annesini yerde kirleten hayvani vücutları da unutamayacaktı. Askerler önlerine geçeni namusunu kirletir, boğar, keser, yakar, öldürür. Bu vahşetin en kötü yanı ise “*kalplerdeki iffet ve ismete [namus ve masumiyete] tecavüz ediyordu*” (Karaosmanoğlu, 2017:39).

Hikâyede işgal güçlerinin fiziki zararlarının ötesinde namus, merhamet, güven gibi insani duyguları tahrip ettiği ele alınır.

Hem Katil Hem Müttehim hikâyesinde bağımsızlık değeri işgalcilerin yaptıkları insan dışı muameleler üzerinden değil halkın normal zamanlarında öz vatanında yaşadığı haksızlıklar üzerinden ele alınmıştır. Hikâyede Akhisar’dan arkadaşı ile eğlenmek için İzmir’e gitmek üzere trene binen iki Türk arkadaş vagonlarına bindiklerinde Rum bir gençle karşılaşır. Rum genç ayaklarını uzatmış bir şekilde sorulan sorulara ters cevaplar verir. İki Türk arkadaş bu durumu pek umursamasalar da zaman içinde genç adam, işgalle birlikte İzmir’in daha güzel olduğunu söyler. Bunun üzerine iki Türk arkadaş öfkelenir. Osmanlı’nın en büyük hatasının kendi halkını askerlik ve vergiler altında ezerken yabancı uyrukluları serbest bırakarak ahlaksız yollarla zengin olmalarına fırsat vermeleri olduğunu söylerler. Aralarındaki tartışma büyür. Tren memuru gelir ve o da Rum gençle konuşup gider. Biraz sonra silah patlar ve Türk gençlerden biri ölür. Diğeri ise yakın arkadaşını öldürmek gerekçesiyle tutuklanır.

Hikâyede bağımsızlığın kaybedilmesiyle beraber sosyal hayatta halkın öz vatanında suçsuz ve mağdur iken suçlu duruma düştüğü ele alınır.

Güvercin Avı hikâyesinde işgalci güçlerin zarar vermede sınır tanımazlığını ve vicdansızlıklarını ele alan bir hikâyedir. Kuşbaz Hüseyin Bey çiftliğinde güvercinleri özenle besler, bakımlarını yapar ve onları çocuğu gibi düşünür. 1919 yılında çiftliğine bir grup düşman askeri gelir. Askerlerin başındaki çavuş da bir zamanlar Hüseyin

Efendi'nin hizmetkârlığını yapmış İspiro adında bir Yunan'dır. Düşman askerleri bir müddet çiftlikte kalacaklarını söyler ve o sırada Hüseyin Efendi'nin gözü gibi baktığı güvercinlere nişan alırlar. Hüseyin Efendi engel olmaya çalışsa da başaramaz. Biraz sonra avluda beyaz bir kuş yığıntısı oluşur. Eski uşak, güvercinleri akşam meze yapılması için hazırlanmasını ister.

Hikâyede işgalci düşmanın insanların sadece canına, namusuna, mal varlığına zarar vermekle kalmadığını, kiniyle Türk'e ait tüm varlığı yok etme çabası içinde olduğu vurgulanır. Özgürlüğün, barışın sembolü olan masum güvercinlerin de zevk ve güç gösterisi için öldürülmesi bağımsızlığın kaybedildiği bir toprakta yaşanacak büyük acılardan biridir.

Düşmana İltihak hikâyesinde işgal yıllarında mal varlığına, evine işgal güçleri tarafından el konulan Ziver Bey'in hikâyesi anlatılır. İşgal güçlerinin memleketi işgal etmesiyle sivil halk, canını kurtarma isteği ile evlerini terk edip dağlara kaçarlar. Ziver Bey'in çiftliği ise bu dağlardan da görülür. Ziver Bey evinde, çiftliğinde yapılanları görüp hiçbir şey yapamadığı için çok öfkelenir. Etrafindakilere gidip işgalcilerle çarpışmayı teklif eder fakat onlar bu fikri mantıklı bulmazlar.

"Bu yezitler beş para etmez; nafiye besliyoruz, vallahi nafiye..." dedi. Bir sürü hergeleyi adam diye başımıza toplamışız. Kaç aydır kendimizi aldatıp duruyoruz bu böyle devam edemez. Göreceksiniz, günün birinde gidip düşmana teslim olacağım; pes diyeceğim. Biz ettik sen etme... Şimdiye kadar ne yaptı iseniz hepsine lâyıktır. Vurun, kesin, dövün, kırın, eza ve cefa edin... Kahpe malıdır, helâldir," diyeceğim. (Karaosmanoğlu, 2017: 96)

Bir gün Ziver Bey'in olmadığı fark edilir. Ziver Bey'in düşmanla anlaştığı ve bir hain olduğu düşünülür. Fakat gerçek daha sonra anlaşılır. Ziver Bey çiftliğinde şehit edilmiştir.

Hikâyede işgallerle bağımsızlığı elinden alınan vatan toprağında insanların mal ve can güvenliğinin olmadığı konu edilir. Fakat önemli olan vurgulardan birisi Ziver Bey üzerinden işlenir. Vatanın zor durumunda millet olarak korkaklık göstermeyip düşmana karşı direnmek gerektiği vurgulanır.

Hasretten Hasrete hikâyesinde çeşitli cephelerde vatan için savaşan ve esir düşen Türk gencinin büyük bir özlemle İstanbul'a döndüğünde hayalindeki İstanbul'la karşılaşamaması konu edilir. Namık adındaki genç, İstanbul'a döndüğünde ne İstanbul'u ne de tanıdıklarını eskisi gibi bulamaz. İstanbul işgal altındadır, tanıdık hiç

kimse kalmamıştır. İnsanlar savaş krizini fırsata çevirip zengin olmanın derdine düşmüşlerdir.

Memlekette neyin güzelliği kalmış! Ne harap olmamış ki!.. İşte, esaretten avdet edeli bir buçuk ay oluyor... Nereye baksam, kimi görsem bir yabancılık bir gariplik hissediyorum. Adeta esaret zamanlarımı arıyorum. Hiç değilse o zaman hayalimde sevdiğim, süslediğim ve eskisi gibi tamamıyla bizim sandığım bir İstanbul vardı, hâlbuki şimdi... (Karaosmanoğlu, 2017: 71)

Namık, kendisi gibi cephelerde savaşan fakat sakat kalmış bir gençle karşılaşır. Ve onun da telkiniyle huzurun tekrar cephelerde olduğuna karar verir.

Hikâyede işgalin yarattığı yıkımın boyutları gözler önüne serilir. Cephelerde çarpışıp, esir düştükten sonra vatanına dönen Türk genci yaşadığı hayal kırıklığı ile esaretin daha iyi olduğunu düşünür. Bu durum ülkenin bir genci için derin bir çıkmazdır. Ülke bağımsızlığını kazanamadığı sürece de iyileşebilecek bir yanı yoktur.

Muhacir Kerim Ağa hikâyesinde Kerim Ağa, vatan topraklarının teker teker bağımsızlığını kaybettiği yıllarda ailesini korumak için sürekli yer değiştirip göç etmiştir. Fakat ne yazık ki bağımsızlığın huzuru vatandan alındıktan sonra gittiği her yer ona ve ailesine bir kâbusa dönüşür.

Katmerli Bir Hıyanet hikâyesinde Türk asıllı Nuri Efendi ile Rum asıllı Despino Hanım birbirlerini sever ve beraber yaşarlar. Nuri Efendi tüm maaşını Despino'yu mutlu etmek için harcar. Despino Hanım da işgal sebebiyle iki milletin birbirine karşı tavrı için “adam sen de, şu iş bitse de rahatımıza baksak...” (Karaosmanoğlu, 2017: 88) der. Nuri Efendi bundan hoşnut olur. Fakat işgalci güçler onların bulunduğu yeri de savaş alanına çevirirler. Nuri Efendi'nin Despino ile olan ilişkisine de güvenilerek hastane Nuri Efendi'ye, Nuri Efendi'nin güvenliği de Despino Hanım'a emanet edilir. Fakat İşgal güçleri her tarafı sardığında Despino, kapısına gelen Nuri Efendi'yi kovar. Yeni misafirleri işgalciler içinden kişilerdir.

Hikâyede vatan sevgisi, millet sevgisi, bağımsızlık onuru kişilerin kendi rahat dünyalarının çok daha üstünde olduğu vurgulanır. Çünkü bir kişinin huzurunun teminatı, vatanın bağımsızlığı durumunda gerçekleşebilir. Hüseyin Efendi, kendisinden “kırk elli kilometre ötedeki kanlı ve amansız kavganın aksisedası” na (Karaosmanoğlu, 2017: 88) kendi zevk ve huzuru için kulaklarını tıkar ve kalbini kapatır. Fakat bağımsızlığını kaybetmiş bir vatan hiçbir bireyine huzur getirmez.

Bir Beyoğlu Dönüşü hikâyesinde İstanbul'un işgalinden sonra yabancıların elinde değişime uğramış olan şehirden bunalan bir gencin duyguları anlatılır. Necati isimindeki genç, önceden çok sevmemesine rağmen eğlenmek ve arkadaşlarıyla maceralara atılmak üzere İstanbul'un Beyoğlu semtine gider. İşgalden sonra tüm tereddütleri ile bu semte ve ünlü caddesi İstiklal Caddesi'ne ilk defa gider. Sokaklar yabancı bir dokuyla kaplanmış gibidir ve onun ruhunu bunaltır. Mağazalarda tek kelime Türkçe kelimeye rastlanmaz, sokakta konuşulan dillerin her biri farklıdır. Necati yabancı memleketler görmüş bir genç olmasına rağmen içine düştüğü yabancılık onu hem öfkelenendirir hem de nefret ettirici bir duygu verir. Daha önce bu sokaklarda beraber dolaştığı arkadaşı Avni ile karşılaşır. Avni yeni durumdan oldukça memnundur. Ona göre caddenin yeni haliyle güzel kadın sayısı artmış, bol ışıklı, lüks binalarda daha farklı içkilerle eğlenme fırsatı doğmuştur. Vatan, bağımsızlık, millet gibi düşünceler ise Avni'nin umurunda değildir. Necati arkadaşının eğlence tekliflerini geri çevirir ve büyük bir üzüntü ile evine geri döner.

Hikâyede işgalin insanları öldüren, evleri yakan boyutu değil, kültürel öğelerin silinerek bir milletin varlığının nasıl yok edildiği konu edilir. İstanbul'un işgalinden sonra şehirdeki yabancı uyruklu insanların ve Rusya'daki karışıklık nedeniyle İstanbul'a gelen parasız insanların şehrin her köşesinde insanların parasını alabilmek için fuhuş, kumar, içki vb. hayatların içine çekmeye çalışırlar. Beyoğlu tüm bunların en yoğun yaşandığı semtlerden birisidir. Hikâyedeki Türk genci Necati de Türk kimliğinden çıkmış ve bir başkasına dönüşmüş olan Beyoğlu sokaklarında kendisini kötü hisseder.

Sadri Ertem'in **Şüphe** hikâyesi, Rusya'da 1905 yılında meydana gelen ihtilalin, Kırım toprakları ve halkı üzerindeki etkisine dair küçük bir kesiti içerir. Balçef Kırım köylerinden birinde yarıcılık yaparak geçinen orta gelirli birisidir. Orta gelire sahip olan Balçef, oğluyla birlikte yaşamakta ve tamamen bilek gücüyle kazandığı parasıyla bir miktar birikmiş paraya, bir araba ve iki ata sahiptir. Bir gün Rusya'daki ihtilal patlak verir. Tarlasında çalıştığı mal sahibi, Balçef'e "*senin kır atla araba, biriktirdiğin kapikler yandı*" (Ertem, 2014: 499) diyerek korkutur, kendisine satmasını önerir. Balçef bütün her şeyini satar, Kırım'a kaçıp kurtulmayı ümit eder. Fakat Çar askerlerinin hemen köyü basacağını duyunca paraları on yedi yaşındaki oğlunun koynuna koyup, mal sahibinin de rızasıyla evinde kalır. Balçef saklanır, uzaktan oğlunun kaldığı odayı izler. Gece mal sahibi Balçef'in oğlunun başını kesmek için yatağına gider. Işıklar

açıldığında mal sahibi kendi oğlunu öldürdüğünü görür, bağrış çağırışlar arasında Balçef tutuklanır. Fakat Balçef, mal sahibinin kötü niyetini bilen karısının çocukların yerini değiştirdiğini düşünür. Çünkü mal sahibinin karısı gençliğinden beri Balçef'i sevmekte ve ona son olarak büyük bir fedakârlıkla iyilik yapmıştır.

Hikâyenin ana kurgusunda aşk teması yer alır. Fakat bir zamanlar Osmanlı yönetimindeki Kırım'da Yönetimin Rusya'ya geçmesinden ötürü insanlar mal varlıklarından, kimliklerinden ve canlarından yana sürekli bir korku ve kayıp içerisinde zor günler yaşamış, büyük bedeller ödenmiştir. Milletlerin özgürlüğü, bireylerinin her yönden rahat yaşamasını temin eder. Bir milletin özgürlüğü yok olduğunda birey maddi ve manevi çıkmazların acısını yaşar. Yazarın şimdiye kadar incelediğimiz bağımsızlık değerinde diğer hikâyelerden farklı olarak Kırım'ı ele alması önemli bir vurgudur.

Kenan Hulusi Koray'ın Gece Servisi hikâyesinde ülke bağımsızlığının tehlikeye düşmesiyle sosyal hayatta yaşanan olumsuzluklar ele alınır. Hikâyede Rusya'nın ihlal ettiği topraklardan olan Polonya'dan ülkemize kaçarak yerleşen Vanda isimindeki kadının hikâyesi anlatılır. Vanda, bir pastanende garson olarak çalışmakta ve anlatıcı ile de yakından ilgilenip arkadaşlık etmektedir. Vanda, Polonya'da aniden patlak veren savaş sonucu evini, çiftliğini, eşini bırakıp Türkiye'ye kaçmak mecburiyetinde kalmıştır. Vanda'nın ruhu gibi odasındaki eşyalar da onun vatan bağımsızlığı özlemini yansıtır niteliktedir. *"Duvarda bir Polonya haritası asılıydı. Polonya kendi eliyle kırmızı ve kalın çizgilerle Sovyetler ve Almanlardan ayrılmıştı. Bütün ovaları ve sonsuz tarlalarıyla orada birdenbire bitivermişti. Gözlerini bu haritaya doğru çevirdi; orada sanki binlerce atlı görüyormuş gibi kulaklarını verdi: -Vatanım! Dedi. Benim memleketim!"* (Koray, 1940: 134). Vanda, ülkesinden gelecek iyi bir haberin beklentisindedir. Fakat beklediği iyi haberi bir türlü alamaz.

Hikâyede ülkelerin bağımsızlığının önemi ülkemize sığınan ve düşük kariyerli işlerde çalışarak yaşamaya çalışan kadınlar üzerinden işlenmiştir. Bağımsızlığın kaybedilmesiyle insanlar ailelerini, sosyal yaşamlarını, ekonomik düzenlerini kaybetmiş ve buhran içerisine düşmüşlerdir. Hikâyedeki karakter Vanda da olduğu gibi mutlu olamayan bu kişiler akıllarından bir an olsun kendi vatanlarını çıkaramadıkları bir karamsarlık içindedir.

Sabahattin Ali'nin Koyun Masalı hikâyesinde masal unsurları kullanılarak sembollerle özgürlük değeri konu edilir. Güzel yeşilliklerin içinde bir dere kenarında koyunlarını

otlatan bir çoban, koyunlar ve çobanın köpekleri vardır. Çoban koyunlardan canı istediğini kasaba satar, kimini yer. Her bir koyun bir gün bir kasabın eline düşeceğini bile bile bu sistemden çıkamaz. Bir gün sürüyü kurt basar. Çobanın eziyetinden bıkan köpekler ile bir gün kendilerini de satacak olduğunu bildikleri koyunlar anlaşır ve çobanı kaçırtırlar. Kurtlar sürüye dalar, bu kavgada en kârlısı köpekler olur. Hem kurtlardan ölenlerden hem de koyunlardan ölü olanlarla karınlarını iyice doyururlar. Fakat buradan aldıkları güçle köpekler, kurtlardan da çobandan da kötü çıkar. Bir gün bir mağaraya sığınmış olan koyunlar kapıda bekleyen köpeklerin üzerine birlik olup yürürler, köpekler ölür. Artık bu yeşil uçsuz bucaksız yerde çobansız ve köpeksiz yaşayabileceklerdir. *“Bu dünyada çobansız da, köpeksiz de yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur. Bari siz gözünüzü açın da, ileride başınıza yeniden itler, hele kendilerini kurt sanan palavracı itler musallat olursa, sürüyü canavarlara paralatmadan onları defetmeye bakın!”* (Ali, 2016: 135)

Hikâyede siyasi göndermeler taşımakla birlikte ülkelerin karışık zamanlarında kendilerini birer yardımcı dost olarak ama asıl amaçları o ülkelerin kaynaklarından faydalanmak olan siyasi sömürge hareketleri eleştirilir. Bu nedenle hikâyede milletlerin bağımsız olmasının önemi ve yöntemi hikâyede sembolik ifadelerle vurgulanmıştır. Hikâye kötü davranan çobanın ve çıkarıcı köpeklerin cezalandırılması ifadeleriyle geleneksel bir ahlak anlayışına sahip olduğunu gösterir.

Dönemin hikâyelerinde bireylerin huzurlu, sağlıklı ve güven içinde olmasını vatanın bağımsız ve özgür olmasına bağlı olduğu vurgusu ele alınır. Uşaklıgil vatanın bağımsızlığı için yöneticilerin önceden tedbirler alması gerektiğini ele alırken Karay daha önce Osmanlı'nın dağılması döneminde yaşanan ajanlar yoluyla yıkım konusunda yöneticileri ve toplumu uyanık olması konusunda uyarır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri* adı altındaki kitapla bu dönem içinde bağımsızlık/özgürlük değerine en fazla vurgu yapan yazardır. Karaosmanoğlu, vatanın bağımsızlığı tehlikeye düştüğünde tüm halkın kadın, erkek, çocuk hatta meczuplarının dahi direndiğini fakat özgürlüğün tehlikeye düşmesiyle de can, mal, namus, kültür varlıklarında yaşanan sıkıntıları dile getirir. Ertem ve Koray farklı ülkelerden bağımsızlık örnekleri ele alırlar. Fakat ortak payda bağımsızlığı tehlikeye düşen bir milletin bireylerinin huzuru bulamayacağı fikridir. Sabahattin Ali ise masal sembolleri ile ele aldığı hikâyede

milletlerin kendisini yiyici bir kurdun, köpeğin eline bırakmamak için mücadele etmesi gerektiğini vurgular. Hikâyeler toplumda bilinç oluşturma, devlet kurumları için uyarı niteliğindedir.

3.4.9. Çağdaşlaşma Değeri

Çağdaş kelimesi TDK Güncel Sözlük'te “*1-Aynı çağda yaşayan, çağcıl, asri, muasır 2-Bulunulan çağın anlayışına, şartlarına uygun olan, çağcıl, uygarca, asri, modern*” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. Buna bağlı olarak çağdaşlaşmayı yeni zamanın ihtiyaçlarına, isteklerine, imkânlarına göre yeni bir yaşam şekli oluşturmak olarak tanımlayabiliriz.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Her Şeyin Ortası* adlı hikâyesinde, ülkedeki çağdaşlaşma, modernleşme hareketinin de çok verimli bir nesil yetiştiremediği, eskiye ait yaşam tarzının da olumlu yanları olduğunu, bu nedenle hayatı eski ve yeninin bir sentezi olarak yaşamak gerektiği fikri savunulur.

Anlatıcı, İhtiyar Dost'un bahçesinde beraber sohbet ederken aniden “*canlı bir kasırga*” (Uşaklıgil, 2008: 152) ortaya çıkar. Bu canlı kasırga, yirmili yaşlarında yeni tarz giyim şekli, rahat hareketleri ve ölçüsüz konuşmaları ile İhtiyar Dost'un torunudur. Genç, dedesi ile anlatıcının ortasına kendisini atarak oturur, bacak bacak üstüne atar, argolu kelimelerle yaptığı bir boks maçını anlatır. Dedesinden para istemek için gelmiştir. Arkadaşlarıyla yapacağı bisiklet yarışmasından önce dinlenmek için gezecektir. Dedesi peki der fakat sınavlara ne zaman çalışacağını sorar. Anlatıcı o zaman bu gencin derslerden geçemediğini ve bütünlemeye kaldığını da öğrenmiş olur. Genç, iki dersten bütünlemeye kaldığını “*sanki bir maçta iki galibiyet kazanmış gibi*” (Uşaklıgil, 2008: 154) fütursuzca ve iftiharla söyler.

Genç, dedesinden parayı alır almaz bahçeden ayrılır. İhtiyar Dost, “*bu çocuk yirmi beş sene evvel bu yaşta olsaydı bugün onu nasıl görecektik*” (Uşaklıgil, 2008: 154) diye sorar ve cevabı da kendisi verir. Öncelikle önü ilikli, düzgün giyimli bir genç olacaktı. Yanlarına gelmek için utanarak izin isteyecek, geldiğinde dedesinin ve misafirin ellerini öpecekti. Otur demeden oturmayacak, oturduğunda da bundan utancını belli edecek çekimserlikte kalacaktı. Konu derslerine geldiğinde ise başarının kendisinden olduğuna dair bir işaret olmasından çekinerek yavaş sesle “*sayenizde-niçin senin sayende, orası*

malum [belli] değil- muvaffakiyetle, efendim; diyecekti; hep dokuz on” (Uşaklıgil, 2008: 154) diyecekti. Lisanı daha süslü, dimağı daha yüklü olacaktı. İhtiyar Dost, anlatıcıya “*Sen ne dersin? Ötekini mi bunu mu tercih edersin?*” (Uşaklıgil, 2008: 155) diye sorar. Bir hadisten alıntı yaparak yine kendisi cevap verir: “*Hayrül umuru evsatuha!.. (...) her şeyin ortası azizim, bundan şaşmamalı*” (Uşaklıgil, 2008: 155) der. Hikâye, yazarın realist tavrının izlerini gösteren bir hikâyedir. Yazıldığı dönem göz önüne alındığında çağdaşlaşma adı altında yeni insan tipleri üretilme çabasına karşın bu insanların eksiklerini, eskiden alamadıklarının sıkıntıları dile getirilir. Hikâyedeki küçük bir örnektir. Fakat büyük tabloda yazar, eğitimden devlet yönetimine kadar çağdaşlaşmak adı altında tanımlanamayan tutumların ortaya çıkmış olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Çağdaşlaşmak değerine “*her şeyin ortası*” (Uşaklıgil, 2008: 155) ölçütü ile eski ve yeninin bir sentez ürünü olması gerektiği fikri üzerinde durur.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Bir Yurt Yergisi* hikâyesinde işgal yıllarından kurtulmuş olan memleketin asıl güzelliğinin çağdaşlaşma hamleleriyle ortaya çıkacağına dair vurgu yapılır. Küçük sayılabilecek yaşlardan itibaren Avrupa’da yaşamış olan Namık Cemil, bir yetişkin olarak memleketine döndüğünde memleketi büyük bir harabe olarak görür. Aslında Namık Cemil milletini hiçe sayan kozmopolitlerden de değildir. Türklük duygusu onun için ibadet derecesindedir. Fakat Namık Cemil, Avrupa’nın en lüksünü de en köhnesini de görmüş olmasına karşın memleket ona hiç olmadığı kadar kirli ve yabancı görünür. Yurdun bu harabe görüntüden kurtulması içinse sistemli bir çağdaşlaşma hareketine ihtiyaç duyduğunu düşünür. “*Pekâlâ biliyorduk ki bu bakımsız, harap ve perişan yurt dünyanın en güzel yeridir; tıpkı, kirli paçavralara bürünmüş dilber bir kadın gibidir. Fakat ne tarafından dokunmalı, neresinden bakmalı ki acemi gözlere karşı bu derece örtülü olan bu güzelliğin sırrı münkeşif olsun!*” (Karaosmanoğlu, 2017: 154).

Hikâyede ülkenin genel durumu realist bir bakışla resmedilip bir Avrupa ülkesi ile kıyaslanamayacak gerilikte olduğu belirtilir. Paçavralar içindeki bir dilberin güzelliğinin ortaya çıkarılması gibi ülkenin de çağdaşlaşma yolu ile değerine ulaşabileceği vurgulanır. Hikâyede Avrupa görmüş fakat ülkesini seven gencin ülkesine adapte olamaması da aydın gençlerin geri kalmış köhne bir ülkede tutulamayacağını ve bunun da büyük bir sorun oluşturacağı gerçeği ele alınır.

Sadri Ertem'in *Asri Çöpçatan* hikâyesinde genç bir kızın istediği kişi ile evlenebilmesi için yeni medeni kanunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanması konu edilir. On yedi yaşındaki Feriha'nın babası, Münir Müeyyet isimli gençle evliliğine izin vermeyip kızının “zengin” bir talibi olan demiryolları bankası Meclisi İdare Reisi Macit Arif Bey'le evlenmesini ister. Feriha hiç karşı durmadan bu isteğe olumlu cevap verir. Feriha ile Macit Bey evlenir, mobilyalı şık bir daireye taşınır. Fakat Feriha yeni medeni kanunun 11. Maddesi uyarınca “izdivaç kişiyi reşit kılar” (Ertem, 2014: 459) maddesinden faydalanarak Macit Bey'den boşanır ve kendi sevdiği Münir Müeyyet isimli gençle evlenir.

Dünyada ve ülkemizde çağdaşlaşma adı altında insanların daha özgür ve insancıl bir şekilde yaşamasını sağlayan uygulamalar gelişmiş toplum hayatına girmiştir. Fakat her zaman bu uygulamaların amacına uygun olarak insan yararına uygulandığı söylenemez. Hikâyede de çağdaşlaşmanın getirdiği serbestlikleri; kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda bir aldatmacaya dönüştürmesi, karşı tarafı hak kaybına/zarara uğratması eleştirilir. Hikâye ahlaki problemi betimlemeye dayalıdır.

Dönemin hikâyelerinde çağdaşlaşma değerine Uşaklıgil ve Ertem gerçekçi bir bakış açısı ile vurgu yapar. Uşaklıgil yaşamın geçmiş ile modernin bir sentezi olması gerektiğini savunurken Ertem modern hayatın haklarını kurnazca bir fırsata çevrilmemesi gerektiği üzerinde durur. Karaosmanoğlu ise ülkenin ciddi bir geri kalmışlık içinde olduğunu ve çağdaşlaşma için daha kararlı adımlar atılması gerektiği üzerinde durur. Hikâyelerde ahlaki sorun betimlenerek ele alınır, topluma ve devlet kurumlarına öneri niteliği taşır.

3.4.10. Sağlıklı ve Temiz Olmak

Sağlık ve temizlik değerleri dini ve kültürel değerlerimizde önemli bir yere sahiptir. Sağlık bireyin yaşamına denk bir değerdir. Ne kadar varlıklı, iyi donanımlı bir hayata sahip olursa da bireyin sağlığı yerinde değilse hiçbir kıymeti yoktur. Bu nedenle sağlıktan ve temizlikten kısılarak zaman, para artırmaya çalışmak akıllıca bir tutum değildir. Dönemin hikâyelerinde de Uşaklıgil çok yemek yememek gerektiği üzerinde mizahi bir dille dururken Sait Faik sağlıklı beslenme, hareket etme ve hayattan zevk alınarak sağlıklı, uzun ve mutlu yaşanacağını vurgular. Sabahattin Ali biraz daha zaman

ve para kazanmak için üç gün uykusuz kalay şoför üzerinden öncelikle sağlığa dikkat edilmesi gerektiğini ele alır. Hikâyelerde halkı sağlıklı ve temiz olmak konusunda bilinçlendirmek hedef alınır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Deliler Evinde* adlı hikâyesinde, yazarın akıl hastanesinde tedavi gören bir dostunu ziyareti ve bu ziyarette edindiği gözlemleri yer alır.

Burada, ne kadar kazaya uğramış dimağlar, vakit vakit ölçülemeyecek kadar yükseklerle çıkarken birdenbire derin uçurumlara yuvarlanıveren zekâlar, üstlerine bir daha sınırlanmayacak bir unutkanlık bulutları yıkılmış hafızalar, kendi kendisini yeniden bulabilmek için çırpınan ve bu savaşta yorgun düşüp büsbütün boğulan benlikler görmüştüm. (Uşaklıgil, 2011a: 91-92)

Yazar, akıl hastası arkadaşını odasında ziyaret ederken ünlü bir akıl doktoru olduğunu söyleyen bir kişi gelir. Bu kişi, hastanede araştırma yapmak üzere kaldığını söyler. Fakat yazar, bir süre sonra o kişinin de akıl hastası olduğunu öğrenir. Doktor olduğuna inanan hasta da hastane müdürünün hasta olduğunu söyler. “*O da delidir. Burada yaşayıp da deli olmamak mümkün müdür? Ne dersiniz; o da benden şüphe etmiyor mu?*” (Uşaklıgil, 2011a: 99). Yazar bu aktarımla her an herkesin bu zor hastalığa yakalanabileceği ve bunun farkında dahi olunamayacağı üzerinde durur. Hastanedeki hastalar için üzülen yazar, hem o hastaların durumuna dikkat çekerek insanları bu hastalar üzerinde düşünmeye ve merhamete sevk eder, hem de sağlığı yerinde olan insanlar için sağlığın kıymetini vurgular. Öte yandan hikâye yazarın, dostunu özenli bir şekilde ziyaret etmesi vefa değerine yapılan bir gönderme de içerir.

Yeme İçme Ayini hikâyesinde, zengin bir yalıda görevi; yalıdaki kızlara ders vermek, okuyup yazdırmak, namaz surelerini öğretmek, ev sahiplerinin ölmüşlerine Kur'an okumak olan elli yaşlarında bir kadının hikâyesi anlatılır. Kadın yalıya önceleri günöbirlik olarak gelip gider. Fakat geliniyle huzursuzluk yaşar ve yalı sahibinin teklifiyle yalıda kalmaya başlar. Böylelikle o da yalının tam bir ferdi olur. Hoca Hanım dedikleri bu kadının tek kusuru vardır; o da çok yemek yemektir. Bununla ilgili olarak yalı sahiplerinin sıkı tembihleriyle hiç kimse Hoca Hanım'a çok yemek yediğini ima dahi edemez. Fakat bir gün Hoca Hanım, ani bir sancıyla kıvrılır ve bu acıdan kurtulamaz. Doktor tedavi olarak ona perhiz verir. Hiç kimse inanmasa da o bu perhizlere uyar. Ne var ki bir gün geçinemese de Sötlüce'de oturan gelini ile oğluna gitmek ister. Kısa süre sonra yalıya, Hoca Hanım'ın ölüm haberi gelir. Ölüm nedeni ise yalıda başladığı perhizi bırakıp çok yemeğe dönmesindendir.

Daha sonra haber alındı ki Hoca Hanım'ın yalıda devam eden perhize bağlılığı Sütlice'de, hayaline eziyet eden yemeklerin cazibelerine dayanamamış, sarımsaklı mantının arkasından uskumru dolması, terbiyeli işkembe çorbasının arkasından pastırmalı yumurta oturtması birbirini izleyerek, hiçbir zaman kendisine bu derece uysal davranmayan gelininin her isteğini yapmaya çalışan sevgi gösterileri arasında, Hoca Hanım sonunda yeme içme ayinine canını feda ederek gitmişti. (Uşaklıgil, 2017:23)

Alıntılanan bölümde de görüleceği üzere, hikâye, mizahi bir dile sahiptir. Hikâyede, kişilerdeki, fazla yemek yeme, nefesine hâkim olamama gibi özellikleri eleştirilerek sağlık değeri üzerinde durulur. Her bir bireyin sağlık ve huzuru toplum huzurunu sağlayan güçlü bir etkidir. Çağımızın ciddi bir sorunu olmasına karşın yazarın o dönemde böylesi bir konuyu ele alması, yazarın, ileri görüşlülüğü veya yüksek duyarlılığı olarak kendini gösterir.

Sabahattin Ali'nin Uyku hikâyesinde insanın hayattaki her şeyden önce sağlığı için dikkat etmesi gerektiği vurgulanır. Anlatıcı ile arkadaşı Yıldızeli'nden Sivas'a gitmek üzere yolda durdukları bir kamyonu binerler. Kamyon gecenin karanlığında ilerlerken konuşmalardan şoförün ve muavinin üç gündür uyku uyumadığı anlaşılır. Anlatıcı ve arkadaşı şoförün uykusu açılsın diye konuşturur, fakat yine de uyku galip gelir. Şoför beş dakika diyerek adeta yola serilerek uyur. Hikâye uykunun, sağlığın kıymetinin her şeyden daha önemli olduğunun anlaşıldığı bir anı tadındadır.

Sait Faik Abasıyanık'ın Papaz Efendi hikâyesinde hayatı, doğayı seven bir papazın ilerlemiş yaşına rağmen dinç ve sağlıklı duruşunu dikkatli beslenme, hareket etme ve hayattan zevk alabilmeye bağlanır. Papazın hayat felsefesi "*Hep mideden. Sağlam bir midem var. Çok yemem. Makineyi döndürecek kadar yerim. Fazla istemem. Keyifle yerim, keyifle içerim. Bu gençlik ondan. Hiçbir şeye aldırmam.*" şeklindedir (Abasıyanık, 2018d: 77). Papaz ilerlemiş yaşına rağmen toprağı işler, dağda bayırda gezintilere çıkar. Bir gün hastalanıp ölüm döşegine düştüğünde anlatıcıya "*Aldırma, dedi. Ben aldırırım da gidiyorum.*" (Abasıyanık, 2018d:83) der. Hikâyede olumlu bir örnek üzerinden sağlıklı ve mutlu bir yaşam için yazarın bakış açısıyla insan hayatında olması gerekenler ele alınır. Ahlaki değer betimlenerek ele alınmıştır.

F. Celal Göktulga'nın Safa-yı Dümdüm hikâyesinde temizlik kurallarına sıkıca bağlı olan bir kişinin yaşadığı olaylar mizahi bir dille anlatılır. Hikâye anlatıcısı titiz kişinin kendisidir. Titiz adamın tiksindirici şeyler duymaya, görmeye tahammülü yoktur. Sabahları sokağa çıktığında yerlere bakamaz, radyoda konuşan spikerin dahi gırtlığını

temizlediğini hissettiğinde midesi bulanır. Böylesine titiz olan adam, evlendiğinde eşinin paşa babasının evine taşınır. Fakat zaman içinde onların kabızlık rahatsızlıkları için kullandıkları yöntemleri görünce herkesten ve her şeyden soğur. En son eşinin de bu yöntemleri uyguladığını duyunca eve hiç dönmek üzere kendisini sokağa atar. Hikâyede mizahi bir üslupla titizliği bir hastalık durumuna gelmiş kişi gözüyle temizlik ve görgü kurallarına vurgu yapılır.

3.4.11. Hayvanlara Duyarlı Olmak/Hayvan Sevgisi

Dünya canlı ve cansız varlıkların bileşimi ile var olan bir bütündür. Fakat insan, her varlığı öncelikle kendi varlığına göre konumlandırmıştır. Bunun sonucunda da insan dışı varlıklar; hayvanlar, bitkiler, çevre gibi dünyanın diğer bileşenleri insanlığın çıkarları doğrultusunda zarara uğradıkları noktalar olmuştur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Kırço* hikâyesinde çok çalıştırılmasına rağmen bakımına özen gösterilmeyen ve kötü muamele yapılan bir atın hikâyesi üzerinden hayvanlara karşı duyarlı olma değeri ele alınmıştır. Anlatıcı, arkadaşlarıyla gece geç bir saatte evine dönmek için bir arabacı çağırır. Ali Ağa adında bir arabacı ve at, anlatıcının dikkatini çeker. At çok yorgun ve aç gözükmektedir. Anlatıcı arabacıya atın yorgun görüldüğünü söyleyip ahır, yiyeceği gibi bakım koşullarının nasıl olduğunu sorar. Arabacı atın bakımıyla ilgilenen müşterisine şaşırarak ve alaycı bir tavırla neredeyse hiç çalışmadıklarını, bakımının iyi olduğunu söyler. Fakat at gözleriyle adeta imdat der gibi bakmaktadır: *“O sahibim olacak herifin sözlerine inanmayınız. O arkamdaki talihsiz yükümle sabahtan beri kaç kilometre yol yürüdüğümü, bu emeğim karşılığında bana akşamları ne yedirildiğini, hele kaç yaşında olduğumu bilseniz bu gece boşken çekemediğim şu arabaya binmek değil ya, beni ahırıma kadar götürmek için başka bir taşıt arardınız.”* (Gürpınar, 2016a: 83)

Sahibi Ali Ağa'nın bakımı iyi dediği at, anlatıcı ve arkadaşları arabadayken yere yığılır. Arabacı sert hareketlerle atı sarsar fakat at kımıldamaz. Anlatıcı ve arkadaşları büyük bir üzüntüyle oradan ayrılırken anlatıcı uzaktan Ali Ağa'nın atın karnını şiddetle tekmelediğini görür. Onun öldüğünü düşünür fakat Kırço ölmemiştir. İyileştiğinde işkence gibi olan hayatı kaldığı yerden devam eder. Anlatıcı Kırço'yu daha sonraları denizde bir at ölüsü olarak görür. *“Vah zavallı Kırço! Kimi zaman ölüm, kurtuluş*

demektir. İşte seninki de öyle.” (Gürpınar, 2016a: 88). Anlatıcı, Kırço’nun ölmüş olmasıyla kurtulduğuna inanmış ve rahatlamıştır. Fakat aciz bir varlık olan hayvanlara karşı yapılan eziyetin farkında olduğu için büyük bir keder içindedir.

Sosyal normlar insanların bir konu üzerinde duyarlılık gösterip görüşlerini açığa çıkarması ile zaman içerisinde oluşur. Günümüzde hayvan hakları üzerinde ciddi çalışmalar ve girişimler vardır. Hayvana karşı yapılan eziyetin hukuki bir zeminde değerlendirilmesi, eziyet yapan kişinin toplumda tecrit edilmesi, hayvanın koruma altına alınması toplumda oluşan hayvana karşı duyarlılık değerinin bir göstergesi ve bugüne dek oluşan eleştiri birikiminin de payı vardır. Yazar da bu sistemi hikâyede kullanır ve gücünden insafsızca faydalanılan bir hayvanın hayatı üzerinden, okuyucuyu dünyanın önemli bir bileşeni olan hayvanlar üzerinde düşünmeye sevk eder. Dönemin öne çıkan sorunları siyaset, ekonomi, güvenlik vb. göz önünde tutulduğunda yazarın insan dışı bir varlığın sorunlarına değinmiş olması dikkat çekicidir. Ata kötü davranan kişiye bir cezalandırma yapılmaz. Bu nedenle hikâye ahlaki sorunun betimlenmesine dayanır.

Dağların Şenliği hikâyesinde başta ayılar olmak üzere hayvanların insanların para kazanması için gösterilerde kullanılmasından duyulan rahatsızlık dile getirilir. Hikâyede ayının karakterli bir hayvan olduğu, doğal bir sanatkar olduğu belirtilir. Ne var ki egemenliğini çingeneye kaptıran o heybetli hayvan “*kalın sopanın emrine boyun eğmek*” (Gürpınar, 2016b: 58) zorunda kalır. Ayı bu kalın sopanın kendisinde yarattığı korku ile bolca alkışlanıp para toplatacak türlü danslar yapar. Bazen zor hareketlerde sahibine başkaldırır, homurdanır. Fakat kalın sopanın gücüyle onları da yapar. “*O sopa muhabbeti, hayvanların bile insanlardan elinden neler çektiğine bir örnektir.*” (Gürpınar, 2016b: 58). İnsan kendi kazançları için dağların en heybetli, ürkütücü hayvanını bile dize getirmiştir.

Gürpınar’ın insan doğasına kötümser bir bakış açısıyla baktığı bilinmektedir. Buna karşın aciz hayvanlara karşı hikâyelerinde hassas olduğunu ve toplumda bu konuda farkındalık oluşturma eğiliminde olduğunu görürüz.

Halid Ziya Uşaklıgil’in *Jack’ın Borçları* adlı hikâyesinde, yazarın Jack ismini verdiği küçük bir köpekle dostluğu ele alınır. Bu dostluğun alt yapısında yazarın insanlara karşı güvensizliğinin izleri vardır. Anlatıcı bir gün sinirlenir ve köpeğe aniden vurur. Köpek bunun üzerine acı bir şekilde inler. Bunun üzerine yazar kendi nefsinin de katarak insanları eleştirir. Yazara göre insanlar zalimdir ve sadık olamazlar. “*Öyle bir sızladı,*

öyle bir ağladı ki işte bugün seneler geçtikten sonra o şikâyeti hâlâ işitiyorum. Bana "Zalim!" diye haykırıyor gibiydi. İnsanların, ne zalim şeyler olduğuna o da kani olmuştu [inanmıştı] elbette" (Uşaklıgil, 2011a: 59). İfadesi ile insanların zalimliklerine, *"Merbut olmak, sadık olmak değildir ki hiç kimseden bekleyemeyeceğimize bütün hayatta kanaat hâsıl olan bir fazileti [neden] köpeklerde aramak için ısrar edelim?"* (Uşaklıgil, 2011a: 57) ifadesi ile de insanların sadakatsiz olduklarına vurgu yapılır.

Yazar, en büyümüş haliyle kırk dört numara bir ayakkabı boyunda olacak bir köpeğe karşı büyük bir sevgi duyar. Zamanla eve komşulardan köpeğin tavuklarını yediğine dair şikâyetler gelir. Bu zararların karşılığı ödenir. Fakat bir gün köpek hastalanır ve ölür. Yazar, bahçesinde ona layık bir mezar yapar, mezarı çiçeklerle süsler. Yazar insanlardan ziyade bir köpeğin dostluğunu öne çıkarmasının nedenini kuvvetlendirmek için hikâyeyi çarpıcı şekilde sonlandırır. Köpeğin ölümünün üzerinden on gün geçer. Bir komşu çocuğu ağlayarak gelir ve köpeğin en verimli tavuklarından birini yediğini söyler. Yazar, çocuğu mezarın başına götürür ve bunu on gün önce ölen köpeğin kendisine sormasını ister. Yazar burada insanlar ile köpeğini bir kez daha kıyaslar ve köpeğini daha erdemli bulur.

Uzak Hatıralar hikâyesi yazarın yaşlılık döneminde yazdığı gençlik hatırlarından birisidir. Hikâyede yazarın on iki yaşındayken İstanbul'dan İzmir'e taşınmaları sürecinde yakın akraba evlerinde kaldıkları zaman dilimlerine ait hatıralar yer alır. Hikâyede insanların güvenilir olup olmadığı, çok uluslu devlet yapısının o günkü sosyal hayata etkisi, akrabalık ilişkileri, çocuk ve gençlerin eğitimi gibi birçok konuya değinilir. Fakat temelde yazarın anne tarafından akrabası olan ve herkesin "biraz değişik" olarak tanımladığı Affan Sabit üzerinde durulur.

Affan Sabit, on yedi yaşlarında bir gençtir. Müzik, edebiyat, yabancı dil eğitimleri alır. Konakta yaşar ve kendisine saygı duyulur. Affan Sabit iyi koşullarda yaşasa da içe kapanık bir gençtir. Kendisine ait ilginç fikirleri vardır. En kötü huyu da evin bahçesine gelen her kediyi tüfekle vurarak öldürmesidir. On iki yaşındaki küçük akraba çocuk (anlatıcı) onu tanıdıkça ondan çekinir. Zamanla Affan Sabit'in aile büyükleri vefat ettikçe maddi ve sosyal durumları bozulur. Nadir konuştuğu insanlardan biri olan yazara, vurduğu kedilerin ölmediğini, her gece penceresinin camına geldiklerini söyler. Yazar onun bir bunalım yaşadığını anlasa da kimseye bir şey söylemez.

Affan Sabit, her şeyden uzaklaşmak için askere gider. Yazar da bu süreçte gençlik dönemine gelmiş, o güne kadar aldığı düzenli eğitim ve mevcut becerileriyle adından bahsettiren birisi olmuştur. Küçükken korkuyla karışık hislerle hayranlık duyduğu Affan Sabit'i yıllar sonra bir Mevlevi dergâhında tanınmayacak halde bulur. Affan Sabit adı Gufran Dede diye anılan, kimseyle konuşmayan bir derviş görüntüsündedir. Affan Sabit daha sonra akrabalarının da girişimiyle İstanbul'da akıl hastanesine kaldırılır. Yazar onu hastanede ziyaret eder. Yazar özenle ona kedileri hatırlatmayacak şekilde konuşmaya dikkat eder. Bir ziyaretinde siyah bir kedi koridorda karşısına çıkar. Affan Sabit tüm gücüyle bağırır. Bu olaydan birkaç gün sonra ise ölüm haberi gelir.

Toplumumuzda hayvanlara zarar vermenin kişinin başına kötü işler getireceğine, özellikle de kedi öldürmenin büyük bir uğursuzluk olduğuna inanılır. Bu hikâyede de varlıklı, eğitilmiş, nüfuzlu bir gencin sosyal ve maddi anlamda her şeyini kaybetmesi temelde ruhundaki kötülüklerden özelde ise öldürdüğü kedilerden kaynaklandığı düşüncesi hâkimdir. Olayın, yazarın yaşamından bir anı olması hikâyenin etkileyiciliğini artırmaktadır. Hikâyedeki temel değer, manevi bir alandaki yok ediş süreci, bireyin kendini yok etme sürecine dönüşür.

Refik Halid Karay'ın *Keklik* hikâyesinde ihtiyaçları olmamasına karşın insanların zevk için avlanmaları eleştirilir. Halep'te köyün zenginlerinden Zülfü Ağa küçüklüğünden beri ava meraklı birisidir. Küçüklüğünde yaşadığı av kazasında gözünün kör olmasından dolayı kuşlardan intikam alırcasına büyük bir hırsıyla avlanır. Bu kazadan sonra lakabı da Kör Zülfü olur. Zengin olan Zülfü Ağa bu lakaptan kurtulmak için hacca gider, Hacı Zülfü Ağa olur.

Zülfü Ağa bir gün adamlarıyla yine ava gitmek üzere iken anlatıcı ile karşılaşır. Ona ava gitmeyi teklif eder. Anlatıcı hasta olduğunu, gitmek istemediğini söylese de ağa, bunun zengin avı olduğunu, oturduğu yerden kuşları vurabileceğini söyler. Anlatıcı, zengin avını av yerine vardıklarında anlar. Zülfü Ağa'nın Nazlı adını koyduğu dişi kuş, çalılışın ardına saklanır. Onun güzel, keyifli sesine ulaşmak için gelen erkek kuşlar tek tek zahmetsizce avlanır. Dişi keklik, önünde öldürülen kuşları gördükçe daha zevkle öter. Tüm bu olanları görmesine karşın bir erkek keklik daha doğasının çağışına karşı koyamaz. *"İşte bu keklik ölüm tehlikesini hiçe sayarak pençeleri üzerinde yükselmiş, göğsünü dikmiş, dışının gizlendiği çalılığa doğru, o kahpe sesine doğru, önüne*

geçemeyeceği bir cinsiyet hırsıyla pervazsız yürüyordu. Onu da vurduk.” (Karay, 2018: 50). Anlatıcı kendisiyle şehirli diye alay edilmesinden korkup birkaç kuş da o avlar.

Hikâyede ihtiyacı olmamasına rağmen zevk ve küçüklüğünde yaşadığı kazanın intikamı için kuşları eziyetle avlayan kişi eleştirilir. Kuşlar avlanırken doğanın tüm canlılara sunduğu cinsi arzuları üzerinden tuzağa düşürülmeleri, yapılan bu avcılığın ne kadar acımasızca olduğunu vurgular. Doğa insanların küçük, bir anlık zevkleri uğrunda büyük bir eziyete maruz kalır. Hikâyede ders verici bir son olmamasından dolayı hikâyede ahlaki sorunun sadece betimlendiği görülür.

Halikarnas Balıkçısı’nın *Gündüzü Kaybeden Kuş* hikâyesinde zevk uğruna avlanılan hayvanların yaşadığı zorluklar ele alınır. Hacı Süleyman zevk ve kişisel hırslarının tatmini için avlanan bir karakterdir. Hacı Süleyman yine böyle bir ava çıktığında uzun süre bir şey vuramamanın hırsıyla sinirlidir. *“Elinden gelseydi çiftmeyi güneşe tutup, öldürücülük hırsını doyumak için ateş edecek ve güneşi kör edecekti”* (Halikarnas Balıkçısı, 2014: 10). Onun için ne olduğu önemli değildi *“canlı bir şeyi vurup öldürebilseydi içi bayağı rahat edecekti”* (Halikarnas Balıkçısı, 2014: 10). Hacı Süleyman bu sinirli haliyle gözü keklik ararken Miho denilen bir açık deniz martısına gözü ilişir. Miho’nun iki gözünden nişan alır. Miho’nun dünyası kararır fakat yuvasında bekleyen çocukları için kendi karanlığında yolunu bulmaya çalışır. Fakat ne kendi bağrından yolup yavruları için döşediği yuvayı ne de sarı gagalı yavrularını bulamaz. Çırpınarak denize düşer ve ölür.

Hikâyede zevk, hırs gibi nedenlerle yapılan avlanmalar sonucu masum hayvanların gördüğü eziyet ve ona bağlı bileşenlere verilen zararlar ele alınır. Hacı Süleyman, yemek için keklik avındadır ama bir şey öldürme hırsı o kadar öne çıkar ki sadece canlı olduğu için bir martıyı nişan alır. Bu avlanmanın sonucunda martı ölür, yavruları yuvada çaresiz kalır, martının vurulmuş hali bir avlanma unsuru özelliği taşımadan deniz üzerindeki beyaz bir tüy yığınının öteye geçmez. Hikâye ahlaki açıdan Hacı Hüseyin’i kişisel olarak değersizleştirir fakat bir cezaya tabi tutmaz.

Tam Çoban hikâyesinde adada çobanlık yapan bir adamın baktığı hayvanlara karşı olan sevgisi ele alınır. Anlatıcı hiç kimsenin olmadığı Kisle bükünde gezerken bir çoban ve sürüsüyle karşılaşır. Çoban, anlatıcıdan yalvaran bir dille oğlakların sahibinin geleceğini ve onları keseceklerini söyleyerek oğlakları kayıgıyla karşıdaki sık çalılıklarla örülü adaya taşınması için yardım ister. Anlatıcı, çobana yardım eder ve sık çalılık ve

zeytinliklerle örölü adaya oğlakların zillerini çıkartıp bırakırlar. Fakat dönüşte oğlaklar “*çocukların ana eteğine yapışmaları*” (H.B., 2014: 99) gibi çobanı bırakmak istemez ve ardı sıra dizilip hüznle bağrışırlar. Anlatıcı daha sonraki zamanlarda da çobana uğrar. Fakat bir zaman sonra çobanı hiç göremez. Şehirdeki kasaplara adadaki çobanı sorar. Kasaplar çobanın öldüğünü, keçileri sürekli çaldığı için ölümünden memnun olduklarını söylerler. Fakat anlatıcı gerçekte keçilere ne olduğunu bilmektedir. Çobanın keçileri bıraktığı adaya ise kimse yanaşıp onlara zarar veremez. Keçiler o adada üreyip hür yaşarlar. Anlatıcı o adanın yanından her geçişinde çobanın ruhunun oralarda olduğunu düşünür.

Hikâyede köylü bir çobanın parasal kazançların hesabını yapmaksızın hayvanlara olan sevgisinden ötürü göstermiş olduğu çaba konu edilir. Çoban, hayvanlara karşı samimi bir sevgiyle yaklaştığı için onlardan da karşılık görür. “*Keçilerin gözlerine bakarken çobanın donuk bakışları öten bir musiki gibi uyanırdı. Keçiye tanır gibi olurdu. Acaba yaratılışın hangi uzak ve unutulmuş sabahında onu tanımişti? Hayvanlar onun gözlerine derin bir güvenle bakarlardı.*” (H.B., 2014: 99). Hikâyede köylü, küçük insanın çevreye, hayvana karşı taşıdığı duygular yüceltilir. Yazara göre doğaya karşı samimi olan kişiler güvenilir, çalışkandır. Hikâye hayvan sevgisi değeri yanında doğa sevgisi, alçakgönüllü olmak ve güvenilir olmak değerlerini de içerir.

Denizli Horozu hikâyesinde insanları ekonomik ve sosyal açıdan birbirinden ayıran vapur yolculuğunda bir Denizli horozunun ötüşüne duyulan ilgi nedeniyle insanların sınıfsal kimliklerinden sıyrılıp bir araya gelmeleri konu edilir. Mersin ile İstanbul arasında sefer yapan büyük ve eski bir vapurda birinci mevki, ikinci mevki ve üçüncü mevkiden oluşan ekonomik ve sosyal bir sınıflama ayrımı ile yolcular yerleşir. Ekonomik ve sosyal açıdan en düşük seviye olarak kabul edilen üçüncü mevkide bir yolcunun yanında Denizli horozu vardır. İlk sabah merakla beklense de Denizli horozu ötmeyince vapurun diğer kısımlarında da adı duyulur ve herkes sabah horozun ötüşünü merakla bekler. Üçüncü gün her mevkiden gelen yolcuların meraklı bekleyişi sırasında horoz meşhur ötüşünü yapar. Orada bulunan insanlar çocuk gibi gülüşler, herkeste birbirine bir sokuluş isteği duyar, yakınlaşır. Herkes “*tuhaf bir yürek hafifliği*” (H.B.,2014: 198) duyar.

Hikâyede farklı statülerden insanları bir araya getiren, eşitleyen, birbirlerine karşı yakınlık hissi uyandıran unsur; küçük evcil bir hayvanın maharetidir. Yazar hikâyede

doğanın tüm varlığı ile insanlar arasında ki sınırları kaldırıp kardeşlik, huzur, eşitlik gibi ulvi değerleri sunduğu vurgusunu yapar.

Kenan Hulusi Koray’ın *Gece Kuşu* hikâyesinde hayvanlara verilecek bir zararın insanoğluna zarar, sıkıntı olarak geri döneceği konu edilir. Hikâye, anlatıcının Kayseri’de doktorluk yaptığı zaman yaşadığı bir anıyı anlatması üzerine kuruludur. Anlatıcı olan doktor, köyleri dolaşmak üzere çıktığı yolculuğunda Gülmescit köyü muhtarının güzel kızının yarasa saldırısına uğradığını görür. Doktor yarasayı vurur ve yarasanın uçurumdan yuvarlandığını kendi gözleriyle görür. Doktor, genç kızın iyileşmesi için köyde bir hafta kalır. Fakat daha olayın ertesi sabahı yaralı bir şekilde yarasa genç kızın evinin kapısına gelip yere yapışır. Bir hafta sonra hem yarasa hem de genç kız ölür.

Hikâye korku ögesinin getirdiği gizemi korumakla beraber kültürümüzde bir canlıya eziyet etmenin karşılığında ağır bedeli olacağı inancını taşır. Geleneksel ahlak anlayışına uygun olarak zarar gören hayvanla birlikte genç kız da ölür.

Çakal Zehiri hikâyesinde anlatıcının köpeğine karşı duyduğu sevgi konu edilir. Anlatıcının Mercan adındaki İngiliz asıllı av köpeği, kimi zamanlar sahibini zor durumda bıraksa da sahibi ondan asla vazgeçmez. Hatta oldukça yüksek bedeller teklif ederek satın almak isteyenleri de geri çevirir. Bir gün avda Mercan’ın çakal zehri denilen köylülerin bıraktığı zehirden yediği anlaşılır. Ağzından köpükler gelen köpeği, sahibi omzuna atarak tedavi için köye yetiştirir. Yolda durakladıklarında dahi köpek av görevini yerine getirmenin uğraşı içindedir. Vardıkları köyde yapılan tedaviyle Mercan, zehrin etkisinden kurtulur. Hikâyede zorluklarına rağmen bir hayvana değer verildiği, ölümünden endişe duyulduğu hayvan sevgisi değerini ön plana çıkaran vurgulardır. Hikâyede doğaya ihanet etmeyen kişilere doğa kendisini sunmuş; köpek de sahibine sevgi ve sadakatle bağlanmıştır. Hikâyede ahlaki değer betimlenerek ele alınmıştır.

Sait Faik Abasıyanık’ın *Kediler* hikâyesinde yazar sokak kedilerinin zorlu hayatlarını konu edinir. Sokağa bırakılan ya da kendi çoğalmalarıyla sokaklarda gezinen kediler kimi zaman bir gencin tekmesine kimi zaman da yiyecek bulamadıkları için kendi içlerinde yaşadıkları mücadelede ölürlür. Anlatıcı sabah sahilde gezdiğinde “*medle yükselmiş ve şimdi sakinleşmiş suyun kenarında kedi leşleri*” (Abasıyanık, 2018a: 29) bulur. Bunları engelleyemediği için üzülür. Bu mücadelecisi, çevik ve türünün en iyi özelliklerini gösteren kediler bir bir telef olurken “*adada kala kala miskin kasap*

kedileri ve pamuklar” (Abasıyanık, 2018a: 29) kalır. Hikâyede yazarın genel eğilimi olan “küçük insan” motifi hayvan sevgisinde de kendisini gösterir. Yazar, ezilen, çaresizlik yaşayan sokak kedilerini dikkate sunar. Hümanist bir tavırla kimseyi karşıt güç olarak öne sürmeden ahlaki sorunu betimler.

Ermeni Balıkçı ile Topal Martı hikâyesinde Varbet adındaki Ermeni balıkçının total bir martı ile olan dostluğu konu edilir. Varbet kayığıyla balığa çıktığında kendisini takip eden total martıyla adeta arkadaş olur, ondan cevap almış gibi konuşur. Bir gün Varbet’i çok sinirli olduğunu gören arkadaşları “*Varbet’in nesi öldü acaba?*” (Abasıyanık, 2018e: 124) diye merak etseler de korkularından ona bir şey soramazlar. Daha sonraları total martının öldüğü Varbet’in de bu nedenle üzgün ve sinirli olduğu anlaşılır.

Sait Faik’in hikâyelerinde “küçük insan” olarak tarif edilen kavram hayvan, bitki, eşyada dahi kendisini gösterir. Varbet herhangi bir hayvanla değil total bir martıyla arkadaş olur. Varbet, martının ölümüyle yakasına matem bezi takar, üzüntü ve öfke hisleriyle dolar. Yazar hayvan sevgisini göstermek, çıkar amaçlı bir birliktelikten çok gönülden gelen gerçek bir emek üzerinden kurgular. Ahlaki anlayış olarak olumlu bir örnek yaşantı üzerinden ahlaki değer betimlenmiştir.

İlhan Tarus’un Bir Atın Rüyası hikâyesinde Bekâr adındaki bir yarış atının becerilerine rağmen kamçılanmasından duyduğu acı konu edilir. Bekâr güçlü, asil bir attır. Yarışlarda atları geride bırakır fakat buna rağmen son ana kadar üzerindeki cokey onu kırbaçlar. Bekâr bu kırbaçlardan büyük bir acı duyar. Bir gün yarışın ortasında aniden durur ve cokeye kırbaç vurmamasını anlatacağına inanır. Fakat cokey Bekâr’ın bu hallerine daha çok kızar ve onu daha çok kırbaçlar. Bekâr kırbaçlara boyun eğer ve koşulara devam eder. Hikâyede hayvanlara karşı yapılan işkence eleştirilir. Karşıt güç cezalandırılmaz. Bu nedenle hikâyede ahlaki problemin betimlemesi yapılır.

Orhan Kemal’in Köpek Yavrusu hikâyesinde sokakta büyük insanların verdiği destekle çocukların acımasızca bir yavru köpeğe eziyetleri konu edilir. Yavru köpek sokakta acı içinde sızlanmaktadır. Etrafını saran çocuklar ve onlara cesaret veren büyükler büyük bir keyifle köpeğe eziyet edilmesini izlerler. O sırada sokaktan geçen Hamal Mehmet Bey “*yazık oğlum, günah*” (Kemal, 2017: 20) der. Fakat bu sefer de “*sen bir hambal adamsın, get yükünü taşı*” (Kemal, 2017: 20) diyerek yaşlı adama saldırırlar. Biraz sonra yavru köpekten ses gelmez, sokak temizlikçisi “*alışkın bir kürek*

hareketiyle” (Kemal, 2017: 21) ölmüş yavru köpeği çöpe atar. Hikâyede insanların aciz bir varlık karşısında ne kadar acımasız ve duyarsız oldukları vurgulanır. Hikâyede karşıt güce yaptığı kötülük nedeniyle çocuklara bir ceza verilmez fakat karşıt güce karşı nefret hissi uyanır.

Umran Nazif Yiğiter’in *Tipi* hikâyesinde bir insanın bir hayvan için canını dahi vermeyi göze alabilecek kadar hayvana değer vermesi konu edilir. Anlatıcı bir zamanlar Kars’ta vergi müfettişi olarak atanmış bir kişidir. Uzun süre toplanamayan vergiler kışın zor şartlar olmasına rağmen toplanması için emir alır. Vergi müfettişi bir tahsildarla köy yollarına koyulur. Zorlukla ulaştıkları bir köyde yanlarına verilen korucu Nebi ile daha uzaktaki bir köye gitmek üzere yola çıkarlar. Fakat kar fırtınası bastırınca yollarını şaşırır, tahsildarla korucu Nebi’nin atları kara saplanır. Tahsildar hemen atı terk edip yukarı çıkar fakat Nebi gözü gibi sevdiği atını yalnız bırakmaz. Vergi müfettişi ve tahsildar gidilecek köye ulaşırlar. Ertesi gün bir ekip Nebi’yi arar. Onu atının yanında kar yığını içinde ölmüş olarak bulurlar. Anlatıcı her kar yağışında bu kişiyi hatırladığını söyleyerek “*O zamanlar da bir devirmiş.. Hem de insanların bir hayvanı hayatlarına değiştikleri bir devir!..*” (Yiğiter, 1941: 49) der. İnsanın yaşamı sadece kendisine hizmet eden bir araç olarak kullanmasına inat hikâyedeki kahraman Korucu Nebi, binek hayvanını canı karşılığında yalnız bırakmaz. Hikâye hayvanlara karşı duyarlı olma değerinde olumlu bir örneği ele alır.

Dönemin hikâyelerinde hayvanlara duyarlılık ve hayvan sevgisi değeri üzerinde sıklıkla durulduğu görülür. Hayvanların insanlar eliyle gördüğü eziyetler üzerinden insanlar eleştirilir. Hikâyelerde insanlar binek hayvanı, gösteri hayvanı, avlanma için faydalandıkları hayvanlara kötü bakım ya da eziyet ederek elde etme/tutma yoluna gider. Gürpınar, Tarus ekonomik bir fayda sağladıkları hayvanlara eziyet eden hayvan sahiplerini hikâyelerinde eleştirir. Karay, Halikarnas Balıkçısı gereksiz yere, hırslarını, öfkelerini yapılan avlanmalarla karşılamaya çalışanları eleştirir. Uşaklıgil ve Orhan Kemal ise sebepsiz yere sokak hayvanlarına eziyet eden, öldüren kişileri bu cani tutumları nedeniyle eleştirir. Hikâyelerden Uşaklıgil dışındaki yazarlar karşıt güce ceza vermezler. Fakat hikâyelerin tümünde eziyet gören hayvan, eziyet eden insandan daha erdemli ve iyidir algısı oluşturulur. Günümüzde hayvan hakları üzerinde ciddi çalışmalar ve girişimler vardır. Hayvana karşı yapılan eziyetin hukuki bir zeminde değerlendirilmesi, eziyet yapan kişinin toplumda ağır şekilde kınanması, hayvanın

koruma altına alınması toplumda oluşan hayvana karşı duyarlılık değerinin bir göstergesi ve bugüne dek oluşan eleştiri birikiminin bir ürünüdür.

Hayvan sevgisinde ise doğaya karşı saygılı kişiler eliyle kurulan insan hayvan dostlukları ele alınır. Doğaya ve hayvana sevgiyle yaklaşan kişi için doğa da kendisini sınırsızca sunar. Koray'ın hikâyesinde çok sevdiği av köpeği zehirlenmesine rağmen görevini yapmaya çalışır, Sait Faik'in hikâyesinde topal martı peşinden gittiği dostu Ermeni Balıkçı'yı bir an olsun bırakmaz. Halikarnas Balıkçısı ve Yiğiter'in hikâyelerinde ise hayvanlarının canı için kendilerini tehlikeye, sıkıntıya hatta ölüme atan karakterlerle karşılaşırız.

3.4.12. Çevreye Duyarlı Olmak/ Doğa Sevgisi

Çevre, evrendeki canlı ve cansız varlıkların birbiriyle etkileşim içinde olduğu bir yapıya sahiptir. Çevrenin düşünebilen, işleyebilen, kullanan ve aynı zamanda zarar veren tek varlığı da insandır. İnsan, çevresel varlığın kendisine sonsuz hizmet edeceğini düşünerek bilinçsizce parasal çıkarları, zevki, rahatı, hırsları için kullanıp zarar verir. Oysaki bu zarar en başta kendisi olmak üzere tüm çevresel varlık için bir sorun teşkil eder. İnsanların çevreyle ilgili bilgi, kural ve yasaklardan ziyade çevresel etmenlere karşı içsel duyarlılığını artırarak çevre korunabilir. Bu nedenle edebiyatın etkileyici dilinin çevre eğitiminde önemli bir işlevi vardır. Dönemin hikâyelerinde çevreye duyarlı olmak ve çevre sevgisi değerinin önemsendiği görülür. Dönemin hikâyelerinin toplumda çevre ile ilgili olarak farkındalık oluşturma hedefi olduğu söylenebilir.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Geçmişin Arasında* adlı hikâyesinde, yazarın on iki yaşlarına kadar çocukluğunun geçtiği semt ve o semtteki evi ile yıllar sonra karşılaşmasına ait izlenimleri yer alır. Yazar, yıllar sonra küçüklüğünün geçtiği semti ve evi bir yabancı kimliği ile ziyaret eder. Küçükken yaşadığı evin önünde çocukluğunu hayal eder. Bütün gün oynayıp yorulduktan sonra evin aidiyetinde rahatlama hissini hatırlar. Yıllar sonra ise yangınlar, belediye kazıları, yeni binalar için girişilen rant yarışları nedeniyle o semtin ve evin yerinde bir şey kalmaz.

(...) Şimdi orada geniş bir cadde, etrafında yığınlarla yüklü, geleceğin evlerini bekleyen bir alan vardı. Bir kenarda durdum ve evimizin yerini kapıdan girince kumla döşeli ve hafif bir eğimle yokuşlanan bahçenin girişini, beyaz salkım ağaçlarını, bahçenin setlerini, güllerle

sarılmış kameriyeyi, kümes bahçesini ve hepsinin arasında kendimi aradım. (Uşaklıgil, 2017: 99)

Yazar, çocukluğuna ait hatırladığı, mutlu olduğu tüm anıların da o yangınlarla, kazılarla, rant kavgalarıyla yok olduğunu üzüntüyle anlar. Çevrenin dış etkenlerle tahrip edilmesi ya da yeni oluşumlar için değiştirilmesi çevrenin doğal yapısını bozar. Bu bozulma, o çevrenin insanlarını ve diğer canlılarını ise adeta yabancılaştırır. Hikâyede yazarın yaşadığı yabancılık hissi, toplumsal bir yabancılaşmanın kesitidir.

Malım Menâlim hikâyesinde, yeni yapılanma nedeniyle tahrip olan çevresel değerlere vurgu yapılır. Hariciyeci (diplomat) olduğu ve uzun süre hastalık çektiği için yurda gelemeyen genç bir adam, İstanbul'a uzun bir aradan sonra ilk geldiğinde yeni yapılaşmanın eski İstanbul güzelliğini götürmesinden dolayı üzülür. Genç adam İstanbul'daki yeni yapılaşmayı; *“başka biçimde bir çirkinlik mahşeri kuran binalar”* (Uşaklıgil, 2011b: 55) olarak değerlendirir ve onları görünce içinden *“bir yangın daha olsa, bunların hepsini birden süpürse!”* (Uşaklıgil, 2011b: 55) der.

Yazar ekonomik çıkarlar sonucunda her biri değişik planlarda ve ana plana dayalı olmaksızın yapılan binaların çevresel güzelliği bozduğu üzerinde durur.

Gerilere Doğru hikâyesinde anlatıcı çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği mekânları uzun bir aradan sonra ziyaret ettiğinde tanıyamayacağı ölçüde değiştiğini görür ve bundan dolayı üzülür. *“Her şey değişmiş, her şey yerini kaybetmiş, hatta bu meyanda [bağlamda] Kızıldaşı'nı bile eski yerinden kaldırılmış da başka bir noktaya dikilmiş sanıyorum. Elbette böyle değil ama her halde ben istikametleri [yönleri] şaşırılmış bir haldeyim ve bu yeni muhitte ne eski muhiti ne de onun içinde eski benliğimi bulamıyorum.”* (Uşaklıgil, 2005: 24). Hikâyede anlatıcı, küçük yaşlarında yaşadığı İzmir'e uzun bir aradan sonra gittiğinde yeni imar girişimleriyle neredeyse hiç tanıyamadığı şehirde kendisini yabancı hisseder. Dönemin yanlış yapılaşmaları çevreyi fiziksel olarak değiştirdiği gibi tüm hatıraları da silip süpürmüştür.

Halikarnas Balıkçısı'nın Denizkızı Adası hikâyesinde doğal güzellikleriyle denizin huzur veren yönü üzerinde durulur. Anlatıcı uzaktan uzağa görüp çok merak ettiği bir adayı görmek için balıkçı Mehmet ile anlaşılır. Balıkçıdan bu adaya Denizkızı adası dediklerini öğrenir. Halk arasında dolaşan efsaneye göre bu adaya denizkızları gelir. Balıkçı Mehmet küçüklüğünden beri yaşadığı doğayı tüm güzellikleriyle anlattıkça yazar manzaranın güzelliği ile büyülenir.

Denizkızı hikâyesi denizin doğal güzelliklerinin öne çıkarıldığı bir hikâyedir. Muhsin Bey'in eşinin bir denizkızı olduğu, kendisini terk ettiği gerekçesiyle polise başvurması ve kimsenin ona inanmaması olayına dayanır. Muhsin Bey'in söylediği gizemli denizkızı eş hikâyesinin ardında denizin güzelliklerinin insanın aklını başından alacak kadar büyüleyici olduğu vurgusu vardır. *“Onlara bakınca karaların en güzel dağ ve ağaç kalabalıklarından bir milyar kere daha güzel, kıyısız ve sonsuz okyanusları, pırıl pırıl parlayan, hür açık, derin ıssız denizleri hatırlıyorum.”* (H.B., 2014: 73). Kara ile deniz doğası arasında kıyaslama yapılır, deniz yüceltilir.

Halikarnas ve Etrim Yolunda hikâyesinde doğal güzellikleri ve tarihçesiyle Bodrum anlatılır.

Karısını Oltayla Tutan hikâyesinde deniz ve doğadan geçimlerini sağlayan ve işlerini severek yapan dar gelirli fakat mutlu insanların hayatı konu edilir. Kahveci Mehmet, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara esir düşer ve memleket hasretiyle türlü zorlukları göze alarak yurduna kavuşur. Deniz kenarında çardak altında kurduğu mütevazı kahvesiyle geçimini sağlar. Öyle ki esirken büyük özlem duyduğu denize sırtını vererek *“soğukta donmuş ellerini mangal ateşine tutuyormuş gibi gönlünü denizin karşısında”* (H.B., 2014: 127) ısıtır. Kahvenin müşterisi balıkçı Hüseyin ise hayatının neredeyse tamamı denize ait olduğu için arkadaşları tarafından keyifli sohbetlerine konu olur. Balıkçı Hüseyin'in eşini bile oltayla denizden tuttuğu söylenir. Hüseyin bunu memnuniyetle kabul eder, hakkında konuşulanlara gülerek karşılık verir.

Hikâyede kırsal kesimin “küçük insanlar” olarak tabir edilen karakterleri yer alır. Hikâyedeki karakterlerin ortak noktası; alın teri ile küçük kazançla geçinmeleri ve deniz-doğa sevgileridir. Karakterler az gelirlerine, zorlu iş koşullarına rağmen doğaya hissettikleri sevgi nedeniyle mutlu kişilerdir.

Can Kurtaran Anırtı hikâyesinde denizciliğin az gelirli ve zor bir iş olmasına rağmen deniz-doğa sevgisi ile vazgeçilemediği olduğu ele alınır. Veysel adındaki denizci, kahvede başından geçenleri büyük bir heyecanla anlatır. Kıbrıs'tan kayıklarına on eşek yüklerler. Akşamüzeri fırtınanın ortasında kaybolurlar. Uzun süre hiçbir şey göremez, hangi yöne gideceklerini tayin edemezler. *“Hey gözünü sevdiğim deniz hey! Hele bir kasırga makamından ötmeye koyulmasın. Sultanın sultanlığını, kuru yapraklar gibi savurur atar, ortada insanın ta kendisini bırakır.”* (H.B.,2014: 143). Kayıktaki eşekler de korku dolu bir sesle bağırlarlar. Eşeklerin bağırtılarını duyan karadaki bir eşek de

onlara karşılık verince kayıktakiler dışarıdan gelen bu sesin yönüne hareket ederler ve kurtulurlar. Karaya çıktıklarında karadan sesi gelen ve denizcilere “*anırarak sağlık vermiş cankurtaran eşeğin*” (H.B.,2014: 145) boynuna sarılarak “*o güzelim gözlerinden*” (H.B.,2014: 145) öperler. Hikâyede doğaya sevgi ile yaklaşan insanlara doğanın da her bir bileşeni ile hizmet ettiği vurgusu yapılır.

Denizin Oğlu ve **Neyzen** hikâyelerinde iki önemli ismin; Turgut Reis ve Neyzen Tevfik’in deniz ve doğa ile ilişkisi nedeniyle karakter ve becerilerinin gelişkin olup tarihe geçen isimler olduğu vurgulanır. *Denizin Oğlu*’nda on üç yaşındaki çocuk Turgut, çobanlık yaptığı ovada gördüğü beyaz kulelere sahip olma isteği ile “*içinde savaş arzusu*” (H.B.,2014: 135) uyanırken *Neyzen*’de Neyzen Tevfik, küçük bir çocukken Bodrum’da bir yabancınn elinde ilk kez gördüğü ney ile kendinden geçerek özündeki yeteneğe ve huzura kavuşur. Yazar her iki hikâyede konu ettiği karakterleri doğaya duydukları sevgi ve ilgi nedeniyle gelişim gösterdikleri ve başarılı oldukları vurgusu yapar.

Tünek Ahmet hikâyesinde doğa tutkunu, zeki, ön görüleri güçlü bir karakterin şehir yaşamında “*havaya çıkarılmış bir balık, suya batırılmış bir kuş*” (H.B.,2014: 171) gibi nefessiz kaldığı konu edilir. Tünek Ahmet kısa süre şehir hayatını dener fakat şehirde yaşayamaz ve egenin mavisine geri döner. Ahmet doğa yaşantısında ne kadar maharetli ise şehir yaşantısında da bir o kadar sıkıntılıdır. Bir gün mektuba pulu doğru yapıştırımayınca postane memurunun “*Bre yontulmamış enayi! (...) Sana nasıl insan deriz, bre herif*” (H.B.,2014: 173) hakaretine dahi maruz kalır.

Ahmet her sene ilkbahar yaklaşınca gizlice kayığıyla bir yerlere gider kimse de onun nereye gittiğini bilmez. Arkadaşları bir gün tesadüfen ıssız bir adada Ahmet’in her yıl ıssız adada boğulacak olan kuşlara kendisini tünek ettiğini öğrenirler. Hikâyede şehirli insanın hor, hakir gördüğü küçük insan varlığı ve duygularıyla yeryüzüne hizmet eden bir gönül olduğu vurgulanır.

Dalga Geçiyor hikâyesinde şehir hayatına dayanamayıp huzuru, denizde bulan Veli’nin hikâyesi yer alır. Veli, İstanbul sokaklarında yürürken gülümseyen, sevinçli insan görmemesine şaşırır. Köyün ot ve saman kokusunu İstanbul’un “*sidik kokan yan sokaklarından*” (H.B.,2014: 185) sonra bir cennet olarak görür. Evlenir, şehirde yaşamak için uğraş verir fakat huzuru yine gemide, denizde bulur. Hikâyelerde deniz ve

doğasever karakterlerin karada, şehirde hayat kuramamak, şehir kalabalığında mutlu olamamak ortak özelliğidir.

Son Şarkı hikâyesinde bütün bir ömrünü denizle olan bağlantısı ile yaşayan Âmâ Hüseyin'in hikâyesi yer alır. Yüz yaşını geçkin, gözleri görmeyen, üç oğlunu denizde kaybeden fakat buna rağmen denizden nefret etmeyen ve uzak kalamayan Âmâ Hüseyin son nefesini de bir gemi güvertesinde verir. *“Hiçbir yıldız, hiçbir damla su, hiçbir yaprak, hiçbir atom, hiçbir elektron, ayrı düşmüş, boşa gitmiş değildi. Her biri bir musikide birleşmişti.”* (H.B., 2014: 201). Âmâ Hüseyin de böylesi küçük fakat kendi dünyasında musikisine nağme katan bir kişidir.

Ege'nin Öfkesi hikâyesinde doğaya zarar verenlerden doğanın intikamını aldığı vurgulanır. Hikâyede hayattaki her şeyin kendisine hizmet etmesini bekleyen, hiçbir şeyi sevmeyen ve bu nedenle de adı *“Aksi Mahmut”* olarak anılan kişinin içinde yaşattığı cehennemi duyguların karşılığı yer alır. Aksi Mahmut kayığıyla denizde bir yunus sürüsüyle karşılaşır. Yunuslardan birisi kayığının ortasına çarpınca büyük bir korku yaşar. Kumsala çıktığında büyük bir örümcek musallat olurken, oturduğu kayanın altından çıkan çıkmış, akrep, rüzgâr, sivrisinek sözleşmişçesine onu sinir eder. En son bir mağaranın içine girerek rahat edeceğini düşünür. Mağarada yeni doğum yapmış olduğu için hareket edemeyen bir fok balığı ile yavrusunu görür. O ana kadar biriktirdiği tüm öfkeyi, yeni doğum yapmış anne foktan çıkartır. Aksi Mahmut'un *“gözlerini bir cinayet sarhoşluğu”* (H. B, 2014: 102) bürümüş, *“içinde öldürücülük kanıksayışı”* (H. B, 2014: 102) şımarmıştı. Fokun kafasına defalarca sopayla vurur, dişlerini kırar. Oradan ayrıldıktan sonra *“herifi aldatmanın kurnazlık”* (H. B, 2014: 103) keyfini yaşadığı için arkadaşının eşi Emine ile buluşmaya gider. Fakat oraya varamadan etrafını saran fırtına ve dalgalar onu kayığıyla havaya kaldırıp tekrar suya batırır. *“Mahmut'un dişleri kayalara çarptı, parça parça oldu. Deniz onu aldı. Onu kayaların diş gıcırdatan, köpürten, hırlayan çatlaklarına sıkıştırıyor, getiriyor, onu çeneleri arasında testerelemesine çığniyordu. Sabaha doğru deniz onu kumsala tükürdü.”* (H. B, 2014: 104). Doğa bu kötü ruhtan intikamını alır.

Yazarın temel değer vurgusu olan doğa sevgisine sahip kişilerde varlığın tüm imkânlarını kişiye sunmasına karşıt olarak doğaya ihanet içinde olanlardan doğanın intikamını alacağı vurgulanır. Hikâyenin girişinden itibaren doğanın masum güzelliği değil heybetli görüntüsü öne çıkarılır. *“Denizden bakılınca uçurumun azameti, gözlere*

bir gök gürültüsü manzarasını seyrettirir. (...) Uçurum gökleri yutmuştur. Dağların hurlayan irkilişinin vahşeti yanında, örneğin İstanbul'un tepeleri sütlek inek gibi, tavuk gibi kümes yaratıklarıdır.” (H.B., 2014: 100). Yazarın iletmek istediği temel değer yargısı; doğa masumdur fakat sahipsiz değildir vurgusudur. Hikâye geleneksel ahlak anlayışıyla kötünün cezalandırılmasıyla sonlanır.

Sadri Ertem'in *Deniz Hasreti* hikâyesinde ömrünü severek denize vermiş olan bir adamın denizden kopamayışı konu edilir. Gençliğinde denizlerde gemicilik yapan adama, yaşlanınca ortaya çıkan hastalıkları sebebiyle doktorlar tarafından yaylaya gitmesi tavsiye edilir. Yaşlı adam yaylada zamanın geçmesi için toprakla uğraşsa da *“kazmayı toprağa vurdukça bir nevi tiksime”* (Ertem, 2014: 585) hisseder, *“karalardaki hayatı bir balık gibi hayretle idrak”* (Ertem, 2014: 603) eder. Yaşlı adam deniz ve gemicilik hevesini küçük torununa öğretmek serüveninde yeniden duyar. Torununa söz verdiği için bir gün denize giderler, fakat adam geri dönmeyeceğini söyler. Deniz kenarına gelen tüm gemiler onun incelemesini ve eksiklerini söylemesini ister. Bir gün bir geminin çalışanlarının teklifi ile yeniden denize açılır, o gece denizde ölür.

Hikâyede denize olan sevgisi nedeniyle ömrünü denizciliğe adanmış bir adamın hayat hikâyesi konu edilir. Doğa sevgisi değeri bağlamında deniz sevgisi ön plana çıkarılır. Hikâyede yaşlı adam için deniz ve denizcilik bir kimliğe dönüşmüştür. Hikâyede ahlaki açıdan bir yargılamaya gidilmeden betimleme yapılmıştır.

Kenan Hulusi Koray'ın *Yusufcuk* hikâyesinde sevdiği kızla evlenmek için para biriktirmek üzere köyünden kopup İstanbul'a giden Yusuf'un hayatı konu edilir. Köyünde odunculuk yaparak geçimini sürdüren Yusuf, doğaya çok düşkün bir karakterdir. Öyle ki para kazanmak üzere çıktığı İstanbul yolunda onu tek rahatlatan şey ağaç yapraklarının hışırtısı ve kuş cıvıltılarıdır. Doğaya ihanet içinde olmayan bu ruha karşı doğa da kendisini sunar ve Yusuf'a İstanbul'a gitmemesini tembihler. Fakat Yusuf sevdiği kıza ulaşmak adına bu gurbeti yaşaması gerektiğini bilir. Ne var ki İstanbul'a geldiğinde şehir hayatı onu bir mengene misali sıkı, bunalıma düşürür. Yusuf içine düştüğü bunalımdan çıkamaz ve intihar eder. Aslında onu intihara götüren şey doğanın kendisine verdiği dinginliği bulamamasından kaynaklanır. Yusuf'un intiharıyla birlikte doğa da kara bir yasa tutulur.

Hikâyede doğaya ihanet etmeyen, huzuru doğada bulan bir karakter için doğanın da kendisini o kişiye sunduğu mesajı ele alınır. Şehrin karmaşasının yanında doğal güzellikler içindeki bir köyün insan için başlı başına bir yaşam kaynağı olduğu vurgusu yapılır.

Sabahattin Ali'nin çevreye karşı duyarlılığı ele alan hikâyelerinde insanın ancak doğanın öz güzellikleriyle yaşadığı sürece mutlu olacağı düşüncesi desteklenir. Bu nedenle doğayı tahrip etmemek, doğanın kıymetini ortaya koymak yazarın bu konudaki temel yaklaşımıdır.

Bir Orman Hikâyesi'nde ormanlık bir alanın para için yok edilme sürecine yerli halkın karşı çıkması ile birlikte gelişen olaylar ele alınır. Hikâyede anlatıcıya köylüden ihtiyar bir adam, tüm hayatlarının acısıyla tatlısıyla ormanda geçtiğini, ormanın kedileri için ev olduğunu fakat günün birinde neler olacağını bilmeden bir işletmenin ormanda faaliyete geçtiğini ve buna devlet yetkililerinin de çıkar amaçları doğrultusunda göz yumduğunu anlatır. Köylü halk, işletmenin orman içinde iyice zarar vermesi üzerine öfkelenir, seslerini çıkarırlar. Fakat devlet bu durumda da işletmeyi haklı, köylü halkı suçlu bulur. Hikâyede daha fazla para kazanmak uğruna çevreye zarar verilmesi eleştirilir. Çevresel varlıkların sadece kısa süreli bir gelir kaynağı olmadığı çocukluğundan beri ormana evim diyen yaşlı insanın gözüyle sezdirilmek istenir. Hikâyede ahlaki problem betimlenmiş, çevreyi katletme sürecine dâhil olan kişiler bir cezaya çarptırılmamıştır. Bu konu üzerinde duyarlılık geliştirilmek istenir.

Çirkince hikâyesinde çevresel ve tarihi mirasın insan eliyle bozulması eleştirilir. Hikâyede anlatıcı İzmir'den Ankara'ya trenle giderken treni bekleme süresi içinde Selçuk'taki Efes harabelerini ve küçüklüğünde bir hafta kaldığı doğası ve düzeniyle güzel bir köy olan Çirkince'yi gezmek ister. Fakat Efes Harabeleri'ne gittiğinde antik kentten etrafının seyyar satıcılar ve koyunlarla dolu olduğunu görür. *“İçinde vücutları ve ruhları güzel insanların yetiştirildiği Gymnasium'un mozaikleri, şimdi birbirini kovalayan keçilerin turnakları altında dağılmaktaydı.”* (Ali, 2016: 93).

Anlatıcı, burada yaşadığı hayal kırıklığı ile akşamüzeri küçüklüğünde bir hafta kaldıkları eski bir Rum yerleşkesi olan ve incir, zeytin gibi ürünlerle geçimlerini sağlayan Çirkince köyüne gider. Daha o zaman bu kadar güzel bir köyün adına neden Çirkince denildiğine bir anlam veremez. Fakat köye vardığında çocukluğunda gördüğü köyden eser kalmamış, yeni gelen halk tüm ağaçları söküp yerine tütün ekmiştir.

Bundan başka da etrafa toz ve kir hâkimdir. Korkmaz'ın söylemiyle “*Ormanlar, ağaçlar ve çevre güzelliği insanların kayıtsızlığı marifetiyle tükenince; İnsanlar, hastalıklı, yoksul, çirkin ve iğreti bir hal alırlar.*” (2016: 116). Tüm üzüntüsü ile emekli bir öğretmenden artık bu köyün adının Şirince olarak değiştirildiğini öğrenir. Oysa köy Çirkince adını asıl bu haliyle hak etmektedir.

Hikâyede insanların tarihi ve doğal çevre varlıklarına karşı bilinçsiz tutumu eleştirilir. Çevrenin para ve rant uğruna tahribi için yazarın “*Bizim elimize geçen her yer böyle mi olacak!*” (Ali, 2016: 104) diyen isyanla karışık sitemi görülür. Tarihi ve doğal güzellik değerleri sadece bir yöre, kişi, milletin değil tüm insanlığın mal varlığı olması sebebiyle korunması ve yaşatılması gerekir. Bu nedenle hem yetkililerin tedbir alması hem de halkın bu konularda bilinçlendirilmesi gerekir.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Stelyanos Hrisopulos Gemisi, Soğan Kayığı, Garson, Bir Vapur, Louvre'dan Çaldığım Heykel, Ormanda Uyku, Grenoble'da İtalyan Mahallesi, Marsilya Limanı, Şahmerdan, Kaşıkadası'nda, Projektörcü, Krallık, Alt Kamara, Şeytanminaresi, Beyaz Pantolon, Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür, Sakarya Balıkçısı, Ermeni Balıkçı ile Topal Martı, Sinagrit Baba* hikâyeleri yazarın denize olan tutkusunun bir göstergesi olarak ya mekân olarak ya karakterlerin işi olarak denizi, denizciyi seçtiği görülür. *Orman ve Ev, Çelme, Köy Hocası ile Sığırtmaç, Menekşeli Vadi, Karanfiller ve Domates Suyu, Bir İlkbahar Hikâyesi* hikâyelerinde ise karaya bağlı doğa parçası mekan ya da ilişkili karakterler olarak seçilmiştir. Bu hikâyeler başka değerler altında ele alınıp incelendi fakat Sait Faik gibi çevre konusunda duyarlı bir yazarı çevreye duyarlı olmak/çevre sevgisi değeri başlığı altında değinmeden geçmek doğru olmazdı. Hikâyelerde özellikle denizle ilgisi olan kişiler para kazanma hırısından uzak, merhametli, çevrelerine huzur veren, çalışkan, iyi ruhlu karakterlerdir. Yazarın genel anlamda hikâyelerinde bir evi dahi tasvir ederken çevresel etmenlerin güzelliğine dikkat çeker: “Evlerinin önünde bir erik ağacı, çardaklı bir asma, çançiçekleri, gramofon çiçekleri...” (Abasıyanık, 2018d: 99).

Yazarın *Kalorifer ve Bahar* hikâyesinde tabiat şöyle tasvir edilir:

Kış güzel şeydir. Tabiat yemişleri, mahsulleri, kuşları ve arılarıyla insanların saadeti için çalıştığı gün mevsimler ne güzeldir! (...) Kış, saadetimizi tamamlamak için geliyor. Bahar, aşkımızı tazelemek için. Yaz, damarlarımızdaki çalışma arzusuna biraz tembellik, güneş ve kudret doldurmak için. Tabiat çırlıçıplak, hatta zelzelesi, fırtınasıyla bile güzel, özlenir bir

şey. Bizi kucaklamak, bizi avutmak, bizi çalıştırmak, bize öğretmek için neler yapmaz.
(Abasıyanık, 2018: 15)

Yazarın şehir hayatına dair olumsuz tutumu ise yine hikâyelerinin çevresel tasvirlerinde kendisini gösterir: “*Kalabalık bir caddenin oldukça sevimsiz bir kahvesine akşamları çıkıyor, camın önündeki masaların hemen arkasındaki yere oturup kalıyorum.*” (Abasıyanık, 2018d: 47).

Yazar doğayla buluşan kişileri huzura erdirir, eski güzel ve mutlu günler doğaya ait yaşam anlarında kalır. Yazar için şehir doğayı yok ederek insanı tüketen bir varlıktır.

İlhan Tarus’un *Sal* hikâyesinde şehir hayatının her an tehlike ve stresle insan karşısına çıkmasına karşılık köy hayatının huzur, sükûnet ve insaniyet sunduğu konu edilir. Yazar her sabah evden çıkmadan önce dinlenen radyoda kapanış anonsunda işittiği “*İşlerinizde başarılar, hayırlı sonuçlar dileriz*” (Tarus, 1950: 76) gibi ifadelerle şehirli insanın her gün bugün kötü bir şeyler olabilir korkusuyla güne başlamasına ve hayatı da bu akış doğrultusunda geçirdiğini belirterek üzüntüsünü dile getirir. Buna karşılık bir zamanlar Yozgat’ta vali olan bir tanıdığının köy ve köylülere dair anlattığı huzurlu ve stressiz hayatı doğanın gücüne dayandırır. Yazar şehirli insanın her gün tehlikeler barındıran ve bir sala benzettiği şehir hayatına karşılık köy hayatının huzurunu vurgular. “*Ayağımızın altında, daima çözülecekmiş gibi sallanan, yalpa vuran ve gıcır gıcır gıcırdayan salı bir hayal edin*” (Tarus, 1950: 80). Hikâyede doğal çevreye duyulan sevgi değeri, şehir hayatının insanı yıpratma yönü ile kıyaslanarak ele alınır. Hikâyede ahlaki değer betimlenir.

Haldun Taner’in *Sebati Bey’in İstanbul Seferi* hikâyesinde emekli Sebati Bey’in çiçek tutkusu konu edilir. Sebati Bey, insanları dahi “*çiçek sevenler, çiçekten anlamayanlar*” (Taner, 2016: 51) olarak ikiye ayıracak kadar çiçek sevdalısı bir kişidir. Bir akrabasının kendisi için ayırdığı Japon gülü tohumunu almak için geçkin yaşına rağmen İstanbul’da birçok zahmet çekerek akrabasına gider. Fakat dönüşte kalabalığın içinde kendisine çarpanlar nedeniyle elindeki tohum paketi düşüp tohumlar yola savrulur, herkes tohumların üzerine basarak yoluna devam eder. Sebati Bey gözlerini kapayıp “*O canım tohumları yere saçan ve sonra da üstünden geçip çiğneyen bu hışır, bu anlayışsız, bu merhametsiz insanları görmemek için, başını hafifçe öne.*” (Taner, 2016: 54) eğer. Hikâyede Sebati Bey, çiçekten anlamayanları “*bîbehre*” (Taner, 2016: 51) yani nasipsiz, pay almamış olarak tanımlar. Sebati Bey’in bu tanımı üzerinden

çevrenin değerlerine karşı kayıtsız ve sevgisiz olan herkes için bu tanımın vurgulanmak istendiği görülür. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Dönemin hikâyelerinde çevre sevgisi değeri üzerinde daha sık durulmakla birlikte çevreye duyarlı olmak/çevre sevgisi değeri ele alınır. Halikarnas Balıkcısı, Sait Faik, Sadri Ertem deniz ile ilgili doğa değerlerine karşı duydukları hayranlığı sıklıkla hikâyelerine taşır. Koray ve Tarus ise köy hayatının insana huzur ve mutluluk sağlayan yegâne varlık olduğunu savunur. Haldun Taner, çiçek sevgisi ile dolu yaşlı bir adamdan yola çıkarak çiçeği, doğayı sevmeyenleri “*bibehre*” (Taner, 2016: 51) yani nasipsiz olarak tanımlar. Hikâyelerde doğa sevgisi ile dolu olan, doğaya ihanet etmeyen insanlar doğadan da aynı karşılığı alır. Bu kişiler daha sonraki yaşamlarında hayatları bozulsa da doğaya ait yaşamlarında masum ve iyidirler.

Bunun aksine doğaya duyarlılıkta ele alınan Halikarnas Balıkcısı’nın *Ege’nin Öfkesi*, Sabahattin Ali’nin *Çirkince* hikâyelerinde doğaya zarar veren kişiler doğanın kendilerini bir iğreti gibi tükürüp fırlatmasına muhatap olurlar. *Ege’nin Öfkesi*’nde masum foka eziyet eden adamı deniz dalgaları parçalarken, *Çirkince*’de yok edilen güzel köyün yeni hali pis, toz ve hastalık içinde kalır.

Uşaklıgil, şehirlerin yeniden inşa edilmesi sürecinde rant kaygıları ile şehrin bir ucubeye benzetilmesi eleştirir. Bu yenilenme görüntüyü çirkinleştirdiği gibi insanların güzel hatıralarını da yok eder.

3.5. ÇALIŞMA-İŞ DEĞERLERİ

3.5.1. Sorumluluk Sahibi Olmak

Sorumluluk kelimesi TDK Güncel Sözlük’te “*Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet*” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanır. İnsan kendi hayatından başlayarak birey, aile, iş, vatandaş vb. birçok rol üstlenerek yaşamını sürdürür. Bu rollerin her birinin kendisine göre sorumlulukları vardır. Bireysel, toplumsal ve evrensel bir huzur için insan kendi hayatından başlayarak toplumsal sorumlulukları konusunda üzerine düşen görevleri yerine getirmelidir. Dönemin hikâyelerinde sorumluluk değeri iki temel konu üzerinde

işlenir. Bunlar devlet yönetimleri ve devlet kademelerindeki memurların sorumlulukları ile bireyin kendi yaşamı ile ilgili sorumluluklarıdır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Gugular* hikâyesinde varlıklı, titiz, ihtiyar bir kadın olan Latife Hanım ile sorumluluklarını yerine getirmeyen kardeşinin oğlu Yusuf Ağa ve ailesinin hikâyesi yer alır. Latife Hanım “*Azrail aracında gezen seksen beşlik*” (Gürpınar, 2016a: 97) yaşlı bir kadındır. Oldukça titiz ve akıllı olan Latife Hanım, ailesinden kalan mirası koruduğu gibi artırır ve çevresinde hatırı sayılır bir yer edinir. Yeğeni Yusuf Ağa'ya da ailesinden miras kalır. Fakat çocukluğundan beri hovardalık peşinde koşan Yusuf Ağa bu mirası da tüketir ve her başı sıkıştığında teyzesi Latife Hanım'a başvurur. O da her defasında onu kovar. Zaman içerisinde Yusuf Ağa bir devlet dairesinde hademe olur, evlenir, çocukları olur. Yine eski sorumsuzluklarıyla ailesinin hayatını da zorlaştırır. Yusuf Ağa'nın eşi Afife Hanım da sorumluluklarını yerine getirmeyen bir kadındır. Sabahtan akşama kadar komşularda gezer, evini temizlemez, yemek yapmaz, çocuklarının bakımını görmez. Bu bakımsızlık öyledir ki bittten kimse onlara yaklaşmak istemez. Gugular ismi de bu bitli hallerinden ileri gelir. Latife Hanım ise sorumsuz bu aileyi evinin merdivenlerinden yukarı dahi çıkarmaz.

Yusuf Ağa ve ailesinin geleceğe dair tek umutları teyzeleri Latife Hanım'dan kalacak mirastır. Bunun üzerine hayaller kurar ve büyük bir sabırsızlıkla beklerler. Bir gün evlerine teyzelerinin Hicaz'a gideceği için tüm mal varlığını dağıtacağı bu nedenle yeğenini de çağırdığı haberi gelir. Büyük bir sevinçle teyzelerinin evine giderler. İmam muhtar efendiye bırakılan deftere göre aileye kalanlar; başta Yusuf Ağa'ya aileye hamam parası olarak iki sim (gümüş) mecdiye, örtü, seccade, tespih, kafesiyle beraber iki kanarya, çocukları gugulara bırakılmak üzere; birer ilmihal ile kılıfları ve son olarak eş Afife Hanım'a bir faraş ile bir süpürge bırakıldığını öğrenirler. Ailenin tüm hayalleri ellerine tutuşturulan faraş ve süpürge ile neticelenir.

Hikâyede hayata karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen Yusuf Ağa ve ailesi mizahi bir üslupla eleştirilir. Yusuf Ağa ve ailesinin sorumluluklarını yerine getirmek yerine kalacak mirasla güzel bir hayat yaşayacakları hayali ellerine tutuşturulan birkaç ufak eşya ile son bulur. Latife hanım bıraktığı eşyalarda dahi onlara mesaj vermek ister. Yeğenine ahlaksız işleri bırakmasını telkin etmek istercesine seccade, tespih bırakırken gelin Afife Hanım'a evine bakmasını öğütleyen faraş ve süpürge bırakır.

Hikâyede insan varlığının en büyük düşmanlarından olan tembellik, sorumlulukları yerine getirmeme, çalışıp üretmeme, hazır olandan beklentiye girme gibi sorunlar mizahi bir dille eleştirilir. Hikâyede sorumluluklarını yerine getirmeyen Yusuf Ağa ve karısı Afife Hanım bekledikleri mirasa konamadıkları gibi kendilerine büyük bir hayal kırıklığı yaşatan eşyalarla karşılaşır. Bu nedenle hikâye ahlaki anlamda geleneksel/ders verici ahlak sınırları içerisinde değerlendirebiliriz. Geleneksel ahlak neyin kötü, neyin iyi olduğu sorularına her şeyden önce otoritenin menfaatleri açısından cevaplandırır. Hikâyede de olaya Latife Hanım'ın doğru bulduğu yaşam şekli üzerinden yeğeni Yusuf Ağa ve ailesinin hayatını hizaya sokma isteği içindedir.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Veda Ederken* hikâyesinde, ülkedeki yönetimin gerek padişahlık döneminde olsun, gerek büyük bir heyecanla beklenen Meşrutiyet döneminde olsun tam bir özgürlük sağlayamadığı, yönetimin, insanları birer örümcek ağının gizli pususu gibi avlama merkezi olduğu eleştirisi yapılır. Anlatıcı, İhtiyar Dost'u ziyaret etmiş ve vedalaşmaktadırlar. Hikâye de bu kısa sürede İhtiyar Dost'un, anlatıcıya halkın tam özgürlüğüne ket vuran devlet yönetimindeki yanlışlıklar üzerine değerlendirmelerinden oluşur.

Hikâyede, Uşaklıgil'in sıklıkla başvurduğu tabiata ait unsurlar üzerinden bir gönderme vardır. Örümcekler insanların dahi hemen göremediği ustalıkla ağlarını örer ve hiçbir şeyden haberi olmayan kurbanlarını sinsice beklerler. Bazen bu ağlar bozulsa bile örümceğin karnının içi daha karmaşık bir ağla kendisini yenileyecek güçle doludur. İhtiyar Dost'a göre memleketin orta noktasında da böylesi sinsi, kara bir örümcek var ve hangi yönetim şekli olursa olsun halkı birbirine düşürme, didişme, çekememezlik gibi fitnelere düşürüp milleti avlamaktadır.

Hikâyede ülkenin ve milletin gelişmesindeki en büyük engelin, insanların birbiriyle kıskançlık, didişme, çekişme gibi durumlarından doğan kayıplar olduğu vurgulanır. Başta devlet yönetimi olmak üzere; herkesin kara bir örümcek gibi sürekli tuzak ören bu engelin farkında olması ve sorumlulukları dâhilinde çalışması gerektiği üzerinde durulur. Hikâyede sorumluluk değeri ile birlikte erdemli olma, bağımsız olma gibi değerlere de göndermeler yer alır.

Kişî Noksa... hikâyesinde devletin halkı ekonomik ve sosyal yönden koruma sorumluluklarını yerine getirmediği ele alınır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ülkenin yönetiminin iyi idare edilememesi, halkın büyük kesiminin yaşam koşullarının gittikçe

kötüleşmesine karşı; “*çeşit çeşit para dolapları [hileleri]*” (Uşaklıgil, 2008: 100) döndürerek “*karnını, karnıyla beraber kesesini dolduran bir sınıf peyda*” (Uşaklıgil, 2008:100) olur.

Anlatıcı, İhtiyar Dost'u bir ziyaretinde o güne dek bahçesinde özenle büyüttüğü ağaçlarının köklerini yakarak ısınır halde bulur. İhtiyar Dost, savaşın getirdiği maddi zorluklar nedeniyle zor geçinebildiği için bahçeye ayrıca bir bütçe ayıramaz. Bu nedenle ağaçlar bakımsızlıktan kurur. Fakat ülkedeki sorun sadece ağaçların kuruması değildir. Haksız kazanç sağlayarak zenginleşen bir sınıfa karşı, türlü zahmetle kazandığı parası elinden çekilip alınan fakir halk çaresizdir. İhtiyar Dost'un “*kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz*” (Uşaklıgil, 2008: 102) bercestesine atıf yaparak ülke yönetimini bu durumdan sorumlu tutar ve tedbir alması gerektiğini vurgular.

Hikâyede yaşam hakkının insanların hayatta temel hakkı olduğu vurgulanır. Devlet yönetimlerinin halkına; barınma, gıda, giyim, ısınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkânlar yaratması en temel sorumluluğudur. Devletin, halkını fırsatçılara, dolandırıcılara av olmaktan koruyacak sistemleri olması gerekir. Bu nedenle hikâyede, savaş nedeniyle bir kesimin hukuksuz ve dengesiz zenginleşmesi ile halkın temel ihtiyaçlara ulaşmada sorun yaşaması üzerinden devletin sorumluluk sahibi olması gerektiği vurgulanır.

Memduh Şevket Esendal'ın *Otlakçı* hikâyesi insanların kendi hayatlarına dair sorumluluklarının farkında olması gerektiği vurgulanan mizahi üslupla ele alınmış bir hikâyedir. Hikâyede anlatıcı, sigaralarını alıp içen Mahmut Efendi'nin bu konudaki rahatlığı yer alır. Anlatıcı, Mahmut Efendi'yi uyarmak zorunda kalır, yavuz hırsız ev sahibini suçlu çıkarır veciziyle neredeyse kendisi suçlu duruma düşecek olur. Anlatıcı Mahmut Efendi'ye kendi sigaranı al o zaman dediğinde o “*Ben bu zıkkıma para vermem. Murdar şey... Mekruh.*” (Esendal, 216: 63) der. Fakat başkalarından aldığı sigaraları da afiyetle içer. Hatta anlatıcıya para veriyorsun bari iyisine para ver diye akıl dahi verir. Bunun üzerine anlatıcı iyice kızar ve benim yanıma yaklaşma diyerek Mahmut Efendi'yi uyarır. Ertesi gün Mahmut Efendi önemli bir sigara kaynağını kaybettiğini anlamış olacak ki anlatıcının evine giderek özür diler. Bu özür seremonisinde de bir dolu kâse sigarayı bitirip kalkar.

Hikâyede insanların kendi imkânları olmasına karşın ihtiyaçlarını, isteklerini başkaları üzerinden karşılamaya çalışmaları eleştirilir. Hikâyede mizahi bir anlatım olması için

zevk unsuru bir nesnenin paylaşımı ele alınmıştır. Fakat bunu hayatın geneline yayan insanlar komşuluk, arkadaşlık, dostluk gibi önemli toplumsal ilişkilerde sorunlara neden olabilmektedir. Hikâye toplumu bu konuda uyarmak, eğitmek isteyen bir tarzla ele alınmıştır. Anlatıcının çok kızsda da eve gelen kişinin geri gönderilmemesi geleneksel bir alt yapının ürünü olmakla birlikte hümanist bir ahlak anlayışın varlığının da göstergesidir.

Hastanenin Yemek Tablası hikâyesinde bir hastanede daha derin sorunlar olmasına rağmen düzensizliklerin daha basit olaylara dayandırılarak görevlilerin sorumluluklarını yerine getirmedikleri eleştirilir. Hastane başhekimini artan şikâyetler üzerine gece hastanedeki yüksek seslerin kaynağını araştırmak üzere görevli doktorları, müdürü, çalışanları çağırır. Gelenlerin hepsinin işini aksatma, uygunsuz ilişkilerde bulunma, hastalarla gerektiği gibi ilgilenmeme gibi kusurları olmasına rağmen akşamları kopan gürültüyü yeni alınan yemek tablalarının daha büyük olmasından dolayı sık sık devrilmesiyle açıklar. Başhekim buna ikna olur. O da üstlerine kopan gürültülerin yemek tablalarının devrilmesiyle oluştuğunu açıklayıp görevini yerine getirmenin huzurunu yaşar. Oysa hastane, çalışanların disiplinsizliği nedeniyle akşamları bir futbol sahası gürültüsünde karmaşa içindedir.

Hikâyede kişilerin sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmeyen kişiler nedeniyle asıl sorunun bulunamayacağı ve çözülemeyeceği vurgusu vardır. İnsanların sorumluluklarını yerine getirmeden sorunların sadece üzerini kapatma telaşıyla hareket ettikleri eleştirilir.

Düğün Dönüşü hikâyesinde de bir düğün dönüşünde alkollü olduğu için yolda çamurlara batan Saatçi Rıfat Efendi'nin, belediye başkanının sorumluluklarını layıkıyla yerine getirmediği için caddelerin çamur içinde olduğu eleştirisi yer alır.

İşin Bitti hikâyesinde nüfusta çalışan memurun sorumluluklarını titizlikle yerine getirmemesinin sıkıntısını çeken bir köy muhtarının hikâyesi yer alır. Yeniköy Muhtarı Selecî Halil tarlada çalışırken jandarma erleri gelip kendisini kumandanın istediğini söylerler. Muhtar yarım kalan işleri nedeniyle bugün gitsem yarın sabah dönebilirim diyerek öğlen yola çıkar. Muhtar, kumandana gitmek için sekiz saatlik yol yürür, fakat vardığında kumandanı bulamaz. Bütün gece kaldırım taşının üstünde kumandanı bekler. Sabah kumandan gelince seni ben çağırtmadım, seni bölük kumandanı çağırttı der. Muhtar altı saatlik bir yol daha yürüyüp bölük kumandanının karşısına çıkar. O da seni

biz değil, nüfustan istemişler der. Muhtar nüfus memuruna gider. Muhtarı niçin çağırdıkları için onlar da bir müddet araştırır. Sonra oradaki bir memur, köyden Hasan adında birisinin ölü mü sağ mı diye soracaklarını, Hasan'ın askere gitmek için soruşturulduğunu söyler. Muhtar, Hasan'ın kör olduğunu ve bunun için gerekli muayenenin de yapıldığını söyler. Nüfus memuru, muhtara “ *Haaa. Bak, sahi ben buraya yazmışım. Peki dayı, sen git!*” (Esendal, 2016: 204) der. Muhtar günlerce çektiği sıkıntının anlamsızlığı karşısında şaşakalır.

Hikâyede bir memurun sorumluluğunu layıkıyla yerine getirmemesinden ötürü bir muhtar saatlerce yol yürür, açlık ve uykusuzluk çeker, köydeki işleri yarım kalır. Bu nedenle hangi işte olursa olsun insanlar çalıştıkları işte sorumluluklarını titizlikle yerine getirmeli ve hizmet vermekte olduğu halkı kendi sorumsuzlukları nedeniyle mağdur etmemelidirler mesajı taşır.

Bekir Sıtkı Kunt'un Taşradan Gelen Hasta hikâyesinde sorumluluk sahibi olmayan bir adamın içine düştüğü maddi ve manevi çıkmaz ele alınır. Mustafa hastalığının tedavisi için zorla denkleştirdiği parasıyla İstanbul'a gider. Fakat İstanbul'da tedavi için çaba göstereceğine kumarda, içkide ve hayat kadınlarının kollarında çocuklarının da rızkı olan parayı bitirir. Parasız, tedavisi olmamış çaresiz bir anında köydeki eşinden bir mektup alır. Mektupta İstanbul'da oturan uzaktan akrabaları Esmâ Hanım'a mutlaka uğraması yazmaktadır. Mustafa hiç tanımasa da kendisine belki sahip çıkar ümidiyle Esmâ Hanım'ın evine gider. Fakat akşam eve gelen Esmâ'nın eşi, Mustafa'yı daha önce pavyonlarda uygunsuz şekilde gördüğü için derhal evden kovması için eşine bağırır. Mustafa, büyük bir utanç ve hayal kırıklığı ile sessizce evden kendisini dışarıya atar.

Hikâyede kişilerin sorumluluklarını yerine getirmediğinde karşılaşılabileceği maddi ve manevi zorluklar ele alınır. Mustafa'nın evde istenmemesi yaptığı hataların bir cezasıdır. Bu nedenle hikâye geleneksel ahlak anlayışındadır.

Kenan Hulûsi Koray'ın Taş ve Gedik hikâyesinde devletin halkı için yerine getirmesi gereken sorumluluklardan kaçması, görmezden gelmesi eleştirilir. Hikâyedeki kahraman elli yaşındaki Memo'dur. Memo yirmi yaşındayken Birinci Dünya Savaşı'na ve devamında Kurtuluş Savaşı'na katılmış hem gençliğini buralarda kaybetmiş hem de vatan ve millet olmanın önemini derinden anlamış bir kişidir. Memo yeni yönetim şeklinin en büyük destekçisi olmuş, yeni Latin harfleri bir gecede öğrenmiş ve birçok

kişiyi de öğretmiştir. Köyde herkes Memo'nun sözüne itibar ettiği gibi devlet işlerinde de köyün aracısı Memo'dur.

Yeni yönetimin ziraat kongresinde köylüleri temsilen Memo'nun konuşması istenir. Memo da köylü de bu tekliften dolayı çok heyecanlıdır. Çünkü Memo sayesinde tüm sıkıntılarını dile getirebileceklerini ve sorunlarının çözüleceğini düşünürler. Köylüler Memo'ya tarlalar için traktör, Ziraat Bankası borçlarının ertelenmesi ve köye ziraat okulu açılması isteklerini iletip “*taşı gediğine koymak*” (Koray, 1940: 67) misali bunları iyi bir şekilde dile getirmesini isterler. Fakat Memo büyük hayallerle gittiği kongrede önce temiz olmasına karşın kıyafetlerinin değiştirilmesi, eline hazır yazılı bir metin verilmesi gibi hoşuna gitmeyen uygulamalarla karşılaşır. Memo kongrede kürsüye çıktığında yazılı metinde geçen devlete karşı övgü dolu içeriği okur, köylünün sıkıntısına dair tek bir kelime dahi söyleyemez. Büyük bir hayal kırıklığı ve sıkıntı ile köyüne döner. Köye vardığında ise içine düştüğü sıkıntının içinden çıkmak için köylünün sorunlarının beş yıl sonraki kongrede konuşulacağını söyler.

Hikâyede ülkede yaşanan bağımsızlık mücadelesinde halkın canıyla, ruhuyla vermiş olduğu destek sayesinde başarıya ulaşıldığı vurgulanır. Büyük bir heyecanla daha iyi bir yaşamlarının olacağını düşünen halk, devletten ihtiyaçlarına yönelik talepleri vardır. Fakat bu talepleri ifade etme şansı dahi verilmez. Böylelikle yazar, halkın büyük bir özveri ve heyecanla beklediği yeni yönetimde de bürokratik anlayıştaki tıkanıklıkların değişmediği üzerinde eleştirisini ortaya koyar. Oysa halk, yönetimler sorumluluklarını tam olarak üzerine alıp daha yaşanabilir bir ülke olması için canlarını ve ruhlarını meydana koymuştur.

Vali Paşa'ya Don hikâyesinde devlet yetkililerinin halkın zor durumuna kayıtsız kaldığı eleştirisi mizahi bir üslupla dile getirilir. Yaylak köyünde insanlar kasabaya ya da şehre gitmek için muhtarda saklı duran tek bir pantolonu (don) kullanırlar. Kasabadaki pazar kurulma gününden bir gün önce muhtar, donu köylüye getirip kimin gitmek istediğini sorar. Gitmek isteyenlerin gitme nedenlerini dinler ve gerçekten gitmesi gereken kişiye donu verir. Bu gidecek talihli kişi, köyde sadece bir don olduğu için bir kişi olabilir. Köylüler böylesi bir toplanmada bir yandan da köye hiç eksiksiz uğrayan jandarma, vergi memurları gibi isteyici grup kişilere dertlerini nasıl anlatacaklarını konuşurlar. Fakat köye o güne kadar dertlerini dinleyecek valinin hiç gelmediği de konuşulanlar arasındadır. Valinin neden köye gelmediğini düşünürken onun da kendileri gibi bir

hayat yaşadığını düşünen masum halk, valinin de donu olmadığı için köye gelemediğini düşünürler. Ellerindeki tek donu da ona göndermeye karar verirler.

Hikâyede devlet yetkililerinin yaşadıkları rahat yaşama karşın halkı dinlemek, sorunlarına çözümler üretmek, geliştirmek, hizmet götürmek gibi sorumluluklarını yerine getirmemesi eleştirilir. Devlet büyüklerinin halkın vergileriyle kendilerine kurdukları fildişi kulelerde halkın yaşadığı olumsuzluklara kulaklarını ve gözelerini kapatarak yaşamaları oldukça mizahi bir dille vurgulanır.

İlhan Tarus'un *Don-Gömlek Dâvası* hikâyesinde devletin üst makamlarının halkın sorunlarını gerçek boyutlarıyla göremedikleri eleştirisi yapılır. Ankara'da devlet büyüklerinin halkın meselelerini konuşmak üzere yaptıkları bir toplantıda “*şişmanca, kırmızı yüzlü, dik bakışlı adam*” (Tarus, 1950: 23) Türk milletinin büyük bir fedakârlık ve kahramanlık sayesinde hiç bir zaman esir düşmediğini fakat hiç bir zaman da tam bir giyim kuşama kavuşmadığını söyler. Aynı adam bu sorun üzerine bir araya gelen grup için “*Bu itibarla binlerce yıllık tarih, şu heyeti, sizleri; bu topraklarda ilk defa olarak don gömlek dâvasını halletmiş ve köylüyü giydirmiş bir zümre olarak altın sayfalara geçirecektir.*” (Tarus, 1950: 23) der. Yeni çalışmaların nasıl sonuçları olduğu üzerine Anadolu'da araştırmalar yaptırılır. Bunun için yüzlerce memur görevlendirilir. Gelen sonuçlar bürokrasinin beklentileri doğrultusunda oldukça yüksektir. Fakat gerçek, sonuçlardan çok farklıdır. Anadolu halâ çıplaktır. Sonuçların yüksek çıkması için öyle ki araştırmacıların önünden geçerken halka elbiseler giydirilip sonra tekrar üzerlerinden çıkartılır.

Hikâyede halkın yoksulluğunun önemli bir göstergesi olan giyim eksikliğinin giderilmesinde devletin üst makamlarına düşen sorumluluğu hakkıyla yerine getirmedikleri konu edilir. Bir işi sadece bir şeyler yapmış gözükmek için yapmak, konunun gerçek muhatabı olan halka ulaşmamak ya da ortadaki gerçek sıkıntıları görememek devlet makamlarının sorumluluğunu yerine getirmemesiyle yaşanan sorunlardır. Kişiler bazında karşıt güce ceza verilmeden ahlaki sorun mizahi bir dille ele alınır.

Apartman, Alışkanlık, Şerefli Sicil hikâyelerinde devlet dairelerinde çalışanların bireysel kazançlarını önemsemeleri eleştirilir. ***Apartman*** hikâyesinde Ferdi Bey çalıştığı kurumda etrafındakilere devlet, millet sevgisi ile nutuklar çeker fakat kendisi şüpheli yollarla her yıl büyüyen bir apartman diktirir. ***Alışkanlık*** hikâyesinde devlet dairesinde

müdür olan Raif Bey damadının ailesinin tavsiyesiyle özel piyasaya giriş yapar. Ancak devlet dairesindeki alışkanlıklarıyla işleri yürütmeye çalışan Raif Bey'in işleri batıracak kadar yetersiz olduğu anlaşılır. *Şerefli Sicil* hikâyesinde temiz siciliyle övünen varlıklı emekli bir memurun işe yarar hiçbir işinin olmaması eleştirilir. Osman evinin geçimini kıt kanaat yerine getiren genç, çalışkan bir memurdur. Yakın komşuları konak sahibi emekli Hilmi Bey de Osman'ı terbiyeli ve çalışkan olduğu için sever, çocuklarına zaman zaman hediyeler alır. Hilmi Bey her zaman şerefli bir sicilinin olduğundan bahseder, sicilini temiz korumak için insanlara karşı çok direndiğini söyler. Bu hatıralardan birisi mahalleliden toplanacak yardımlarla açılacak bir sağlık ocağına izin vermeyişidir. Bunu dinleyen genç memur Osman, kızar ve Hilmi Bey'e geçmişte işe yarar ne yaptığını sorar. Hilmi Bey hiçbir cevap veremez.

Hikâyelerde ortak nokta devlet memurluklarında kişilerin üstlerine düşen sorumluluğu tam olarak yerine getirmeyip kendi maddi veya manevi kazançları için çaba göstermeleri eleştirilir. Daha fazla para kazanmak, hiç yorulmamak, hiç risk almamak devlet memurluğunda elde edilen haksız kazançlar olarak görülür. Hikâyelerde karşıt güce bir cezalandırma yapılmaz.

Kemal Bilbaşar'ın *Müsakkafat Kâtibi Sırrı* hikâyesinde bir devlet dairesinde kâtip olarak çalışan Sırrı adındaki kişinin parti, ocak gibi yerlerden gördüğü destekle işini aksatması ve bu aksatmaya idari amirlerinin korkudan hiçbir işlem yapmamaları konu edilir. Sırrı yalnız ilköğrenim görmüş olduğu halde mahallede muhtar, partide aza, Türk Ocağı'nda kâtip ve hükümette memurluk yapmaktadır. Fakat bu görevlerden özellikle memurluğa hiç gitmeden maaşını alır. Kazanın kaymakamı dâhil hiçbir idari amir cesaret edip bu usulsüzlüğü sorgulayamaz. Daireye yeni atanan mal müdürü bir dönem bu usulsüzlüğün üstüne gitmek istese de bir sonuç alamayacağını hatta kendisinin zarar göreceğini anlayınca olanları görmezden gelir. Sadece dairede Hasan Efendi adındaki dindar kişi, Kâtip Sırrı'nın işe gelmeyişi üzerine gitmek ister. Fakat o da hakkında çıkarılan namus dedikoduları ve taşraya sürülmeyle bu usulsüzlüğün karşısında duramayacağını üzüntüyle anlamış olur.

Hikâyede en küçük memurdan en üst memura kadar işinin sorumluluklarını yerine getirmeyen devlet memurları eleştirilir. Hikâyede en büyük eleştiri idari makamdaki kişilerin korktukları için usulsüzlüklerin üzerine gitmemeleri üzerine yapılır. Hikâyede bu kişiler “ “*Benden bulmasın, Allah'tan bulsun*”, “*Ekmeğine mani olmak istemem*”

gibi bir garip insaniyet perdesi arkasında korkaklıklarını, iktidarsızlıklarını gizlerler” (Bilbaşar, 2015: 265) korkaklık ve iktidarsızlıkla eleştirilirler. Hikâyede Kâtip Sırrı onu etkilemeyecek bir ceza alır, işinden istifa eder. Fakat olayların üzerine gitmek isteyen dürüst çalışan Hasan Efendi daha büyük bir zarara uğrar, taşraya sürülür.

Dönemin hikâyelerinde sorumluluk değerinde kişisel hayat için sorumluluklar ve devlet kademelerinin alması gereken sorumluluklar olarak iki temel vurguyla karşılaşırız. Gürpınar’ın *Gugular*, Esendal’ın *Otlakçı*, Kunt’un *Taşradan Gelen Hasta* hikâyelerinde bireysel sorumluluklar üzerinde durulur. Hikâyelerde bireyin kendi ihtiyaçlarını kendisinin karşılaması, kimseye el açmamak için emek vermesi gerektiği vurgulanır. Uşaklıgil, Esendal, Koray, Tarus, Bilbaşar devletin halk için yerine getirmesi gereken ekonomik ve sosyal sorumluluklar ele alırlar. Hikâyelerde devletin halkın ihtiyaçlarına, sorunlarına gerçekçi ve ilgili bir şekilde yönelmemesi eleştirilir. Hikâyelerde devlet kurumlarında üst yönetimlerin isimlerini duyurma, küçük memurların da kendi maddi veya manevi kazançları için çaba göstermeleri eleştirilir. Hikâyelerde ahlaki sorun betimlenerek ele alınır. Hikâyelerde toplum eğitilmek, devlet kurumları uyarılmak istenir.

3.5.1. İdealist Olmak/ Girişimci Olmak

Bir istekte kararlı olmak, karşısına çıkan zorluklarda pes etmemek idealist olmanın temel ilkeleridir. İdealist ruhlar öncelikle kendilerini devamında ise toplumu kalkındıracak itici kuvvettirler. Girişimcilik ise çağın yeniliklerine açık olmak cesareti göstermektir. Girişimci ruhlu kişiler sayesinde toplumun diğer bireyleri yenilikleri tanıyarak bu yeniliklerin bir parçası olma cesareti gösterirler. Böylelikle ilgili değer toplumsal kalkınma ile yakın ilişkisi olduğu görülür.

Halikarnas Balıkçısı’nın *Denizin Çağırışı* ve *Deprem* hikâyelerinde yazar denizciliğin zor yanlarını görmelerine rağmen denize olan tutku, ideal ve hayallerinden kahramanı geri döndürmez.

Denizin Çağırışı hikâyesinde fakir gencin ailesinin karşı çıkmasına rağmen çalışıp para kazanabilmek için denizci olmak üzere evden kaçışı anlatılır. Mehmet on dokuz yaşında, çok çocuklu fakir bir ailenin en büyük oğludur. Mehmet ailesine yük olmamak için çalışmaya karar verir. Hangi işi yapabilirim diye düşünürken “*içinden bir ses can*

kulağına “Deniz!” diye” (H.B., 2014: 48) fısıldar. Bu fikri duyan babası “Denize giden onmaz donar!” (H.B., 2014: 48) diyerek şiddetle oğluna karşı çıkar. Fakat denizi istediğini aklında kesinleştiren Mehmet, bir gün habersizce evden kaçar, bir gemi tayfasına yazılıp köyden uzaklaşır. Denize çıktığında işin zorlukları onu da korkutur. Ailesinden, sevdiğinden ayrılmanın özlemini çeker. Köyüne döndüğünde bir daha denizde çalışmayacağını düşünür. Fakat aylar sonra köyüne döndüğünde evine dahi gitmez ve ertesi sefer için gemide gönüllü olarak nöbetçi kalır.

Hikâyedeki genç, ideallerinin, hayallerinin doğrultusunda ailesinin karşı çıkmasına rağmen denizci olur. Gençlere idealleri hep güzel görünür. Gerçek yaşam ise zordur. İdealleri için adım atan insanlar da bu zorlukları yaşadıklarında o ideallerinden vazgeçer. Mehmet için de denizci olmak idealidir fakat gemide bu işin her türlü zorluğunu yaşamasına rağmen vazgeçmez. Genç adam iç huzurunu böylece yakalamış olur. Ona göre denizci olarak yerinde saplanıp kalmamış, hayatı gerçek anlamıyla yaşamıştır. Hikâye yazarın kendi hayatından izler taşıması nedeniyle önemlidir.

Deprem hikâyesinde bir gemicinin zorluklarına rağmen denizcilik ve yeni yerleri keşfetme ideallerinden vazgeçmemesi ele alınır. Balıkçılar havanın çok fırtınalı, lodoslu olduğu havalarda denize açılmak istemez, bunun tehlikeli olacağını düşünür. Hemen hepsi de denizin zor ve mecburen yapılacak bir iş olduğu kanısındadır. Fakat Murat Kaptan “hava ister iyi ister fena olsun, denize açılmak fırsatını elde eden adamın karada işi yok” (H.B., 2014: 60) diyecek kadar denize sevdalıdır. Gençliğinde yeni bir deniz yolculuğu sırasında yaşanan depremde tüm mürettebatın ölmesi, sadece kendisinin kıyıya savrulurarak kurtulması olayı nedeniyle balıkçıların en küçük bir rüzgârda denize açılmamalarını eleştirir. Balıkçılar risk almadıkları gibi Murat Kaptan’ın anlattıklarına da pek inanmazlar. “İnanmazsınız ki. Dünyayı şu Marmara’dan ibaret sanırsınız, gidip görmedinizse, kabahat benim mi?” (H.B., 2014: 61). Murat Kaptan ise böylesine büyük bir tehlike atlatmasına rağmen denize ve yeni yerleri keşfetmeye olan sevdasından vazgeçmeyerek denizciliğe devam eder.

Sait Faik Abasıyanık’ın Gaz Sobası hikâyesinde küçük bir köy kahvecisinin yeni çıkan aletleri edinip kahvesinde halka sergileme çabası konu edilir. Recep köye ilk numaralı kilidi, elektrikli feneri, gaz sobasını, lüküs lambasını getirir. Bu kişisel merak köy halkının da dünyaya açılma fırsatı olur.

Umran Nazif Yiğiter'in *Hayalimizdeki Dünya* hikâyesinde büyük işler başarabilecek idealist bir gencin sevdiği kızla hemen evlenebilmek için tüm ideallerinden vazgeçmesi konu edilir. Anlatıcı üniversite yıllarında tanıştığı kendisinden birkaç yaş büyük olan Necdet isimindeki arkadaşının öğrencilik yıllarındaki başarılarından, Avrupa'da eğitim görüp ülkesinde büyük işler yapama hayalleri olduğundan bahseder. Necdet Avrupa'dan döndüğünde açacağı bürosunu bile hayal etmiştir: *"Mükellef bir büro, fevkalade bir kütüphane... Ve mes'ut bir yuvan. (...) Mes'ut ve müreffeh bir hayat temin etmek ve hem de beşeriyete, medeniyete hizmet etmek. Oh Yarabbi!.."* (Yiğiter, 1941: 11). Fakat okulun sonuna doğru Necdet, sevdiği kızın bir başkasıyla evlenmesi ihtimaliyle tüm ideallerinden vazgeçerek evlenir, evini geçindirmek için Anadolu'nun küçük bir kasabasında memur olur. Anlatıcı yıllar sonra Anadolu'da çerçeveleri kırık bir dükkan camında *"(Daktilo) (kiralık ev) ve (arzuhal)"* (Yiğiter, 1941: 14) kelimeleri yazılı kağıdın altında *"Takibi mesalih idarehanesi; emlak tellalı Necdet"* (Yiğiter, 1941: 14) yazısını okur. İçeriye girdiğinde anlatıcı, arkadaşı Necdet'le karşılaşır. Fakat Anadolu'nun küçük bir kasabasında dört çocuklu, geçim derdiyle uğraşan arkadaşında gençliğin idealist hayallerinden eser yoktur.

Hikâyede yazar insanların gençlik dönemlerinde idealist bir bakışa sahip olmakla birlikte kısa vadeli duygular karşısında ideallerinden vazgeçmelerini doğru bulmaz. Hikâyedeki idealist genç Necdet, ideallerine evlilik sevdasıyla veda eder. Donanımlı bir gencin ideallerinden vazgeçmesi sadece bireysel değil toplumsal olarak da olumsuz sonuçlar doğurur. Hikâyede Necdet'in tam belli etmek istemese de evlilik yaparak ideallerinden vazgeçmesinden dolayı pişmanlık içinde olması ders verme amacı taşır. Bu nedenle hikâyede geleneksel ders verici bir ahlak anlayışı izi görülür.

Samim Kocagöz'ün *Savran'ın Oğlu* hikâyesinde çağın getirdiği yeniliklere açık olunması gerektiği fikri vurgulanır. Savran yük taşımacılığında kullandığı beş devesi ve küçük bir meyve bahçesi olan köylü bir adamdır. Savran beş devesinin taşımacılığından gelen paradan memnundur. Savran'ın oğlu Salih ise yeniliklere açık bir gençtir. Salih, babası Savran'a zorla bir kamyon aldırır. Savran kamyonun borcu için elindeki her şeyi satmak zorunda kalacağını düşünse de kamyon kısa sürede hem kendi borcunu öder hem de aileye zenginlik getirir. Hikâyede çağın sunduğu yeniliklere ayak uydurulması gerektiği fikri vurgulanır. Hikâyede ahlaki değer olumlu bir örnek üzerinden betimlenerek ele alınır.

Dönemin hikâyelerinde özellikle gençlerin kendilerine bir hedef, ideal belirlemeleri ve bu hedefe giderken karşılarına çıkacak engellere takılmamaları telkin edilir. Halikarnas Balıkcısı, denizci olmak isteyen iki genç adamı önlerine engeller çıksa da bu yoldan döndürmez. Yiğiter ise *Hayalimizdeki Dünya* hikâyesindeki eğitilmiş, donanımlı ve idealist gencin anlık duygular nedeniyle ideallerinden vazgeçmesini eleştirir. Böylesi bir gencin ideallerinden vazgeçmesini sadece bireysel değil toplumsal bir kayıp olarak değerlendirir. Yazar gençlere bu konuda ders vermek isteyen bir üslupla hikâyeyi ele alır. Sait Faik ve Samim Kocagöz ise hikâyelerinde çağın yeniliklerine açık, genç bireyleri över ve umut ışığı olduğunu vurgular.

3.5.2. Çalışkan Olmak

Çalışmak, üretmek, insanlığa fayda sağlamak insanoğlunun yaşam görevlerinden birisidir. Bu yolla birey hem kendi yaşamını yürütür hem de topluma bir katkı sağlamış olur. Çalışkanlık ise sadece çalışma değil bireyin işini en iyi şekilde yapıyor olması anlamına gelir. Dönemin hikâyelerinde olumlu, çalışkan örnekler ele alındığı gibi liyakat, dedikodu, çıkar vb. yanlışlarla çalışma hayatına ket vuran örnekler de ele alınır. Dönemin hikâyelerinde çalışkanlık değerinin oldukça fazla işlenmesi de sivil ve idari mecralarda farkındalık oluşturma, uyarma hedefinin olduğunu gösterir.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Yarın Kardeşler* hikâyesi, giriş notunda belirtildiği üzere; 1935 senesi çocuk haftası için kaleme alınmış bir hikâyedir. Uşaklıgil'in hikâyelerinde gördüğümüz realist tutumundan uzak, idealist tutumla yazdığı bir hikâyedir. Anlatıcı, İhtiyar Dost'u ziyaret ettiğinde daha önce duymadığı sevinçli çocuk sesleri işitir. Bu seslerin biri on dört yaşında bir kız, diğeri on iki yaşında bir erkek çocuğunun sesleri olduğunu öğrenir. İsimleri Tekin ve Sevin olduğunu öğrendiği bu çocuklar, İhtiyar Dost'un kütüphanesinden kitap almak için gelmişlerdir.

İhtiyar Dost, bu iki gencin, dünün zengin olmuş dedelerinden ve mirasyedi, tembel babalarından farklı olarak zamanlarının ihtiyacını anlayan, eğitimlerini şimdiden iyi bir şekilde alan gençler olduğunu söyler. İki çocuğun çevrelerinde gördükleri iş merkezlerinden etkilendiklerini daha şimdiden kendilerine bir yol çizdiklerinden gururla bahseder. Ülkenin en büyük gereksinimi olan iş imkânı sunma konusunda birisi dikiş atölyesi diğeri parfüm imalathanesi açmayı hedeflemektedir. İhtiyar Dost' a da ticaret,

bilim vb. konularda kitap almak için gelirler. “*Düniün emlak zengini dedesi ve mirasyedi babası*” (Uşaklıgil, 2008: 166) ifadeleriyle geçmişin verimli çalışmadığı, üretmediği vurgulanır. İhtiyar Dost’a göre “*Yarın Kardeşler*” (Uşaklıgil, 2008: 166) yeni yönetimin bir ürünüdür ve tohum hükmündedirler. Bu tohumların meyveleri ise daha verimli olacaktır.

Hikâye idealist bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Hikâyede ülkenin gençlerine bir hedef çizme gayesi vardır. Ülkenin geleceğini ve gençliğini çalışkan nesillerin kurtaracağı görüşü hikâyedeki ana vurgudur. Gençlerin yabancı dil öğrenmesi, sanata ilgi göstermesi, bedensel olarak güçlü olmaları, küçük yaşlardan itibaren hedef belirlemeleri ve bu doğrultuda araştırma yapmaları ve yurt dışında konularıyla ilgili deneyim kazanmaları onları başarıya götürecek yollar olarak gösterilir. Bedensel gücün ve sanata karşı ilginin vurgulanmasında Antik Yunan ahlak anlayışında karşılaştığımız iyi birey yetiştirmenin izleri görülür.

Memduh Şevket Esendal’ın *Mülâhazat Hanesi* hikâyesi, insanların iş yapma becerisinin bürokratik tikanıklarla aksadığı fikri üzerine temellendirilmiş bir hikâyedir. Hikâye bir bakanlığa alt biriminden gelen telgrafın okunmasıyla başlar. Telgrafta ilgili birimin müdürü, işçilerin haftalık ödenen parasının gündelik olarak ödenmesini istediklerini ve taleplerinin karşılanmaması durumunda da daireye ait olan parayı zorla alma girişimleri olmasından endişe duyduğunu bildirerek jandarma kuvveti ile koruma talep eder. Alınması gereken kararlarla baş başa kalan müdür yardımcısı, siyasi destek gördüğü için işe çeşitli bahanelerle gelmeyen müdürünü eleştirir. ““*Müdür Allah bilir ne vakit gelir. Bir hastalıktır çıkardı, ikide birde, ne var, hastayım. Yalan, ne hasta, ne bir şey. Dayamış kıcımlı...*” “*Cemiyet*” diyecekti, lakırdısını değiştirdi.” (Esendal, 2016: 75).

Müdür yardımcısı konuyu önemsiz görse ileride kendisinin sorumlu tutulacağından korkarak konuyu müsteşara danışır. “*Eski İstanbul kibarı çocuğu*” (Esendal, 2016: 78) olan müsteşar, normalde böylesi konularla ilgilenmese de yanındaki misafirine kendisini “*iş yapıyor göstermek için*” (Esendal, 2016: 79) konuyla ilgilemiş gibi gözükür. Telgrafı alıp bakana götürür. Bakanın karşısına çıktıklarında bakan “*altın tabakasına cıgara*” (Esendal, 2016: 80) yerleştirmekle meşguldür. Konuyu dinler, anlamaz ama genel hatlarıyla telgraftaki talebi reddeder ve telgrafın kâğıdıyla da sigara ağızlığını silecek kadar kayıtsızlık gösterir. Müdür yardımcısı, küçük bir meselenin

bakana kadar taşınmasından dolayı öfkeli. Öte yandan resmi evrak olan telgrafın akıbetinin ne olduğuna dair de kayıt defterine (mülahazat hanesi) ne yazacakları konusunda sıkıntıya düşerler. Tüm gün sıkıntıyla düşündükten sonra müdür yardımcı ve memurlar evrak kayıt defterine “*Nazır beyefendi nezdinde kaldı!*” (Esendal, 2016: 83) ifadesini bulup yazarlar. Fakat yine de ileride bundan dolayı sorumlu tutulmaktan korkuyla tam rahata erişemezler.

Hikâyede aslında çözümü basit olan bir sorunun, kişilerin çalışmaktan kaçması ve liyakatsiz oluşları, süreçteki bürokratik tikanıklıklar gibi nedenlerle çözülememesi mizahi bir üslupla eleştirilerek ele alınmıştır. Toplumda her bir çalışan yaptığı doğru ve iyi işle, bir örgünün ilmeği hükmünde, tüm toplumun refahına hizmet etmiş olur. Çalışan kişilerin liyakatsiz oluşu, bürokrasi gibi engeller ise çalışanları iş yapmaktan çok kendi hayatını güvende tutmak için çabaladığı bir sürece dönüşür. Bu durumda zararlı çıkan ise toplum olur. Bu nedenle vatanını en çok seven işini en iyi yapandır düsturunu hatırlayarak hikâyeyi çalışkanlık değerinde sınıflandırdık.

Kuvvetli Hükümet hikâyesinde Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında kurulan meclisin bir gününe ait çalışma düzeni aslında hiçbir vekilin ya da bakanın iş yapma ve bitirme niyetinde değil, kendi durumlarını daha iyi konuma getirme derdinde oldukları eleştirilir. Hükümete karşı muhalefet yapanlar ve bunların halk arasında da ilgi görmesi meclisin tartışma konusudur. Meclis başkanı konunun genel hatlarıyla konuşulup kapanacağına inanır. Fakat konuşmalar beklediğinden çok uzun sürer. Genç bir vekil, bakan olma rüyasıyla “*sepette pamuk olduğunu da göstermeli*” (Esendal, 2018: 166) anlayışıyla uzun ve etkileyici bir konuşmayla oturumu açmak ister. Fakat o sırada herkes zihninde şahsi işlerini düşünmektedir. Kimse bu genç hatibi dinlemez. Bütün vekiller birbirinden ilginç öneriler ileri sürer. İçlerinden biri muhalefet yapanları cezalandırmayı dahi teklif eder. Günün sonunda hiçbir karara varılamaz. Bütün vekiller ben daha iyi konuştum iddiasıyla ayrılırlar.

Hikâyede insanların bir iş üzerinde çalışıp başarıyla sonuca ulaştırmaktan çok kendi menfaatleri beklentisi ile hareket etmeleri eleştirilir. Çalışkanlık değerini göstermeyen kişiler üzerinden hicvedici bir üslupla ahlaki değere vurgu yapılır.

El Malının Tasası hikâyesinde insanların çalışıp üretmek yerine kendisine ait olmayan hayatlar üzerinde uzun uzadıya düşünmesi, kimi zaman bunun için tartışacak kadar önemsemeleri eleştirilir. Küçük bir kasaba kahvesinde denizden geçen gemilerin hangi

millette ait olduğu, hangisinin hızlı olduğu kavgası yapılır. Uzaktan geçen ve gözlerine değen görüntüden başka hiçbir ilişkileri olmayan gemiler için hayatlarının en verimli zamanındaki kişiler kahvede boş oturmakta ve gemileri tartışmaktadırlar.

Hikâyede ülkemiz içinde büyük çoğunlukta rastlanan bir soruna değinilmiştir. Günümüzde başka ülkelerin yapmış olduğu teknolojik aletler ya da gelişmeler için tarafgirlik yapan insanlar kıyasıya tartışabilmektedir. Oysa o büyük getiriye ülke olarak sadece izlemekle yetiniriz. Bu nedenle hikâyede el malının tasasından/düşüncesinden/derdinden ziyade insanın/toplumun kendi malının üretimine tasasına/sorgusuna/düşüncesine kafa yorması gerektiği ele alınır ve böylece çalışkanlık değerine vurgu yapılır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Gizli Posta II* hikâyesi sanatla uğraşan, Avrupa görmüş iki gencin hayatta mutlu olamamalarına karşın içlerinden birisinin Anadolu'da çiftçilikle uğraşıp üretime katılmasıyla hayattaki mutluluğu bulduğunu anlatan bir mektuptan oluşur. Hikâyede biri şiirle, diğeri resimle ilgilenen iki genç, yaşadıkları hayattan ve ülke koşullarından şikâyetlerini dile getirir, sürekli Avrupa özlemi duyarlar. Bu özlemle zaman içinde biri Roma'ya diğeri Paris'e gider. Fakat her ikisi de umdukları huzuru oralarda da bulamazlar.

İki arkadaştan şiirle ilgileneni Anadolu'ya babasının çiftliğine döner. Sanatsal bakışını köyde hayata geçirir. Ahırdan farkı olmayan çiftlik binasını şatoya çevirir, bataklıkları ağaçlandırır, tarlalarda ürün bollaşır. Savaşmak üzere askere gitmez ama gidenler için çalışır. “(...) *daima at üstünde dolaşan, benzi yanık, tıraşı uzamış, elleri nasırlaşmış bir köy ağası*” (Karaosmanoğlu, 2017: 146) olan eski şair, arkadaşına mutluluğun kaynağını çalışıp üretmekte olduğunu söyler. “*Saadet ne şöhrette, ne sefahatta, ne de uzlettedir [inzivadadır]. Saadet toprağını ve iklimini bulmaktadır. Eğer sen hala bıraktığım karanlık ve dar yerde isen bil ki, müsbet sâyin [emeğin] dışında her şey boş ve meyva vermeyen her faaliyet bir ıstırap kaynağıdır.*” (Karaosmanoğlu, 2017: 146).

Yazar *Milli Savaş Hikâyeleri* kitabında işgaller nedeniyle yurttan süredürülen Milli Mücadele ruhunu, bu mücadeleye katılanların onurlu duruşunu, işgal nedeniyle çeşitli boyutlarda yokluklar yaşayan halkı konu edinir. Bu hikâyede ise işgal yıllarında çeşitli nedenlerle ve özellikle de ekonomik durumu iyi olduğu için asker olarak savaşa katılmayan fakat işe yarar bir çalışma ortaya koyamadıkları için mutsuz olan kitleye seslenir. Hikâyedeki Avrupa görmüş şair, mutluluğu çiftlikteki üretimde bulur. Yazar bu

üretimin bohem hayatı yaşayan şairin hayatını anlamlandırdığını vurgular. Üreterek de mücadeleye destek olduğu görüşü öne çıkarılır.

Halikarnas Balıkcısı'nın **Koca Orfoz** hikâyesinde balık avına çıkmış üç arkadaşın balığı yakalamak için gösterdikleri büyük çaba öne çıkarılır. Veli, Deli ve Tepeli balık avında büyük bir orfoz balığını ağa düşürürler. Fakat balık oldukça güçlüdür öyle ki mücadelede kaygın bir tarafını suya batırır. Ağın iplerine asılan Tepeli'ye Allah, "*sekiz kollu bir Hint mabuduna karşı davranıldığından çok daha cömert*" (H.B., 2014: 45) davranır ve Tepeli durmaksızın "bin kolla" ipi çeker. Tepeli balığı güverteye çektiğinde sarsıntıdan dengesini kaybeder yuvarlanır. Ayağa kalktığına başı yarılmış kanamaktadır fakat ilk sorusu balığın gelip gelmediği olur. Orfozun kızgınlıktan "*kuyruğu güvertayı şap şap dövüyor ve onu Bağdad kösü gibi gürlletiyordu.*" (H.B., 2014: 46). Güneşten yanan balıkçı gençler ise bitkin fakat zor bir işi mücadele ederek kazanmanın büyük sevinci içindedir. "*Burunlarının derileri soyulmuş, kurudukça yenilenen püskürmelerin katmerli tuzu kaşlarında saçlarında ağarmış, sırsıklam elbiselerinin üzeri yer yer ve renk renk balık pullarıyla donanmıştı.*" (H.B., 2014: 46). Hikâyede çalışmak, geçimi için mücadele etmek, alın teri dökmek gibi değerler öne çıkar. Mücadele edene Allah'ın yardım edeceği vurgusu yer alır. Hikâyenin sonunda verilen büyük savaşların olduğu dönemde "*ak sakallı Tarih*" (H.B., 2014: 46) bu hikâyenin sonucunu merak ederek elinde kalemle beklediği ifadesiyle dünyanın en önemli işinin mücadele ederek, emek vererek bir iş üretmek olduğu vurgulanmış olur.

F. Celal Göktulga'nın **Gaflet** hikâyesi geleneksel kadın kalıplarını kıran genç bir bayanın doçent doktor olduğunun öğrenilmesi üzerine yaşanan şaşkınlık ve örnek kişiyi onurlandırmak üzerine kurulu bir hikâyedir. Anlatıcı havanın kötü olduğu bir gün işine gitmemeye karar verir ve o gün karşı binasında oturan bir bayanı camda görerek ona âşık olur. Genç adam, bayanı görebilmek için evde kalır fakat göremez. Genç ve güzel kadını görebilmek için onu takip etmeye başlar, evine kendisine talip olduğunu bildiren notlar gönderir fakat genç kadın bunların hiçbirisiyle ilgilenmez. Yine bir gün genç kadını takip ederken anlatıcı kaza geçirir, kazada bayılır. Gözlerini açtığı hastanede o güzel ve gizemli kadının arkasındaki öğrencilere kendisiyle ilgili ders anlattığını görür. Genç bayan, hastanede doçent doktordur. Anlatıcı "*Amma müstahaktır bana, zamane genç kızını ne zannediyorsun, onun dediği gibi, a zavallı adamcağız. Doçenti sevmek,*

eski usul tazampur...” (Göktulga, 1943: 30) diyerek yeni nesildeki kızların okumaya, çalışmaya olan gayretlerini takdir eder.

Hikâyede yeni insan tipinin rol modelleri çizilmek ve bu hedefe giden karakterin özellikleri ortaya çıkarılmak istenir. Yeni insan tipinde kadın; süs, koku, abartılı kıyafet, evlilik merakı, gündelik uğraş ve dedikodu peşinde değil ciddiyetle hedefine kilitlenmiştir. *“Hiçbir kokusu yoktu. Çantasından yine bir kitap çıkardı. Ben lisan bilmem, okuduğu ne idi?”* (Göktulga, 1943: 27) diyerek yeni tip kadının özelliklerini belirginleştirir. Anlatıcı eski usullerle genç bayanın ilgisini çekip kendisiyle evlenmek istediğini belirtmek ister fakat yeni insan tipini temsil eden kadın tıp okumuş bir doğanttır. Hikâyede yeni insan tipi ve özellikleri vurgulanmak istenir.

Bekir Sıtkı Kunt’un *Daire* hikâyesinde kamu kuruluşlarında işlerin yavaş işleminin nedeni olarak niteliksiz eleman, işyeri dedikoduları, mobing uygulamaları gibi olumsuzluklar olduğu vurgulanır. Hurşit Bey bulunduğu dairede yıllardan beri müdürlük yapan, hiçbir şey bilmeyen, sorumluluk almamak için işi bir üst mercie yönlendiren *“deriş meşrep”* (Kunt, 1941: 121) bir adamdır. Hurşit Bey’i en çok kıskanan ve koltuğunda gözü olan müdür yardımcısı, müfettişler geldiğinde bütün açıklarını ortaya döker, fakat Hurşit Bey Ankara’daki yakınlarını devreye sokarak bir şekilde müdürlüğüne devam eder. Bir gün Hurşit Bey emekliye ayrılır ve daireye genç, kendini beğenmiş bir müdür gelir. Genç müdür ise korku terörü estirerek yine kendisi aktif bir iş yapmadan devlet dairesindeki yönetimi kaldığı yerden devam ettirir. Hikâyede devlet dairelerindeki liyakat sorunu, dedikoduculuk, hırs nedeni ile ortaya çıkan geçimsizlikler dile getirilir. Hikâyede ahlaki problem betimlenmiş herhangi bir yargılamaya gidilmemiştir.

Kenan Hulusi Koray’ın *Dörthanların Kulaksızı* hikâyesinde maddi ve sosyal yönden zayıf olan köylü bir gencin işinde gösterdiği özverisi ile aranan, istenen bir yetkiliye dönüşmesi konu edilir. Sivas’ın dağ köylerinden Kulaksız Ali, Dörthanlar’dan eşeksirtında kasabaya götürdüğü odunlarla geçimini sağlar. Kasabada odun götürdüğü memurlardan yakınlarda bir fabrika açılacağı haberini duyar. Kulaksız Ali, fabrikaya başvurur ve kurulum inşaatında büyük bir özveri ile çalışır. Fakat fabrikanın asıl idaresi Rus mühendislerdedir ve herkes gibi Ali de onlardan çekinir. Çünkü onlar tüm makinaları bilen ve yöneten kişilerdir.

Kulaksız Ali, kendi işine olan özverisinin yanında Rus mühendisleri ve kullandıkları makinaları dikkatle izler. Fabrika inşaatı bitince Ali köyüne gönderileceğini beklerken önemli bir makinanın şefi olur. Taş taşımak için geldiği yerde çalışkanlığı ve dikkati sayesinde iyi bir iş sahibi olur.

Hikâyede ülke insanının sadece ağır işlerde çalışmak üzere yönlendiği, yurt dışından gelen teknik bilgi sahibi kişiler tarafından yönetilmesi önemle vurgulanır. Bir dağ köyünden çıkan Kulaksız Ali, teknik eleman olacak bilgiye çalışkanlığı, dikkati ve isteği sonucu ulaşır. Hikâye bu erdemlerin bulunduğu kişinin her başarıyı elde edebileceği mesajını taşır. Hikâyede geleneksel ahlak anlayışının özelliği olan azimli, dürüst karakterin ödüllendirildiği görülür.

İş Bilenin, Kılıç Kuşananın hikâyesinde iş yaşamındaki liyakat sorununa mizahi bir üslupla değinilir. Kişilerin çalışkanlık, beceri ve dürüstlüğü ile değil de dalkavuklukla iş sahibi olmaları, bu yolla işlerinde yükselmeleri eleştirilir. Hikâyede bir iş yerine yeni atanan müdür, çalışanlar tarafından öncekilerden farklı olarak daha titiz ve işinde ciddi birisi olarak görünür. Hikâye anlatıcısı olan daire çalışanının bu konuda ne kadar canı yanmıştır bilinmez fakat bu duruma içten içe sevindiği anlaşılır. “*İşte titiz ve aksi bir adam dedik; artık ahbap kayırmaya, dalkavukluğa, acze, meskenete yuf!*” (Koray, 1944: 45). Fakat son müdür de beklendiği gibi çıkmaz ve kendisine eğlenceli fıkralar anlatıp güldüren bir daire memuruna iltimas geçerek hak etmediği mevkilere gelmesini sağlar.

Hikâyede yaşamın önemli bir bölümünü oluşturan çalışma alanlarında kişilerin liyakatsiz olmalarına karşı dalkavuklukla makam elde etmeleri mizahi bir dille eleştirilir. Hikâyede kişiler hakkında ahlaki bir yargılama yapılmamış, ahlaki sorun betimlenmiştir.

Sabahattin Ali’nin Bir Siyah Fanila İçin, Bir Skandal hikâyelerinde özellikle Anadolu’da insanların çalışıp iş üretmekten çok dedikodu, kıskançlık gibi olumsuz davranışlar içinde oldukları eleştirisi yapılır.

Bir Siyah Fanila İçin hikâyesinde Anadolu’da çalışan devlet memurlarının iş yapmaktan çok dedikodu ve hırs çemberinde vakitlerini geçirdikleri eleştirisi yapılır. İstanbul’da iyi okullarda okumuş Ömer adındaki genç, Anadolu’ya kaymakam olarak atanır. Fakat görev yerine gittiğinde “*Anadolu’da işsizliğin doğurduğu yegâne iş olan dedikodu, almış yürümüştü. Mektep muallimi hususi muhasebe memurunu, tapucu müddeiumumiye, malmüdürü şube reisini çekiştirir, on dakika sonra da kahvede*

beraberce tavla oynayıp garson kızlara sarkıntılık etmekten sıkılmazdı.” (Ali, 2018a: 118) tablosuyla karşılaşır. Ömer yaşadığı hayal kırıklığı ile kaymakamlığı bırakarak İstanbul’da ayakkabı boyacısı olmayı tercih eder. Hikâyede kahraman romantik bir tutum içinde olsa da devlet memurlarının iş yapmaktansa dedikodu ve hırs peşinde oldukları eleştirisi ön plana çıkar. Hikâyede bir yargılamaya gidilmemiş, ahlaki sorun betimlenmiştir.

Bir Skandal hikâyesinde genç öğretmen Nurullah’ın görev için gittiği Anadolu’da hakkında çıkan yersiz dedikodular nedeniyle yaşadığı zorluklar ele alınır. Nurullah, İstanbul’da yaşadığı bir gönül kırıklığını unutmak ümidiyle Anadolu’da görev yapmaya karar verir. Anadolu’ya gittiğinde konuştuklarının çarpıtılıp dedikoduyla yayılması, halktan kişilerle görüşüp konuşmasının ayıplanması, bir bayanla dostluk iletişiminin büyük bir gönül macerası yalanına çevrilmesi gibi can sıkıcı olaylar yaşar. Tüm bu olumsuzlukların kaynağındaki kişiler kamuda çalışan, kendilerini ayrı ve önemli bir sınıf olarak gören kişilerdir. Genç öğretmene göre bu kişiler eğitimleri de geliştirici bir amaç için değil daha fazla varlığa ulaşabilmek için kullanmışlardır. *“Erkekler belki mühendis, belki doktor, belki avukat veya muallim olmuşlardı, fakat bunu bir fikir ihtiyacı olarak değil, iyi karnını doyurmak, iyi giyinmek, güzel karı alabilmek için yapmışlardı.”* (Ali, 2018b: 80). Genç öğretmen iş üretmekten ziyade dedikodu üzerine dönen hayata daha fazla dayanamaz ve o yeri terk eder. Hikâyede çalışıp iş üretmesi, entelektüel bir bakış açısı taşımaları beklenen kişilerin zamanlarını ve enerjilerini dedikodu, haset, kötülük gibi şeylere harcamaları eleştirilir. Hikâyede ahlaki problem betimlenmiştir.

Sait Faik Abasıyanık’ın Bir Karpuz Sergisi hikâyesinde genç bir adamın karpuz satıp para kazanma hayalleri konu edilir. Genç adamın parası ve bilgisi vardır fakat bir türlü gereken girişimi gösterip karpuz sergisini açamaz. Yazar hümanist bir tavırla yargılamadan kahramanı küçük bir çocuk muzipliğinde gösterir.

Paşazade hikâyesinde bir işte çalışıp sorumluluk alan kişinin ailesinde ve çevresinde saygı ve sevgiyle karşılanmasını sağladığı konu edilir. Anlatıcı Recai Bey’in dede ve baba tarafında vaktiyle zengin oldukları fakat süreçte ellerinde günlük hayatı döndürecek paralarının kalmadığı anlaşılır. Recai Bey’in annesi çevresine sürekli *“Hüsamettin Paşa’nın geliniyim”* (Abasıyanık, 2018c: 61) diye dayatır, kendilerini kimsenin küçük görmesine tahammül edemez. Recai Bey işe girip para kazanmaya

başlayınca evin bahçesindeki havuzdan içine kadar her yer yeniden yaşılmaya, canlandırılmaya başlanır. Yaşlı anne artık oğlunun övüncüyle “*Artık, dedi, Hüsamettin Paşa’nın gelini değilim, oğlum, banka memuru Bay Recai’nin anasıyım.*” (Abasıyanık, 2018c: 62) demeye başlar.

Hikâye, yazarın kendi hayatından izler taşır. Sait Faik de ailesinin geliri ile geçinen birisidir. Çalışmayı annesini mutlu etmek ve gururlandırmak için bir görev olarak görür. Yazarın birçok girişimi de pek verimli geçmez. Hikâye yazarın adeta hayalindeki ideal portreden küçük bir kesittir. Ahlaki değer vurgusu olarak ise çalışmak, sorumluluk yüklenmek aile ve toplum içinde kişinin saygınlığını artırdığı vurgusu yer alır. Hikâye olumlu bir örnek üzerinden ahlaki değer betimlenmesi yoluyla ele alınır.

Karanfiller ve Domates Suyu hikâyesinde bir gözü sürekli yana kayan Kör Mustafa adındaki bir gencin büyük bir gayretle taşlık bir alanı ıslah edip içinde karanfiller, çam ağaçları ve domatesler yetiştirmesi konu edilir. Kör Mustafa gündüzleri geçinmek için birçok işte çalışır, arta kalan zamanlarında ise yabancı otlar ve taşlarla kaplı bakir bir alanı elleriyle ıslah etmek için uğraşır. “*Kazma iş görmediği zaman yumruğu, yumruğu yetmediği zaman parmakları, parmakları kalın geldiği zaman tırnaklarıyla toprağı tırmalardı...*” (Abasıyanık, 2018e: 43). Bir süre sonra eskiden taşlık olan alandan esmer, pembe karanfiller, çam ağacı filizleri, domatesler ortaya çıkar. Anlatıcı “*Küçük Hanımlar!*” (Abasıyanık, 2018e: 45) diye başlayıp şehirli insana kendilerine ulaşan pek çok üründe böylesi nasırlı, tek gözlü, tek kollu belki çirkin ama emekçi kişilerin payı olduğunu düşünmelerini ister.

Hikâyede yazar çalışan, emek veren fakat toplumun hor gördüğü pek çok şeyi yüceltir. “*Yine dünya yuvarlağı üzerinde böyle milyonlarca insanın tırnakları, nasırları, çirkinlikleri, tek gözleri, tek kollarıyla bir ejderhayla kavga etmek için bekleştiklerini düşünüyorum.*” (Abasıyanık, 2018e: 44). Hikâyede olumlu bir örnek üzerinden ahlaki değer betimlenerek ele alınır.

İlhan Tarus’un Ecnebi Mütehassıs hikâyesinde bilimsel olarak donanımlı, çalışkan ve ahlaklı Türk mühendis Refik Türemen’in çalıştığı kurumda dedikodu ve çekememezliklerden zarara uğrama endişesiyle becerilerini sergileyemediği konu edilir. Anlatıcı bir arkadaşının tavsiyesiyle görüştüğü Avrupa’da eğitim görmüş Refik Türemen ile tanışır. Refik Türemen çok mütevazı davransa da alanında dünya çapında önemli bir yere sahiptir. Refik Türemen’in çalıştığı kurum maden konusunda dünya

çapında bir maden mühendisi istemiyle Hollanda'ya mektup yazarlar. Aylar sonra mektuba Hollanda'da o güne dek yetişen en iyi mühendisin kurumlarında çalıştığını içeren bir cevap gelir. Bu kişi Refik Türemen'dir. Fakat genç mühendis, çalıştığı kurumdaki kişilerin iş yapmaktan daha ziyade masalarının üzerindeki “*şatafatlı yazı takımı, kristal eşya, odalarında görülmemiş dekorlar*” (Tarus, 1947: 55) ve “*bakanlık ile olan münasebetlere*” (Tarus, 1947: 57) daha çok önem verdikleri için fikirlerini ileri sürüp kimseyle kötü olmayı, işi kaybetmeyi göze alamaz.

Hikâyede ülkemizde insanların asıl gayelerinin iş yapmaktan ziyade koltuklarını koruyup rahatlarını ve makamlarını yükseltmeyi hedeflemeleri eleştirilir. Bu kötü çalışma ortamı içinde verimli, bilgili, istekli kişilerin eriyip kaybolduğu vurgulanır. Karşıt güç kişi ya da kişiler değil ülkedeki çalışma ve üretmeye olan bakış açısındaki yanlışlık olarak öne sürülür. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir.

Kemal Bilbaşar'ın *Kantarçı Güdük Şakir Efendi* hikâyesinde çalışma hayatında liyakat sorunu mizahi bir dille ele alınır. Okuma yazma dahi bilmeyen Güdük Şakir Efendi bir kasabada yıllardır kantar memuru olarak çalışır. Şakir Efendi, bir zamanlar yakın çalışma arkadaşı olan Nuri Efendi'nin önemli bir makama geleceğini daha o günlerde hissetmiş ve o gün geldiğinde kendisini unutmaması için yemin ettirmiştir. Nuri Efendi'nin Duyun-u Umumiye müdürü olduğu haberi gelince Şakir Efendi büyük bir sevinç yaşar.

Şakir Efendi, imama Nuri Efendi'ye verdiği sözü hatırlatacak bir mektup yazdırır. Kısa süre sonra Şakir Efendi'ye şehirde müdürlük haberi gelir. Şakir Efendi bu görev yerine gider fakat bu görevin kendisi için çok fazla olduğunun kendisi de farkındadır ve bunun ezikliği içindedir. Okuma yazma bilmediği için görev yerindeki memurlar da kısa sürede Şakir Efendi'yi alaya alıp rahatsızlık verir. Fakat Şakir Efendi'ye daha da iyilik yapmak isteyen eski dost Nuri Efendi onu İstanbul'da bir müdürlüğe atar. Bu görevin ağırlığı onu daha da çok ezer. Bu sıkıntı ile Şakir Efendi yeni görevine başlayamadan kalp krizinden vefat eder.

Hikâyede bir göreve getirilmede liyakate bakılmaksızın dostluk, akrabalık gibi ilişkilerin önde tutulması mizahi bir dille eleştirilir. Liyakat sorunu işlerde yaşanan aksaklıklardan ziyade işe getirilen kişinin yaşadığı psikolojik baskı üzerinden ele alınır. Yazarın geleneksel ahlak anlayışı ile donanımı olmadığı halde müdürlükler verilen Şakir Efendi yaşandığı sıkıntı nedeniyle ölür.

Dönemin hikâyelerinde çalışma değeri ile ilgili olarak liyakat sorunu, bürokratik işler nedeniyle işlerin aksaması, özellikle devlet dairelerinin iş üretmek yerine dedikodu kazanına dönmüş olması temel eleştirilerdir. Bunun yanında Uşaklıgil'in yeni neslin okuyarak, deneyerek daha iyi işler başaracağı ümidi ile Karaosmanoğlu, Halikarnas Balıkcısı, Koray ve Sait Faik'in ele aldığı hikâyelerde çalışıp üretmenin insanı değerli kılacağı vurguları çalışkan olmak değeriinde olumlu örnekler olarak karşımıza çıkar. Göktulga hikâyelerinde kadına karşı olumsuz bir tutum sergilemişse de yeni neslin doktor bir kadınına saygı duyarak çalışma değerini ele alır.

Esendal, Kunt, Koray, Bilbaşar iş yerlerindeki liyakatsiz kişiler nedeniyle işlerin aksadığı, halkın mağdur edildiği ve toplumun kalkınamadığı üzerinde durur. Sabahattin Ali ve Tarus iş yerlerinin birer dedikodu kazanına dönmüş olmasını ve çalışanların asıl gayelerinin iş yapmaktan ziyade koltuklarını koruyup rahatlarını ve makamlarını yükseltmeyi hedeflemeleri eleştirilir. Bu kötü çalışma ortamı içinde verimli, bilgili, istekli kişilerin eriyip kaybolduğu vurgulanır. Bilbaşar'ın hikâyesi haricinde karşıt güce ceza verilmemiş devlet ve toplum üzerinde farkındalık oluşturmak hedeflenmiştir.

3.5.3. İş Etiğine Uygun Davranmak

İş etiği, genel anlamda bir iş kolundaki doğru ve yanlış davranışlar olarak tanımlanabilir. Her meslek için ayrı ayrı iş etiği ölçütleri olmakla birlikte evrensel bağlamda bir işte donanımlı bilgi sahibi olmak, işi üzerinde yeniliklere açık olmak, işinde dürüst olmak, işi üzerinde uzmanlaşmak vb. maddeler sıralayabiliriz. Dönemin hikâyelerinde yazarlık, sanatkârlık, doktorluk mesleklerinde iş etiğine aykırı durumların eleştirildiği görülür.

Sadri Ertem'in *Cürm-ü Meşhut* hikâyesinde genç bir gazetecinin daha fazla para kazanarak sevgilisinin isteklerine daha fazla yetişebilmek için sanattan siyasete, dinden edebiyata her konuda yazı yazması eleştirilir. Genç adam, sevdiği kadının sürekli kızgın hallerini kendisini sevdiği için olduğunu düşünür. Genç adam gazetecidir ve kadının istediği lüks yaşamı ona sunmak için gece gündüz çalışır ama kadını yine de memnun edemez. Hikâye içerisinde genç gazeteci para bulabilmek için bir gecede sanat, siyaset ve din konularında makaleler yazar. Edebiyatla ilgili yazdığı ve kendiyle çelişen makaleyi *"Bu asır her şeye burnunu sokan, her şeyden bahseden o sathi adam yerine*

bir şeyi derin bilen mütehassıs istiyor. Artık fikir ve san'at madrabazlarından elaman" (Ertem, 2014: 462) cümleleriyle yazısını bitirip hemen ardından siyaset ve yine ardından dinle ilgili bir başka makale yazar. Bir konuda uzmanlaşan kişilerin başarılı olacağını savunurken kendisi de başkaları gibi para için her konuya dokunur. Hikâyenin sonunda kadın, gazeteciden daha zengin birisiyle gazeteciyi aldatır.

Hikâyede yazarın kendi mesleğinin de gazetecilik olmasından dolayı gazetecilere/yazarlara yapılan bir eleştiriyi görürüz. Gazetecilerin/yazarların daha fazla para elde edebilmek için her konuda söz söylemeleri eleştirilir. Gerçek anlamda başarı için yazarın bir alanda uzmanlaşması gerektiği vurgulanır. Hikâyenin kadın erkek ilişkilerinde kadının parasal çıkarları için erkekle birlikte olması da diğer bir eleştirisidir.

Dünya Şaheserleri Antolojisi hikâyesinde sadece para kazanmak amacıyla yapılan yazma, eser üretme eyleminin kullanılması eleştirilir. Genç adam iş aramak için şehre gelir, tanıdıklarına, bakanlara gider fakat olumlu bir yanıt alamaz. Günlerce otellerde, kahve köşelerinde sürünür. En son 24 saat süren bir açlıktan sonra ne iş yapayım derken kafasında şimşekler çakar ve *"yazıcı olacağım"* (Ertem, 2014: 476) der. Ne kadar edip, şair, yazıcı varsa hepsine mektup gönderir ve Dünya Şaheserler Antolojisi başlığı altında tanıtılmak üzere her bir yazardan basılmış bir eserini ister. Yazarlardan on bin kitap gelir. Gelen kitaplardan dört binini seçer, aralara da *"Hommer'in, Şekispir'in Hugo'nun da eserlerinden parçalar"* (Ertem, 2014: 476) koyar. Herkes kitabın kime satılacağıyla ilgili alay etse de *"adı ilk defa bir kitaba geçen en aşağı 3990 kişi vardır."* (Ertem, 2014: 476) hesabı doğru tutar, kitap satılır. Hatta talep üzerine ikinci baskısı yapılır. *"Şimdi bin bereket versin elim para tuttu. Yazıcılardan aldığım kitaplarla da bir kütüphane açtım. Haşet'te, Akba'da olmayan çeşidi bizim dükkânda var. Gül gibi geçiniyoruz."* (Ertem, 2014: 476).

Hikâyede yazarlık mesleğinin çalışma ve para kazanma koşulları üzerine bir eleştiri yapılır. Aylarca işsiz güçsüz gezen adam, parasızlıktan kurtuluşu *"yazıcı olmakta"* (Ertem, 2014:476) bulur. Üstelik bu yazma işinde kendisinin emek verdiği bir ürün değil, insanların yazdıklarını derlemesinden oluşan bir kitap üzerinden gerçekleştirir. Toplumun buna rağbet göstermesi, vasıfsız kişinin bu yolla para kazanması hatta zengin olması eleştirilir.

Sabahattin Ali'nin incelediğimiz hikâyelerinde meslek etiği konusu adalet, eşitlik gibi değerleri de içine alarak işlenir. Yazarın daha çok doktorlar üzerinden eleştirisini yapar. Hikâyelerden *Böbrek*, *Cankurtaran*'da doktor karakterlerin daha çok para kazanmak uğruna hastanın bir müşteri olarak görmelerini eleştirilirken *Sulfata*'da köylü halkın cahil ve çıkarıcı görülerek gerekli tedavinin yapılmaması eleştirilir.

Böbrek hikâyesinde doktorun hatalarını gizlemesiyle hastanın hem maddi hem de manevi kayıpları olması konu edilir. Nevşehirli emekli bir memur olan Avni Bey böbreğindeki taşlardan dolayı büyük sıkıntı yaşar. Kayseri'de tedavi olmasına karşın kesin bir sonuç alamayınca hatırı sayılır bir para ile İstanbul'a gider. Fakat öncelikle bir hemşerisi tarafından dolandırılır. Daha sonra başka bir doktorun özel kliniğine yatırılır, ameliyat edilir. Bunun için Avni Bey memleketteki meyvelikini sattırır. Ameliyattan çıktıktan sonra doktora her iki taşın da alınıp alınmadığını sorar. Doktor diğer taşı fark etmemiştir fakat bunu Avni Bey'e bu şekilde söylemez, röntgen filmlerini saklar. Kısa süre sonra Avni son meyvelikini de satar ve tekrar ameliyat masasına yatar. İki kez üst üste ameliyatı kaldıramayan böbrek tamamen alınır, yara kapanmadığı halde Avni Bey bir an önce klinikten gönderilmek ister.

Hikâyede daha fazla para elde etmek için insani değerlerin bir yana itilmesi, mesleki ve ahlaki etik kurallarına uyulmaması eleştirilir. Hikâyedeki doktor iki kez üst üste ameliyat ettiği hastanın ameliyatında asistanıyla *"Bizim şu Ada'daki köşkün banyosuna ne renk fayans koydurayım, bir türlü karar veremedim. Mavi kasvetli olacak, pembe de yatak odasına uymuyor... En güzeli filizi ama piyasada iyisi yok. Ne halt etmeli bilmem!"* (Ali, 2016: 50) şeklinde konuşacak kadar durumdan rahatsızlık ve endişe hissetmez. Doktor elindeki hastanın maddi ve sosyal yoksunluklarını dinlemez ve onu sadece bir müşteri olarak görür. Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde ağırlıklı olarak gördüğümüz ahlaki sorunun betimlenmesi bu hikâyede de karşımıza çıkar. Suçlu ya da kötü olan tarafa hikâyede bir ders verilmez, okuyucunun vicdani muhasebesine teslim edilir.

Cankurtaran hikâyesinde köyde çiftçilikle geçinen yoksul genç bir çiftin doğum için gittikleri hastanede ameliyat parasını ödeyemedikleri için yaşadıkları zorluklar konu edilir. Asiye ve İbrahim çok genç yaşta birbirleriyle kaçarak evlenirler. Asiye daha on beşine bastığında hamile kalır ve doğum sancıları gelince de bebeği köyde doğuramaz. İbrahim, Asiye'yi tek maddi varlığı olan iki öküzün çektiği araba ile şehre götürür.

Devlet hastanesinde olan tek doktor, şehirde özel doğum hastanesi kurulduğu için doğum yaptırmasının yasak olduğunu söyler. İbrahim özel doğumhaneye başvurduğunda büyük bir para karşılığı olan senet imzalar ve karısının sezaryenle doğumu yapılır. Bebeğin öldüğü doğum sonrasında İbrahim elindeki tüm varlıkları satar ama senedi ödeyemez. Asiye hastanede rehin tutulur. Asiye bir gece camdan atlayarak köyüne gider. Fakat camdan atlarken yaralanan Asiye köye vardığında hayatını kaybeder.

Hikâyede sosyal adaletsizlik bir ailenin, genç bir kadının yok olması sebebi gösterilerek eleştirilir. Devlete bağlı hastanede ücretsiz yapılabilen ameliyat, özel hastane sahibi Mutena Cankurtaran tarafından “*halkı bu gibi tehlikelerden esirgemek*” (Ali, 2016: 87) gerekçesiyle bakanlıktaki yakınları sayesinde engellenir. Böylelikle Doktor Cankurtaran’a gidecek olan hasta ve buna bağlı para artar. Hikâyede kişilerin para için onursuzlaşıp insan ve meslek etiğine yakışmayacak davranışlar sergilemesi eleştirilir. Can kurtarması için kapısına gidilen paralı doktorda bebek, anne ve genç bir aile yok olur. Hikâyede ahlaki problem betimlenmiş olup sorunun sebebi doktora ceza verilmemiştir.

Sulfata hikâyesinde bir doktorun köylü halkı cahil ve çıkarıcı olarak görmesi nedeniyle gerekli tedaviyi yapmaması eleştirilir. Mustafa ve genç karısı kendi emekleriyle çiftçilikle geçinen genç bir çifttir. Genç kadın sıtmaya yakalanınca hem geçim kaynakları hem de hayatları durur. Mustafa, karısını hastaneye götürdüğünde sıtma nöbeti anına denk gelmediği için doktor onları yalancılık ve çıkarıcılıkla suçlayarak defalarca dışarıya attırır. Hikâyede ahlaki sorun betimlenir, karşıt güç cezalandırılmaz.

Millet Yutmuyor hikâyesinde emek verilmeden ortaya konulan bir sahne gösterisine halk tarafından ilgi gösterilmemesi konu edilir. Hikâyede eskiden kalan gösterilerle kendilerine hiçbir yenilik getirmeyen, eşyaları ve dekoru kötü olan bir sahne gösterisi ekibine halk ilgi göstermez. Gişe memuru sürekli “*Görülmemiş numaralar burada. Bu panayırın en büyük gösterileri içeride. Milli oyunlar, modern danslar, ağlatıcı dramlar, güldürücü komediler... Dünyanın en büyük kadın ve erkek artistleri içeride...*” (Ali, 2016: 56) şeklinde bağırarak duyuru yapar, fakat halktan kimse dönüp gösteri yerinin kapısına dahi bakmaz. Gösteri sahibi, gişede oturan çalışana daha fazla bağırmasını söyler. Gişedeki görevli adam “*millet artık yutmuyor!*” (Ali, 2016: 57) diye cevap verir.

Hikâyede reklam yapılarak isimlerini ünlendiren fakat işlevsel olarak bir anlam ifade etmeyen her türlü faaliyet eleştirilir. Hikâyede bu faaliyet grubu sanatsal bir faaliyetten seçilmiştir. Kitap yazarları, tiyatro, sinema, gösteri sanatları gibi alanlarda emek verilmeden bir eserin ortaya konulmasına artık halkın büyük yönelimleri olmadığı vurgulanır. Ortaya ticari değeri olan bir ürün konulduğunda nitelik olarak eksik olmasına karşın maddi gelir elde etmek için satış aşamasında büyük çaba harcanması iş etiğine aykırı bir değer olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenmiştir.

İlhan Tarus'un *Urgancı Naim Usta* hikâyesinde Anadolu'da ahilik geleneğinin son temsilcilerinden Naim Usta'nın eski ile yeni arasında kalmışlığı konu edilir. Anlatıcı, Ahilik geleneğinin son temsilcilerinden olduğunu öğrendiği Urgancı Naim Usta'nın yanına gider. Naim Usta, gelen ziyaretçinin samimi olduğunu görünce ahilik geleneği ile ilgili bilgiler verir. Fakat fabrika üretimiyle artık iş ahlakı kalmadığı, üreticilerin sağlam bir iş çıkarmaktan ziyade dayanıksız ürün imal ederek tekrar aynı ürünün satılmasını hedeflediklerini söyler. Kendisi de eline bakan çocukları olduğu için yeni sistemin gerekleri ile üretim yapmaya mecbur kalır. Hikâyede kültürümüzde önemli bir yer teşkil eden Ahilik geleneği ele alınır. Fabrika üretiminin Ahilik geleneği ilkelerini baltaladığı eleştirisi yapılır. Fakat en büyük eleştiri sanayi üretiminin iş etiğine aykırı tutumuna yapılır. Sanayi üretiminin bir ürünü tekrar satabilmek için dayanıksız yapması eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Kemal Bilbaşar'ın *Bir Zaaf Yüzünden* hikâyesinde gazetecilik mesleğinde kişisel çıkarlar ya da hırslar nedeniyle gerçek dışı haber yapılması eleştirilir. Küçük Asya Gazetesi sahibi Numan Hardal belediye ya da hükümetle ters düşmemek için gazetede yazılanlara dikkat edilmesini ister. Fakat yazı işleri müdürü Ratip Pişkiner “*kendisine umduğu itibarı göstermeyen belediye başkanına saldırıya geçme*” (Bilbaşar, 2015: 212) fırsatı kollar. Ratip Efendi, belediye başkanını suçlamak için eski bir Macar piyanisti malzeme olarak seçer. “*Belediyeden kırk liralık bir tahsisat koparmak için, küçük ve devamı gerektirmeyen bir görev istemişti. Belediye reisi kem küm edip kendisini atlatmıştı. Hey Allah'ım, bu dünyada çıkarını bilmeyen ne çok adam vardı. Şu yazı işleri müdürüne verecekleri kırk lirayla koca gazeteyi kazanacaklarını saplayamıyorlardı.*” (Bilbaşar, 2015: 216). Ratip Efendi hırslarıyla hareket edip eski Macar piyanistin hayat hikâyesini gerekli araştırmayı yapmadan belediyeyi önemli bir müzisyeni sokaklarda

sefil olmasına göz yumuyor yorumuyla gazetede haber yapar. İşin aslı ise eski piyanist biraz şarap parası koparabilmek için Ratip Efendi'ye yalanlar düzmesinden ibarettir. Macar piyanist edindiği parayla alkolü fazla tüketir ve ölür. Ratip Efendi yalan haberden sonra hem belediyenin hem de halkın büyük tepkileri nedeniyle işinden istifa etmek zorunda kalır.

Hikâyede her dönemin önemli bir ahlak sorunu olan haberciliğin araştırılarak gerçek ve yansız bir şekilde sunulması konusu mizahi bir üslupla eleştirilir. İş etiğinde önemli bir yer teşkil eden gerçek ve yansız habercilik sadece kişileri değil kitleleri harekete geçirmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Hikâyede Ratip Efendi hem güvenilirlik itibarını kaybetmesiyle hem de işinden olmasıyla cezalandırılır. Bu nedenle geleneksel ahlak ilkeleri doğrultusunda ders verici bir hikâyedir.

Dönemin hikâyelerinde Ertem ve Bilbaşar gazetecilik/yazarlık mesleğinin para kazanma, yüksek makam elde etme, sevmediği kişileri zarara uğratma mecrası yapılmasını eleştirir. Sabahattin Ali'nin konuyla ilgili değerlendirdiğimiz dört hikâyesinden üçü doktorluk mesleğinin iş etiğine uymayan davranışları eleştirilir. Daha fazla para kazanmak için halkın maddi ve manevi zarara uğratan, kendi yanlışlarını halkı çıkarıcı ve yalancılıkla suçlayarak kapatmaya çalışan doktorlar eleştirilir. Sabahattin Ali ve Ertem'in bir diğer eleştirisi de sanat ürünü ortaya koyan kişilerin sadece bunu satma anlarına yönelmeleri fakat ürüne gerekli önemi vermemeleri eleştirilir. Tarus, üretimde daha ucuza mal edilen ve kalitesiz ürün yapan sanayi üretimini hedef alır. Hikâyelerin bütününde daha fazla para kazanmak için iş etiğine uygun olmayan tutumlar eleştirilir. Bilbaşar dışında yazarların hikâyelerinde ahlaki sorun betimlenerek ele alınır. Hikâyelerde haklarının farkında olması konusunda halkı bilinçlendirme eğilimi olduğu görülür.

3.5.4. Emeğe Saygı Duymak

Kültürümüz ve dini değerlerimiz çalışan kişilerin hakları konusunda hassas davranılmasını öğütler. Hz. Peygamber (sav) “İşçiye ücretini teri kurumadan veriniz” diyerek emeğin karşılığının ne kadar önemli olduğunu vurgular. Fakat insan her şeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı seven yanı sıra sadece işçinin ücretini vermeme değil onu hor ve hakir görme, değersiz görme, kendi menfaatleri için sömürme gibi

yanlıkların içine de düşmüştür. Geçmişten günümüze kadar gelen bir sorun olan emeğe saygı değeri için kanun düzenlemeleri yapılmış, cezalar kesilmiş olsa da insanoğlu halâ kendi menfaatleri için fakir, kimsesiz, alçakgönüllü kişilerin emeklerini bir sömürü aracı olarak kullanmaya devam etmektedir. Toplumsal yapının kurulduğu yıllar olan incelediğimiz dönem bağlamında emekçi kişinin haklarının ve varlığının tanınması, korunması, duygusal anlamda kabul edilmesi önemli eksikliklerdir. Yazarlar özellikle toplumcu gerçekçi yazarların hassasiyetleri sayesinde bu konu üzerinde başarılı bir şekilde durmuş ve bir nebze de olsa toplumsal ve kamusal mekanizmalarda yol alınmasında etkili olmuşlardır.

Memduh Şevket Esendal'ın *Yirmi Kuruş* hikâyesinde iş gücü olarak faydalanılmasına rağmen parasının ödenmesinde türlü hilelerle kişilerin hakkının verilmemesi eleştirilir. Halil İbrahim, on sekiz yaşlarında bir gençtir. Tevfik Ağa denilen bir ağanın çiftliğinde çalışmaktadır. Halil İbrahim askere çağırılınca parasını isteyip işten ayrılmak ister. Fakat çiftlik sahipleri bu gence para vermemek için onu günlerce bekletir, bakkaldan almadığı halde borç çıkarır, giyip eskittiği çarık parasını dahi hesaba katıp parasını keserler. Son hesapta iki yüz yirmi kuruş vereceklerini söyleyip eline iki lira vererek seksen kuruş getirmesi durumunda yirmi kuruşu alabileceğini söylerler. Genç, köyde gitmediği kimse bırakmaz ama köylüde ya para yoktur ya da ağanın korkusuyla parayı bozmazlar. Halil İbrahim, ağanın kapısında yirmi kuruş için ısrar edince dövülür ve oradan yirmi kuruşunu alamadan gitmek zorunda kalır.

Hikâyede çiftlik sahibi bir ağa, kapısında çalışan gencin hakkı olan parasını alamaması eleştirilir. Varlıklı olmasına rağmen çiftlik sahibinin emek gücü sömürücülüğü, adalet değerinin yoksunluğu, okuyan için vicdani bir rahatsızlık ve yargılama fırsatı verir. Köylü gencin saf emeğine karşı, son yirmi kuruş üzerine hesap kuran çiftlik sahibi ağa dolaylı olarak değersizleştirilir.

Sadri Ertem'in *16 Yaşında Bir Delikanlı* bilek gücüyle hayatlarına karşılık küçük paralar kazanan insanların emeklerinin farkında olunmaması eleştirilir. Balıkçılıkla geçinen on altı yaşındaki genç ve babası denize açılırlar. Fakat denizde işler hesap ettikleri gibi gitmez ve dönüş yolunda çıkan fırtınada genç, denize düşüp parçalanarak hayatını kaybeder. Babası üzüntüsünden kahrolsa da oğlunu gömdükten hemen sonra balıkları götürüp satmak zorundadır. Sokakta balığın kilosu için 2 pezata ister. *“Valensiya kibarlarının uşakları pencereden bakarak: -Bir pezata olmaz mı, neden bu*

kadar pahalı bu balık” (Ertem, 2014: 715) diye söylenirler. Acılı baba “*18 yaşında bir delikanlı 2 pezata etmez mi?*” (Ertem, 2014: 715) diyerek aradaki adaletsizliğin acısını sessizce yaşar.

Hikâyede insan gücü gerektiren fakat kazancı oldukça düşük olan işlerin toplum tarafından hak ettiği değerin verilmemesi eleştirilir. Bugün tarım, hayvancılık gibi sektörlerde çalışan insanlar büyük zorluklar çeker fakat hem sattıkları ürün üzerinden hem de kişi olarak toplumda değer görmezler. Yazar, hikâyede iş gücüne dayalı emek veren küçük insanın emeğine karşı toplumdaki adaletsizliğe vurgu yapar. Hikâyede herhangi bir yargılama yapılmamış, sadece ahlaki sorun betimlenmiştir.

Viziteye Para Almayan Hekim hikâyesinde alçakgönüllülüğün toplum tarafından kıymet bulmaması eleştirilir. Süreyya küçüklüğünden beri doktorluk hassasiyeti taşıyan birisidir. Büyüyünce de oldukça başarılı bir doktor olur. Londra’da doktorluk yapmakta olan Süreyya’nın memleketine dair okuduğu haberler yüreğini burkar ve memleketinde doktorluk yapmaya karar verir. “*Süreyya bu endişelerden kuş uçup kervan geçmeyen babasının ilaçsızlık yüzünden öldüğü kasabaya*” (Ertem, 2014: 717) gider. İlk olarak da fakir bir ailenin kızının tedavisi için bir eve çağrılır. Süreyya, fakir ailenin alamayacağını düşünerek ilaç yazmaz, kendi ücretinin de yarısını alır. Birkaç gün sonra hastayı tekrar kontrol etmek istediğinde doktorluğuna güvenmedikleri için aile tarafından eve alınmaz. Süreyya için köyde yayılan haber ise şöyledir: “*Bu doktor değilmiş ayol... Reçete bile yazmasını bilmiyormuş... Eğer işinin ehli olsa vizite parasını az alır mı, erbab hekim hiç para almadan durur mu, hekimlik altın bilezik... Kim bilir hangi yabanın kaçık serserisi buraya hekim diye caka satmaya gelmiş!..*” (Ertem, 2014: 718). Süreyya bu kasabada iki ay kalabilir ve tek bir hastayı muayene edemedi oradan ayrılır.

Hikâyede alçakgönüllü, çalışkan başarılı bir karakterin toplumumuzda değer görmemesi eleştirilir. Toplumun vermediği değerle toplumdan uzaklaşan başarılı kişi, bugün ülkemizin büyük sorunu olan beyin göçünün kapısını açmış ve kalkınma önündeki en büyük sorunlardan birini meydana getirmiştir. Yazarın daha o yıllarda bu sorunu görmüş ve dile getirmiş olması, onun toplumu ne kadar başarılı analiz ettiğinin bir göstergesidir.

Bekir Sıtkı Kunt’un Şaka Niyetine hikâyesinde işçi ve emekçiye değer verilmemesi eleştirilir. Anadolu’nun dürüst, güçlü gençleri, “*Bir iş, para ve yapı memleketi olarak*

şöhret bulalıdanberi Ankara'ya, işsiz, yoksul, çorak Orta Anadolu köylerinden, pervanenin ışığa atılışı, eski Avrupalıların Kaliforniya'ya altın aramağa gidişleri gibi" (Kunt, 1937: 71) çalışmak için giderler. Bunlardan Akçaviran köyünden Ali de Ankara'da inşaatlarda canla başla çalışır, işverenleri de onu çalışmalarından dolayı sever. Ali ertesi sene köyden beraber gittiği arkadaşlarına sahibinin de kendisini çok sevdiğini söyleyerek önceki yıl yaptıkları apartmanı gösterir, onlara apartmanı gezdirmek ister. Fakat apartmana adımını atar atmaz apartman sahibi onları hırsız diyerek kovar. Arkadaşlarına karşı zor durumda kalan Ali, adamın şaka yaptığını söyler. Hikâyede insanların emek gücünün kullanılmasından sonra, para sahipleri tarafından bir kenara itildiği, hor görüldüğü vurgusu yapılır. Toplumumuzda hiçbir zaman sınıflaşma olmadığı söylene de ekonomik veya sosyal kıstaslarla bir ayrımcılığın olduğu hikâyede belirtilerek eleştirilir.

Kenan Hulusi Koray'ın *Çalınan Tarla* hikâyesi emek harcayarak hayatını kazanan insanların hayatlarında uğradıkları haksızlıkları mizahi bir üslupla ele alır. Yetimoğlu adındaki genç, Kars'ın bir köyünden çıkıp iş bulmak ümidiyle yola koyulur. Yusufeli kasabasına geldiğinde taşlarla kaplı bir tarlayı büyük bir güç ve sabırla ıslah eder ve verimli bir tarım arazisi haline çevirir. Hatta işlerini o kadar yoluna koyar ki kendisine bir yardımcı da tutar. Fakat tam da işler yoluna girdiğinde Yetimoğlu askere çağrılır. Yetimoğlu askerlik vazifesini yapıp tarlasına gittiğinde yardımcısının hemen yandaki alanı taştan temizleyip taşlarını da Yetimoğlu'nun tarlasına attığını görür. Yetimoğlu gençtir, güçlüdür fakat yine de çözümü adalette arar, mahkemeye başvurur. Hâkim, Yetimoğlu'nu haklı bulur ve yardımcısına Yetimoğlu'nun tarlasını temizleme cezası verir.

Hikâyede genç bir insanın hayatını kazanmak için yollara düşmüş olması, gurbet elde taş ve çalılarla kaplı bir alanı tarıma elverişli hale getirmesi, işlerinin en iyi yerinde vatani görevinden kaçmamış olması ve haksızlığa uğradığında hukuki yollarla hakkını araması ön plana çıkarılan ahlaki değerlerdir. Adaletin de -vicdanlardaki beklentiye uygun bir şekilde- suçlu kişiye ceza vermesi hikâyeyi geleneksel ahlak anlayışı çerçevesinde değerlendirme fırsatı verir.

Sabahattin Ali'nin *Apartman* hikâyesinde yoksul kişilerin iş gücünün işveren tarafından hesapsızca kullanılması eleştirilir. İnşaat işi olarak çalışan yoksul bir adam işinden kovulmamak için işin tüm ağırlığına sabreder. Yoksul adam bir gün inşaat

çalışırken sırtında küfe ile mal taşıyan küçük oğlunun uğradığı haksızlıkları ve hakareti görünce işten atılmak korkusuyla sesini çıkaramaz fakat bu duruma üzüntüsünden dolayı dengesini kaybedip aşağı düşer ve ölür. İnşaat işçisinin sokağın ortasındaki cesedine pencereden bakan işveren zengin adam “*bir şeyden tiksiniyormuş gibi yüzünü buruşturduktan sonra, kanatları hızla vurarak*” (Ali, 2018b: 57) içeri çekilir.

Hikâyede yoksul ve kimsesiz kişilerin emeklerinin karşılığını tam olarak alamaması, hakarete uğraması, değersiz ve hatta tiksindirici bir varlıkmiş gibi muamele görmesi eleştirilir. Hikâye santimental bir bakış açısı taşır. Ahlaki olarak zengin kişi yaptığı ayrımcılığın kötü bir sonucuyla karşılaşmaz. Bu nedenle ahlaki sorunun betimlendiği görülür.

Sait Faik Abasıyanık’ın *Louvre’dan Çaldığım Heykel* hikâyesinde bir balıkçı heykeli karşısında anlatıcının arka plandaki emeği görerek duygulanması konu edilir. Anlatıcı ve arkadaşı Paris’te katıldıkları bir sergide emekçi bir balıkçı heykelini incelerler. Çokları için sıradan bir heykel olan yapı, anlatıcı için adeta tüm zorlu yaşam koşullarıyla gözünün önünde canlanır.

Şu balık ağını görüyor musun? Baldırların bir kısmını ve çıplak ayağının bir tanesini yarı kapayan balık ağını? Küçük gümüş balıklarının çırpıntısıyla hâlâ yaşar gibi duran bu ağ çoktan eskimiş, yırtılmıştır. Kırmızı bakır rengi çoktan solmuştur. Şu dizlerindeki ağa gülen çocuğu görüyor musun? Çoktan ölmüştür. Ölmeden evvel ihtiyarlamıştır. Bu burun aksırmış, sümkürmüştür. Bu taranmadan rüzgârda güzel saçlar, bir gün tarandıktan sonra bile çirkinleşmiştir. (Abasıyanık, 2018a: 98)

Anlatıcı bu heykeli düşüncesinden çıkaramadığı için fikrinde müzeden yanında götürdüğünü kabul eder. Hikâyede anlatıcının emekçi, yabancı bir denizcinin heykeli karşısında, balıkçının verdiği emeği görmesi ve duygulanması yer alır. Bu nedenle hikâyede yazarın emeğe saygısı, insan sevgisi değerini ön plana çıkar. Hümanist bir tavırla ahlaki değer betimlenir.

Şahmerdan hikâyesinde ağır insan gücüne dayalı bir işte çalışan genç insanların yaşadığı zorluk konu edilir. Denizde kazık çakmak için kullanılan şahmerdan makinesini kullanmak üzere dört genç işçi çalışır. Bunlardan ikisi gücünün tam karşılığıyla çalışırken birisi hasta olduğu diğeri de kolaya kaçtığı için bütün gücünü vermez. Makineyi bütün gücüyle yukarı kaldırıp bırakan Abdurrahman, arkadaşı Salih’in işten kaçtığını anlayınca sinirlenir. Abdurrahman, Salih’i güverteden ittirip denize atar. Hem kendisi hem de Salih ölür.

Hikâyede ne Abdurrahman ne de Salih karakterleri eleştirilmez. Hikâyedeki temel eleştiri büyük para güçlerinin insan gücü ve güvenliğini hiçe saymaları üzerine kuruludur. Büyük bir zorluk ve tehlike altında çalışan işçiler de bunun farkındadır fakat geçinmek için bu işi yapmak zorundadırlar. “*Bir liraya bu iş görülmez, görülmez ama zamanlar kötü birader.*” (Abasıyanık, 2018c: 2). Hikâye insanların büyük emek harcayarak yaptıkları işlerde karşılığının verilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi adımlar atılması gerektiği yönünde uyarıcı bir amaç taşır.

Mürüvvet hikâyesinde kolunu iş makinasına kaptıran bir gence daha fazla para vermemek için patron tarafından davadan vazgeçirmesi konu edilir. Hüseyin adındaki genç iş makinasına parmaklarını sıkıştırır. Hastanede tedavi görse de kolu kangren olur ve kesilir. Bunun üzerine anlatıcı olan kıdemli işçi, Hüseyin’e yardımcı olur ve dava açmaya hazırlanırlar. Fakat Hüseyin’in davayla almayı hesap ettiği para o kadar büyüktür ki patron deliye döner. Patron, Hüseyin’in para koparmak için elini bile bile makinaya kaptırdığını iddia eder. Zengin patron, anlatıcı olan işçiye aracı yaparak az bir para ile Hüseyin’i başından savmak ister. Bu karmaşada Hüseyin’in eline beş kuruş dahi geçmez. Hikâyede insan emeğinin karşılığının bilinmemesi, fakirliğin insanlar için birer değer biçici gömlek gibi görülmesi eleştirilir. Hikâyede zengin patrona herhangi bir ceza verilemez. Ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Bizim Köy Balıkçı Köyüdür hikâyesinde gemi reisi Barba Niko ve tayfası zorlu hava şartlarında ekmek parası için denizde balık tutmaya çalışırlar. Fakat bu zorlu çalışmanın karşılığında ellerine çok az bir para geçer. Oysa her biri karada geçindirmek zorunda oldukları kişiler için mücadele vermektedir. “*Elli Beş kuruş pay almışız, elli beş kuruş. Fizolojya söylenen adam, şimdi ağzı var dili yok; gözü var, kaşı yok, velinimetine basıyor küfür!... Bütün ümit yarın sabahta.*” (Abasıyanık, 2018d: 52). Fakat yüksek emek gücüne karşılık düşük gelirli grubun hiçbir gün beklediği müjdeli günü göremediği de açıktır. Hikâyede ahlaki sorun olan emeğin karşılığını bulması sorunu betimlenerek ele alınır. Hikâyede bu sorunun sebebi olarak bir karşıt güç ön plana sürülmez.

Hallaç hikâyesinde ilerleyen yaşına rağmen fiziksel güce dayalı bir iş olan yorgan ve yastıkların pamuğunu kabartma mesleğini devam ettiren yaşlı bir adam konu edilir. Yetmiş sekiz yaşında olduğunu öğrendiği mavi gözlü, vücudu çalışmaktan yaşama direnç kazanan adam vapuru beklerken fenalaşır. Anlatıcı daha birkaç dakika evvel

tanıdığı bu kişinin yardımına koşsa da yaşlı adam son nefesini verir. Yaşlı adam, öldüğü son güne kadar yorucu, zor bir işte çalışıp kimseye muhtaç olmamanın gururunu mavi gözlerinde saklar. Hikâyede ahlaki değer olumlu bir örnek üzerinden betimlenerek ele alınır.

İlhan Tarus'un *Bir Alacak İşi* hikâyesinde el emeği ile geçinen kişilerin fabrika üretimiyle yaşadıkları hayat zorlukları ve gösterdikleri emeğe karşı uğradıkları adaletsizlik konu edilir. Kuyucu Osman kasabada, köyde kuyu açarak, emektar eşiyle el dokumasında kumaşlar öreyerek geçinirler. Ne var ki iş makinalarıyla kuyular, fabrikalarla hazır üretim ucuz kumaşlar ortaya çıkınca Osman'ın ve ailesinin geçimi azalır. Kuyucu Osman bir ara o kadar paraya sıkışır ki bir tuhafiyede al ver işinde kalan on lirayı istemeye mecbur kalır. Zengin tuhafiyeci inkâr eder, Osman'ı dolandırıcılıkla suçlar. Kuyucu Osman tüm üzüntü ve kızgınlığı ile tuhafiyeciye dava açmak ister. Fakat bunun sonucunda olumlu bir cevap alamayacağını, daha da çok para kaybedeceğini öğrenince mecburen davadan da vazgeçer.

Hikâyede küçük üretici kesimin makineli iş kollarının getirdiği hayat koşulları nedeniyle yaşadığı zorluklar ele alınır. Üreten, becerikli bu kitle yok olmaya terkedilir. Gelir kapıları daraldıkça maddi sıkıntıları gün geçtikçe artar. O zaman da üretmekten ziyade iyi birer tüketici olmanın sayesinde zengin olan kişilerin haksız uygulamalarına maruz kalırlar. Bu nedenle toplumun üretici kitlesini korumaya, kıymetlendirmeye dair bilinçlendirilmesi gerekir. Hikâyede karşıt güce ceza verilemez. Fakat bu yazarın hümanist tavrıyla değil zengin, güçlü ahlaksız ile başa çıkılamayacağı inancından ileri gelir.

Kemal Bilbaşar'ın *Emekli Beygirler* hikâyesinde yıllarca devlete hizmet etmiş olan devlet memurlarına emekliliklerinde insanca muamele gösterilmemesi eleştirilir. Emekli Yüzbaşı Memduh emekli maaşını almak için maliyenin önünde bekleyen yaşlılardan birisidir. Parayı alması için çağrıldığında gözlüğünü evde unuttuğunu anlar. Bu nedenle de parayı aldığına dair imza atması gereken yeri tam olarak göremez ve imzayı taşırır. Gelişlerinden, kalabalıklarından, yavaş hareket etmelerinden ve daha birçok şeyden şikâyetçi olan mal müdürü de bu duruma sinirlenir ve “*Be canım... Hiç okuma yazma bilmeyen bile etmezdi bu haltı.*” (Bilbaşar, 2015:121) diyerek yaşlı adamı azarlar. Emekli Yüzbaşı Memduh Bey “*Sayeyi şahanede senin gibi mal müdürlerine değil defterdarlara inzibat ve terbiyei askeriye dersi vermiş bir zabitim ben. Haltı sen*

yemişsin edepsiz... Üç buçuk aylığı cebinden mi veriyorsun?” (Bilbaşar, 2015: 121) diye çıkışır. Kalabalıktaki diğer emekliler de onu destekler fakat mal müdürünün gazabından korkarak seslerini çıkarmazlar. Mal müdürü bu sırada içeriye giren güzel ve hafif meşrep bir kadına daha fazla vakit ayırmak için kızarak oradaki emeklileri boşaltır. Dışarıda konuşan iki emekliden birisi Londra sokaklarında emekliye ayrılan atlara dahi tören yapıp saygı gösterildiğine tanıklık ettiğini üzüntüyle arkadaşına anlatır.

Hikâyede insanların gençlik dönemlerinde verdikleri emeklerin göz ardı edilip yaşlılıklarında hayatlarının daha da zorlaştırılması konu edilir. *“Dünyada insan mütekait olmamalı. Oldun mu insan müsveddesisin. Başkaldırmaya gelmez. Çünkü hak, ihtiyarlayınca eğilmek suretiyle alınabilir.”* (Bilbaşar, 2015: 123) İnsanların gençliklerinden ya da makamlarından aldıkları güçle emekli insanın kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmaları eleştirilir. Hikâyede karşıt güce ceza verilmez.

Orhan Kemal’in Uyku hikâyesinde çocuk emekçilerin içinde bulunduğu zor koşullar konu edilir. Bir madeni eşya fabrikasında yüz elli işçisinden sekseni on dört ile on altı yaşında çocuklardan oluşan işçiler vardiyalı çalışırlar. Vardiyaları bittiğinde kalıp çalışacak olana ek ücret verileceği söylenir. Fakat hiç biri ek vardiyaya sadece fazla para almak için değil çalışmazlarsa işten atılma endişeleri taşıdıkları için kalırlar. Fazla vardiya uykusuzluğu, uykusuzluk kazaları artırır. Bu gençlerden birisi olan Sami yemek molasında uykuya dayanamayıp tuvalette yüzükoyun yatar. Ustası Celal Usta merhametli birisidir, onu yerden kaldırır. Fakat Celal Usta hükümetin sekiz saat çalıştırma emrine karşılık on sekiz saat çalıştırılan bu çocuk işçiler için bir şey yapmaya gücü yetmez.

Hikâyede geçim zorluğu çeken çocuk yaştaki işçilerin insani hakları olan yemek, dinlenmek, uyku hakları daha az maliyetle daha fazla üretmek için gasp edilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Samim Kocagöz’ün Yılan hikâyesinde genç bir kızın emek gücü nedeniyle fiziksel ve duygusal yönden sömürülmesi konu edilir. Perver adlı genç kız, Fatma Hanım’ın evinde hizmetçidir. Perver bütün gün evin tüm işlerine koşarsa da evin hanımı memnun olmaz ve hem kendisi hem de kocası Perver’i döver. Perver, hanımının isteği üzerine bir gün komşu Emine Hanım’a gönderilir. Emine Hanım Perver’e kaşla göz arasını evinin işini yaptırır ve kendisinde olsa ona çiçekli elbise alacağını söyleyerek aklına girer. Perver aslında Emine Hanım’ın da kendi üzerinden faydalanma niyetinde olduğunu görmez ve

kısa süre içinde Emine Hanım'ın evine kaçar. Hikâyede insanların zayıf ve yoksul insanları kendi amaçlarına hizmet etmesi için kör ve sağır hale getirmeye çalışması eleştirilir. Hikâyede ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

İki Gölge hikâyesinde iki hamalın fiziksel gücünden faydalanılmasına rağmen hakları olan ücretin tam olarak verilmemesi eleştirilir. Anlatıcı bir lokantada yemek yerken ilerisindeki masada zengin, kısa boylu bir adamın iki genç hamalla beş kuruş için tartışıklarını görür. Zengin adam için küçük bir miktar olmasına rağmen bunu kendisine kâr görüp genç hamallara bu parayı vermez. Genç hamallar çaresizce iki gölge gibi uzaklaşıp gitmek zorunda kalırlar. Anlatıcı olayı uzaktan izleyip çok üzülür fakat müdahale etmediği için üzüntü içinde kalır. Hikâyede toplumsal farkındalık oluşturma hedefi mevcuttur.

Zeytin Tanesi hikâyesinde zeytin işçilerinin zaten az olan gündeliklerinin azaltılması üzerine yaşanan olaylar konu edilir. Ali oğlu Ali iyi bir zeytin işçisidir. Zeytin ağacının bütün bakımını büyük bir ustalıkla yerine getirir. Onunla beraber çalışan diğer işçiler de onun sözüne itimat eder. Bir gün zeytinliklerinde çalıştıkları mal sahibinin ortağı gündeliklerini azaltmak ister. Bunun üzerine Ali tüm işçileri toplayarak bahçeyi terk eder. Hikâyede insanların geçim sıkıntılarından faydalanarak daha düşük ücretle daha çok iş yaptırma isteği eleştirilir. Hikâye kişileri haklarının yenildiği yerde haklarını aramaya teşvik eder. Hikâyenin bu yönüyle toplumu bilinçlendirici bir yönü vardır.

Dönemin hikâyelerinde emeğe saygı değerine vurgu yapan birçok hikâye ile karşılaşırız. Bunda şüphesiz dönemin toplumcu gerçekçi yazarlarının etkisi vardır. Hikâyelerdeki ortak noktalar; çalışan kişilerin emeklerinin karşılığının verilmemesi, çalışanların hor görülmesi, çalışan kişilerin güçlerinin üstünde faydalanılmak istenmesi, sanayi ürünleri ile küçük üreticilerin değersizleşmesi olarak karşımıza çıkar. Hikâyelerde çoğunlukla fakir, düşük ücretle çalışan kişilerin emeğinin sömürülmesi ele alınır. Bunlar inşaat işçisi, deniz işçisi, hamal, çiftçi, sanayi işçisi, hizmetçi gibi iş gruplarından fakir, sosyal desteği bulunmayan kişilerdir. Fakat Ertem ve Bilbaşar gelir düzeyi yüksek iki grubun konuyla ilgili sıkıntılarını da dile getirir. Ertem, alçakgönüllü genç bir bayan doktorun halk tarafından küçümsenmesini konu alırken Bilbaşar emekli bir yüzbaşının, banka memuru tarafından saygısızlık görmesini hikâyesine taşır. Tüm bunlardan yola çıkarak başta fiziksel güçleri sömürülen fakir kesim için devamında ise çalışıp üreten ve üretmiş her bir birey için toplumda ve devlet kurumlarında farkındalık oluşturulmaya çalışılır.

3.5.5. Kalkınma/Gelişme Değeri

Kalkınmış bir ülke, bireylerine daha iyi yaşam koşulları sunacağı gibi ülkenin bağımsızlık gibi önemli bir konuda da daha güçlü olmasını sağlar. Ülke kalkınmışlık seviyesini ne kadar yükseltebilirse o kadar halkı rahat yaşayacağı gibi o ölçüde dünyada kendisine yer edinen önemli bir ülke olacaktır. Bunun tersi durumunda iş, eşya, savunma, bilgi bağlamında yabancı ülkelerin bir pazar yeri olan ülke, maddi ve manevi olarak kısa sürede ciddi sıkıntılar yaşaması kaçınılmazdır. Dönemin hikâyelerinde devletin kalkınması için üretime, yerliliğe, kendi bireylerinin donanımının artırılmasına önem verilmesi gerektiği üzerinde durulur.

F. Celal Göktulga'nın *Evham* hikâyesinde fizyolojik nedenlerle sağlığının bozulduğu düşünülen kişinin aslında ülkenin ekonomik durumuna bağlı olarak yaşadığı sıkıntılardan dolayı hasta olduğu konu edilir. Sadık Bey midesinde sancı, ağzı “*çiriş çanağı gibi*” tatsız şikâyetleriyle eşinin ısrarı üzerine doktora gider. Fakat doktora gitmek için ciddi bir para harcar. “*Bu zamanda kime gidersin, en aşağısından vizitası on lira... Hastanenin polikliniği meşhur...*” (Göktulga, 2017: 264). Sadık Bey ilkin dâhiliye doktoruna gider, bir çözüme kavuşamayınca onu sinir doktoruna sevk ederler. Sinir doktoru sigarayı, eti yasaklar. Sigarayı azaltır fakat zaten hiç görmedikleri ete bir anlam veremez. Sadık Bey “*Et nerede? Bir iki senedir yüzünü görmüş kul değiliz...*” (Göktulga, 2017: 265) dese de doktor tüm sıkıntının sebebi et yemekmiş gibi davranır.

Hikâyede doktor ve ilaç masrafları, temel besine yeterince ulaşamama gibi konular ele alınarak ülkenin kalkınma düzeyindeki düşüklük eleştirilir. Kalkınma seviyesi düşük bir ülkede insanların kaynaklara ulaşması azalır ve buna bağlı olarak yaşam kaliteleri düşer.

Sadri Ertem'in *Ucuz İlaç* hikâyesinde Göktulga'nın yukarıda incelediğimiz hikâyesine benzer şekilde ülkenin kalkınmışlık seviyesinin düşüklüğü sağlık giderleri ve elde edilen yetersiz sonuçlar üzerinden eleştirilir. Hikâyedeki anlatıcı, uyku tutmadığı bir gece kasığında kendisine acı veren bir sivilce fark eder. Bir yandan önemsiz bir şeydir dese de içten içe de huzursuz olur, sabahı zor eder. İyi bir cilt doktoru sorup soruşturur fakat doktora hatırı sayılır bir para öder. “*Bankaların mabet, paranın mabut olduğu bir devirde yaşıyoruz. Pahalı şey bize iyi görünüyor, sağlam görünüyor. Onun için doktora verdiğim para bana itimat vermeğe başladı.*” (Ertem, 2014: 454). Doktora gittiğinde röntgen, tahlil gibi incelemeler için borç harç yaparak yüklü bir para daha öder. Tüm tetkikler ardından doktor reçeteye bir krem yazar. Anlatıcı eczaneye büyük bir korkuyla

gider ama ilacın gayet ucuz, basit bir ilaç olduğunu öğrenir. Hatta eczacı “*Ehemmiyetli bir ilaç değildir. Sürseniz de olur, sürmeseniz de.*” (Ertem, 2014: 455) der. Anlatıcı doktora mı, evhamına mı, ilim ve medeniyete mi, kızması gerektiği konusunda kararsız kalır.

Hikâyede mizahi bir üslupla bir kişinin evhamından dolayı basit bir sivilce için büyük paralar ödeyerek doktora gitmesi konu edilir. Fakat hikâyede ülkenin ekonomik ve bilimsel geriliği nedeniyle çok insani bir gereksinim olan sağlık giderine borçla ancak muayene olunabilmesi eleştirilir. Günümüzde ülkeler vatandaşına sunduğu sağlık hizmetlerinde yarışır duruma gelmesi ve bunun bir kalkınmışlık düzeyi göstergesi olması insanlığın devletlerden beklediği en temel hizmet olduğunu gösterir. Bu nedenle hikâye, gününün koşulları içinde devletin kalkınmışlık düzeyinin yetersiz bulunarak eleştirilmesi, ilerleme için tetikleyici bir güç olması hedeflenmiştir.

Bekir Sıtkı Kunt’un *Talkınla Salkım Hikâyesi*’nde ele verir talkını, kendi yutar salkımı atasözüne göndermede bulunarak, ülkenin ekonomik kalkınmasında her kesimin emek vermesi gerektiği vurgulanır. Hikâyede “*ulusal ekonomi ve arttırma haftası*” (Kunt,1937: 5) kapsamında kutlamalar yapılmakta, “*yer yer konferanslar, müsamereler ediliyor, nutuklar*” (Kunt,1937: 5) söylenmektedir. “*Şehirde birçok hitabet meraklıları vardı ki, böyle önemli günleri ipe çekerdi, böyle bir gün gelip yaklaştı mı, hemen kâğıda kaleme sarılırlar, harıl harıl nutuk yazarlardı.*” (Kunt,1937: 6).

O yıl kutlama heyeti başkanı Bay Ali Rıza, yapılan törenlerin sadece şehir merkeziyle sınırlı kalmasını doğru bulmaz, “*bu nutuklardan, bu irşat edici canlı sözlerden yurdun çok aziz varlığı olan köylü dayılar da istifade etsin.*” (Kunt,1937: 8) ister. Bunun üzerine devlet çalışanlarından oluşan bir heyet oluşturulur. Heyet üyeleri köye gidecekleri zaman “*golf pantolon giymiş, getr takmış, gözlerine bağa gözlükler geçirmiş*” (Kunt,1937: 8) ya da “*elde gümüş baston, sırtta bonjur ve siyah çizgili pantolon, başta melon şapka*” (Kunt,1937: 8) ile kiraladıkları otomobillerle köylere doğru yola çıkarlar. Heyet büyük bir irşada doğru yol almanın heyecanı ile birlikte bir de eşlerinin kendilerine verdiği taze yumurta, tereyağı, bal, su gibi listeleri akıllarındadır.

Köye vardıklarında “*ikide bir, ekonomik, ulus, finans, yurt, endüstri, program*” (Kunt,1937: 11) gibi kelimelerden oluşan anlaşılabilir konuşmalar yaparlar. Köylülerden birisi müsaade isteyerek; “*Biz köylüler her ne ki bize ilazımsa, biz gendimiz yaparız,*

nah işte.. Şu göyneği bizim köroğlu tarlanın kozasından büktü, evde dohudu. Bu guşah bizim tohlunun yününden.. Çarılı, bildir dağda canavarın paraladığı öküzün gönünden ben gendim çıhardım. Gâvur malı alan kim?.. Söz temsili, siz diyeceklerinizi gasabadaki beğlere garılara deyiverin!..” (Kunt,1937: 13) der. Şehirli heyet, bu sözlere bozalsa da kendilerine inanır düşüncesi ile başka bir köye doğru yola çıkar.

Hikâyede “*ele verir talkını, kendi yutar salkımı*” atasözünden yola çıkılarak kişilerin yerli üretime önem vermesiyle ilgili köylü halka telkinde bulup bunu kendi hayatlarında uygulamaması eleştirilir. Hikâyede gerçek bir ulusal kalkınma ve gelişme için nutuk atmak yerine yerli malının değerlendirilmesi, üretime dönük icraatlar yapılması gerektiği vurgulanır. Bunun için de şehirli halkın özellikle de idare makamlarının yerliliğe, üretime önem vermesi ve kendi hayatında uygulaması gerekir fikri mizahi bir üslupla ele alınır. Hikâyede heyet, köylü halk tarafından utanç duruma düşürüldüğü için hikâye ahlaki anlayış olarak ders verici niteliktedir.

Kenan Hulusi Koray’ın *Burmali Apulet* hikâyesinde bir ülkenin kalkınması ve gelişimi, kendi halkından oluşan başarılı kişiler eliyle gerçekleşeceği vurgusu yer alır. Hikâyede Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Almanlara gereğinden fazla itimat etmesi, kendi halkının başarılı kişilerini Almanların emrinde çalıştırmaları eleştirilir ve yıkılışın da sebeplerinden biri olduğu hissettirilir. “*914 te Almanlara hakikaten güveniyorduk. Bu yüzden olacak ki Gazze’den itibaren ordunun teknisyenleri Almanlardı. Osmanlı İmparatorluğu bu teknisyenlerin elinde yeni keşfedilen bir robot gibi hareket ediyordu. Düğme onlardaydı!*” (Koray, 1940: 124).

Almanlardan alınan tek hizmet teknisyen hizmeti değildir. Çanakkale Savaşı sırasındaki komutan, mühendis gibi üst görevler de onlara teslim edilmiştir. Hikâyede Çanakkale Savaşı’nda taşınması gereken ağır bir namlı için istenen vincin olmadığını öğrenen Alman kumandan “*Berlin’e yazmak icap ediyor*” (Koray, 1940:126) der ve gelecek yardımın da on günden önce ulaşmayacağını bilir. Oysa Türk askerinin namlıyı taşıması için en fazla 48 saati vardır. Durumu uzaktan izleyen Türk Subaylar, aklına ve becerisine güvendikleri kolağası Ramazan Ağa’ya da durumun sorulmasını isterler. Alman komutan ve mühendislerin itirazına rağmen Ramazan Ağa’ya durum anlatılır. Ramazan Ağa askerlerden kurduğu bir sistemle ağır namlıyı 24 saatte İntepe’ye naklettirir. Ramazan Ağa’ya para ödülü verilmek istendiğinde o parayı geri çevirerek

omuzlarındaki apoletleri gösterir ve “*Bu değişecek; dedi; burmalı olacak!*” (Koray, 1940: 129) diye isteğini söyler.

Hikâyede ülkenin kalkınması için devletin kendi vatandaşına güvenmesi, fırsat vermesi, eğitimini desteklemesi gibi tedbirler alması gerektiği vurgulanır. Ülke insanının büyük bir potansiyele sahip olduğu fakat bu potansiyelin yabancı kişilerin emirleri altında harcandığı ele alınır. Ülkenin kalkınması ve ayakta durması da kendi iç dinamiklerinin güçlü olmasına bağlıdır. Hikâye geleneksel ahlak anlayışına dayalıdır. Alman kumandan, mühendis ve teknisyenlere karşı Türk kolağasının çözümü üstün gelmiştir.

Dönemin hikâyelerinde Göktulga ve Ertem bir ülkenin kalkınmışlık seviyesini gösteren barınma, beslenme, sağlık konularında devletin kendisini geliştirecek tedbirler alması gerektiğini vurgular. İnsanların doktora gitmek için borç almak zorunda kalması, temel besinleri aylarca hiç tüketememiş olması devletin halkına daha iyi koşullar sunmada dile getirilen eleştirilerdir. Kunt ise köylü halkın üretimin önemli bir parçası olmasına rağmen devleti yöneten şehirli kesimin bu konuda katkısının olmadığını hatta ithal tüketimle ülke kalkınmasına zarar verdiklerini ele alır. Koray kalkınma ve gelişme için ülkemizin yetenekli kişilerinin göz ardı edilmeden yetiştirilip değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Hikâyeler kalkınmanın gerçekleşmesi için yerlilik, üretim konuları üzerinde ortak vurgular içerir.

3.6. BİLİMSEL DEĞERLER

Dönemin hikâyelerinde bilimsel değerlerle ilgili olarak aklın ve bilimin ışığında kurulacak bir toplumun daha başarılı, kalkınmışlık düzeyi yüksek ve daha özgür bir ülke olacağı vurgulanır. Aksi durumda bilimden, teknolojik gelişmelerden, sosyal hayattan geri kalmış toplumların büyü, tılsım ve otorite korkuları ile rahatlıkla istenildiği gibi yönetilebileceği vurgulanır.

3.6.1. Araştırmacı Olmak

Bir iş sahasında bireylerin bilimsel bilgi doğrultusunda hareket edebilmesi o alanda yapacakları bilimsel araştırmalara bağlıdır. Böylelikle daha doğru ve güvenilir sonuçlara ulaşılır. Toplumun da önüne her konulan bilgiyi doğru olarak kabul etmeden önce

araştırmaya, sorgulamaya tabi tutması gerekir. Dönemin hikâyelerinde ilgili değerle Sabahattin Ali ve İlhan Tarus'un hikâyelerinde karşılaşıyoruz.

Sabahattin Ali'nin Dekolman hikâyesinde bir grup doktor üzerinden kişilerin alanlarındaki donanımlarını artırmak için araştırma ruhuna ve mütevazılığa ihtiyacı olduğu vurgulanır. Anlatıcı gençlik yıllarında görmüş olduğu eğitime rağmen işsizlik sıkıntısı çekmekte, Ankara'da özel bir hastane sahibi akrabasının evinde bir sığıntı olarak yaşamaktadır. Temel bakımı bu akrabasına ait olsa da cebindeki harçlığı hastanenin doktorlarına tercüme ettiği bazı tıp kitapları ya da makalelerden elde ettiği küçük bir para ile karşılar. Fakat doktorlar tercüme için verdikleri parayı dahi çok görür, bunu kendisiyle pazarlık etmeye çalışırlar.

Anlatıcı bir gün önemli bir hastanın ameliyatını yapması için getirilen bir doktorun dekolman adı verilen ameliyatı yapacağını duyar. Hastanenin doktorları yeni gelen ve yanlarına uğramayan bu yabancı doktoru hiç tanımadıkları halde kendini beğenmişlikle itham ederler ve arkasından dedikodu yaparlar. Anlatıcı bu konuşmalar içinde yeni yayınlanan bir tıp dergisindeki dekolman ameliyatındaki yenilikler adlı bir makaleden bahseder ve yüksek bir ücret karşılığında çevirebileceğini söyler. Hastane doktorları dışarıdan gelen yabancı doktora bilmişlik taslamak için yüksek bedelle makaleyi çevirtirler ve ertesi gün yabancı doktora kendi fikirleriymiş gibi makaledeki bilgileri üst perdeden buyururlar. Yahudi asıllı profesör tüm anlatılanları saygıyla dinleyip çekingen bir tavırla *“Ben bütün bunları son çıkan Haftalık Tıp Gazetesi'nde yazmıştım. Fakat biliyorsunuz, Yahudi olduğumuz için imzamızı koyamıyoruz.”* (Ali, 2016: 76) der.

Hikâyede ülkenin en gözde ve seçilmiş insanların ulaşabildiği tıp mesleğindeki kişiler üzerinden ülkenin akademik çalışanlarının araştırma ruhundan uzak oluşları, kendilerini geliştirmek yerine gündelik dedikodular peşine düşmeleri, bilgilerinin eksikliğini kibirle kapatmaya çalışmaları eleştirilir. Hikâyede mizahi bir üslupla ahlaki sorun betimlenmiştir.

İlhan Tarus'un Şair Halveti'nin Mezarı hikâyesinde insanların bilgiyi çarpıtarak kendilerine para, makam, şöhret kazandırma aracı olarak kullanması eleştirilir. Halil Bey, Ankara'da kültür dairesinde hizmet veren bir kurumda çalışmaktadır. Halil Bey kendisine para kazandırmak için pek çok deneyimde bulunmuş fakat bu deneyimlerin hiçbirisi kaliteli bir işe dönüşmemiştir. Halil Bey'in yeni hedefi ise ülkede Şair Halveti'ye ait bir mezar yeri tayin etmektir. Bunun için kendisine lazım olan şey

bilimsel bilgiler değil “*bütçesi zengin ve valisi yumuşak, halkı da bu gibi mefahire meraklı, bir müsait vilayet*” (Tarus, 1950: 66) bulmaktır. Bu şartları taşıyan şehir bulununca Halil Bey tüm bilimsel bilgiyi şartlara uygun hale getirir. Buna karşı çıkan birkaç bilim çevresi olur ama onlar da cezalarla korkutularak susturulur. “*Altın yaldızlı, mermer kakmalı, günagün süslüs yazılarla kaplanmış kocaman kubbeli türbe*” (Tarus, 1950: 67) kısa zamanda ortaya çıkar. Halil Bey açılıştan sonra Ankara’ya dönüşünde çevresi büyük bir iş başardığı için kendisini karşılar. Karşılayanlar arasında Halil Bey’in hanımını da vardır. Hanımının aklında ise bu türbeden elde edilen kazançla alınacak kunduz kürk vardır.

Hikâyede insanlığa, kültüre, bilime hizmet adı altında sunulan çalışmaların bilimsel bir heyecan veya doğruluktan ziyade kişisel çıkarlar için atılan adımlar olduğu eleştirisi yer alır. Hikâyede karşıt güç cezalandırılmaz, ahlaki sorun mizahi bir üslupla betimlenerek ele alınır.

3.6.2. Bilimsel Olmak

Refik Halid Karay’ın *Fener* hikâyesinde insanların bilimden, sosyal ve çağdaş hayattan geri kalmasıyla tılsım, büyü ve otoriteden korkma hummasından çıkamayacağı konusu işlenir. Benî Hamra aşiretinden Ebu Ali, kırk yedi yaşında ilk kez bir kasabaya gider. Kasabadaki kasaplar, kebabçılar, fırınlar, binalar onun başını döndürür. “*Hükümet konağına da uğradı; büyüklüğüne, ille merdivenlere ve ikide bir öten zillere, çömelip uzun uzun, şaşkın şaşkın baktı.*” (Karay, 2018: 32). Daha sonra karşısına çıkan bir çerçicide gördüğü yüzlerce çeşit küçük aleti büyük bir merakla inceler, tek tek ne işe yaradığını sorar. Sabırlı bir Süryani olan satıcı sorduklarını cevaplar. Ebu Ali eline bir cam alır. Satıcı bu camın sürmesini ittirdiği gibi etrafa ışık yayılır. Işık bu kadar kolay yanmasına ve tükenmeyecek olmasına Ebu Ali hayran kalır, almak ister fakat onun için bu alet çok pahalıdır. Ebu Ali akşama kadar bu alete bakakalır. Akşamüzeri gözü açık satıcı Ebu Ali’deki tüm paraları alıp bu feneri ona satar. Ebu Ali büyük bir sevinç içinde köyüne döner.

Birkaç gün sonra hikâyenin anlatıcısı olan Osmanlı bölük kumandanı başından bu olay geçen Ebu Ali’yi dinlemektedir. Ebu Ali ışığın yanmadığını söyler. Kumandan çekmecesinde göstermeden fenerin gevşeyen pillerini sağlamlaştırıp geri verir ve içine

tılsım koyduğunu söyler. “*Tılsım koydum. Her gün, iki defa güneş doğmadan ve batar batmaz Sultanın ömrüne dua etmeyi unutursan söner. Hem bir daha da yanmaz.*” (Karay, 2018: 32) der. Anlatıcı fenerin birkaç gün sonra yine mutlaka ya pilden ya lambasının patlamasından dolayı ışık vermeyeceğini bilir. Fakat bedevinin duayı ederken bir kabahati olduğunun anlaşılması korkusu ile bir kez daha kumandana çıkamayacağını da bilir.

Hikâyede bilimden, teknolojik gelişmelerden, sosyal hayattan geri kalmış toplumların büyü, tılsım ve otorite korkuları ile rahatlıkla istenildiği gibi yönetilebileceği mizahi bir dille eleştirilir.

3.6.3. Yaratıcı Olmak

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Tımarhane: Şairlerin, Filozofların Mabet Yeridir* hikâyesi, yazdıklarına büyük ilgi gösterilen ve aynı zamanda deli olduğu düşünülen Şemsettin Kutbi adındaki bir şairle, Vedat Ünlü adındaki gazetecinin mülakatı üzerine kuruludur. Gazetecinin ısrarla Şemsettin Kutbi ile görüşmek istemesi üzerine, şairin annesi, annelik içgüdüleri ile onu rahat bırakmalarını ister. Fakat Şemsettin Kutbi, gazeteci ile görüşür.

Ona göre dünyadaki tüm kötülüklerin kaynağı akıllı olduğunu düşünen insanların akli aralarında paylaşamamalarından kaynaklanır. Kendisi gibi yeni bir şeyler üretme gayreti içerisinde olanlar ise deli damgasını yerler. Fakat ona göre bu damga yaratıcılık için faydalıdır. Zira ne insanlar, ne kanunlar hatta ne de dinler dahi deli gömleği giydirilmiş birisine hesap soramaz. Oysa akıllılık adı altında geline nokta, bombalarla birbirini zehirleyen dünya olmuştur. Aklın zehirli dünyaya sunduğu çözüm ise gaz maskeleridir. “*Zehirlenmemek için burnuna taktığın hortumla bir kere aynaya bak. Uygarlığın seni ne biçime soktuğunu gör.*” (Gürpınar, 2016: 70). İnsanlığın gelişmesi için paylaşımcı olunmasının gerektiği tarzındaki fikirleri dile getirmenin ise delilik, akli kaçıklık olarak görüldüğü belirtilir.

Yazarlar, fikir yaratıcılığı üzerine kurulu bir meslek icra ederler. Yazarlıkta yaratıcılık, yeni bir bakış açısının cesurca öne sürülmesi ile meydana gelir. Fakat genellikle bu yeni bakış açıları kabul edilemez görülür ve yazar delilik, akıl dışılıkla itham edilir. Hikâyede bir değer olarak yaratıcılığın kıymeti ele alınırken taşıdığı zorluklar ifade

edilir. Ahlaki anlamda yaratıcılığı nedeniyle deli gömleği giydirilen genç yazar Kohlberg'in ahlak anlayışına göre en üst düzeydeki evrensel ahlak ilkelerine uygun birey özelliklerini taşır. Bu en yüksek evrede doğru ve yanlış, sosyal düzenin yasa ve kurallarıyla değil, kişinin kendi vicdanıyla ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle tanımlanır.

3.7. DİNİ DEĞERLER

3.7.1. Manevi Kaynaklara Güvenmek

Yeryüzünde ilkel tahta putlardan gelişmiş dinlere kadar insanların bir koruyuculuk hissini duyduğu kaynaklar manevi kaynaklar olarak karşımıza çıkar. Manevi kaynaklar yeryüzünde insanları belki de en çok etkileyen, dönüştüren, bir yere ait kılan önemli bir hayat bileşenidir. İnsan için varlığın maddeden ve insan iradesinden çıktığını hissetmesiyle birlikte ruh ve beden sağlığını korumak için manevi kaynaklar koruyucu bir kalkan görevi görür.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Hazin Bir Cuma* adlı hikâyesinde, yazarın Balkan Savaşı'ndan birkaç ay öncesinde halkın fakirlik, korku ve ümitsizlik içinde kıvrandığı bir döneme dair gözlemleri yer alır. Bir cuma gezintiye çıkan yazar, Eyüp'te cuma namazını kılmak için camiye gider. Savaşa girmek üzere olan bir ülkedeki tüm sıkıntıların farkında olan ve bunları bire bir halkın içinde gözlemleyen yazarın üzüntüsü o gün daha da artar. Tüm bu üzüntülü düşünceleri ile camiye ve etrafında ibadet ve dua etmek için toplanan kalabalığı şöyle değerlendirir:

Sanki buraya kadar gelip dikilen bir bayrak altında, bu dakikada bütün dünyanın başı eğik ve kanadı kırık çocuklarını toplayan, merhamet ve şefaitle dolu bir kucak içine alan kollar gittikçe uzanıyor, parmaklarının ucundan derin bir acının titremeleri akarak gökleri yara yara yükseliyor, bir adalet ve merhamet kürsisinin [dağıtıcısının] etek uçlarını yakalamak istiyordu. (Uşaklıgil, 2011a: 114)

Yazar, tüm sıkıntılı düşüncelerine camiden yankılanan ezan sesi ile manevi bir gücün varlığını hissettiğinde rahatlama bulur. “*Silkinip bu hayalden çıktım; göğsümün üstünde bu çağlayandan serpilmiş damlaların serinliği vardı.*” (Uşaklıgil, 2011a: 115).

Hikâyede zaten fakir ve bitkin olan halkın, gerilen siyasi ortamda yeni bir savaşa doğru sürüklenirken yaşadığı çaresizlik ele alınır. Bu hikâyede yazarın diğer savaş izlekli

hikâyelerinden farklı olarak, manevi değerlere sığınma, manevi duygulardan destek görerek hayata tutunma değeri öne çıkar. Yazarın –incelediğimiz hikâyeleri kapsamında- doğrudan ve dolaylı olarak dini değerleri ele aldığı tek hikâyesidir.

Osman Cemal Kaygılı’nın *Sandalım Geliyor Varda* hikâyesinde bir yazarın gençlik döneminde kendisini kayıkçı zanneden bir bayanla tanışıp ondan etkilenmesi anlatılır. Genç yazar ve bayan bir başka gün buluşmak üzere sözleşirler fakat buluşacakları yere genç kızın (şehla bakışlı kız) dadısı gelerek hasta olduğunu ve gelemeyeceğini belirtir. Genç adam içten içe çok üzülür. Bunun üzerine yazar bir daha şehla bakışlı kızla karşılaşamaz. Yıllar sonra yazar ailesi ile bir gezintide iken bu bayanı yanlarındaki ailenin çocuğunu kaçıırken görür. Yazar, bayanın kaçırdığı çocuğun kendisinin olduğunu fakat boşandığı eşi çocuğu vermediği için kaçırdığını öğrenir. Yazar eğer buluşacakları gün genç kadının buluşmaya gelmesi durumunda neler yaşayabileceği konusunda düşünceye dalar.

Hikâyede geleneksel ve dini değerlerden sayılabilecek olanda hayır vardır görüşü hâkimdir. İnsanların çok istemelerine karşın ellerine geçiremedikleri fırsatların onlar için iyi sonuçlar doğurmayacağı için olmadığı öğretisi vurgulanır. Hikâye geçmişte olmasını isteyip de olmayan şeyler için aslında şükredilmesi gerektiği anlayışıyla ders verici, geleneksel ahlaki anlayışla ele alınmıştır.

Celal Göktulga’nın *Tesbih* hikâyesinde manevi desteği ile anlatıcıyı hatalara düşmekten koruyan bir zatın hikâyesi konu edilir. Anlatıcı, Ümi Sinan’da Şeyh Mehmet Efendi isminde birinin günah işlemeye engel olduğunu söyleyerek ona olan hayranlığını dile getirir.

Hikâyede kültürümüzde sıklıkla karşılaştığımız günaha engel olan olay ya da kişilerin kutsanması hikâyede ele alınmıştır. Yanlış bir iş yapan ya da yapmak üzere olan kişi engelle karşılaşır ya da başına bir felaket gelir. Hikâyede de anlatıcı iki kere “*tebdili şahsiyete*” (Göktulga, 1943: 81) uğrar. İşlediği günahların karşılığında birinde tornacı çırağı olurken bir diğerinde kesilmek üzere olan bir keçi olduğunu görür. Manevi desteğini gördüğü kişi onu bu çıkmazdan kurtarır. Hikâye geleneksel ahlak anlayışı taşır.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Erzurumlu Tahsin* hikâyesi yazarın Erzurum’da öğretmenlik yaptığı yıllarda başından geçen olayları konu eder. Anlatıcı, varlıklı bir ailenin çocuğu olarak büyüyen, iyi eğitim görmüş, memur olarak çalışmış Erzurumlu

Tahsin olarak söz edilen kişinin her şeyi geride bırakarak meczup bir hayat yaşadığını öğrenir. Anlatıcı, onunla karşılaşmayı, onu böylesi bir hayata götüren şeyin ne olduğunu içten içe hep merak eder. Bir gün Erzurum'da şehri ve çevresini yakıp yıkan bir deprem meydana gelir. Anlatıcı da korkusundan evine gidip uyuyamaz, bir kahvenin bahçesinde vakit geçirmeye çalışır. O gece Erzurumlu Tahsin'le karşılaşır ve konuşma fırsatı bulur. Anlatıcı, Erzurumlu Tahsin'nin insanın hayat diye yaşadığı şeyin ölümle sonlanacağı için kıymetsiz olduğuna olan inancı onu her türlü makam, para ve sosyal ilişkiden uzak tuttuğunu anlar. Kendisi üşümekten, hasta olmaktan, yalnızlıktan şikâyet ederken Erzurumlu Tahsin'in ölüme olan imanını karşısında ne kadar basit şeylere üzüldüğünü fark eder. *“Sana tekrar söylüyorum. Her şey, hepsi ölümdür. Her şey ondan gelir ve oraya döner... Biz, bütün bu gördüğün şeyler-eliyle etrafı gösterirken, ayağıyla otları eziyordu-her şey, hepimiz, büyük ve muazzam bir kadavranın üzerinde gezinen kurtlarız... Anlıyor musun? Kadavra kurtları...”* (Tanpınar, 2017: 98). Erzurumlu Tahsin bu inancı ile fiziki varlıktan geçip mana âleminde yaşayan bir kişi olmuştur.

Hikâyede iyi eğitilmiş, varlıklı bir ailenin çocuğu olan kişinin, tüm maddi varlığı eliyle itip tek gerçeğin ölüm ve ölümün sahibi olan Allah'a iman etmesi anlatıcılığı oldukça etkiler. Hikâyedeki dünyanın geçiciliği, ölümün kesinliği, insanların eşit olduğu gibi vurguları nedeniyle manevi kaynaklara dayalı değerlerin ön planda olduğunu görürüz. Hikâyede kişi üzerinde bir yargılama yapılmaz, fakat anlatıcılığı inanç ve hayat konusunda etkiler.

Dönemin hikâyelerinde çok olmamakla birlikte manevi kaynaklara güvenmek, sığınmak değerini içeren hikâyeler vardır. Uşaklıgil savaşın getirdiği çaresizlikte, Tanpınar yıkıcı bir depremin ardından, Göktulga büyük yanlışların içine düştüğünde, Osman Cemal Kaygılı bir gönül yıkımının ardından sığınılacak yeri manevi kaynaklarda bulur. İnsanların aciziyetini hissettiği anda ruh sağlığını korumak için sığınacağı en önemli kaynaklardan birisi olan manevi kaynaklar incelenen hikâyelerde de bu işlevini sürdürdüğü görülür.

3.7.2. Dini Duyguların İstismar Edilmemesi

Din insanlara iyi ile kötü arasındaki ayrımı gösteren, insanı doğru yola iletmeyi hedefleyen bir yapıdır. İnsan içsel duyguları ve bilişsel becerileriyle inanma tercihlerini

yapar ve bu inançtan dönmesi genellikle güçtür. Fakat ne var ki inanmak acı bir güçtür de. Kişi yanlış bir şeye inandığında bunu yanlış olarak göremez ve o yanlışın en büyük destekçisi dahi olabilir. Bunun en belirgin örneği radikal dini grupların kanlı eylemlerini dahi iyi işler yaptıklarını düşünerek gerçekleştirmeleridir. Bireylerin dini duyguları kullanılarak grupların, yönetimlerin, insanların kendi menfaatleri için insan gücü, parasal kaynak, sosyal destek sağlamaları dini duyguların istismarı anlamına gelir. Dönemin hikâyelerinde oldukça sık bir şekilde yazarların ilgili değere vurgu yaptıkları görülür.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Melek Sanmıştım Şeytanı* hikâyesinde insanların aslında ahlaki pek çok kusuru olmasına karşın bunları dini motiflerle kapatmaya çalıştığı eleştirilir. Evlerinde iç güveysi olarak yaşayan damat Hüsnü Bey'e göre kayınpederi, *"Altına iç takkesi giymekle şapkanın günahını biraz hafıflettiğine inanır."* (Gürpınar, 2016b: 7) karakterde bir kişidir. Yaşlı adamın bu halini kendi eşi de söyler. Kızına öğüt verdiği bir sırada; *"Efendi baban 75'ine geldiği halde hala uslanmadı. Güzel bir kadın gördü mü gözleri ısl ısl ışıldar, ağzı kulaklarına varır. (...) Şimdi abdest, namazla gençlik günahlarını affettirmeye uğraşıyor."* (Gürpınar, 2016b: 9) der.

Hikâyede aslında içinde ahlaki olgunluk taşıyamamalarına rağmen sosyal çevrenin onayını kazanmak adına dini unsurları kullanarak insanların yanıltılmaya çalışılması eleştirilir.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Raziye Kadın* adlı hikâyesinde, yalnız yaşayan fakat evinden ziyade şehirde zengin konaklarında gezerek kalan ve bildiği, gördüğü tüm dedikoduları birinden bir diğerine götüren Raziye adındaki bir kadının hikâyesi anlatılır. Hikâyede dedikoduculuğu yapan kadının, *"Bilmem ikindi oldu mu? Evden çıkarken abdest almıştım. Namaz vaktini geçirmesem."* (Uşaklıgil, 2017: 45) sözleriyle sık sık namaz kıldığı vurgusu yapılır. Bir başka örnekte; *"Böylece söyler, söyler, ikindi namazıyla akşam namazı arasını doldurduktan sonra, yemekten yatsı vaktine kadar da devam eder, sonunda bir ara fırlayarak kalkmak isterdi."* (Uşaklıgil, 2017: 47). Dedikodunun yapılma üslubu, dini bir sohbet arasına sıkıştırılma şeklinde olur: *"Bu bir dedikodu tarzında değildi. Abdest, namaz, oruç hikâyelerine karışarak nasılsa ağızdan kaçan, isteyerek söylenmiş haber sanısını vermeyen şeylerdi. (...) Asıl arzulanan haber, o evden bu eve taşınacak dedikodu işte böyle yolda kendi kendine istenmeden boşanan sözlerdeydi."* (Uşaklıgil, 2017: 47). Raziye Kadın, dini ritüelleri kendisine perde yaparak dedikoduculuk yapar, hatta bunu bir geçim kapısına dönüştürür.

Hem Türk kültüründe hem de İslam dininde, manevi duyguların kişi çıkarları doğrultusunda kullanılmaması üzerinde ısrarla durulur. Raziye Kadın, dini motiflerin ardına saklanarak toplumsal hayatta sıkıntılara neden olan dedikoduculuğu bir meslek gibi yapar. Yazar, Raziye Kadın tiplemesiyle, dini duyguların, kişilerin çıkar ya da hevesleri doğrultusunda kullanılmasını mizahi bir üslupla eleştirir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Bir Eğlenti* hikâyesinde ticari ve sosyal kaygıları nedeniyle dindar görünen kişiler eleştirilir. Hikâyede anlatıcı bir arkadaşıyla çıktıkları gezintide yakındaki bir bağ evinden Hacı Ali Efendi'nin davetini alırlar. Bağ evine gittiklerinde yaşadıkları yerde ekonomik gücü elinde tutan bir grup insanın toplandığını görürler. Bunlardan birisi her gün gördükleri, dükkânında seccadenin üstünde diz çöküp bekleyen Kahvecizade Emin'dir. Bir diğeri hoca kıyafetli bir Hafız, diğerleri de manifaturacı gibi o yerin ekonomik ve sosyal yönden itibarlı kişileridir. Fakat tüm bu insanlar orada içki içmek ve dansçı kadınlarla eğlenmek için bir araya gelmişlerdir. İlk karşılaşmada anlatıcı ve arkadaşından çekinseler de zamanla hepsi kendi gerçek benliğinin özelliklerini gösterir. Hatta aralarında dansçı kadını paylaşamaz ve birisi bir diğerini öldürür. Anlatıcı ve arkadaşı hemen orayı terk eder. Ertesi gün çarşıya çıktığında Kahvecizade'yi dükkânında yine seccadenin üzerindeyken görür. Diğerleri de hiçbir şey olmamış gibi hayatlarına devam eder. Öldürülme olayı bir müddet konuşulsa da kapanır.

Hikâyede insanlık için ciddi bir sorun olan dini çıkarları için alet etme sorunu ele alınır. Hikâyede sosyal kabullerinin ve buna bağlı olarak ticari gelirlerinin sekteye uğramaması için bir grup varlıklı insanın, dini simgeler arkasına gizlenerek toplumu kandırmaları eleştirilir. Kişilerin bu tutumlarından dolayı cezalandırıcı bir tavra gidilmez. Burada sorun betimlenmiş ve okuyucunu bilinçlendirmek isteyen bir anlayışla kaleme alınmıştır.

Türbe hikâyesinde daha önce boş olan bir arsada paragöz kişiler tarafından türbe denilerek inşa edilen yapı üzerinden insanların dini duygularının sömürülmesi eleştirilir. Anlatıcının çocukluğunun geçtiği yeri "*Buraları çöplüktü, baldıranlıktı, biz buralarda oynardık*" (Esendal, 2016: 133) olarak tarif eder. Anlatıcı, yer soran bir kişiye bir kaymakamın döneminde bir dilencinin ermiş olduğuna inanarak arkasına düştüğünü ve o yörenin zenginlerinin de yönlendirmesiyle bu boş araziye bir türbeye çevirdiklerini anlatır. Daha sonra bunu yaptıran kişilerin kaymakama iftira atıp öldürdüklerini söyler.

Yeni yönetimde hükümet türbeleri kapatır. Fakat halk oranın gerçekte olmamasına karşın tılsımının peşini bırakmaz.

Hikâyede parasal kazanç, elde etmek için içlerinde birer canavar taşımalarına rağmen toplumun karşısında dini bir imaj çizerek istediklerini elde eden kişiler eleştirilir. Bu hikâyede diğerlerinden farklı olarak kişilere ilaveten mekânların da gerçek bir dini sembol olup olmadıkları sorgulanmıştır.

F. Celal Göktulga'nın *İstiskal* hikâyesinde dini duyguları istismar ederek kendi menfaatleri doğrultusunda kullanan kişiler eleştirilir. *İstiskal* kelime olarak; hoşnut olmadığını belli edecek tarzda soğuk davranma, yüz vermeme, aşağılama anlamına gelir. Hikâyede ramazan ayında iftar vakti Hüseyin Ağa'nın evine baskın verircesine çerçi hocalar gelir. Niyetleri ramazanın son günlerini ve bayramı bu evde yapıp bir miktar da yardım toplayıp gitmektir. İçkiye düşkün olan ve onlardan hoşlanmayan Hüseyin Ağa ise onlardan kurtulmak ister. Softa görümlü hocalar önlerine konulan her şeyi büyük bir açgözlülükle yer içerler. Öyle ki ibadet zamanı gelince "*softalarda lahavle bile çekecek kuvvet*" (Göktulga, 1943: 142) kalmaz. Güçlülük de olsa yerlerinden kalkıp abdest alır ve namaza durular. Yemekten beri sürekli içki içen Hüseyin Ağa bu zamana dek sesini çıkarmaz. Softalar namazı bitirince Hüseyin Ağa silahını havaya kaldırıp namazı yanlış kıldıklarını söyler, tekrar namaz kılmalarını ister. Softalar korkularından namazı tekrar tekrar kırlar fakat sabah eşyalarını dahi almadan evden kaçarlar.

Hikâyede kendi menfaatleri için dini sembolleri kullanan oluşumlar, kişiler eleştirilir. Dini inanışları kendilerini doyurmak, barındırmak için kullanan kişiler korkutularak cezalandırılır. Bu nedenle hikâye geleneksel ahlak anlayışına sahiptir.

Şakşak Emine Hanım'ın Torunu hikâyesinde seksen yaşındaki oğlunun çocuk sahibi olması için kayınvalide Şakşak Emine Hanım "*Etekleri zil çala çala, gelinin bir dediğini iki etmiyor, türbe, türbe, tekke tekke, ziyaret ziyaret gezdiriyor. Tezveren Dede'ye adaklar adıyordu.*" (Göktulga, 2017: 275). Gelin, önceden hamile kalmış bir kadındır, fakat yalanının ortaya çıkmaması için o da bu ziyaretlerden memnundur. Oğlu İzzet Efendi çocuğunun olmayacağını bilmesine rağmen yapılan ritüellerin sonucu olarak gelinin hamile olduğuna inanır ve mutlu olurlar.

Kenan Hulusi Koray'ın 700,000 Dolarlık İncil hikâyesinde eski eserler peşinde olan Amerikalı bir gazeteci üzerinden ülke halklarının dini duygularının istismar edilişi konu

edilir. New York Post gazetesinin Yakın Doğuda eski eserler muhabiri Con Ceymis, 700 bin dolar değerindeki tarihi bir İncil'in izini sürer. Son olarak Vank köyünde olduğunu öğrendiği için bölgenin kaymakamı ile İncil'i arar. Con Ceymis tarihi İncil'i Amerika'ya götürüp kazanacağı paraların hayallerini kurar. Fakat kaymakama *"Amerikan din kanunlarında ismi geçer diye alakadar oldum."* (Koray, 1944: 43) diyerek değerinin ancak yüz, iki yüz dolar olacağını söyler. Kaymakam İncil'in bulunmamasıyla hayal kırıklığı yaşayan fırsatçı gazeteciye aradığından daha değerli bir şey olduğunu söyler. Üzerinde bir delik bulunan kutuyu gösterir ve bu parmak izinin Hz. İsa'ya ait olduğunu söyler. Gazeteci büyük bir heyecanla Kaymakamın kutuya biçtiği iki yüz bin dolar teklifini kabul eder. Con Ceymis çok kârlı bir alış veriş yaptığını düşünür. Fakat kaymakam satıştan sonra aklından şunları geçirerek keyiflenir: *"Vank köy papazları kutudaki delik için Kürtleri kandırmak lazım geldiği zaman Hazreti Ali'nin parmağı, Hristiyanları kandırmak lazım geldiği zaman Hazreti İsa'nın parmağı derlerdi."* (Koray, 1944: 44).

Hikâyede Amerikalı bir fırsatçının önemsizmiş gibi göstermeye çalışıp yüksek değerdeki tarihi eseri kaçırma planları birinci ahlak sorunudur. Fakat bu duruma muhatap olan devlet temsilcisi kaymakam, bilinçlidir ve hem bu oyuna gelmez hem de dolandırıcıya ders verici bir girişimde bulunur. Fakat bu hikâyede en önemli vurgu basit bir kutunun yabancı güçler tarafından işlerine geldiği gibi kimi zaman Kürtlerin kimi zaman Hristiyanların dini duygularını istismar aracı olarak kullanılmasının eleştirisidir. Hikâye mizahi bir üslupla ele alınmış, ahlaki açıdan geleneksel anlayışta ders verici bir ahlak anlayışına sahiptir.

Sabahattin Ali'nin Böbrek hikâyesinde hasta adamın otel odasında karşılaştığı kişi dini duyguları istismar ederek hasta adamı dolandırır. Hikâyedeki dolandırıcı adam, hasta oda arkadaşına *"Müslümanın Müslümana yardım etmek borcu"* (Ali, 2016: 39) diyerek anlaştığı doktora yönlendirir. Fakat *"helal süt emmiş"* (Ali, 2016: 40) denilerek kapısına gidilen doktorda bir neticeye ulaşamadığı gibi Anadolu'dan gelen hasta adam bütün parasını onlara kaptırır.

Hakkımızı Yedirmeyiz! hikâyesinde dindar bir görüntü çizmesine karşın birçok dolandırıcılığı ustalıklı yapan bir kişi konu edilir. Hikâye anlatıcısı aslında varlıklı bir ailenin çocuğudur. Fakat babası öldükten sonra her şey değişir ve bir hastanede depo görevlisi olarak çalışmaya başlar. Deponun müdürü çok usta bir dolandırıcı olmasına

rağmen etrafına çok dindar bir görüntü çizer. “*Dalaveresine uyduramayacağı hiçbir iş yok vallahi. İki ölüyü bir kefenle gömdürür, öteki kefeni evine yollar. Mis gibi İtalyan patiskası*” (Ali, 2016: 80). Fakat depo müdürü, zamanla genç adama açılır onu da memnun edecek şekilde birçok haksız kazanç sağlar. Hikâyede kişilerin hukuksuz işlerini gizlemek için kendilerine dindar bir görüntü vermeleri mizahi bir üslupla eleştirilir. Hikâyede türlü türlü dolandırıcılıklar yapan müdür de genç adam da cezalandırılmaz. Bu nedenle hikâyedeki ahlaki anlayış problemin betimlenmesi temellidir.

Sait Faik Abasıyanık’ın *Ben Ne Yapayım?* hikâyesinde insanların dini duyguları istismar ederek haksız kazanç sağlaması eleştirilir. Anlatıcı düşük ücretlerle çalışan bir yazardır. Fakat zamanla hayatın pahalılığı karşısında eline geçen paranın yeterli olmayacağını düşünüp babasından kalma ticaret işleriyle ilgilenmeye karar verir. Babasını önceden dolandıran bir arkadaşı da genç adamın ticaretle uğraşacağını duyunca geçmişteki hatalarından dolayı özür dileyip genç adamla ortak iş yapmak istediğini söyler. Eski baba dostu dolandırıcı, gördüğü rüya ile bu işin hayırlı sonuçları olacağını da sözlerinin arasına sıkıştırır. “*Dün akşam, gördüğüm bir rüya bana sayende çok ileri gideceğimizi tebşir etti. Peygamber Efendimiz...*” (Abasıyanık, 2018d: 14). İş sadece dolandırıcı eski baba dostunu ileriye götürür. Genç adamdan gizleyerek depodaki malları satan adam kazandıklarıyla ortadan kaybolur. Hikâyede insanların dini duyguları istismar edilerek kişilerin kendi çıkarları için kullanması eleştirilir. Yazarın hümanist tavrı ile karşılaştığımız bu hikâyede dolandırıcı kişi cezalandırılmaz. Ahlaki sorun betimlenerek ele alınır.

Kemal Bilbaşar’ın *Hafız Yunus* hikâyesinde insanların dini duyguları istismar edilerek haksız kazanç sağlanması eleştirilir. Babası bir tekkenin hocası olan Hafız Yunus, babasından sonra tekkeyi bir para kazanma aracına dönüştürür. Öyle ki para kazanmak, daha fazla toprak sahibi olmak için Sırp hükümetine geçen idareye övgüler dizer, onların faydasına bir caminin Bulgar kilisesi olduğu yalanını ortaya atıp arkasında durur. Öte yandan yedirdiği paralar sayesinde Kurtuluş Savaşı’nda askerden kaçmak için türlü numaralar çevirmesine rağmen İstiklal Madalyası ile ödüllendirilir. Dindar bir görüntünün ardına saklanıp her devirde tehlikelerden uzak duran buna karşılık her kârlı kazancın da başında olan Hafız Yunus çevresinde de yarar getirir düşüncesiyle kabul görür, dışlanmaz.

Hikâyede görüntü olarak dini bir kimliğin ardına saklanan kişi, kendi çıkarları doğrultusunda hile ile hem zengin olması hem de sosyal anlamda itibar görmesi eleştirilir. Fakat bu eleştiride yazarın genel geleneksel ahlak anlayışından farklı olarak karşıt güce ceza verilmez.

Orhan Kemal'in *Büyücü* hikâyesinde babasının geçmişteki yargıçlık göreviyle övünmekten başka hiçbir işe yaramayan İsmail, devlet işinden gevezeliği ve işe yaramazlığı nedeniyle atılır. Okuma yazmayı bildiği için bir müddet dilekçe, mektup yazmakla geçinmeye çalışsa da boş boğazlığı nedeniyle bu işi de kısa sürede kaybeder. İsmail bir gün meyhanede rastladığı “*eski bir medrese kaçkınından*” (Kemal, 2017: 114) aldığı eski yazılı bir kitapla insanlara büyüler yaptığını iddia ederek büyük paralar kazanır. Kimsenin o güne dek sözüne itimat etmediği bu kaçkın kişi, yaptığı yalan muskalar sayesinde hem para hem de iyi bir destekçi kitle edinir. Polis, İsmail'in evini basıp onu tutuklamak istediğinde halk polise hücum ederek yalancı hocayı kurtarır. Hikâyede insanların dini duygularını istismar ederek haksız kazanç ve itibar kazanmaya çalışan kişi eleştirilir. Fakat halkın bu tip insanlara inanıp desteklemesiyle sayılarının azalmayacağı vurgusu yer alır. Hikâyede ahlaki sorun mizahi bir dille betimlenerek ele alınır.

Umran Nazif Yiğiter'in *Bir Müslümanın Ölümü* hikâyesinde varlıklı, yaşlı ve dini duyguları güçlü bir kadın olan Pembe Hanım, tüm mal varlığını mahalle imamı ile müezzine bırakarak cennete gitme düşüncesi ile kezzap içerek intihar eder. Pembe Hanım'ın kabri başında hayır dua edip normal ve iyi bir ölüm yaşadığını söyleyen yalnızca mirasın kaldığı imamla müezzin olur. İntihar sürecine imam ve müezzinin götürdüğü söylenemez fakat kendilerine yüklü bir miras kaldığı için yanlış dememeleri eleştirilir.

Dönemin yeni kurulan rejimi bilimi, aklı öne çıkarmış halkın hurafelerden, dini duygularının sömürülerek kâr elde edilmesinden korumak için ciddi tedbirler almıştır. Fakat hangi tedbir alınırsa alınsın halkın bilinçlendirilmesi kadar etkin olmayacaktır. Dönemin hikâyelerinden birçok yazarın halkta bilinç uyandırmak adına konuyu ele aldıkları görülür. Hikâyelerde para kazanmak uğruna kişilerin dini sembolleri kullanması, dindar bir kimlik arkasına sığınması temel eleştiridir. Hikâyelerdeki temel amaç ise dönemin insanını bu gibi kişilerin yaptıklarına karşı eğitmektir.

Hikâyelerde Gürpınar, Uşaklıgil, Esendal aslında dindar olmayan fakat çevresi tarafından kabul görmek için dini semboller kullanan kişileri eleştirir. Göktulga, Sabahattin Ali, Sait Faik, Bilbaşar, Orhan Kemal, Yiğiter dini sembollerini kullanarak haksız kazanç sağlayan kişileri ele alır. Bu kişiler olağan hayatta hiçbir yararlı işi olmamış, para kazanmak için dini duyguları kullanan yalıtık tiplerdir. Bunlardan Bilbaşar'ın *Hafız Yunus* hikâyesindeki hafız kişi, maddi çıkarları için eski bir Türk camisinin Bulgarlara ait olduğunu söyleyecek kadar alçalabilmektedir. Hikâyelerden Kenan Hulusi Koray'ın *700,000 Dolarlık İncil* hikâyesi, coğrafyamız üzerinde yüzyıllarca halkın dini duygularının istismarına etkili bir örnektir.

3.7.3. Hurafeler ve Batıl İnançlara İnanmamak

Dönemin hikâyelerinde Esendal ve Gürpınar'ın hikâyelerinde karşılaştığımız hurafe ve batıl inançlara inanmamak değeri her iki yazar tarafından da mizahi bir üslupla halkı eğitmek hedefiyle ele alındığı görülür.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Baltayla Doğuran Böyle Doğurur* hikâyesinde gelini ve oğluyla yaşayan Hasibe Hanım, torununun olmaması üzerine uygulayacağı hurafelerle gelininin hamile kalacağına inanır. Hasibe Hanım, gelini hocalara götürür, duyduğu bitkileri çeşitli ritüellerle üzerinde uygular fakat istediği gebelik haberi bir türlü gelmez.

Hele geline verdiğim emek, anlatma ile bitmez. Yeni doğmuş çocuğun ilk çişini salataya karıştırır da yedir dediler, yaptım. İştahla yedi kör olası yine doğurmadı. Yarasa pisliğini leblebi unu ile karıştırarak hap yap da yuttur, dediler, yutturdum. Şeyh Sadrettin, gelinin karnı üzerine “Ayet-el Kürsi” yazdı. Üç gün sonra geldi mübarek diliyle, yine kendi yaladı. Yedi Emirler'e kasık damarına bastırdım. Ardıçla karışık papatya ısırgan buğusuna oturttum. Velhasıl hiçbir şey kâr etmedi. (Gürpınar, 2016a: 60)

Hasibe Hanım'a bir komşusu, verimsiz olan meyve ağaçlarının baltayla kesilme korkusu verildiğinde meyveye döndüğünü anlatır. Kayınvalide Hasibe Hanım, bundan yola çıkarak gelininin odasına baltayla girer ve çocuk doğurmazsa baltayla kendisini keseceğini söyler. Gelin bu ani korku ile bayılır, kendisinden yoğun bir kan gelmesi üzerine gebe olduğu ve düşük yaptığı anlaşılır. Hasibe Hanım'ın oğlu, annesine çocuğumu senin yüzünden kaybettim diye çıkışır. Anne, oğluna kızarak bu gebeliğin kendisinden değil, Yedi Emirler'in marifetiyle olduğunu söyler.

Hikâyede batıl inançlara, hurafelere olan inanç eleştirilir. Batıl inançlara inanan kişiler mizahi bir dille eleştirilerek yaptıklarının sonuçları içinden çıkılmaz bir hal ile bırakılır. Bilimsellikten, akıldan ve ahlaktan yoksun girişimlerle ne birey ne de toplum bir varlık veya ilerleme yakalayamaz. Toplumumuzun da önünde birçok noktada engel teşkil etmiş bir konu olan hurafelere inanmaya karşı uyarıcı niteliğinde bir hikâyedir. Ahlaki bağlamda geleneksel ders verici bir hikâyedir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Rüya Nasıl Çıktı* hikâyesinde rüyalardan yorum çıkararak hayatını yorumlamaya çalışan kişilerin tavırları mizahi bir dille eleştirilir. Postacı Tevfik Efendi genç, işinde titiz, çalışkan birisidir. Bir gün işten eve dönerken “*dünyanın alayında, kurnaz, kendinden başka kimseyi düşünmez*” (Esendal, 2018:61) bir adam olan İzzet Bey kahveden Tevfik'i çağırır. İzzet'in amacı kahvede otururken kendisine arkadaşlık edecek birisini bulmaktır. Tevfik bu boş adamın yanında durmak istemese de İzzet, onu rüyasında gördüğünü söyleyerek oturtur. Tevfik rüyanın kötü olduğunu duyunca sararır, neyi yanlış yaptığını düşünür. “*Tevfik Efendi tırnağını ne gün kestiğini*” (Esendal, 2018:b62) hatırlamaya çalışır. Posta arabasına koşarak gider, içeriyi ve kapısını kontrol eder fakat içi rahat etmez. Akşam eve gidince acaba ne olacak endişesindedir. Bu sıkıntılı hal ile ertesi gün eşinin pekmez kaynattığı tencere Tevfik Efendi'nin ayağına dökülür. Büyük bir acı çeker ama rüyanın felaketinin yaşadığı olaya çıkmasına içten içe sevinir.

Hikâyede hurafe ve batıl inançlarla hareket edilmesi mizahi bir dille eleştirilir. Hikâyenin kahramanı Fikret kötü rüyayı duyunca ondan etkilenmekle kalmaz, başına gelecek olumsuzlukları da kendi hatalarında arar. Bunun için tırnaklarını hangi gün kestiğini dahi düşünür. Tevfik ayaklarına kaynar pekmez dökülünce daha büyük bir bela olmadığı için içten içe sevinir.

3.7.4. Mahremiyet/ İffetli Olma

Kişinin özel yaşam sınırlarının korunması, kendisi ve başkaları tarafından bir teşhir aracı haline getirilmemesi mahremiyet değeri olarak ele alınır. Dönemin hikâyelerinde Uşaklıgil, iffet ve namus kavramlarının zamana göre değişeceği üzerinde durur. Göktulga bireyin mahremiyet sınırları olduğunu, bir diğer hikâyesinde ise yazarın aile

kurumuyla ilgili değerlerde de gördüğümüz üzere kadının iffetli olması gerektiği üzerinde durduğu görülür.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *İffet Ölçüsü* adlı hikâyesinde, iffet, namus gibi kavramların bir ölçüsü olup olmadığı ele alınır ve zamana göre algılanmasında değişkenlik göstereceği üzerinde durulur. Anlatıcı, İhtiyar Dost'la ılık bir yaz akşamında gezintiye çıkarlar. Gezinti sırasında anlatıcı, İhtiyar Dost'a insanlığın ilk zamanlarından beri kemikleşmiş bir iffet anlayışı olduğunu söyler ve bu görüşünü ünlü düşünürlerin söylemleriyle güçlendirmek ister. İhtiyar Dost ise buna karşı çıkar ve insanların iffet kavramına o zamanın ve o diyarın özellikleri çerçevesinde baktıklarını söyler. Buna kanıt olarak da o sırada yanlarından “*etekleri rüzgârdan çırpına çırpına*” (Uşaklıgil, 2008:123) geçen iki genç kızı gösterir. İhtiyar Dost, bu iki genç kızın tertemiz olduğunu fakat yaşadıkları zamandan otuz yıl önce iffetsizlikle suçlanacak olduklarını söyler. Değişen zaman, iffete bakışı değiştirmiştir.

Hikâyede iffet üzerinden katılmış pek çok bakış açısının zamana ayak uydurması gerektiği vurgusu vardır. Fakat İhtiyar Dost'un ve anlatıcının aslında aynı kişiler olduğu noktasına dönersek iffet üzerine kendisinin de henüz bir ikilemde olduğunu görmekteyiz.

F. Celal Gökölga'nın Serap hikâyesinde anlatıcının, güzelliğinden ve zarafetinden etkilendiği genç bir bayanı takibi ve genç bayanın bu takipten duyduğu rahatsızlık mizahi bir üslupla anlatılır. Genç adam bütün bir yaz boyunca görüp beğendiği bayanı takip eder. Uzun bir süre takipten sonra da genç bayanı sokak ortasında durdurup ona duygularını açar ve “*ne olur başınızın, gözünüzün sadakası olsun, tek bir kelime, yalnız bir kelime*” (Gökölga, 1943: 58) diyerek kendisinden bir cevap almak için ısrar eder. Uzun süre özel hayatında göz hapsine alınmış genç kız, tüm kızgınlığı ile peçesini kaldırıp genç adama; “*Eşşoğlu eşşek...*” (Gökölga, 1943: 58) der.

Hikâyede insanların özel hayatın sınırlarını bilmesi gerektiği vurgusu yapılır. Hikâyeye mizahi bir üslupla ele alınmıştır. Gözetimden dolayı mustarip olan genç bayan, kendisinden hiç beklenmeyecek şekilde genç adamı sokak ortasında, insanların içinde, tek kelimeyle aşağılar. Genç adamın bundan ders çıkardığı, yaptığıının aşırılık olduğunu ve pişman olduğunu görürüz. Bu nedenle hikâyeye geleneksel ders verici ahlak anlayışına örnektir.

Nâme hikâyesinde genç, güzel ve evli bir kadının, yaşlı bir adama karşı talepkâr tavırları geleneksel ahlak kurallarına uygun bir biçimde eleştirilir. Hikâye yaşlı adamın genç kadına yazdığı bir mektup şeklindedir. Yaşlı adam, kadının kendisini gördüğünde heyecanlanmasını, gülmesini, kıyafetlerindeki açıklığı delil göstererek kendisine ilgi duyduğunu düşünmektedir. Yaşlı adam yazdığı mektupta bu ilginin hem kadının evli olmasından hem de aralarındaki büyük yaş farkından dolayı doğru olmadığını belirtir. “*Ey Latin harfi nesli, aramızda hangi birbirine uyar nokta var? Bir olmayacak heva ve hevese gönüllerimizi kaptırmış giderken “Ah zavallı” diye burnuma gülüverdiğiniz gün bana edeceğiniz fenalığı düşündünüz mü hiç? Daha şimdiden çocuklarınızın babasına, bizim evdeki kadına acımanız gerekiyor.*” (Göktulga, 2017: 239). Hikâye böylesi bir gönül ilişkisinde içine düşülecek sosyal zorlukları resmederek okuyucuyu bu konuda uyarmaya çalışır. Hikâyede iffetli olma değeri geleneksel ahlak anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır.

SONUÇ

İnsan yeryüzünde düşünebilen, duygu ve düşüncelerine göre kararlar alabilen, hissedebilen, varlığın canlı ve cansız tüm katmanlarıyla etkileşime geçebilen, onları kullanabilen tek canlıdır. İnsan, bu yetenekleri ilkel olmakla birlikte insanlığın ilk döneminden beri taşır. İnsanoğlu sahip olduğu bu yeteneklerle yaşarken yarış, hırs, kıskançlık, sevmeye, üzülmeye, sahip olma, kaybetme duygularını da beraberinde yaşar ve ötekine göre kendisini konumlandırmak ister. Bu noktada ötekinin duygu, düşünce ve çıkarlarıyla çelişen noktalarda anlaşmazlıklar ve huzursuzluklar yaşanır. Bireyler tekil huzursuzluklarının giderilmesinden yola çıkarak toplumsal yapıda kabullere dönüşen normlar oluşturmuştur. Bu süreç modern çağda ahlak ve değerler olarak tanımladığımız kavramların alt yapılarıdır.

Ahlak ve değer normları insanların bir arada ve dünya ile daha barışık, daha huzurlu ve daha güvenli bir yaşam oluşturabilmesini hedefler. Ahlak ve değerler kapsamında kültürel farklılıklar olduğu gibi evrensel ortaklıklar da vardır.

Ahlak ve değer kavramları toplumsal bir uzlaşının ürünüdür. Değerleri toplumda canlı tutabilmek, yeni nesillere yerleştirebilmek için birçok yol kullanılır. Edebiyat ürünleri ise bu yollardan belki de en eskilerden birisidir. Türk edebiyatının ilk yazılı ve sözlü örnekleri bunu doğrular niteliktedir. Orhun Yazıtları, Manas Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri ortak kültürün değerlerini ve tecrübelerini topluma yerleştirmek, gelecek kuşaklara öğretmek için çaba sarf ettiği görülür. Devamında verilen eserlerde de bu hassasiyet korunur.

Tezimiz kapsamında incelediğimiz Cumhuriyet Dönemi 1935-1950 yılları milletimiz için toplumsal yapının çok yönlü değişim ve dönüşümden geçtiği yıllardır. Bu yıllarda büyük mücadelelerden çıkılıp vatan kurulmuş, insanlar sosyal hayata dönmeye başlamıştır. Sosyal hayat, eski geleneksel anlayışla batılı anlayışın keskin bir çarpışma noktası olmuş ve bu durumdan aile yapıları, konuşma, giyim, çalışma, bilim, vatanperverlik, din gibi birçok sosyal alan etkilenmiştir. Dönemin yazarları bu süreçte ortaya çıkan çarpışlıkları iyi gözlemlemiş ve eserlerinde kimi zaman duygusal, kimi

zaman mizahi kimi zaman sadece eğitici üslupla eleştirilerini toplumla ve devletle paylaşmıştır.

İncelediğimiz dönemde aile ile ilgili değerlerde evlilikte eşlerin denkliği, görücü usulü yerine çiftlerin beğenerek evlenmesi, çalışan, üreten, vatanperver kişilerin kuracağı yuvaların hem kendileri hem de toplum için faydalı olacağı yazarların ortak olarak üzerinde vurgu yaptığı konulardır. Bir diğer temel konu ailenin birey için ruh ve beden sağlığını koruyan bir kuşatıcılığı olduğu vurgusudur.

Hikâyelerde ailede kadın karakterlerle ilgili hassasiyet olduğu tespit edilmekle birlikte Sadri Ertem ve Fahri Celal Göktulga'nın hikâyelerinde kadın karakterler iffet, anlayış, tutumluluk gibi konularda kusurlu bulunur. Bu yazarların eserlerinde yer yer kadınlara karşı olumsuz cinsiyet ayırımı yapıldığı tespit edilmiştir. Sait Faik, Sabahattin Ali ise hayat kadını olan kadın karakterlerde dahi erkekleri bencillik ve duyarsızlıkla suçlayarak kadın karakteri korur.

Ailenin devamı ve buna bağlı olarak huzur ve düzenin sağlanması için aile bireyleri üzerine düşen sorumluluklar ve aile içinde anlaşmazlık, yanlış yapılan evlilikler nedeniyle yaşanan huzursuzluk durumunda medeni dünyanın sunduğu boşanmanın gerçekleşmesi gerektiği yazarların üzerinde ortak durduğu diğer değerlerdir. Böylelikle yazarların hikâyelerde Cumhuriyetle birlikte kurulan yeni sosyal düzen için temel yapı taşı olan aile ile ilgili konularda halkı bilinçlendirmek, eğitmek, yönlendirmek amaçlarını taşıdıkları görülür.

Ebeveyn çocuk ilişkisi ile ilgili değerler dönemin sıklıkla üzerinde durulan bir diğer konudur. Dönemin yazarları yeni toplumu kurarken sağlıklı bir ruh haliyle donanmış çocuğun topluma katacağı değerın önemini anladıkları söylenebilir. Dönemin yazarlarında konuyla ilgili ortak vurgu; özellikle geleneksel toplum kabullerinde babanın sert duruşu, dayak vb. uygulamalarının normal görülmesinin eleştirilmesi üzerine kuruludur. Hikâyelerde bu tür baba karakterleri geleneksel/ders verici ahlak anlayışı ile cezalandırılır. Baba karakterinin isterse çocuklarıyla olumlu ilişki kurabileceğinin örnekleri de hikâyelerde işlenir. Hikâyelerde olumlu ilişkiler kuran çocuklar, başta kendisi olmak üzere topluma fayda ve huzur kaynağı olan bireyler olarak sunulur. Gayri meşru çocukların toplum tarafından itilmeyip sahip çıkılması gerektiği, çocuğa sorumluluklar verilmesi gerektiği, kötü arkadaş çevresinin çocuk üzerinde olumsuz etkileri olacağı konuları da anne, baba ve çocuk ilişkisi değeri

kapsamında ele alınan diğer değer vurgularıdır. Yazarların yeni toplum yapısı için halkı bu konularda eğitmek, yönlendirmek amacı taşıdıkları ortaya konulmuştur.

Dönemin hikâyelerinde yurt ve millet sevgisi, kahramanlık değerlerinde Cumhuriyet devrinin kuruluşu için geçen Kurtuluş Savaşı dönemine ait zorlu sürecin etkilerinden yeni çıkılmasına rağmen hamasi duygularla yazılan hikâyeler görmeyiz. Hikâyelerde vatan ve millet sevgisi daha genel ve duygusal anlar üzerine kurulu hikâyeler yoluyla işlenir. Hikâyelerde yurt özlemi, İstanbul özlemi, anadilin önemi, Türk'ün ezilmemesi gibi konular ele alınır. Hikâyelerde yurt ve millet sevgisi değerinde okuyucuyu eğitmek yerine vatanın, anadilin, milletin kıymeti konusunda farkındalık oluşturmak istendiği ortaya konulmuştur.

Dönemin hikâyelerinde kahramanlık, eğitim ve öğretmene önem verme, Atatürk sevgisi geleneksel değerler içinde çok az yazarın değindiği değerler olarak karşımıza çıkar.

Kahramanlık değerinde Balkan ve Rumeli Savaşı dönemlerinde askerlerin üstün fedakârlıkları üzerinde durulur. Tarus ise Kurtuluş Savaşı'na katılıp büyük bedel ödemiş askerlerin savaştan sonra içine düştükleri maddi ve manevi yoksunluklara dikkat çekerek devlet kurumlarında ve toplumda bu konuda farkındalık oluşmasını hedefler. Eğitim ve öğretmene önem verme değerinde sınıfta ayrımcılık yapan öğretmen tutumu eleştirilir.

Tarihi mirasa önem verme değerinde Uşaklıgil, geçmişe ait olan ve kimliğimizi yansıtmayı gereken sanat eserlerinin Batı hayranlığı ile bozulup hiçbir şeye benzemeden çirkin bir varlık olarak ortada bırakılmasına tepkisini dile getirir. Bu anlayış müzikten mimariye kadar birçok sanatsal mirasın bozulması, yok olmasına neden olduğu eleştirilir. Koray kısa yoldan para kazanmak hevesiyle milli servetimiz olan tarihi nesnelerin bilinçsizce para karşılığı yabancı ülkelere satılmasını eleştirir.

Dönemin hikâyeleri incelendiğinde Atatürk sevgisi ve Cumhuriyet yönetimi değerlerine çok fazla değinilmemiş olması şaşırtıcı bir sonuç olarak karşımıza çıkar. Uşaklıgil'in konuyla ilgili olarak Cumhuriyet'in onuncu yılına atfen yazdığı hikâye ve Samim Kocagöz'ün Atatürk'ün askeri dehasını konu aldığı hikâye dışında konuyla ilgili başka bir hikâye ile karşılaşmayız. Bu durumun sebebi toplumun sosyal meseleler üzerinde daha fazla yönlendirme, eğitilme, farkındalık oluşturma gereksinimleri olduğundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yanlış batılılaşma dönemin hikâyelerinde ağırlıklı olarak genç bireylerin eğitimsiz olmalarına karşın giyim, konuşma, mimikler, dans gibi görsel konularla Avrupalı gibi görünme çabalarının alaycı bir dille eleştirisi üzerine kuruludur. Bunun dışında hikâyelerde yanlış batılılaşma sonucu evliliklerin bozulması, Avrupa hayranlığının getirdiği ithal ürün merakıyla ekonominin bozulması gibi vurgulara da yer verilir.

Bireysel ahlaki değerler başlığı altında incelenen değerlerden özgüven, tutumlu olmak, sabırlı olmak, cömert olmak, merhametli olmak dönemin üzerinde az durulan değerleridir. Bireysel ahlaki değerlerde helal kazanç, vefa ve sadakat, mantıklı hareket etmek, yaşam sevinci değerleri ise dönemin birçok yazarının sıklıkla değindiği değerler olarak karşımıza çıkar. Bireysel ahlaki değerler ele alınırken toplumda ahlaki değerleri yüksek bireylerin olması için farkındalık oluşturma, eğitime amaçlarına sahip olduğu belirlenmiştir. Dönemin hikâyelerinde ilgili değerler genellikle bir problem çerçevesinde işlenirken olumlu yaşam örneklerine de yer verildiği görülür. Olumlu değer örnekleriyle Sait Faik ve Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde daha sık karşılaşırız.

Helal kazanç değerinde dönemin hikâyelerinde özellikle para kazanabilecek akıl ve beden sağlığına sahip gençler, girdikleri yanlış para kazanma yolları sonucu ailede boşanma, saygı kaybı, toplumda iğreti görünme, iç huzursuzluk gibi sorunlarla karşılaşır. Değeri olumlu örnek olarak ele alan Göktulga ve Karagöz'ün hikâyelerinde ise az kazanç elde etmesine rağmen yanlış yollara yönelmeyen hatta bunları reddeden kişiler yüceltilir. Değerin yazarlar tarafından geleneksel ahlak anlayışı ile hatalıların cezalandırılması şeklinde ele alındığı görülür.

Vefa ve sadakat değeri dönemin hikâyelerinde çoğunlukla evlilik kurumunda eşler arası sadakat beklentisi üzerinden ele alınır. Olumsuz örneklerde kadın sadakatsiz davranırken olumlu örneklerde de ölen eşin ardından kadının sadakatle bir ömür yas tutması yüceltilir. Böylelikle her iki şekilde de kadının sadakatli olması yazarların genel ahlaki eğilimlerinde bekledikleri tutum olarak karşımıza çıkar. Bu durumun ortaya çıkmasında dönemdeki tüm hikâye yazarlarının erkek olması nedeniyle erkek egemen bakış açısından kaynaklandığı söylenebilir.

Sosyal ilişkilerle ilgili değerlerde dostluk değeri, alçakgönüllülük, güvenilir olmak, duyarlı olmak değerleri dönemin yazarları tarafından sıklıkla üzerinde durulan değerler olarak karşımıza çıkar. Sosyal ilişkilerle ele alınan değerlerin genelinde şehirli, zengin, ağa, üst makam kişilerin köylü, fakir, alt kademe çalışan kişilere yönelik olumsuz

tutumları üzerinden değerlerin toplumda farkındalık oluşturmaları istenir. Olumsuz örneklerin en büyük sebebi para kazanma hırsı ve üstünlük kurma isteğine dayanır.

Dönemin hikâyelerinde dostluk değerine karşı karamsar bir bakış açısı olduğu tespit edilmiştir. Hikâyelerde gerçek dostun ol(a)mayacağı, insanın kıskançlık, çıkar çatışması gibi kötü huyları nedeniyle sonsuz güvenilir insan kalamayacağı fikri hâkimdir. Hümanist yazarlar Sait Faik ve Sabahattin Ali de gerçek bir dostun olabileceğine inanmaz. Dost görünen kişiler kıskançlık, ihanet ve zor zamanlarda destek olmayan yabancıya dönüşürler. Hikâyelerde ahlaki sorun betimlenir. Karşıt güç bir cezaya uğramaz. Masum kişiler, kendi iç dünyalarında aldıkları kırılganlıkları ders olarak görürler.

Alçakgönüllülük değeri dönemin hikâyelerinde köylü ve şehirli halk, zengin ve fakir halk, devlet dairelerinde as-üst ilişkileri üzerinden ele alınır. Ekonomik ve sosyal yoksunluk çeken bireyler alçakgönüllü, iyimser ve mütevazı bir yaşam içindeyken zengin ve üst makam kişiler ezici, çıkarıcı karakterler olarak ele alınır. Bu hikâyelerden Göktulga'nın *Kepaze Olduk* hikâyesinde bir devlet dairesine atanan katip, “*iğnemden vazgeçmem*” (Göktulga, 2017:247) diyerek masasının kanunlara göre iki masa üstte olmasını kendisine itibar olarak görür. Alt kademede görülen kişiler bu kadar anlamsız ve gereksiz unsurlar üzerinden ezilir. Ezen kişi de bir o kadar toplum nezdinde iğreti kalır. Hikâyelerde Taner ve Kunt karşıt gücü cezalandırır.

Güvenilir olmak değerinde bireyin para, makam, çıkar için her türlü yanlışı, kötülüğü yapabileceği, bu nedenle de insanın -özellikle de en yakın duran dost, akraba gibi kişilerin- güvenilir olmadığı vurgulanır. Güvenilir olmama, kişilerin maddi bir kazancı olmasa da içlerinde taşıdıkları bir hastalık olarak görülür. Abartılı yalan ifadelerle konuşma, olduğundan farklı görünmeye çalışma bu hastalıklardandır ve toplumu rahatsız eder. Halikarnas Balıkcısı ve Göktulga hikâyelerde güvenilir olma değerini olumlu örnekler üzerinden ele alır. Olumlu örneklerde güvenilir karakterlerin ortak özelliği fakir olmalarına, maddi kayıp yaşamalarına rağmen dürüst kalmalarıdır.

Duyarlı olmak değeri dönemin hikâyelerinde imkânları olmasına rağmen ihtiyacı olan kişilere duyarsız kalan kişiler nedeniyle ihtiyaç sahiplerinin; intihar, kötü yol, hırsızlık, hastalık, ölüm gibi geri dönülmez ve vicdan kanatıcı durumlara düşmeleri konu edilir. Hikâyelerde duyarsız kalan kişiler suçlu görülür. Hikâyelerin hiçbirinde duyarsız kalan kişilere ceza verilmez. Fakat duyarsız kişilerin toplumda vicdani muhasebe ile

kınanması sağlanarak toplumun, çevresine karşı daha duyarlı davranmasını artırmak hedeflenir.

Dönemin hikâyelerinde üzerinde en çok durulan değerler evrensel değerler olarak karşımıza çıkar. Evrensel değerlerden adalet değeri başta olmak üzere, erdemli olmak, özgürlük, eşitlik, barış, insan/hayvan/çevre sevgisi değerleri ile birçok hikâyede karşılaşılır. Evrensel değerlerde o güne kadar var olan geleneksel ahlak anlayışından daha farklı bir bakış açısı kazandırılmak istendiği anlaşılır. Bu bakış açısı sadece topluma değil devlet idaresine de ciddi eleştiriler yapılarak oluşturulmaya çalışılır. Kölelik, devlet idaresinin halk için var olduğu, savaşlarda millet için çalışan kişilerin her şey bittikten sonra değersiz görülmesi, çevre ve hayvanlara karşı duyarlı olmak yeni oluşturulmak istenen idari ve sosyal yapıyla ilgili dönemin önemli değer vurgularıdır.

Erdemli olmak değerinde insanların para, meslek, makam ölçütleriyle değil karakter yapılarıyla doğru ve düzgün insan olmayı sürdürebilecekleri vurgulanır. Hikâyelerde erdemli karakterler büyük paralar kazanamaz, istedikleri kadına ulaşamaz ya da ellerindeki varlık haksızlıkla alınsa dahi erdemli duruşlarından taviz vermezler. Hikâyelerde yalan, çıkarıcılık, dolandırma ve para kazanma uğruna temel ahlaki değerlerden vazgeçen kişiler büyük bir değer kaybına uğratılırken erdemli karakterler yüceltilir.

İnsanı hoşnut eden, duygulandıran, düşündüren her varlık sanat elinin ürünleri olarak karşımıza çıkar. Bu bazen bir resim, bazen bir heykel, bazen bir film, bazen bir şiir, hikâye ya da romandır. Şüphesiz bu liste uzayıp gider. Bireyin hayatında büyük bir yer kaplamasına rağmen sanatın ve sanatçının değer görmemesi ise en temel şikâyettir. Dönemin hikâyelerinde sanat değeri hem sanatın bütünleştirici üstünlüğü hem de sanatın ve sanatçının hak ettiği değeri görmediği konuları çerçevesinde ele alındığı görülür.

İnsan sevgisi değerinde dönemin hümanist yazarları Esendal, Sait Faik, Oktay Akbal, Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Ali, Samim Kocagöz hiç tanımadıkları, toplumun peşin hükümlerle kötü olarak etiketleyip dışarı ittiği küçük insan tipleri üzerinden insan sevgisi değerini ele alır.

Çocuk sevgisi değerinde kimsesiz, yetim, gayri meşru, fakir vb. dezavantajlı çocuklar üzerinde hassasiyetle durulur. Hikâyelerdeki genel kanı çocuğun masum olduğu

üzerinde temellenir ve toplumun çocuğa sahip çıktığı sürece onu faydalı bir birey olarak kazanabileceği vurgulanır.

Adalet değeri, dönemin hikâyeleri içinde üzerinde en çok durulan değerdir. İlgili değerde en çok vurgusu bulunan yazar ise Sabahattin Ali'dir. Adalet değerinde sadece toplumu değil idari mekanizmaları da eleştiren, uyaran bir yönelim olduğu görülür. Adalet değeri bürokratik kaynaklar ve sosyal kaynaklar temelli olarak ele alınıp işlenmiştir.

Bürokratik kaynaklı adalet değerinde dönemin bürokratik aksaklıkları, idari makamdaki kişilerin hak ve kanunları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları, idari yapıların halkın sorunlarını anlamadığı, idari makamların halkı hor gören bir tavırla eziyet etmesi, halkın devlet kademelerinden korkarak başvurması gerektiği noktalarda bu hakkını kullanmaktan uzak duracak kadar korkutulması eleştirilir. Bunlardan vergi toplama, mahkeme süreci, halka hizmet götürmesi gereken valilik makamları kusurlu görülür. Bu devlet makamları halkın ihtiyaçlarını tam olarak anlamamakla suçlanır. Kendi makam ve mevkilerini yükseltmek ya da ekonomik fayda sağlamak amacıyla iş yapmaları eleştirilir.

Sosyal adalet değerinde hikâyelerde zengin ve nüfuzlu kişilerin varlıkları nedeniyle devletten haksız kazanç ve destek görmeleri, temel eleştiri konusudur. Zengin ve nüfuzlu kişiler, küçük insan olarak tanımlanan halkın haklarını gasp eder, parasını alır, işinden attırır, onu bir araç gibi kullanır, kimi zaman da kendi yerlerine hapse attırırlar. Halk uğradığı haksızlık karşısında devlete gitmesi gerektiğini bilir, fakat bunun bir çözüm getirmeyeceğinin çaresizliği ve korkusu içinde durumu kabullenir. Hikâyelerde hem toplum içinde adaletsizliğe neden olan bireyler hem de devlet kurumlarının olumsuz tutumlarının eleştirisi yapılır.

Eşitlik değerinde dönemin en sık vurgusu olan fakir ve kimsesiz bireyin maddi ve sosyal gücü yüksek karşıt güçle karşılaşması konu edilir. Hikâyelerde eşitlik değeri köylü halkın, fakir insanların, düşük ücretle çalışan memurların, alt gelir grubuna ait yerleşim yerinde oturanların zengin ve sosyal gücü bulunan kesim tarafından hor görüldüğü, dışlandığı, insan yerine konulmadığı eleştirileri yapılarak ele alınır. Burada dikkat çeken husus devlet kademelerinin güçlü olana hizmet etmesi kadar halkın da eşitsizlik durumunu oluşturmada katkısı olduğu vurgulanır. Bekir Sıtkı Kunt'un *Düşmez Kalkmaz Bir Allah* hikâyesinde de belirttiği gibi “*Şu halkımıza diyecek yok doğrusu.*

Hiç farkında olmadan müthiş aristokrat dostudurlar.” (Kunt, 1937: 27) halkın kendisi için uygulanan eşit olmama halinde katkıları vardır. Halk zengine işleri düşer, bir zarar gelir kokusu ile ses çıkarmamayı, zengine hürmet etmeyi kendisine bir vazife görür. Hikâyelerde eşitliğin sağlanmasında devlet idareleri uyarılırken toplumun da bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Barış değeri, dönemin hikâyelerinde özellikle de gençlerin hayatlarını dolayısıyla yeni aile ve yeni nesillerin hayatını alt üst eden savaş ögesi üzerinden işlenir. Barış değerinde asker gençlerin ölümü, sakat kalması ile bireysel ve toplumsal kayıplar üzerinde durulur. Savaşın soğuk yüzü, birçok Anadolu hanesinde bir mermi ile koca bir belirsizlik dehlizi açar. Şehit olan askerlere yas tutulurken geriye kalanların fiziki ve psikolojik kayıpları hayatı olumsuz etkiler. Elbette vatanın ayakta kalması için savaş ortamında bireylerin vatan için savunma yapması çok önemlidir. Fakat dönemde eser veren yazarlar, savaşın bireylere getirdiği zararlara devletin ve toplumun kayıtsız kalmasını eleştirir.

Dönemin hikâyecilerinden İlhan Tarus, barış değerini vurgulamak için ele aldığı savaş örneklerini yabancı ülkelerin savaş tecrübelerinden alır. Yazar hikâyelerinde savaşın zenginler için daha çok para kazandıkları bir oyun, fakirler için bir ölüm meydanı olmasına tepki gösterir. Sait Faik'in *Beyaz Altın* hikâyesi dışındaki hikâyelerde karşıt güç bir cezayla karşılaşmaz. Barış ortamını yok eden savaşın olumsuz sonuçları üzerinden yazarlar hem devleti hem de toplumu duyarlı olmaları konusunda uyarır.

Özgürlük ve bağımsızlık değeri bireysel ve ülke özgürlüğü alt başlıklarında incelendi. Bireysel özgürlükte dönemin kültürel geçiş sorunu kölelik eleştirilir. Özgürlük ve bağımsızlık değerinde asıl geniş yer kaplayan vatanın özgürlüğü ve bağımsızlığının önemidir. Vatanın özgürlüğünün tehlikeye düşmesiyle can, mal, namus, kültür varlıklarında yaşanan kayıplara bağlı sıkıntılar dile getirilir. Vatanın tam bağımsızlığı devlet idarelerinin sistemli önlemlerine, her alanda üretim gücünün var olmasına ve halkın tüm bu bileşenlere sahip çıkmasına bağlı olarak temin edilebileceği fikri vurgulanır.

Hayvanlara ve çevreye karşı duyarlılık/sevgi değerlerinde dönemin hâkim olan küçük insana yönelik bakışının bu varlıklarda da kendisini gösterdiği görülür. Sait Faik, kasap kedisine karşılık sokak kedilerini hikâyesine taşıırken yine dönemin diğer yazarları sebepsiz yere sokak hayvanlarına eziyet eden, öldüren kişilerin bu cani tutumlarını,

binek hayvanlarının hiçbir hakkı gözetilmeden eziyet edilerek kullanılmasını eleştirir. Çevre ile ilgili değerlerde çevrenin rant kaygılarıyla bozulması eleştirilir. Doğayı ve bileşenlerini seven kişilere doğa da sahip çıkar. Bu kişiler sonraki hayatlarında yanlış işlerin içine düşseler dahi doğaya ait zamanlarında iyi, güvenilir, masum kişiler olarak sunulur ve doğaya dönmeleri durumunda eski huzurlu yaşamlarına kavuşurlar. Aksi durumda doğaya ihanet eden kişiler ise bunun etkisiyle karşılaşır. Bu kişiler ve yaşadıkları ortam hastalıklı, kötü ve kirli bir dünyanın içinde yaşamaya mahkûm bırakılır.

Çalışma-iş değerlerinde emeğe saygı duymak değeri başta olmak üzere sorumluluk sahibi olmak, çalışkan olmak değerlerinde yazarların daha çok durduğu anlaşılır. Çalışma-iş değerinde bireysel ilerlemelerin toplumsal bir ilerlemeyi sağlayacağı vurgusu hâkimdir.

Sorumluluk değerinde bireysel sorumlulukta kişinin ihtiyaçlarını kimseye el açmadan karşılaması için emek vermesi gerektiği üzerinde durulur. Toplumsal bağlamda sorumluluk değerinde ise devletin halkın ihtiyaçlarına, sorunlarına gerçekçi ve ilgili bir şekilde yönelmemesi eleştirilir. Hikâyelerde halka karşı sorumlulukların karşılanması yerine devlet kurumlarında üst yönetimlerin isimlerini duyurmak, küçük memurların da kendi maddi veya manevi kazançlarını artırmak için çaba göstermeleri eleştirilir. Hikâyelerde toplum eğitilmek, devlet kurumları uyarılmak istenir.

İdealist olmak/girişimci olmak değerinde dönemin hikâyelerinde özellikle gençlerin kendilerine bir hedef, ideal belirlemeleri ve bu hedefe giderken karşılarına çıkacak engellere takılmamaları telkin edilir. Donanımlı bir bireyin ideallerinden vazgeçmesi sadece kendisini değil tüm toplumu olumsuz etkileyecektir.

Çalışma değeri ile ilgili olarak liyakat sorunu, bürokratik işler nedeniyle işlerin aksaması, özellikle devlet dairelerinin iş üretmek yerine dedikodu kazanına dönmüş olması temel eleştirilerdir. Çalışma ortamlarının birer dedikodu kazanına dönmüş olması ve çalışanların asıl gayelerinin iş yapmaktan ziyade koltuklarını koruyup rahatlarını ve makamlarını yükseltmeyi hedeflemeleriyle verimli, bilgili, istekli kişilerin eriyip kaybolduğu vurgulanır. Bilbaşar'ın hikâyesi haricinde karşıt güce ceza verilmemiş devlet ve toplum üzerinde farkındalık oluşturmak hedeflenmiştir.

İş etiğine uygun davranmak değerinde yazarlık ve doktorluk mesleklerinde karşılaşılan ve iş ahlakına uygun olmayan davranışlar üzerinde durulmuştur. İş etiğine uymayan

temel davranış yine fazla para kazanma hirsından kaynaklanır. Doktorlar daha fazla para kazanmak için halkı sömürürken yazar ve sanatçılar daha fazla para kazanmak için her konuya yönelen ve niteliksiz eserleri nedeniyle eleştirilir. Hikâyelerde haklarının farkında olması konusunda halkı bilinçlendirme yönelimi olduğu tespit edilmiştir.

Dönemin hikâyelerinde emeğe saygı değerine vurgu yapan birçok hikâye ile karşılaşırız. Bunda şüphesiz dönemin toplumcu gerçekçi yazarlarının etkisi büyüktür. Hikâyelerdeki ortak noktalar; çalışan kişilerin emeklerinin karşılığının verilmemesi, çalışanların hor görülmesi, çalışan kişilerin güçlerinin üstünde faydalanılmak istenmesi, sanayi ürünleri ile küçük üreticilerin değersizleşmesi sorunları olarak karşımıza çıkar. Hikâyelerde çoğunlukla fakir, düşük ücretle çalışan kişilerin emeğinin sömürülmesi ele alınır. Bunlar inşaat işçisi, deniz işçisi, hamal, çiftçi, sanayi işçisi, hizmetçi gibi iş gruplarından fakir, sosyal desteği bulunmayan kişilerdir. Bunlara ek yüksek gelirli grup çalışanı olup işinde mütevazı davranan kişilerin ve emekli grubun hor görülmesi de hikâyelerde yer alır. Bu verilerden yola çıkarak başta fiziksel güçleri sömürülen fakir kesim için devamında ise çalışıp üreten ve üretmiş her bir birey için toplumda ve devlet kurumlarında emeğine karşılık farkındalık oluşturulmaya çalışıldığı belirlenmiştir.

Kalkınma ve gelişme değerinde bir ülkenin kalkınmışlık seviyesini gösteren barınma, beslenme, sağlık konularında devletin kendisini geliştirecek tedbirler alması gerektiği, ülkenin yetenekli kişilerinin göz ardı edilmeden yetiştirilip değerlendirilmesi, başta köylü halkın üretime olan desteğine karşılık tüketimin dışa bağımlılıktan çıkaracak tedbirlerin alınması gerektiği konularında devlet mekanizmalarının eleştirildiği görülür.

Bilimsel değerler kök başlı altında ele alınan araştırmacı olmak, bilimsel olmak, yaratıcı olmak alt değerleri dönem içindeki hikâyelerde en az vurgu yapılan bölümü oluşturur. Fakat sayılarının az olması niteliğini etkilemez. Dönemin hikâyelerinde bilimsel değerlerle ilgili olarak aklın ve bilimin ışığında kurulacak bir toplumun daha başarılı, kalkınmışlık düzeyi yüksek ve daha özgür bir ülke olacağı vurgulanır. Aksi durumda bilimden, teknolojik gelişmelerden, sosyal hayattan geri kalmış toplumların büyü, tılsım ve otorite korkuları ile rahatlıkla istenildiği gibi yönetilebileceği vurgulanır.

Dini değerler başlığı altında dini duyguların istismar edilmemesi değeri hikâyelerde en sık yer bulan değerdir. İnsan için varlığın maddeden ve insan iradesinden çıktığını hissetmesiyle birlikte ruh ve beden sağlığını korumak için manevi kaynaklar koruyucu bir kalkan görevi görür. Dönemin hikâyelerinde manevi kaynaklara böylesi anlarda

yönelen yazarların hikâyelerinde karşılaşırız. Uşaklıgil savaşın getirdiği çaresizlikte, Tanpınar yıkıcı bir depremin ardından, Göktulga büyük yanlışların içine düştüğünde, Osman Cemal Kaygılı bir gönül yıkımının ardından sığınılacak yeri manevi kaynaklarda bulmuştur. İnsanların acziyetini hissettiği anda ruh sağlığını korumak için sığınacağı en önemli kaynaklardan birisi olan manevi kaynaklar incelenen hikâyelerde de bu işlevini sürdürdüğü görülür.

Dini duyguların istismar edilmemesi, hurafeler ve batıl inançlara inanmamak değerlerinde dönemin hikâyelerinde toplumun bilinçlendirilmesi temel hedeftir. Yeni kurulan modern yönetim biçimi bilimi, akli önemsemiş ve toplumu hurafelerden, dini duyguları sömürecek yanlış yönelimlerden korumak için ciddi tedbirler almıştır. Fakat hangi tedbir alınırsa alınsın bireyin ve toplumun bilinçlenmesi, bu konuda içsel kabullerini doğrudan yana değiştirmesi kadar etkili olmayacaktır. Dönemin hikâyecileri de bu konuda gördükleri eksiklikleri, yanlışları hikâyelerinde eleştirdiği ortaya çıkar. Hikâyelerde maddi kazanç sağlamak, cinsel arzularını doyurmak için kişilerin dini sembolleri kullanmak, dindar bir kimlik arkasına sığınarak toplumda sosyal statü elde etmek hikâyelerdeki ortak eleştirilerdir. Hikâyelerden Kenan Hulusi Koray'ın *700,000 Dolarlık İncil* hikâyesi, kitlesel bağlamda coğrafyamız üzerinde yüzyıllarca manevi duyguların istismarına yönelik etkili bir örnektir.

Hikâyelerde ahlaki bağlamda geleneksel, ders verici ahlak anlayışı ile modern çağın ahlaki sorunu betimleyip içsel sorgulama fırsatı sunan ahlaki sorunun betimlenmesi yöntemlerinin kullanıldığı görülür. Geleneksel, ders verici ya da diğer adıyla otoriter ahlak anlayışı geçmişten günümüze kadar gelen geleneksel bir yöntemdir. Bu nedenle süreç içerisinde geleneksel ahlak anlayışı ile yazılan hikâyelerin azaldığı, ahlaki sorunun betimlendiği hikâyelerin arttığını görürüz. Fakat dönemin en hümanist yazarlarından olan Sait Faik'in hikâyelerinde dahi zaman zaman karşıt gücün cezalandırılması söz konusudur. Bu nedenle geleneksel, ders verici ahlak anlayışı kendine has verimliliğini az da olsa sürdürdüğü görülebilir.

Dönemin hikâyecilerinden Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerinde doğrudan değer vurgusu yapan bir hikâyeye rastlanmamıştır. Bunun dışında dönemin yazarlarının hikâyelerinde değer vurguları ile yeni toplumsal yapıya, daha ahlaklı ve iyi insana ulaşma hedeflerinin varlığı ortaya çıkar.

Dönemin hikâyelerde mizahi dilin sıklıkla kullanılmış olduğunu görürüz. Bu durum hikâyelerin daha küçük yaş grupları ve genç kuşakla daha etkin bir buluşma zemini oluşturabileceğini gösterir. Hikâyelerin günümüzde çocuğa görelilik ilkeleri göz önünde bulundurularak küçük yaş gruplarından itibaren yaşayan edebiyatın içine daha sık dâhil edilmesi verimli olacaktır. Aksi durumda sadece yetişkinlerin tercihlerine ve edebiyat araştırmalarının içine hapsedilmeyecek kadar geçerliliğini koruyan değer vurgularının aktarım yolu fırsatı kaçırılmış olacaktır.

Hikâyelerde edebi dilin etkileyici özelliği ihmal edilmeden ruhen ve fiziken daha sağlıklı bir birey ve buna bağlı olarak daha sağlıklı bir toplum olmanın yolu çizilir. Topluma milli ve geleneksel değerleri korumak gerektiği telkin edilirken akılcı olmak, üretmek, bilimsel olmak gibi medeni dünyanın gerekleri için kapı aralanır. Dönemin hikâye yazarlarının toplumda oluşan yeni sosyal yapının çağdaş dünya koşulları, evrensel doğrular ve ülkesel kanunlar doğrultusunda kurulması için hassasiyet gösterdikleri görülür. Fakat bu durum yazarlar için devletin bir resmi gazetesi olma durumuna da geçmez. Yazarlar bireyin, toplumun, çevresel varlıkların haklarını savunmada devlet idaresine karşı ciddi bir eleştiri geliştirir. Bu uğurda kimi zaman yazarlar, devlet tarafından cezalara çarptırıldığı dahi olur. Devlet kurumları üzerine yapılan eleştirilerle günümüzde daha modern ve insancıl yaklaşımların sergilenmeye çalışılması geçmişte düşünürlerin, sanatçıların, edebiyatçıların eserlerinde dile getirdikleri anlamlı seslerin birikimine borçludur.

KAYNAKÇA

İncelenen Eserler

- Abasıyanık, S. F. (2018a). Semaver. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, S. F. (2018b). Sarnıç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, S. F. (2018c). Şahmerdan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, S. F. (2018d). Lüzumsuz Adam. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, S. F. (2018e). Mahalle Kahvesi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ağaoğlu, S. (1945). Strazburg Hatıraları. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Ağaoğlu, S. (1950). Züriyet. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Akbal, O. (2019). Önce Ekmekler Bozuldu: Bütün Öyküler-I. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Ali, S. (2016). Sırça Köşk. İstanbul: YKY.
- Ali, S. (2018a). Değirmen. İstanbul: YKY.
- Ali, S. (2018b). Kağrı, Ses, Esirler. İstanbul: YKY.
- Ali, S. (2018c). Yeni Dünya. İstanbul: YKY.
- Balıkçısı, H. (2014). Merhaba Akdeniz: Hikâyeler. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bilbaşar, K. (2015). Öyküler1 Cevizli Bahçe. İstanbul: Can Yayınları.
- Buğra, T. (2019). Oğlumuz İstanbul: İletişim.
- Ertem, S. (2014). Toplu Öyküler. İstanbul: Salkımsöğüt.
- Esendal, M. Ş. (2016). Otlakçı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, M. Ş. (2018). Mendil Altında. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Göktulga, F. C. (1943). Eldebir Mustafendi: Hikâyeler. İstanbul: Ahmet Sait Kitabevi.
- Göktulga, F. C. (2017). Kedinin Kerameti. İstanbul: Yky.
- Gürpınar, H. R. (2016a). Gönül Ticareti. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Gürpınar, H. R. (2016b). Melek Sanmışım Şeytanı. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2017). Millî Savaş Hikâyeleri. İstanbul: İletişim.

- Karay, R. H. (2018). Gurbet Hikâyeleri. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kaygılı, O. C. (2004). Sandalım Geliyor Varda. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Kemal, O. (2017). Ekmek Kavgası. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kunt, B. S. (1937). Talkınla Salkım. İstanbul: Bozkurt Basımevi.
- Kunt, B. S. (1941a). Herkes Kendi Hayatını Yaşar. İstanbul: Vakit Basımevi.
- Kunt, B. S. (1941b). Yataklı Vagon Yolcusu. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Kocagöz, S. (1941). Telli Kavak. İstanbul: Güven Basımevi.
- Kocagöz, S. (1946). Sığınak. İstanbul: F-K Basımevi.
- Koray, K. H. (1940). Bir Otelde 7 Kişi. İstanbul: Semih Lütüf Kitabevi.
- Koray, K. H. (1940). Son Öpüş. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Koray, K. H. (1944). Bir Yudum Su. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Koray, K. H. (1983). Kenan Hulusi Koray'dan Hikâyeler. (Haz. İnci Enginün). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Koray, K. H. (2000). Beşer Dakikalık Hikâyeler. İstanbul: Timaş Yay.
- Taner, H. (2016). Yaşasın Demokrasi. İstanbul: YKY.
- Tanpınar, A. H. (2017). Hikâyeler: Abdullah Efendinin Rüyalari. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tarus, İ. (1938). Doktor Monro'nun Mektubu. İstanbul: Vakit Yayınları.
- Tarus, İ. (1947). Tarus'un Hikâyeleri. İstanbul: Ak-Ün Basımevi.
- Tarus, İ. (1950). Apartman. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2005). İzmir Hikâyeleri. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2008). İhtiyar Dost. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2011a). Onu Beklerken. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2011b). Kadın Pençesi. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2017). Aşka Dair. İstanbul: Mühür Kitaplığı.
- Yığiter, U. N. (1941). İçimizden Birkaçı. Zonguldak: Zonguldak Halkevi Yayınları.

Genel Kaynakça

- Adler, A. (2017). Yaşamın Anlam ve Amacı. (Çev. Kamuran Şipal). İstanbul: Say Yayınları.
- Akarsu, B. (1975). Felsefe terimleri sözlüğü (Cilt 408). Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Aktaş, Ş. (1986). Refik Hâlid Karay. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2009). Edebî metin ve Özellikleri. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. 15(39). 187-200. Erzurum.
- Akyüz, E. (2000). Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyüz, E. (2012). Çocuk Hukuku. Ankara: Pegem Akademi.
- Altun S. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, 1/1, 7-18.
- Ansiklopedisi, İ. (1978). İstanbul: MEB Yayınları.
- Arslan, A. (1998). Felsefeye Giriş. Ankara: Vadi Yayınları.
- Arslan, F. (2005). İlhan Tarus İnsan ve Eser. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, H. (2008). Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyelerinin Tematik İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi.
- Aşkaroglu, V. (2013). “Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Buğaç Han Anlatısı Üzerine Simgesel/Arketipsel Bir Çözümleme”. Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (17), 120-132.
- Atabek, E. (1999). Hayatımız ve Değerlerimiz, Cumhuriyet Kitapları.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevler ve Ahlak. Eğitime Bakış Dergisi. Yıl:7, Sayı:19.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği. Değerler Dergisi. 1(3), 121-144.
- Bacanlı, H. (1999). Duygusal Davranış Eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bachelard, G. (2014). Mekânın Poetikası. (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Banarlı, N. S. (2004). Resimli Türk Edebiyatı. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Başar, H. (2009). Eski Türklerde Aile. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Bekman, S. (2001). “Genel Değerlendirme ve Geleceğe Yönelik Öneriler”. Çocuğun Yaşamında Babanın Rolü ve Önemi Sempozyum Raporu. Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayını. No:12.
- Bilgin, N. (1995). Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Burroughs, J. E. & Rindfleisch A. (2002). Materialism And Well-Being: A Conflicting Values Perspective. The Journal Of Consumer Research, 29, 348-370.
- Ceylan, T. (2002). “Batı ve Batılılaşma Eleştirisi”, EKEV Akademi Dergisi, S. 13, Güz 2002, s. 57-72.
- Cevizci, A. (2003). Felsefe Ansiklopedisi. Cilt 1. İstanbul: Etik Yayınları.
- Cubberley, El. P. (2004). Eğitim Tarihi I. (Çev. Engin Noyan). Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Clausen J. A. (1968). Historical And Comparative View Of Socialization Theory And Research. Socialization And Society. (Ed.: J.A. Clausen). Boston: Little Brown, 12-24.
- Çağrııcı, M. (1989). İslam Düşüncesinde Ahlak (Vol. 19). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları.
- Çelik, Y. (2002). Sait Faik ve Değerleri Duyan Bir Varlık Olarak İnsan. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demirel, Ş. (2010). Edebi Metinlerle Çocuk Edebiyatı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Deveci, H., Belet, D., Hatice, T. (2013). Dede Korkut Hikâyelerinden Yer Alan Değerler. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (46), 294-321.
- Doğan, İ. (2007). Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dodson, M. (1993). Social Justice, Annual Report On The Aboriginal And Torres Strait Islander. Australia.
- Durmuş, Ç. (1996). Değerlerin Meslek Grupları Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Egrı C. P. & Ralston D. A. (2004). Generation Cohorts And Personal Values: A Comparison Of China And The United States. Organization Science, 15, 210-220.
- Eliuz, Ü. (2004). Orhan Kemal’in Romanlarında Yapı ve İzlek. Yayınlanmış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Enginün, İ. (2018). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fichter, J. (1994). Sosyoloji Nedir?. (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Filiz, Ş. (2014). Ahlakın Akli ve İnsani Temeli. İstanbul: Say.
- Fromm, E. (1987). Özgürlükten Kaçış. (Çev. Selçuk Budak) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fromm, E. (1997). Erdem ve Mutluluk. (Çev. Ayda Yörükân). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökçe, O. (1994). Türk Gençliğinin Sosyal ve Ahlaki Değerleri. Ata Dergisi. Konya. (25-30).
- Güngör, E. (1993). Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Gündüz, O. (1997). Meşrutiyet Romanında Yapı Ve Tema, İstanbul: Meb Yayınları.
- Gündüz, T. (2018). Dede Korkut Destanları. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Güzel, A. (2006). Edebiyat Eğitiminde Amaçlar Ve Bu Amaçlara Yönelik Yöntem Teknik Ve Örnek Uygulamalar. Milli Eğitim Dergisi. C.169, S.85-106.
- Heinemann, F. (2001). “Etik”, Günümüzde Felsefe Disiplinleri. Der. Doğan Özlem, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Heidegger, M. (2013). Hümanizm Üzerine, (Çev. Yusuf Örnek). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Hançerlioğlu, O. (1993). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hökelekli, H. (2011). Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Huyugüzel, Ö. F. (2010). Halit Ziya Uşaklıgil. Ankara: Akçağ Yay.
- Issı, A. C. (2002). Fahri Celal Göktulga: Hayatı, Sanatı, Eserleri. Doktora Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
- Işık, E. & Topal, A. (2018). Ordinaryüs Prof. Dr. Abdıldacan Akhmataliyev ile Röportaj. <https://kulliye.karabuk.edu.tr/cengiz-aytmatov-bir-insan-icin-en-zor-sey-her-gun-insan-kalabilmektir/> (Erişim tarihi: 25.04.2019)
- İmam Malik B. E. (2009). Muvatta Hadisleri. (Haz. Ahmet Çelik). Konya: Konevî.
- Jung, C. G. (2013). Dört Arketip. Çev. Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kahraman, A. (2015). Cumhuriyet Döneminde Türk Hikâyesi (1923-2000). (Ed.Prof. Dr. Âlim Gür, Yrd. Doç Dr. Ertan Engin). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. (384-420). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). İnsan ve İnsanlar. İstanbul: Evrim Basım.
- Kanad, F. (1963). Pedagoji Tarihi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kale N. (1992). Hümanizm. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Cilt 25. Sayı 2. Ss. 763 -770.
- Kaplan, M. (1970). Nesillerin Ruhu. 2. Baskı. İstanbul: Hareket Yayınları.
- Kavaz, İ. (1990). Sait Faik Abasıyanık: İnsan ve Eser. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ.
- Kavcar, C. (2017). Edebiyat Ve Eğitim. 4. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızıler, H. & Canikli, İ. (2018). Değerler Eğitimi. Karabük: Deneme Yayınları.
- Korkmaz, R. (2011). Ed. Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000). 6.Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, R. (2016). “Arketipsel Sembolizm Açısından Dede Korkut Anlatılarındaki Yüce-Birey ve Alp-Bilge Tipi”. Dede Korkut Okumaları (Ed. Ramazan Korkmaz). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, R.; Deveci, M. (2011). Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür: Küçürek Öykü. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, R. (2016). Sabahattin Ali İnsan ve Eser. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Koşum, A. (2018). Ahilikte Helal Kazanç. Uluslararası Ahilikte İş ve Ticaret Ahlakı Sempozyumu Tebliğleri. Ss: 32-50.
- Köprülü, M. F. (1920). Türk Edebiyatı Tarihi (Vol. 28). İstanbul: Ötüken.
- Kuçuradi, İ. (1998). İnsan ve Değerleri. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kurulu, B. M. G. (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. İnsan&İnsan, 61, 795-808.
- Kuşdil, M. Ersin, Kağıtçıbaşı, Çiğdem, (2000) Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Scwartz Değer Kuramı, Türk Psikolojisi Dergisi, Sayı:45, S.59-76.
- Külahlıoğlu İslam, A. (2011). “Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesi”. (Ed.Ramazan Korkmaz). Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000). S.341-378. 6.Baskı. Grafiker Yayınları.
- Lekesiz, Ö. (1997). Yeni Türk Edebiyatında Öykü: Öykücüler ve Öykü Anlayışları. Öyküler ve Çözümlemeleri. İstanbul: Kaknüs.
- Okay, O. (2015). Sanat ve Edebiyat Yazıları. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, O. (2005). Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Okay, O. (2005). *Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Şûle Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özdenören, R. (2018). *Edebiyat ve Hayat*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özlem, D. (2004). *Etik - Ahlak Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- McKay, M., & Fanning, P. (2016). *Self-esteem: A proven program of cognitive techniques for assessing, improving, and maintaining your self-esteem*. Oakland: New Harbinger Publications.
- Meydan, H. (2012). *İlköğretim Okullarında Değerler ve Karakter Eğitimi*. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Moran, B. (2002). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Necatigil, B. (2016). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: YKY.
- Platon, (2018). *Sokrates'in Savunması*. Çev. Cüneyt Çetinkaya. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. (Çev. Kemal İnal). Ankara: İmge Yayıncılık.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature Of Human Values*. New York: The Free Press.
- Özlem, D. (2004). *Etik "Ahlak Felsefesi"*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Saruhan, Ş. C. (2018). *"İyiyle Kötünün Savaşı"*. (Ed. Esra İşbilen Duru). *Ahlak Felsefesi*. (S:10-66). İstanbul: Beta.
- Schaffer, H. R. (2008). *Çocuklar Hakkında Karar Verme*. (Çev. Selma Koçak). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Şişman, M. (2000). *Öğretmenliğe Giriş*, Ankara: Pegama Yayıncılık.
- TDK. (2018). *Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük*, <http://www.tdk.gov.tr>, (Et.15.10.2018).
- Teis, TÜRK Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/>
- Topçu, N. (2014). *Ahlak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tosun, N. (2013). *Öykümüzün Kırk Kapısı*. Ankara: Hece Yay., 2013.
- Tufaner, Ç. (2015). *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Çocuk Psikolojisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ardahan.
- Tural, S. K. (1988). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Turan, R. & Ulusoy, K. (2016). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2015) *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akdemi.

- UNICEF. (2003). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Uygulama%20Elkitabı%20TR.pdf>. (17. 03. 2018).
- Uşaklıgil, H. Z. (1989). Kırk Yıl. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Ülken, H. Z. (2001). Ahlak. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yaman, E. (2016). Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaran, C. S. (2010). Ahlak ve Etik. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yavuz, M. (2018). Ahlak, Etik ve Evrensellik. (Ed. Esra İşbilen Duru). Ahlak Felsefesi. (S:67-110). İstanbul: Beta.
- Yavuzer, H. (2009). Ana- Baba ve Çocuk. 20. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2014). Çocuk Psikolojisi. 37. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (2007). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Welton, D. A. And Mallan, J. T. (1999). Children And Their World. Boston: Houghton Mifflin Company.

EKLER

Ek 1: Orijinallik Raporu

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 01/07/2020
Tez Başlığı : "CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİNDE (1935-1950) AHLAK ANLAYIŞI VE DEĞERLER İNŞASI" Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 421 sayfalık kısmına ilişkin, 01/07/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6'dır. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar dâhil 4- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
01.07.2020
Adı Soyadı: Çare TUFANER Öğrenci No: 015010205003 Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Programı: Yeni Türk Edebiyatı Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. _____ Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU

Ek 2: Etik Kurul Muafiyet Formu

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 01/07/2020
Tez Başlığı: CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK HİKÂYESİNDE (1935-1950) AHLAK ANLAYIŞI VE DEĞERLER İNŞASI Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
01/07/2020
Adı Soyadı: Çare TUFANER Öğrenci No: 015010205003 Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Programı: Yeni Türk Edebiyatı Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u>
Doç. Dr. Veda AŞKAROĞLU
Detaylı Bilgi: https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003 Telefon: 0-4782117522 Faks: 0-4782117523 E-posta: sbe@ardahan.edu.tr

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Çare TUFANER

Doğum Yeri ve Tarihi : Çıldır-1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :1. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü

2. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (YDS: 70)

Bilimsel Faaliyetleri

1. Tufaner, Ç. (2020). Cumhuriyet Dönemi (1935-1950) Türk Hikâyesinde Değerler İnşâsı: Aile Kurumuyla İlgili Değerler. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (46), 316-337.
2. Tufaner, Ç. ve Ünlü, R. (2018). Geleneksel Çocuk Oyunlarının İşlevleri Üzerine Nitel Bir İnceleme Adıyaman Örneği, 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi, 9-11 Nisan. İstanbul.
3. Tufaner, Ç. ve Ünlü, R. (2018). Şeker Portakalı Romanının Bağlanma Kuramında

- Değerlendirilmesi, 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi, 9-11 Nisan. İstanbul.
4. Ünlü, R. ve Tufaner, Ç. (2018). Geleneksel Çocuk Oyuncakları Üzerine İnceleme: Adıyaman Örneği, 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi, 9-11 Nisan. İstanbul.
 5. Ünlü, R. ve Tufaner, Ç. (2018). Mutfak Önlüğü İle Hikâye Anlatma-Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Masa Tahtası, 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi, 9-11 Nisan. İstanbul.
 6. Tufaner, F. Tufaner, Ç. Dere, T. (2017). Yüksek Öğretimde Çevre Eğitiminin Yeri ve Önemi, 2. Uluslararası Yükseköğretimde Mesleki Eğitim ve Öğretim Sempozyumu (ISVET2017), 12-14 Ekim, Ankara.
 7. Tufaner, Ç. (2015). Cengiz Aytmatov'un Toprak Ana ve Beyaz Gemi Romanlarında Anne-Çocuk İlişkisi, II. Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu. 2-4 Nisan, Adıyaman.

İş Deneyimi

Stajlar :-

Projeler :-

Çalıştığı Kurumlar :MEB-Öğretmen (2006-2014), Adıyaman
Üniversitesi-Öğretim Görevlisi (2014-...)

İletişim

E-Posta Adresi :ctufaner@gmail.com

Tarih : 30.06.2020